

Kemény Zsigmond

Férj és nő

Ködképek a kedély láthatárán

FÉRJ ÉS NŐ
(1851-1852)

ELSŐ RÉSZ

1.

Keselykő, egy gyönyörű kárpáti völgynek északkeleti sorompója, sokképp tudja a köztiszteltet igénybe venni.

Föl sem hozva geológiai érdekességét, most csak nagyúri külalakját említem, mely oly barátságosan komoly, oly büszkén leereszkedő, oly zord-kecses, hogy ki-ki átláthatja, miként hegyünk többre van teremtvé, mint név nélkül élni szerény rokonai, a zöld fürtű szomszéd bércek mellett, s arról is ki-ki meggyőződhetik, hogy nevét csupán valami arisztokratikus lénytől, minő az oroszlán, párdúc vagy kesely, volt szabad kölcsönöznie.

Akadtak ugyan néhány ócsárlói - s melyik magasság nincs vádaknak kitétetve nemcsak az erkölcsi világban, de a földírásban is, hol tudtomra csupán egy nagy havas hívatik szűznek, míg a boszorkánykő címével legalább száz bérc van megbélyegezve -, és ezen ócsárlók nem áttallák a mi tiszteletreméltó hegyünket ügyetlen, sőt gúnyos nevekkal is illetni.

A németek, kik eszöket vesztek egy kilátásocskáért - vonatkozzék bár az a polgári életben hivatalokra vagy a természet regényes keblén szép partikra¹ - hegyünket „Hiúzszem”-nek bémálták, talán azért, mert düledék-varának ablakaiból messzebb lehet a délnyugoti vidékek tündéri völgyeibe tekinteni, mint a kárpáti havasok még emelkedettebb pontjairól.

A szolgasághoz szokott tótok pedig Keselykőt földesúri tilalom dacára is „Tevehát”-nak nevezték, mire őket hihetőleg az a körülmény vezette, mert hegyünk rövid horpadás által összekapcsolva van egy kopár, de szintén süveg alakú bérccel, s emiatt bizonyos látpontról hasonlít a kétpúpú teve hátához, kivált oly emberek fogalma szerint, kiket a költészet álomországában is csak a terűhordás² eszméjéből fölmerülő képek vesznek körül.

Azonban még itt sem állott meg a névfaragók viszketege. Mert a galíciai kereskedés egyik útvonala az általam említett kárpáti völgytől nem messze esván, történt néha, hogy Keselykő-hez borszállítók vetődtek, s ezek látva, hogy tisztelt hegyünk homloka gyakran füstölög, hebe-hurgján „Iszákos”-nak keresztelték őt. Él nélküli gúny volt ez, mely annál kevésbé sérthette hegy-arisztokratánk tekintélyét, minél bizonyosabb, hogy ama nagy lakomán is, midőn az egész világ leitta magát - értem a vízőzönt -, Keselykő nemcsak lábon tudott állani, de természetbúváraink véleménye szerint oly hideg nyugalommal nézett a világmámorra, mint a történelmi híró Ararát.

Örömmel mondhatom olvasóimnak, hogy mind e hasztalan és pórias nevek, bár nem egy pártolóra találtak, lassanként kopni kezdenek, s végre kimentek divatból. És midőn öfelsége, a szász király, a Kárpátokat személyes jelenlétével boldogítani kegyeskedett, már Keselykőt a germán elem sem merte többé Hiúzszemnek hívni, és a magas egyén tulajdon irónjával jegyezte úti naplójába, hogy hegy-mágnásunk valódi neve sem Hiúzszem, sem Tevehát, sem Iszákos, hanem kizárólag Keselykő.

¹ Szórakozás, kirándulás (francia).

² Teherhordás.

Vajha a fényes bárói család, mely Keselykőt völgyestül és kilenc faluval együtt bírta, neve iránt ily diadalmasan oszlatott volna szét minden homályt! De ne térjünk oldalösvényekre és haladjunk nyugalommal elbeszélésünk országútján.

Az özönvíz előtti forradalmak semmit kísértetlen nem hagytak, hogy Keselykő felső körzetét inkább méltóságossá, mint mosolygóvá tegyék.

Csúcsa óriás gránitdarab volt - sötét, mint a velencei márványpaloták homloka, és innepélyes, mint egy francia Connétable,³ midőn egész fegyverzetben állott a trón mellett, képviselvén a lovagrend tekintélyét.

Alább nagy kőszelvények heverték vihardúlt dombokon, esőmosások körül vagy mély földrepedések fölött. A hegy derekát pedig csallit-öv keríté, mindig emelkedőbb és élénkebb növényzettel, mely utoljára sűrű bükkerdővé változott, s habzó sötétzöld uszályként borítá Keselykő ormos tövét, és veté fodrait a völgy teknőjébe.

Azon hegy-gyökerek közül, melyek a völgybe terjedtek szét, s néhol ahhoz simulni látszanak, míg máshelyt földagadván halmokká csomósodtak, a legvégsőn ódon jellegű, de új úrilak állá, építési modorával inkább a régi idők iránti rokonszenvet árulván el, mint korunknak kényelemvággyát, mely készítményeinél a művészetet a célszerűség és jövedelmezés szolgaleányává tette.

Az úrilak közepén karcsú torony volt, s a két pavilon, mely törpébb házsorokat kötött a főépülethez, szintén hegyes toronnyal ékeskedék. Ez a béke napjaiban készült műnek harcias kifejezést adott, mely még jellemzőbbé vált azon körülmény által, hogy a domb párkányánál egy omlatag kőárok vonulván el, az udvar kapuját híd kapcsolta a völgy teknőjébe mélyedő úthoz.

Kísérjük ezen árkot törvényes és ősi tulajdonosáig, Keselykőig vissza.

Míg sűrű csallitok közt hág mindig fellebb, évek óta beiszapolt medrének szélein a cserszínű és zöld gyíkokat - az állatvilág e lazzaroniit,⁴ kik örökké meleg s verőfényes helyeken szeretnek heverni - puha vánkosl mohos kövekkel kínálja. Néha egy-egy kígyó is vetődik falrepedései közé, hol tudniillik porfészket és titkos járdát találhat magának, s figyelőn, vizsgálódva üti ki fejét az útilapuk árnyékos levelei megöl. Hol a tenyészet már sivárrá válik, mert Keselykő felsőbb vonalai kezdődnek - az árok vagy szirtdarabokkal van befedve, vagy esőmosásoktól elhordva; de helyette az ember alkotó kezének más jelei lépnek elő, szintén dúlt, szintén csak félig ösmerhető formákkal; itt egy töltés, ott egy hegyút maradványa; itt egy alap, melyen hihetőleg bástya nyugvék, ott egy tört ív, mely hajdan boltozatos kapu lehetett. Végre gránitkőbe vésett lépcsők mutatkoznak, s a vándort a hegy hátulsó oldalára vezetik, s onnan egy romvárba, mely Keselykő tar homlokának királyi koronája.

S nem gyönyörű-e az omladék ablakaiból a kilátás, ha mellőzzük is a tájkép utóterét a havasok felhőkbe olvadó körrajzaival s mindennel együtt, mi a szélesbe, a végtelenbe vonul, hogy a néző képzelődése által nyerje vissza azon idomokat, melyeket a távolság betakart, és azon eleveiséget, melyet róla letörölt?

Elöl a domb kastélya ablak-erkélyes pavilonaival, karcsú tornyaival és a napsugároktól szikrázó érclemez kúppal; a völgy szalagján kilenc falu, tizenhatodrét kiadású, de nem ízlés nélküli házakkal; a háttérben pedig erdőtakart hegyoldal fűrés- és őrlőmalmok vízerecskéivel,

³ 1627-ig a francia hadsereg főparancsnoka.

⁴ Koldus, csavargó Nápolyban.

melyek majd különválnak, majd összebonyolódnak, és a fagyökerek s keskeny nyílások közt kígyózva, végre a völgy síkját keresik fel, hogy gyors árjaiknak ezüst tükrét a várromnak hódolatul bemutatván, egészen más hegyszerkezet közé rohanjanak, egy idegen és távol fekvő rónán nagy folyammá egyesülni.

Keselykő a kárpáti völgy falucskáival a Kolostoryak uradalmát tevé, s hogy ezzel a bárói család gazdagságáról még semmi különöst nem mondtam, kitetszik azon világtapasztalásból, miszerint a hegy-arisztokraták a vagyon gyarapodásának soha nagy barátai nem voltak, s bár helyzetüknél fogva a lovagvárakat a megtámadók ostromszereitől hűn védelmezték, de az oltalmuk alá vonult falukat a legnagyobb ellenségtől, mely folytonos nyugtalanításaival az élet minden percét kényelmetlenné teszi, értem a szűkölködést, meg nem szabadíthatták. Ez szigorú természeteikkel össze nem fért.

Azonban, ámbár Keselykő a történet szerint kincstáráról annyira elhíresedve sohasem volt, mint például Sárospatak, mégis a Kolostoryak büszkeségre, elég okkal bírtak, mert az egész Felföldön a legvegyületlenebb és a legrégebb családnak voltak kikiáltva.

Míg a XVIII. század kétkedő szelleme - mely a történeti jogok alapjait támadta meg, s ha le nem dönthető, nevetségessé tenni iparkodék - hazánkban el nem kezdé hódításait: addig senki sem irigylé a keselykői földesurak azon boldogságát, hogy keresztelőkor mindig az egész vidéket a vár éttermébe gyűjtötték, s miután innepélyesen iktaták a kis oltóág nevét az ágas-bogas családfába, oly áhítattal néztek a bejegyzett betűkre, mint a tűzimádó a hajnalra vagy a beduin egy örült által készített talizmánra, mely őt a halál ellen biztosítandó.

De 1783. év június havának 2-án ezen örömük is megzavartaték, sőt nevők felett szintűgy perpatvarba keveredtek, mint Keselykő.

A dolog ekként történt.

Néhány nap óta az uradalmi ispánnál egy különc ifjú tartózkodék, ki Franciaországban végzé tanulmányait, s most reggelenként holmi burjányok, árva virágok és hasznavehetlen kövek miatt a hegyek tetejére mászkált. Gáspár, az öreg gazdatiszt, Norbertet - mert így hívták vendégét - nagy táskáján kívül, melyet egy fapénzt sem érő gyomokkal töltött meg, még két okból hitte üresfejű szélúrfinak: először, mivel öméltségének csakúgy köszönt, mint a várkáplánnak, a várkáplánnak csakúgy, mint a várnagynak, és a várnagynak csakúgy, mint a várhajdúnak; másodszer pedig azért, mert könyvéből örökké rémséges kacaj közt olvasgatott, mi azonkívül, hogy szokatlan volt, gazdatisztünk nézete szerint még az illedelmet is sérté. Az öregúr tudniillik, ámbár a betűket alig ösmeré, tapasztalt férfiú lévén, jól tudta, hogy minden nyomtatás, ha nem forog a prókátorok kezében, más nem lehet, mint vagy breviárium⁵ és imádságos könyv vagy az antikrisztus magasztalására célzó eretnek-irat; ennél fogva vagy áhítatosságot vagy szent bosszankodást keresett az olvasók arcán, mint talált a várkáplánén. Norbert a nap melegebb részét az uradalmi személyzet éttermében egy karszéken henyélte át, s minthogy a vén ispán hivatalos foglalkozásait - melyek a robot felrovására és apró hasznobéri kötésekre vonatkoztak - többnyire itt intézte el, természetes vala, hogy megütközéssel hallá az örökös vihogást, mely a karszékből füleibe robbant.

- Ugyan, ifjú úr! - kérdezé egyszer elégtelenül. - Ugyan min tud oly istenigazában nevetni?

Norbert fölvette arcát könyvéből, s miután Gáspár uram bámész vonalaira tekintett, és zseb-kendőjével megtörlé szemét, melyből a mértékletlen nevetés könnyet facsart: - Nem dicső-e -

⁵ Katolikus papok napi imáit tartalmazó, latin nyelvű könyv.

mondá röhögve -, hogy III. Achmed szultán, Iván orosz cár, Károly Eduárd angol trónkövetelő, Lescsinszki Szaniszló lengyel király és Tódor, Korzika királya együtt ebédelnek egy velencei korcsmában, s az öt koronás fő közül senkinek sem volt több pénze, mint nekem és urambátyámnak?

- Óh! Az hihetetlen - válaszolá Gáspár, fejét oly huzamosan lógatva, mintha óramozdony lenne, melynek a csodálkozás jól felhúzott kerekei miatt közelebbről megállani nem lehet.

- Dehogyan hihetetlen - erősíté Norbert -, sőt bizonyosan tudom, hogy közülök egyiknek Candide⁶ alamizsnát adott, mert különben ebédét ki sem fizethette volna.

Gáspár arca még hülébbé lőn az ámulás miatt, s az idegen a vén ispán őszinte kedélyében gyönyörködve folytatá: Candide megvárta, míg az öt uralkodó a vendéglőből elment, s aztán Merlinhez, ki útítársa volt, fordulván, kérdé: nem vala-e érdekes mai napunk? Merlin közönnel tudakolta: miért? Mert öt királlyal ebédeltünk, válaszolá Candide. Én, jegyezte meg Merlin vállvonítva, az egész ebédben érdekesnek azt találtam, hogy az ételek nem voltak rosszul készítve.

- Ez a Merlin bizonyosan udvari bolond lehetett - mondá Gáspár botránnyal.⁷

- Sőt, a világ legnagyobb bölcse volt, mint a tudós Voltaire állítja.

Gáspár, mihelyt a várkaplással, kinek feje a méltóságos báró véleménye szerint is káptalan volt, találkozék, rögtön elbeszélte Norbert közleményét.

Hyacinthus páter, bár rendszeren csak a keresztény atyák nagy-negyedrét könyveivel foglalkozott, figyelmeztetve volt Voltaire munkáira *Tanácsadások a jeruzsálemi útra* című satírája által, mely kétségkívül a legélesebb gúnnyal volt írva. Azon perc óta, hogy a tisztelendő úr e könyvet átolvasta, nem kímélt semmi fáradságot a híres franciának többi munkái után nyomozni, s bizton remélé, hogy még valaha neki is alkalma lesz azokból egy-kettőt innepélyesen megégetni. De a kaján sors úgy akará, hogy Keselykő vidékén minden földesúr többnyire csak Werbőczivel, Husztival,⁸ a *Lőcsei kalendárium*-mal⁹ vagy legfellebb a *Murányi Venus*-szal¹⁰ foglalkozék, s így a várkaplán reménye lassanként egy szép, de elérhetlen ábránddá lőn.

Képzeltetni tehát, mekkora örömet okoztak neki a gazdatiszt hírei, ki az öt király nevét elfeledte ugyan, azonban Candide-ra, a bőkezű utazóra jól emlékezék.

Hyacinthus páter a báróhoz sietett, ki éppen nője betegágya mellett ült, s afelett törte fejét: vajon a családfa melyik tekintélyes tagja igényelheti leginkább, hogy a másnap kihirdetendő kereszteléskor druszát nyerjen?

A várkaplán értesítése mondhatlan fájdalommal tölté el a vár urát, mert meg volt győződve, miként a páter kegyes kötelességet akar teljesíteni, midőn egy vallástalan könyvet máglyára kárhoztat, de másfelől azt is belátta, hogy ily igazságszolgáltatás csak a vendégi jog botrányos

⁶ Norbert és Gáspár Voltaire *Candide, vagy az optimizmus* (1759) című regényének hőseiről beszélgetnek.

⁷ Megbotránkozva.

⁸ Huszti István (XVIII. század) - ügyvéd, egri joglíceumi tanár. A magyar magánjogot tárgyaló tankönyvét közel ötven éven át használták.

⁹ A korabeli magyar kalendáriumok, naptárak között a leghíresebb volt.

¹⁰ Gyöngyösi István (1629-1704) - költő, nyomtatásban megjelent első műve, a *Marssal társalkodó Murányi Venus* (1664).

sérelmével hajthatatik végre. Norbert tudniillik csupán azért kért engedelmet a vár helyett az uradalom tiszti épületében lakni, mivel ez a völgyben fekvék, s több kényelmet ígért fűvészi és ásványtani kirándulásokra. Következőleg ő szorosán véve a bárónak s nem az ispánnak vala védszárnyai alatt.

Hosszas szóváltás közt, melyben a bárónak lehetlen volt örök boldogsága iránt néha aggodalomba nem esni, utoljára mégis sikerült az arany középutat kitalálni, mely mind a várurat, mind a vár káplánt, mind az egyházi, mind a háziúri kötelességeket félig-meddig kielégítette. Gáspárra bízott tudniillik, hogy szabad alku által, s a rendes árnál, ha szükség, többet is ígérve, tegye magát Voltaire munkájának tulajdonosává. Hyacinthus páter aztán égesse meg a veszélyes iratot - de csak titkon. A báró pedig azért, mert a nyilvánosságot, mely egyedül adott volna ezen eljárásnak nagyszerű jelentékenységet, világi tekintetek miatt gátolta, készíttessen egy új palliumot,¹¹ minthogy a régi a hosszas viselet miatt különben is színét veszítette.

Ily diplomáciai sürgések közt derült fel a keresztelés napja, mely egyszersmind a családfába oltás innapi szertartását vonta maga után.

Rossz utaink dacára is temérdek vendég gyűlt Keselykőre. A várterem hajtekercses és kontyas, azaz férfi és nő vendégei sorában csak egy vala, ki arcán elég tiszteletet, öltözetén elég innepélyességet, társalgásában elég feszt nem árult el, tudniillik: Norbert.

Ő, mint mondtam, levetvén magáról az előítéleteket, most sem tartotta szükségesnek a szokottnál csinosabb ruhában jelenni meg. Mert minden gond, melyet nyakkendője csokrára vagy megtágult mellénygombjainak fölvarrására fordított volna, nézete szerint, az új tanok elleni hittagadás lenne.

Pongyola viselete a várban mindennek feltűnt, kivéven természetesen a bárót, kinek elég életbölcssége volt semmi olyast észre nem venni, mely által magát megsértve kellene találnia.

Az innepély tehát háborítás nélkül folyt le, ha Hyacinthus páter bosszankodását beszámítatlan hagyjuk, kinek Norbert megbizonyítani törekedett, hogy Marco Polóig¹² az emberi nem apja, Ádám volt a legnagyobb utazó, mert a paradicsom az Eufrátesz és Niger közt fekvén, minthogy e két folyam egymástól ezer mérföldre esik, tehát csak arra, hogy édenkertjéből kimehessen, néhány száz mérföldet kellett gyalogolni, s pedig nagyon gyorsan, minthogy az angyal tűzszablyával kergette.

E nyomorú éket senki sem akarván forgásba indítani, Norbert már a völgyben sétált a tisztalak felé, anélkül, hogy különködéseivel figyelmet gerjesztett volna.

Midőn a kapuhoz ért, Gáspár látta meg, ki hamarabb hagyván oda a várt, már a kőpadon pihent egy kevésbé vörhenyeg arccal bor vagy fáradtság miatt.

- Minden jót, urambátyám! - szólítja meg ezt nyájasan.

- Hasonlóképpen, fiatal úr! - válaszol Gáspár illendő tisztelettel. - S hogy töltötte a mai délutánt?

- Csaknem úgy, mint ma egy éve.

- S akkor?

¹¹ Köpeny, palást (latin).

¹² Marco Polo (1254-1323) - olasz utazó, a középkor legnagyobb utazója. Ő volt az első utazó, aki keresztülutazta Ázsiát.

- Akkor a dijoni tébolydát látogattam meg.

Gáspár köhintett, és kipödré bajuszát.

- Mondja meg, urambátyám, ki volt az a Kolostory Zuárd?

- Miért kérdi az ifjú úr?

- Mert a vendégek sokat emlegették.

Gáspár, bár a dijoni kerek-épületre vonatkozó szavak által sértetek, mégsem tudott ellentállani a kedvező alkalomnak, mely a bárói család ódonságának kiemelésére nyílt.

- Kolostory Zuárd - mondá fontos arccal - törzsöke volt ama híres famíliának, melynek egyik méltóságos tagját a mai szent napon keresztelte meg a tisztelendő Hyacinthus atya. Midőn a magyarok ezt az országot visszafoglalni akarták, mielőtt a sík földre szállottak volna, mint a famíliai levéltárból kitetszik, Ungvárnál felakasztották Laborcot. Zuárd önágyása vala, ki a tót vezért ölébe ragadta, és egy görbe fa elébe vivé, hol egyedül igazította el azt, mire hasonló körülmények közt legalább három emberre lett volna szükség. Ily hősi tett magára vonta a nagy Árpád figyelmét, olyannyira, hogy őfelsége barátságosan megveregette Zuárd önágyásának vállát, és az egész sereg hallatára mondá: „Kemény gyerek ez a Zuárd.”

- Már ezt rendkívül szeretem - kiáltá Norbert hangos kacaj közt.

Gáspár megint rosszat sejtett, és verhenyeg arca még pirosabbá vált.

- S tudja-e, urambátyám, miért szeretem?

- Honnan találhatnám ki az ifjú úr különseégeit?

Norbert megveregette a vén ispán vállát, szintúgy, mint Zuárd önágyását Árpád. - Én bizony csak azt szeretem - mondá nevetve -, hogy urambátyámnak históriája által egy szenttel apadtunk meg. Mert ha a magyarnak Árpád alatt Kolostoryja vala, akkor bizonyosan kolostora is volt, több vagy kevesebb szerzetesekkel. S ennél fogva nem Szent István alapított először kolostorokat és apátságokat, és így önként következik, hogy kanonizáltatása¹³ tévedésből történt.

Gáspár hosszú tártotta száját, de míg abból illendő terjű és súlyú hang jöhetett volna, már a szélúrfi rég ott hagyta őt, s gyors léptekkel sietett szobájába, hogy poggyászait összerakva, másnap reggel a hegyeken gyűjtött tudományos kincseivel új tájékokra indulhasson.

Hyacinthus páter, ki még hét óra előtt lépett a tisztalakba, *Candide* átengedése felett végeredményhez jutni, csak hült helyét találta Norbertnek.

Leírhatlan volt megütközése.

A hang a gyors közlekedési eszközök közé tartozik, mert a gőzkocsinál tizenhatszor sebesebben halad, s ha még az a különös szerencséje is van, hogy a legfürgébb ördögnek, az élcének lett postaszekerévé, már akkor oda is elnyargal, hová az okos gondolat egész életében nem juthat.

Miért csodálkoznánk tehát, ha az öreg báró csakhamar tapasztalni volt kénytelen, hogy a kunyhó is - mely az eszmék világától legmesszebb fekszik - szintúgy, mint a palota - mely magát a behatások ellen, midőn azok érdekeit bántják, áttörhetlen közöny által tudja elzárni,

¹³ Szentté avatása (latin).

hinni akarta, miszerint ha Árpád alatt Kolostoryak voltak, kellett kolostoroknak is lenni, ha pedig kolostorok nem voltak, Kolostoryak sem lehettek.

Senki sem hirdette, senki nem támadta meg a veszélyes nézetet, nem folyt fölöttes vita vagy kölcsönös értesülés, s mégis rögtön hódított, és dönthetlensége sokaknál oly kicsinált dolognak látszott, mint hogy télen nem zöldül a rózsabokor, és a harmatcsepptől még soha egy gyermek sem égette meg ujját.

Hová forduljon a báró, kit hívjon párbajra, kin vegyen fényes elégtételt, miután Norbertnek a Kárpát hegyágazatai közt híre-nyoma eltűnt? Ezek oly kérdések valának, melyek iránt elég világosságot Gáspár uram nyomozó esze és Hyacinthus páter éles logikája sem deríthettek.

Végre, a báróné ellennyilatkozata dacára is - ki szerette ugyan a családfát, de a várban magára maradni unta - hosszas tanácskozás után elhatározva lőn, hogy a báró a páterrel tüstént szekérbe ül, és a haza minden káptalanainak,¹⁴ konventeinek¹⁵ s hiteles helyeinek¹⁶ levéltárait kikutatván, megmutatják a kételkedő világnak, hogy a Kolostory nemzetség törzsöke sajátságosan nem is Zuárd volt, de vagy Phraates¹⁷ parthus király, vagy - mint némely gyanításokból hozzávetni lehet - maga a nagy Cyrus.¹⁸

Hyacinthus páter elvállalta az összegyűjtendő adatokból terjedelmes szemmatografiát¹⁹ készíteni; Gáspár pedig a várkápolnában esküt tőn, hogy az uradalmi gazdaságot felügyelet nélkül is híven fogja vezetni.

Hat hónap múlva tértek kutatóink vissza.

A völgy torkánál, hol az út tompa szögletben törik meg, s Keselykő felé fordul, diadalív emelkedett volna; az uradalmi faluk harangjai ünnepélyesen zúgnának; a vár ősz homlokáról három régi, de most kitisztított ágyú dörgene üdvözlöt; a várkapunál a várnagy, az udvari személyzet nevében, s a folyosónál, hol a kőlépcsők kezdődnek, több vidéki ügybarátok tartózkodása rövid, de velős szónoklatot; végre az étteremben maga Gáspár átnyújtotta a szomszéd mezőváros oskolamesterének segélyével készült és kemény borítékba kötött számadásokat; mindez, sőt sokkal több vala történelmi, ha Hyacinthus páter előre értesítette volna a méltóságos uradalmat a megérkezés határnapjáról; de így ünnepélyes öröm helyett csak a nő ölelő karjai fogadák a véletlenül és késő estve hazatért bárót.

Mi szükség volt egy hű, egy rokonérzelmű nő vigasztalására, vagy általában történtek-e oly nyilatkozatok, melyek bánatát tanúsíták a férjnek és részvékeny szívét a még mindig szép, bár többé nem fiatal hitvesnek? Ezen kérdések homályosabb sejdítések s titkoltabb körülmények kémlelésére vezetnének, hogysem irántok ariadnéi fonal²⁰ nélkül tájékozhatnók magunkat.

Annyi igaz, hogy a báró fél év alatt sokat változott.

¹⁴ Katolikus püspökség mellett működő papi tanácsadó testület.

¹⁵ Szerzetesi telep.

¹⁶ A középkorban oklevelek írásba foglalásával megbízott káptalan vagy kolostor.

¹⁷ Phraates parthus király (Kr. e. 130 k.) - Parthia királya.

¹⁸ Cyrus (Kürosz) II. (Kr. e. 359-329) - perzsa uralkodó.

¹⁹ Családfa, nemzedékek rendje (görög).

²⁰ Itt: a zavaros helyzetből kisértő ötlet.

Arca sötétsárgává lőn, és oly komoly kinyomatot nyert, mintha ércöntet lenne. Szemei sokat vesztettek tűzőkből, mélyebben vonultak üregeikbe, s ritkán mutatták más tükrét a léleknek, mint azt, melyből fél-álmós merengés tekint a múlt ködképeire. Feje gyorsan szürkült, öltözéke naponként pongyolábbá vált, foglalkozásai apadtak, s néha egész délutánokat a karszékekben töltött anélkül, hogy a körüle levők társalgásában részt venne. Orvosa kedélykórnak tulajdonítá a várúr állapotát, mely mindinkább süllyeszté a marasmus senilisbe,²¹ azon aléltságba, mely néha hosszú étellel frigyessülvé az ég legigazságtalanabb átka, mert zsibbadt lelkünkől ki nem oltja a rokonszenvet, míg azok, kikhez ragaszkodunk, rendre megszűnnek minket szeretni - hibánkon kívül, s mégis úgy, hogy hidegségükért szívüket nem vádolhatják.

Hyacinthus páter akkor is, midőn a világ kihagyta a bárót számításaiból, és a rokonok csak egy karszékbe festett s életnagyságú családképnek tekintették, nem szűnt meg őt ápolni, s amennyire lehetett, felderíteni.

Most vallásos vitatkozásokba vonta, s ez nemévé vált a frottírozásnak,²² mely sok súrlás által végre a zsibbadt léteben²³ élénkebb vérforgást idézett elő; majd viszont fontos arccal jelenté, hogy Kollár²⁴ a régi magyar nemzetségekről nagy munkát szándékozván kiadni, tőle a Kolostoryak címeres pecsétjéről lenyomatot kért.

A gróf változó kedéllyel hallgatta az ó-családokra célzó szavakat; néha mosolygottak ajkai, s egészségesebb szín terjedt kimerült vonalaira; máskor nyugtalanság lepte meg, előnyújtá fejét, összehúzta homlokredőit, mint az, ki egy suttogó és homályos beszédben ellentmondásokat akar keresni. Voltak percek, midőn sötétfekete szemei, mint a bolygó tűz, a terem küszöbéről a plafonra, onnan az ablak kerestköveire és a nap sugáritól csillogó üvegkarikáira tévedtek, s ilyenkor, mintha a világosság, mely rézsútos szalagot vetett a szobába, és ezüsthullámain milliárdait a fényporoknak hintáztatta, egyszersmind a lélek árnyai közé is beszötte volna magát, Kolostory báró megdörzsölte homlokát, Hyacinthus páterre tekintett, s elérzékenyülten sóhajtá: Vana est gloria mundi!²⁵

A jámbor pap nem mulasztotta el e méla eszme ellen szokott megjegyzéseit elősorolni, melyek részint a pannonhalmi levéltár hitelességének kétségbe hozásából, részint azon észrevételből állottak, hogy egész Európa véleménye szerint már a régi családok közé tartozik az, mely a XV. századig fel tudja vinni őseit.

- Aztán - szólt ilyenkor - vegye szívére méltóságod, hogy a leszármazások kikeresése körül egyiptomi sötétségben él az emberiség. Még az idén szándékozom a sztemmatográfiát új alapokra fektetni azon értekezésemben, mely által világosan kitüntetni fogom, hogy a Kolostory-család miként terjedett szét a Meótság tavánál, miként bocsátott különböző ágokat Etelközbe, miként szállott le Ungvárnál hazánk tereire, miként süllyedett a sors mostohasága miatt itt örökké mélyebb feledésbe, míg végre Corvin Mátyás alatt ismét a szent korona tagjává vált. Igen, én bebizonyítandom, a pannonhalmi apátúr dacára, hogy Kolostory Zuárd nem ábránd, nem lénykép, nem agyrém, hanem valóságos ő, kinek más vezetékeve volt, mely csak azért veszett el, mert az előkori magyar betűknek elolvasása iránt még nem vagyunk tisztában.

²¹ Aggkori gyöngesség, leépülés (latin).

²² Frottírkendővel dörzsöl.

²³ Szervezetben (nyelvújítási szó).

²⁴ Kollár Ádám Ferenc (1718-1783) - történetíró, a bécsi császári könyvtár igazgatója.

²⁵ Hiú dolog a világ dicsősége! (Latin.)

Az öreg báró ezen okoskodások alatt kétkedően csóválta fejét, s lassankint visszasüllyedt hallgatólag, érzéketlen és kimerült kedélyállapotjába.

A vár pedig, mert különben is repedezett volt, s mert a báróné Gáspár uram tanácsát, ki többféle reparációkat²⁶ hozott javaslatba, a költségvetés miatt elfogadhatónak nem találta: a vár, ismétlem, a báró komor mélázatai közt naponként sötétebbé és sivárabbá lőn.

S így történt, hogy András úrfi, az öreg báró legifjabb gyermeke, midőn teljes kort ért, és gyámjától az uradalom igazgatását átvette, már lakóhely nélkül volt, ha tudniillik a huhukkal s vércsékkel együtt szállásolni és az omladékok közt fűtülő széllel megbarátkozni nem akart. Neki tehát azon középkori alakú kastélyt kellett a dombra építtetni, melyet fönnebb leírtam. Míg e vállalat sikerült, legalább tizenöt év tölt el, s viszont tizenöt év azon bánatban, hogy ily badarsághoz kezdeni örült volt. Haldokló ágyánál hat leány és négy fiú sírt. De e részvét, e fájdalom az Eumenidák²⁷ bős dalánál is rémítőbben hangzék a beteg ágyvánkosi körül, ki míg szavát el nem vesztette, most fuldokló mellel, és vékony és csaknem szelleti suttogással tért azon rögeszméjére vissza, hogy életének két fő bűne van: egyik, hogy tíz gyermeket hagy hátra; másik, hogy kölcsönzött pénzzel egy kastélyt építtetett, mely minden jószágai becsárának felénél többbe került.

Figyermekei közül a legkedveltebb Albert volt, ki elbeszélésünkben főszerepet fog játszani.

2.

Regényhősünk nagyatyja 1784-ben, márc. 10-én ült földült kebelével azon karszékben, melynek vánkosi közt elpárolgott lelkéből minden erély, kiégett agyából minden világ, elhalt szívéből minden meleg. Albert pedig 1839 elején, tehát ötvenöt évvel később lépett a patvariából²⁸ egyenesen a közéletbe mint nagy reményű ellenzéki tag és bálványzott meggyesónok.

Mennyi változott azóta!

A kor más címekkel ruházta fel a hatalmat, más bérruhát adott a szolgaságnak.

Eltűntek a nevek, megmaradtak a dolgok.

S egészen más szótárt és új tirádákat kelle tanulni, hogy a parókás évekből örökségül hátrahagyott rögeszmék s gyengeségek e kényes ízlésű korban elfogadhatóvá, kellemessé, sőt divatossá váljanak.

Albert folyékonyan beszélte az átalakult idő nyelvét, amennyire tudniillik ezt magyar szónoktól - ki a Lipcsében megjelent s birodalmi viszonyainkra vonatkozó tiltott könyveken kívül még francia röpiratokat is olvas - akkor igényelni lehetett. Ily jártasságából következék, hogy a nagyatyjáéhoz sokat hasonlító meggyőződései, ha nem is értek szabadelvű nézeteink közé oly szorosan, mint egyik hering a másik mellé, de legalább kiváló s igen érdekes egyéniséggé emelék őt.

Albert szíve mélyében szerencsésnek tartá magát családá régiségeért, azonban a leszármazási fát, mely a vár összeomlása után a kastély éttermében függött, levéteté a falról, és az ősök képeit csak művészeti szempontból mutogatá vendégeinek; mert tudta, hogy minden ügynek legtöbbet a túlbuzgó barátok ártanak.

²⁶ Javítások (latin).

²⁷ Az ókori görög hitregében a bosszú istennői.

²⁸ Joggyakorlat (latin).

Társalgásában került a kizárólagost, az elkülönítet; sőt, a pártoknál és irodalomban szerepet játszó plebejusok barátságával büszkélkedék; ámbár legközelebbi viszonyait úgy igyekezett intézni, hogy általuk a felső körökbeni helyzete erősödjék.

Régen egy arcütés kellett, hogy valaki tekintélyes emberré, lovaggá lehessen. Nálunk ennek helyét a politikai öklözések pótolták. Kit a pártok megkíméltek, elkerülte a befolyás. S Albert báró hatni akarván, a megyének, melyben Keselykő feküdt, táblabírájává lőn, s minthogy többször szónokolt, mint mások, lassankint, ha nem is tanná emelni, de némi összefüggésbe tudta hozni eszméit a kor jellegével.

Az ő rendszerében soha elő nem fordult e szó: felső arisztokrácia, melyért nyíltan lándzsát törni átallá a vidéki vélemények miatt; ellenben költői szín és emberbaráti hév derengett nyilatkozatain, midőn a nagyobb birtokosok befolyása alatt álló kertéseket kelle a választási visszaélések szigorú bírálói ellen védeni.

Albert elfogadta a reformeszméket, s vágya a népképviselő életbe léptetése volt, de semmi sem bosszanthatá őt inkább, mint a pénzembereknek és a tangyártóknak azon törekvése, mely a szavazati jogot képességhez s vagyonhoz akarta kötni.

Midőn e kérdés iránt nyilatkozott, a hő keblű fiatalság tapsaiban részesült, melynek rokonszenvét a magas nézponatok által, honnan részletekre többé leszállani nem lehetett, nyerte meg. Ha valaki közügyeinkre az értelmiségnek befolyást kívánt adni, a báró válaszolá, hogy alkotmányunkat eddig is a bocskoros és gatyás kortesek, nem pedig a piperkőcök vagy nyárspolgárok oltalmazák.

„Midőn a tettek órája ütend”, így végzé egy híres szónoklatát, és „Európa a szabadságharc táborhelyévé válik: kik fognak küzdeni, győzni vagy meghalni egy nagy eszmeért, egy nagy jövődőért? Bizonyosan nem az értelmes és gyakorolt juste-milieu,²⁹ melynek nincsenek sem előítéletei, sem elvei, nincsenek nagy vétkei, de emelkedett jelleme sincs. Nem azon elménc, ügyes, mívelt népek, kik okvetlenül élni és élvezni akarnak. Nem azon kornyadt s érzéki faj, mely minden eszmét, minden dolgot a hiúság és önzés számításaira vezet vissza, tisztán csak egyéni s anyagi számításokra, magasabb cél s eszményi becsérték nélkül. A restauráció³⁰ és a júliusi forradalom bebizonyították, hogy a nagypolgárságra s tőkepénzesekre a szabadság ügye nem számíthat.”

Alkalmasint Albert báró nagyatyja is, ha Mária Terézia kora helyett azon évben járt volna közgyűlésekre, midőn a szónoklat szünni nem akaró tapsokkal fogadtaték, makacs jelleme dacára legalább titkon bevallaná, hogy fia, a megváltozott viszonyok szerint, nem minden ügyesség nélkül védi a régi törekvéseket.

Albert abban is visszaütött őseihez, hogy keble vallásos érzelmektől volt áthatva, és a külső szertartásokat is oly mélyen tisztelé, mint a hiteszméket.

Ha e hangulat őt a megyei ellenzék néhány tagjaival, kik a papi javaknak közcélokra fordítását sürgették, meghasonlásba is hozta, annál nagyobb volt az öröm a kibékülési percekben, melyek minden közgyűlésen elégszer tölték föl magukat. Mert a kormány lépései valának azok, melyeket Albert báró legtöbb szigorral bírált. Ő tudván, hogy alkotmányos országban okvetlenül kell lenni ellenőrködő pártnak, többször kinyilatkoztatta, hogy oly viszonyok nem alakulhatnak, melyek közt ő a kormányt hajlandó volna támogatni, s midőn saját elvbarátai

²⁹ Arany középszer (francia).

³⁰ A francia királyság helyreállításának korszaka a francia forradalom után (1815-830).

lépnének az igazgatás élére, akkor sem szünnék meg folytatni régi és változatlan szerepét - az opponálást.

E hazafi szilárdsága annyira lebájolta a tömeg szívét, hogy végre ki-ki hozzászokott nem venni rossz nevén, ha Kolostory báró a magas papság érdekei mellett olykor kardot emel és gerelyet tör.

Albert tehát, bár egy ős hazafi miatt, ki négy országgyűlésen képviselte a megyét, a párt vezérévé nem lehetett, de legnépszerűbb szónoka volt, s minden elismeré, hogy noha a vallásügyben Montalembert³¹ elveit képviseli, a reformkérdésekben pedig a francia demagógok tanait hirdeti, mégis nemcsak következetes fő, hanem sok gyakorlati tapintattal is bír, és ámbár huszonnegyedik évét alig tölté be, az egész Kárpát-vidéken a legünnepeltebb neve van.

A keselykői kastély, mint említem, sok költségbe kerülén, András bárót annyi adósságba vonta, hogy gazdaságára nem fordíthatott elég tőkét, s midőn körüle minden hanyatlásnak indult, maga mondá: ezen kőhalom egy nagy mauzóleum az eltemetett keselykői uradalom felett.

Természetes volt tehát, miként a fő- és melléképületeket az örökösök terüként oszták el, s az kapott belőlök többet, ki viszonyainál fogva kevésbé érezhette meg.

Albertnek egy egész szárny jutott, hova apja fegyvereit, nagyatyja családképeit, meg az ősi vaskos és többnyire kutyabőrbe kötött könyveket szállította. Lakását, úgy, mint ő értelmezé a kényelmet, igen alkalmatlannak kelle tartania, mert nagyobbik testvérének féltucat gyermeke vala, mindenik vásott, verekedő és oly lármás, hogy a folyosónak - mely Albert szobái előtt nyúlt végig - boltívei az örökös panaszt és kiabálást visszhangozni nem győzték.

Albert e kis koboldokkal - bár rútak és nagyszájúak voltak, s bár ritkán tudott ahhoz vonzódni, mi visszatetsző, és a rosszat inkább szerette, mint a nem kellemest - végtére csakugyan megbarátkozni tudott volna; de azt már éppen nem tűrhette, hogy második testvére, ki minden idejét gazdaságra fordítá, az udvaron a deszkától a hordódongáig egy csoport fakészítménynek raktárt, s még emellett a sertésnyáj számára sérűket állíttatott föl. Harmadik testvére pedig - a megyének erélyességről dicsért alispánja - fenyítő hatalmát a kastély középcsarnoka előtt azon hatályos móddal gyakorolta, mely gyöngye idegzetű szomszédait örökös ingerültségben tartá.

Ennyi ok elég volt, hogy Albert hetekig se menjen haza. Mit annál könnyebben tehetett, mert a vadászatokat igen kedvellette, s mert ámbár a nagyszámú társaságokban többnyire hideg és udvarias vala, de egy-két lelkes nővel nálánál kevés tudta az időt kellemesebben tölteni. Ő a fiatal háziasszonyoknál óhajtott vendég volt, bár a férjeknél és a leányaikat férjhez adni kívánó anyáknál annál kevésbé.

Albert tudta, hogy birtoka adóssággal van terhelve, emlékezék atyja végperceire s azon vonaglási kínokra, melyek közül a hátrahagyott gyermekre gondolás volt a legiszonyúbb; sejté, mennyire nincs egy polgári sorsú, egy munkával és nélkülözésekkel átszőtt életpályára lélekereje; de viszont büszkébbnek képzelé magát, mintsem úgynevezett jó parti által - mi a zátonyra jutott urak mentődeszkája - kívánjon a papucskormány révébe úszni, hol a szabad matrónnak elázott köntösét a házi rabság cifra bérruhájával cserélhetné föl.

Szilárd akarata volt tehát nőtlen maradni.

³¹ Montalembert, Charles Forbes de (1810-1870) - francia író és politikus, a katolicizmus képviselője.

De huszonhat éves korunkban, ha szándékaink a szenvedélyek világára vonatkoznak, mentől szilárdabbak voltak, annál erősebben rendíthetnek meg; mint a földingás több pusztításokat a szirtes hegláncokon okoz, s nem a sík és puha alapú rónaságon.

Albert a telet, míg Keselykőn lakott, Kassán szokta tölteni.

Itt ösmerte meg 1841-ben Strahlenheim Adélt, egy német birodalmi gróf s magyar indigena³² leányát.

Adél, a gyermekszobából tán igen korán társaságokba és báltermekbe lépő Adél; Adél, a naiv és élcés leányka, eleven tűzű kék szemeivel s piros arcával, mely a szelíd érzések holdvilágos éje helyett meleg, szikrázó szenvedélyt ígért; Adél, a magas születésű kisasszony, ki rokonsági viszonyban volt több mediatizált³³ német családokkal, melyek királyi vérbe is vegyültek; Adél, a Kassán legszebb házat tartó német-magyar főúr három gyermeke közt a legkisebbik, Albertre az első táncvigalmakon s teaestélyeken semmi hatással nem volt.

Később hallá, hogy Adélban sok ízlés és honfiérzelem van, mit a kislánykának egyik barát-néja, ki Albert egyik barátjával jegyben járt, azzal bizonyított be, mert az Albert közgyűlési beszédeit örökké leírhatja magának, és könyv nélkül tudja, mint a Miatyánkat, Hiszekegyet és Idvezlégyet.

Ily kitüntetés felébreszté újságvágyát, s tüstént több figyelmet mutatott azon kellemes teremtés iránt, kinél szebb volt a tánc- és zeneestélyeken, de érdekesebb alig.

Adél Kolostoryt örömmel látta maga körül, anélkül, hogy tetszelgési vágyat árulna el, s rövid társalgásain nem azon érzetmélység, melyet Albert nála találni remélt, hanem vidor és szeszélyes ötletek vonultak át.

E hangulat, e modor azért is érdekes volt, mert fiatal lánykánál a férfiakali beszélgetésben ritkán föllelhető. Semmi csoda tehát, ha Albert dicsérettel említette Adélt mindenütt, és talán legtöbbször azon barátjánál, kinek mátkája viszont felőle annyi szép véleményét tudta Adélnek.

De majdnem tizenkét év különbség lévén életidejük közt, és az egyik a világ által gyermek-nek, a másik korán túl kiábrándultnak tekintetvén, senkinek eszébe nem ötlött ily magasztalásokban a szerelem előjeleit keresni. Maga Albert is annyira nem gondolt e lehetőségre, hogy női ismeretségeinek Adél előtt szintűgy udvarolt, mint különben.

Strahlenheim grófné, ki leányánál meglepőbb szépség volt, a jó anyák példányának tartaték; mert nem akart többé kitűnni, hogy Adél bámultassék; szerényül öltözködött, hogy toalett-re Adél sokat költhessen; még elmés társalgásait is csak azon korlátokig vitte, meddig Adél könnyen elérkezhetett; s mivel ennek kedélye gyermekded örömmel csüggött minden tárgyon, természetes volt, hogy ahol csak alkalom nyílt, e szerencsés vérmérsék ragyogó színekkel lön az anya által lerajzolva.

Albert gyakran fordulván meg oly házaknál, hol a grófné, nemegyszer hallott tőle érdekes jellemvonásokat Adélról. S bár alig hiheté, hogy az elbeszért történetecskék mindig oly benyomást hagynak hátra, minőt a jó szándékú anya képzelt, csakugyan sokszor volt meglepetve a kecses lánykának magaviselete által, melyben fölolvadni látszott a gyermekded kedély egy ártatlan tetszelgési vággal, a naivság a számítással, a különködés az ép szívvel, a könnyelműség az érzetmélységgel.

³² Érdemek elismeréseként külön országgyűlési törvénnyel honosított külföldi.

³³ Német főúri házak, melyek a középkorban birodalmi rendek voltak.

A farsang végén - midőn már minden kifáradt, s mégis kettőzött erővel akart élvezni - néhány kisasszony mamája rendkívül boldog volt, mert bécsi szabójuk egyszerre szokatlan szépségű bálruhákat küld, s biztos kilátás lehetett, hogy azok kelméje, szabása és csipkézete közirigylést fog gerjeszteni.

E szerencsés anyák egymással rokonok, Alberttel pedig közeli ismerősök voltak, s ő a bálél előtti délután mást alig hallott, mint készülődést, divatot és különféle eszméket a hatásról, melyet egy köntös színe az arcra, az arc a szívre tesz. Hogy ily széles és ékekkel kihímzett tárgyba a fensőbb körök viszonyai s tévedései mind befértek, s hogy a társalgás fölváltva kedélyes és csípős volt: ezt talán szükségtelen is említenem.

Beszélgetések alatt belépett Strahlenheim grófné.

- Leányod melyikkel fog új bálruhái közül megjelenni? Fölpróbálta-e mindeniket? Elégült-e? Örvend-e nagyon? - Hamar következtek ily kérdések, más közönyösebbek után.

- Ő csak úgy akar megjelenni, mint a múltkor - válaszolá a grófné az anyai szeretet alig rejthető fájdalmával.

- Lehetetlen! - mondák többen őszinte csodálkozással.

- Makacs fejéből ki nem verhettem szándékát - jegyzé meg az anya szelíd mosollyal, mely barátnéinak értésül kívánta adni, hogy midőn e szót: „makacs”, használta, általa nem céloz olyanra, mi kedvelt lányát váddal vagy csak nehezteléssel is terhelné.

- De az istenért! Két táncestélyre egymás után tán nem öltözik egészen hasonlóan?

- A legkisebb szalagig - válaszolá a grófné.

- S miért?

- Mert elhatározta, hogy a múlt bált nem tekinti bálnak.

- Hiszen egyiken sem táncolt többet.

- Mégis számúzi naplójából.

- Talán azért, mert Karolina nem volt jelen?

- Úgy gondolom - mondá a grófnő nyugodtan.

Karolina vala Adélnak azon jó barátnéja, ki, mint fönnebb emlitem, Albert jó barátjával jegyben járt.

E körülmény Kolostorynak eszébe juttatá, hogy ő is szintén kimaradt volt a táncestélyről. Figyelni kezdett tehát a nők társalgására.

- De kedvesem, mért engeded Adélt ennyi szeszélyhez szokni? - szóla félig tréfáson, félig komolyan egy szigorúbb anya, ki leányát szüntelen amiatt leckézte, hogy nem tud érezni, örvendeni, s maholnap „kékharisnyává” válik, míg ellenben Adél, kit olvasottságaért is dicsérnek, ezer aprósághoz ragaszkodni, mindenben részt venni, minden iránt érdekeltetni tudja magát.

- Kegyetlenségnek hinném Adél ártatlan tréfáit megzavarni - válaszolta a grófné. - Különben is: lehet-e boldogabb a lány, mint mikor a világba viszik, s már többé nem szabad őt gyermeknek tartani?... Az idén még csak házi estélyekre akartam vele menni, de Karolináért, kivel összeszokott, később megváltoztatom föltételemet, s most is nevetve gondolok a harmadik kaszinó-bálra, melyben először lépett ki. A régibb estélyeket mind érdekteleneknek

találta, de e bált sokáig nem felejthetné el, s midőn másnap asztalfiókjában keresgéltem, egy kagylószekrényre találtam, melyre fölírva volt: „Január 23-nak emlékére”, s benne egy fehér rózsabimbót láték. S nem boldog-e azon életkor, melyben ereklyénk egy virág s édenkertünk visszaemlékezés egy körtáncra vagy francia négyesre?

Albertnak eszébe jutott, hogy január 23-án, midőn Adéllal társalga, ez tréfából egy, a Karolina mell-bokrétájáról leszakított rózsabimbót nyújtja neki át.

E lány, gondolá most magában, még gyermek szívvel bír, de olvasmányaiból megszerette a szerelmet, és a tavalyi karácsonfa helyett, melyet piros szalaggal és csinált virágokkal angyalok ékesítettek volt fel, már az idénre egy udvarlót óhajtana, kire aggathassa a tündérkincset, melyet képzelődése naponként gyűjt a regényvilágból. S miért ne legyek én az ő Amadisa?³⁴ Hadd álmodják!

Kolostory Adélt álművekkel elkábítani nem akarta, s nőül venni szándéka nem volt, de hiúságának hízelge a kecses lány vonzalma, s Karolina által naponként annyi felötlőt hallott e rokonszenvről, hogy megszoká a közéletben is Adél ízléséhez szabni magát; minek aztán következménye az eddigieknél még bizarrabb szónoklatok és egy nyaláb vers lőn, teli, mint a perzsa költemények, tarka virágokkal és égető napfénnel, teli a képzelődés csillámaival a kompozíció egyszerűsége helyett.

A táblabíró igen sok sallangot s kevés jogösmeretet lelt Kolostory beszédeiben, de az előadás elragadtatásig szép lévén, a karzat felett uralkodott. A megyegyűlési fellengéseknél még kétségesebb vala ugyan a szerelmi dalok belértéke, de a tizenöt éves leánykák a világon mindenütt inkább szeretik a felötlőt, mint az összhangzót, és a szép részleteknek adják a babért, nem pedig az egybeillő egésznek; ennél fogva Karolina a menyegzői előkészületek alatt mátkáját már egy dallal lephette meg, melyet Adél tett zongorára, s mely Albert elmeműve volt.

A vőlegény csak leendő arájának gyönyörű kezecskéit bámulta a hangszeren, de Kolostory, ki szintén jelen volt, elragadtatással állítá, hogy Schubert sem tudta volna a dal vadregényes jellegét hűbben visszaadni.

E perc óta kezdé hinni, hogy Adélt határtalanul szereti.

3.

A Strahlenheim-család idegen eredetű volt, s bár a vagyonosok közé nem tartozék jószágai a birodalom különböző részeiben feküdtek.

Adél apja Csehország hegyvidékein egy kis majorátusnak³⁵ volt ura, melyet - noha magyar birtokaihoz csak úgy hasonlított, mint saskeselyhez a kolibri - kitűnő szeretettel addig javított, szépített, ruházott be, mígnem az, jövedelem helyett, évenként tetemes ráfizetésekkel jutalmazá.

De e tény éppen nem hangolta le az öreg grófot, sőt új erőfeszítésekre ösztönzé, mik, hogy óhajtott sikert idézhessenek elő, személyes jelenlétét látszottak igényelni.

³⁴ Középkori lovagregények hőse, aki a vallás és a női nem szolgálatát tűzte ki élete céljául.

³⁵ A családi hitbizománynak az a fajtája, amelynél az utódlás a család legidősebb tagját illeti meg.

Mihelyt tehát kitavaszkodott, háznépestől útnak indult, és ösmerősei csak késő ősszel várták vissza.

Kolostory a zágrábi híres körlevél³⁶ miatt, mely néhány hónapig hazánk életkérdésének tartaték, az alsó vidékeken közgyűlésezett, s négy megyeteremben köszörülte ki ellenzéki szónoklatai által a csorbát, melyet a váradi püspök³⁷ pásztori levelének védelmezése miatt, egypár évvel régebben, a szigorú pártbarátok véleménye szerint politikai jellemének zománcán ejtett volt.

Szónoklatai dühvel határos lelkesedést gerjesztettek.

S ő azokat legszebb angol papírra írta le, hogy kedves meglepetést szerezhessen Adélnak, ki mióta a vadregényes dalt zongorára áttette, istennővé változott, de kivel a lány közbejött betegsége és saját elutazása miatt csak egy estélyen találkozhaték, s akkor is a grófné oldala mellett.

Nagy volt tehát elégtelensége, midőn Strahlenheimék távollétét hallá.

Később a kassai körök Adél közelgő menyegzőjét kezdték beszélni.

Albert megmosolyogta e badar hírt.

De a hír hetenként újult és erősödött.

Végre Karolina, ki a mézesheteket falun töltötte, férjével Kassára jövén, barátnői közt említé, hogy Strahlenheim a Bereg s Abaúj megyei jószágok kezelését vejének szándékozik átadni, s maga Csehországban marad.

Kolostoryt nőismerősei hamar értesíték e nyilvános titokról.

Ő csupa hiúságból okoskodta ki, hogy Adélba szerelmes; ő képzelődése által tukmálá szívére e szenvedélyt; ő a házasság felől komolyan még nem is gondolkozék, de azért iszonyúan szégyellé ily gyorsan feledtetni, s mert gyanítá, hogy Karolina benne egy házassulót vélt, és most egy mellőzött imádót képzel, büszkeségének halálos tördőfés lett volna éppen tőle tudni meg a szétterjesztett hírek valóságát.

Keselykőre utazott tehát, hogy az illedelemnél fogva ne legyen kénytelen Karolinával találkozni.

Midőn alkonyatkor a kastély udvarára behajt, testvérét, a szenvedélyes gazdát, a híd előtt leli, durva szórdaróccal hátán, karikás ostorral kezében, boglyas hajjal, sáros bagaria csizmában, s bár május eleje volt, meleg báránybőr süveggel fején.

Szóval: az elegáns világfinak bátyja úgy nézett ki, mint egy örmény haszonbérő.

- Szervusz, Albert! - sivalgá az, pörge bajuszán pöderítve.

Kölcsönös idvezletek... kézzsorítások... és baráti csók, melyet még érdekesebbé a meghalálózott nagyobbik testvér fiai tettek, kik a hidárok alól, a juhakolból, a szalmakazalokról sárosan, piszkosan, rongyosan, sikoltva és ugrálva előnyargalván, Kolostory nyakára, lábára csimpolykoztak, kezét rángatták, csókolák s vad kiabálásokkal tanúsíták szertelen örömeiket a

³⁶ Az 1840-es évek elejétől kezdve a horvát lakosság nagy része élesen tiltakozott a magyar diplomatikai nyelv bevezetése és a magyarosítás ellen.

³⁷ Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök 1839-ben pásztorlevélben rendelte el, hogy a katolikus papságnak csak olyan vegyes házasságot szabad megáldania, ahol a protestáns fél írásbeli biztosítékot ad a születendő gyermekek katolikus nevelésére.

nagybátya megérkezésén, ki Keselykőn mulatása alatt régi könyvekből kivágott képekkel, ólomkatonákkal, fapuskákkal, bonbonokkal és olykor hajtépésekkel nyert tőlek rövid időig tartó csendet, hogy Lamartine-t³⁸ és Chateaubriand-t³⁹ olvashassa, vagy a haza újjáalakításának óriás kérdései felett elmélkedhessék.

Míg Albert a koboldok megszelídítéséről gondoskodott, míg néhány zsidó üzér és magyar betyár a göbolyók, jármás ökrök és hazajött sertésnyáj közt a behajtó kocsisnak helyet csinált, Kolostory Tamás, a szenvedélyes gazda, öccsét, a híres szónokot, érdekes pénzügyi adatokkal foglalkoztatta.

- Salamon, a vén róka, megint csődöt hirdet, ma zároltattam el a te nevedben felkelhetőit. Korcsmádat tegnap adtam haszonbérbe. Majdnem háromszáz pengő veszett oda körutazásod miatt.

- A zágrábi sérelmet kellett védelmeznem.

- Tudom, de háromszáz pengő elcseppent. Aztán a tisztújítás alatt nyolcszáz forinttal maradtál ez e...i eklézsia pénztárának adós, s minthogy fölmondattak, s ispánodnak nem volt miből hirtelen kicsinálni, én fizettem meg a hátralevő kamattal együtt.

- Köszönöm, Tamás! Egyébiránt lehettek volna kevés várakozással irántam, ki az egyház jogait a papi áldás kérdésében oly hön védelmeztem.

- Elhagyhattad volna, barátom! - válaszolá Tamás cinizmussal. - Mert alkalmasint emiatt küldötte vissza Elmirát, Arabellát és Lucretiát Szendery gróf, azt izenvén, hogy Szelim már egészen elfoglalva van. Lótartásod, mondhatom, Albert, a váradi pásztorlevél óta nagyon csökkent, tetemesen csökkent, mivel nálunk egyedül Szendery gróf tart tiszta fajt... Aztán éppen most jut eszembe - ezzel zsebében keresgélvén, egy nyomtatott levélkét vett elő -, ma reggel kellett 150 forintot háromévi részvény-hátralékért a pesti kaszinónak kifizetni, mert különben nevedet a hírlapokba akarták tenni. A pontosság a legfőbb tulajdon, barátom, Albert! A pontosság.

Ily kellemes társalgás közt érkeztek Albertnek csinosan bútorzott írószobájába, hol a szenvedélyes gazda a dívánra hosszan heveredvén, öblös tajtékpipáját meggyújtá, míg öccse karszékre veté magát, s egy Upmanregaliát vett szivartárcájából.

Hosszú magányértekezés következék, melyet csak az alispánné belépése szakított félbe, kit a két testvér szállására kísért vissza, hol a nagyobbik bátya borzas gyermekei által sóvárgón körülfogott asztalon tea, vajjas kenyér, vékony szeletekre vagdalt nyelv, egy óriás lúd s finom szerednei várt rajok.

A hivatalos ügyekben távollevő alispánnak pirospozsgás nője hat évvel előbb, azon boldog időben, midőn sugárkarcsú derekát két kézzel átfogni lehetett, Pesten bár nem kitűnő szépségű, de vonzó alaknak tartaték, s miatta mostani férjének, ki akkor jurátus⁴⁰ volt, párbaja is kerekedett egy huszárkapitánnyal, mert ez, az országbíró őnagyméltósága által adott bálban a táncrend ellenére az ifjú jogász elől kétszer vitte el egymás után Betti kisasszonyt - a későbbi

³⁸ Lamartine, Alphonse-Marie-Louis Prat de (1790-1869) - francia költő, történetíró, politikus. A francia irodalmi romantika kiemelkedő alakja.

³⁹ Chateaubriand, Francois-René Vicomte de (1768-1848) - francia író, politikus, a francia korai romantika egyik fő képviselője.

⁴⁰ Joggyakornok (latin).

alispánnét -, noha a Themisz⁴¹ növendéke által vala minden francia négyesre még a bál kezdetén felkérve.

Ily ragyogó diadalemlékek mellett, melyet a férj állandóan horda arcán, természetes vala a keselykői magányban elvirágzó, de teljességgel el nem aszott, sőt életelebenségtől pezsgő nőnek élénk részvéte a nagyvilág s annak egyik képviselője, Albert báró iránt.

Apadhatlanok voltak tehát nyájassága és kérdezősködései, s Tamásnak, a szenvedélyes gazdának, ki a madarakkal ébredett fel, és még álmában is terveket készített, nem kevés bosszúságára már csakugyan éjfél lőn, midőn az érdekes csevegés véget ért.

- Sógorasszonyom - szólt Albert a folyosókon haladva - elmés, eleven, szelleműs nő.

- És nincsenek gyermekei - válaszolta Tamás, folytatva öccse magasztalását.

- Ez sok örömtől foszthatja meg.

- De gazdasága gyarapszik, míg a másik testvérünk özvegye számunkra is elég fogyasztóval látta el a családot.

Tamás úr inkább gyakorlati, mint kedélyes megjegyzése már az Albert írószobájában történt, hol a szenvedélyes gazda, szokása ellenére, még legalább két órát mulatott.

Búcsúzásakor Albert arca izgatott s testvéreé elégtelt volt. Az íróasztalon pedig bankjegyek, vakító szépségű körmöci aranyok és pesti kereskedőházakhoz utalványozott váltók csomaga hevert.

Másnap délután Albert báró Keselykőről Pestre utazott; mert Tamás, hogy őt alkalmatlan hitelezőitől megmentse, gazdasági és pénzügyi viszonyainak rangirozását⁴² elvállalta.

De Albert szeme előtt a pesti lakás, mellyel ragyogó irodalmi és politikai tervek voltak összeronva, már Miskolcon kezdett eredeti varázsából veszteni. Debrecenben nem sok regényes színnel bírt, Szolnokon prózai oldalait tárta fel, a rákosi homokon pedig unalmasabbá vált, mint azon avar tér, melyen kocsija lomhán mozgott, mint a fakó fűvény, mely a kerék küllőjéig toltta magát föl, mint a tompa szélzsivaj, mely egyhangún zúgott körülötte, s a buckákat föltúrva, epeszín lepelt terített a láthatárra, és a nap arcát rőt, a tiszta arany sugarakat rézsárgává tette.

Albert ülése alatt szép őszlet pénz hevert, s a kocsiláda reá oly hatást kezdett bűvös tartalmával gyakorolni, mint a régi jósnőkre a csodaerejű háromlábú szék: izgatta idegeit, emelte képzelődését.

Keselykőről a Gellérthegyig menni, midőn a Cordilleráig vagy az Ararátig is lehetne: ezen eszme szerinte már csak a tűzok vérmérsékéhez volt méltó, mely örvend, ha szárnyai úgy fölemelik, hogy lábát a barázdagörhöz⁴³ és katángkóróhoz nem üti.

Pestre jövetelével tehát elhatározá a költöző madarakkal barangolni be földet és tengert, s más-más égővek alatt keresni világösmeretet, szórakozást és feledést...

Szórakozást és feledést: különösen e két vágyat szőtte minden tárgyhoz, mely a Bécsbe induló gőzhajón szemébe tűnt.

⁴¹ Az ókori görög hitregében a törvényes rend, a jog megszemélyesítője.

⁴² Rendbe hozás (francia).

⁴³ Gödör (régies).

Szórakozás és feledés végett fogyasztotta a berlininél is gyöngébb teát, az avas olajú szardínnokkal s a Hortobágyon pácolt westfáli sonkával együtt; feledés és szórakozás végett egy pohár rajnait ürített ki; szórakozás és feledés végett festvényi redőkbe vonta derekán és nyakán a birminghami sált, mely azonkívül, hogy regényes tournure-t⁴⁴ adott egész alakjának, gyomrát és mellét a reggeli híves fuvalmak ellen célszerűleg védte; szórakozás és feledésért tekintett a csinos nőkalapok alá, s beszéle egy kék szemű hölgyecskének a visegrádi várról, melynek romjai előtt hajóztak el, annyi érdekes mesét, regét, hagyományt és történetet, hogy utoljára minden kecses nő hallgatójává vált, s körös-körül kezdték sutogni nevét, melyet a nagy meggyeszőnok valamelyik fiatal bámulója fedezett fel; szórakozás és feledés kedvéért vonult Albert, miután egyénisége iránt kétségtelen érdeket költött, a hajóterembe, s ott egy díván szögletére plasztikai kellemmel borulván, komoly olvasmányokkal töltte az egész délelőttet, talán nem is gondolva a veszélyes hatásra, melyet az érzékibb nőknél kitűnően szép termete, az érzelgősöknél pedig ábrándos tekintete és eszmeködös homlokának borongásai gerjesztettek; szórakozás és feledés kedvéért ült késő estve a kártyához, s mert a szerencse oldala mellett volt, látható elégtelenséggel gyúrta a bankjegyeket pénztárcájába; végre másnap délelőtt a gőzös Bécsben kötén ki, Albert szórakozás és feledésért szállott a *Főherceg Károly*-ba, fagyaltozott Dehnenél, vetett virágfüzért Unger Karolina lába elé, nevetett Scholz bohózatain, andalgott Daum elysiumában,⁴⁵ s a józsefvárosi színházból egy kardaloknének olykor magyar népdalokat tanított be, egy csinos kis budoár vonzó félhomályában, hol a válogatott bútorzat, a szép képek, szövetek, hímzett művek, virágvázák és ezüst pipereasztal igen kedvező véleményt gerjesztettek benne udvari tanácsos Pickerle úrnak művészi érzékéről, kit, bár látni sohasem volt szerencsés, minden tekintetben jóízű férfinak tartott.

Miután vándorunk a birodalmi fővárosban négy hónapig irtogatta szívéből a szép Adél emlékét, Münchenbe ment, hogy Raffaello és Correggio istenalakjai előtt még sikeresebben feledhesse a hűtlen lány bájvonásait. Később Salzburg tündérvidékein, Innsbruckban, a tiroli havasok közt, az Appenninek virággal hintett lábainál, a hegedülő vagy legalább hegedűt készítő Cremona utcáin, Majlandban, s ott különösen a világhírű Della Scala színház üres padjai közt kívánt találkozni az őt gondosan kerülő feledéssel, s miután nem remélte ezt többé váltott lovakon és postakocsin utolérhetni, a genuai öbölbe sietett, tudván, hogy Byron lord is szaggatott kedélyéről az életunalom epéjét tengerhullámokkal szokta volt lemosni.

Hermína szeptember 30-án indult, néhány órával Albert megérkezése után.

De a tenger, melyet most először látott, annyi varázssal bírt, s minden habregésével oly rábeszélőn hatott utasunk képzelődésére, hogy eltökélé nem vární a közelebbi gőzösre és még az éjet hajón tölteni.

Jegyet váltott tehát Civitavecchiába.

Azonban útlevelével, mely ellen kifogásokat tettek, annyi ügy-baja volt, hogy a naszáddal, éppen midőn a horgonyt felvonták, érkezett *Herminá*-hoz, s alig maradt ideje belépni.

⁴⁴ Magatartás (francia).

⁴⁵ Az ókori mitológiában a boldog lelkek tartózkodási helye.

4.

A tengerből gyönyörű panorámája, a lélekemelő benyomások, melyek bűbajos gyorsasággal változtak, a víztükör, mely az előterén ezüst foszlányokat vetett fel, távolabb pedig sötétzöldbe borult és félhomályba takart láthatárral oly csodálatosan, oly elválhatlanul szőtte össze magát, mint a költő műveiben a valóság az ábránddal, az eszme a képzelődéssel; mindez Kolostory érzéseire ingerlően hatott, és ő csak akkor vette észre, hogy a csillagtalan egen, a sötét légkörön s a tompán zúgó habokon már igen kevés néznivaló van, midőn a hajó orrán a lámpákat rég meggyújtották, s az árboclobogó csapkodott és suhogott, mint a prédára indult éjmadárnak szárnya.

Albert a meleg alkonyhoz képest most hidegnek találván a levegőt, a födélzetet odahagyta.

A hajóterem, melybe lépett, fényesen kivilágítva és ízléssel volt bútorozva. Oldalain hátravonható falajtók vezettek kisdéd magányszobákba, hol a földszínen egy ágy, az ágyon fél öllel fölebb egy kötelen függő matrózágy, a szögleten mosdóasztal, tükör és azzal átellenben egy kényelmes karszék vala.

Néhány magányszoba félig nyílt ajtaja, melyben a vendégek ágyon és karszéken nyúlangottak, utasunk eszébe juttatá, hogy éji tanyáról gondoskodni elfeledte; szobát kért tehát magának, de már mindenik lefoglalva volt.

Így az egész éjet a főteremben kellett töltenie, mi egyébiránt nem látszott kellemetlennek, mert az asztalon a vendégek előtt pezsgő- és Bordeaux-palackok heverték, az étlap *Hermina* konyhájának becsületére vált, és a hajó-könyvtárban válogatott regények, útirások s történelmi művek voltak a vendégek használatára kirakva.

A rubint-gyöngyű Cremont Rosé és a szeszes Porto-bor, nem pedig a társalgás, mely idegenek közt ritkán válhat érdekessé, kellemes hangulatba kezdték Albertet vonni, midőn a vendégek egymás után a kajütekbe osontak, s kiknek magányszobájuk nem volt, kabátaikat vagy kezszákaikat vánkosul fejök alá vetvén, hosszan nyúltak a padlazon el, s utasunkat, ki olvasáshoz fogott, a különféle torok- és orrhangok oly iszonyú macskazenéjével üldözik, hogy lehetetlen volt másra, mint ezen undorító zajra figyelnie. Idegei percenként ingerültebbekké váltak, s hogy az alvilági hangversenytől menekedhessék, a hajó háttérére vonult, s bebonyolván magát széles spanyol köpenyével, félig fekvő, félig ülő helyzetben szintén az álom által igyekezék menekülni a bösz lármától, mely fokozatos emelkedésben volt, s a szél szagatott fütttyével és a tompa habcsapkodással szövetkezék.

Az idő éjfélhez közelít.

Albert behunyva tartott szemeire álom nehezedik, de nem ama mosolygó és tündéri, mely képeit a vágyak és szívábrándok, a letűnt emlékek és felderengő remény bűvös vegyületéből hímzi. Mellére lidérc ült, s denevérszárnyaival takarta be arcát, hogy ne láthassa a dzsinneket⁴⁶ és a groteszk alakú légrémekeket, kik sípoltak, trombitáltak, táncoltak, s lábaik hegyével vállát, homlokát, csípőit, térdeit taposták. Néha egy-egy ördöggéz haján ragadta őt, s míg kondor fürteit bal öklére tekeré, kalapáccsal, sőt pörölyvel ütögette nyakcsigáját, hátulsó agyát és fültövétől fejfeléig koponyájának minden ízét.

Ezen pokoli eljárást megsokallván, végerőködéssel törekvék testét a ronda, a zsvány szellemek ellen oltalmazni, s harcias küzdése közt felpattantak szemhéjai.

De amit most álom-mámorosan látott, szintén nem vala megnyugtató.

⁴⁶ Gonosz vagy pajkos szellemek a keleti népmesékben (arab).

Mert a zömök cserasztal a terem közepén lassú táncot kezdett járni. Néhány rajta felejtett, üres palack ugrált, mint a kecskebak, s egyenként veté magát a földre; a letáncolt ólom-tányérok pedig eszelős gyorsasággal verdesték az asztal oldalát, s csattogó zenével idvezlék a székek, skatulyák s könnyebb tartalmú útításkák pantomimikus⁴⁷ mozdulatait.

A földön hentergő vendégek pedig hortyogás helyett most álmaikban nyöszörgöttek, jajgattak, sóhajtozának. S kik már ébren voltak, vagy felfordult apró bútorok közül szedegették össze puhább málháikat, hogy jobb fekhelyet készítsenek maguknak, vagy a tengeribetegség dísztelen jelenségeit igyekeztek illendő módon rejtegetni a közönség elől.

Albert ögyelgőn nézett e boszorkányi időtöltésre, midőn egy lökés úgy csapta könyökére támasztott fejét a hajószöglethez, hogy tüstént érté: miért pörölyözték az ördögök oly szenvedéllyel, s miért fordítottak kiváló figyelmet éppen hátulsó agyára?

Sietett tüstént fölemelkedni, s mert tapasztalá, hogy a szélvész dacára is, bár tántorogva, lehet lábon állani, kivonult a teremből, melynek gőzös rekkenősége nagymértékben vált alkalmatlanná.

A híves lég már a bejáratnál elűzte homloka forróságát, s míg a lépcsőkön - a karfát kezéből ki nem bocsátva - a fedélzetre mászott, agya oly tiszta lőn, mintha a bős álom, a terem kábító gőze és a Porto-palack egészen más egyén feje ellen működtek volna.

Künn koromsötét éj volt, s dühöngött a szél.

De bár Albert most van először tengeren, hamar meggyőződék, hogy *Hermina* veszélyben nincs, és a vihar nem azon féktelenekhez tartozik, melyek a mélységet kettéhasítják, és a naszádot a vízbarázdák közé hintik, mint a magvető keze szétszórja a búzaszemet.

Az ég villanyanyaggal volt ugyan teli, a felhők néha lobot vetettek, és kénkö-szín szegte meg a fátyolt, mely a tenger ingerült arcát rejtegeté, de a mennydörgés inkább csak ágyúszekerek döbörgéséhez hasonlított, s a vihar egyes lökésekkel nagy hullámdarabokat szaggatott ugyan föl, de a szünetek közt rendkívüli erővel nem bírt.

Albert a délutánt künn töltvén, *Hermina* alakjával ismeretes volt. Tudta, hogy a felső lépcsőtől alig két ölre vannak a hajóoldal padjai, s használva a rövid szélszünetet, azokhoz vonult, és fülíg pólálván magát köpenyébe, az éj hátralevő részét a zivatar élvezésére szánta.

Azonban alig merült gondolataiba, alig élvezte a kéjt, mely az elemek nagyobb harca közt átjárja a férfikebelt, alig kezd örvendeni, hogy edzett izmai azon nekitörődéssel bírnak, melyre a hiú emberek még büszkébbek, mint a szellem magasabb tulajdonaira, alig fordítá szemeit önelégültséggel a sivatag habdagályra, midőn egy különös légtani tünetény vette igénybe egész figyelmét.

Úgy tetszett neki, hogy a szélzsivaj zokog és nevet, jajgat és vonaglik, s most tördelt, majd félrívó hangokat vegyít zúgásai közé.

Néha megszűnt ezen utánzása az emberi ajkaknak, máskor oly határozottan tört ki, mintha a tengerhullámokból gyermek- vagy némbersírás emelne panaszt a siket és néma hajóhoz.

Albert bűvös elragadtatásban volt.

⁴⁷ Némajátékszerű (görög-latin).

E hangok - gondolá - teremtették az első mesét a sellőről, ki aranyhaját fésülve kláris szirtekről panasolja csalódását és szerelmét; ezek népesítik meg a tengert Nereusz⁴⁸ sáté-füzéres leányaival, a bösz háрпиákkal,⁴⁹ az incselgő szirénekkal,⁵⁰ az elefántcsontfehér tetemű vízitündérekkel és a zilált arcú szelarával. Mily csalódásig hű nőhangok! S mily lehetetlen volt zengelmekből a matrónak egy babonát, a kormányosnak egy jóslatot, a költőnek egy hitregét nem találni föl!

Albert már kulcsát tartá kezében a millió tenger-regéknek, melyek még a műveltebb hajós képzelődésére is leírhatlan befolyást gyakorolnak; Albert már tapasztalatait költői értekezés anyagává szánta, midőn a gőzös az eddigieknél nagyobb hullámlökést nyert, s a viharzúgás sirámai közé egy tördelt, de tisztán érthető „Gesu Mária”⁵¹ olvadt fel.

Ily keresztény érzelmű rimánkodást többé nehéz volt a leggyülékonyabb képzelődéssel is a légfolyam hangjátékának tartani, mert úgy még Dávid király zsoltárait is elénekelhették volna a szelek.

Albert a hetedik égből hullott alá, s első percben majdnem epésen fordult a síró ajak felé, mely elhaló nyöszörgés közt ismét az istenanya nevét rebegte, de hamar győzött költői haragján a kandiság és nemes érzés.

Fölkelvén tehát padjáról, a hajóoldalhoz támaszkodva lépdelt azon irányban, honnan a titkos hang, mely már elnémult, füleibe zengett volt.

De alig megy másfél öllel odább, midőn megbotlik egy sötét tárgy miatt, mely emelkedni kezd, és békétlenségét lassú mormogással sejdítteti.

Lábai között a kapitány óriás szelindekének zömök feje tolja fel magát, s két égő szem látszik az alkalmatlan háborítás okait tudakolni.

Albert lehető gyorsan nem annyira visszalépett, mint tántorgott a hajópadhoz, s leülvén, figyelemmel várta a további fejlődést.

A szelindek pedig kitűnő önmérsékléssel egyet ásított, aztán leheveredék, derekát utasunk lábának támasztva.

De alig kötetett az új ösmerősek közt meg a frigy, s már ismét hangzék a szélfütytyhöz vegyült nyöszörgés, melyet a szelindek halk mormogása kísért.

Albert fölkel, folytatni kezdi vizsgálatait, s keze egy leplezetlen nőkebelre téved, melyet szétzilált haj gazdag fürtei fedtek némileg.

A híves lég dacára is tűzszikrák szökelltek hősünk vérereibe, s a hűtlen Adél emléke, bár nagy az eszményi érzések hatalma, alig lett volna minden történhetőségek ellen biztos talizmán, ha más körülmény nem segít.

⁴⁸ Az ókori görög mitológiában idős király, ki leányaival együtt a tenger mélyén lakik egy fényes palotában. A hajósok viharban tőle vártak segítséget.

⁴⁹ Madártestű ártó istennő.

⁵⁰ A görög mitológiában képzeletbeli lények, kik énekükkel a hajósokat magukhoz csábítják és elpusztítják.

⁵¹ Jézus, Mária (olasz).

A kibontott női mell tudniillik oly meglepőleg reszketett, s e reszketegség az egész testtel, a hajfürtöktől kezdve a térdig, melyet igen vékony kelme látszott burkolni, annyira közös volt, hogy Albert hasonló mértékű áthülést és görcsöket képzelni sem tudott.

A szerencsétlen úrhölgy - mert finom, de széttépett nyakcsipkéi, köntösének szabása, karperecei és gyenge puha kezecskéje nem tanúsítottak elhagyatást vagy nyomort -, mint látszik, a női szalonból ment tengeribetegségeért szabadba, hol ideggörcsei és könnyű pongyolája miatt a metsző szél martalékává lőn... fél öntudattal, nyárlevélként reszkető tagokkal, s csak tördelt sikoltásaival, melyeket ájultság követett, adva jelét fájdalmának és kétségbeesésének.

Albert igyekezék összetartani a szenvedő köntöseit, de amennyiben az ideggörcs nyugtalan és dohos rángásai közt ez lehetséges is vala, keveset használt a rémítő átfázás ellen, mely hihetőleg minden baj gyökér-oka volt.

Leveté tehát spanyol köpenyét, s azzal úgy átgöngyölgeté a némbert,⁵² mint a kisgyermeket dajkája.

S mégis a nő reszket, fogai lázasan kocognak, és egész teste görcsös vonaglásban marad.

Albert, hogy sikeresebben segíthessen, a beteget, kit védelme alá von, a hajópadra fekteté, s lovagias - de a szigorú illedelmet feláldozó - készséggel, kabátjától is megfosztván magát, azt a nő lábaihoz teríté, míg nyakkendőjét a haszonvehetlen csipke és fátýolkendők helyébe csempészte.

Ekkor a padra ülén, ölébe vette a zilált hajú főt, melynek tulajdonosa akaraterő nélkül engedett az ápoló kezeknek, és csak szaggatott lélegzet s időnkint görcsös feljajdulás által különbözék egy hullától, miből a meleggel együtt az életszíkra is eltűnt.

Perc perc után haladt.

A szél nem növekedék ugyan, de a felhőkön már többször gyullad meg az égiháború kanóca, s most a zúgó hullámoknak, melyek a hajó oldalát verik, serényeit világosítja föl, majd pedig a tenger színének egész hasábaira veti sárga-kék fényét.

Albert szeretné védencének vonásait látni, nem mintha egy redős vagy rút arc miatt a keresztényi kötelességből kevesebbet akarna teljesíteni, mert ez vastag önzés lenne; azonban talán mi sem hibáztatnók, ha reméltett volna a sorstól annyi udvariasságot, hogy akit keblén tart, s kit a történet szívéhez - legalább a térben - igen közel vont, az ne legyen oly elidegenítő külsővel felruházva, mely ezen éji kalandot, mihelyt veszélye elmúlik, egészen érdektelenné tegye.

Minden villámláskor tehát a keblén nyugvó arcra néz, részvéttel, kíváncsian, aggódva, sóvárgón; de a gyors fellegtűz csak határozatlan körvonalokat leplez fel, melyek a képzelődésre bízzák az összeállítást és kidíszítést.

Úgy rémlék, hogy a halálsárga arc szabályos éllel bír, és az emelkedett homlok, a hosszú metszetű szemhéjak, a hajlott idomú orr és domborodott áll, a gazdag, sötét fürtökkel együtt olasz jelleget árul el. Úgy rémlék, hogy a beteg nő ragyogón szép alak is lehet, s bár nincs az élettavas kezdetén, de a hervadás küszöbéhez sem érkezett. Ha Albert e sejtelmekhez tapasztalatait is, melyek a tündér kis lábfőre és a karcsú, de ruganyos derékra vonatkoznak, hozzátoldja, összesen oly külső telik ki, melyet egy ifjú azon tudattal vezethet karján, hogy irigyei fognak támadni.

⁵² Itt: nő.

E gondolat csábereje őt gyöngédtelen tetre ingerlé.

Ajkai a védelmetlen nő ajkait érinték, előbb félénken, majd szenvedélyesebb hévvel.

De a dermedt, az alélt lény ösztönszerű tiltakozással - mert öntudatról alig lehetett szó - vonta jéghideg és reszkető ajkait össze, s fejét majdnem észrevétlenül mozdítván meg, mint látszék, arcát akarta a helyzetével visszaélő idegentől elfordítani.

Albert megszégyenülve volt.

Ami nemes, ami költői, ami áldozó vala eddigi eljárásában, saját szemei előtt is megsemmisült. Érzé, hogy lovagi bánásmódja a kéjenc haszonlesésében lemerült, s hogy hiúsága sem nyerhet oly tény által, melyet a legkopottabb arszlánnak és a legbátortalanabb ábrándhősnek szintén elkövetni lehetett volna.

Féltni kezdett a perctől, átallni az első pillanatot, midőn a nő, kit keblén véd, először fogja szemeit fölnyitni, hogy a villám sápadt fényénél láthassa a bajnokot, ki egy alélt némbertől kívánt diadal- emlékeket zsarolni, és a szenvedő ajkáról kéjt s érzéki bódulást szívott.

De a sors nagyobb aggodalmak által oldá föl e zavar alól.

Az ég, mely csak tompa morajjal vegyült volt a viharzúgás közé, most megnyitá fellegajkait, s harsány dörgés zengett kelettől nyugtig.

Az eső omlani kezd.

A sűrű cseppek egybefolytak, hosszú zsinórrá váltak, nedveikkel beboríták a nőt, s árként omlottak reszkető, vonagló és görcsökben összevont teteméről a földélezetre.

Albert rémulten kiáltott segélyért, de vagy hangja nem győzött a viharén, vagy senki sem érzett kedvet a hajóteremből kimozdulni.

Idő tanakodásra és kétkedésre már kevés volt.

Átkarolta a nőt, s lassanként a padon vonszolá a terem lépcsője felé.

Képzeltetni, hogy ez az erős szél miatt, mely szemben fűtt, a hánykódó hajón, mely táncolt, és a sík padlazon, mely lábainak támpontot nem nyújtott, rendkívül nehéz feladat vala.

S most még új akadály támad.

Mert Albert, ki nyári mellényén kívül válláról minden ruhát a nőre aggatott volt, a szakadó esőár és a hűvös szél befolyását szintén kezdé érezni.

Gerincén borzadály nyargal át. Térdein reszketegséget vesz észre. Feje szédelg, s belsője a tengerkór előjeleit sejteti.

Egy perc alatt fogai oly iszonyúan kocogtak, mint a legnagyobb ideglázban.

Szerencséjére a nő, kit még mindig előbbre vonszolt, már a teremajtó átellenében volt.

A padtól alig kelle két öl, hogy fedél alatt legyen.

Albert összpontosítá erejét, s karjára ragadván a nőt, a lépcsőknek rohant, de feleúton egy széllokés úgy sújtá a padlazatra, hogy lélegzete elakadt, s rövid fuldoklás után ájultan hevert. - Mellette a nő. Felettök villamos ég. Rajtuk a fellegszakadás omló árja.

De a hideg földő, mely agyára hullott, az erős léteggel Kolostort hamar visszahívta öntudatra.

Melle hosszú lihegés után szabaddá lön, és szemei fölnyíltak.

Első tárgy, melyre tekintett, betege volt.

Hozzávonta magát, a márványhideg homlokát tapintá, leste lélegzetét, mely vagy megszűnt, vagy észrevétlenül csendes.

Térdeire emelkedett, fölállni próbált, s miután ez sikerült, és miután ismételt segédre-hívásai a vihar sípolása közt - mint látszék - eredmény nélkül hangzottak el, újra átölelte a nőt, s újra ledöntve a szélvész karja által, eszmélet nélkül nyúlt végig a teremlépcső előtt...

Midőn kinyitá szemeit, puha, rugonyos kereveten volt, vállán matrózköpenyeg, fején kötött sapka és cipőjéig idegen ruházatban.

Az óra mutatója pedig éppen a nyolcat haladta meg, s a kis ablak nyitott üvegein át arany-sugárok, meleg szellők, mélyen-kék, ünnepileg nyugodt tengertükör s vígan repeső parti madarak üdvözlék. A távolból olajfák, narancsligetek, nagy kereskedőhajók, egy világító torony, homályos körrajzú templomok és paloták andalgottak feléje.

Albert, mihelyt tájékozta magát, meg volt győződve, hogy a hajókapitány szobájában és legalább öt órát aludt.

Néhány perc múlva a pincér behozta köntőseit.

Felöltözködék s megköszönvén gazdájának szívességét, tudakozódott a beteg nőről, kinek legjobb szándék mellett is hihetőleg majdnem annyit ártott, mint használt, mert számíttalan készsége által kétszer csapta a hajópadlázatra.

A kapitány - egy szótlan, agg férfiú - szárazan válaszolá, hogy az „idegen” Livornóban szállott ki, s egyszersmind oly komoly, oly hideg tekintetet vetett Albertre, mely után ez a további tudakolást időn kívülinek tartá.

Egészen más hangulatot árultak el *Hermina* vendégei.

Mert midőn Albert a fedélzeten kezd sétálni, kíváncsi szemek fordulnak felé.

A nők figyelemmel kísérik, összedugják fejecskéiket és sugdosnak.

A férfiak pedig módosabbak iránta, mint egészen ösmeretlenekre nézve szokás.

Látszott, hogy ő már *Hermina* arszlánai⁵³ közé soroztatik, de mi bosszankodásra gerjeszté, az a hit, miként a közönség a valódinál sokkal kalandoribb színben képzei az éji történetet.

S meg kell vallani: Albert külsője nem olyan volt, mely a beteg némberek szívére nézve, még egy viharban töltött tête-à-tête⁵⁴ alatt is, egészen veszélytelennek tartathassék.

Ő, bár nem eszményien szép, de kiváló egyéniség.

Magas, karcsú, hibátlan termete egy középkori lovagé volt, ki messze vidékeken keresi föl a tornákat, s kardja mellett nem feledi magával vinni a lantot is. Mozdulataiból erő sugárzott, vegyítve lágy átengedéssel és azon festvényi nyugalommal, melynek kellemes hanyagsága félig betanulva van, félig pedig a jellemnek inkább a szemlélő, mint kívülre ható irányából támad.

Arca nem bír ugyan egy Antinous⁵⁵ leigező búbájával, de minden képíró, ha vásznára eszményítés helyett fölismerhetőt és érdekest kívánna az ítésznek és századoknak átadni,

⁵³ Nagyvilági, előkelő divatfiak.

⁵⁴ Négy szemközt, kettesben (francia).

örömmel választaná őt mintául, kinek sötétsárga szemében oly éles tűz ég, hogy világolása a hideg kedélyűeket is gyakran megzavarja; - kinek ábrándos, nagy homlokát gazdag, ében-fekete és göndör fürtök, melyek az arc finomul árnyalt bőrszínével művészileg összeillenek, keletiesen nemes jellegűvé teszik; - kinek eleven, cseresnyepiros, egy kevésbé domború és teljes metszetű ajkain a humor s önhittség a legvonzóbb mosoly közt olvad föl.

S képzeljünk még ehhez arcvonásokat, melyeket fogékony idegei a valódi és csinált kedélyvilág visszatükrözésére egyaránt alkalmassá idomítottak, képzeljünk egy tiszta csengésű, egy tág körű hangot, melyet Albert műértőn tud vezetni, képzeljünk az eszmék minden árnyalatait sajátos eleveenséggel kifejezni bíró előadási modort; és így hamar el fogjuk hinni, hogy a nők csábítóbb külsejűnek találhatják Albertet, mint a nálánál sokkal szebb arslánokat...

De ő most az egyszer nem volt eléggé hiú méltányolni a figyelmet, mely az éji kaland után iránta támadt.

Ingerlé a kétséges suttogás, ingerlék a kíváncsi tekintetek, bár a férfiak ritkán szoktak haragudni a hódításokra vonatkozó álvélemények miatt.

Lehet, hogy Albert szerénységét az is előmozdítja, hogy egy porosz bárónén kívül *Herminá*-n nem vala feltűnő kecsű némbor; ez pedig egészen az ostobaságig ragaszkodott ifjú férjéhez.

Albert tehát alig vágyhatott új előnyeinek hasznát venni, s meglehetősen festvényi merengések, bús-komoly testhordás s a világgal szakított kedélyhangulat által levariázsolni a nők kandiságát.

S midőn iránta a figyelem növekedésében vala, csinos levéltárcáját elővette, melyet - mert a régi útibenyomásokkal tele volt írva - Genuában vásárolta.

Annak hímzett borítékja még az éjjeli zápor nyomait érezteté a nedves selyemszálakon, de belsője nem ázott meg.

Szemei csodálkozással tekintettek az első lapra, hová crayonnal⁵⁶ *Hermina* volt rajzolva, amint a villámok fénye alakjának körvonalait a habok közül kimeríti.

A kép alján e név állott:

- Iduna.

A csinos betűk vonalai fölismerhetően nőkékre mutattak.

Albert a legkellemesebb érzések közt, melyek Adél emlékét gondolatainak előteréről néhány óráig leszorították, veté magát az álmodozások karjai közé.

- Ah, egy elszalasztott percet az örökkévalóság sem hoz többé vissza! Mit használ e rajz! Livornóban kellett volna kiszállanom.

Sóhaj emelkedett kebléből.

...Végre *Hermina* Civitavecchiánál horgonyt vetett.

Egy vámtiszt, ki Albert poggyászait bontogatni kezdé, élénken tudakolja: nincsenek-e rossz könyvei?

Ily kérdés az ő táblabírói tapasztalatlansága mellett inkább felötlőnek, mint józannak látszik.

⁵⁵ Ragyogó szépségű ókori ifjú, Hadrianus római császár kegyence.

⁵⁶ Ceruza (francia).

- Rossz könyveim egész halommal! - mondá sztoikusi közönybe takarva elégtelenségét. - Csacska útijegyzetek, tudatlan kalauzok, felszínes történelmi és művészi szemlék, szóval Neubauer úrtól kezdve sok terű van málhámban, miktől szívesen veszem, ha önök megmentenek.

A kérdező egyén nem vette jó nevén e magyar nedélyt,⁵⁷ s Kolostory báró annyira föltúrva kapta vissza poggyászait, hogy csak elveihezi szilárd ragaszkodása nyomta el kifakadásait az „örök város” felé közelítés kellemetlenségei iránt.

Az első átmotozást az apró ügybajok miriádja követte.

Ezer meg ezer untató formaságok tartóztatták fel őt.

Málháit zsineggel és kis ólomdarabkákkal vevék körül. Útlevelét elkérték láttamozás végett, ismét visszahozták, s megint elkérték.

Ha vetturinója⁵⁸ egyik sorompón túlhaladt, rögtön előtte volt a második, harmadik, negyedik sorompó, s mindenütt hasonló eljárás ismételteték.

Mindenütt a zsinegért, az ólomdarabokért, és az egyénnek, ki elvette útlevelét, ki megnézte, ki visszahozta, egypár bajocót⁵⁹ kellett fizetnie, s Albert már ki sem merte zsebéből kezeit venni, és tenyerében az elvándorlandó bajocók csomaga hevert. Ily prózai gond a szép látványnak, mely reá várt, egész élvezését éppen nem segítette elő.

Azonban a vetturino, mihelyt a végső sorompótól is megszabadult, kitelhető gyorsan haladt.

Gyönyörű tájak merültek fel az alkonyégtől festvényileg kiszínezett láthatár rájáában. Oldalvást az ugarokon juhnyáj és göbölcsordák, az út hosszában lomha ökörfogatok az olasz alföldi pór nép által hajtva, melynek álmodó járását és éles kinyomatú arcát Róbert Lipót örökítette meg, a háttérben pedig egy emelkedett pontocska bontakozott ki.

- Ez a Péter-templom - mondá önérzettel a kopott ruhájú kocsis.

Albert szíve élesen dobog...

A nap utolsó sugárai elhaltak.

S midőn a könnyű szekér a Cavagliera-kapun Rómába ért, az utcák már üresek voltak.

A sötétség háborítatlanul terjesztette ki sátorát, mert a soha nem szendergő emlékek városában a népnek nem szokása hosszason ébren lenni.

Csak a Madonna-képek előtt pislogott még bágyadt lámpafény.

Albert Tamás bátyja iránt rendkívüli rokonszenvvel soha nem viseltetett, s ezen alig is lehet jellemök ellentéte miatt csodálkozni, de a két testvér egymás irányában az illedelmi szabályokat ritkán szokta megsérteni, kivált mióta összefont anyagi érdekeik kölcsönös kíméletet javasoltak.

Tamás szívességeiben is mogorva és cinikus volt ugyan, azonban öccse, mint mívelt világfi, minden érintkezését francia finomsággal szerette kezelni, s bár kalandori hajlamainál fogva a pontos levelezéseknek barátja nem lehetett, mégis óvakodék hanyagsága által akár hálátlanak, akár gorombának látszani.

⁵⁷ Humort (nyelvújítási szó).

⁵⁸ Bérkocsis (olasz).

⁵⁹ Csekély értékű réz váltópénz (olasz).

Tamást tehát eddigi útjáról sem hagyta értesítés nélkül; Rómából pedig kitűnő szorgalommal írt.

Levelei bátyjának, a szenvedélyes sertéshizlaló- és deszkakereskedőnek értelmi horizonján néha túlemelkedtek ugyan, de ez nem okozott nehézségeket a két testvér közötti közlekedés folyamára, mert Tamás a házi és megyei viszonyokon kívül más tárgyakra a legfényesebb bölcsélet által sem engedte magát ragadtatni, s válaszaiból rendszerint még az is alig tűnt ki, hogy Albert cifrább sorait mind átugrotta-e szemeivel, vagy azokból némely történetesen figyelmébe tapadt?

Olvasóim Tamás úrnál több érdeket fognak Albert külön eszméiben fölfedezni.

Legyen szabad tehát a két testvér közti levelezésből annyit a nyilván elébe hozni, mennyi elbeszélésünk fonalának továbbvezetésére mellőzhetlen.

5.

Róma, okt. 4-én

Alig állíthatnám, hogy az első benyomás, melyet Róma rám tön, kedvező lett volna.

Van e város külsőjén valami elaggult, elélt, elhagyott.

A komor paloták pusztán, magánosan állanak, és az egymáshoz támaszkodó kisebb házak arcáról nem mosolyg elég kellem. Megdöbbenünk, ha itt a méltóság és nagyszerűség jellegét keressük, mert e jelleg egy hulla, egy meredt, halott, mely óvilági romok és középkori gót templomok közé van temetve.

Az új Róma, amint két század óta épül, árnyéka sem a réginek.

Míg mostani nagyvárosaink, tele erővel és hatállyal, szünetlen képződnek, s az élő szellem, mely bennük lakik, pihenés nélkül változtat, tágít és szélesbít; Róma szűk jövedelme miatt nem sajátíthatja el ezek előnyeit: a piperés kényelmet, a nyílt utcákat, az óriás piacokat.

Ő naponkint szegényebb, s mint egy valódi olasz, szaggatott köntösben jár, de királynak hiszi magát, és nem törődik, hogy balviszonyaitól meneküljön.

E város, a többi koronás főkként, nehezen szokhatja meg az anyagi gondokkal bíbelődést.

Most is képzelem, hogy a világ székhelye, hogy az európai forgalom az ő piacára ömlik, hogy a keresztény polgárosodás központja, s hogy a föld népeinek egyéb szándéka sincs, mint elküldeni azt, mire neki szüksége van, a viaszgyertya - és tömjéntől kezdve az aranyrudak - s drágakövekig...

Ily lehangoló eszmékre ingerelt első kocsizásom, melyet az isteninek álmodott Rómában, bevett szokásom szerint, cél és terv nélkül tevék.

Fájt, hogy megfeketült márványpalotái halottak, s nemes utcáin, melyeket ezer szent és hős lába tapodott, most szemét s lom hever.

Bosszantott, hogy a XVII. század vége óta a római elfeledte nagyszerű építészeti modorát, s majmolva ragaszt házhoz házat, templomhoz magány-lakokat, és közhelyeit reneszánsz stílusban emelt alakokkal ferdíti.

De lehangoltságomat huszonnégy óra már jóformán eloszlatta.

Naponkint összhangzóbb egészszé folyt egybe, mi részletei által kielégítetlen hagyott.

Mennél több ideig vagyunk Rómában, annál inkább eltűnnek ennek apró gyarlóságai, s annál örömebb pihen figyelmünk a végetlen szépségű tárgyakon, miknek bűbajos rajzát emlékezetünkben idő és szenvedés nem gyengítheti, mint a talizmánnak, melyet az igazi mágus akaszt mellünkre, sohasem apad csodaereje.

A ronda tornácok, a kényelmetlen bejáratok, a rosszul bútorozott szállás, a szegény áruboltok és a keskeny utcák lassanként háttérbe vonulnak, míg másfelől Róma magasztos tulajdonai - mint a piramisok és óriás hegyek - a ködből, mely szemünk előtt betakarta volt, rendre kibontakoznak.

És a dicső romok!

Ki a római történelmet nem értette, jöjjön ide, sétáljon néhány nap és néhány holdvilágos éjen az óvárosban, a Coliseum terén, a meleg fürdőkön és agya föl fog világosodni.

Tegnap késő éjjel Caracalla⁶⁰ fürdőjének egy romlatag boltívén ültem. Valamely magas hegy kivésett ürege felett képzelem magamat. Mily óriás mennyezet, mekkora termék! Igen, e nép bírt nagyot teremteni, s kizsákmányolván az egész világot, nem zárta föld alá a nyert kincseket. Küklpszok⁶¹ óriás kezével alkotott félisteni szellemének örök tanújelt.

S ki mondhatná meg: mit bámulj inkább e romokon? Az arányok megdöbbenő nagyságát-e vagy szeplőtlen szépségét és a formák igéző egyszerűségét? Ah, a rómaiak a szó teljes értelmében tudtak élni, élvezni!...

Míg elandalgék, körülem s a holdsugárzott falak párkányán baglyok és bőregerek röpkedtek,... vijjongásaikhoz a Tiberis⁶² partjairól egy virrasztó eb méla ugatása vegyült.

Fürteimet hideg szél lengette.

Mélyebben vontam arcomat köpenyegem átvetett szárnya alá.

A halálmadár jaja lélekhívásként csengett, szívem összeszorult, merev szemeim a rom üregét fürkészték, a hold fáklyája halványabban pislogott, a csillagszemek szendergének vékony ködvánkosaikon, és a tördelt kövekből árnyak emelkedtek ki, lengve, változva, tűnve és előlépve. Szelleme, megjött halottak, bolygó lelkek-e ezek, vagy képzelődésem üres rajzai? Életöket nyerik-e vissza, vagy eszemet veszik el? Éjfél van. A távoli kutyaugatás megújult. Az alvilág közelít. - Áldozni akartam Hekaténak.⁶³

Róma, okt. 20-án

Enyhe őszi nap volt, mely a kedély hangszerén fájó húrokat szokott pengetni, s betölti a szívet méla zengelmével a vágy- és emlékezetnek.

Nyugtalanul s mégis elégülten érezem magamat.

⁶⁰ Caracalla, Marcus Aurelius Antoninus (188-217) - római császár, a legnagyobb ókori zsarnok uralkodók egyike.

⁶¹ A görög mitológia egyszemű óriásai.

⁶² Közép-Olaszország legnagyobb folyója. Mai olasz neve: Tevere.

⁶³ A görög mitológiában a boszorkányok és a varázslók istene.

Minden, mi kedves és kínos volt sorsomból, minden, mi csüggesztett és emelt, élményeim s életunalmam, a halvány való és a pirosuló remény együtt zsibongtak keblemben, most küzdve, majd felvegyülve egymással, most a bú fellegeit, majd az öröm tört sugárait hintve szét; de mindig egy ki nem fejezett s változó láthatárt borítván lélekvilágom fölébe.

Órákig jártam a keskeny utcákon s a néptelenebb városrészekben, anélkül, hogy figyeljek vagy körültekintsek.

Végre egy nagy téren fölébredtem mélázataimból.

Közel valék a Santa Maria Major híres templomához.

Az egyház főhomloka előtt, széles piac közepén, hol a műemlékek szabadon lélegzenek, emelkedik a Madonna szobra a gyermek Jézussal karjaiban.

E bronzszobor hetven láb magosságú fehér márványoszlopon nyugszik, mely a béke templomából maradt fenn, s az óvilág csodálandó műveinek egyike.

Kíváncsiság vont az agg templomba.

Szószéke mozaikból, főoltára ezüst, falain ótestamentomi történetek és Szűz Mária élete, minden pazar fénnel, művészien és meghatóan.

Komoly érzelmek járták át keblemet, mint a templom íveit a töményfüst.

Éppen ki volt téve az oltáriszentség, s a negyven órai áhítatosság ideje kezdődött.

A templom ragyogó fényben úszott, tömérdek gyertyák égtek oltárán, s hajóját buzgón térdepelő sokaság lepte el. Az egyedüli zaj, mely az imádkozók mormogását fölülmúlta, az olvasóknak alig hallható pergése vala.

Minden Istenhez fordult.

Érzem az áhítat szükségét.

Ami órákig borongott kedélyemben, ami titkosan emelt és süllyesztett, most egy szent elragadtatássá vált, meghajtá térdeimet, könyörgésre fogta össze kezeimet, s én oly átengedéssel végeztem a hívők kötelességét, mint talán soha.

Később hallám, hogy azon egyházban voltam, hol Máriának Szent Lukács által rajzolt eredeti képe és az Isten-gyermekeknek Szent József által készült bölcsője őriztetik.

Sejtelek vezetett-e ide? A gondviselés azért gyújtott-e szívembe csodálatosan küzdő érzéseket, hogy megkönnyüljek ama bölcső mellett, mely az egész emberi nemet föloldá terheitől?

Nem törődöm e kérdésekkel.

Ki nézhet e rejtélyek közé, honnan a véletlen és tetteink, sorsunk és akaratunk, a kényszerűség és szeszélyeink támadnak?

Én legalább feledni nem fogom, hogy a kereszténység fővárosában első imám a Santa Maria Major oltáránál volt, s hogy soha könnyebben, fölmagasztaltabban és boldogabban nem érezem magamat, mint midőn könyörgésem után ismét a világba kiléptem.

Róma is mosolygóbbá lőn!

Oly szépen fénylett az alkonyég!

Oly hívón tekintettek rám a nagy emlékek!

Annyi áldás szállott a mennyből lelkekre egy szent költői felhevülés alakjában, hogy érzem, miként legszerencsésebbek voltak Izrael látnokai, kik pálmafák árnyéka alatt vadmézzel és olajgyümölcscsel éltek, de közvetlenül az Istennel társalgának.

Mit sem tesz, ha megkövezte is őket a nép, mely többnyire azok által szerettetik igazán, kiket legyilkol!

A vértanú fájdalmaiban boldog; ellenben a szibarita⁶⁴ a kéjek által veszi el az életörömöt; a kételkedő pedig, ki hitéért kockáztatni nem mer, alig érezheti becsét a létnek, melyet megóvott.

Élményeinkben van a legszigorúbb igazságszolgáltatás.

Róma, okt. 23-án

Megfürdöttem a műgyönyörben, mint a malvoisie-i borban az egykori kéjenc, ki a nektár illatjától vágyék lerészegedni.

Tegnapelőtt óta szakadatlanul régiségeket, rajzokat, szobrokat és építészeti remekeket láttam.

De hallgatok a műkincsekről.

Miért szólnék?... Hisz ezek felől néhány sorban emlékezni nevetséges volna, s ha, Tamásom, gazdasági óráidból maradnának üres percek, egy egész kis irodalmat küldhetnék számodra, külön akármelyik római ritkaságról.

Forrás van elég, miből meríthessél.

Bár lenne kedved a hideg prózaiságból, mely rajtad szemlátomást erőt vőn, megint kibontakozni!

S ha valaha a föld kifáraszt, ha az emberi nemet gyermekies küzdelmei és bohó vágyai miatt a törpék fájának kezded hinni, ha a lét silány igényeit gyűlölni vagy megvetni kényszerülsz, és - hogy lelked ruganyossága szét ne törjék - szükséged van új bizodalomra Isten s ember iránt: akkor, kérlek, fogd kezédbe a vándorbotot, zárandokolj a Vatikán küszöbéhez s a „hét hegyű város” maradványai közé. Itt tüstént béke vonuland szívedbe, és te ismét fogod hinni az élet jelentékenységét, mint ez már századok óta történt az egymást felváltó nemzedékekkel, kik a világ minden részeiből, hogy a szép által tisztuljanak, a Capitol- és Vatikánhoz sereglettek - s mint ez a késő ivadékokkal is történend, míglen az idő az emberi hatalom e nagy zálogait porba nem dönti.

Róma, okt. 26-án

Egy héttel ezelőtt Rómában ösmerős nélkül voltam, most igen sok van.

Csupa tözsér és kalmár nép, de meg kell vallani, míveltebb, s nem egészen oly szűkkeblű, mint hittem.

A Norbert-ház köztök kitűnik.

Az öreg úr majdnem magyar táblabíró, s látszik, hogy hazánk iránt több rokonszenvet tanúsít, mint számos bennlakó.

Különben ő is facsart fejű.

⁶⁴ Fényűző viszonyok közepette csak az élvezeteinek élő, elpuhult személy (nemzetközi szó).

Büszke, hogy nincs kutyabőre, és hogy ősei nem jöttek rablóvárakból alá, az ekevas és iparüzletek mellé.

Norbert polgárgöggel néz az úri rend kevélységére, s a pénzemberek előítéleteit osztva, kész a régi nevek előítéletei felől órákig értekezni.

Azonban irántam gyöngédséget mutat, bár Rousseau bámulója nem vagyok, s bár hiszem, hogy Luther Márton nélkül még szerencsétlen vagy buta nem lett volna a világ.

De íme, oly egyén jellemvonásainak rajzához kezdettem, kinek nevét sem említem eddigi leveleimben.

Utánpótlom az elmaradtakat.

Majlandban bécsi bankárom váltóit többnyire Rómába szőlőkkel cseréltem fel, s csak néhány hétre maradt készpénzem.

Azon nagykereskedő, kinél ügyemet intézem, egyszersmind ajánlólevelet adott a magyar születésű Norbert Lipóthoz, ki nője jogán Rómában egy tekintélyes firma⁶⁵ örökösévé lett, s Pestről elköltöztén tizenkét év óta itt lakik.

Alig érkeztem meg, tapasztalám, hogy erszényem felötlőn karcsú.

Első gondom volt tehát Lipót úrnak váltókkal udvarolni.

Comptoirjában⁶⁶ csak könyvvivője volt jelen, ki a legmérsékeltebb levonás mellett kifizetett.

Nála hagytam - megtudván a háziúr falun létét - ajánlóleveletem és kártyámat.

Pár nappal utóbb ajtómon kopognak.

Belép egy éltes, zömök úr, kurtán nyírott, fehér hajjal, nyílt tekintetű, kék szemekkel, széles homlokkal, piros pofával, derült arccal, világoskék frakkban, fekete nadrágban és fehér mellénnyel, melynek gomblyukából az aranyláncokon apró érclovak és vadászebek közül természetes pecsétgyűrű nyúlt gömbölyeg hasára. Jobbjában vastag nádpálca volt, akkora gombbal, mely strucctojásnak is, kevés nagyítással, beillenék.

Csodálkozásomra magyar nyelven idvezlett.

Norbert Lipót volt.

Társalgásából kitűnt, hogy a Kolostory-családot, sőt még Keselyköt is ismeri.

Midőn atyám nevét hallá, egész szabatossággal hozta föl, hogy az - mint apjának, ki egyetemi tanár volt, naplójából olvasta - 1773-ban, június 2-án született.

Szívem örömtől dobogott, s arisztokratikus érzelmem teljes elégtételt nyert, hallván, hogy az osztrák birodalom határán túl is van ajak, mely a magyar őscsaládok felől tud beszélni.

De néhány perc annyiban kiábrándított, hogy Norbert szavaiból lehetetlen volt nem sejdítenem, miként a sors a középosztály makacs és elmés védőjével hozott össze, kinek evangélistája Sieyès,⁶⁷ bibliája a francia charta,⁶⁸ s tán a jövő élettrőli reménye is minden előjogok kridáján³⁶⁹ épül.

⁶⁵ Cég (német, olasz).

⁶⁶ Iroda (francia).

⁶⁷ Sieyès, Emmanuel-Joseph (1748-1836) - francia politikus, katolikus pap. *Mi a harmadik rend?* (1789) című röpiratában megfogalmazta a polgárság jelentőségét.

Azonban e vastag elfogultsággal a vitatkozásban türelmet, eszméi iránt nyugodt hitet, kifejezéseiben elég kíméletet, arcán férfias derűt, jellemében gyermeteg jószívűséget kötött egybe.

Nem vala lényén az a hideg számítás és sivár önzés, melyet képzelődésünk a pénz embereihez szokott kapcsolni.

Norbert beillik a derék nagybácsik közé, kik a melodramák- és vígjátékokban főszerepet játszanak.

Félórát mulatott nálam, s bár nézeteink közt percenként nagyobb távolság nyílt, ösmeret-ségünk megkötöttek látszék.

Visszaadtam látogatását, s ő régi magyar modorban ebédre hívott.

Két némbere kívül az öreg úrból, a könyvvivőből, ki szerény félrevonultságot tanúsított, és belőlem álla az asztali társaság.

Az ifjabb némbere lesütött szemű, mindig piruló lányka, oly gyöngéd és kecses alakkal, hogy hercegisasszonynak vélnéd. Sőt, ha arca sápatagabb lenne, ha emlíny⁷⁰-szemeiben több tűz égne, ha egész lénye nem tüntetné fel egy nemét a szende hidegségnek, mely az erős szenvedélyt kizárni látszik: akkor ő a költők vízióiba is beillenék, s nem ütközném meg innepeltetésén, kivált oly égalj alatt, hol a világosszöke fürtök több ingerrel bírnak, mint a sokkal éjszakibb fekvésű Magyarhonban.

Csak neve ne volna Lizi, mi a német szobaleányoké!

Én sokat adok a választékos keresztnemekre, noha Poliodora, az éltesb némbere, ki Norbert úr sógorasszonya, s mint hallom, egy híres ügyvéd özvegye, eléggé hervadt lény arra, hogy ily előítéletet megingasson.

De meg kell vallani: e signora,⁷¹ ha beszél - pedig oly gyakran teszi, mily hallgatag a szép házikisasszony -, többnyire nyer arcának meleg kifejezésével, sőt néha eszméinek ragyogása homlokát, szemét és ezáltal egész profilját megvilágítja, s ekkor a töredékeny és gyöngé nő érdekes, majdnem vonzó alakká válik.

Poliodora a kékharisnyások céhébe tartozik, latinul ért, közigazgatási novellákat gyárt, és Silvio Pellicóval⁷² gyakran levelezett, míg sógorának, Lipót úrnak szellemi befolyása által a francia világnézetekhez nem vonatott, midőn aztán a katolikus érzelmű költővel barátsága lazább lőn, s végre egészen megszakadt.

Most a nap nagy részét Lipót házában tölti, s mint veszem észre, Lizi kisasszonyból is kékharisnyást akarna nevelni; de e szende lányban az unalomig kevés hiúság van, s bár néhány nap óta többször társalgék vele, még nem jött ki elpirulásából, ha megszólítom.

Poliodora hajdan kitűnő énekesnő volt, s még mindig kecses, bár elfátyolzott hanggal bír.

⁶⁸ Történelmi jelentőségű politikai alapokmány. Franciaországban 1815-ben XVIII. Lajos bocsátott ki chartát.

⁶⁹ Bukás, csőd (latin).

⁷⁰ Nefejejtskék (elavult).

⁷¹ Úrnő (olasz).

⁷² Pellico, Silvio (1789-1854) - olasz drámaíró. Politikai nézeteiért hosszú ideig fogságot szenvedett.

Ő nem rejti a gyertyát véka alá, és igazságtalan lennék, ha eltagadnám, hogy hangja által, noha Pastát⁷³ s Tadolinit⁷⁴ is ösmerem, már többször nyújtott valóságos műélvezetet.

Lizi kisasszonyt, sok vonakodás után, tegnap rávette egy hárfakíséretre.

Meglepően sikerült.

A kék szemű lány, úgy látszik, készebb a húrok, mint ajkai által beszélni.

Alig hallék kedvesebb előadást.

A hárfa kiment divatból, s talán azért vont még inkább magához.

Hiszen! egykor lovagvárak ablakából hangzék és a kézről, mely zöngeté, szállott fel a vadász-sólyom martalékját üldözni, s evett búzaszemet a postagalamb, mely szárnyai közt a hű dalnok szerelmi levelét hozta el.

A hárfa regényes érzelmeket költ, keblemet a középidő bájképeihez csalja, s ilyenkor szeretnék kizarándokolni a jelenből ama költői századokba, hol az érzés erősebb, az értelem gyöngébb volt, és nem száríttaték ki a szív önző agyvelőknek kedvéért.

De te, Tamásom, mosolygani fogsz, hogy az isteni Rómában egy név nélküli polgárcsaládról ennyit beszélek.

Úgy vagyok, mint a művész, ki a nagyszerű templomot akarván leírni, az előcsarnok porfir⁷⁵ oszlopszata s merész boltívei helyett legtöbbet szól a kis fecskefészekről, mely egy márvány-akantusz⁷⁶ levelei közt rejtőzik.

Kedélyemnek jót tesz a fényes emlékek mellett a szerény életkép. És az én képzelődésem hasonlít a régi világ királylányaihoz, kik apjuk aranypalotájából a völgybe szállottak, hogy ibolyákat szakítsanak, és a pásztorsípot hallgassák.

Róma, nov. 1-jén

Mindszent napja van.

A Quirinal-kápolnában valék.

A pápa nagymisét tartott.

XVI. Gergely⁷⁷ őszentsége magas, erős testalkatú agg.

Arcáról atyai jóság s mély áhítat sugárzik, nemes szigorral vegyülve.

Körüle bíbornokok állanak, kik sorban közeledvén az egyház fejéhez, letérdeltek s földre szegzett szemekkel várták, míg kezét fejükre teszi, hogy megáldassanak.

Mennyi keresztény erény volt együtt, mennyi fáklyája a hit által tisztán lobogó szeretetnek, mennyi szív-oltára a valódi kegyességnek!

⁷³ Pasta, Giuditta (1798-1865) - világhírű olasz énekesnő.

⁷⁴ Tadolini, Giovanni (1785-1865) - olasz zeneszerző, több opera szerzője.

⁷⁵ Kőzetfajta.

⁷⁶ Magasra nőtt cserjefajta.

⁷⁷ Gergely, XVI. (1765-1846) - 1831-től római pápa.

Óhajtottam volna Norbertet hideg okosságával magam mellett, hogy fölgerjedéséből diadalát olvashassam a kedély világának a bölcseleté fölött.

Midőn szabadba léptem, ösmerősökkel találkozám, kik az ünnepi mezét váltott utcákon örömlő arccal kerestek élvét és időtöltést.

A Forumra mentünk, innen pedig Titus diadalívéhez, mely Jeruzsálem megsemmisítéséért emeltetik.

Sűrű csapatokban járt körülünk a nép, s mint a sírokon a rózsabokor, a megholt régi világ maradványai fölött mosolygott az öröm.

Talán csak én valék annyi ezer közt komoly.

De hangulatom nem bánat vagy költői ábránd volt.

Érzem, hogy egyedül magambatérés, egyedül félrevonulás utáni vágy vezet a tömegből ki és rideg szobám falai felé.

Engedtem a titkos ösztönnek.

Hazasieték, s míg lelkem teljesen elfáradt, gondolataim a szentek és vértanúk hitvallásán, a hősi áldozat és szerény öntagadás isteni tanain függtek.

Az emberiség, Mária fogantatása s a keresztény katolikus világnézet születése előtt száz meg száz évvel már sejdíté a kimúlt nagy szellemek befolyását földi pályánkra, s valamint az élő kegyelettel emlékezék elköltözött jóltevőinek árnyaira, szintúgy természetesnek látszott, hogy ez részvételt fog visszagondolni azokra, kiket küzdelem közt hagyott.

Ily kölcsönös viszony a halhatlanság hitének gyakorlati része.

S ha Romulust,⁷⁸ ki egy nagy állam alapját tevé le, a néptudalom szerint égi karok emelték magukhoz, - ha a görög hősök árnyai egyenesen Olympra⁷⁹ mentek, és Jupiter⁸⁰ csészéjéből ittak nektárt, - ha a ragály, inség vagy szárazság által szorongatott városok kétségbeesésök percében néha félistenekhez folyamodtak: mindez nem mutatja-e, hogy a tömeg sejtelméi által előrelátóbb volt, mint ama bölcsék, kik a lélek életét nem hitték a testtel megszűntnek, azonban meggyőződésök természetes eredményét, a földről elszállott lélek munkás visszaemlékezését tagadták?

De a görögök és rómaiak félistenei csak hősök voltak, kik tartományokat dúltak szét, - atléták, kik csoda-állatokat öltek meg, - kalandorok, kik a nemi erőt botrányos szélsőségekben tüntették föl.

Ők egyedül a hírnevet képviselték, s mi emlékek iránt a népet tiszteletre ragadta, az a dicsőség eszméje volt.

Azonban lépj a mi templomaink oltáraihoz, tekints a szobrokra és festvényekre, melyeknek halántékait sugár ívezi; nézd a sírköveket, hol könyörgő kézzel koldusnők mellett királyok és pápák térdelnek; olvasd el a szentek neveit, kiknek lábai előtt porba omlik a világ ura és az inség gyermeke: - s mondd, hol találsz közülok bár egyet, ki kizárólag csupán a dicsőségért nyerne tömjénfüstöt, imát?

⁷⁸ Romulus - Róma egyik mondabeli alapítója és első királya.

⁷⁹ Olymp (Olümposz) - Görögország legmagasabb hegysége, az ókori görög mitológiában az istenek lakóhelye.

⁸⁰ Jupiter - a római mitológiában a legfőbb isten, az ég és a fény, a nappal istene.

Kik voltak ők?

Remeték, művészek, hercegek, tanárok, gazdagok, szűkölködők, gyermekek, aggok és nők minden tartomány- s állapotból: oly nevek, melyek az egész világon elhíresedtek, és oly nevek, melyek bizonyos templom falán kívül már ösmeretlenek.

A szobrok és oltárképek közül egyetlenegy sincsen a becsszomj műveinek szentelve, hanem az erkölcs csillogásának.

Képzelhette-e a világ a kereszténység előtt, hogy az alázatos erények gyakorlása s a szerény jótékonyság dicsősége ennyire magasztaltassék minden egyéb dicsőség fölött?

Az Üdvözítő tanai szerint átalakult világnézetet semmi inkább nem fejezi ki, mint a szentesítés, mely a királypalástot és szolgaruhát nem tekinté előny vagy hátrátétel címének, s a külfénytől a tiszteltetés, a dicsőségtől az érdem eszméjét különválasztotta.

Róma, nov. 6-án

Tegnap Norbertnél érdekes társaság gyűlt össze.

Nyúlánk leánykák, kik tizennégy éves korukban már menyasszonnyá értek meg, s alakjuk legalább annyi fejlődést mutat, mint nálunk a tizenhat éveseké, igen kellemes kört formáltak Liza körül, s víg fecsegések földeríteni látszék még azon agg nénikék és kiszikkadt kereskedők arcát is, kik e szép teremtések szomszédságában whisteztek⁸¹ vagy kockacsontot pergettek.

Az iparcsarnokok- és rajztermekből több fiatal arszlán osztozék velem a házikisasszony barátnéinak mulattatásában, s bár versenytársaim mívelt egyének voltak, végtére mégis időkorom és talán arisztokratikus szokásaim félrevonulásra intettek.

Anélkül, hogy felötöljék, kimaradtam tehát a társaságból, s midőn zongora mellett a francia négyesek megkezdődtek, már egy karszékben Poliodora oldalánál valék, kit vitatkozási vágya heves értekezésbe vont az öszentsége által tilalmazott vasutaktól az olasz egységig minden tárgyról.

Legtöbb szó hazájok anyagi süllyedéséről volt, mit én a reformációnak tulajdonítok, mely a szentszéket jövedelme nagy részétől megfosztotta, egy szemüveges tanár pedig magának a Szentszéknek rótt föl. Poliodora inkább a tanárt pártolta, s én, mint idegen, ki elég adatot úgysem szerezhettem, csupa gyöngédségből hagytam magamat legyőzetni.

- S mióta mulat a báró úr Rómában? - kérdé a szemüveges, kinél szerény visszavonulásom mellett tán hangejtésem is feltűnt.

- Ha a gyönyör szerint, mely körülvesz, számítom az időt, akkor ittlétem egy percnél tetszik, különben egy egész hónap.

- S ön kedveli az „örök várost”? Igaz, hogy nevezetes romaink vannak.

- És még nevezetesebb építményeik - válaszolám -, melyek, Istennek hála! nem romlottak el.

Poliodora fontos arccal közbeszóla: - Igen sajnálom, hogy nem lehetek önrel teljesen egy véleményben.

- S miért, signora? - kérdelem nyájasan.

⁸¹ Angol eredetű kártyajáték.

- Mert Róma - mond az özvegy szónoki hangon - a középkorból nagy emléket alig mutathat föl. Fekete palotáiról megnevezhetlen, de komor bánat leng felénk. Múmiák azok, arcaikon böjt és imádkozás által elkínzott vonalokkal, homlokaikon zárdai és beteges képzelem bélyegével. A bizánci és gót építészet nem egyezik átálán az olasz, s legkevésbé a római természettel, mely nem eléggé déli, hogy a kéjelgő askétizmusnak és indulatos önkínzásnak karjai közé szenvedéllyel vethesse magát, s nem eléggé éjszaki, hogy az ábrándos, a kedélyes miszticizmus félhomályában örömmel merenghessen. Égaljunk igen átlátszó a lemondás vagy álmodozások számára. A népnek e komor gót oszlopok és sötét templomívek hideg árnyékából ellenállhatlanul ki kell vágnia a világos, a verőfényes és nyugodt kúpok alá, melyeket az óvilági építészet oly mély felfogással teremtett. S lehet-e érdekel egy égbe siető gót torony azok kedélyére, kik eléggé tudnak a földön örvedeni? Megengedem, hogy a középidői élet Belgiumnak virágéve volt; de Róma számára inkább a régi vétkekérti bűnbánat, inkább az életkéj és tomboló szenvedélyek miatti kimerültség korszakává vált,... egy nagyböjti hathétte, századokig folytatva. Mihelyt Róma visszanyerte erejét, ismét a világi élvek közé rohant, mosolygóvá lettek palotái, nyílt kinézésűvé templomai, s Bramante⁸² a Péter-egyház építéséhez kezdett, mely a komor, a zárdai ízlés elleni tiltakozás volt. Ekkor minden zsendülésnek indult, s a gót modortól menekült Róma talán versenyezhet vala a hajdanival, ha az európai viszonyok rögtön ellene nem fordulnak. De V. Károly⁸³ hódításaival véget vetett e rövid, bár sokat ígérő felüdülésnek. A halál és rothadás lehe türemlett át Olaszországon, s elhervasztá az „örök várost”. És most, mint láthatja ön, könnyeddé, új divatúvá szeretne lenni; de kacérkodása a fiatal korral, mely visszaidézhetlenül eltűnt, gúnyt vagy mosolyt gerjeszt az idegenek ajkain, kik a művészetnek és vértanúknak relikviáihoz⁸⁴ jöven, ihletettségükben silány vergődéseink által megzavartatnak...

Poliodora a koketté válni akaró vén Rómát oly érdekesen rágalmazta, hogy egészen elfeledtem, hogy ő is néha tetszelgeni kíván, s hogy a harmincöt éves nő, ha özvegy, ritkán elégül meg a kornak, melybe lépett, szerény igényeivel.

Poliodora művészi lelkesültségében, mely őt a polgárellet köznapiságain túlemelé, vonzóbbnak látszott előttem, mint a Norbert-család többi tagja,... de csak egy percig, mert a szomszéd terem felé, hol a társaság kevésbé komoly része mulatozott, kezdte a mi körünk vonulni, s hol a francia négyeseket élénk néptáncok válták föl.

Vitatkozásainknak vége lőn.

Szemeink a karcsú alakokon függtek, kiknek deli mozdulatai még a legszigorúbb remetét is kéjre gyullasztanák, ámbár az illem, sőt a szenteség határain sem csapongtak túl.

A kis polgárlánykák ígésző tündérékké váltak, s oly búbájjal lebegtek előttünk és körülünk, hogy nálamnál fiatalabb legénynek, ki csak az éjszaki égaljak szenvedélytelen táncait látta, esze szakadt volna minden mozdulataik után.

A szép csoportozatban egyedül a házikisasszony bírt teljes önmérsékléssel, de ez nem gátlá, hogy kifejezés, hæv és kellem ömöljék egész lényén át, s hogy tánca azon magához bilincselő hatást gyakorolja érzékeink- és képzelődésünkre, melyet a hűn, de művészi mérséklettel előadott olasz néptáncok érdemelnek.

⁸² Bramante, Donato da Urbino (1444 k.-1514) - itáliai építész, festő. Az érett reneszánsz kiemelkedő egyénisége.

⁸³ Károly, V. (1500-1558) - 1519-1556 között német-római császár, 1516-1556 között I. Károly néven Spanyolország királya.

⁸⁴ Erekllye (latin).

Eliz kisasszony, bár az első hő tekinteteket, az első szikrázó figyelmet mások nyerték meg, az egész bájkörben legérdekesebb jelenetnek tartaték.

S őt a hatás nem tette hiúvá.

A tánc után is hallgatag és szerény volt, mint különben.

Ritkán láttam kedvesebb báli alakot a néptáncokban, ha azok a hev és lelkesültség határain belül forognak - csak a viharzó szenvedély mozzanatai, csak a kéjittas öröm és a magáról feledkező átengedés visszatükrözései nem neki valók.

Ő aligha megbírná a tarantella-táncot, melyre az izmok annyi elevensége, az idegek annyi élvereje kell, hogy ígöző sajátságai egyedül szenvedélyes jellemek által tüntethetnek ki.

Róma, nov. 9-én

A kis őzikék, Liza kisasszony barátnéi, nagyrészt Albano környékéből valók lévén és családai Norbertékkal rokonsági vagy kereskedelmi egybeköttetésben állván, természetes volt, hogy azon rövid idő alatt, míg Rómában mulattak, többnyire egymással töltötték üres óráikat, és a templomtól kezdve a boltokig mindenüvé Poliodora által vezettetek.

Olykor én is hozzájuk csatlakozám.

Az özvegy a szakértők dicsőrével járt - mint Izrael előtt a tűzoszlop - társaságunk élén.

Az egyházak nevezetességeit, a különböző művészi iskolák sajátságait, a bel- és külkereskedelem minden árucikkeinek értékét s közgazdasági fontosságát annyira ösmerte, hogy az idő, melyet mellette tölték, többnyire tanulságos, bár néha unalmasocská is volt, kivált azért, mert igénytelen egyéniségem vala e szokatlan jártasság és művelt ízlés megbámulására kiszemelve.

Ő karomon függött, s míg szép lánykák csevegése emelte a fiatalabb arslánokat hetedik égbe, én alapos értekezleteket hallék oly antik szobrokról is, melyek mellett csak a leggyermetegebb kedélyűek nem haladtak szemlesütve el.

De bár a „kékharisnyás” özvegy a pamut- és selyemszövetekről könyvet írhatott volna, Eliznek kellett a kelméket kiválasztani, ha barátnéi nem akartak fitogatókká lenni, mint a páva, vagy tarkává, mint egy harkály. Mert Poliodora ízlése a kiáltó színek és dessinek⁸⁵ felé hajlott, Lizáé pedig annyira egyszerű és nemes volt, hogy a legmagasabb körű nővilágban is feltűnnék tisztultsága által.

A két rokon ellenkező ízlése, úgy látszik, minden irányban fölfedezhető.

Poliodora a templomokban a világításokat kereste, honnan legbiztosabban lehetett néptömbeket és művészeti tárgyakat bírálni; Liza örömet mulatott az árnyas ívek és borongó oltárok előtt, hol gondolatait összeszedhette, s a közfigyelmet kikerülé.

Poliodora a képcsarnokokban leginkább nagy rajzokra veti szemeit, hol a feladat nehéz, s megoldása kitűnően hat; míg Lizát gyakran találám elmerülve oly tájfestvényeknél, melyeken sem groteszk alakú szirt, sem vízzuhatag, sem rendkívüli színekben megtört napsugár nem volt.

Ő, úgy hiszem, kevés fogékonysággal bír a szokatlan, sőt még a nagyszerű iránt is.

⁸⁵ Rajz, szövetmintázat (francia).

Mert egy néember jelleme ritkán különbözik szépművi ízlésétől, s ha alkalmad volt világvárosaink boltjait és egyéb nevezetességeit vele megjárni, ismerni fogod őt, mintha szívébe néztél volna, s kedélyének titkait leírva olvasnád.

Kétnapi sétánk meggyőzőtt, hogy Norbert Eliznél szerényebb lény nincs a Tiber két partján.

Eliz az igénytelen lelkiület mintaképe.

Ha virággá válnék, akkor nem lenne rózsabokor, de annak töve mellett egy kis ibolya, melyet az, ki a rózsa után nyúl, talán észrevétlenül eltapodni fog; ha madár lenne, nem hozna megjelenésével a vidékre egész tavaszt, de nem is repülne a tél közeledésekor, mint a fecske önző előrelátással, el; ha épületté bővölnék, gazdag vár helyett, mely széles láthatáron uralkodik, mezei lak volna zöld repkénnyel ablakain, szerény kényelemmel szobáiban; ha álom lenne, nem vegyítne képei közé iszonyt és bódító gyönyört, mennyországot és kísérteteket, - szemeid benne csak a valónak, melyet ébren sokszor láttál, legérdekesebb alakjait találnák fel; ha pedig boldogsággá válnék, a jövő percben már lemondana magas címéről, s egyszerűen csak meglepődésnek hívatná magát.

Róma, nov. 10-én

Útikészületek közt vagyok; mert Albanóba ígéreztem, hol Poliodorának csinos villája van. A Norbert-család is kijön. Az öreg bankár névnapját ott fogjuk megülni. Leveleid késnek; - ez régóta aggodalmat gerjeszt bennem. Szeretnék rólad tudni s ügyeinkről. Rómából néhány hét múlva Pestre térek vissza, hihetőleg üres tárcával, de a te gazdai lánghoz hamar fog módot kapni azon kicsiny pénzügyi helyreállítására, melyen gazdag tapasztalást, mély benyomásokat és fényes eszméket szereztem.

Reményem, nem untattak római leveleim.

Hiszen te az anyagiakkal bíbelődve sem lehetsz közönyös a lélek érdekei iránt, s mert a föld barázdáira kell figyelned, még azért nem vetted le szemeidet az égről.

A Kolostoryakban annyi emelkedettség van, hogy mindenikből vagy a kedély frissesége lírai ömledést, vagy az élmények ingertelen üressége bizonyos közönyt merít ki, mely az élet megvetésében a bölcsességhez, a magasabb rendeltetés iránti hitben a költészethez hasonlít, s együtt a keresztény világnézet jellegét alkotja.

Én néha úgy érzem, hogy egész fővel vagyok magosabb, mióta a Péter-templom oltárzsámolyaira térdepeltem.

A lélek emelkedése testemet is emelni látszik.

Csak szívem ne volna hervadt!...

Köszönsd ösmerőseimet, kik nem feledtek még el.

Időm elfoglalva. Sietnem kell, Isten veled, Tamásom!

6.

Albert alig fejezte be sorait, midőn bátyjától levél érkezett. Mohón bontá föl, s hidegen tévé az elolvasottat asztalára. Tartalma ez volt:

A lovasposta két fellengező levelet hozott tőled, kedves öcsém!

Éppen nálam volt az új egyházfi, ki nemcsak pennás ember, és a jobbágyok panaszait a szomszéd földesurak ellen többnyire ő írja meg - miért közelebből jól le is mostam -; hanem még azonkívül nagy barátja a diák könyveknek, s úgy ismeri a régi Rómát, mintha ő építette volna.

Soraidat tehát neki adtam fölolvadás végett.

Ő nagyon dicsérte erudíciódát,⁸⁶ s én atyafi büszkeséggel megkértem: írja le leveleidet több példányokban, hogy a vidéken köröztessük; mert az az átkozott Sárrety, ki első alispánságra vágyik, távozásod után kígyót, békát összemondott ellened, s még a fiatalssággal is elhitetni kezdé, hogy te csak sujtásokat és adósságokat tudsz csinálni, s nem lévén alapos jogösmere-ted, fölszínű műveltségeddel hamar lejárod magadat.

Egyházfink szívesen ajánlá szolgálatát, s másnap testvérünknel, az alispánnál, egy egész pipázó klub előtt a járásbeli esküdt, ki legügyesebb kortesvezérünk és Sárretyvel tíz év óta pörben áll, leveleidet utolsó jottáig elolvasta.

A közönség palám et publice⁸⁷ meglegedve volt, sőt poharakat ürített egészségedért; de az esküdttől hallám, hogy alig törölték az asztalkendőhöz szájokat, alig keltek fel az ebéd-től, s máris egymás közt téged köpenyforgatónak neveztek, ki egészen a papokhoz akarsz szegődni, s gondolkozásod módjával a megye ellenzéki szellemét megbélyegezted volna, ha még sokáig köztünk maradsz.

Leveleidet is ide célzónak tartják.

Ez mindnyájunknak fáj.

Mert a megye mostani szelleme családunk jövőjét kezdi fenyegetni; minthogy az ármányos Sárretyvel a közelgő tisztújításra egyesülni szándékozik Szendery gróf, ki ellen szerencsétlenségünkre három közkereset van már folyamatban, így hazafisága minden bírálaton felül áll.

Ők szakadást fognak pártunkban előidézni, hogy bátyádat a kormánypárt és radikálok keresztüze közé szoríthassák.

Akkor mi lesz Keselykőből? Az út, mely B... mezővárossal összekötné, s hamuzsírunk szállítását könnyítette volna, bizonyosan félbeszakad. A bevégzett tagosítási és arányosítási pert - mely allodiaturánk⁸⁸ öszlegét legalább egyhatoddal szaporítá, s a remanentiákból⁸⁹ ég harminc új jobbágytelek alkotását teszi lehetségessé - a Helytartótanács⁹⁰ kétségkívül megsemmisítendi, mihelyt az alispán rosszakarónk lesz, és a zugprókátoroknak meg fogja engedni, hogy ellenünk az úrbéreseket tetszésök szerint izgassák. Aztán főleg neked, öcsém, oly sok adósságod van, hogy ha még a nagyobb követeléseket is azokkal egyszerre hoznák elő, úgy bukásod majdnem bizonyos.

⁸⁶ Tanultság, tudás (latin).

⁸⁷ Mindenki szeme láttára, füle hallatára (latin).

⁸⁸ A földesúr birtokában levő majorsági földek (latin).

⁸⁹ Maradványföldek, maradékföldek (latin).

⁹⁰ Magyarország legfőbb, a bécsi udvarnak alárendelt kormánysszerve 1848 előtt. Véglegesen a kiegyezéssel szűnt meg.

De mi a manóért tudtál annyi dibdáb kötelezvényt írni? Hidd el, felét sem jegyezted távozásodkor föl, s én miattok most lélegzethez sem tudok jönni. Ha így tart, meg kell szöknöm Keselykőről.

Utóirat: Strahlenheim Adél kisasszony tőlem tegnap is tudakolt felőled. Úgy látszik, apprehendál⁹¹ reád.

Albertet sérté, hogy római levelei rágalmaztatnak a pipázó klub által, melynek tagjai valószínűleg egykori bámulóiból - kikért adósságokat csinált - állottak. Kedélyét kellemetlenül érinték a financiális hírek is, főleg miután azok Tamás által nem egészen gyöngéd modorban hozattak elő.

De e benyomásokat háttérbe szorította három tény miatti meglepetése.

Először, hogy Strahlenheim kisasszony még nem ment férjhez; másodszor, hogy Tamás letevén magáról szurtos köntösét és cinikus modorát, mellyel bizonyosan nem jelenhetett volna meg a Strahlenheim-háznál; harmadszor pedig, hogy válaszát angol velinen⁹² küldé, sőt ami több, még utóirattal is fölcifrázta.

Miként juthatott ő ily átalakuláshoz? Ez nagy talány volt, mely gyakran nyomult Albert eszébe, s a megoldás reménye nélkül utasítottatott vissza.

De bár kíváncsisága fölfokozva lőn, óvakodón mellőze bármi célzást vagy kérdezősködést, s levelezését oly hangon folytató, mintha Tamás bátya eleitől fogva a csín és szépízlés avatottja lett volna.

Albano, nov. 12-én

Mosolygó őszi nap vala, midőn kocsim a külvárosok végső házait is messze hátrahagyta.

Egy szabad tér - a sivár Campagna di Roma - nyúlt előttem szét.

Körös-körül míveletlen földek és gyér élőfák.

Az egész mezőség oly komor, oly szegény s elhanyagolt alakúnak látszik, hogy néha hazánk terméketlenebb rónáin véltem magamat.

Kerézkörej, megterhelt szekerek, ostorpattogás, fuvarosok üvöltései nem háboríták az országot, s a port itt-ott csak a szellő mozdítja meg.

Egyhangú, méla láthatár, mely a szemet és szívet eleinte érintés nélkül hagyja!...

De rendre, alig sejtjük, hogyan, kezdünk vonzódni e változatlan pusztasághoz, s Róma elvadult rámajával megbarátkozunk.

Csendje, opálszín messzesége s a kék hegyek, melyek azt beszegik, közelebb lépnek lelkünk-höz, és kedélyünkre vetik bús-komoly benyomásaikat, e költői fátyolt, mi nélkül minden sík tér csak magos pontokról tekintve hat lélekemelőn.

S íme, míg haladunk, valahol megcsendül egy öszvér kolompja. A kolduló barát, szörzsákokkal beaggatott nyergétől, kipusztíthatlan nyugalommal nézi a henye állat lassú lépéseit, s csak néha emelkedik keze olvasója vagy a nógató vessző felé. Eközben az avar rét fakó fűszálai

⁹¹ Neheztel (latin).

⁹² Selymes, finom papír.

közül juh- és gidó-csapatok szökdelnek az úton át; de a fekete fürtű pásztor tenyerére támasztva fejét egy mohos kődarabon ül, szeme a kék távolban pihen, s nemes arcélén - a márványszobrokéval vetekvőn - nincs indulat és remény, vágy és erély, hogy életet gyullasszon a dermeteg vonalokra. Valamivel élénkebb, bár szintén méla ama karcsú nő is, ki tarka ruhában s kockás előköténnyel tűnik a gyalogösvényen fel. Összefont patyolat kendőjén, mely fejét körülfogja, gyümölcszel rakott kosarat hord. Néha megáll, kipihen, a sivatagba néz, s gyönyörű metszetű szemeiből borongás s talán egy általa sem értett keserv ömlik. Mintha ugyanazon elhagyatás, ugyanazon mély és nehéz gond, mely a vidámságot elűzi, terült volna a végetlen rónára, a hegyekre, a kóbor szerzetesre, a pásztorra és a pór nőre... Ah, a Campagna elválhatlan kiegészítője, a Campagna hű képmása Rómának! Vele virágzott a caesarok és az egyház hatalmának fénykorában, midőn a világ térdet hajtott előbb az erőnek, utóbb a szent rábeszélésnek; s vele hervad most, amint a márványpaloták feketednek, amint a dicső romokat nem feledtetni többé a művészet új diadala, és az értelem által üresebbé tett szív naponként inkább fecsérli fő kincsét, a hitet. Örökké sötéten, örökké szomorgón, csak egy ünnepi perce van e kietlen rónának... a naplemenet. Ki nem volt Olaszországban, alig érti, mi a szín? S a déli tájak világításait élesnek és természetelleninek fogja képzelni. Itt ha felhők jönnek, oly sötétté és komorrá borul a lég, hogy megdöbbenünk, s ha a láthatár kitisztul, a nap mindent úgy elönt arannyal és ragyogó színvegyülettel, hogy szívünk örömrészketve földobog...

Míg e benyomások ringattak, szekerem árnyas fák, virító rétek, sötét erdők felé ért.

Közelítéink Albanóhoz.

A táj tündérvilágításban úszott. Hegy és róna piruló arccal mosolygott, mint a szerelem első tüzeiben az ifjú nő.

S pedig mit nem vesztett e vidék?

Régen Latiumnak hívták, s benne egy isten uralkodott, a vén Saturnus, ki földéríté az aranykort, midőn a föld mindent önként termett, s az emberi nem mesés boldogságban élt - pénz, fegyver és bűn nélkül.

S most?...

Kocsisom egy terasz alatt állt meg.

Hold és ragyogó csillagok fürdöttek a kies tó ezüst tükrében, melynek partján Poliodora villája mirtusz- és babérágok közül nézett az álmodó habokra.

Az erkélylépcsőn Eliz fogadott.

A szép bankárlány egyszerű falusi öltözetében, szabadon hagyott szőke fürteivel s ártatlan szende arcával, melyet meglepetés vagy öröm tett igézővé, egy percig a letűnt aranykor tündérgyermekének látszott, kit a latiumi király, midőn kíséretével Olympra költözék, gondatlanul ide feledett.

Albano, nov. 14-én

Mesét mondok-e vagy valót?

...Lelkem kifáradott, szemeim pihenni akartak.

Csakhamar könnyű szender vonult pilláimra, mely bűbájos képeket tüntet fel, mígnem tompa és mély álommá változik.

Ekkor rajzai is sötétebbé lesznek.

Hogyan fessek le azokat?

Bősz és szomorú vidéken voltam, melynek egyes darabjai fölött a sápadt halálangyallal két nemtő küzdött: a komoly polgárisodás és a mosolygó természet.

Merészen kígyózó csatorna építették a mocsáron, hogy a lusta víz megszabadulván sárga-zöld szőnyege alól, vígan lejtessen a tengeranya karjai közé. Göbölcsorda és juhnyáj legelt minden szabad téren, mely a posvány alól fölmerült, és szemem nevető rétet, termékeny szántóföldet láta a szikkadt tófenék, a kiirtott csalit, a megszántott üledékek és leégett nád helyein. Egy félisteni kéz pedig nyíl gyanánt lőtte ki azon egyenes utat, mely a zsombék szívét kettémetszvé, szépsége és a legyőzött akadályok által bámulatra ragadna, ha a sietség miatt nézni és ámulni időnk lenne.

De hol a kocsi, mely e pompás vonalon ijedt gyorsasággal ne rohanna, s hol az utas, kinek ajkairól ne hangzanék e sürgető szó: tovább, tovább!! És a magvető, ki a barázdákba aranybúzáat hinte, megdöbben az érlelő havak közelgésekor, csügged, midőn sarlóját elő kell venni, s jéghideg száll keblére, látván, mily sok időt veend el a gazdag termés betakarítása. Miért aggódik ő? Miért nem örvend az ipar gyümölcsén, a munka bérén? S miért nem zeng madárdal a virágról? Miért nem eped a pásztorfuvola?... Csend a lombokon! Csend a hímes pázsiton!

Csodálatos!!

És távolabb?

Ah, amott sötét mennyezetet vontak a sűrű falevelek, s az izzó lég nem lophatja magát az örök esthomályba, melynek fátyola alól pihenő őzek és henye szarvasok alakjai tűnnek ki, amint félelem nélkül tanyáznak a kövér legelőn, s fejeiket alig mozdítják meg, ha a nyílt fenyéren följazott puskával vonul el a bandita, kit éhség gyötör s a kétségbeesés vakmerő tervekre hajt.

S honnan e bátorság az erdők remegő állatainál? S miért nem megy az ínség fia a térdig alig érő posvány felé, hogy jó fegyvere bűn nélkül szerezhessen gazdag lakomát?

Csodálatos!!...

Az elsiető bandita gyors lépései szemeimet egy édenkert felé vonják, mely a sűrű lombok vad-tanyája mellett oly hívón terjed szét, mintha alkotva volna feledtetni velünk, ami keserűt az élet és a magával meghasonlott kedély nyújt.

Ott óriás juharfák lengetik hihetlen magasságban levéldús koronáikat. Az újvilág ős rengetegeknek búbajos liánai felkúsznak a legszélső ágokig, végtelen füzérekben nyúlnak el, sűrű gallyakká egyesülnek, s a királyi fa törzsöke körül ezerszínű virágtölcsérekkel hímezett sátrakat feszítenek, melyeknek pompás leplei alá egy egész tündérvilág boldogsága befér. S mily dús tenyészet mindenhol! A fű derékig ér. A tropikus ég alj ritka növényei, mik üvegházakban is gondos ápolást igényelnének, szabadon virágzanak, s illatjukkal betöltik a léget.

És mégis - ah, hasztalan gazdagság s elpazarlott éden! - a smaragd gyepen vadfüge árnyában hever a pásztor, feje alatt moh-vánkos, meleg homlokát babérágok, arcát azalea-bimbók csókossák. Bágyadt kezéből már kihullott nádsípja, s a szétszórt juhnyáj felügyelet nélkül tévedez. A lombok árnyéka, a virágok illatja, a nap sugára kimondhatlan lankadást olt a beteg vérereibe. Társai resten közelítenek hozzá, rongyos, beesett pofájú, szikár testű, vékony lábú alakok, kiknek fiatal homlokán szintén az idő előtti hervadás és kora halál bélyegei láthatók.

Megrázkódtam, s elfordítani szememet a gyönyörű vidékről, hol a halál akart tanyát ütni; de bármire tekintek, az erdők, rétek, búzaföldek és jázmin-lúgosok megöl ugyanazon kétségbeejtő külsejű lények közelítenek hozzám.

Mindenik a fölőslzás jegyese, a koporsó vőlegénye volt!

- S miért vagy meglepetve? - kérdé egy a sárga alakok közül. - Tán felede, hogy a pontini mocsárokon jársz, hol a szép éghajlat heve, a gazdag föld lélegzése és a tarka növényvilág bűbája az emberi nem ellen összeesküvők. E lombok árnyéka, eme virágok illatja, a nap arany nyílveesszői, a hold álmodó fénye,... minden életünk kioltására tör. S mik vagyunk mi, kik e dögletes szavannákon a szomszéd birtokosok vad gulyáit őrizzük? Szerencsétlenek, kik bűneik miatt meghasonlának az emberi társasággal, és e tágas sírba rohantak, hogy bárd helyett a mirigy által ölessenek meg. A világ neveti gyávaságunkat, mely a gyors kimúlást lassú halál kínaival cserélteté fel. A sértett társaság nem küldi ellenünk csendőreit. A virágok illatjára, a tavaszi szellő fűszerdús szárnyaira s a reggeli köd tündér fátyoláról lepergő gyémántcsöppekre bízta megbüntetésünket.

Iszonyú!!...

Bősz álmomat, mely sűrű verítéket vont halántékaim körül, kocsisom oszlatá el, midőn Albano mosolygó berkei felé fordult.

Mert, Tamásom, én Norbertéktől egy rövid kirándulást tettem a pontini mocsárokhöz, s ami leírásomban oly rémítőnek hangzék, az szigorú valóság volt.

Még most is sebesen lüktet vérerem; pedig az egész délutánt vidám és házias körben töltöttem, mely annyi apró örömök által volt boldog, hogy felizgatott képzelődésemnek időt sem engedett azon hervadt alakokhoz visszatérni, kiknek rézsárga és epezöld arcai éveken át fognak emlékezetem tábláján bevésve maradni...

Szerencsés, kinek családja van.

A templom oltára a legmagasabb s a háztűzhely a legcsekélyebb pontja a földnek.

A többi merő sivatag.

S mily elégült volt névnapján Norbert, mily sugárzó volt még Poliodora is!

Eliz pedig... ah! Ő - de nem akarok idilli képek által ellágyulni.

7.

Albert másnap Rómába indult.

Midőn Norbertéktől - kik az egész hetet még falun akarták tölteni - elbúcsúzván, Elizának is kezét nyújtá, a kedves, szőke lányka lesütötte szemeit, s nyugodt arca a szokottnál valamivel sápadtabb lőn.

Poliodora figyelmét e rövid változás nem kerülte ki.

Ő egész nap tartózkodó volt Albert iránt, s udvarias modorán némi fesz volt észrevehető, mely később is a családörömök melegében olvadt szét.

S most nézellete Elizán függött, ki mihelyt a teraszra visszaintő Albert kocsija a kertutakon eltűnt, szobájába akart vonulni.

- Lizám! Miért nem jössz a szabadba? - szólítá meg Poliodora.

Eliz letevéen női munkáját, melyet kezében tartott, nénje után indult, ki már a parkban volt.

Szikamor és platánok árnyaiban sétáltak, egymás karjára támaszkodva, s bár különböző érzéssel, de közösen komoly hangulat közt.

Egyik sem látszék hajlónak a társalgás megkezdésére.

Talán a szép őszi nap, mely balzsam-illatot árasztott a kitisztult légbe, és gazdag aranysugárai-val befonván a láthatárt, az eleven világítás miatt a falombok, virágágyak és zöldbe takart halmok fölött alig engedé a hervadás legkisebb nyomát észrevétni; talán a csillám tört parányai által zománcozott tó, melyen könnyű naszádok s csapongó vízimadarak lebegtek; talán a ködös hegyek, melyek a pontini mocsárok alá temetett hús hetruriai város nyomtalan sírhelyére álmódó arccal tekintettek, mintha borongásaik egy fájó emlékezetnek volnának szentelve; talán a házi időtöltések s névnapi zaj után beállott magány első percei szintén befolytak Poliodora és Eliz kedélyére, s azon érzeményeket gerjeszték föl, melyek inkább szeretnek a természet búbáján pihenni, mint szavak által kifárasztatni.

Míg ők magukat némán engedék saját gondolataiknak, Albert kocsija, Albanót elhagyván, egy dombra emelkedett, hogy az erdők között végképp elenyésszék.

A vékony és átszűrt lég e távoli pontot tisztán kivehetővé tette.

Poliodora és Eliz szeme arra fordult.

A domb élén éppen ekkor néhány carabinieri merül ki, villogó fegyverrel, s a könnyű szellőcske, mely karcsú virágtölcséreken játszott, és a folyondárok vékony izmait halk reszketegségben tartá, néhány lövés alig észrevehető neszét hozta egészen a kertig s a két figyelő rokonig, kik egymás mellett állottak.

Poliodora a puskalövésekre Eliz felé tekintett.

Ez halálsápadt.

- Szent ég! - kiáltá a lány, megragadva nénje kezét s rebegve mutatván a dombra. - Nézd... Gesu Mária: segítség!

Kezei görcsösen szoríták Poliodoráét.

A jelenet, mely a dombon fejlett ki, valóban aggasztó volt; mert Albert kocsija egy keskeny híd elébe jött, midőn a fegyvertűz ropogása megrémíté a lovakat, s azok visszahökkenve, a töltésről az árokba nyomultak.

A mélység, hová a kocsi ledobatók, ingoványos és puha alappal bírt.

Poliodora, ki e helyet ősmerte, hideg nyugalommal mondá: - Ne félj, Elizem! Ő legfeljebb egy kevésbé bemocskolja magát, s ez nála nem sok.

A lány az iszony miatt hunyva tartotta szemét.

- Íme, ő már a part szélén - jegyzé meg az özvegy, vigasztalás és gúny közt ingó hangon.

Albert beiszapolt köntösben vezette a töltésre lovait, s kocsisát szekérbe ültetvén, a hídon áthajt, vágatva megy a domb felé, s a sűrű erdők közt láthatatlanná lesz.

- Te érdeklél vagy iránta! - sóhajtá Poliodora, midőn Eliz visszanyeré arcszínét.

- A legnagyobb érdeklél... mint jó ösmerősünk iránt - válaszolá a lány, kezével egy szép dália leveleit tépdelvén.

- Kolostory kellemesen tud mulattatni, ha akar, ezt megengedem. De ő nem fogja soha egy némbert tisztá és állandó érzéseit viszonzozhatni... kivált egy polgárlányét.

Eliz ajkai megnyíltak, mintegy halk félelem miatt, szemeit láng futotta át, mely máskor nem volt azokon észrevehető.

- Ő könnyelmű - folytatá Poliodora, kérlelhetlen szigorral.

- Én inkább közönyösnek hiszem - szól a lány védőn. - S mit is érdekelhetnék őt, az oly művelt, oly magas gondolkodásút azon egyszerű lények, kikből a mi körünk áll!

E végszavakba valami kifejezhetlenül fájó és lemondó vegyült.

Poliodora kétes mosollyal folytatá: - Tegnap este lyünkön egy nő vala, kivel Kolostory ugyanazon hajón utazott Genuából. Botrányos történetet beszélt, melyben a szerepet Kolostory játszá és egy idegen grófnő, ki Civitavecchiába szándékozték, de kit férje oly esemény után, mit érinteni sem akarok, Livornóban partra tett.

Eliz szűknek érzé mellét dobogó szíve őrzésére. Az széttörni akarta korlátait.

- Aztán - jegyzé meg a néne -, ha egy független ifjú könnyelműségeit tekintetbe venni nevetséges volna is, Kolostorynak rangja és polgári állása más, mintsem körünkben komoly viszonyról álmodni tudjon. Magyarországon az arisztokrácia kiválólagos és büszke. Atyád a Kolostoryak gőgjéről száz anekdotát beszél, melyeket ő csak mulatságosoknak tart - én vérlázítóknak hiszek.

- Minek e vád ellene? - szól Eliz elszánt nyugalommal. - Mondott-e egy célzást nekem, mely érzéseire vonatkozzék? Különböztetett-e meg? Kereste-e valamelyikünknek társaságát kiválólag? Nem kellett-e atyámnak és neked meghívni, ha nálunk akartuk látni? Ő, midőn először jött házunkhoz, csak atyám látogatásait viszonzta.

Poliodora legyőzve... vagy megsemmisítve volt.

Figyelmeztetései talán húga iránti ragaszkodásból, talán önzésből támadtak.

Maga sem tudott kedélyéről számot adni.

Mert Albertteli vitatkozásai határozatlan színű érdeket gerjesztettek benne a különc eszméjű ifjú iránt, mely barátság és vonzalom közt vegyült föl.

Egy Velletriből jött ösmerősének csodálatos regéi a *Herminá*-n történt kalandról, és Eliz sápadt arca, midőn Albert elbúcsúzott, bizonyos ingerültségre hangolta, melyet ő húga miatti aggálynak tekintett, de amely a szív titkos műhelyében - hol a benyomások olvasztatnak föl, hogy mozgásba hozassanak- talán salakkal is vegyült...

Poliodora Eliz egyszerű nyilatkozta után érezni kezdé elhamarkodását Albert és gyöngédtelenségét húga iránt. Most először villant meg eszében, hogy kitörései féltékenységre is magyarázhatók: most először sejté, hogy ingerültsége nem volt a körülmények által egészen indokolt.

Visszadöbbsent saját szellemétől.

Egy átható tekintetet vetett Elizára, s nyugodtabb csak akkor lőn, miután annak tiszta, gyanútlan arckifejezése meggyőzé, hogy kifakadásai miatt kedvetlenségen kívül más érzéssel nem küzd...

Ezalatt a kertben nevedő mozgás támadt, s a cselédek lelkenedezve szaladtak a házasszonyhoz elbeszélni, miként a carabinieriok három banditát, kik a pontini mocsárok mellől üzetek Albano felé, az erdő szélén megtámadtak, s egy sebet is kapott, de a többinek nyomát elveszték.

Albanóban ritkán került ily eset elő, s nem volt csoda, hogy Poliodora magános villájában némi aggodalom támadt, és ő Norberthez sietett, hogy sógorát addig értesíthesse a történetekről, míg azok híresztelések által óriási alakúvá nem növekednek.

De most egyszer gondoskodása feleslegessé vált, mert a bankár, ki éppen kilovagolt, kevés idő múlva fölvilágosításokat hozott, és szerinte az egész lövöldözés egy, a városbörtönből megszabadult rab miatt volt.

Ez megnyugtató a családot Albert iránt is, kit a banditák golyójától kezdettek féltetni.

A jókedv visszatért.

Minden rendes foglalkozásai után lát. Norbert török pipával karszékébe ül. Poliodora rendeleteket oszt kertében és kamarájában.

Az ég pedig készült királyától elbúcsúzni, s hajlékaiba kisebb vendégeket fogadni el. Alkonyodék. A láthatárra hold és néhány fényes csillag lépett. Számuk szaporodék, s az ablakokból is itt-ott meggyújtott lámpák villognak. Már a fáradt halászok, az éneklő pár leánykák és az elkésett vízimadarak tanyáikra térnek. Csend mindenütt, feltétlen, ritkán zavart csend.

Egyedül Eliz kedélye nem volt az est vidám jellemével összhangzó.

Mihelyt Poliodorától megszabadult, borzadály rezgett idegein át, és szíve fölnyilallt azon gondolatra, hogy legféltettebb titka, melyet soha magának sem mert bevallani, most elárulva van.

Magányt keresett, hogy erőt nyerjen rendbe szedni kedélyét.

Ah, de mikor vezetett erre a magány?...

A világos est, mely a magas fák lombjait s a lombok egyes leveleit kiemelte, millió tanút idézett Eliza körébe.

Minden fénylett, nézett, hallgatózék, susogott!

A kis szentjánosbogár a sötétebbre árnyalt fűszálak közül, a mezei prücsök a növénygyökerek mögül, a nagy tölcsérű virágok ingó kelyheikkel a vízerecskék szegélyein, a csillagok az ég kárpitáról, a pásztortüzek a távoli erdők sátorai előtt: minden csak Elizát látszott kémlelni, mintha versenyezne az ő első bánatának, az ő első titkának kifürkészésében.

Eliza, hogy könnyeit vagy visszatartóztassa vagy elrejthesse, egy pavilonba vonult, mely regényes kőrajzú olajligetekre és a szendergő tóra nyitott kilátást.

A hold platánlevelek s repkényágak közül nézett le aransárgán, áradón, delejesen, mint a szép nyáréjeken szokott, midőn levíthatlan varázs von hozzá, és érteni kezdjük ama titkos erőt, mely a beteg alvajáró idegein uralkodik.

Eliza nem volt érzékeny, nem kényeztette kedélyét ábrándos német versek által; de azért mégsem küzdhetette le a bűvös hatást, mely az alkonyégből felé lengett, s kifáradt vonalain és sápadt arcán át szívébe szűrődék, hogy lélekvilágát keresztülrezegje.

Midőn egy hosszú óra múlva a szalonba lépett - hol atyja már többször tudakolt utána -, méla szemei s bágyadt alaka a Poliodoránál kevésbé figyelő nők előtt is elárulták volna szenvedéseit.

Kezében orchidea-virágok voltak, azon csodálatos folyondár virágai, mely föld nélkül a légből tenyészik, és inait száraz gallyakra vagy kődarabokra veti, honnan semmi táplálékot nem szíhat.

Szerelmét hasonlította-e e növény életéhez?...

Norbert a politikai csata miatt, melyet sógorasszonyával folytatott, észre nem vevé Eliza változását; Poliodora pedig anélkül, hogy hűgát többé kérdené, meggyőződék, miként ez remény nélkül szeret.

Sajnálta őt, s mégis némi elégtételt érzett.

8.

Míg a bankárcsaládnál ily pásztori epizód szövődött, Albert szintén szívével és élményeivel foglalkozék; mert a Campagna, melyen a dőlés által megrongált kocsija renyhén haladott, most igen néma és komoly kinézésű volt arra, hogy figyelmét lebilincselhesse, s különben is egy éjjeli út, midőn egyedül vagyunk, a tárgyakról eszméinket terveink vagy emlékeink felé vonja.

Első, mi eszébe ötlött, apadásban levő pénztára, mely Keselykőről érkezendő új küldeményekig alig tarthatá fönn magát; másik, mi legtöbbet vette igénybe, egy nápolyi út, melyre a költséget Norberttől remélé előlegezni. Közben néha kedélye elborult, ha a hűtlen Adélra gondolt, s ha fontolgatni kezdé, hogy két évre szánt pénzszeve nyolc hónap alatt semmivé lett; de e szomorú benyomásokat ismét letörlé azon hit, hogy utazása sok tapasztalással gazdagítá,... és azon tény, hogy Rómának oly szép, Nápolynak pedig oly élvsóvár leányai vannak, miként badarság lenne a klasszikai szépségű világban és e gyönyörű égaljak alatt egy vesztett boldogságon epedni.

Néha Eliz szende arca is képzelődésének látmányai közé vegyült, s ez keblét mindig földeríté, bár melegebbé nem tette.

Mert a bankárlány iránt Albert kétségtelen vonzalommal volt ugyan, de rokonszenve nemcsak a szerelemtől, hanem az érzéki vágyaktól is távol esett.

Sohasem ingerlé, ha Eliz udvarlókkal van körülvéve, s még eszébe sem ötlék, valaha reá, mint más nőjére is, a barátságon kívül egyéb érzéssel gondolni...

Midőn Albert Rómába érkezett, két levelet vett kapusától át.

Mindkettőn Tamás kézvonásaira ösmert.

Felbontá s álma, úti törődései és az Albanóból magával hozott kedves benyomások mind elenyésztek e levelek tartalma miatt.

Albert az éj nagy részét ébren tölté.

Majdnem óránként újra olvasta a következő sorokat:

„Keselykő, okt. 29-én

A cudar Sárrety és a gögös Szendery gróf kevésbé múlt, hogy házunkat meg nem dönték.

Bátyádat, az alispánt, többek közt vádolni kezdék, hogy az arányosítási pereket kizsákmányolja, s hogy ahol nagy tagosítások jönnek elő, megvásárol vagy magának ajándékoztat egy-egy telket, s annak jogán a közhatárból úrrá lesz.

Rágalmaikkal a főispánt is fölbujtották, midőn szerencsénkre a mátéfalvi közlakosság Sárrety izgatásaira már végrehajtott és a Helytartótanács által megerősített határozástaljt osszerontotta, és tegnapelőtt a csordát a földesúri legelőkre hajtá, sőt az erdőből a csöszöket és később a segítségökre ment gazdasági tisztet is kiverte. Egy kasznár halálos sebet kapott.

Ezen örvendetes hírre mi sem valánk restek, s a dolgot oly kerékvágásba vittük, hogy egy királyi biztos küldetése majdnem kétségtelen, és Sárréty uram megköszöni, ha fejét a közkereset alól kivonhatja. Alispánsági reménye pedig füstbe ment, kivált ha bátyád a kormánypárthoz kevésbé közeledni fog, mi a jelen viszonyok közt mellőzhetlen szükségé vált.

Sokkal veszélyesebben áll a te ügyed.

Szendery gróf tudnillik, ki buktatásodat vette magára, kötelezvénnyeket szedegeti féláron, s apró váltóidra alkuszik. A járásbeli esküdt szintén tegnapelőtt hozá e hírt, s mint hallom, előtte íraték a grófra át egy pár kisebb öszveg.

Ha ármányát meg nem előzőm, ha a kamatokat, hol hátrány van, ki nem fizetem, s ha az apró hitelezőket rögtön le nem vetem nyakadról: úgy Szendery könnyen győzedelmeskedik.

Ez okból elhatározám, hogy lögyészi birtokrészedet, mely Keselykőről jól úgysem kezelhető, áruba bocsássam.

Vevője akadt.

Strahlenheim gróf kész érte húszezer pengőt adni.

Midőn levelemet veszed, már a pénzt letette, s én, ha valamicskét magam zsebéből is előlegezek, parírozhatom⁹³ az álnok Szendery grófnak, e vén rókának, reád mért csapásait.

Csak te ne kérj mostanság pénzt, csak te költs gondosan.

Utóírás: Adél kisasszony sokszor tréfál felőled. Tegnap elmédet egy kies élőfához hasonlítja, mely örökké virágzik, de éppen ezért gyümölcsöt nem teremhet.

Adél kisasszony egyedüli pártfogója római leveleidnek. Szerette volna a Caracallát fürdőjéből veled hallgatni az éjjeli kutyák ugatását.

Én megütődtem ízlésén; de ő kineveté prózai fölfogásaimat.

Adél kisasszony gyönyörűen tud nevetni.

Fogai épek és rendkívül fehérek.

Sokat tartok a fehér fogakra; mert egészséges gyomort jelentenek.

Keselykő, nov. 2-án

Ma a szobáidat szellőztettem.

E foglalatosság, a régi kutyabőrös könyvek miatt, még a penészes szénának kazalba rakásánál is inkább megtámadja tüdönket.

Két béresem kapott a porozástól hurutot.

Szegény bútoraidat sajnálom.

Kezdek az egerek rágsálni, és tíz font dohánylevelet raktam rajok, hogy a molyoktól védhessem.

S mivel ablakfüggönyök csak a nappali és hálóteremben vannak, a múlt nyáron a legszebb kelmék már észrevehetőn elhagyták színeiket.

Segítünk e bajon.

⁹³ Kivéd (latin-német).

Azonban egy ötletem van. Nem tudom, megnyeri-e helybenhagyásodat?

Te megházasodni és Keselykőn lakni nem akarsz.

Minek tehát neked a sok lom? Nem volna-e jó helyette készpénzt kapni?

Pesten és az utazás alatt mindig akad nem várt kiadásod, melyet fedezni kell.

Én ingó-bingó vagyondat, a külsőket ide nem értve, szívesen megvásárlanám.

Természetesen, régi családképeidre nincs szükségem; mert nézetem szerint apja és nagyapja iránt az ember részvéttel van, de oly elődök, kiknek élettörténetét csak a vén nénék meséiből tudjuk, a mai világban alig igényelhetnek a maradéktól emlékeikért pénzáldozatot.

Korunk a fölvilágosodás kora, s amely mértékben a tudatlanság szürkülete oszlik, kell a családi előítéleteknek is háttérbe vonulni.

S ha, mint Strahlenheim gróf mondja, maga a történelem sem mutathat a könyvsajtó föltalálása előtt biztos alapokat, ha a királyok és császárok tetteit is a régiebb időből hiányosan ismerjük: ugyan mi okunk volna a Kolostoryaknak - kik közül a legnagyobbik úr a budai udvarban talán főpecérségnél sem vitte többre - bizonytalan hitelességű arcképével és viselt dolgaival sokat törődni?

Te, mert a művészet baráta vagy, szépnek tarthatod ezen páncélos urakat, de én érettek röstellném erszényemet kinyitni.

Aztán kutyabőrös könyveidtől szintén nem volna kedved megválni, s én a világért sem akarnálak áldozatokra bírni.

A többi ingóságokat, mint mondtam, illő áron hajlandó vagyok megvásárolni, sőt szívességed igen lekötelné, mert szobáimban, ahogy a nőtleneknél szokás, alig van jóra való bútor, s ha téled nem nyerhetnék, kénytelen volnék Pestről hozatni.

A pénzt, ahová parancsolod, rögtön el fogom indítani.

A becsüt az alispánnéra bízhatjuk, ki inkább lesz részedre hajló.

Utóirat. Egy hosszú lajstromot küldök Adél kisasszonytól, megrendelésekkel. Ne felejtsd el, főként Markótól⁹⁴ a két tájképet megvenni. Aztán etagère-jére⁹⁵ az ezer apróságot jól szemeld ki. Midőn jegyzékét Adél kisasszony kezembe adta, nevetve monda, hogy senkinek sincs oly bizarr ízlése, mint neked, s ő előre látja, mennyire fogja minden barátnőit etagère-je meglepni... Adél kisasszony óriás bámulod. Minap egész lapokat szónokolt beszédeidből. Barátnői sokat nevettek komoly arcán. Vásárlataidért a szükséges összlet Benvenuto Péter nagykereskedőhöz van utalványozva.”

Nem a nagy szerencsétlenség csapása, de a keserű kiábrándulás és reménytelen meglepetés szokott idegrendszerünk ellensége lenni.

Ez úzi el az álmot, rabolja meg étvágyunkat, s valamint percig sem hagy egy helyen nyugodni, szüntűgy tetteink- és elhatározásainkra többnyire az ingatagság vagy elszelezés bélyegét sűti.

S csoda-e, hogy Albert most örökös zavar közt hanyatlik?

⁹⁴ Markó Károly, id. (1791-1860) - festőművész. Tájképfestészetünk európai híré, klasszicista mestere. 1832-től Itáliában élt.

⁹⁵ Polc, könyvespolc (francia).

A levelek tartalmában annyi megfeszítő és annyi átlátszó van, hogy nem tudja, eszt a rejtelmes vagy igen világos részeket törje-e inkább?

Ő aligha vádolhatta Tamást közönséges önzésnél egyébvel, ő látta, hogy az elalkudott lögyészi jószág jól meg van fizetve; de mindez nem oltalmazá a levertségtől.

Mert a Kolostoryak csináltak ugyan adósságokat, azonban az ősi vagyon elidegenítésétől hagyományos félelemmel óvakodának, s ha másként lehetlen volt, többnyire leányörökséget vagy későbbi szerzeményt vetettek zálogba.

És Lögyész éppen a legrégebb jószáguk vala, mely ennél fogva mindig egyenlően osztott el.

S most Albertnek kelle a megszentelt szabálytól először eltérni, neki, ki midőn tagadta, akkor sem volt kevésbé arisztokrata, mint azok, kik a koreszmék mázát nem kenvén nézeteikre, büszkén vallák be hitöket.

Aztán Tamás cinizmusa, mellyel az ősök emlékét bohó előítéletként tünteté föl, ingerlőn hatott reá, s levíthatlan erővel ösztönzé az ellenkező végletekre, noha belátta, hogy ha kegyeletek miatt az áruba bocsátott birtok elidegenítése ellen tiltakozni fog, mind testvéreivel szakított, mind pedig politikai versenytársának, Szendery grófnak, könnyű alkalmat nyújt megbuktatási tervekre.

De e sötét eszméknél még több kedélyhabozásba süllyeszték bátyjának csodálatos hangú utóiratai, melyek Adélra vonatkoztak.

Albert csupa hiúságból lett szerelmessé a gyermeteg modorú lánykába, s később sértett büszkeségből hagyá lakóhelyét és foglalatosságait oda; mert nem állhatta volna ki a tért, melyben az él, ki előbb hozzá ragaszkodván, hamar adta szívét másnak.

Utazása alatt néha fölébredt benne a bosszúvágy is, s e szenvedély első behatása közt át-villanyozá a gondolat: kalandozásaiból hamar visszatérni és még a mézeshetek alatt csábításainak minden hálót kiterjeszteni Adél ellen.

Többször számolt a boldog percre, midőn a magát átengedő nőt hideg gúnymosoly tördöfésével taszithatja kebléről a kétségbeesés karjaiba. Mert a képzelődés által támadt szerelemnek vannak legdémonibb tervei, s a gondviselés áldása, hogy az ily indulat a távolság és idő próbakövét ki nem állja, míg valóságos szerelmünk, mely kedélyünkben ver gyökeret, s mely inkább tud fölláldoztatni, mint áldozat után sóvárogni, rendszerint az évek és a messzeség által válik erősebbé. Különbén éppen azon érzésnek, mely legétebb, volnának legtöbb villámai és vészei.

Albert is, amint tovább haladt, amint kiragadtaték ösmerősei köréből, amint nem félt többé olyanra találhatni, ki viszonyairól valamit hallhatott, kezdé feledni visszatörésre vonatkozó gondolatait; sőt utóbb jólesett hiúságának Adélt eszményíteni, Adélleli szerelmét a szélső szenvedély fokáig emelten tüntetni föl, hogy elmondhassa: íme, ily csodálatos történet által lettem blazírozottá, ezért kristályosodott dobogó szívem a közöny hideg formáiba, ezért ver üterem változatlanabbul, mint az óra mozdonya!

Azonban szerencséjére Tamás, kivel egyedül állott levelezésben, igen köznapi egyén, és a Norbert-család, hol mindennapossá lőn, igen vidám jellegű háznép arra, hogy a mondvacsinált kedélybetegségekre ösztönt nyújtson, s csak ez oltalmazá őt oly ingerlékeny hangulat kifejlődésétől, mely, midőn játékként üzetik is, az embert önzővé teszi, és végre a jellem erejét megtörni, a szív melegét kioltani szokta.

Ekként Adél nevét Albert semmi öncsalásra nem használhatván, természetes volt, hogy a szép kisasszonyka emléke már igen halvány és elmosódott lőn, midőn a sors kaján szeszélyénél fogva Tamás kibetűzhetlen értelmű utóiratai miatt azon mértékben elevenült föl, amelyben e csodás szerkezetű utóiratban nem volt, mit az értelem kézzel foghasson meg és igen sok, mit a képzelődés délibábja ragyogó színekkel árasztthasson el.

...Az ő mátkasága fölbomlott? S miért? Mert hihetőleg visszaküldötte a jeggyűrűt... És miért küldötte vissza? Miért tudta körébe varázsolni a világból kivonult Tamást? Miért nem feledte el szónoklataimat? Miért deklamálja még most is? Miért olvassa mohón a római leveleket? Miért említi százszor nevemet a testvér előtt? Miért bíz reám megrendeléseket, és kezd ezáltal velem egybeköttetést? - Ily kérdéseket ezerszer tett fel magának Kolostory, s örökké azon eredményre jutott, hogy Adél által határtalanul szerettetik.

És a költői természeteknél nem a szeretés, de a szerettetés a főelem a túragadtatásra, az elkábulásra, az idegmámorra, szóval arra, mit ők boldogságnak neveznek... hogy mily joggal, nehéz volna megmondani.

S Albert, ki Albanóból hazatértekor hideg vérmérsékűnek látszott, másnap reggel megint ábrándos hévvel vonzódék Adélhez.

Türelmetlenül öltözködött. Minden bolt és atelier⁹⁶ fölött, hol egy etagère-re való ritkaságok találhatók, szemlét tartott; mert bár a bevásárlások elküldésének ideje távol volt, úgy akart választani, hogy Adél még inkább lepessék meg műértése, mint szónoklatai, versei vagy a római levelek miatt.

Kalandozásaiból késő estve tért haza.

S ekkor előtte csaknem gyermekiessé vált ősi birtokának eladása iránt támadt iszonya. Hiszen az Strahlenheim grófnak meggy kezébe!

Tollat ragad tehát, s egy rövid levél által, melyben Tamás legszebb bókokat kapott testvéri szereteteért, mind Lőgyész, mind pedig a bútorok megszűntek tulajdonai lenni.

Könnyűlten veté ágyába magát.

Tündérképek lebegtek bágyadó képzelmet körül, emlékekből és csengésekből szöve.

S midőn lámpáját eloltá, a hold mosolygó sugarai a félrevont függönyök nyílásán betörve, ezüst hullámaikkal lemostak arcáról minden árnyat, mely az anyagi kérdések miatt támadt aggodalmakból még hátramaradt.

Albert pillái kékjittasan zárultak be...

De álmában az arisztokrata fiú Keselykőn volt, arany serlegekkel rakott asztal mellett és elődei társaságában, kik összeszorított ajakkal, redős homlokkal s komor szemmel néztek reá. Nem tetszék a vén uraknak sem a sötétvörös bor, sem az ezüstitálakba fektetett szarvascímer, sem a fiatal utód, ki mellett ült, félénken, aggódva, kényelmetlenül. A vendégség feszes vala. Látszék, hogy hideg, merev lakmározók voltak jelen, kiket az élet szellője nem frissített meg, s kik jégszívőket, melyre különben sincs szükségök, még Albert arcához is csaphatják... S ő megnevezhetlen fájdalmat érzett keblébe cseppenként szivárogni. Az tölt és dagadott, mint a szivacs... emelkedett és szorítá ki lélegzetét. Ekkor egy szandál lassú suhogása hallatszik, az ajtókilincs fölnyílik. A várasszony belép. „Ah, a szép Adél!” - súgtak a holtak

⁹⁶ Műhely, műterem (francia).

fészkelődve és képrámáik közé sietve. A jövő percben minden régi helyén volt, s csak Albert szíve dobogott, oly szilaj hévvel, hogy... miatta föl kellett ébrednie.

Sokáig nem jött szemeire új álom.

9.

Már minden össze volt vásárolva.

Az etagère, ahogyan Albert rendezni kívánta, több titkos értelemmel bírt, mint keleten egy bokréta, melyet oly lánynak küldenek, ki a virágnyelvet érti.

Már éppen kifejteni szándékozik a fölállítási körüli nézeteit, már éppen köszönni akar a Adélnak a kegyet, melyben megrendelése által részeltetve, midőn Tamástól, a szorgalmas levelezőtől, megint tudósítás érkezik.

Keselykő, nov. 12-én

Nevetnem kell, ha okt. 26-án írt soraidra tekintek; mert eszembe jutnak gyermekkorom vásottságai.

Te nagynénémre, a bohó öregre, alig emlékezhetel; téged, mihelyt sirtál, vagy szárazdajkád szemét karmoltad, bizonyosan a manóval és a hétfejű sárkánnyal rémítettek.

Én, barátom, nem valék ily szerencsés.

Az én popáncom⁹⁷ Norbert volt.

S midőn nagynéném mondá: hadd tegye táskájába a rossz fiút Norbert, maga is oly sápadt lőn, s úgy megbánta haragját, hogy csókokkal borított el, és sokáig nem engedett karjai közül ki.

Szegény öreg! Túl volt a hetven éven. Te, mint mondám, aligha fogsz reá emlékezni. Azonban én bicegő lépéseivel, göcsös kézcsontjaival és sopánkodó arcával most is látom őt. Elöttem tipeg, édesgetve és szidva, mint szokása volt.

Egyszer a régi várba vitt, hol a repedezett termekben még itt-ott bútorok s könyvek heverték. Gondviselőnőm, hogy ne mászkáljak porban, képeskönyvet tett előmbe, s én, míg nagynéném észrevehető, néhányat a legagyarasabb sárkányok és a leggörbébb körmű griffmadarak közül kiszakítottam.

- Jézus Mária! Mit csinál ez a kölyök! - sipítá nagynéném, megfogván a könyvet, melyet két kézzel tartottam vissza. - Hozzátok hamar a vesszőt, siess, Panna, a nyírággal! - rikácsolá a cselédnek, s midőn fenyegetése sem használt, csont-ujjaival kezdé ütni körmömet, mire én, bár szemeimből a könny csordult, nyelvemet kibökém, s oly gúnyos arcot vágtam, hogy a nagynéne dühösségbe jöven fölkiálta: „Verjen meg az ég, rossz poronty, és pusztítson el Norbert, ki nagyapádat is sírba fektette!” Ezzel zokogni kezdett, s durva, kockás zseb-kendőjével törölgeté gyulladt szemhéjaiból a könnyüket. Szokatlan heve reám nagy benyomást tett, s emlékszem, hogy akkor ébredt bennem a kíváncsiság föl, megtudni, ki lehet az a Norbert, s miért kell tőle inkább félni, mint a kaszás csontvázról vagy a rucalábú kísértettől, mellyel a konyhaszolgálók néha megdöbbszteni akartak?

⁹⁷ Kísértet, lidérc (tájszó).

Később Eperjesre küldenek németet tanulni, s midőn a szünnapokra hazatértem, nagynéném már egy vén karszékből - mely még ősapámé volt - mankó nélkül föl nem kelhetett. Maga elébe ültetett a szőnyegre, arcomat cirógatta száraz kezeivel, és én fejemmel térdeire hajlék, mert az utazás miatt fáradt voltam. Eközben az ég borultabb lőn, szemeim nehezedtek, s lassankint elaludtam, de csakhamar zúgás, pattogás és csörtetés ébresztett föl. Atyám a szomszéd szobában káromkodva adott rendeleteket. A cselédség nyargalt, s az ajtókat csapdosta. Nagynénémrel ketten maradtunk. Én, bár alig voltam hatéves, annyit értettem már a gazdasághoz, hogy tudjam, miként az erős jégeső, mely az ablaküvegek közül is már néhányat kitört, nem kevés kárt fog tenni. S mégis az öregasszony szederjes-sárga arca és hihetlen gyorsasággal mozgó álla úgy elbámítozott, hogy szemeim, mint a bagolyé, kiemelkedtek.

- Szent Jézusom! Én Krisztusom! - sopánkodék az agg. - Mennyi istenáldás lesz oda! Mindenünk pocsékba megy. Ami kevés vagyont a sok Norbert meghagyott, pozdorjává válik. Szent Istenem, mennyei atyám, mily jégeső!

- De, kedves lelkem, néni! - tudakolám, oly figyelemmel nézvén öléből fel, mintha számomra egy vajjas kenyeret tartana kezében. - Drága néni! Mit csináltak megint azok a csúf Norbertek? Talán gyermekeket dugtak táskájukba, kik nem akartak engedelmeskedni és az Istent megbántották?

Az öreg homlokomat simogatta, s kesergőn mondá:

- Norbertek, lelkem szakadottja! A gaz Norbertek, szemem fénye, tegnap levágták édes papa tengerijét, és Luca-nap óta az egész télen át az erdőt pusztították, prédálták, égették. Verje meg a szent Isten őket! A múlt héten pedig a csúrt gyújtották meg. Irtsa ki a mennyei atya háromíziglen a Norberteket! Mert nagyapádat is egy Norbert tette beteggé. Szegény, éppen ezen karszékben feküdt álló esztendeig. Ő Norbert miatt utoljára még a beszédet is elfelejtette, s csak úgy nézett maga körül, mintha eget-földet sem látott volna.

- Lelkem, néni! Hányan vannak a Norbertek, hogy annyi kárt okozhatnak? - kérdém kíváncsian.

- Sokan, szívem, mint a fáraó népe.⁹⁸

- Huh - süvöltém bámulva. - Úgy talán húszan is lehetnek.

- Többen a mélységes tenger fövenyénél.

- Huh! Huh!... - s már ekkor ujjaimat is kezdem csudálkozásból pattogatni.

- Mert szép bubim - folytatá a nagynéne komoly arccal -, jó bubim, az mind Norbert, ki a jobbágyokat a földesúr ellen lazítja, ki a nemesi rendre irigykedik, a mágnásokat gyűlöli és a gazdagok vagyonára veti szemét. Folyják ki a szeme, száradjon el keze! Nagyapó koporsójába is a szeget mind a Norbertek ütötték...

Képzelheted, kedves barátom, hogy akkor az öregasszony beszédét utolsó betűig hittem, s ha nevelőm az erdőbe vitt, minden favágótól élénken tudakolám: kendet nem hívják-e Norbertnek? Hol lopja most Norbert az erdőt, s mekkora fejszéje van Norbertnek?

Később, mikor tudniillik már gazdasághoz fogtam, s pártunk a haladási kérdéseket kezdé pengetni, meggyőződésem, hogy Norbert csak allegóriái kép, és a korszellemet jelenti, mely a hűbériség ellen küzd, s minket, kik előjogok birtokában vagyunk, a közszabadság ürügye alatt akar kifosztani.

S íme, te annyi évek után felfedezted, mi Keselykőn félelmes titok zavara alatt hevert. Ami családi hitrege volt, általad történelmi ténynek bizonyult be.

⁹⁸ Cigányok.

Tehát csakugyan vannak a világon Norbertek, s a római bankár apja gyűlöltetett nálunk hagyományos dühvel! Mit nem kellett neki tennie? Mily rémítő férfi lehetett ő? És téged a sors Rómában oly házhoz vezetett, melynek gazdagsága talán nagy részben a mi családunktól oroztatik. Mily célja van a végzetnek ily randevú által? Nem azt akarja-e, hogy jól meg-rángasd a bankár orrát őseink iránti tiszteletből? Tedd, kedves Albertem! Mutasd meg annak a nyárspolgárnak, mi egy magyar mágnás. Szeretnék gyermekkori félelmeimért a bankár úron elégtételt venni.

De a sok fecsegés után illik már komolyabb dolgokról is írni.

Keselykő fölött megint hajnallik.

Királyi biztossá gróf W... lesz, az alispán barátja.

Sárrétyék megpukkannak mérgükben.

Szendery gróf pagátját⁹⁹ is elfogtam, mert jó alku mellett eleget tevék nyugtalan hitelezőidnek.

A lögyészi jószág árán kívül, melyet Strahlenheim gróf egyszerre fizetett le, még ötezer forintot költöttem a magaméból, s te már csak szolid helyeken vagy adós, és nincs okod rögtöni fölmondásoktól rettegni.

Istennek hála, haladunk a rangirozásban!

Az én ötezer forintom visszafizetésére nézve is felséges terv áll készen, melyben, remélem megnyugodni fogsz.

Te nem akarsz megházasodni, s jól teszed, mert poéta ember vagy, ki a hetedik égben jár, s ki családját okvetlenül ruinalná.¹⁰⁰

Neked, mint Adél kisasszony mondja, kalandok kellenek s nem házi boldogság.

De ha nőtlen életre szántad magadat, és ha - egyezésünk szerint - Pesten tanyázol, mi szükséged van Keselykőn kőhalmokra?

Reád nézve a kastély negyedrésze, melyet bírsz, becs nélküli.

De én használhatom.

Ennélfogva érette kész vagyok az ötezer pengőt elengedni; továbbá, a helység végén fekvő korcsmádat kiépíttetem lakóháznak, hogy idejöveteleidkor legyen külön szállásod; és végre, mihelyt beleegyezésedet megnyerem, tüstént indítok hozzád négyezer pengőt, mi helyzetedet hercegileg fogja jövedelmeid rendbehozásáig biztosítani, kivált azon pénzzel együtt, mi bútoraidból kikerülend.

Nemde, okos ember Tamás bácsi?... S hozzá még jó is?

Válaszolj mentől előbb.

Utóirat: Vedd kezédbe a kalendáriumot s meglátod, hogy január 6-án vízkereszt van. Nevezetes ünnep. De reám nézve január 7. százszor érdekesebb. Mert akkor az történik velem, mi ökreimmel... igába fognak. A szent házasság igáját értem. Menyasszonyom gróf Strahlenheim Adél kisasszony. Kívánj 7-ére jó éjét s utána csalatkozás nélküli éveket testvérednek

Tamásnak.

⁹⁹ Tarokk-kártyában a legkisebb ütőerejű tarokk (olasz).

¹⁰⁰ Tönkretesz (latin).

Albert a levelet ujjai közt észrevétlenül ízekre szakította. Megsemmisítve volt önérzetében, földúlva hitében, nevetségessé téve hiúságában, fenyegetve vagyoniilag és félig kiküszöbölve családjából.

Így vélte ő... vagy ilyennek látszott helyzete.

- Ah! S én erőtlén vagyok a megtorlásra!... Koldus, mert bíztam testvéremben; magam előtt nevetséges, mert egy lányt becsülni akartam... előttök gúnytárgy, mert gyengeségeimmel fogják egymást mulatni. Hó, hó! Ne örvendjete, ne örvendjete... még korán volna.

Különös és zavart eszmék forrottak Albert fejében, míg e monológot folytatá - talán egész életében, az elsőt, melyhez színpadi máz nem vegyült, s mely köirati rövidsége mellett is vérenek minden cseppjét lázadásba hozta.

- Majd írni fogok, majd válaszolok!

Tollat ragadott.

Levelében, bár keble iszonyúan küzd, derült hangon köszöné meg Tamás eddigi szívességét. Sajnálta, hogy a házvásár iránti szándékáról előbb nem értesült, mert úgy mindent elintézhetett volna, most azonban éppen a kastély kicsinosítására egy olasz építész által nagy tervet készíttetett, és a munkát, ennek felügyelete alatt, tavasz kezdetével megindítani tartozik.

- Ha! Ha! Mint fog ő csodálkozni a csőd elébe vitt testvér pénzén, mint irigylendi a szép vagyont, melyből ok nélkül ezereket lehet kidobni!... Ha! Ha! Harminc arany van zsebemben s hazunnan e sorok postára tétele után semmi kilátás! De el kell vágnom a hidat.

Albert görcsösen fölnevetett, s megint elővette tollát:

- Most - szöla magát szünetlen ingerelve -, most következék a java, egy hosszú és égető utóiratban.

„*Utóirat*: Az angol arisztokrácia hatalmának alapja, hogy a néppel fölvegyül, s családfája a társadalom minden rétegeibe terjeszti gyökereit. Nézd meg, kedves Tamásom, egy lordnak csarnokát - hol az ősök képe még jobban őriztetik, mint Keselykőn, s látni fogod a büszke herceg mellett a polgármester szép özvegyét, a világhírű admirál karján a szerény falusi lelkész unokahúgát, és a lordnak, ki igen szép majorátussal bír, oldalánál a kereskedő lányt, kinek atyja egyszeri lerakodáskor több kincset hord áruhajóin, mint vejének, a nagytekintélyű felsőházi tagnak összes fekvő vagyona. Így könnyű a családoknak magasban maradni és a rangnak - súlya helyett - csak kényelmeit érezni. Ellenben hogyan vagyunk mi, magyar mánások, túl szigorú elkülönzéseink miatt? Vegyük például föl a Kolostoryakat. Mennyi páncélos, dolmányos, aranykardos és kócsagtollas ős képét függeszthetjük falainkra, s merünk a szent keresztre esküdni, hogy közülök egy sincs, kinek neje legalább hét őst ne számlált volna. De használ-e ez? Holott mentől több ős, annál kevesebb pénz kíséri a leányágot. Anyáink rendesen csak gardróbot és kényelemhez szokást hoztak a menyasszonyi ágyhoz. S most még te is alig tudsz élni, noha minden garast igen gondosan őrizel, mint a régiségbúvár ritka érmeit, melyekből egész Európában csak néhány példány van.

Szerencsétlen sors!

Pedig mit nem áldoztál gyarapodásodért!

A Kolostoryak szeretik öltözékben, modorban az eleganciát.

Ez családvonás s benned is eredetileg megvolt.

De te hajlamodat elnyomtad, kiirtottad.

Mocskosan, rongyosan jártál, és cipő helyett bokáig sáros bornyúbőr csizmában. S hogy összhangzást mutass, s hogy nélkülözésed természetes cinizmusnak tűnjék föl, hajadat is egyúttal boglyosan hagyád. Tizenkét év alatt - míg Plutosznak¹⁰¹ áldoztál - úgy néztél ki, mint a birkabőrrel kereskedő, ki éhhaláltól fél, ha a vidéken métely uralkodik, s nincs bőviben a dög.

Szegény Tamásom! Mily mesterséggel kellett féken tartanod kedélyed nemes gerjedelmeit!

És azalatt, míg te a hétőses Kolostorynék miatt szigorogtál, év év után haladt. Mindenik orcádról a vidámságot és a fiatalkor varázsát, szívedből pedig az érzések mámorát, a szerelembeni hitet, a boldogság iránti fogékonyságot fosztogató.

S most harmincnégy éves vagy, és lobogó vitorlával sietsz a házasság révébe, hogy szerzeményeidet partra szállítsd, hol forgalomba hozathassák.

Pénzed van annyi... mennyit egy nagy bankár maîtresse-ének¹⁰² évenként ad. Ezzel nincs sok mondv.

De Adél kisasszony oly kellemes, oly szeretetre méltó, oly elegáns alak, hogy egy angol albumba a bűbajos külsőjükért rézre metszett ladyk közé beillenék. Átkarolni őt, mint sajátját, isteni kék; ajkain ittasodni meg, a paradicsom előízlése.

S korodban a nagy sorsjáték nyertes számjánál is ritkább szerencse ily tündért szerezhetni, és ne szégyelld, kedves Tamásom, hogy gyakorlati eszeddel is a házasságban azon ösök nyomdokait követed, kiket eddig nevetségeseknek tartál. Igaz, Adél sok apró testvérei miatt nagy hozományt nem vihet, de annál több értékkel bír költői szelleme, mely mindent, mi szép, mi választékos és ízletes, meglepő tapintattal tud körébe varázsolni, anélkül hogy pazarlásra volna hajló.

Te barbár, sőt valóságos kannibál lennél, ha őt - ki atyja házában a nélkülözés és ronda fukarság képeit csak regényekben látta - megszokott légköréből levonnád egy csín és kellem nélküli élet gőzös aknáiba, hol az öröm minden csillága önként kialszik. Ez szellemének meggyilkolása volna.

S ily gyöngédtelenségre, mely a bűnnél rosszabb, soha nem fogsz vetemedni; hiszen etagère-jét is, noha szalonjának csak egy részecskéjét teendi, akármelyik csillagkeresztes¹⁰³ úrhölgy irigyelheti. A többi kétségkívül hasonló arányban megy; s házasságtok boldog perceinek nem válhatik torzképévé a későbbi idő.

Adél, a bűbajos nő, a mézeshetek után, midőn fészkéből először repülni kezd, a felső-magyarországi körök legkedvesebb jelenségének fog tartatni.

Mily öröm a büszke férjnek!

S te megfeszítendéd erődet - mert vagyoni viszonyaid közt másként lehetlen -, te még szenvedélyesebb gazdává válsz, csak hogy szép nőnek módja lehessen rangja és megszokása szerint tartani házat.

Ah! Mily boldog, ki egy szeretett lény örömeiért fáradhat, áldozhat, feledheti énjét, homályban küzdhet, és az életgondoknak vértanúja lehet!

¹⁰¹ Az ókori görög mitológiában a gazdagság istene.

¹⁰² Szerető (francia).

¹⁰³ Osztrák női rend. Tagjai csak a magasabb arisztokráciához tartozó férjes nők vagy özvegyek lehettek. Céljuk az erényes élet és a jótékonyság előmozdítása volt.

Irigylendő, Tamásom! Sorsod pompás, de csak bizonyos nyugodt bölcsélet mellett, mely ha elhagy, akkor örökre letűnnék szerencsecsillagod.

Mert a feszítő munka s a terhes háztartás tenyészti a redőt, szárazzá teszi a nőkkeli társalgást - kivált korodban; míg az udvarlók, a henye élet és a fiatalság bűbajos előnyei által annál veszélyesebbek, minél komolyabban küzd a férj azon kényelmekért, melyek nője virító szépségét, félisteni termetét s leigéző mosolyait hosszas évekig biztosítják.

Őrizd magad a féltékenységtől!... Az általában rossz tulajdon; de különösen a te gömbölyeg termeted s konok modoraid mellett igen nevetséges lenne.

Adél kisasszonynak elvei vannak, s egy nő, kinek elvei vannak, hűségi esküjét fontolva teszi, s még ha szíve megszakadna, sem csal.

Erre építhetsz!

Adél az Isten angyala, neki elvei vannak... ő nem könnyelmű, nem kacér, nem ledér.

Óh! Adél tüzesen fog szeretni a mézeshetek után is.

Csak te ne legyél kétkedő, bizodalmatlan...

De száraz prédikációim oly hosszúvá tették ezen utóiratot, hogy alig maradt hely tudtul adnom, hogy tavasz kezdetével okvetlenül meglátogatlak, mégpedig... nőmmel.

S nőm? ...Egy bankár leánya... Norbert Eliza.

Nemde, miután a Kolostory család századok óta rettegett a mésalliance-októl,¹⁰⁴ csodálkozni fogsz választásomon?

Ne magyarázd, kérlek, csupán pénzérdekekre.

Sokszor írtam már neked, mily kellemes Eliza.

S én határtalanul szerelmes vagyok belé...

Vidd meg üdvözetemet Adél kisasszonynak, és súgd fülébe, hogy menyegzőmet szintén január 7-re tettem át, mert éppen azon percben akarok boldog lenni, midőn ő a kék mámorában olvadoz.

Albert hevesen csengetett, hogy a levél rögtön postára tétethessék, mert félt kalandori bosszújának megbánásától.

- Testvérem szívességet mutató arccal akart vagyonomból kiforgatni. Hadd lássa tervének füstbe oszlását! - ismétlé indulatosan, s mintegy magát izgatva. - És Adél? Óh! E kígyó, ki keblem paradicsomába lopta magát, ki vagy érzést színlett, vagy szerelmét oly könnyen változtatja, mint köntösét, - nem fog dicsekedhetni, hogy Kolostory Albert érette szörmezbe öltözött, és gyászfátyolt kötött. Szerencsémre annak a szűk eszű Tamásnak, ki annyit ért a költői eszmékhez, mint én az aranykészítés titkához, Lizáról néhány fellengző levelet írtam, melyet Adél olvasott, s így még dachból támadtnak sem mondhatja házasságomat... Büszkeségem mentve. S midőn az ő fürteiről a lánykoszorút egy hidegvérű, egy aszott szívű betyár tépdeli le, ugyanazon percekben szorítom karjaim közé kéjittas hévvel és dobogó szívvel a legszebb hajadont, ki reszket és sápad a boldog szerelem mámorától. S ezt Adél előre tudja. Ő e jelenet képeivel a menyegző előtt legalább két héttel már foglalatoskodhatik... Szent ég!

¹⁰⁴ Rangon aluli házasság (francia).

Csak levelem ne veszne el! De még holnap másolatát is postára fogom tenni. Adélt nem szabad soraimnak kikerülni, e mérges nyílvevesszőknek, melyek hiúságát sértendik, - e görögtűz olthatlan röppentyűinek, melyek képzelődését lángba fogják borítani. S mint égend az ő élvsóvár, az ő élvirigy képzelődése, melyet egy prózai férj ügyetlen nyájassága még élesztteni s nem oltani fog! Ah! Eliznek, az én arámnak alakja elrabolja az ő menyasszonyi ágyának örömeit. Hiszen, ki hihetné, hogy Adél valódilag szeresse Tamást?... S mit árt, ha szeretné is? Én vagy bosszulva leszek, ha irántam még érdekel van, vagy ha nincs többé, legalább kiábrándítani afelől, hogy ledérségén bánkódni tudnék.

Bár Albert ezen eszmékkal, melyek tettének csak bizonyos oldalát mutatak, igen elfoglalva volt, mégis toalettasztalát tudta annyira igénybe venni, hogy öltözködése nem ütött rendetlenül ki, sőt nyakkendője soha több gondatlan csínnal és keresetlen eleganciával nem vala felkötve.

Ő Norberthez akar indulni.

Még egyszer tekint tükrébe, s fürtein valamit igazítván, kesztyűihez nyúl.

Már az egyik felét kezére is húzta, midőn arca sápadtabbá lesz, és egész magatartásán bizonyos kétkedés, sőt bátortalanság jelentkezik.

- Ha Eliza megtagadná kezét... s ha az apának volna kifogása ellenem! - sóhajtá Albert. Úgy látszik, e kérdés, mely más szeme előtt hasonló körülmények közt aligha az utolsókhoz tartoznék, nála most merült először föl. - De nem pirul-e a bankárlány, ha rám néz? - folytatá Albert aggodalmait és önvigasztalását. - Nem feledi-e szemeit rajtam? S mi nehézsége lenne az apának irántam, ki örökké kegyeiben valék, s kinek társadalmi állása... No, az igaz, hogy erre Norbertünk nem sokat ad.

Albert arca befellegzeni kezdett. - S ha kosarat kapnék, akkor... akkor, nem elég mély-e a Tiberis? Vagy nincs-e elég alkalom párbajra, melyben az öngyilkosság a vakesetre rovatik?

Mosoly vonult az ifjú ajkára, midőn az öngyilkolás eszméjét alig hallhatón ejté ki... tréfás játszi mosoly, mely kellemes is lett volna, ha az ajk szögletein nem zordul el egy mélyebb barázdájú, egy belső küzdelmet s majdnem görcsös kint eláruló rángástól.

De a kocka - az ő képzelmei szerint - elvetve volt.

Fölvonta másik kesztyűjét is, s a *Két Foscari*-ból,¹⁰⁵ mely akkor még virágzott, egy kecses dalt énekelve, vígan lejtett a lépcsőkön le.

10.

Norbert Lipót comptoirja bezárva, mert éppen advent vasárnap van.

Az erélyes öregúr ilyenkor unni szokta magát, kivált ha sógorasszonya és leánya nincs honn, s kivált ha azért nincs közülök egyik is honn, mert hajlamokon kívül utcai látványokat kell barátnéik kedvéért keresniök.

Norbert, midőn magát unja, pipás magyar nemessé válik, azon különbséggel, hogy a semmittevést hírlapolvasással fűszerezi.

¹⁰⁵ Verdi fiataalkori operája.

Most is nagy csomaggal hevernek előtte a journalok, s ahogy Albert belép, már az öregúr szíve teli van a világ forgása miatti elégtelenséggel; mert ő az egyiptomi vitályért megbukott Thiers¹⁰⁶ embere volt, s Guizot¹⁰⁷ minisztériumának erősödését rossz szemmel nézte.

- A báró úr - szóla Norbert, kezét szorítva - Lajos Fülöp¹⁰⁸ túlzó párthívének tart, s pedig csak az eszmét szeretem, mely királyi székének alapja, és nem a politikát, melyet darab idő óta követni kezd.

- Hogyan, Norbert úr? - kérdé Kolostory, ki izgatott arckifejezéséből ítélve aligha figyelt a bankár szavaira.

- A „béke minden áron”, mely most jelszó, végtére még az éjszaki hatalmak előtt is meg fogja Franciaországot alázni.

- Az hihető - válaszolá Albert, míg szivarát, mely szórakozása miatt már elaludt, ismét meggyújtá.

- S a nagypolgárság képviselőjét, ki a világ legmíveltebb államának minden talentumai által körülvéve van, ki a szuronyoknál hatalmasabb eszmék élén áll, és egy legyőzhetlen nép, egy dicsőségszomjas katonaság erejével rendelkezhetik, a mostani kormány engedékenységre, sőt hunyászkodásra fogja bírni, mielőtt az európai háborúnak legkisebb lehetsége merülhetne a kabinet önérzetű eljárása által föl. Így vettetnek a békeért a júliusi elvek áldozatul és...

- És a hírlapok igen unalmassá válnak; nem lehet bennük semmi drámai, semmi idegfejtő, semmi meglepő - egészíté ki Kolostory.

- Igaza van a báró úrnak - mond nevetve Norbert. - Én soha Napóleon barátja nem voltam; de meg kell vallani, hogy uralkodása alatt minden száma a *Moniteur*-nek¹⁰⁹ csodálatosabb tartalmú volt, mint az önök romantikus költészete. Pihenés nélkül tartók kezünkben a földabroszt.¹¹⁰ Ha két hétig kizárólag csak házi körünknek éltünk, már az újabb földírásban¹¹¹ tudatlanokká levénk, s egész országok létezéséről nem hallánk semmit. Ha egy szerelmes kalandért falura mentünk, midőn aztán ismét a bankcsarnokba léptünk, három-négy új herceg és király nevével kellett megismerkedni, s körülünk oly milliomosak alkudoztak a státuskötelezvények fölött, kiknek fél évvel előbb tízezer frankra sem nyitottunk volna hitelt. Nem magamról szólok, mert én akkor csak szegény könyvvivő voltam, hanem firmánkról, mely Bécs legtekintélyesebbjei közé tartozék... Apropos! Mit mond ön könyvvivőm, Ackerman Frigyes felől? Nemde szerény fiú? Sok ösmerettel bír, jelleme tiszta arany. S ugye modora eléggé megnyerő?

- Kétséggkívül, édes Norbert úr! Csakhogy tőle egyes mondatoknál többet még alig hallottam, s ha a pénzzel is oly takarékosan bánik, mint szavakkal, akkor hamar fog gazdagodni.

- Leányom is mindig ezt mondja. Pedig Frigyes hasonlíthatlan fickó. Szeretem mint saját gyermekemet. Házamnál növelkedett, s igen kényes viszonyokból rántott hűsége és pontossága

¹⁰⁶ Thiers, Adolphe (1797-1877) - francia politikus, történész.

¹⁰⁷ Guizot, François (1787-1874) - francia politikus, történész. 1840-1848 között külügyminiszter, 1847-1848-ban miniszterelnök.

¹⁰⁸ Lajos Fülöp, Orléans (1773-1850) - 1830-1848 között Franciaország királya.

¹⁰⁹ Francia hivatalos lap a XIX. században.

¹¹⁰ Térkép (elavult).

¹¹¹ Földrajz (elavult).

által ki. De Lizi mindezt tekintetbe sem veszi. S én leányomat semmire erőltetni nem szoktam. Mentsen Isten! Utálom az apai zsarnokságot. Még a színpadról is szeretném kotlóstojásokkal igazi angol modorban ledobálni a kegyetlen apát, ki leánya szívét egy gyűlöletes viszonyhoz akarja bilincselni. Hadd tegyék ezt az arisztokraták, kik a házi életből számúzik a vonzalmat, s a menyasszonyi ágyból kitiltott szerelem élvei végett a férjet balett-táncosnőkhöz, a feleséget pedig iparlovagokhoz utasítják. Én egyszerű polgár vagyok, s nem fogom majmolni az ő szokásaikat; ámbár Liza, ki maga sem fecsegő, több részvéttel lehetne egy szerény ifjú bátortalansága iránt; mert ily némaságban gyakran a szenvedély nagyobb szónoklata rejlik, mint a cifra bókók és csillogó ötletek egész áradatában.

„Ah, tehát Ackerman Frigyes vetélytársam, s az apa kegyence!” - gondolá Albert. Ebben az ő fogalmai szerint annyi megalázó volt, hogy máskor inkább leharapta volna nyelvét, mintsem egy ige, egy szótag által sejdíttesse, hogy neki is Liza kezének megnyerésére tévedtek eszméi; de mostani helyzete veleszületett gögijének féket vetett. Eltökélé tehát Norbertet őszinte nyilatkozataiban, melyek állását még inkább nehezítették volna, akadályozni.

- Norbert úr - szóla ünnepélyesen -, én önhöz igen fontos ügyben jöttem.

A bankár derült arccal válaszolá: - Különös öröömnek tartom, ha bármiben szolgálatjára lehetek.

- De, Norbert úr! Kérésem többre terjed egy váltólevél diszkontírozásánál,¹¹² többre oly szívességnél is, minőt ön irántam eddig tanúsított.

- Szóljon, báró úr! - közbevág Norbert kedélyes hangon. - Remélem, nem hisz annyira önzőnek, hogy barátaimért áldozatra kész ne volnék. Mostani pénzviszonyaink kevésbé kedvezők ugyan, de vagyonom nincs úgy függővé téve a perc hatásaitól, hogy bármikor ne állhatnék ön rendelkezésére... Talán tovább utazni szándékozik, még mielőtt hazunnan intézkedhetett volna? Sógorasszonyomtól hallottam ilyest. Megvallom, nem örömet nyújtok kezét egy terv kivitelére, mely hosszas ideig megfosztana az örömtől, körünkben láthatni önt.

Az öreg bankár vonalairól annyi szívjóság sugárzék, hogy Albert ünnepélyes hangulatából kiragadtatva, fölkiáltott: - Nem arra kérem önt, hogy eltávozásra segítsen. Mi közöm többé kalandori tervekhez? Én Eliz kisasszonyt szeretem.

- Kit? Az én leányomat, Lizát? - tudakolá Norbert csudálkozva.

- Kétségkívül, Norbert úr! S ön beleegyezése által legszerencsésebb halandóvá tehet.

A bankár meglepett arcán a derült kedély jellegét komoly eszmék és kedvetlen érzések fellegei boríták.

- Báró úr - szóla kezét nyújtva Albertnek -, kegyed szíve és jelleme iránt legnagyobb elismeréssel vagyok. S atyai kötelességemre, melyet soha szem elől nem tévesztek, esküszöm, miként nincs szándékom világnézeteim súlyát oly törékeny tárgyon, minő egy leánykebel boldogsága, megpróbálni. Miattam mondhatják ösmerőseim: hogy Norbert, a büszke polgár, ki az arisztokráciát lenézte, mihelyt alkalma volt, leányát egy mágnás karjai közé csempészé. Én, hol Liza szerencséje forog fönn, tekintet alá sem veszem a vádat. Azonban ne ítéljen meg, ha a foglalkozás embereiből - kik az elsietéstől inkább félnek, mint tán kellene - reám is ragadt egy kevés. Hiszem, hogy ön szereti Lizát, s legfeljebb ügyetlenségemet valloam be, ha említem, hogy e szerelem fejlődését semmi jeltől nem gyanítám. Egyébiránt egy anya éles szemeit az apa figyelme soha pótolni nem tudja, s leányom eléggé kedves alak, hogy gyors

¹¹² Váltó leszámítolásakor a kamat címén a névértékből levont összeg (olasz).

szenvedélyeket is ébreszthessen. Egészen hasonlít boldogult nőmhöz, ki az első látásra már megbabonázott. Nincs kétségem tehát az ön nyilatkozatának őszintesége iránt, legkevesebb sincs. De, báró úr! Ön nemcsak a magas arisztokrácia tagja, hanem e felekezet szokásait és életnézeteit többnyire osztja, oly szigorúan, oly következetesen, oly meggyőződéssel, mint én a polgári rendét.

- Mert Kolostory vagyok - közbeszól Albert kevélyen.

- Testestül, lelkestül az - folytatá Norbert.

- S családunk sohasem csinált titkot oly gondolkozásmódból, mely reánk szégyent nem hozhat, mert önérzetünkhöz lenézést vagy gyűlöletet nem vegyít. Mi nyíltan vallók magunkat arisztokratáknak.

- És éppen ezen tartalék nélküli jelleme önnek, mely érzéseket színlelni vagy eltagadni nem tud, volt reám igéző befolyással, s bátorít föl hasonló őszinteségre. S ugye a báró úr félre nem értend, ha nézeteimet leplezetlenül föltárom?

- Méltóztassék! - monda Albert, látható kedvetlenséggel.

- A báró úr köztünk szívesen mulatott, de hitem szerint, boldog csak azon körben lehetne, mellyel fogalmai egybekötik a név dicsőségét, a helyzet kiválóságosságát, a lovagias modort, a társalgási hang finomságát, s azon fiont,¹¹³ melynek kellemeit csak az avatottak érzik, s melyet a születés és a magához hasonló rangúak közti fölnevelkedés lehel, mint elidegeníthetetlen és el nem sajátítható varázst, arisztokratáinkra. S mondja meg ön, kiszakíthatná-e magát kedvetlenség nélkül e bűbajos körből?

- Helyzetétől, mely előnyt és élvezetet nyújt, senki sem válik örömmel meg.

- Kétségkívül - folytatá a bankár. - És ha a végképpeni megválás önnek is fájna, nem okozna-e szintén alkalmatlan benyomást, midőn látná, hogy a társaságokból félig-meddig kimaradott-nak nézetik... nőjeért, kit elfogadtatni, úgy és oly feltétlenül, mint ön finom ízlése igényli, lehetetlen. De tán a báró úr büszke és lovagias férfiú lévén, meg fogja vetni azokat, kik a becsültetésben különválasztani akarnák a férjet nőjétől. S ön nem megy társaságokba, hol báró Kolostoryné a megbukott szépségek által, kik irigységüket gögbe takarják, mellőztetnék. Maradnak úgyis elegenden, kik a szép, a kedélyes és mívelt arát, ki nyílt házat tarthat, s kinek férje a haza tekintélyeihez soroztatik, örömmel fogják látni. És ezek közt Liza... minő szerepet viend? Tán királynéja lesz a társasági hangnak, souverain-je¹¹⁴ a meg nem hamisított, a polgáriassá nem korcsított, a valódi nemes modornak?... Nem, báróm! Az én kedves Lizim választékos ízlése, egyszerűsége s természetes finom tapintata mellett sem felelhet meg ily igényeknek. Ön mindig találand valami magyarázhatlan, észrevétlen, szabályok alá nem foglalható, eszmében ki nem fejezhető különbséget nője és a magas kör közt, melynek apró szokásait mellőzni szándékból lehet, de nem ösmerni nevetségesnek tartatik. És különben is a nő lényének igéző bűbáját csak ott fejtheti ki, hol egészen otthonias. Mindnyájan ösmertünk kellemes némbereket, kik hódolatra ragadtak saját világukban; de idegen légkörbe vonatván, egyedüli szerencsájök volt - a fel nem tűnés. Ne értsen félre! Én nem hiszem lehetetlennek egy polgárleány boldogságát még egy herceg oldala mellett is. Sok függ az egyéniségtől. Én csak arról vagyok meggyőződve, hogy oly férfi, ki hajlamánál és előszereteteinél fogva egészen arisztokrata, könnyebben hül meg nője iránt, ha ez naponként kellemetlen helyzetbe jön a

¹¹³ Jó megjelenés (francia).

¹¹⁴ Uralkodó (nő) (francia).

társasággal, mintha a nagyvilági trónt megóvva, az erkölcs követeléseit sérti. S ön, báró úr, ha mély érzéssel nem szereti Lizát, még a mézeshetek alatt észrevenni fogja rajta a polgár szokásokat, melyeknek kiábrándító erejét az idegen kör, hová ő nincs beavatva, hamar leplezendi föl. És ekkor, édes Kolostorym! - engedje meg e baráti megszólítást - ekkor ön, a nemes keblű és költőileg tiszta jellemű férj, szívét tépné ki haragjában, hogy az egy nőért, kit ön megcsalni nem akart, többé már oly hévvel sem tud dobogni, mint az, érdekekből szőtt házasságoknál is, megkívántatnék.

Albert közbeszólás nélkül hagyta az öreget; s midőn ez okoskodásait bevégezte, hidegnek látszó arccal és nyugodt hangon kérde: - Tehát, Norbert úr, ön tőlem megtagadja Eliz kisasszony kezét? Ön visszautasít?

- Mondtam-e ezt, báró úr? - válaszolta a bankár, részvétellel. - Én csak tudakolni akarám: e rövid ismeretség alatt mi kezessége van, hogy szerelme kivételes erővel fog bírni oly befolyások ellenében, melyeket veszélyeseknek tartok, s melyek hasonlítanak az Azovi-tengerhez, hol a világ megkerülésére szánt hajókat nem a vihar óriási keze, de a szorgalmas furdancsok alig látható fűrészei bontják szét? Nekem, édes Kolostorym, visszautasítás helyett egy kéréssem volna... Utazzék ön néhány hónapig. Lépjen megint a magas körökbe, hol eddig élt. Ne zárja el keblét az örömtől, a nők kecsseitől, a multságoktól. S ha a nagy társaságokban és a szórakozások mámoros percei közt állandóan fog érezni keblében egy vágyat, mely a mi csendes tűzhelyünk felé vonja; ha a bal parékon¹¹⁵ és fényes cercle-ekben¹¹⁶ a táncolók és örvendők tündéralakjai mellé fog vegyülni, mint egyszerűsége által vonzó kép, a polgárleány, kit ön most szeretni hiszen; ha egy ünnepezt grófnő budoárjában,¹¹⁷ midőn ez finom kacérságának kellemeit kifejti, nem tűnend nevetségesnek föl a hallgatag s piruló Lizi; ha őscsaládú rokonainak biztos körében, midőn mésalliance-nak nevezetik a viszony, mely csak a szív összhangzására ügyelt, ön nem talál megalázót oly kalmárleánnyali szövetségben, ki a születés homályát a milliomos apa aranyainak csillámával sem fedheti, mert az én vagyonom középszerű; ha, egyszóval, a báró úr az első benyomások rohama után is, midőn az idő határozhatott érzéseinek értéke fölött, tőlem kérni fogja Lizi kezét: én szerencsésnek nevezendém magamat, hogy családomhoz ily jeles és szeretetre méltó egyén tartozhatik. Lizi pedig, édes Kolostorym, nem változékony, s ha szeret - miről ön, mielőtt velem beszélt, kétségkívül már biztosítva volt -, ha Lizi szeret, inkább történhetik bármi, hogysen ő csalfa vagy állhatatlan legyen.

Albert a bankár végszaváig helyzetének csak súlyát érzé, s most nevetségességét is. Hisz ő mit sem tudott még Eliz hajlamáról. És lehetetlen-e, hogy a lánytól szintén kosarat fog kapni?... Hova nem sodortatott egy fölhevült pillanat indulatossága s az önhittség által! Mit tegyen most? Hogyan meneküljön a tömkelegből, melybe rohan? A bankár nyílt kék szemei leírhatlan szívességgel függtek rajta, várva a feleletet, mely oly természetesnek látszék.

E percben Eliza a terembe lép, könnyen, ragyogó arccal, sietve, mintha valami kérése vagy titkolható öröme volna; de midőn Kolostoryt, kinek ittlétét nem gyanítja, meglátja, vonaljai némi zavart mutatnak, és arcszíne sápatagabbá lesz.

¹¹⁵ Nagy bál, estélyi ruhás multság (francia).

¹¹⁶ Zártkörű társaság (francia).

¹¹⁷ Női öltözőszoba (francia).

Az ifjú éles szemei észrevehék e változást, s mielőtt az apa, kit leánya megjelenése nyugtalanít, szóhoz juthatna, Albert már Eliz előtt van hódító arckifejezésével a szerelemnek és aggodalomnak.

- Eliz - mondá csengő hangon s lángoló hévvel -, Elizem! Én atyjától e percben kértem meg az ön kezét... Válasza tagadó volt... legalább önérzetemmel annak kell vennem.

Kolostornak szikrázó, égető szemeire egy könnycsepp vonult; de ez és egész fölindulása nem gátlá, hogy feszült figyelemmel ne kíséresse a hatást, melyet meglepő nyilatkozata előidéz.

Győzelme teljesebb volt, mint remélni merte.

A szegény Liza, ki egy viszonzás nélküli szerelem fájdalmát hordozta keblében, ki csendes magatartása mellett is élénk és átrezgő idegekkel bírt, s Albertnek eddigi viselete által a mostani jelenetre elkészítve nem lehetett: Liza, mint alabástrom szobor állt az ifjú mellett, s midőn ez kezét megragadja, midőn Norbert neheztelő tekintetere nem figyelve, ajkaihoz vonja, és a szép ujjacskákra egy csók, egy sóhaj meleg érintése lebben: óh, ekkor a lány reszketni kezd, keble lélegzetével, szíve a kín és kéj árával, arca a tartózkodó szemérem, a kitörő öröm és fájdalom színváltozásaival küzd. Albertnek karjai fonódnak karcsú derekán át, hogy a bűvöletet még magasabbá emeljék.

- Norbert úr! - szóla ez, hozzálépven. - Mielőtt érzésemet fölleppeztem, már azt rég próbára tevém. Megaláztatás lenne tehát minden időhaladék. Ne szóljunk utazásról többé, mert miután ön kifejté nézeteit, az első postaállomáson már érdemtelenné válnék Eliz szerelmére, minthogy távozásommal a magamé felől kételkedést mutattam volna.

Annyi érv volt Albert szavaiban, annyi szilárdság arcán, hogy a nemes kedélyű bankár, bár józan ösztönénél fogva színpadiasnak találta a jelenetet, mely szeme előtt lefolyt, végre megdöbbsent kikötött feltételeinek gyöngédtelensége miatt; s midőn leánya, kinek távozást int, a szobát odahagyta, inkább barátságos, mint neheztelő hangon mondá: - Ön túlviszi kérésemnek értelmét, s az apai aggodalmakból vádakat csinál.

- Nem, Norbert úr! Kegyed politikai előítéleteiért kétkedik bennem, s én e téren egyéni büszkeségemnél fogva nem engedhetek. Szeretem leányát; ez viszonyozza érzéseimet... mi kell több? A családfák miatti port, minden elvkérdésekkel együtt, döntsük el a kandalló mögött, midőn Keselykőn szerencsém lesz önhöz, vagy midőn nőmmel Pesten meglepni fogjuk. Mert, kedves Norbert! Én Elizát, ha kérésem sikertelen marad, okvetlenül elrabolni fogom, s nemcsak azért, hogy a polgár és lovagrend közti harc - mely szerelmemhez vegyítették - részemre üssön ki, de azért is, hogy önt utánunk csalhassam Magyarországra, hol a fővárosnak éppen ily melegkeblű s mívelt egyénre van legérezhetőbb szüksége.

Ezen közönséges élcet Albert oly dévaj hangon s arcán annyi komikai éllel mondá, miként Norbert, ki leánya akaratja ellen úgylis nem örömet küzdött volna, jobbnak látá nevetés közt kezdeni meg visszavonulását, s midőn a történetekről sejtő Poliodora női kíváncsiságból a szobába lépett, s komoly szemeivel majd a bankárt, majd az ifjút kémlette, már a beszélgetés ösvénye a politikai és társadalmi eszmék hínárjába fonódott be, s nem hagyá a kérdésnek, melyért támadt, semmi nyomát föllelhetni.

Pár nappal utóbb a Norbert-háznál nagy sürgés kezdődék.

A vásárlatok folytak.

Albert diadalmaskodván az öregén, jól tudta megsértett önérzete alá rejteni a házasságra vonatkozó siettetéseket, s midőn január 8. földerült, Liza egy csinosan bútorzott, egyszerű, de kedélyes szállásocskán volt, mellette férje, szívében a menny boldogsága.

Poliodora változott egészsége miatt az esküvő napjára Albanóból be nem érkezhett, s később igen bonyolódott közgazdászati értekezéshez fogván, természetes volt, hogy csak hetek múlva nyert időt az új házaspárt meglátogatni. Arca szenvedő s fátyolozott jellegű vala.

Poliodora észrevehetőn idősbnek látszék; de szívjósága, mely a magány órái s talán küzdelmei alatt még növekedett, százszor kipótólá a vesztett kellemeket.

11.

Ugyanazon órák, melyek mint a tavaszi ér, vígan csergettek le Albert körül, Keselykőn szomorúbbak valának a kárpáti szélnél, mely hófúvatagot vetett csattogó szárnyairól a völgybe, az uradalmi lak ablakait rázta, s az alvók álmát gúnyos fütttyével kísérté.

De kik aludtak volna ott?

Kolostory Tamás 7-i január éjén, úgy hisszük, ébren volt. Legalább midőn legénye reggel belépett, a bárót még azon útiköntösben lelte, mellyel Strahlenheim gróf házából távozik. Csak juhászbundája vala a földre terítve, gyaníthatólag az ágy helyetteséül. Mert a szépen bútorzott hálószoba menyasszonyi nyoszolyájából, a nehéz bársonyredők közül nem kacsintanak ki csipkézett és hófehér vánkások. A kéj tanyája elpusztultnak látszék. A kicsiny amourette-ek,¹¹⁸ melyek a kárpitoszlopokra valának faragva, hóbertos arccal néztek az egyetlen matraccra, mely ágylepellel beborítva sem volt. S a pompás vetkezőasztalkán Tamás szarvasbőr kesztyűin és tajtékpipáin kívül, a kíváncsi szem még csak egy régi bronzlámpa idétlen alakjával találkozék.

- Jancsi! - rivalgatá meg belépő legényét Tamás. - A libériát még ma le fogod vetni. Ne kop-tasd a drága ezüstzsínórokat... nem vagyunk az uráli bányák urai, és a gácsi gyárban is pénzért adják a posztót. A szakács pedig takarodjék soupe-ival,¹¹⁹ galantine-ivel,¹²⁰ majonézeivel, fricassée-ivel¹²¹ és fricandeau-ival,¹²² ha tetszik, Szendery grófhhoz, ki a francia kotyfolást sze-reti. Magyar gyomornak nem valók ily cifra eledelek. Még ma délre Márta asszonyom veszi át a konyhát. Értetted-e?... Te lurkó! Megállj! - ordítá legényének, ki parancsai teljesítésére akart indulni. - Felrakták-e a béresek gróf Strahlenheim holmiét?

- Az utolsó szekeret éppen most indítja az ispán úr - felelé Miska.

- Akasztófavirág! Hol van itt ispán?... Nálam csak gazda van. S még urazni mered, tökfilkó!

- A méltóságos báró úr parancsolta volt meg - mentegetőzék Miska.

¹¹⁸ Ámort ábrázoló díszek (francia).

¹¹⁹ Leves (francia).

¹²⁰ Kocsonyaszerű édesség (nemzetközi szó).

¹²¹ Becsinált szárnyas (francia).

¹²² Szalonnával tűzdelt sült borjúcomb (francia).

- Mit pattogsz? Akarom, hogy Tóbiás ezentúl is csak Tóbiás legyen. A kutyából nem lesz szalonna, s a harucból¹²³ úr. Aki délelőtt kurta volt, maradjon délután is az. S te se merj mától kezdve kifent bajusszal és sarkantyús csizmában járni. Nem disznó orrára való az aranyperec. Hajadat pedig újra megnöved, és a konyhafűtő cigány tüstént kössön talpaira útilaput, mert a te úrfikezed sem romlik el, ha tüzet raksz. Úgyis ingyen eszitek a drága kenyeret. Töltsd meg a pipámat, s aztán lódulj láb elől.

Tamás báró öblös pipájából tömött füstfelhőket eresztve komoran sétált a szobában, s házának, mely költséges kiadások nyomait horda magán, a régi állapotba visszahelyezésén törte fejét.

Ah, de a forradalmak elmékeit igen nehéz megszüntetni, és az áldozatot, melybe a nevezetes változások kerülni szoktak, még évek után is érezzük.

S pedig a keselykői kastély baloldala, hol Tamás lakott, valóságos forradalmon ment keresztül.

Falakat törtek át ajtók számára; az alsó raktárakból, a házúr pipázó termein kezdve a vendégszobákig, kényelmes lakás alakult, sőt egyik terem plafonja kilyuggatva volt, hogy a férj politúrozott iharfa-lépcsőkön mehessen fel nőjének szalonjába, melynek parkettje, szőnyegei, kárpitozatai, a szögletekre tett plâtrage-okkal¹²⁴ és bronzképekkel fővárosi fényűzést tanúsítottak.

- Ruinálva vagyok... ruinálva! - sóhajtá Tamás, pipájának hamvát tenyerére vervén. - Bárcsak az a tolvaj Zakariás jönne haza! Ó némely lomon illő áron adhatna túl, a semmirekellő örökké kószál. Mit tegyek? Belemártottam magamat. Legalább két évi jövedelmem siratja e tréfát... De hiszen majd várhat az a Kammerlohe, míg árjegyzékét kifizetem. Borzasztó pontossága ezer pengőmbé került, a fuvarbért oda sem értve. Ha csak néhány napig késik munkáival, nyakán hagyhattam volna. Rettentőn üldöz a sors!

Tamás, hogy az epés gondolatoktól menekülhessen, bórsüvegét fejére csapta, s egy ostort ragadva kezébe a folyosóra lépett.

- Hej, be szeretném még azt az egyházfit is, ki tegnapi lakadalmi nótát írt, jól megtáncoltatni! De a kamasz érzi már a sáfrányillatot és guggadoz, mint fűben a haris. Nem hallom hangját... Haj! Holla! - kiáltá a tornácról le. - Hol az egyházfi?

- Huruta van, méltóságos báró! - válaszolá Tóbiás, a degradált ispán. - Tegnap igen kihűlt, midőn a gyermekeket egész estig zászlóval a falu határán tartá.

- Ördög tördelje meg lelkedet, vén számár! Ki kérdezte tőled a gyermekeket? Csak arra felelj, mire szükség.

Ezzel Tamás báró haragosan fordult azon oldalra, hol Albert szobái voltak, s míg a benyílóhoz érkezék, szórakozás végett ostorával boldogult bátyja gyerekeinek, kik hirtelen biztos menhelyekre nem vonulhattak, hátuk közé csapkodott, s ők érdekes arcfintorítások és vércsevisításokkal fogadták a reggeli üdvözlést.

- Mily szerencse! - dörmögé Tamás Albert éttermébe lépve, hol az egész tekintetes megye számára fölteríteni lehetett volna. - Mily szerencse, hogy e kongó épületet az én feleszü öcsém - de nem is nevezem öcsémnek a szemtelen fiút - megtagadta tőlem. Mit csinálnék most a sok kőfallal? És én hagyám magamat egy hiú leány által félévig nevetségessé tétetni!

¹²³ Örmény.

¹²⁴ Gipszmunkák (francia).

A mogorva vőlegény arcán oly kinyomat terült el, mely a meginduláshoz hasonlított, s másnál még kellemesnek is látszhaték.

- De nem volt-e a kis boszorka ellenállhatatlan? Ah, kit ne bűvölt volna el? Hol van e képe közt - ekkor Tamás az ősanyákra nézett fel, kikből többen menyasszonyi ruhában valának lerajzolva -, hol van épebb, elevenebb színű s karcsúbb derekú? Nyelve hegyes volt, az igaz, de érdekesen tudott még rágalmazni is. S én tenyereken hordoztam volna, ah, mert szépsége nagyon szívembe nőtt, és most sem szakaszthatom belőle ki. Emléke sajn, éget. S mindennek Albert az oka. De miért is adtam át a levelet? Ki fizeti most meg a sárba hányt pénzt? Koldus vagyok és szeretnék útonállóvá lenni... Hüm, majd meglátjuk, hány zsákkal telik Norbert uramnál is. Majd meglátjuk: a sváb sógor hogy fog kielégíteni?... Nem engedek el egy krajcárt sem. Szorosan a szerződéshez tartom magamat. Könyökig nyúlhat zsebébe a vén kalmár, míg korhel vejének adósságait letörölheti.

Ezen újabb hangulat úgy betöltte Tamás báró keblét, hogy Albert lakát odahagyva, írószobájába sietett, s a szekrényfiókokból jegyzeteit összegyűjtve, követeléseit kezdte egybevetni, és midőn órák múlva ebédre hívták, derengő arccal mormogá: - Vagyonának harmadrésze az enyém, másik harmada a többi hitelezőké, s a gúnyos úrfit, ki minden ok nélkül megbántott, ha meg nem házasodik vala, más nótára taníthattam volna. De így... hadd fizesse vissza tartozásait, s miattam aztán akár Rotschilddá legyen, csak akkor lássam, mikor hátam gerincét.

Adélnak, ki Keselykőn ennyi bajt okozott, szívétörténete és életregénye igen rövid.

A csehországi jegyes - s bocsássák meg olvasóim, ha neve hirtelen eszembe nem jut -, a szerencsés imádó, ki Karolina szerint már Strahlenheim grófnak abaúji és beregi jószágait is át akarta venni, igazat szólván, még igen messze nem haladott volt hódításaiban.

Mert egy fiatal kapitány, ha családviszonyainál fogva szűk apanáznál másra számot nem tarthat, ritkán tekintetik oly szerencsének, hogy miatta a szülék körülnézni és a lánynak várakozni a boldogság ellen folytatott harcnak hinnék.

Strahlenheimnek tehát ideje nem volt a kaució letétele felől gondolkodni, s Strahlenheimné gondolta, hogy leányának még elég ideje van szükségből a kapitányt választani élettársul. Adél pedig átlátni nem akarta, miért bálványozná Albert annyira a nőtlenség eszméjét, s miért félne Hymen¹²⁵ kötelékei közé lépni?

Ily helyzetben Karolina, ki különben is a partik csinálására nagy hajlammal bírt, szilárdul föltéve Albertet határozott nyilatkozatra venni.

És csakhamar Kassa s környéke Strahlenheim kisasszony mátkaságáról suttogott.

Karolina tudván, hogy nemcsak neki, de férjének is legjobb barátja Albert, naponkint várta a percet, midőn a megdöbbent ifjú hozzájok menend; midőn leveretését észreveendik; midőn egy sóhaj szárnyán a beszélgetés a csehországi hegyvidékekre lebben át; midőn ott a nyulat bokrából kiugratni lehet; azaz, Albert elő fogja hozni Adél iránti vonzalmát, Adél elleni haragját s a mellőzött és féltékeny szerelem minden vádjait.

E terv - mint az élet már sokszor bebizonyítja - általában helyes lett volna, s csak Kolostory rendkívüli hiúsága, melynek kitörései is kalandoriak, oszlatá füstbe.

Ő, hogy Karolinával ne találkozhassék, külföldre utazott.

¹²⁵ Házaság (görög).

Rögtöni távozásának híre kellemetlenül lepte meg Adélt, mert a leánykákat mindig sérti, ha imádóik számából olyan hiányzik, kit nem magok utasítottak el.

De Strahlenheim igen örvendett, ha Albertet minél gyéribben hallá családjától említeni, mert hideg eszével benne csak vesztegetőt látott, ki vagyonát, eszméit és szívérzéseit gondatlanul fecsérli el.

Egészen más nézetben volt Tamás iránt, kivel Csehországbóli hazajövele után ösmerkedék meg.

Ez őt akkor is, midőn Adélnak udvarolni kezdett, minden gazdasági alkuban legyőzte; ez a jég hátán is meg tudott élni, ez semmiből teremte a pénzt; ez erős és egészséges testalkatával túltett a fiatal úrfiakon, kik éveiknél fogva alkalmasabbaknak hívék magukat akár a nélkülözések, akár az élvezetek körül.

Szóval: az apa védenre Tamás lőn, s a Strahlenheim-ház elvei közé tartozván nem válogatni a kérőkben addiglan, míg a kisebb leányok a nagyobbak nyakára nőnek, természetes volt, hogy az első ösmertségtől kezdve a jegyváltásig hamar haladott minden.

Adél szellemmel, élccel és finom ízléssel bírt, de kedélymélységgel nem. S noha talán Albertet inkább óhajtotta férjül, mint némelyiket udvarlóí közül, azért házassági álmaiban a szerelem mégsem vált soha fényesebb ábraképpé, mint hat sor szép orientál¹²⁶ gyöngy, mely a bécsi bálók ünnepelebb nőit is irigyévé tenné, vagy oly equipage,¹²⁷ melynek könnyű, ékes alakú és telivér lovai közfigyelmet gerjesztenének, vagy egy nyílt szalon, hová az ész és rang tekintélyeit össze lehet gyűjteni.

Ő tehát oly kevésbé búslult Alberten, mily közönyös volt Tamás iránt, míg nem kelle egész nap látnia ennek ügyetlen modorát, míg nem kelle hallgatnia érdektelen és nyers társalgását, míg a lakadalmi készülétek közt nem kelle észrevennie a fősvénységet s a rosszul takart cinizmust, mely Tamás jellemének főalkrésze volt.

E tapasztalatok után iszonyodék tőle Adél.

S érzését, kivált az esküvő előtti napokon, alig iparkodott eltakarni.

Modora éles és mellőző volt.

De Tamás nem látszék semmit észrevenni.

Végre január 6. beköszöntött hófergetegével és szélmorajával.

Az atyafiság Strahlenheimnál összegyűlt, s bár az ara másnap, mindjárt a kézfogás után, ha az idő engedi, Keselyköre fog utazni; a grófhoz, ki Kassától csak egy órára lakott, idegen vendégek is érkeztek.

Adél szokatlanul hosszasan öltözködött.

Midőn az ebédet jelenték, még készületlen vala, s a társaság, mely reá várt, kíváncsi figyelemmel tekintett a felnyíló ajtóra.

- Toalettje egy kevésbé régi dátumú - ságá Terényi, egy szépreményű hivatalnok, Szendery grófnak, ki ellenségeskedése mellett sem maradt a lakadalomból ki.

¹²⁶ Keleti (latin).

¹²⁷ Hintó, fogat (francia).

- S mégis igen új a leendő férj ízléséhez - jegyzé meg ez.
- Kezén oly karperec, melyet komornája hordhat.
- A drágábbat holnap úgyis pénzzé tenné férje - mondá Szendery az ablakmélyedék mellől, hol állottak.
- Nyaka, mint az apácáknak, eltakarva van - súgta ismét Terényi.
- Talán a lakadalom utáni élményeit mátkája kuszált arcáról kiolvasta, s ijedtében ártatlansági fogadást tett.
- És sápadt vonalai átvirrasztott éjre mutatnak.
- Lesz ideje Keselykőn eleget alunni. Hiszen a medvék, melyeknek fajához Tamás öcsém tartozik, telenként örökké szunyókálnak.
- S a grófné egészen meglepetve van Adél kisasszony miatt - súgá viszont a figyelmes Terényi.
- Miért? Mert így nem lehet a férjjel egy napon szerezni meg a házibarátot - tevé hozzá Szendery metsző gúnnyal.

Strahlenheimné valósággal zavarba jött leányának egyszerű öltözetén és halvány kinézésén.

- Te kedvetlen vagy! - súgá csodálkozva.
- Miért örvidenék? - válaszolá hidegen Adél, s a hozzá lépő Szendery karján lejtett az étterembe, hol ragyogó ötletei s vidám társalgása majdnem megbűvölték a vén rágalmazót, ki csak az életnek és az embereknek ferdeségeiben lelt még némi gyönyört.
- E lány hamupepelykének öltözve is tudna tán tetszeni? - jegyzé ebéd után meg Szendery, Terényi oldalánál szörpölve kávéját.
- Ha a gróf tőle szívét féltené, képzelje őt, midőn férje gyöngéd öleléseit viszonozza; mert semmi sem hat érzékeinkre lehangolóbban, mintha a költői alakokat, kiknek csak ambroziát kellene kóstolni, egy kancsó lőre mellett ittason leljük.

Ebéd után a mindig vidámabbat játszó Adél körül a fiatalabb vendégek derült csoportozatot formáltak, melyben ki-ki kellemesebbnek és megnyerőbbnek hitte magát, mint valaha: mert a házikisasszony a társalgás oly magas pontjáig emelkedett, hol minden éle és elmés ötlet, mint a kristályon a csillám, visszasugárzik; hol a legkisebb érzés- és kedélyárnyolat egyaránt hat és bűvöl; hol a társalgónak főérdeme már többé nem azon eszmékből áll, melyeket ő mondott el, de azokból, melyeket másoknál kénye szerint fölébresztett.

- A különő lány még végtére orangutánjába szerelmes - súgá Szendery gróf Terényinek.
- Hi! Hi! - nevette ez.
- S ön bohónak tartja észrevételemet?
- Okvetlenül - mondá Terényi tréfás hangon.
- De nem látja-e, mily derült Adél?
- Mint a kétségbeesés.
- Mosolyganak ajkai.
- Az öröm rózsalevelei közt is lappanghat a fájdalom viperája.
- Szemei bűvösen sugárzanak.
- Mert a boldogság, mint a nap, midőn letűnt, a legszebb színt hagyja maga után.
- Ez, édes Terényim, csak költői hasonlatosság.

- Én lélektani észrevételnek hiszem. Adél szívében e ragyogó percek alatt van legmélyebb éj, melynek ijesztő réme a holnapi nap.

- S gondolja-e?

- Tekintsen arcára.

- Az sápatag. De lehet-e másként egy lánytól, kinek menyegzőruhája már kész?

- Hogy talán a gardróbban feledtessék.

- Ön valóban eredeti ötletekkel bír. S nem hallja-e a lassú, kedves nevetést, mellyel Adél Tamás öcsémnek, ki a társaság közé vegyül, első szavait fogadja?

- E nevetés közel áll az ideggörcsöséshez. Adél túlmagasztalt. Öröme inkább láz, mint kedv. S hangulatát most a legkönnyebben lehetne ellenkező irányba vezetni.

- Talán egy magnetizálónak?¹²⁸

- Ha tetszik, nekem is.

Terényi fölkel a gróf mellől, s a többi vendégek közé vegyülvén, egy sezlontra ül, melynek másik szögletén Tamás pödrötte bajuszát, mintha attól várna valami találó s finom észrevételre lelkesítést.

Szendery, kihez metsző gunyora miatt a hideg, ravasz, de szellemdús Terényin kívül örömet senki nem közelített, egy magános karszékbe veté magát, honnan Adélt hallhatá, anélkül, hogy a társalgásból részt venni kénytelen lenne.

S Adél gyermekileg vidám, démonilag elmés volt. Ötletei szikráztak, égettek. A csapongó kedv, mely arcjátékát különösen élénkké tette, alig észrevehető rezgést lehelt hangjára, mi azt még zeneibbé, még édesebb csengésűvé bűvölé.

Terényinek igaza van, jegyzi magában meg Szendery gróf, míg burnótszelencéjét egyik kézből a másikba csúsztatá, s néha változtatás kedvéért zsebórájának láncával játszott. Terényi jól észlelt. A házikisasszony víg akar lenni, teljék bármiben. Az öröm után kapkod, hogy le ne roskadjon szívének terhe alatt.

Míg a gróf fürkésző kéjjel veti szemét Adél minden mozdulatára, Terényi finom fordulattal a beszélgetést egészen idegen körbe, mívészeti kérdésekhez ragadja.

S a Strahlenheim atyafiság tagjai, a kassai vendégekkel együtt, többnyire jártasbak lévén az agarászat, lófuttatás vagy a politikai reformok ügyében, mint a zene és rajz körül: természetes volt, hogy Adélnek főként Terényivel kellett lándzsát törnie.

Mert csak küzdés- és harcról lehetett szó, miután egészen más ízlést képviseltek.

Terényi, különösen a zenében, a kivitel nehézségeit látszék a becsérték mértékének venni, s midőn Adél megütközéssel hallá eszméit, zongorához lépett, és Liszt egyik igen nehéz szerzeményét verte el.

Előadása hideg, szabályos, hibátlan, sőt művészien tiszta volt; de egyéb nem.

- S kielégíti-e nagysádat e kompozíció?

- Fáradtságba került föltenni és kivinni: azt megengedem.

- És szépségei?

¹²⁸ Delejező, varázsló (régies).

Adél vállat vonított, s ily néma cáfolat sokat veszítve érvéből a nyakig begombolt öltözék által, mely a hófehér mell kecses formáit eltakará. Terényi tehát még nem volt lefegyverezve.

- Nagysád a zenében szeren túl ad becsét az érzelmieknek a szellemi felett.

- Igaz, hogy én még Haydn *Teremtés*-ében is a nap feljöttét és az égen szétterült fényt a hangokból soha nem láthatám ki; s mert képzelődésem gyöngébb, mint érzésem: csoda-e, ha többnyire egy óriás szerzeménynél inkább szeretem a dalt, mely egyszerűen csak a kedély világában marad?

- Mint például az *Égerkirályt*¹²⁹ - mondá Terényi mosolygó gunyorral.

- Azt is - erősíté Adél hévvel.

- Vagy Schubert *Halottak táncá*-t.

- Igen, igen, ezt is - mond Adél, s a zongorához ült.

A hangok zúgtak, sikoltának, epedtek, elhalának, emelve, hordva, sodorva, lengetve a fantasztikus eszméket, melyek e költemények holdvilágos szöveiből tisztán s homályosan, ijesztve s megindítón hatottak a képzelődésre és érzésekre. Adél arcán, míg ujjai zongoráján táncolnak, fölolvad, széteszik az erőltetett mosoly, a hideg öröm s a szilaj egykedvűség jellege, mely csak imént oly hódító volt, s mely egy egész társaság előtt vagy boldognak, vagy legalább elégtelnek akart mutatkozni. Szendery gróf szemei merőn függtek Adél vonalain, s Tamás báró is, noha a szellemi vonatkozások észrevételére nem látszék alkotva lenni, nyugtalanul kezdett mátkájára figyelni, ki már Schubert dallamából áttért csodálatos, fájó és vad hangokra, melyeknek egész összefüggése hiányzott, s melyek visszaemlékezések- és rögtönzésekből valának teremtvé; de oly rémes befolyást gyakoroltak a társaságra, mint egy lázbeteg álma, melyet az forróság alatt beszél el, rezgő ajakkal, csapongón s megtévedt eszméssel.

- Adél - sűgá intőn a grófné, ki leánya háta mögé lépett.

A lány megrázkódék, hátrafordítá arcát, hangszerén mozdulatlanul maradtak ujjai, és szeméből könny csordult.

De hamar összeszedé magát, s még néhány percet a teremben töltött.

Társalgása nem volt ugyan többé ragyogó, azonban könnye és hangulatának változása a rokonok közül senkinek föl nem ötlék, mert egy lány, ki szülei házat másnap elhagyandó, ideg-ingerültségénél fogva, minden bensőbb ok nélkül is ki van téve ily véletlennek.

- Most már kész örömmel fogok Tamás öcsémnek gratulálni - sűgá Terényi fülébe Szendery gróf, nevetőn és kárvágyó kifejezéssel.

- Sajnálnom kell Adélt, mert igen hiú leend arra, hogy az oltáreskü után is tetszeni ne vágyjék, s igen büszke, hogy kötelességét könnyen áldozza hajlamainak fel. E küzdés a nőéletben az igazi drámai elem, mely tetszik a nézőknek, de fáj a cselekvőnek, s többször idézi elé a megtorlást, mint a könnyelmű bűn, mely kedvteléseit szabályul és az élvezet célul tűzte.

- Ön, édes Terényi, bölcsész lesz - szóla Szendery.

- Mint ön emberbarát.

Szendery gróf fölnevetett.

¹²⁹ Az író itt Goethe *Tündérkirály* című művére utal.

Adél a megindulásnak, mely szép szemeiből a hangok ereje által egy könnycseppet vont ki, szabad tért csak kicsiny hálósobája falai közt engedett.

Ah, e földön a néembernek soktól kell néma érzéssel megválni, s akkor is, ha e megválás ragyogó remények árán történik.

De alig van a kedélyre inkább ható, mint a lány hálósobája, midőn küszöbén belép, hogy másnap férje karján menjen idegen hajlék alá, idegen viszonyok közé, idegen érzésvilágba, idegen örömek és szenvedések felé, idegen erények vagy bűnök pályájára.

Utolszor mosolyganak reá a szemérmes váncosok, melyeket férfiszem figyelme nem sértett meg, s melyekhez a bűn és kísértés gondolatban sem mertek közelíteni.

Ah, csak egyszer ígér még neki pihenést a tiszta, de igénytelen ágy, hol az ártatlanság nemtője, a fejlődő mellre borulva, szép holdvilágos éjeken annyi tündérmesét, annyi hihetetlen regét beszéllett a szív szent boldogságáról s a szerelem isteni hatalmáról!

Holnap már e bűvös mesék elavulni fognak.

A holnap óriási távolságokban álland a mától. Örömei különböznek, bánatai mások.

A megszokottból ösmeretlenbe, az átéltből sejtelmesre, egy világból másikba ragadtatni, múltra fordított emlékekkel, jövőre félénken tekintő sóvárral... óh, mennyi talányt és küzdést hoz a mátkagyűrű a lányszívbe! Kivált ha e szív szerette az apai házat, s kivált ha a szem az éjjeli lámpa világa mellett még egyszer és utoljára körülnéz a kedves, a szerény szobában, hol együtt talál mindent, mi annyi édes álom, annyi álműző vágy, gyermekeg öröm, tündér remény és bohó csalódások tanyája volt!

De Adél kevésbé vala ezen benyomásokból támadt érzéseknek alávetve, mint azok, kik kedélymélységgel bírnak, szép eszmék és szeszélyes hangulatok helyett.

Fájdalma fölött nem lebegett a múlttól való megválás méla fátyola: az a jövődöntői iszonyból támadt.

Ő, atyja akaratát teljesítvén, egyszersmind okosság szerinti házasságot remélt kötni, mely ha eddigi helyzetét jobbra nem is változtathatná, legalább rosszabbá se tegye.

Ő az eljegyzéskor, mely ösmeretségük után hamar megtörtént, Tamás iránt ellenszenvet oly kevésbé érzett, mint vonzalmat.

S ezt, egy gond nélküli háztartás mellett, elégnek hívé.

És teljesen elég is lett volna.

Mert az ízléssel párosult kényelem, az ártatlanabb nemű kacérság, mely bálványoztatást áhít, anélkül, hogy ledérségig süllyedne, a szellemdús társalgás művészeti élvezekhez csatolva, a mérsékleti önállóság otthon és a becsültetés magasabb köreinkben: ezek valának a feltételek, mik mellett Adél a boldogság azon fokát elérheté, melyre jelleme és kedélye által alkalmas.

Minden nagyobb szenvedély hulláma, gyöngyeivel és iszapjaival együtt, az övénel örvényzőbb kebel mélyét igénylé.

Adél ösmerte magát.

S minthogy nem élt csalódások közt, rendre észre kezdé venni, hogy Tamás éppen oly tulajdonokkal bír legkevésbé, melyek egy mívelt és finom ízlésű nő helyzetét a szerelem nélkül kötött szövetségben elviselhetővé tehetnék.

Ez a kiházasítási készülétek alatt tűnt leginkább föl.

Tamást a hideg rázta, ha fizetni kelle. De fösvenysége mellett is többet költött a kényelmi vagy fényűzési tárgyakért, mint más; mert érzékkel nem bírt semmi iránt, mi szép, mi kecses alakú és összhangzó. Csakhamar anekdoták szárnyaltak vásárlatai felől s a furcsa modorról, mellyel a világ gúnyos megjegyzései és Adél neheztelései miatt azokon megint túlادott.

Aztán gyakori együttlétök közt Adél éles figyelme még visszatetszőbb jellemvonást is fedezett Tamáson föl, melytől a finom ízlésű nők inkább szoktak irtózni, mint magától a büntől.

Tamás tudniillik ronda volt szokásaiban, gondolkodásában, tetteiben.

A gyöngéd viszonyokat kíméletlenül érinté, a nemesebb gerjedelmeket nevetséges színben látta, az aljasságban eszélyt talált, az apró csalásokat, ha legkisebb lepel volt rajok borítva, már ügyes ötleteknek képzelte, és gyakran beszéllett helyesléssel tettekről, melyek az erkölcsi érzést sérték. Szintúgy öltözetétől kezdve háztartásáig a legnagyobb igyekezet dacára nem tudott maga körül semmit úgy rendezni, hogy a szemet fény mellett a fonákság, bőség mellett a piszok, az elegancia utáni erőtlén küzdés mellett szenny és rendetlenség ne ingerelje.

Ez Adélt még a szűkölködés- és nyomornál is inkább tudta kétségbe ejteni, kivált mióta anyjával Keselykőn megfordulván, alkalma volt még jobban kiösmerni Tamás természetét.

Visszaérkeztek szeretett volna apja lábai elébe borulni, hogy szétszakítását kérje oly viszonyoknak, melyre rettegéssel gondolt.

De az esküvőig már csak két hét vala, s tudta, hogy apja mennyire szigorú minden iránt, mi zajt üt, és sokféle magyarázatokra hívja a közönséget föl.

Hallgatott tehát s túrt. Mosolyra erőlteté magát, midőn keblében a fájdalom dúlt.

Így jött el a menyegző előtti nap. S Adél dermesztőn víg vala, míg Terényi a zongorához csábíttaték; de a hangszerből kizengő dalok fölébresztették leküzdött indulatait, és ezek mindinkább erőre kaptak, mindinkább váltak alig fékezhetővé, s telt pohárként elcsordulni akartak. Még csak percek kellettek, hogy a násznép az ara szerencsétlenségének tanúja legyen.

S midőn Adél hálósobájának küszöbét átlépé, bágyadtan rogyott a karszékbe, hol keblére szorítván kezeit, nem sírt, nem zokoga, nem fohászkodék: azonban mélyen szenvedő vonalai többet fejeztek ki, mint a könnynek és panasznak hatalmában áll.

Tamás korán reggel már a pajták és aklok körül ámolýg, s éppen ipjának cselédeit oktatja, midőn Adél komornája hozzá sietvén, valamit fülébe súg.

- A kisasszony? - kérdé Tamás megütöközéssel.

- Igen - szól a komorna titokszerű módon.

- S ő már ébren?

- Nem is aludt.

- Sietek, sietek - hebegé a vőlegény, ki eléggé hiú nem volt, hogy egy álmatlan éjt egészen a maga részére magyarázhasson... - Ismét szeszély! - sóhajtá, míg öltözetén igazított. - Tán lovaím nem tetszenek? Az lehetlen... De a hámok?... Észre sem veheti rajtuk a reparációt... Vagy talán hintóm?... Már ennek ritkítom párját. Bélése selyemszövet. Tollai újak. S könnyen repül, mint a fecske, kivált ha a kocsis ostort bont, s az utat hófuvatok nem söprik be. Hogy most tél van, arról tehetek-e? S mégis estére Keselykőn leszünk... csak a pap hosszan ne ceremónizáljon. Az estét Adélnak biztosíthatom. Nincs miért elégületlen legyen... nincs miért.

Ily számvetés közt lépett a szalonba, mely még kitisztogatva és befűtve sem volt.

Adél kereveten ült.

Mozgékony, élénk arca most csendes, kimért és hideg tekintetű volt.

Kezét Tamásnak nyújtva, maga mellett mutatott neki helyet, s mielőtt ez szóhoz juthatna, nyugodtnak látszó hangon mondá: - A minap töredéket olvasott öccsének leveléből, melyek reám vonatkoztak.

Azokból különösen két sor él emlékemben... *Adélnak elvei vannak, így ír Albert, s egy nő, ki elvvel bír, hűségi esküjét fontolva teszi, s még ha szíve megszakadna, sem csal.*

Adél oly rendkívüli hangnyomatot vetett e szóra: „fontolva”, hogy Tamás, bár nem bírt igen finom tapintattal, sápadtan kiáltott föl: - Az istenért! Mi közünk öcsém észrevételeihez? Hiszen a fontolásokon már rég túl kell lennünk. Tíz óránegyed múlva esküvőnk perce üt. Ily rövid idő a menyasszonyi ruha és öltözködő asztal körüli aggodalmakra is alig elég.

- Kérem, hallgasson ki! - inte Adél komoly elszánással.

Tamás kérdőn nézett mátkája szemébe, és egy hideg tekintettel találkozék, mely megütöztetését még nevelé.

- Atyám akarja egybekelésünket - folytatá Adél -, s minden botránytól irtózik. Nékem engedelmeskedni kell... Kétségtelenül kell. De önnek tartozom azon nyilatkozattal, hogy szívem e viszony által csak kötelességét s nem vágyait tölti be... Én önt boldoggá nem tehetem.

- Ne higgye. A boldogság önnel együtt jár. Biztosítom, hogy igen kevésre becsüli szépségét és kedélyét. Legyen nyugodt irántam.

Tamás felelete, mely az ostobaság furfangjának látszott, s kevésbé volt együgyűség, mint önzés, Adélt megrendíté.

- Kolostory! Én önt nem szeretem - mondá határozottan.

- De utóbb szeretni fog - erősíté Tamás.

- Soha, soha! - kiálta a lány ingerülten.

- Ah, bah! Tudhatjuk-e a jövődöt?

- E részben kétségtelenül tudom - állította Adél hévvel.

- Sok lány hitte már ezt az esküvő óráján, s másnap kineveté hitét.

Annyi lealázó, annyi állatias és ronda volt e kevés szavakban, hogy Adél testén borzadás nyargalt át, hangja reszketeggé, szíve indulatossá vált.

- Ma nem szeretem önt, holnap gyűlölni fognám - kiáltá, míg könnyek gördültek szemeiből.

- S én ajkairól lecsókolandom a gyűlöletet, hogy azokon a kéj mosolyának elég hely maradjon.

- Ez rettenetes! S ön minden áron nőül akar venni? - zokogá Adél.

- Nincs-e kezén mátkagyűrűm? Nincs-e mellettem atyja akarata? Nincs-e közel az esküvő órája? Nincsenek-e itt a nászvendégek? Nem jött-e el Szendery gróf, családomnak, mely már az öné is, leggúnyszerűbb ellensége? Nincsenek-e rendben a kiházási készülékek? S nem egy múló szeszély-e ez kegyednél? Nem az álmatlan éj gyermeke-e, melyet már a jövő éj kedvesebb virrasztása megtagadni fog? S hajtsak-e ily szeszélyekre, melyek kedélye felett könnyű ködként vonulnak át, hogy később az még derültebben ragyogjon? Adél, miért üz

velem tréfát? Miért gyötri magát holdvilágos, romantikus kedvesapongásokkal, melyeket oly facsart eszű írók munkájából tanult, kik a hasznos helyett a különöst szeretik, s mint az én hóbortos öcsém, azért élnek és gondolkoznak, hogy miattok más elveszítse józan eszét? Ne szóljunk, kérem, többet e gyermekségekről, miket ön különben is csak azért említett, hogy a veszteség miatta félelemből megítélhesse, mennyi örömet hozand szép keze rideg tanyámba... Én boldog akarok lenni!... Hagyja ijesztgetéseit! Örült, ki a szerencsét, melyet megragadott, markából kiereszti... s kivált egy ötlet miatt, mely azért sem bír komoly értelemmel, mert csak most hozatik föl először.

Tamást önzése majdnem ékesen szólóvá tette, és Adélt majdnem dühöngővé.

- S ön okvetlenül el akar venni? - kérde tikkadó kebelével és lángoló szemekkel.

- Lehet-e többé visszalépnem?

- Ön a menyasszonyi ágyba akar hurcolni mint megvásárlott rabnőt?

- Karomon vezetem oda.

- Mily alávaló tett!

- S mily nevetséges volna ellenkezője!

Adél többé nem fékezheté magát.

Merően szegzé Tamásra szemeit. Büszke, szilaj arccal fordult hozzá.

- Jól van: atyám kívánja, ön sürgeti; én nője leszek. Hallgassa meg tehát ígéretemet, szent fogadásomat, sérthetlen eskümet. Akaratom bős erejével, szívem vad gyűlöletével mérge-sítendem meg napjait. Ha lesz egy óra, melyben feledem önt megvetni és ingerelni, akkor mondani fogom: ezt az órát elveszítem! S ha lesz perc, melyben ajkaimról, tekintetemről, modoromból és női kötelességeimből az öröm, a kéj vagy az engedékenység jelei sugárzanának, akkor mondja ön: íme, ez a nő változékony, ez a nő jellemtelen.

- Adél! - szól mosolygva Tamás. - Én egyszerű falusi ember valék. Képzetem sem volt a rend-kívülről és magasztosról. Kegyed hamar tanított meg. Most először érzem, mekkora kéj lehet küzdeni az akadályokkal; mekkora elégtétel egy vad néemberrel úgy bánni, mint sólymával a vadász, melyet addig dresszíroz, míg szabadon bocsáthat, hogy intésére karjára repüljön vissza!

- Ön nyomorult.

- És ön e nyomorult nője.

- Soha, soha! - sikoltá az anya, ki szobájából kilépve, a szalon melletti teremből meghallá Adél és Tamás nyilatkozatainak végét.

Magánkívül rohant leánya keblére. - Óh! Adél! Adél! - zokogá. - Szerencsétlen gyermekem!

Sokáig nem szólhatott többet. Könnyei omlottak.

- S te titkoltad érzéseidet. Neked nem volt bizalmad irántam. Te hónapok óta szenvedsz, anélkül hogy sejdíthetném. Óh, én gondatlan anya vagyok.

Megint szenvedélyesen ölelte át gyermekét és zokogott.

- Nem, anyám! Iránta csak később fejtett ki minden ellenszenvem.

- S miért hallgattál később? Adél, Adél! Miért hallgattál?

- Téged szerettelek.

- És ön, báró úr, oly gyöngédtelen - kezdé a grófné, leányától Tamás felé fordulva -, oly gyöngédtelen, hogy...

Ekkor már Tamás a szalon ajtajánál volt. - Ajánlom magamat! - kiáltá vissza - alázatos szolgájuk! Kegyes engedelmekből retirálok. Ha, ha! Elkotródom. Elseprem magamat. Ha, ha! Szép látvány, valóságos spektakulum.¹³⁰ Alázatos szolgájok! Alázatos szolgájok!

Az anya és lány dermedten hallgaták e betyár búcsúzást.

Később a tornácról és udvarról még különösebb szavak hatottak a szalonig.

- Hej! Holla! Fogjatok be. Te bitang! Hamar fogd be a lovakat... Idvezlem önt, táblabíró úr! Hogy aludt? Hallá-e, hogy egy rövid villás frustuk után hazamehetnek? Híre-pora sincs a lakodalomnak... Jó reggelt, szép kisasszony! Aranyos jó reggelt! Tudja-e, kedvesem, hogy Adél önagysága holnapra is kisasszony akar maradni? Elutasítottak. Hej! Holla! Miska, mondom, fogd be a lovakat!... Ah! Terényi úr! Ön is kilépett szobájából. Szép idő van. Hull ugyan a hó, süvölt a szél, de az idő mégis kellemes, és gyorsan kell hazasietnem, hogy Adél kisasszony szeme elébe ne kerüljek... Haragszik... Hej! Holla!! Elő már a szekérrel! Hozzátok ki juhászbundámat... Aproó, Szendery gróf, ön tegnap kocsimat feldicsérte. Nincs kedve megvásárlani? Olcsón odaadom. Fele árán. Mert sokba került a lakadalmi komédia. Meg-üresíték zsebemet. Koldus vagyok. Ha, ha!... Adieu, uraim! Adieu, asszonyaim! Isten önökkel! Siessenek máshová lakadalmazni! Adieu!

Egy szekér zörgése hallott még a szalonba.

- Az aljas, a nyomorult! - ismétlé szüntelenül könnyezvén és kezét tördelvén Strahlenheim grófné. - Ő észrevevé, hogy apád az éclattól, a közbotránytól fél leginkább, s azért kiabál most.

- Ah, a világ!... Örökre megsemmisítve vagyok.

- Nem, kedves gyermekem! Nem. A világ látni fogja, hogy ő egy félőrült betyár.

- Annál inkább elítél. Hiszen mátkája voltam - rebege Adél álmodó szemekkel, tört testtel, szaggatott lélegzettel.

Ekkor ajtócsattogás s indulatos lépések hangzottak.

- Ez férjem!

- Nagy ég! Atyám!

Éles sikoltás fogadá Strahlenheim grófot, s leánya eszméletlenül hull lába elébe.

- Én megbocsátok neked - ismétlé százszor az apa, ki szigorú modora mellett is szereté Adélt.

De Adél csak hetek múlva, midőn terhes betegségből felüdült, tudta meg, hogy apja nem haragszik reá, sőt általa még inkább szerettetik, mint régen.

Érzé, mennyire van már most ily szeretetre szüksége; mert egy lány, kiről beszélnek: ez jegyével gúnyt űz, ez csupán érdekből akar férjhez menni - többé alig számolhat szerencséire.

Adél nem élt jövőendője iránt öncsalásban.

Élcei fanyarabbá lettek, szíve hidegebbé vált, s a gyermek meg kedély végcsillámai is jókedvével együtt lealkonyodtak.

¹³⁰ Feltűnést keltő, botrányos jelenet (latin).

12.

- Látott-e ön ily érdekes családjelenetet? - kérde a vendégszobában kandallója mellől Szendery gróf, ki szilárdul eltökélé, míg csak lehet, haza nem utazni, hogy Strahlenheimék aggodalmainak tanúja lehessen.

- Hasonlót kevés alkalmam volt tapasztalni, mert a múlt ősszel jöttem vissza Magyarországra
- válaszolá Terényi, a gróf útitársa.

- De a külföldön is történik botrány.

- Igen, csak hogy vagy kevésbé nevetséges, vagy sokkal iszonyúabb... kivált Olaszthonban.

- Ah, ha! Ott is most már csupán a színpadon és regényekben gyilkolnak.

- Többnyire. Azonban vannak a gyilkosságnál rémítőbb tettek. Saját emlékeim közt találok bőséges dolgokra, melyekre még a gróf sem tekintene hidegvérrel.

- S tehát ön kalandor is volt?

- Mentsen Isten! Én csak barátja valék egy kalandornak, ki alig tudta volna a meghódított nősíveket elősorolni, pedig gyors nyelve volt, mi a diplomáciai pályán igen hasznos tulajdon.

- S e Don Juan talán éppen egy vén ambassadeur¹³¹ volt?

- Nem. Attasé egy kicsiny olasz udvarnál!

- Hol?

- Legyen szabad elhallgatnom.

- De, édes Terényi, legalább a borzasztó történetet, melybe híres barátja vegyült, el fogja beszélni?

- Miért ne, ha nem kell nevet említenem, s ha a gróf úr nem szakít félbe szarkasztikus megjegyzéseivel, melyek szomorú drámámat egy szerencsés élc által vígjátékká tehetnék.

- Néma leszek. Ezt ígérhetem.

- És én így bátran kezdek elbeszélésemhez.

Terényi a karszékekben hátradőlt, meggyújtá szivarát, s a következő kalandot beszélte.

- A Szent Ferenc-egyházban valék, midőn először láttam Idunát... mert keresztnévét föl-
áldozom, hogy könnyebbé váljék előadásom.

Iduna csodálatos szépség volt.

Külsője, tekintete, modora akkor Dante Beatricéját juttatá eszembe, a fekete fürtű, hódító szemű, érc tekintetű és méltóságos alakot, ki ha a templom küszöbére lépett, az egész utcán a nép sort formált, az idegenek megemelték fővegőket, minden óvakodék köntöse szegélyét is érinteni, s mikor egy a merészebbek közül szemébe pillantott, oly visszautasító varázs villant azokból ki, mint a paradicsomot őrző angyal kardjának fénye, mely elüldözté a kíváncsiságból vétkezőket.

¹³¹ Nagykövet (francia).

S képzelhető volt-e, hogy ily gőg a kacérság ikertestvére lehessen?

Sokáig nem akartam hinni.

Pedig négy évvel ezelőtt némelyek már vén ifjúlegénynek is mondtak, s alig négy éve, hogy Idunát a Szent Ferenc-egyházban megláttam.

Az oltársámolynál térdelt, s áhítattal imádkozék.

Körülte buzgó kezek pörgették az olvasó gyöngyeit; a kövön, hová leborult, jobbról és balról üres tér nyílt, bár a templom minden zuga különben telve volt.

Egy oszlop mellől szívtam lelkembe kedves és hideg vonalait. Szívem gyorsabban kezdett verni. Akaratlanul léptem ki az oltárív árnyékából, gépileg közelgék, s anélkül hogy tudjam, miért, keresztet vettem magamra, meghajlottam s letérdelek az oltárlépcsőn... melléje.

Iduna, mintha végezte volna imáját, rögtön fölemelkedett, szép kezével arcára borítá a fátyolt, s hátat fordítván, a másik oldalon távozek.

- Minő büszke! - sóhajám hallhatón. - Még az Isten házában is a többiektől különválni akar. Királyné-e? Hisz azok alázatosak az oltárnál.

Kedvetlenül mentem haza.

Midőn szobám kulcsát kérem, a kapus bilétet adott át az első miniszter báljára.

Viktor pártfogása - mert így hívták barátomat - néhány hét alatt a főváros tekintélyeinél bejáratot szerzett ugyan számomra, de a miniszterelnök még ekkorig semmi kegyében nem részesített.

Természetes volt tehát örömem az alig remélhetett kitüntetésért, s én a báli készülődések közt egészen elfeledtem Idunát.

Viktor saját kocsiján vitt a miniszterhez.

A terem, melybe léptünk, az egész emelet összenyíló szobáival együtt, vakító fényű tündérpalota volt; mert az uralkodó hercegtől kezdve minden nagy úr és szép nő hivatalos vala, s a miniszter Olaszország leggazdagabb családaihoz tartozék, kinek ősei még a guelfek¹³² és ghibellinek¹³³ korában szerepet játszanak.

Barátom e körben otthonos lévén, ragyogón tölté idejét; de én, ki szenvedélyes táncos voltam, inkább csak későbbre remélek élvezetet, noha midőn nőismerőseim sorát végignéztam, megdöbbenve tapasztalám, hogy azok száma sem nagy, kiket majd egy quadrille-ra¹³⁴ vagy contre-dance-ra¹³⁵ fölkerhetek.

Míg ily elmélkedésekbe merülék, mellettem zsibongás támad.

Minden szem az ajtó felé fordult.

- Iduna grófné! A szép Iduna grófné! - hallám több ajkokról.

¹³² Itáliai politikai párt a XII-XIV. században. Tagjai a pápaság és a német-római császárság között folyó harcokban a pápákat támogatták.

¹³³ Itáliai politikai párt elnevezése a XII-XIV. században. A pápasággal szemben a német-római császárságot támogatta.

¹³⁴ Négyes tánc (francia).

¹³⁵ Kontratánc, amelyben a férfiak és a nők két sorban, egymással szemben állottak (francia).

Egy ezredes lépett be, karján Idunával.

Ő most még fenségesebb volt junói természetével, gazdag gyémánt-diadémjával és gazdag fürteinek pompájában. De arckinyomata hideg maradt, bár ajkai mosolygának.

Az ezredes Viktorral, ki elébe ment, kezét szorított, míg a grófné majdnem figyelmetlen vala iránta.

Később más udvarlók vevék körül s megint mások, mert Iduna, mint látszék, hamar visszarezzenté a vakmerőket, kik hinni akarták, hogy ő is földi jelenség, kinek vére van, s történetesen talán még szíve is lehet.

Az ezredes házigazdánkkal vegyült társalgásba.

Én, csak miután a sétálók árja szemem elől Idunát elragadta, nyertem elég nyugalmat a büszke lény férjére tekinteni.

S e férj szintén kivételes egyéniség vala.

A szemnek, ha hozzáig tévedt, hosszasan kelle rajta megnyugodni.

Ő legalább negyvenöt éves volt. Homlokán sebhely, mellén díszjelek, arcán leírhatlan erő és nyugalom, szemei parancsoltak, testhordása az önérzet kinyomata; de hangjának tiszta érce s nemes társalgási modora enyhíték a szigort, s a tisztelet mellé csatolták a vonzalom érzését is, hogy semmi ne hiányozzék a kitüntetésből, melyet a rendkívüli emberek mindenütt, hol megjelennek, még szerény modoraik mellett is igénybe venni szeretnek.

S az ezredes nem panaszkodhatott a közfigyelem hiányán, mert még a miniszterelnök is körülnémi alárendeltségben tűnt fel.

Ily férfiú tarthatja csak féken a szilaj Idunát, gondolám alig rejthető örömmel, minthogy - s miért ne fecsegném el? - a némberek egy nő hiúságainak, mi pedig büszkeségének vagyunk titkos ellenségei.

Eközben a tánc elkezdődött.

- És te, noha szenvedélyes táncos vagy - szóla Viktor -, most csüggedt fővel ülsz, mintha költségedből kerülne ki a fényes mulatság. Miért nem akarsz colonne-ba¹³⁶ lépni? A kis Spontini Júlia nincs még felkérve. Ismerősed. Használd a szerencsés alkalmat.

Engedtem kívánságának, s a véletlen úgy hozá, hogy átellenemben Iduna grófné foglalt sort.

Midőn előmbe lejtve, kezét kelle nekem átnyújtania, a vér arcomról homlokomig szökellt, mert ő, a kevély szépség, oly tekintetet vetett reám, mintha kérdeni akarná: érzed-e a boldogságot kesztyűmet kesztyűddel érinthetni? Az égbe vagy-e ragadtatva, ösmeretlen halandó, midőn melletted suhan el Iduna köntöse? S miért nem fordítod el vágyó szemeidet? Elég egy csepp a kéjből, a pohár részegít.

Ah, Iduna, gondolám magamban, én epedőn nem fognék feléd pillantani, míg a sors odáig nem alázna, hogy szerencsének tartsd szemem kegyét.

A tánc a legtündéribb zene intései szerint szövődött és bonyolódék. Érzem, hogy soha több szabatossággal, több kellemmel nem táncoltam, mint most... dacból. De arra ugyancsak ügyelék, mi módon fejezhessem minden negély nélkül ki mély közönyömet Iduna ragyogó szépsége iránt - s ez sikerült is.

¹³⁶ Oszlop; itt: sor (francia).

Később Viktorral láttam őt beszélni, s az hozzám jövén, említé, hogyha kedvem van, a grófnénak bemutatni fog; mert talán még egy táncra megnyerhetném.

Látszólagos közönnyel vevém az ajánlatát.

S Iduna szerencsételtetett azon százaktól irigylett előnyben, hogy éjfél után karomon lejté a cotillont.¹³⁷

Utóbb megtudám, miként Viktor érettem mondott le jogáról, holott az egész bál alatt, ha jól figyeltem, még nem táncolt vele.

Önzéstelen barátsága meglepett.

Neki érdekében van szembe nem tűnni: e sejtelem villant agyamba.

Másnap fontos sürgönnyel kelle Bécsbe mennem, s követünk által szóbeli utasítást is kaptam a herceg-miniszterhez.

Ezen kitüntetés az első volt rövid pályámon, s Viktornak köszönhetem.

Nyakába borultam örömemben... s hogyan ne? Hiszen egy tündércsapással felnyílt a kitüntetés és a becsszomj világa.

Huszonhat éves koromig a szerelemről álmadoztam, s nem volt-e már ideje, hogy a dicsőség uszályhordozója legyek? És ha e kacér is megcsal, tán egy jó parti s a kényelem hálósipkája válik eszményképpemmé.

Midőn az elindulás percén valék, Viktor titkon egy levelet s több apró küldeményt adott át, melyek Iduna anyjának szólottak, ki Bécsben nyílt házat tartott, s az udvarnál is befolyással bírt.

Tehát csakugyan bizodalmas viszonyban kell Viktornak Idunával állani. S e büszke grófné már szívességemre szorult; és nem történhetik-e, hogy később szépsége és gögje diadémmját ajándékol egy diszkrét, egy hallgatag férfiú lábai elé örömmel odavetné? Mire nincs eset a kalandok krónikájában?

Ily tarka ábrándokkal érkeztem Bécsbe; s a herceg-miniszter rögtön Frankfurtba indított, hol a szövetséggyűlés¹³⁸ elnökét az általam hozott hírekről szintén kelle értesíteni.

Helyzetem a mellékesen ráragadt diplomáciai máz által jelentékenységet nyert, s én a karriert, melyet két év alatt átfutandok, nem cseréltem volna fel Viktornak, ki a magas arisztokrácia tagja volt, előléptetési reményeivel.

Akkor még a nagyravágyás szeszes italához nem valék hozzászokva. S csoda-e, ha hamar kapott meg a szédelgés?...

Hetek repültek el, míg állomásomra visszaérkeztem.

Szekeremről egyenesen Viktorhoz sieték.

- Öméltósága beteg - súgá komornyikja komor arccal.

- S mióta? - kértem aggódva.

- Holnap telik be négy hete.

¹³⁷ Füzértánc. Társastánc volt, mely nagy körrel kezdődött és ugyanúgy végződött. Rendszerint vele fejezték be a bálakat (francia).

¹³⁸ A német államok szövetsége 1815-1866 között (Bund).

Tehát ő mindjárt eltávozásom után lett rosszul. - Szegény Viktor! - sóhajtám, s lábujjhegyen közelíték szobája felé. De komornyikja jelenté, hogy az orvos mára minden látogatást szigorúan megtiltott.

- Nagy ég! Tán élete is veszélyben?

- Ma van betegségének fordulatpontja.

- S mi baja?

- Epeláza volt, s most agygyulladástól féltik.

Tudtam, hogy mind a két kór gyakran támad kedélyizgalmból, de Viktor mély szenvedélyekkel nem bírt, és a kedvetlen benyomásokat hamar feledé.

Mi lelhetette őt? E kérdés ostromlott, mintha oidipusi¹³⁹ talány lenne, melynek meg nem oldása halállal jár.

Alkalmasint fiaskót¹⁴⁰ csinált Idunánál, s a nők elleni hadjáratban is a nagy hódítók, kik győzedelmekhez szoktak, kétségbeesnek az első veszített csatán.

Megvallom, elégületlen valék, hogy ennél jobb hozzávetést nem bírtam faragni, de időm kevés volt reá, mert követünkhöz kellett sietnem, ki megérkezésemet még nem hallá.

- Ön, míg Viktor felgyógyul, attasém lesz - szólt kegyesen mosolygva önmagyméltósága. - Kollman, kit eddig használtam, kissé szegletes, bár különben elég esze és rutinja van.

Mélyen meghajtottam magamat.

- S ön még ma estve kezdi el új szerepét - folytatta követünk -, mert helyettem az angol konzul soirée-jára¹⁴¹ megy, s udvarias modorával szelídíti a benyomást, melyet kimaradásom fog gerjeszteni.

Kedvesebb megbízást alig teljesíthettem, s nem tudom, mások voltak-e velem, de az bizonyos, hogy én elégült valék magammal... elégült a szép nőekkel, az estéllyel, a világgal, s még - mert jobbnak nem akarok látszani - tán azon körülménnyel is, hogy Viktor most beteg.

Spontini kisasszony egészen lebűvölve lőn társaságom által, s violaszemeiből, mint egy aláírt kötlevélből kiolvashatám, hogyha tetszik, harmincezer frank évi jövedelem az enyém, és pótlékul keze is.

Midőn éppen számígtatám, mennyivel érnek többet fellegváraim e fehér kezecskéhez hímzett álmoknál, midőn ragyogó jövődöm biztos ígéreteit többnek kezdem tartam harmincezer frank rente-nál,¹⁴² merengésemből Iduna büszke alakja ébresztett föl, ki ismét férje karján lépett a terembe.

Szemem önkénytelenül nyugvék rajta, mint a Szent Ferenc-templomban, mikor először láttam őt.

Mekkora változás - s oly rövid idő alatt!

¹³⁹ Oidipusz (latinul Oedipus) - a görög mitológiában thébai király. Születése előtt megjósolták, hogy megöli apját és saját anyját veszi feleségül.

¹⁴⁰ Kudarc, balsiker (olasz).

¹⁴¹ Estély (francia).

¹⁴² Járadék (francia).

Arca sápadtabb, karcsú termete még nyúlánkabb volt. De vonalai szilaj érzéseket és küzdést sejtetének. Nézellete tétovázó, majdnem zavart. Magatartása pedig inkább a dac és keserű kihívás, mint az önérzet jellegét tünteté fel.

Óh, fenséges lény! - gondolám gúnyos elégteliséggel. - Tehát trónodig is elsántít a gond, a keserv? Miért nem vagy többé dölyfös? Nincs-e rá időd a bú miatt? Szép Kleopátra!¹⁴³ Talán hómelled vérét egy kígyó fullánkja szívja, s a seb éget, sajg, hevít és bágyaszt? De miért hoztad a kígyót fényes tánctermekekbe? Hadd gyötörjön budoárod félhomályában: mert ott van helye a nők fájdalmának, hol kéjeiknek volt. Köztünk a kandi szemek mindent kikémlelnek, s én már a szent keresztre megesküdhethetném, hogy Viktor betegsége nyugtalan kedéllyel összefüggésben van.

Ezalatt Iduna felénk közelített.

Köszöntem akarám, mint ösmerősömet, de elfordítá fejét, pedig úgy rémlett, hogy kevéssel előbb szemei azon pontra tévedtek, hol csekély egyéniségem volt.

Tehát a büszke grófné kerüli tekintetemet. Mit jelent ez? Viktorral szakított-e, s most emlékezetéből vele együtt számúz; vagy tán azt képzei, hogy kedvese nekem elárulta pásztorórait?... Ah, grófné! Ily gyanúval keblökben csak a kacér nők engedhetik magokat udvarlóiknak. A romlatlan némben, ha szeret, vakon bízik; ámbár e vakságot mi férfiak gyakran mosolygottuk meg. Belőlök telnek ki legcsípősebb anekdotáink, melyek poharazás közti társalgásainkat fűszerezik.

Mélázatomat egy ösmerős szakítá meg, ki Viktor után tudakolt.

- Még mindig beteg - válaszolám.

- De már nincs életveszélyben?

- Remélem.

- Az ezredes mondá, hogy az orvos a mai naptól várja javulását. Az ezredes határtalan részvétellel van iránta.

- Micsoda ezredes? - kértem. Ösmerősöm Iduna férjét nevezé meg.

S csak oly belátó volna-e e bámult ezredes is, mint a többi férjek? Vagy tán én tévedek, midőn Idunát Viktorral gyanúba veszem? Megint új talány.

- Nem nézted-e meg Iduna grófné nyakékát? - kérdé ismét más ösmerősem.

- Miért? Tán nagyobb gyémántokat hord, mint Viktória királynő?

- Csak egyszerű gyöngysor van isteni nyakán, s mellén többé nem csillog a drága bross, mely annyit bámultaték. De mégis, kérlek, tekints reá... Ah! Iduna a világ legszeszélyesebb teremtménye. Ily fényes estélyre oly nyakékkal! Ha, ha!... Vajon divatba fog-e jönni? Mit gondolhatott ő? S hogyan engedheti meg férje a különködést?

Nem akartam érdeklenni a dölyfös szépség toalettje iránt. Hadd vadássza, gondolám, a közfigyelmet: én kimaradok megbámulói sorából.

Ahelyett tehát hogy nyomát kergessem, Spontini kisasszonynak udvarlók, a nők körébe vettem, Pasta gyönyörű énekét hallgatám, egy olasz költő szavalása által valék elragadtatva, lelkesedésemet a csemege-asztal és frissítők mellett hűtém ki, s végre mosolygó arccal kezdem unni magamat; de szerencsémre már késő idő volt, és a társaság oszlani indult.

¹⁴³ Kleopátra, VII. (Kr. e. 69-39) - Egyiptom uralkodója.

Én is tehát haza készültem.

De midőn az előcsarnokban vagyok, hátam megett az ezredes hangját hallom.

Visszatekintek.

Szemem Iduna mellére téved.

Ah, nyakáról vékony vörös zsinegen egy ezüstpénz függött.

Ó elpirult, s még homloka is égett a vértől.

Zavartan fordítám nézelgetem a földre, mintha az illetet sértettem volna meg kíváncsiságommal.

Mily gyávaság tőlem huszonhat év mellett és éppen e nő irányában!

Elégületlenül távoztam...

Egész éjjel nem jött szemeimre álom.

Miért választott Iduna ékszerül egy ezüstpénzt? Miért nem dobja el azt, ha fél a szemektől, melyek észreveszik? S miért retteg leginkább az enyimektől?

E kérdések kimerítették elmém találékonyságát.

Hasztalan törtem fejemet.

Az ezüstpénz oly rébusz maradt, mely a reá vesztegetett órák arányában vált megoldhatlanabbá, s mégis szünet nélkül ingerelt, mintha sejdítettem volna, hogy saját jövőm ezen ezüstpénz által Iduna nyakára van kötve.

Utoljára magam is kezdek irtózni böszült fejtegetéseimtől.

Hátha csak egy perc szeszélye, egy bizarr ígéret, egy gondatlanul kiszalasztott fogadás bírta őt ily csodálatos ékszer viselésére? Hátha csak azért pirult el, hogy tettét nevetségesnek fogom találni, s még Viktornak is elbeszélhetem?... Óh, a kifűrt ezüstpénz már rég a templomszegények kezében van, s bizonyosan a dölyfös grófné most csodás nagyságú gyöngyeit és a bámult brossát hordja.

Ezt ismétlem saját prücskeim ellen száz- meg százszor.

De ámbár ily nézet mellett is elég érv harcolt, képzelődésem vele nem tudott megbarátkozni, és szívem is, mely Iduna modora által sértve volt, vágyék őt a porig alázva látni... Tán hogy fölemelhesse; mert a szív ellentmondásokból áll, s én most, gróf úr, csak lefesteni, nem pedig kimagyarázni akarom akkori hangulatomat.

Este színházba mentem.

Iduna nem vala ott.

Régen nem járt Thália¹⁴⁴ templomába, különben nem a Szent Ferenc-egyházban láttam volna először meg.

S ebből gondolni lehetett, hogy másnapra szintén kimarad.

De sejtelmem sугá: ott lesz ő, neki ott kell lennie!

Az álnok sejtelem megcsalt, s mégis nem szűnt ismét kecsegtetni.

¹⁴⁴ A vígjáték műzsája a görög mitológiában. A színház jelképévé vált. Temploma a színház, papjai a színészek.

Harmadnapon lázas gyorsasággal siettem a színházba. Perc perc után telt. A függönyt felvonaték. Négy jeleneten voltunk túl. A dráma igen szomorú hangú vala, s Modena, a híres színész, már a földszint is megrikatá. Csak én tekintek nyugtalanul mindenfelé. Ah, Iduna ma sem jön el, sóhajtám, és holnap az ezüstpénz titka még inkább gyötrend!

A második felvonás akart kezdődni, s már kalapomhoz nyúltam, hogy a hasztalan várakozás helyett Viktort, kihez nyolc órára ígérkezém, meglátogassam, midőn a hercegi páholyban az ezredes szemembe ötlík.

- Idunának is itt kell lenni! - mondtam majdnem hangosan, s a látcsővel szemlét tarték.

Megleltem őt. Egy páholyban ült visszavonulva, egyedül és komor arccal. Később vendégek jöttek hozzá, s mosolyra erőlteté ajkait; de hamar fordítá fejét a színpad felé, s bár márványhideg vonalai a szívrendítő jelenetekre is változatlanul maradtak, annyira látszék a műre figyelni, hogy páholya egy óranegyed alatt kiürült.

Ekkor Iduna megint a háttérbe húzta magát, s elmerülten, szórakozottan, részvét és kíváncsiság nélkül várta a lomha percek telesét. Arckifejezése kifáradást tükrözött vissza, mely fásultsághoz hasonlíta, és unalmat, mely az élet megvetéséhez járt közel.

Sajnáltni akartam őt, de kedélyem szendébb mozzanatait elnyomta a bosszúság, hogy gondosan összevont nyakkendője egészen rejtve tartá mellét és nyakát. Pedig meleg tavaszi estve volt, s a színház légmérséke a fűtött üvegházakéval versenyzett.

Látcsővem állandóan Iduna nyakkendőjét ostromlá.

Szemem szikrát vetett a fárasztó nézés miatt.

Egy másodpercet sem hagytam használatlanul; úgyis ő nem látszék figyelmemet észrevenni, a közönség pedig Modenát bámulta.

Mit nem adtam volna egy szellőcskéért, mely meglebbentse az átkozott nyakkendőt.

Hiába! Hasztalan! Már a harmadik felvonásnak is vége... s ah, az ezüstpénz nem jön világosság elébe.

De, íme, az ezredes a hercegi páholyt odahagyja.

Bizonyosan nőjéhez megy, gondolám, és szemem minden erejét összpontosítottam.

A grófné páholyajtója megnyílt.

Ő meg sem mozdítja fejét. Elmerülve van.

Férje melléje áll. Ércöntetű vonalain sem gyöngédség, sem részvét.

Miért nem szól hozzá? Miért nem mosolyg feléje? Iduna hogy nem veszi észre őt? Mily merengés, mily hidegség!

Míg bosszankodtam, az ezredes a szomszéd páholyból egy öreg úrral, ki szintén egyedül ült, kezd beszélni.

Iduna megrázkódva fordítja fejét a hang felé, s a mozdulat által, melyet tőn, kevéssé kibomlik nyakkendője... és szemem a vörös zsinagrára akad.

Ah, ha a piros fonal ott van, rajta kell lenni a fehér ezüstpénznek is! És ő iszonyodik férjétől, pedig ez most mosolygva társalog vele! Szent ég! Minek kellett köztök történnie?

Alig vártam, hogy a színházból távozzam.

Egyenesen Viktorhoz sieték.

Egy balsacon¹⁴⁵ leltem könnyű pongyolában.

Arca fehér és megszűrt volt ugyan, de láza egészen elmúlt, s még csak pár napig kellett a szobát őrznie.

- A jövő héten már hivatali állásomat elfoglalhatom - mondá. - S te hogy töltötted az időd távolléted alatt? Még nem is kérdezhettek. Orvosom csak tegnap engedé meg a beszédet. Hogyan folytak napjaid?

- Frankfurtban unalmasan, Bécsben tündérileg, kivált Iduna grófné anyjának fényes estélyén. Levelet is hoztam tőle, de csak neked véltem átadandónak - mondám rejtélyes arccal.

Viktor ingerült lett, és sötétkék szemében emésztő láng ég.

- Íme, a levél - folytatám.

- Vidd magad hozzá.

- De sohasem voltam még házánál. Csak a bálokban és színházban láttam őt.

Viktor kebléből mély sóhaj emelkedett.

- S hogy néz ki? - kérdé vontatva.

- Meglepőn.

- Mosolyog, táncol, vigad? - tudakolta rám szegzett s mégis álmodó szemmel.

- Iduna, Viktorom! Halvány és...

- És?

- És ... különccé vált.

- Hogyan?

- Ő levette ékszereit és...

Viktor görcsösen ragadta meg kezemet.

- És? - kérdé, - Micsoda és van még ajkadon?

- És... egy darab pénzt hord nyakán. Viktor hátrahanyatlott.

- Tehát a nyomorult - kiáltá fuldokolva - csakugyan meggyilkolni akarja őt?... S naponkint biletjét¹⁴⁶ küldé hozzám, míg a halállal kínlódtam; mintha félt volna, hogy meg nem láthatom gonosz művének végét. Szerencsétlen Iduna! S én gyáván váraкоzzak azért, mert orvosom visszaeséstől tart? De ha nem kívánok már élni, s ha minden órát, mely egészségemért bosszúmtól távol tart, becsületem megfertőzőjének hiszek!... Tűrjek-e ekkor, késsem-e ekkor? Óh, a szerencsétlen Iduna! Könnyek szakíták félbe szavait.

- Holnap akarok vele párbajt vívni, s te, kedves Terényim, ugye fogsz secundansom lenni?

- Mihelyt egészen felgyógyulsz, örömmel.

- Még holnap, okvetlenül holnap - sürgeté Viktor. - Vagy hiszed, hogy kezem reszket? Óh, az ő szívét golyóm találni fogja. Én már egészséges vagyok.

¹⁴⁵ Alacsony támlásszék (francia).

¹⁴⁶ Itt: névjegy (francia).

Egy pisztolyt emelt fel, gyutacsot tett reá, s bár karja nyárlevélként reszketett, addig célza, míg balsacjáról előbb az egyik, aztán a másik gyertya világát kilőtte.

Sötétben maradánk.

S midőn ismét világot gyújték, Viktor aléltan hevert a balsacon, arca papírfehér volt, és ajkai görcsösen rángtak.

A gyűlölség egy percig erőt adott neki, hogy aléltságba taszítsa.

Kalapomat vettem, s észrevétlenül távoztam.

Reggel komornyikja levelet adott át, melyben ő magához kére.

Minthogy kézvonásai szilárdak voltak, örömmel siettem hozzá, tudván, hogy a szív legközlékenyebb, midőn egy leküzdött fájdalom után hiszi, hogy férfias eltökéléshez jutott.

S reményemben nem csalatkozám.

Viktor elbeszélte az ezüstpénz történetét.

S én röviden közlöm a hallottakat, mit annál szabadabban tehetek, mert barátom, ki titokra kötelezett, már a sírban nyugszik...

Iduna két évig szerette Viktort, anélkül hogy oltáresküjét, mely hűségre kötelezé, megszegte volna.

Mit az évek megtagadtak, odaajándékozta egy gyöngy pillanat, s a boldog ifjú kedvese budoárjában volt, s míg az asztallámpa bágyadt fényével a kék és bűn zivatarra közé pislogott, míg a bájos és csalfa nő küzdő keble - mint a tenger kiveti halottját - az ártatlanság önértetétől elvált, addig az ezredes, ki a miniszterelnök bálja után való nap beteg nényét, a szomszéd hercegasszony főudvarmesternéjét ment meglátogatni, hihetőleg egy kórágynál virrasztott, melynek vánkosai mögött a halálangyal számlálta a még hátralevő percek.

Legalább így képzeltek Viktor és Iduna.

Az óra alig mutatott éjfél. Még korán volt. S annyi esengés után kicsoda válnék meg hamar a gyönyörtől? Kicsoda figyelne a sejtelmes rebegésre, mely minden légyotton a nőkebelben felzajlik, hogy az ajkokra nyomott csókok által ismét csillapuljon? Ha e félelem nem fűszerezné, csak félig élveznők a kéjt.

Viktor karjaiba vonta Idunát, ki távozásra kérte. Fürteivel játszott, kis kezét, égő arcát, mély tűzű semeit csókokkal hinté, és szaggatott lélegzetétől ittasodván, a tündéreket prózai örömeikért s a mennyországot unalmas boldogságaért kinevette volna; midőn a budoár melletti teremben véletlen nesz támad, s a siető, a sápadt komornával egyszerre belép az ezredes.

Iduna felsikoltott, Viktor sóbálvány lett, a férj pedig... nem hozott magával tört, csak tekintetében volt gyilok.

- Gróf úr! Egy bajocót, egy frankot vagy egy scudót? Minden örömnél van ára. Ide egy ezüstpénzzel! Ördög és pokol! Hamar.

Viktor a meglepetéstől esztét veszítve, zsebéhez nyúl, s reszkető ujjai közül néhány ezüst és arany hull a szőnyegre.

Az ezredes vérdermesztő mosollyal emelt föl egy ezüst húszast.

- Betti - szöla a reszkető komornának -, szedd össze a többbit, s add át öméltóságának.

Ezzel az asztalhoz ült, s az ezüstpénzt fűni kezdé. Iduna lába elé borult.

- Ah, gyilkolj meg!

- Hogy érdemelnél csupán ennyit? - mond az ezredes. - S a gróf úr még itt? - Ekkor az ajtóra mutatott.

Iduna tenyerével takarta szemét, midőn Viktor gyáván távozott.

Az ezredes a hímszöréméről, mely előtte feküdt, néhány selyemszálat leszakít, összesodor és a pénzen átvon.

A pénzt pedig nője nyakára akasztá.

Iduna érté, mi történik.

A férj némán hagyta a termet oda.

S azóta a szerencsétlen nő nyakán függött, otthon és társaságban, a bűn emléknapijára készült érme...

- Már ösmered - mondá Viktor -, betegségem okát, s én, ki csak a véres megtorlás által lelhetnék nyugalmat, most lázam csillapultával mélyen érzem, érzem, hogy Iduna semmivé tétele volna minden személyes kérdés férje és köztem. Mert általa a világ oly találgatásokra hívatnék föl, melyekre Iduna rossz kedve s az átkozott vörös fonal úgylis legyőzhetlenül ingerel.

Viktor nézete, bár kevésbé hősie, de annál bölcsebb vala, s keblemben csak akkor kezdek némi nyugtalanságot táplálni, midőn kinyilatkoztatta, hogy Olaszhonból mielőbb távozzon.

Szemében könny csillogott, s kedélyemre felleg borult, melyet egyedül azon remény derített, hogy utána attasé kívülem nem is lehet más.

Titokban készült az utazásra, s huszonnégy óra alatt már a kicsiny állam határán rég túl volt.

Csak Bécsből jelenté lemondását.

Követünk szeszélynek vette e lépést, s visszaírt, hogy szándékáról lebeszélje.

Addig állomását betöltetlenül hagyta.

Én tudtam, mily lehetetlent vár ömértósága, és késedelmezését rajtam elkövetett méltatlanságnak tartám, de azért a rossz tréfához jó arcot csinálék, s minden levée-ken¹⁴⁷ és estélyeken, precessziókon¹⁴⁸ s vigalmakban, tisztelgéseken és kavalkádokon,¹⁴⁹ katonai szemléken és balett-táncoknál - a hivatalos szobát nem is említve - szorgalmasan jelen voltam, nem akarván semmit elhanyagolni, mi egy fiatal diplomatának, ki ragyogó karrierre van szánva, szerepéhez nőtt.

Így gyakran volt alkalmam Idunát látni, bár ő többé nyílt házat nem tartván, csak akkor fogadott el, ha férje által vezettettem hozzá.

Ah, mivé vált a büszke, a félisteni nő!

Arca naponkint sápadott, hangja kezdett veszíteni tiszta ércéből, bágyadt szemei, melyeket az elfojtott ingerültség gyújta néha meg, mélyebbre vonultak, s alattok kék ív vert magának utat, a lélek és test kimerültségét jelölván.

¹⁴⁷ Összejövetelek (francia).

¹⁴⁸ Felvonulás, körmenet (latin).

¹⁴⁹ Lovas díszfelvonulás (francia).

Ha egy hétig nem láttam őt, már hervadásának föl kellett tűnnie.

Termete a ruganyosságból, a formák művészi teljéből, a mozdulatok igéző kecaseiből folytonosan veszített.

A migrén gyakran kínozta, és szobáiba zárta.

Futóláz, mely határozatlan időkben mutatkozék, hevíté arcát, tört szemeiből ki, s idegeit nyugtalan, változó, szomjas, emésztő izgatottságba hozá.

Később melle hamar eltikkadt, s rendetlen lélegzéseit száraz, lassú, egyenlő hangú köhögés szakítá félbe.

Ekkor a szerencsétlennek márványpalotájába orvosokat láttam járkálni.

Velök az ezredes jelenlétemben is tanácskozáék, hideg arccal és dermesztő lélekcsenddel, mintha semmit sem sejtene Iduna betegségének okáról, s a gondviselés akaratjábani megnyugvás acélozta volna szívét ily erőssé.

A receptek emberei pedig tudományos magyarázatokkal vigasztalták a fagyosan mosolygó férjet, ki sehogy sem akarta remélni nője egészségének javulását.

S mit nem mondtak Iduna rosszsulléte okául?

S pedig sejté-e közölök valaki az igazi kóranyagot? S az igazi gyógmódot?

Nem, nem; azt csak én tudtam.

Balgatagok, gondolám, ti azt sem tanultátok meg, mi a mérgezés? Ti csak oly mérgeket ösmertek, melyeket növényekből és ásványokból készít a vegyész, hogy az idegek és véredények által idézzen halált elő. Nyissátok ki szemeiteket. Nem láttok-e Iduna nyakán egy ezüstpénzt? Tépjétek le, mert azon mérég van: a bűn mindig éber emléke s a gyalázattóli félelem. Mondom: tépjétek le, s Iduna fölgógyulni fog.

Néha, bár nyugodt vérmérsékű valék, s a döllyfös grófné megaláztatását magam is óhajtám, mégis annyira túlrágadott a bosszúság, hogy melléről a férj szemébe akartam dobni a gyalázatos érmet.

Iduna egy biztató arcvonása, egy nyájas mosolya vakmerővé tett volna.

De ő irántam hidegebb volt, mint mások iránt.

Az visszatartóztatott.

Ah, grófné, sóhajtám, ha én orozva, vagy párbajban megölném férjedet, szépséged föléledne, de más számára s ha áldozatul esném, akkor szemeidből könny nem hullana vérem közé, mert azt férjed vad tekintete visszatartóztatná... Számomra nincs kilátás. Csak hordd a vörös fonalat és az emlékpénzt.

Nem állíthatom, hogy Iduna sorsa időmből semmit el nem rablott volna, azonban kötelességeimet pontosan teljesítém, s ha követünknek szép írmódorú leveleket kellett küldözgetni, többnyire én valék azok megfogalmazásával megbízva.

De mindemellett hamar észrehevém, miként Viktor távozása életkilátásaim szélesbítésére éppen nem folyt be.

Kollman megint előtolakodott.

A felsőbb körökben közönyösebbek lettek irántam.

Úgy látszott, még protekcióra van szükségem, hogy szilárd állást foglalhassak.

S rendre sejdíteni kezdém, miként saját érdememen kívül Viktor barátsága is befolyt azon kitüntetésekre, melyek távozása után lassankint gyérülni kezdettek.

Az attaséi szerepet pedig mindig csak ideiglenesen vittem.

Végre a franciák Anconát odahagyni, az osztrákok a legációkból¹⁵⁰ kivonulni készültek.

- Ez fontos kérdés - mondá követünk komor arccal -, és nálunk is szorgalmas egyéneket igényel.

Nem értettem célzatát.

Másnap azonban régi helyemen Kollmant találom, s csak akkor tudom meg, hogy attasénak van kinevezve.

Kollman vagyontalan s magas lépcsőre nem vágyik.

Karrierem az ő kinevezésével be volt zárva.

Más hivatali pályát kellett választani, mert Viktor nélkül a régin többé nem tarthattam magamat fel.

Saját kérésemre tehát előbb a bécsi főszámvevőségnek fogalmazóvá s utóbb a magyar királyi kamaránál titkárrá neveztek ki.

Iduna állapotjáról azóta semmit sem hallottam; ő eddig már egy ballépés áldozatjává lett, vagy legalább sírjához közel van.

S most ítélje meg, Szendery gróf úr, nincsenek-e a gyilkosságnál még rémitőbb tettek, és vallja be, hogy sokkal érdekesebb történetet volt módomban Olaszországban figyelemmel kísérni, mint aminő családi jelenetet ma Strahlenheim gróf házában élveztünk.

Szendery éles és utóbb gúnyra hajló arckifejezéssel követé Terényi elbeszélését.

- Ön - szólott igen kétértelmű mosollyal - meglepőbb rajzot nyújt nekem, mint gondolá. De a vonások felette sötétek, még számomra is. Az én ecsetem talán vethet a komor vászonra egy kevés fényt anélkül, hogy a vadregényes kompozíció összes hatását elrontaná... Az éremnek vörös fonala, úgy hiszem, elszakadt, és ennek tulajdonítom, hogy midőn tavaly Idunát meglátogattam, nyakán már az ezüstpénz helyett szép gyöngysort leltem. Képzem, miként mások az érme eltűnését arra is magyarázták volna, hogy aki fél évig visel ily jelt anélkül, hogy miatta meghalna, az utóbb annyi érdemet szerez új dekorációkra, mennyit megjutalmazni nem lehet. Az ezredesnek pedig kedve sem volt több kitüntetések osztani; mert az „ifjú Olaszországgal”-i¹⁵¹ összeköttetése napfényre derülvén, Svájcba kellett távoznia, s csak egyszer találkozhatott nőjével, ki idegbetegsége miatt Livornóba költözött, és e találkozás őt - miután előrelátásból saját nevét sem horda - még féltékenysége mellett is igen kényessé nem tehette aziránt, hogy más mit s mit nem hord magán. Különben ezredesünk, mint anyámtól hallám, meghalálozott, s Iduna Bécsben lakik, és még most is vannak udvarlói, kik gőgösnek tartják. Én aligha részrehajlatlanul ítélnék e kérdésben, mert történetesen Iduna... mostoha nővérem s anyám második férjének egyetlen gyermeke.

Terényi diplomatai hidegvérűsége mellett is rákvörössé lőn, mert érdekes elbeszélése alatt az elégnél is többet árult jelleméből el, s az emberek csak akkor szokták önzéseket és szívet-

¹⁵⁰ Itt: kiküldetés, küldöttség (latin).

¹⁵¹ Titkos politikai társaság, mely 1831-ben alakult fiatal olasz értelmiségiekből az egységes Olaszország megteremtésére. Céljait összeesküvések által kívánta elérni.

lenségöket fitogtatni, midőn a történetek, melyekre célzanak, s a személyek, kiket előadásukba szőnek, annyira idegenek a hallgatóra nézve, hogy az mindent, mi kedélyére visszásanthat, költeménynek is tekinthet.

Szendery kimeríthetlen kéjjel legelteté szemét a zavarba jött titkáron, s fogta volna még hosszas ideig, ha egy inas a villásreggelit nem jelenti.

Ez a grófra ismét fölviillanyozón hatott, s örömmel siette a Strahlenheim-családhoz, remélván, hogy a háznép levertsége és bosszankodása új meg új élvezetekre nyújtand anyagot.

Adél anyjával együtt szobájában maradt; az öreg Strahlenheim pedig egész modorában annyi életbölcsséget és mérsékletet fejtett ki, hogy Szendery a villásreggeli után hamar fogatott, és semmi későbbi „botrány” hírét nem vihette magával Kassára, mi az egész út alatt oly lehangoltá tette, hogy még Terényinek is békét hagyott.

MÁSODIK RÉSZ

1.

Kolostory Albert a mézeshetek alatt csak azért bosszankodott, hogy Tamáshoz küldött utolsó válaszának hangja lehetetlenné tévő a további írogatást.

Pedig mily varázsfényben tüntette volna föl a boldog házasságot, mily érzéki mámort, mily szellemi kéjt, mily isteni gyönyört hirdetnének minden sorai! Mert Adéllal éreztetni óhajtaná: mennyire mélyebb, mennyire áthatóbb, mennyire égberagadóbb a szerelem, mint az oly fagyos, oly hétköznapi élvezet, minőt az ő kiszáradt szívű férjének ölelései nyújthatnak.

Azonban Tamás mélyen hallgatott; öccsének létezését sem látszék tudni.

Ennélfogva Albert csak idegen kéz által értesült Adél menyegzőjének furcsa végéről is.

E hír reá feltűnően hatott.

Látta, hogy tulajdonképp elhamarkodásból kérte meg Eliz kezét, s mi még rosszabb vala, hinni kezdé, hogy Adél azért szakított Tamással, mert őt szereti.

Gyúlékony eszének e délibábja annyi ábrándos, de valónak rémlő tüneménnyel borítá kedélyvilágának láthatárát, hogy csupa ködalakok miatt az életet, mely körül virított és mosolyga, üres merengésért föláldozandja, ha Eliz nem lett volna oly élvezetes, oly vonzó teremtmény, kit kebléhez szorítani és a jelennel békétlenkedni még Albertnek sem volt könnyű feladat.

A kedves nő szívének első szenvedélyével s csalódásokhoz még nem szokott kedélyének nyíltságával csüngött férjén, és az egész bankárház, Poliodorát is odaértve, annyi gyöngéd figyelmet mutatott iránta, s helyzetét oly kellemessé igyekezék varázsolni, hogy ő készakarva sem tudta magát szerencsétlenné tenni.

Pedig erre nagy hajlama vala!

Norbert - bár vejének nézete szerint a pénzemberek önző osztályához tartozék - Tamás szemtelen követeléseit, a botrány és civakodás elkerüléséért, utolsó fillérig kielégíté, s Albert ősi jószágait - noha az arisztokráciái eszmék ellensége volt - minden alkalmatlan terüktől fölmentvén, hogy semmi az apai örökségből ne hiányozzék, Lőgyészt is, majdnem kétannyi áron, mint elidegenítették, visszavásárolta.

Albert a titokban folytatott egyezkedéseket csak akkor tudta meg, midőn az egész ügy tisztába hozva lőn, és ő Rómából akármelyik percben Keselykőre indulhatott.

De éppen e költözködéssre érzett legkevesebb vágyat. Mert büszkesége tanácsolta ugyan, hogy nejét saját jószágára vigye... hiszen a Kolostoryak közül egy sem volt, ki felesége birtokában vagy pénzen vásárlott telken lakjék.

Azonban több ellenokok, melyek szintén a büszkeség és álszemérem körében összpontosultak, nem akarák a Keselykőre utazást megengedni.

Mert kikből állott híres arisztokratikus fajának egész létszáma?

A zsobrák¹⁵² és ronda Tamásból, ki egy kopott örmény szatócsnak látszott; továbbá nagyobbik testvérének szelíd, de inkább egy kálvinista lelkésznéhez, mint a szalonvilág úrhölgyeihez hasonlító özvegyéből, hat lármás, gondviselés nélkül hagyott, sárban, porban hentergő gyermekekkel együtt; aztán az alispánból, ki jövedelmét, közhit szerint, nem mindig tiszta helyekről gyűjti, s barbár bánásmódja által már a hírlapok ütlekvirtuóznak neveztetett a Sárréty-párt megyei tudósítói által; végre a betegesen érzélgő és ábrándozón kacér alispánból, ki falun nagyvárosi igényei miatt szerencsétlennek képzelte magát, a nagyvárosokban pedig falusi szokásaiért nevetséges alakban tűnnék fel.

Albert ezek közé vigye-e Elizát?

Bátran elvihette volna akár a pórnép kunyhójába, bátran mutathatta volna be rokonaiként akár a sátrók vadon fiait: mert Eliza úgysem szünnék őt egyaránt szeretni. Az ő nemes kedélye túl volt azon a ponton, hol ily kiábrándulások miatt elidegenedés támadhatna.

Kolostory nem is ezért aggódott.

Nyugtalanságai más forrásból eredtek.

Ő születésére lévén büszke, saját maga előtt szégyellé ezen gög gyakorlati értékét megmutatni oly lénynek, ki sorsát hozzákapcsolta ugyan, de akit midőn karjaiba szorított, magához felemeltnek hitt, s midőn nőjének mondott, magasabb és finomabb légkörbe képzelte áttenni.

Ehhez járult még, hogy Keselykőn, a durván megsértett Tamás miatt, sok kedvetlen órái lettek volna. És Adél szomszédságában sem kívánt lakni, mert bár nője ennél szebb, mélyebb kedélyű s tán műveltebb is volt, de kevésbé élces, kevésbé csillogó és kevésbé nagyvilági.

Féltette őt a beárnyaltatástól, s félt maga is, hogy Adél közelében régi sebei megújulnak; pedig hű férj akart lenni, noha a meleg ragaszkodást, melyet Eliza iránt érez, inkább barátságnak, mint szenvedélynek tartá.

Ily okokból eltökélte, hogy Pesthez közel fog megtelepedni.

Norbert, ki hazájába szintén visszaköltözni vágyék, igen elégtelt volt vejének szándékával.

- Majd egy kis hasznóbért veszek ki Fehér vagy Győr megyében, mert nem vagyok barátja a rónavidékeknek, hol lakótársunk a gólya, vendégünk a váltóláz és a beláthatatlan sivatag szegénylegénye. Keselykői gazdaságomat távolról is lehet vezetni, aztán a Kárpátok közt parlagban hagynám tehetségeimet. Megyénk szelleme, mint hallom, szemléletromlás romlik, s politikai eszméink iránya az ország központja felé von minden kitűnőséget. Pesthez közel én is kedvem szerinti pályát remélek találni.

E szavakkal lépett nője hálószobájából a teraszra Albert, hol már reggeli mellett voltak Poliodora és az öreg bankár.

- S ön csakugyan el akarja hagyni Olaszországot? - kérdé méla hangon Poliodora, ki még nem tudott azon eszmétől menekülni, hogy Norbert is Rómából óhajt elköltözni... Rómából, mely második hazájává lett, melynek egyháza kötötte nőjéhez, melynek temetője őrzi a kimúlt hamvait, s melynek minden köve őt annyi öröme, elégteltségre, házi boldogságra és szent fájdalomra emlékeztetheti. - Mi marad számomra - sóhajtá kevés szünet múlva Poliodora -, ha ön Elizát elviszi, és Eliz maga után kecsgeteti atyját!

Albert nyájasan karolta át sógorasszonyát. - Jöjjön, Poliodorám, velünk - mondá, beszínlő kifejezéssel s leigéző mosollyal.

¹⁵² Zsugori (szlovák).

Poliadora vonalaira alig észrevehető pír terült, testén alig érezhető reszketegség villant át, szemei alig sejthető zavarát tanúsíták egy titkolt küzdelemnek, mely a lemondás jéglemeze alatt már csak ritkán bírt fölébredni.

- Ti hazátokba siettek, s én hazámat hagyjam-e oda? - kérdé szenvedélyesen, mintegy más irányt kívánván saját kedélyének adni.

- És e szép villától is ugye nehéz volna megválni? - közbeszól Albert. - Albano valódi tündérhon, melybe - mint éden kertében a peri¹⁵³ - visszavágyik a szív. Én csak másodszor vagyok itt, s mégis minden fája, virága kérdeni látszik: miért akarsz távozni? S az ezüst tó csevegő habjai és a kék hegyek reám tekintő szemei már hányszor nem vádoltak sietésemért! Az igaz, hogy aki szeret, a természet nyelvét jobban érti, mint bölcs Salamon; mert ez csak a madarakkal tudott társalgani.

Eszméinek e hízogó fordulata közt, Albert megcsókolván nőjét, ki éppen a teraszra lép, azt a reggelihez vezeti, hol Norbert és Poliadora már széket foglaltak.

Élénk társalgás kezdődék, melyben egyedül az öreg bankár vett kevés részt.

Hihetőleg most is pénzügyein jártatta eszt; mert kereskedéséről lemondani és könyvét bezárni szándékozott, mi a legnagyobb renddel vitt kezelés mellett sem jár sok kétkedés, sok gond nélkül.

- Ön Fehér vagy Győr megyét szereti-e inkább? - kérdé Alberttől, miután reggeliét elvégezte, s íróasztala mellé akart távozni.

- Ha illő feltételek mellett lehetne, mégis inkább Fehérben vennék hasznóbért.

Norbert székéből fölemelkedett, s minden további kérdezősködés nélkül ment szobájába.

Másnap pedig Rómába indult; míg Kolostory a tavaszi meleg hónapokból néhány hetet Albano csendes magányában akart tölteni, és csak azután szándékozik Magyarországra felé venni útját; mert Tamás, szerződményénél fogva, szeptember vége előtt nem tartozott keselykői jószágát átbocsátani, s a két testvér közt bármi szívességre többé gondolni sem lehetett.

Az órák Poliadora villájában kellemesen folytak le; s ha néha egyhangúvá kezdett a falusi élet válni, hamar érkeztek a vidékekből vendégek, kik a betoppanni akaró unalmát messze űzték, s aztán Albert is nőjével kirándulatokat tett a szomszéd ösmerősekhez, sőt régi vágyának betöltéseért három egész hetet mulatott Nápolyban.

Midőn Albanóba visszatértek, Poliadora sokáig tartá keblére vonva Elizt. - Atyád - szóla rezgő hangon - éppen most írja, hogy a szegény Ackermant elbocsátotta, s minden pénz-kérdéseit tisztába hozván, a jövő héten kezdve foglalkozás nélkül van. Vagyona, a közelebbi veszteségek miatt, kevesebbre apadt ugyan, mint maga is gondolá, de egy nyugalmas életre elég. Ő már a jövő tavaszt sem várja be, s utánatok néhány hónappal hazájába fog költözni... Aprópó! Önnek is, Albert, levele van Pestről, mely tíz nap óta hever, távolléte miatt, szekrényemben. Nem tudtam hová utasítani. Pedig sógorom gyors választ kér reá.

Albert feltörte a pecsétet. - Ki az a Muzsla? - kérdé meglepetve.

- Muzsla Ferenc? - tudakolja Eliz.

- Igen, Muzsla Ferenc hites ügyvéd.

¹⁵³ Tündér (perzsa).

- Ah, ő a sógorom rokona - közbeszól Poliodora. - Most három éve hosszabb ideig mulatott nálunk, és szerény magaviselete által sógoromat annyira megnyerte, hogy azóta állandó egybeköttetésben vannak.

- Csak képzeld, Elizám, földbirtokosok lettünk Fehér megyében. Muzsla úr számunkra egy pusztát vásárlott nyolcvanezer pengőn, s csupán aláírásunk hiányzik még, mert a pénz Wodianernél¹⁵⁴ már letéve van... Ah, atyád, Elizám, szeret meglepetéseket csinálni s nemes gondolkozása módjával versenyez kedélyének gyöngédsége. Még ma siessünk Rómába, megköszönni szívességét...

A Norbert által vett pusztta földészeti és közlekedési szempontokból nagy ügyességgel volt kinézve; de legalább húszezer forintba menő beruházás nélkül keveset ért volna, míg így ötezer évi jövedelmet könnyen behajthat.

Önként folyt tehát, hogy a bankár előre készen tartotta ezen öszletet, s midőn veje haza induland, azt Pestről rögtön átveheti.

Albert most vagyoniilag kedvező helyzetbe jött, mert Keselykő minden terütől felmentve, majdnem annyit hajtott, mint a Fehér megyei pusztta, mely még Albanóban Virányosnak keresztelteték.

A tízezer évi jövedelemmel nemigen lehetett ugyan arisztokratikus fényt űzni, de könnyű volt gond nélkül, sőt kényelemmel élni, főleg oly fiatal házaspárnak, kikre idővel szép öszveg vár, s kik, ha semmit félre nem tennének is, gyermekeik sorsa iránt biztosítva vannak.

Mert Norbert megmaradt értékét túlbecsülés nélkül számíhatták még kétszázötvenezerre, s Poliodorának vagyona szintén Elizre nézett.

- Minő rajz ez? - kérde Norbert mosolygva, midőn az Albanóból megérkezett Albert irományait rakosgatá.

- Virányos.

- S hol fekszik Virányos?

- A Fehér megyei pusztta. Tegnap kereszteltük meg, mert régi neve igen németes és prózai volt.

- Hüm - szóla a bankár -, költői nevét aligha megérdemli, mert Muzsla levele szerint egészen vad állapotban van.

- Igen, de neve nem azt jelenti, mi eddig volt, hanem amivé ezentűl fog átvarázsoltatni.

Norbert kezébe vette Albert rajzát.

E rajzon kellemes sétányok emelkedtek mindig fölebb, s közelítenek egymáshoz, hogy egy kicsiny, de egészen ódon alakú lovagvár udvarába szögelljenek, mely magas dombról nézett alá, s gót ablakainak keskeny nyílásaiból a szemet, mint látszék, virító völgyekhez vezette, míg hegyes tornyainak méhkosár formájú erkélyeiről és a tornyok közötti lapos homokfedélről - honnan virág- s narancsedények mosolygottak - vadregényes bércekig nyílt meg a láthatár.

- Ön, kedves Albertem, azon fölvételekből, melyek Muzsla leveléhez voltak csatolva, mély elmeéllel állíttatta Virányos tájképét elő. De a valóság mégsem hangzik e képpel egészen össze. Én, mielőtt Rómába költözém, néhai testvérbátyámnál, ki a tőszomszédban fekvő szentágostai uradalom levéltárnoka volt, hat hétnél tovább laktam, s most is szemem előtt

¹⁵⁴ Wodianer - bankház és nagykereskedő család a reformkori Pest-Budán.

lebeg a vidék fekvése. Ha tehát emlékezetem nem csal, a Virányos átellenében szétömlő tér oly habzó, s oly fokozatosan emelkedik valami kopár dombok felé, hogy a lovagvárnak a Szent István¹⁵⁵ tornyával kellene versenyeznie, ha erkélyeiből azon vadregényes bércekig akarnánk tekinteni, melyeket ön rajzának háttérébe festett.

Albert kedvetlenül mondá: - De azért a lovagvár mégis szép épületnek marad.

- Kétségkívül érdekes külsője van. Azonban legalább ötvenezer forintba fog kerülni, s belső rendezése kevés komfortot ígér.

- Ah, én Elizával keskeny téren is elférhetek, és ő oly könnyű, hogy mint a szellő a virágkelyheken, játszva repkedne fel a lovagvár csigalépcsőin.

- De, Albertem! Nője mindig könnyű fog-e lenni, és háznépök nem válik-e egykor nagyobbá?

- Addig pénzünk is meggyűl, s ha szükség leend, tagossá tesszük a lovagvárt.

Norbert mosolygva mondá: - Önnek igaza van; azonban én a minap szintén készítettem volt egy épülettervet, mely valamivel polgáriasabbnak látszik ugyan, de aránylag eléggé kényelmes. Majd elő fogom keresni. Hasonlítsuk össze, s addig a lovagvár rajzát is pihentessük.

Albert az öreg javaslatát helyeslé, s később néha sürgette is a terv előmutatását; de Norbert vagy nem találta hirtelen meg, vagy még változtatni valót lelt benne, míg rendre fontosabb ügyek jöttek szőnyegre, és Albert hosszas készülődés után, november elején, Elizzel Magyarországra indult, hogy néhány napot Pesten mulatván, a telet Virányoson tölthesse; ámbár a régi udvarháznak csak négy lakható szobáskája volt.

De mit sem tesz! Tavasz kezdetével úgys a lovagvár építésére szánja magát, s még a jövő nyáron középkori erkélyekből nézendő a mosolygó természetet.

Eliz Poliodorának megígérte, hogy tudósítani fogja élményei felől.

Levelei közül néhány kezeimhez jutván, foglaljon e lapokon helyet.

Pest, jan. 4-én 1844.

Férjem lakadalmunk évnapját saját tűzhelyénél akarja tölteni, s ámbár csak tegnap óta vagyunk Pesten, már ismét útikészületekre kell gondolnunk. Mint örvendett Albert Bécsben! A négy hét alatt, melyet ott éltünk, kedélye a te hazád szép egénél is derültebb volt. Egyik időtöltésből másikba vitt, s én, kedves Poliodorám, midőn láttam, hogy kívülem hány dolog tudja őt érdekelni, s hogy mennyi apróságban lel gyönyört, mily csekélységek csüng figyelemmel, büszkeségemet egy kevéssé megingatva érzem, és ismét a régi alázatos nővé váltam. Ah, kedves Dórá, Albertet magunkénak mondani oly szerencse, mely minket, hiú némbereket felfuvalkodóvá tesz, s hamar hisszük el, hogy mi sem vagyunk közönséges lények. Hiszen különben az ő nagy szíve, az ő magas szelleme, miért vonzódott volna hozzánk?

Pest, jan. 5-én este

Albert aggódik, hogy Virányoson, a romlatag régi házban miként fogok majd telelni... Mi gondom nekem a kövekre, ha szíve mellett az enyim dobog? Mit bánt, ha keskeny üvegablákon süt is be a téli nap, csak az ő mosolya legyen meleg és álmodó... azon komolyan édes, azon némán nevető mosoly, melyet még senki ajkán nem láttam!

¹⁵⁵ A Szent István-templom Bécsben.

Ma, kedves Dóri, férjem sokszor emlékezett rólad, s apámról annyi dicséretet mondott nekem és ösmerőseinek, mennyit soha tőle nem hallottam.

Mily szép, hogy ő családunkról mindig bizonyos büszkeséggel szól.

Virányos, ... 5-én

Tegnap kedves meglepetésünk volt.

Hárman ültünk az úti szekérbe: férjem, én és a komorna.

Havas felhők bolygottak a láthatáron, a szél a fagyni kezdő göröngyek közt kergetett tört ágokat és száraz növényt. S bár melegen valék öltözve, arcom égett, kezeim kihültek, és lábam fázni kezdett.

Albert, mert hitte, hogy a hideghez még szokva nem vagyok, mindig talált valami igazítani valót felső ruháimon, s mint egy kisgyermek bebonyolva voltam, midőn a hegy ormára érkeztünk, hol az út kétfelé válik, s míg jobbról Szentágostára vezet, balra fordulatot vesz, s rövid kígyózás után Virányosba lép.

- Mennyire sajnállak, Elizám! - sóhajtott Albert. - Ma éve kies, derült teremben voltunk, mosolygó ég alatt, melynek híves alkonyát kandallótüzünk mérsékelte; most talán a kályhafüstöt szorítjuk ki a nyitott ablakkal, és a sanyarú hideget ismét a bezárt szoba gőzével leszünk kénytelenek elűzni. Emlény-szemeid szenvedni fognak a füstben, s piros ajkaid elkékülni a hideg miatt: ah, melyiket válasszam a két szenvedés közül? Mindenik által a mai nap öröme odavesz. Balga szeszély volt tégedet magammal hurcolni.

- Muzsla úr mondja, hogy a szobák eléggé használhatók - vigasztalám.

- Ő megrendelt, de még nem elkészíten bútorok helyett is a létezőknek egyszerű kényelmével biztatott. Pedig, mint emlékszem, csak néhány színvesztett díván s egy rokokó rámajú tükör szállott a házzal reánk. Mit érhet oly bútor, melyet azért adnak pótlékul, mert nem érdemli az eladást vagy elvitetést?

- Albertem! A szegényes kinézésű szobákban nem tölünk függ-e boldogokká lenni? Nem ég-e szerelmem egyenlő lánggal, s hidegebb vagy-e irántam, mint ma éve? Kell-e ennél több?

- Ah, Eliz - válaszolá Albert mosolyogva -, a szerelmet semmi sem pótolhatja ugyan, de azért a meleg kandallónak és kényelmes nyoszolyának is vannak érdemei.

Míg vitatkoztunk, szekerünk a kőfeszülethez érkezett, honnan, mint Muzsla magyarázta volt, Virányos felé megnyílik a kilátás.

Albert félrevonta a kocsi előszárnyait, s egy szép mezei lak karcsú oszlopsorral, széles verandával és két, szögletein a veranda homlokáig nyúló felső emelettel nézett reánk.

Az épület, mint látszott, új volt, s az angol cottage-okhoz¹⁵⁶ hasonlított.

- Vagy utat tévesztünk - kiáltá Albert bámulva -, vagy pedig apád ily meglepő módon mutatja be épület-tervét, melyet lovagváram helyett készíttetett, de amelynek rajzát nem akarta soha elékeresni.

Könny reszketett szemeimben e szívességeért atyámnak, ki hallgatva cselekszik, és szelleme, jó nemtőként, mindenről, mi nekünk örömet okoz, előre tud gondoskodni.

¹⁵⁶ Villa, házikó (angol).

Muzsla szekerekhez lovagolván, bocsánatot kért atyám rendeletéből történt titkolózásaért, s mi, míg mentegetőzéseit hallgatók, a ház elébe érkezünk.

Cselédeink, kiket Bécsben létünk alatt fogadott Muzsla, s kik összesen a szakácsból, a kocsis-, a konyhaszolgáló- és egy alig tizennégy éves page-ból¹⁵⁷ állottak, magukon kívül voltak örömben; pedig még sohasem láttak minket; de, úgy vettem észre, már előre a legjobb vélemény terjesztették rólunk, mit a megérkezett ispán és az egybecsoportozó béresek ragyogó arcai is bizonyítottak.

Óh, Poliodorám, mennyire kedves érzés, ha körülünk vidám alakok mozganak, s ha nincs, ki jelenlétünk által helyzetét alkalmatlanabbnak vélje!

Megindulással léptem a veranda közép ajtaján be.

A szobákban, hol minden bútor új volt, fényűzés helyett rendkívüli csínt és kényelmet találtunk.

Már hat szobán haladtunk át, s csak az utolsó volt hátra; de ennek ajtaja bezárva vala.

- Menjünk a felső emeletre; mert azzal a hálóterem egy csigalépcső által van összekötve - javasla Muzsla, miután a komorna, ki a kulcsot átvette, éppen a szekérhez nyargalt.

Albert karon fogott, s az épület másik oldalának folyosójára léptünk, honnan a kilátás hullámozó rónára nyílik, melyet a háttérben egy fokunkint emelkedő bérce hegytere zár be a fák közül áttekintő házakkal és két templom karcsú tornyával.

De mielőtt tovább mennénk, leírom házunk alakját, amennyiben még eddigi körrajzaim után nem ösmerheted.

Az épület a veranda felől földszintinek látszik, melynek csak két széle bír emelettel. De a másik oldalon néhány kőlépcső vezet egy négyszeg-ablakú, erős bolthajtású és tiszta légű szuterénbe,¹⁵⁸ hol a konyha, kamara, a cselédek lakása s három igen szép vendégterem van.

A földszinti sor, melyen Muzsla végigvezetett volt, mint képzelheted, rendes lakószobáinkból áll. Az emeletes széleken pedig jobbról Albertnek, balról atyámnak van appartement-ja,¹⁵⁹ mindenik három szobából.

Nekünk, hogy a bezárt hálótermet megláthassuk, Albert appartementjába kellett menni, melynek ajtaját, míg a lépcsőkön haladtunk, Muzsla fölnyitá.

A termék rendeltetése itt is főleg kényelemre volt számítva, de a szemet kedvesen lepte meg néhány gyönyörű tájkép Markótól, mely a falakról oly vidáman tekintett reánk, mintha mosolygó csendéletével a mi jövőnkönk rajza volna.

- Ah, még könyvtárunk is van - kiáltá Albert a végső szobába nyitva, hol az íróasztalból, a különböző karszékekből, állványokból és üveges könyvpalcokból állott minden bútor, de egy szobrokkal s arabeszekkel ékesített márványkandalló, melynek fenyűhasábjai már eleven lángokban égtek, oly kedélyes meleget terjesztett, hogy lehetetlen volt körülé helyet nem foglalnunk.

- Apád, Elizám, egészen a gondviselés szerepét vette át - szól Albert nevetve, s meggyújtván szivarát, könyvein kezdett szemlét tartani. - Hüm - folytatá -, itt elég hűséggel van

¹⁵⁷ Apród (angol).

¹⁵⁸ Alagsor (francia).

¹⁵⁹ Lakosztály (francia).

összegyűjtve minden, mi a hideg ész és kalmárvilág uralkodásának támaszt ad; de majd én is elhozatom Keselykőről a régi főliánsokat,¹⁶⁰ melyekre e tizenkettődrét könyvecskék, ha polcaikon megelevenednének, leírhatlan gúnnyal fognának tekinteni. Mert, Elizám, még a mesékben is az óriások közül soha egy sem volt, ki élccel és gunyorral bírt volna; ellenben a pulyát és törpét rendszerint e mulattató tulajdonnal látjuk megjeleneni.

Lassankint alkonyodni kezdett, s míg Albert elfoglalva volt, a komorna lámpákat hozott és jelenté, hogy a szakács az úti ebéddel kész.

- Kedvesem! Rendeld ide az ételeket, mert e kandalló kedélyes melege körül a mai átfázás után jobban fogjuk érezni magunkat, mintha az étterembe lemennénk. Különb is még nem néztem irodalmi kincseinket át, pedig most már politikai munkák helyett gyönyörű albumokra és igen szép regénygyűjteményre akadtam. Úgy látszik, apád figyelme az észre, képzelemre és szívre egyaránt kiterjedt, s a téli esték unalmai ellen okvetlenül biztosítva vagyunk.

Hosszasan elbeszélgeténk a tea-asztal mellett, s Muzsla a magyarországi újabb viszonyokról, melyek előttünk ösmeretlenek valának, annyi érdekest közlött, hogy az óra tizenegyet ütött, midőn Albert mosolygva mondá: - Elizkém! Már régi lakosai vagyunk Virányosnak, s mégis egy szobát nem ösmerünk. Pedig annak a legkedvesebb titkai lehetnek... Jó éjt, Muzsla úr!... Menjünk alunni.

A kis lépcsőn hálósobánkba vitt.

Ah, Poliodorám, szívem örömtől reszketett, szemem könnybe borult.

Van-e a földön több oly atya, mint az enyim?

Csak képzeld: a szoba, hol a menyegzői éjt töltöttük, egy tündérvessző által Virányosra volt varázsolva. A legfigyelőbb szem nem tudott volna különbséget felfedezni. Minden ott és úgy állott, mint akkor, midőn férjem legelőször szorított keblére, s midőn boldogságom, melyet elérni sohasem reméltem, kezdetét vette.

Ah, ég! Mivel érdemeltem Albert szerelmét s atyám gyöngédségét?

Gyakran kérdem magamtól: ugyan mit szerethet rajtad, együgyű gyermek, egy oly magas szellemű, oly költői kedélyű férfi, minő Albert? Mi vonhatja hozzád őt, kinek rokonszenvére a világszépségek is büszkék lennének?

S gyakran kérdem: hogyan ajándékozta a gondviselés éppen nekem a legjobb atyát?

Poliodorám! Mennyit kellett neki írni, rajzolni, tudakolni, megrendelni, míg a kárpitozástól és parkettszőnyegektől kezdve minden teljesen visszatükrözhetette római szobámat!

Szívem oly telt, hogy betűim talán alig olvashatók, s levelem száraz és untató.

Ki tudna jól gondoskodni, ha sokat érez!

Imádkozzál, kedvesem, hogy boldogságom tartós legyen.

Ah, de csak az álom tűnékeny... Én biztosítva vagyok.

Virányos, febr. 14-én, 1844.

Hó és zivatar gyakran köszöntének hozzánk be. A keskeny völgynyíláson, mely a kőkeresztrel jelelt domb és házunk közt vonul el, a szél örökké hömbölyög és zúg. Ablakunkat éjenkint

¹⁶⁰ Nagyméretű régi könyv.

úgy csapkodja, mintha emberi kéz rázná. Gyakran ébredek álmomból fel, s a csodás hangokra órákig figyelek, mert még nem szoktam meg e hideg telet fehér öltözetével, sikoltó danáival s a művészien szép virágokkal, melyeket reggelig ablakomra rajzol. Mily meleg Albert keble! Mily teremő képzelődéssel bír ő! Vendégek ritkán járnak hozzánk, s mégis időnk tündérgyorsan halad, mert Albert mindig kap számomra és magának foglalatosságot. A hosszas estéken pedig kandallótűz s félhomályos lámpavilág mellett annyi regét, mondát és bűbajos történeteket beszél, hogy ha karjai közt nem tartana, s ha csókja andalgásaimból néha föl nem költené, azt hinném, miként már az elfek,¹⁶¹ alraunok,¹⁶² tűzkirálykák és virágszellemek országába vagyok, s örökre odahagytam a rögös földet, hol az emberek küzdve, fázva, fáradva járnak-kelnek, s míg apró élveiket szemenkint gyűjtögetik, idejük többé nem marad egy nagyobb örömrre, egy szentebb elragadtatásra... Mit nem csinál Albert belőlem?... Még tán érzelmőt is.

Virányos, május 5-én, 1844.

Nevetnél, Poliodorám, ha látnál. Közönséges kartonruhában, előkötenykevel - melynek nagy zsebei vannak -, széles szalmakalappal és kezemben kicsiny öntözővel vagy gereblyével megyek reggelenként dolgozni, mint egy napszámos lányka. Mert mi kertet alakítunk, kertet rendezünk. Alberttel a tél végén elkészítettük tervét, s most erélyesen kell végrehajtanunk. Nálunk pár hét óta - az ispánt és béreseket kivéve - minden ember kertész. Férjem targoncát taszít. Muzsla, ki meglátogatni jött Pestről, ásó mellett izzad, s még a szentágostai plébános is, ki a templom után rendesen hozzánk gyalogol, úgy irtja a gyomokat, mint soha az Úr szőlőt nem kapálta; pedig Albert igen áhítatos férfinak mondja. Képzelheted, mily jólesik reggelink és ebédünk, melyet a verandán legvígabb társaságba töltünk. Mily kedves a falusi élet, ha örömeit foglalatosságaival is vegyítjük! Nem sok idő múlva az egész vidéken, bár nem legnagyobb, de legkiesebb kertünk lesz. Álmaimban enyhe sétányain járok már, arany- és rubinszínű gyümölcsseit szaggatom, hallok a smaragd zöld lombok közé települt csalogányait, szívom virágainak illatát, kergetem lepkéit s megpihenek a nyílt kilátások előtt, melyek a vidék regényesebb pontjai felé vezetik szememet. Nem boldogság-e szeretni és szeretettetni? Mert, Poliodorám, Albert engem hön szeret. Ő érettem nem megy a nagyvilágba, s érettem lel gyönyört ezen arkadiái¹⁶³ időtöltésekben. Fényes elméje, mely a legtágabb láthatárt is besugározhatná, megelégszik, ha a család körében terjeszt meleget. Nap lehetne a dicsőség egén, s most mécs a házi boldogság asztalán. Gyakran szégyellem, hogy önző szívem annyi kincset foglalt el. Gyakran vágnám imádatva látni őt a jobbaktól és a sokaságtól. S midőn olykor férfias vonalain lány bánat dereng, midőn értelmes szemein és nyílt homlokán titokszerű s elfátyolozott vágy fellegzik, midőn szobájába vonul anélkül, hogy olvasni akarna, és ismét hozzám lejön anélkül, hogy a társalgásban részt venni tudna; óh, Poliodorám, ezen hála Istennek, ritka percekben keblem hangosan dobog, s mintegy sejdíti, hogy magam ellen követelek bünt el, mikor őt, kit a sors ragyogó pályára szánt, karjaim közt fogva tartom. Minap említettem is aggodalmaimat. Mondám, hogy ragadja ki magát a keskeny házi körből, és vegyen, mint régen, a közdolgokban részt, s keresse, mint régen, a zajosabb örömekeket is. De ő kedvetlenül kérdé: - Tehát te, Elizám, apáddal együtt hiszed, miként én csak a nagyvilágban tudnék szerencsés lenni?

¹⁶¹ A germán mitológia alakjai. A csendesebben működő természeti erők megszemélyesítői, alakjuk jóval alatta marad az emberi alak mértékének.

¹⁶² A német mitológiában törpe, emberformájú alakok, kik birtokosukat gazdaggá tudják tenni.

¹⁶³ A költészet, a szépség hazája a görög mitológiában.

Annyi szemrehányás volt e kevés szavakban, hogy zokogva borultam keblére, s azóta többé őt nem sértettem meg gyermekes okoskodásaimmal.

Utóirat: Éppen pecsételni akartam leveletem, midőn apám szobámba lép. Pestre költözése óta csak néhány órát töltött nálunk, de most egész hétig fog itt multani. Ő is kertünk napszámosa lesz. Albertet égis emeli. Mint szereti Albertet az én atyám! Kedves néném! Ígérted, hogy te is valaha fel fogsz keresni. Óh, jer közinkbe! Nálunk a megelégedés lakik. Tanyája szívünk, s nem fogja szállását megváltoztatni. Egészen hozzánk van szokva, mint dajkájához a kis-gyermek... Még írhatnék neked egy kedves titkot, melyet most először és alig sejdítek. Ah, ég, hogy a nő legnagyobb boldogságát pirulva nevezi meg! Férjem majd fog mindenről tudósítani.

Virányos, júl. 1-jén, 1844.

Albert tegnap érkezett Keselykőről vissza, hová gazdasági ügyei hívták. Melegebben szorított keblére, még mint eddig is. Szép nyári esténk volt. A hold a menny-íven nem találkozik felhőkkel, melyek szelíd arcát elvonták volna szemeink elől, s ami csak a vidékből fényes nappal előnkbe rajzolva volt, az most is világos alakban tűnt ki, s még érdekesebbé vált az álmatag jelleg által, melyet a csend és a reszkető ezüst sugarak a tárgyakra vétének.

Együtt ültünk a verandán. Udvarunkban és kertünkben semmi nesz, a kis mezei prücsök danáin s azon rejtélyes suttogáson kívül, mely, midőn a virágok kelyhe titkos erőktől feszül, midőn egy érezhetlen lehelet levelet levélhez közelebb von, midőn a szendergő madarak alatt meginganak a zöld ágacskák, s midőn a fűben a szentjánosbogár lámpája nyugtalan mozgást hoz a homályban fekvő piciny férgek közé, oly lassú, oly kétséges hangvegyületbe terjed szét, hogy nem tudjuk: képzeletünkben halljuk-e csak, vagy szokatlanul élessé vált érzékeink által?

Albert mindig szorosabban tartott átkarolva, s hangjában megnevezhetlen ígézet volt, míg lassankint édes suttogássá változott, oly enyhe, mintha szellő volna, mely a leggyöngédebb virágok fölött bolyg.

- Ah, Elizám - szolt fürteimmel játszván -, mily jól esik, hogy Keselykőtől távol vagyok! Testvéreim nem szeretnek, s a vidék, bár egykor elragadott, most vadregényesnek látszik ugyan, de a nagyszerűség jellege nélkül. Kietlen fenyvesei, terméketlen földje, ösvárunk romjaihoz közel családlakunk idő előtt repedező falai és a tisztátalanság mindenütt, hová Tamás bátyám befolyása kiterjed: óh, ezek örökké izgatagságban tartottak. Aztán pártunk nagy harc után Sárretyéket legyőzván, nagyobbik bátyám az alispánságban megmaradt, azonban oly erős küzdés mellett, mely szükségessé tette a népszerűség vadászatát, még erkölcsileg tilos ösvényeken is. Régen sem volt talán másként, de akkor szemem elől szép csalódások takarták el a komor tényeket; most láték - és unatkozám... Angyalom - folytatta kevés szünet múlva -, te sohasem kérdezősködtél, mint a fiatal nők szokása, az esküvő előtti időkről. Én most önként fogok neked gyónni... Keselykőről titkos kíváncsisággal utaztam Kassára, hol egy lány lakik, kit hajdan megkülönböztettem. Az ember, midőn helyzetével elégtelt, némi költőiséggel gondol vissza figyelmének régebbi tárgyaira. Én láttam őt, beszéltem vele, körében töltöttem egy egész órát, és megtanulám, hogy azt, kinek emléke képzelődésünkbe nyomaték, nem kell többé, ha évekig kerültük, fölkeresni. Mert irántok követünk gyöngédtelenséget, midőn összehasonlítjuk álmainkkal a valót. Pedig kik bennünk melegebb részvétet gerjesztettek, annyi kíméletet végtére is megérdemelnek, hogy képeiket szakítsuk szét, ha tetszik, de hideg kezünk biztos vonalaival ne tegyük élethűvé. Szegény Adél! Búcsúzásakor mosolygottak ajkai, noha lehetetlen volt nem sejdítenie, hogy a benyomás, melyet magammal viszek, éles ellentéte az elfogultságnak, mellyel beléptemkor üdvözlém... De te, Elizám, könnyezel. Egy meleg csepp hullott kezemre. Ah, mit jelent ez? A

hallottaktól félsz-e? Adél nincs többé számomra. Elhunyt rokonszenvem halott-jelentése volt a vallomás, melyet önként tettem.

Albert szavaira, Poliodorám, én zokogni kezdtem, de korántsem féltékenységből, mint ő gondolá. Keblem a hála miatt telt meg, hogy kiömljék. Soha közelebb nem hittem az Istent magamhoz, soha több bizodalommal nem voltam a mennyei gondviselés iránt. Mert nem vala-e rendkívüli kegye az égnek, hogy Albert évek múlva éppen akkor találkozott Adéllel, midőn már kettős érzés szent bilincse kötö hozzám: a férje és apáé. Igen! Poliodorám!... Én anya leszek.

S mily ingatlan alapon fog boldogságom nyugodni!

*

Az ősz végén Virányoson nagy keresztelő volt, s bár Albert, arisztokratikus gondolkozása mellett, a kicsiny Gizellának kevesebb elragadtatással ringatta bölcsőjét, mintha a pólakötelek közt Zuárd vagy más ősapa druszája sírna, mégis kétségtelen vala, hogy ő, mióta Elizával a nagyvilág zajától távol élt, mind a regénytelen házasság kényelmeihez naponként inkább hozzászokott, mind nőjében több-több becsülni és szeretni valót talált, mind, végre, a fényes nevek, a magas rang és szaloni élvek varázsa iránt nem bírt oly gyűlékony képzelődéssel, mint hajdan.

Hogy azonban a szerető nő nem ítélte-e saját szíve szerint Albert szívéről, s hogy az elragadtatást, mely keblében - mint Vesta-tűz¹⁶⁴ - olthatatlanul élt, nem vette-e a magáé helyett férje szerelmének is hévfokául - e kérdésekre csak az idő fog biztos feleletet mondani.

S miután eleget mulattunk Virányoson, tegyünk egy rövid sétautat Szentágostára, hová a Kolostory lakától gyalogösvényen fél óra alatt kényelmesen elérkezhetünk, míg szekérben jó lovak mellett is néhány perccel többre volna szükségünk. A gyaloglást még azon körülmény is ajánlja, hogy a távolság közepén Albert majorjára találunk, hol szép időben árnyékos fák alatt pihenhetünk, s aztán a helység utcaporát kikerülve, egyenesen a grófi vár gyönyörű, bár elhanyagolt parkjába léphetünk.

Egy ily séta Virányosról a várig, kivált tavaszi napokban, fejedelmi élvezet, melyet a pesti világ, még akkor is, ha a Zugligetbe vasútvonal fogja röpteni, tőlünk méltán irigyelhetne.

2.

Szentágosta nagy helység, hosszú és csavargó utcákkal, melyek a köfeszülettől kezdve azon hegyhát kecses völgyében ágaznak szét, melynek oldalán Virányos fekszik.

A falu fehér és tiszta házaira örömmel tekint az, ki nagy rónaságaink nádfedelű s tőzegtől rakott épületeiben tartózkodván, megszokta a népnél még a vagyonságot is többnyire szenny és mocsok közt látni.

Szentágostán a jobbágytelkeken mindenütt gyümölcsfák vannak, s veteményeskert zöldell, hol a házasszony az ágyak párkányairól piros pöszmétét s vörös ribizlit szedeget; a hajadon pedig rózsabimbóval és rozmarinaggal ékesítheti fürteit; sőt szagos tubarózsát és fehér liliomot is szakíthat virágpoharába, nem is említve a császnát, a teljes violát, a százszorszépet, a kis emlényt, a majoránnát és a boldogasszonyvirágot.

¹⁶⁴ Vesta - ősi római istenség, a tűzhely öre. Az ókori Róma fórumán álló Vesta-templom szent tüzet a Vesta-szüzek hattagú papi testülete őrizte.

A falu nevető kinézésével ellentétben áll a földesúri lak komoly alakja, mely gyönyörű sétányok közül oly mélán, oly szent áhítattal néz alá, mintha templomával, kettős kökeresztű ablakaival, hegyes ívű kapuival, sötét folyosóival, repedezett bástyaival és portáléjának¹⁶⁵ homlokszobraival együtt elvágynék a mosolygó virányok mellől egy sziklás és kopár bércre, hol kevesebb zaj s kevésbé pezsgő élet venné körül.

- Ezen óriás kastély hajdan zárda lehetett - szóla Albert, a visszhangzó falak közt sétálván, hol minden nesz emelkedettebbé lőn, s a magas boltívek, a mély fekvésű keskeny ablakok és a bútorozatlan termek hűvös félhomálya a kedélyben lakálytalan, majdnem megdöbbenő hatást keltett föl.

- Ha zárda nem is volt, legalább a gróf, ki a kastélyt építteté, vagy jobban szólva helyreállította, kétségkívül szerzetesi műveltséggel bírt - válaszolá a plébános... - Különben is - folytatta, Albertet a templom felé vezetvén - a Zörény-család örökké feltűnt vallásossága által. Bruno, ki Szentágostát királyi adományul nyerte, Eckbert bambergi püspök kíséretében vala, midőn II. Endre 1217-ben a Szentföldre indult. A király Ptolemaiszból eredménytelen harcok után, Rajmund tripoliszi gróf indítványára, hideg téli időben Tyrus ellen fordult. De a Libanon vidékén a szaracénok¹⁶⁶ kezében találta a hegynyílásokat. A rendkívüli s ennél fogva kártékony fagy többeket elölt kereszteseink közül, s Endre is kórságba esett, melyből tökéletesen nem épült ki soha, s melyet ez oknál fogva méregnek tulajdonított. Tyrus és Sareppa között pedig, éppen karácsony estéjén, borzasztó vésszel járt földrengés rémüléssel töltötte el mindnyájukat, s az öszves sereg viaszietett Ptolemaiszbába, hol a dögvész és éhség - mint méltóságod a magyar történetírókból olvashatta - pusztítani kezdett, s néhány nap alatt megtizedelé a kereszteseket. Bruno gróf, ki a legvitézebb bajnokok közé tartozott, midőn Endre a szent Jordán vizén átkelt, egy heves ütközetben Koradin szultánnak, kit ő kétszer sebzett meg, testőreitől elfogatók. A szultán nagy váltságdíjt remélvén, nem oltá ugyan őt ki, de mély börtönben nehéz bilincsekkel terhelte. Azonban van-e zár, melyet ne nyitna föl a szerelem?... A világi költők állításai szerint nincs. S nekem ez esetben igazat kell nekik adni, mert Kumilla, a szultán gyönyörű nővére, Brunót csodálatos módon megszabadítá, s vele szökött el kegyetlen bátyjának hatalma alól. A menekültek Sareppa mellett csatlakoztak a magyar táborhoz, de a gróf szép kedvese csakhamar elválni akart tőle, nemhogy a hárembe visszatérjen, honnan az erős szenvedély kiragadta, hanem hogy Allah paradicsomába induljon, hová menni semmi vágya nem volt. Bruno a járványos kór által megtámadott Kumillának szenvedéseit is mélyen érzé, azonban még vigasztalatlanabb vala, hogy ez mahomed hitű lévén, a kárhozatba fog taszítatni. S íme, midőn a lány betegsége és a bajnok aggodalma tetőpontra hágott, belép egy szerzetes szent keresztel kezében s ünnepi ornatusban. „Dicsértessék az Úr Jézus!” - mondá. „Én az ő sírjától jövök a hitetlenek táborán keresztül, hogy, mint álmomban kijelentve volt, Azrael¹⁶⁷ karjaiból egy testet és a bűn fertőjéből egy lelket kiszabadítsak...” Ekkor a kegyes férfiú a beteg nyoszolyája elébe térdelt, s áhítattal imádkozott. Kumilla bágyadt szemeit a feszületre veté, s bár ajkai a halálos gyengeség miatt mozdulatlanok voltak, gondolatban követé a szerzetes imáját, melynek idegen szavait sejtései hüvelyezték fel. Midőn a térdeplő hétszer hét Pater Nostert¹⁶⁸ s ugyanannyi Ave Mariát¹⁶⁹ mondott el, a szultánlány

¹⁶⁵ Nagyobb épület díszes főbejárata (latin).

¹⁶⁶ Mórok, arabok (arab).

¹⁶⁷ A mohamedán vallásban a halál angyala.

¹⁶⁸ Miatyánk (latin).

¹⁶⁹ Üdvözlégy Mária (latin).

fölemelkedék ágyából, és valamint a köd a napsugár elől, az új élet szikráitól szétoszlott testének lankadása. Az egészség a lázas erekbe, honnan végképp elköltözni látszott, rögtön visszatért, és másnap reggel Kumilla már a király s Bruno mellett lovagolt szép berber ménén. E csodát követte a keresztyén hitre térése, s Kumillából, Ludmilla név alatt, ő lőn a Zörény-család ősanja. Bruno gróf pedig fogadást tett, hogy mihelyt Magyarországra visszaérkezni fog, menyasszonya bámulatos felgyógyulásának emlékére szentágostai várában egy templomot építend. S mi már, báró úr, e templom ajtajához érkeztünk.

Kolostory figyelemmel nézett a régi s megrepedezett épületre.

- Íme - szól ismét a plébános -, az ajtó homlokkövére fel van vésve az évszám: 1223.

Kolostory az utolsó két számot kiolvashatta; az első szám felől, bár megkülönböztethető nem volt, kételkedni lehetetlen vala, s a második szintén lekopott számot igen valószínűvé tette a plébános pontos elbeszélése.

Áhítattal merengett tehát az egyházon, és még tovább is vizsgálta volna a hajdankor ezen tisztes emlékét, ha az uradalmi kasznár, ki a kastély többi részét is meg akará mutatni, nyughatatlanul nem zörgette volna kulcsait.

- Igen meglepő - mondá Kolostory, a kasznárt különböző lépcsőkön fel- és lekísérve -, igen örvendeztető, hogy hazánknak a törököktől bírt részein is maradtak családok, melyek régiségekre nézve a felsővidékiekkel vetélkedhetnek.

- Mi a Zörényeket illeti - szólt a plébános -, a legjáratosabb német kutatók sem jelelhetik ki, honnan származtak. Fenyők még nagyobb lehetett a Lajtán túl, a Lech vize mellett, a thüringi erdőkben, a burgundi szőlővesszők közt, sőt a Belt partjai körül is. Annyi bizonyos, hogy egyik ősök a Nibelungok¹⁷⁰ Achillese²¹⁷¹, Detre³¹⁷² volt. Akkor a családnak neve németesen hangzék; most, fájdalom, lányfiúsítás¹⁷³ által él csak. A régóta rendezett leányjog a mostani grófnén kezdődik, ki egy olasz ezredesnek özvegye, s már az egész világon lakott, de Magyarországon még nem. Mondják, fiatal és szép. Jó parti volna kissé leszállott mánásaink közül valamelyiknek, de hihetőleg egy koldus idegen herceg fogja majd elkaparni. Így megy ki a drága pénz hazánkból, s mi naponkint süllyedünk!

Míg a plébános a végszavakat bús hangon ejté, sok rom és elhagyott termeken át oly enfilade-ba¹⁷⁴ érkeztek, hol a szobák bútorozva voltak, bár hiányosan.

Azonban minden tárgynak, melyre szemeiket veték, saját érdekekkel bírt.

A nehéz selyem- és bársonyszövetek, a muranói üvegművek, s egy darabból álló nagy tükrök, a sèvres-i virágserlegek, az óriás ezüstgyertyatartók kivert mitológiai alakokkal, a falakon Lebruntól¹⁷⁵ és kortársaitól néhány remek olajfestmény, aztán egy csoport hajporos pásztornők

¹⁷⁰ A germán-skandináv mitológiában Sigurd (Siegfried) személyéhez fűződő hősmondakör.

¹⁷¹ Achilles (gör. Akhilleusz) - a görög mitológia szerint a Tróját ostromló görög seregek legnagyobb hőse.

¹⁷² Detre - a német nemzeti hősmonda főalakja.

¹⁷³ Az 1848 előtti jog szerint a nemesi családokban a fiág kihalásakor a királynak hatalmában állott a leányágot fiúsítani és ezáltal örökösödését lehetővé tenni.

¹⁷⁴ Egymásba nyíló szobák sora (francia).

¹⁷⁵ Lebrun, Charles (1619-1690) - francia festő. Legjellemzőbb művei barokk stílusú dekoratív falképek.

és fodros parókájú tábornokok, kik közül a legújabb sem élhetett a tizennyolcadik század kezdetén innen, idegenszerű vonzerővel hatottak, s a képzelődést eltelt időkre vezették vissza; szóval a hosszú sorban következő termék fölszerelése francia divatú volt, és Mária Terézia trónralépte előtt több évvel bevezettnak látszott.

- Különös - jegyzé meg Albert -, hogy a Zörények másfél század óta egy bútort, egy képet, egy padlatszőnyeget sem vásároltak.

- Mert az utolsó Zörény, ki e ház küszöbén átlépett, a hétesztendő háború¹⁷⁶ alatt jött néhány hétre ide, hogy terményeit pénzzé tevén, zászlóaljának hátramaradt zsoldját saját zsebéből kifizethesse. Azóta a szentágostai uradalom tulajdonosai Bécsben és Párizsban költék jövedelmeiket. Ezért volna szükséges az idegen földön tartózkodó mágánásainkra nagy adót vetni, mint a *Pesti Hírlap* javasolta.

Míg a plébános hazafi hevének egy kis szelepet nyitott, Albert pálcájával melen rajzolt a márvány- és mozaik-asztalok vastag porára betűket és hieroglifokat. Mennyi ideje, sóhajta, hogy itt emberi kéz nem fáradt! S a lég mégis tiszta, friss, és a kert illatait érezteti.

- A napokban szellőztettük ki a szobákat, s ha öregem nem lett volna beteg, minden oly tiszta lenne, mint a tükör - mentegetőzék a kulcsár.

- Íme, egy kecses női kesztyű! - kiáltá Albert. - Hogy vetődhetett ez a régiségek rokokó-világába? A föl nem vont asztalóra mellett hever társ nélkül.

- Talán még a porosz háborúból való, mert akkor Zörény gróffal két unokahúga jött Szentágostára - mondá a plébános őszinte csodálkozással.

- És a szép cousine-ok iránt udvarias volt még a lég és a por is... e kesztyű oly tiszta, oly eleven színű, mintha ma ejtették volna az asztalra - jegyzé meg Albert tréfásan.

- Bizonyosan Kati, a kertészleány felejtette a szellőztetéskor itt - szóla némi zavarral a kulcsár.

- S Katinak szalon-kesztyűi vannak Párizsból?

- Hogyne, méltóságos uram! Kati csinos leány és az ispán úr írnokával jár jegyben - válaszolta a kulcsár, sietve nyitván egy termet föl, hol régi fegyverek és drágakővel rakott kardok voltak.

Albert hosszasan gyönyörködék a nagybecsű ritkaságokban.

- Ezen túl a pavilon van, hol csak lom hever - mondá a kulcsár, kifelé vezetve vendégeit.

Albert az estimára siető plébánosnak megköszönte, hogy szíves vala a kastélyba kísérni, s egy tallért nyomván a kulcsár markába, a park gyönyörű, bár elhagyott sétányaiban tűnt el.

Mosolygó, derült májusi nap volt.

Az alkony alig közelített még, s tündér sugárok játszottak a nyugoti ég viola, narancs és rubinszín ködein.

A kert magas szökőkútja fényparányokban tört meg, s omló vízcseppjei megolvasztott gyémántnak tetszettek, ametiszt és opál erekkel átszőve.

A vörösmárvány medencéből pedig az aranyhalacska oly kacéron emelék föl Albert közelítésekor csillogó hátaikat, mintha tudnák, hogy a bedobott kenyérmorzsát szépségek által érdemlik meg.

¹⁷⁶ Anglia és Poroszország háborúja 1756-1763 között Ausztria, Franciaország, Oroszország és szövetségesei ellen a német-római birodalomban megszerzendő hegemoniáért.

Főlebb, hol a park a dombhátra fut, minden merész emelkedést kőlépcsők és széles föld-teraszok tettek könnyen járhatóvá, s aki a szökőkút teréről szétnéz, mintha Semiramis¹⁷⁷ függőkerteit látná, több gyönyörű partikat¹⁷⁸ szemlél egymás körül és egymás felett, egészen föltárt szépségökkel vagy regényesen rejtőzködve. S a növények, virágágyak és élő fák mindenütt úgy valának elosztva, hogy a különböző teraszok uralkodó színei legfinomabb árnyalatokig egészítették egymást ki, s a kert művészi rajznak látszott, hol a fény és homály, az emelkedett s elmosott, szigorú gonddal van összhangzásba hozva.

Fahéjból épült remetekunyhók, karcsú gloriette-ek¹⁷⁹, ragyogó színű folyondárokkal hímzett lugosok, mesterkélt romok, a gyalogösvények hús rejtekei közt szerelmeskedő nimfák¹⁸⁰ és faunok¹⁸¹, a megnyílt sétányok előtt pedig Apollo¹⁸² és Herkules¹⁸³ szobrai kentaurokkal¹⁸⁴, szirénekekkel és egy-egy francia tábornok, német herceg vagy udvari hölgy mellképével vegyítve: mindezek, bár a jelenkor természetes ízlésével ellentétben voltak, a nagy költséggel felállított kertet, azon elhanyagoltatás mellett is, mely nyomunkint mutatkozott, rendkívül érdekessé tették...

Albertre a Zörény-család régiségéről szóló mondák kétségtelen hatással voltak.

Mentől inkább félrevonult a világtól, mentől kizáróbban élt kedélyes, de fénytelen házviszonyai közt, annál inkább érzé most a bűbájt, mely az arisztokratikus leszármazásról sugárzik.

Előtte a Zörények, kiknek ereiben a nyugati hősköltemények bajnokainak és a keleti szultánok tündérlányainak vére cserg, ha másoknál nem is tökéletesebb, de vonzóbb lényekként tűntek föl.

S az óriás kőhalmát, melybe a plébános vezeté, bár alig volt lakható, többre kezdé becsülni a virányosi szerény épületnél, hol kényelem és csendélet honolt.

A szentágostai park pedig homályba borítá azon kies kertet a hegy másik oldalán, melynek utait és ágyasait ő mérte ki, melynek gyümölcsseit ő oltá, melynek virágait neje ápolta, s melynek hús árnyai néhány év múlva leírhatlan kéjt legyeztek volna az érettök oly rég fáradó férfiú homlokára.

Albert a fasorok közt mindig főlebb haladván, egy gloriette-be lépett, honnan a kastély töredezett falain át a fő udvarra lehetett látni. Alig képzelhetünk kiholtabb tért, mint e hely; mert a kevés elevenség is, mely a szentágostai uradalomban mutatkozott, a melléképületekhez volt összpontosítva. Csak néhány eltévedt csibe s a kulcsár kopói járkáltak a felvált kövezeten, és egy henye páva terjeszté a haldokló napsugár elébe tarka uszonyát. De ami szépségben és

¹⁷⁷ Szemirámisz (Kr. e. IX. sz. vége) - Asszíria királynője. Palotájának függőkertje a világ hét csodájának egyike volt.

¹⁷⁸ Részek (francia).

¹⁷⁹ Dombon álló kerti ház, kilátó (francia).

¹⁸⁰ Természeti erőt megszemélyesítő alsóbbrendű istennők (nemzetközi szó).

¹⁸¹ Szarvval és patával ábrázolt erdei istenség, a pásztorok védelmezője.

¹⁸² Apolló (gör.: Apollón) - görög isten. Eredetileg napisten volt, utóbb a szellemi tisztaság, a költészet istene lett.

¹⁸³ Herkules (gör.: Héraklész) - a görög mitológia legnagyobb hőse.

¹⁸⁴ Félig ember-, félig lótestű, mesés kép a görög mitológiában.

élénkségben a várudvaron hibázott, kipótolva lőn az álmodó képzelődés által. Albert maga előtt látta a futkosó apródokat, kik egy halk jelszóra minden ajtón kiüték fejüket, és rajként zsibongnak a rendezkedő udvarmester előtt; látta a vén várnagyot, ki a függőhidat leereszti, s a tarka öltözetű heroldot¹⁸⁵, ahogy ezüstkürtjét vállára visszaveti, és a várúrhoz siet, ki a tornácra lép meghallgatni a szomszéd lovag izenetét, hogy a háta mögött álló káplán által velős feleletet írathasson; az ablakmélyedék rejtekéből pedig szőke fűrtök s nőfátyolok lengenek néha ki, s viola- és emlínykék-szemek lesik a történendőket.

- Mily festőitlen mostani korunk háztartása! - sóhajtá Albert, midőn a gloriétte-ből leszállott, hogy hazafelé induljon.

A park azon része, hol ő a múlt időkbe merengett, a helység fölött nyúlt el. Előbb tehát egy gazdasági épületen át kellett a főutcára leszállania, hogy onnan egy sikátorba térvén, a kastély oldala mellett és a park innenső szélén haladva, majorjához érjen, mely, mint említém, Virányos fele útját tette.

Az ég már szürkült, s a toronyóra, midőn Albert a sikátorba hajlott, éppen egynegyedét ütött kilencre.

- Holla, megállj! - kiáltá a szegletházból az ablakon kikönyöklő huszártiszt, míg fejét rögtön bekapta, s aztán nagy csörömpöléssel a kapuajtót hátracsapván, a keskeny utcára, és Albert karjai közé rohant.

- Te vagy Ondofredi, csakugyan te vagy! - szólt Albert, megösmervén a fiatal kapitányt, kivel Kassán egy párbaja lévén, ezen okból szoros barátságot kötött volt, bár különben a szép külsőjű, de léha ifjút grófi koronája mellett sem becsülte volna nagyra.

- Csodálkozol, ugye, Albertkém, hogy itt találsz? Néha magam is bámulok. Gróf Ondofredi Artúr, a nagyvilág fia, egy őrmesteri lakban... és tudod, képtelen magány közt! Sem boszton¹⁸⁶, sem whist, s annál kevésbé makao¹⁸⁷. Becsületszómra, az első úri arc, melyet hat nap óta láttam, a tiéd. Alig egy postaállomásra pajtásaim nagy dáridókat csapnak, és ezalatt a víg Ondofredi enragirt¹⁸⁸ bámulója a szelíd természetnek, a kis bornyakkal együtt megy harmatos mezőre, s éjenkint, mint pásztorgyermek, a Göncölszekérre tátong. De ne rágalmazunk! Mindennek van jó oldala. Most már élire fogom verni az aranyakat, s onklimat megüti a guta azon örömhírré, hogy hópénzemmél beérem. Egész successiómat¹⁸⁹ egy üveg pezsgőre, hogy őt a csodálkozás miatt guta üti!... Azonban majd feledém kérdeni: micsoda szél hozott téged ide?

- A szomszéd pusztán lakom.

- Manót! S talán éppen abban a szép kis cottage-ban, melyet a hegytetőről lehet látni?

- Igen - válaszolá Albert.

- S tehát egy kis új örökösdés leányágon?

- Nem - mondá Albert röviden.

¹⁸⁵ Ünnepi hírnök.

¹⁸⁶ A keringő lassúbb, amerikai eredetű változata.

¹⁸⁷ Hazárd kártyajáték.

¹⁸⁸ Szenvedélyes (német, francia).

¹⁸⁹ Örökség (latin).

- Szerzemény?
 - Az sem.
 - Haszonbér?
 - Nőm hozománya.
 - S te megházasodtál?... Ezt már szeretem. Felséges ötlet volt. S nőd? Született...?
 - Született Norbert kisasszony - egészíté ki némi bosszankodással Kolostory.
 - Norbert! Norbert! - ismételte Ondofredi oly bizonytalan jelleggel arcán, mint a zsidó, midőn a gyanús aranyat az asztalra veti, hogy pengéséről győződhessék meg teljes értéke felől.
- Albert alkalmatlannak kezdi találni e faggatást. - S te mit csinálsz itt? - kérdi a kapitánytól, más irányt vágyván a társalgásnak adni.
- Én, barátom!... Én lesben állok.
 - S kit lesel?
 - Vess hozzá.
 - Talán egy zsványt, ki a vidéket háborgatja?
 - Az a pandúrok dolga.
 - Egy hitelezőt, ki olcsó kamatra kölcsönöz?
 - Azt hiába lesném... nincs, kihalt, nem is létezett számomra.
 - Egy nőt, ki kegyesen kacsint rád?
 - Ó, nem... egy tündért, egy istenasszonyt.
 - Szentágostán?
 - Igen. Szentágosta a szerencsés kagyló, mely a drága oriental-gyöngyöt keblében rejt. Barátom! Ne rágalmazzuk Szentágostát. Ez Olymp, ez Walhalla¹⁹⁰: Junók¹⁹¹, Venusok¹⁹², Eddák¹⁹³, Idunák¹⁹⁴ laknak benne, kik a fönség, a báj, a kéj és örök ifjúság jelképei.
- Albert hangosan nevetett.
- Csitt! - mondá Ondofredi, kezét Albert szája felé tartván. - Ne bánts meg gúnykacajoddal az istennőt; mert bosszúból egy szemhunyorítás által örült imádójává tehet. Ő a férfiszívek nagy kínzója.
 - Az istenért! Nevezd meg e szörnyeteget, hogy kikerülhessem. Hisz, tudod, én házas vagyok. Talán éppen a kisbíró leánya vagy a kántor felesége?
 - Minő prózai lélek a tiéd! Avarba szárnyalhatna, és falu-utca porában csúszik-mászik.

¹⁹⁰ A skandináv mitológiában a holtak csarnoka, amelyben az Isten maga köré gyűjti az emberek közül a legjelesebbeket.

¹⁹¹ A római mitológiában a termékenység, a nők, a házasság, a szülés istennője. Jupiter felesége.

¹⁹² A termékenység istennője az ősi itáliai mitológiában. A szépség és a szerelem istennőjének is tartották.

¹⁹³ Ó-izlandi mitológiai és hősepikai gyűjtemény hősnője.

¹⁹⁴ Az ifjúság istennője a skandináv mitológiában.

- Tehát ott fenn honol kegyetlened? Ha! Ha! Már tudom. A kertészlányra ólálkodol, ki az írrok mátkája. Szép kis keze van. S te hozatod neki a párizsi szalon-kesztyűket?

- Micsoda párizsi kesztyűket?

- Láttam egy példányt közülek a fegyvertár melletti szoba asztalán.

- Láttál? S ott? Kedves barátom, hasonlíthatlan barátom! Láttál tulajdon szemeiddel egy kesztyűt? Felséges! Isteni!... Csakugyan láttad-e Iduna grófné kesztyűit? De nem csaltak szemeid? Nem álmodtad-e?

- Ki beszélt itt Iduna kesztyűiről? S kicsoda az az Iduna grófné? - tudakolá Albert fölébredt kíváncsisággal.

- Ah - ábrándozék Ondofredi -, nem hiában költöztem Szentágostára. Ama falak közt él a tündérnő. Megleltem őt. Bárhogy hazudik a kulcsár, az amazon nem más... S Iduna, a férfivilág bálványa, kit annyi szeret, és egy sem érdemel meg, már ezentúl Szentágostán fog lakni! Pedig mint tagadta ittlétét a kasznár, az ispán, a vén levéltárnok! De én maradtam meggyőződésemnél, s állandólag a váron tartam szemeimet. Ah, Albertem, reggelenként százszor sóhajtám:

*Komin herab, du schöne Holde,
Und verlass dein stolzes Schloss!
Blumen, die der Lenz geboren,
Streu ich dir in deinen Schoss.*¹⁹⁵

- Tehát - szól Albert növekedő érdeklődéssel -, te hiszed, hogy a kastély falai közt egy szép grófnő lakik, titokban és ösmeretlenül?

- Igen, maga Zörény Iduna, özvegy gróf Manfredné, ki egyszersmind ezen uradalomnak tulajdonosa.

- Meglepő, regényes! - ismétlé Albert, a kalandori helyzet által, melyben e gyanítás szerint Idunának lennie kellett, különösen érdekeltetvén.

- Ugye, meglepő? - kiáltá Ondofredi. - S hát még, ha tudnád Bécsből távozásának történetét!

- Remélem, nem fogod elhallgatni. Barátok közt úgy sincs a titkolózásnak helye.

- Jere hozzám. Ne oltározzunk itt a kapu előtt. Van még két palack johannisbergim s igen jó szarvasgomba-pástétomom. Poharazás közt szebben hangzik még a szerelmi történetek elbeszélése is. Jer kvártélyomba.

Este volt már. Albertnek eszébe jutott nője, ki a szokatlan elkésés miatt aggódhatnék. De újságvágya fölébresztve volt, s a kapitány ígéré, hogy lovát, mely, mint az evet nyargal a hegyoldalokon, át fogja adni. Különben is a csillagok világolni kezdettek, és ragyogó éjt lehete várni.

A kisdud altiszti szállásba léptek tehát, s Ondofredi, miután egy palack gyorsan kiürült, megoldá nyelvét, mely különben is könnyen volt mozgásba hozható.

¹⁹⁵ Szállj le hozzám, te szép kegyes,
Hagyd el büszke váradat!
Kebledre hintek én tavasz
szülte szép virágokat (német).

- Nem vala semmi panaszunk a múlt évi téli szezonra. Bál és estély vígan válták föl egymást, kevés időt hagyva nekünk alvásra s kevés reményt zsebünk rendbe hozására. Mert megjegyzendő, Albertkém, hogy Zörény grófné udvarlóit a bécsi fényűzéshez képest nem voltak mind nagy tőkepénzesek. Lumbury esquire¹⁹⁶, a heringszáraz angol, aranyból kiöntethette volna életnagyságra magát, de ellenben Félix báró, az első szerelmes, cipőjétől kezdve kalapjáig kontóra¹⁹⁷ vásárolt, s legfeljebb szépen pengő versekkel fizethetne, ha elmeműveit a könyvárusok díjaznák, mihez őket Félix még rászoktatni nem tudta. A két véglét közt állottunk mi másod-udvarlók, kik hazunna vagy hivatalainkból szépecske öszletet kaptunk ugyan, azonban folyó jövedelmünk néha nem állott arányban a költésre és élvezetekre kínálkozó alkalmakkal, melyek oly magas körben, hol Zörény grófné élt, természetesen rendkívül számosak voltak.

- S Iduna grófné első- és másodudvarlókat is tart? - kérdé Kolostory idegenkedéssel.

- Hogyne! Hisz ő a legünnepelebb úrhölgyekhez tartozik. Szép, fiatal, gazdag és elmes.

- De azért még e kellemes tulajdonok nem teszik szükségessé, hogy ledér is legyen.

- Ah! Iduna ledér? Miből képzeled, Albertkém? Ellenkezőleg: Iduna szeszélyes, kegyetlen, jégszívű.

- Mit jelent tehát, hogy első- és másodrangú udvarlói vannak?

- Tüstént megfejem - mond Ondofredi, poharat koccantva. - Az elsőrangú udvarló oly irigylett egyén, kit a világ szerencsésnek rágalmaz, de aki föbe akarja magát lőni azért, hogy e rágalomnak nincs alapja. A másodrangú udvarló pedig oly egyén, ki reméli, hogy őt egykor méltán fogják rágalmazni, s ennél fogva még a föbelövés kérdéséről tüzetesen nem gondolkodik. Én, mint említettem, másodrangú udvarló voltam; Félix a szezon elején elsőrangúvá emelkedett, és Iduna grófné hű kísérője volt akkor is, midőn reánk sem fordult a szép hölgy kevély tekintete. De Félix ezen szerencséje csakhamar sok kedvetlenséget idézett elő. Mert ő egy udvari tanácsost buktatott meg, kinek pénztelen, azonban nagy összeköttetésű rokonsága Idunára, a gazdag partira, már biztosan számított. A csalatkozásakor tehát minden tante¹⁹⁸ és nièce¹⁹⁹ megnyitá szájacskáját, s annyi furcsa hír jött a mi istennőnkéről forgalomba, hogy a felső körökből sok szenteskedő mama és hitves kezdett tőle visszavonulni. Iduna neveté rágalmaikat, mert nyílt szalonaiba a nap hősei, le a művészekig s írókig, éppen úgy tolongtak, mint azelőtt. A hangversenyek, felolvasások és házi táncestélykéek egymást válták. De nagyobb bálokat, mint a múlt szezonok alatt, most mégsem akart Iduna rendezni. Hihetőleg gyanítá, hogy több barátnéja ki fogna maradni, s a következés meg is mutatta sejtelmének alaposágát. Mert, képzeld Albertkém, a bőrébe félni nem tudó Félix, ki a nővilág ármányait csak annyira ösmerte, mint én a zsidó nyelvet, célzásokkal kezdé emlegetni Iduna gyönyörű báljait, melyekről a divatlapok egykor elragadtatással szóltak. Grófnénk nem látszott őt érteni. Azonban egy délután Lumbury esquire hozzám jöven, kitörő bosszankodással mondá, hogy a hetyke Félix előtte bátorkodék, mintha házigazda lenne, egy adandó bál rendezéséről beszélni. Iduna ellenvetésül a kényelmetlenséget hozá fel, mellyel ily multság előkészületei járnak. „A szerelemnek minden könnyű”, súgta ekkor Félix. Iduna elpirult, s neheztelő szemei mutatták, hogy bántva van. S ugye, Albertkém, ily arcátlan udvarlónál nincs eltűrhetlenebb?

¹⁹⁶ Nemes(ember) (angol).

¹⁹⁷ Számla (olasz).

¹⁹⁸ Nagynéni (francia).

¹⁹⁹ Unokahúg (francia).

- Természetesen. S nem kétlem, a grófné őt másodudvarlóvá degradálta - mondá Kolostory mosolygva.

- Ne hidd, a bál kihirdették.

- Így a te rajzod az első udvarlók szánamegbeszéléséről aligha élethű.

- Ne rágalmazzunk, barátom! Mindjárt elmondom a kifejlődést.

Ezzel Ondofredi a kamrából új palackot hozott, s példaadásul egy teli poharat lenyelt, és könyökét az asztalra támasztva, folytatá történetét.

- Félix a bálnap előtt véletlenül megbetegedék. Orvosa piócazni kezdé, sőt érvágásról is volt szó. Reszkető kézzel írt tehát néhány sort Idunának, panaszkodván szerencsétlenségéről, mely lehetetlenné teszi jelenlétét a rég óhajtott táncvigalmon. E fáradtság annyira kimeríté, hogy alélton hanyatlott vánkosaira, s Lumburnak kelle a levelet bepecsételni és elküldeni; ő bontá fel a rá érkezett választ is, mely csak a következő szavakból állott: „A szerelemnek minden könnyű.” Félix hinni sem akart Lumburnak, és saját szemével tartott hosszú szemlét a kegyetlen betűk felett. „Ah, ő halálatot óhajta. Teljesedjék kívánsága!” E sóhajjal fordítá bágyadt arcát a falnak, s többé egy hangot sem lehetett tőle kívánni. Lumbury valódi kárörömmel terjeszté szét Iduna választát, s mi feszült kíváncsisággal mentünk a bálba, mely ragyogó volt ugyan, de a házasszonyt mégis némi zavarba hozhatta volna néhány barátnéinak elmaradásaért. Azonban grófnénk derült vala. Az órák szélvészint haladtak, és észrevétlenül hozák nyakunkra az éjfélt. Ekkor, mint a koporsóból felkelt tetszhalott, lépett be Félix, s az ajtó mellett egy székre ült, szótlanul, sárgán, lihegve. Százán néztek reá, csak Iduna nem vevé észre... ő táncolt, mosolyga, mulatott.

- Ah, mily érdekes lény! - kiáltott föl Albert.

- Üssük össze poharunkat. Éljen Iduna! - válaszolá Ondofredi. - Hurrá, igyunk!... Te úgysem lehetsz vetélytársam... S nőd szép? Fiatal?

- Folytasd elbeszéléseidet - mondá felelet helyett Kolostory.

- A cotillon volt még vacsora előtt hátra. Lejtünk, keringtünk, leülünk és a nők választottak táncost. Iduna Félixet kérte föl. S ki írhatná le a beteg ámuló arcát és szemeit, melyekben vád s kétségbeesés volt? Szó nélkül hagyta oda ülhelyét, Iduna és Félix táncoltak a terem félköréig, hol Félix ájultan rogyott össze. Lumbury kocsija vitte őt haza, s Iduna velem folytatá táncát.

- Oh, már ez vérlázító! - közbevág Kolostory.

- Ne rágalmazzunk, Albertkém - jegyzé meg Ondofredi -, az istennőknek több szabad, mint Éva anyánk közönséges leányainak. A bál - hogy reá visszatérjek -, a bál reggel hat óráig tartott, s mi zárt kocsinkban is éreztük a tél hideg fogát. Különösen Lumbury, ki nem messze lakott Félixől, a hosszas kocsizás miatt úgy berekedt, hogy csak harmadnap látogathatá meg őt. És kit talált ágya mellett?... Idunát. Mert, Albertkém, Iduna, ki reggelig oly könnyedén társalga, oly vígan táncolt, oly kedvesen mosolygott, mihelyt vendégeitől menekülhete, bálruhájában nyargalt a lépcsőkön le, s egy bérkocsiba vetvén magát, Félixhez rohant, s komornája is csak később tudta meg, hogy hol keresse asszonyát. E jelenet valódi forradalmat gerjesztett köztünk. S nem is csoda. Hiszen Félix iránti szerelmének tulajdonítók. Lumbury rögtön Kelet-Indiába utazott; Sándorfí ezredes pedig bosszúságában egy németet azért, hogy beteges létire miért rendel a leves után mindig szardellit²⁰⁰, párbajra hívott, és szerencsésen

²⁰⁰ Lapos testű, apró tengeri hal (olasz).

főbe is lőtt. A többi udvarlók a Félix által megbuktatott tanácsnok pártjára állottak, s a szalonokban napestig a nagy botrány részleteiről beszéltek. Csak Terényi, ki Pestről jött fel a farsangra, mutatá közönyösnek magát, s én valék még kétségben szerepem iránt. Ezalatt Iduna tizenegy napig el sem mozdult Félix ágya mellől. Ekkor az orvosok jelenték, hogy az idegláz fordulatot vett, és a beteg túl van az életveszélyen... Szegény Félix! Ő nincs miért megköszönje e jelentést; mert ápolója rögtön eltűnt, s hasztalan várta visszaérkezését. Mi is - azaz én és Terényi - szépen vízre valánk vive, minthogy a portás, midőn Iduna udvarlására mentünk, örökké előnkbe kiáltá: a grófné öméltósága éppen most szekerezett ki. Ily sok kiszekerezés bennünk a portás őszintesége iránt gyanút gerjesztett, s eltökélők nem venni többé őt figyelembe, de egyenesen fölmenvén, a komornától, kit Terényi pártfogolt, megtudni Iduna nézeteit és gyakori visszautasításunk okát. Másnap úgy tettünk, mint elhatározók. A portás hasztalan kiabált. Mi a lépcsőkön gyorsan fellejtettünk, azonban az előterem ajtója zárva volt. Csengeténk. Semmi mozzanat, pedig a grófné két legényt, egy komornyikot és egy szerezsen tigris tartott. A mellékajtóhoz mentünk, hol a nőcselédekhez lehet jutni. Itt is minden zárva. Tehát ő titkon eltávozott, kiáltok egyszerre, s Terényi rögtön egy rendőr barátjához sietett, kitől hozzám betérvén, azon értesítést hozá, hogy Iduna Angliába vett útlevelet, s már rég elhagyá Bécset. Tán nyomát követtem volna, ha szerencsémre pénzem el nem fogy. De a szükség lemondásra bírt, s így jöttem tavasz kezdetén új állomásomra, mely Székesfehérvártól alig fél órára fekszik, hol egy altisztentől, ki Szentágostán tanyázott, és a kertészlány körül forgolódék, megtudám, hogy a várban egy magas termetű, parancsoló kinézésű és csodaszép barna lány él a legnagyobb félrevonulásban, ki az urodalom tulajdonosától, Zörény grófnétól, hozott a felügyelőhez levelet, melyben ennek kötelességül volt téve, hogy vendégét úgy tisztelje, mint a ház asszonyát. Képzelheted, Albertkém, mennyire örvendettem e hírnek; mert életemet merem lekötni, hogy az apácuskodó lány - maga Iduna.

A két barát még egy poharat ürített, s azzal Albert a kapitány lován elügete; mert tizenegy óra volt, s a virányosi csendéletben ez már késő időnek tartaték.

A csillagos mennyboltról gazdag fény ömlött a hegyoldal elszórt fatömbjeire és a kövér pázsit közt kígyózó ösvényre, mely a majorhoz vezet; egy szellő pedig a lombak s virágkelyhek csendes ringását halk suttogással kíséré, mintha alkudoznék velök az elfoglalt illatért, melyet a megkésett vándornak útjába térítget. És Albert oly jól érezte magát a híves légben s a fűszerdús tavaszéj tündéri képletei közt, hogy lovát szünetlen csillapítá, míg végre a leglassúbb lépéssel haladott.

De ezen nyugodt lovaglás, ezen átengedő hangulat mellett is képzelődése néha visszacsapong Ondofredi elbeszéléseihez. Idunát, a szép és büszke lényt, nem bírja elméjéből egészen kivetni. Megjelent az, majd mint kegyetlen és önző, ki mosolygva néz a szenvedésekre; majd mint a feláldozás jellénye, virrasztva Félix ágyánál. Megjelent innepeltetés és arisztokratikus élet fényében, s meg a lemondás költői visszavonultságában.

Míg Albert fölvaltva ábrándozék, s a kies éj szelíd behatásainak engedé kedélyét át, lova a majorház sövénykerítése mellett haladva a hegyélnek fordult.

Innen a kilátás jobbra a szentágostai kastély felé nyílt s balra egy bozót szegélyére, mely félkörben kanyarul Virányosnak.

Albert szeme a kastélyhoz tévedt, melynek pavilonja ezen oldalon kivilágítva volt. Három ablakból csillogott gyertyafény.

Ah, Iduna a fegyvertár melletti szobákban tartózkodik, gondolá Albert, megállítva lovát. Mit nem adna az én kapitányom e fölfedezésért, sóhajta, s úgy látszott, hogy azt maga is elégre becsüli, mert tekintetét hosszasan nyugtatta az ablak világán. De később, mintha vád

emelkedett volna lelkében, megrántja a zablát, gyorsan ered a bozótnak, s anélkül, hogy többé visszanézne, leszáll a hegyoromról, s Virányosnak tart.

Midőn udvarába érkezett, a veranda előtt Muzsla szekerére ösmer; dolgozószobája ablakait pedig szintén kivilágítva találja.

Ő Muzslát, ha nem lenne Eliznek rokona, nemes kedélyéért hamar megkedvellette volna. De így az atyafisági viszony miatt, melyet akár elfeledni, akár nyíltan elfogadni áttalott, mikor vele társalg, örökké bizonyos kényelmetlenséget érez; pedig semmi sem idegenít inkább, mintha valaki irányában a hangot nem tudjuk megtalálni. Ide járult még, hogy Muzsla igénytelen külsővel bírt. Gyöngye testalkata az előkelőség és a kellem varázsát nélkülözé. Szőke haja; arca rézvörös színű. Világos szemeit fehér tövű gyér pillák árnyolják. Tág homlokán keresztülsimítva vannak az apadó fürtök. Hangja elég tiszta ércű, de éles. Magatartásán több egyszerűség, mint szaloni kecs ömlik el. Csinos szabású kabátja pedig állandólag téglaszín, és nyakkendője, hogy csokrot ne kelljen kötni, kapcsos volt. Ezen tulajdonok mellett akárki lehet becsült, sőt vonzó egyéniség; de Albert mégsem győzhette le azon gyengeséget, hogy új rokonainál, ha születést nem talál, legalább megkülönböztetett alakot, nagyvilági tont és finom ízlést keressen.

A szentágostai ábrándozások után tehát majdnem lehangolva lőn, midőn Virányoson az első tárgy, mely szemébe tűnt, Muzsla bricskája vala.

Az ő bricska sokszor kitatarozott s nehézkes külsejével híva-hívni látszott őt a prózai világ felé.

S Albert nem lépett oly vidám arccal, mint régebben, a kedvelt dolgozószobába.

Nője a teagépnél ült, Muzsla mellette egy karszéken. Az estéli már bevégezve; de a szamovárbán a köszén ég, s félretett couvert²⁰¹ vannak hideg süttekkel Albert számára.

Eliz derűlten nyújt neki kezet, és sietve fog a teakészítéshez.

Nem látszék vonalain megütközés, nem tudakolt az elkésés okairól.

Társalgása könnyed és természetes volt.

E finom tapintat s a kellem, mely Eliz kiváló tulajdona, hamar elűzé Albert prücskeit, s megint a régi hangba esett vissza, sőt Muzsla irányában is percenként fesztelenebb, majdnem szíves lőn. Elbeszélé Ondofrediveli találkozását, s ennek azon gyanúját, hogy gróf Zörény Iduna Szentágostán van, és egész részvétellel kérdezősködött Muzslától a pesti dolgok felől.

Másnap reggel a bricska üresen ment haza.

Délután pedig Kolostory Muzslával utazék Pestre, hol egy régi osztályospörben²⁰² - melyet még nagyapja indított - s mely a sok ingerens²⁰³ és evictorral²⁰⁴ együtt Izrael tizenkét nemzetségét²⁰⁵ magában foglalá - a királyi tábla végtére derekas ítéletet²⁰⁶ volt mondandó.

²⁰¹ Terítékek (francia).

²⁰² Birtok-felosztási por a feudális jogban.

²⁰³ Beleavatkozó (latin).

²⁰⁴ Erősebb jog címén elperlő (latin).

²⁰⁵ Az ókori zsidó nép tizenkét törzse.

Albert részére a nagy uradalomból, ha megnyeretik, alig jut száz hold, s ő a vagyonszomj betege sohasem vala; de minthogy legfőbb zászlósuraink egyikénél, ki a felperesek csoportjának élén állott, a bírák informálása és a közkölségek hordozásának módjai iránt családgyűlés hirdettetett, s ezen tanácskozmányokra a magas helyzetű úr igen bizodalmas hangú levélben, melyet Muzsla hozott el, hívta volt Albertet meg: ez okból ő illendőnek tartá a felszólításnak engedni. Különben is a családgyűlés egyszersmind alkalmat nyitott régi barátaival, kiktől házassága óta elszigetelten élt, találkozni, s Norbertnél is, kit régóta nem látogatott meg, kötelességét leróni.

Pesten Albert majdnem három hetet mulatott; mert a pör körüli értekezletek mellett a megyei, védegyleti, gazdasági, gyáralapítási gyűlések szakadatlan sorban folytak.

Szónoklat volt elég, s a legkülönbözőbb ösmereteket igénylő tárgyakban ugyanazon hat vagy hét egyén, kiket a közvélemény karja magasban tartott, nyeré a szakemberek fölött a babért el.

Albert sokkal kellemetesebb hangú s ragyogóbb képzelődésű szónok vala, hogysem eddigi félrevonulása dacára is ne sodortatott volna az olcsó dicsőség pályaterére.

Előbb a megyegyűlésen egy sérelmi kérdésben debütírozott²⁰⁷. Mellette volt az igazság. Érvei átgondoltak, eszméi világosak, megtámadásai nemesek, de annál sújtóbbak és költői felhevülései elragadók valának. Tapsvihar s a karzatról nő-kendők lobogtatása jutalmazá.

Másnap ellenzéki lapjaink s majd a szépirodalmi rovatok is versenyeztek Albert magasztalásában. Felemlíték régi szónoklatait, melyeket Felső-Magyarországon különböző alkalmakkor mondott s európai nagy útját, melynek sajtó általi közzétételét mint bizonyost hirdeté egy újdondász. A konzervatív lapok éreztek ugyan némi viszketeget az áradozó lelkesedés devalvációjára; de meggondolták, hogy Albert báró a vegyes házasságok és az áttérés kérdéseiben a klérus nézeteit pártolta, s háladatosságból hallgatást tűztek maguk elébe.

Semmi sem csökkenté tehát Albert népszerűségét, még azon félelem sem, hogy utóbb megyei hivatalok után vágyhatnék, vagy idegen létére pártvezérségre sóvároghatna.

Az új népszerűségnek pedig tettekkkel kelle megfelelnie, tudniillik minden indítványozott vállalatra sok részvényt vásárolni s a szociális térre vonatkozó minden kérdésekben - mert ez volt a kor jelszava - sok felkentséget s hazafi hevet mutatni.

Albertnek a társasági gyűléseken is, hová a közönség az érdem mérfokául a megyeteremből szerzett benyomásait hozta, lehetetlenné vált a hallgatás.

Ő a gazdasági érdekektől kezdve, melyeket félig ismert, a vámtarifa ügyéig, mi körül sem adatokkal, sem eszmékkal nem bírt, a többi híres társaival együtt, kik vele egy hajóban eveztek, nagy sikerrel nyilatkozott.

Különösen, midőn egy konferenciában az indigó s a gyapotszövetek vámtarifája felett heves vita volt, Albert dönté le ipjának, Norbertnek, ki az ellenzéki eszméket a kereskedelmi kérdésekben nem mindig pártolta, számokra fektetett okoskodásait.

Az öreg úr nagy szemeket meresztett legyőzőjére; de később csibukja és egy findzsa kávé mellett a világ hiábavalóságairól elmélkedvén meggondolá, hogy a dicsőség legalább családjában maradt, s ha ő nem, veje a mívelt kereskedő és financier²⁰⁸...

²⁰⁶ Végső döntést szolgáló ítélet a feudális jogban.

²⁰⁷ Először lép fel valamely szerepben (német, francia).

²⁰⁸ Pénzember, bankár (francia).

Midőn Albert háromheti mámor után Virányoshoz közelített, Iduna egészen kipárolgott fejéből, de szívének melegebb dobogása mutatá, hogy Eliz, a kecses nő, bár kalandori tulajdonokkal nem bír, még nyert a távollét alatt. Különben is a hiú férj most érzé először, hogy minden polgári pálya akkor bír valódi bűbájjal, ha van egy szeretett lény körülünk, ki diadalainkon irigység nélkül örvend, veszteségeinket színlés nélkül sajnálja, s a gyűlöltetésből büszkén követel magának részt.

Albert számíthatá a hatást, melyet nőjén okozand a pesti babérok elbeszélése. Láta sugárzó arcát, ragyogó szemeit és szemeiben a boldogságot.

Mindig gyorsabban hajtá lovait hegyre föl, lejtőn alá... s vágatva ért az udvarra, hol a verandán egy kis társaságot talál.

Eliz karjai közé repül.

- Férjem... - szól, lihegő kebelével mutatván be őt a jelenlevőknek - gróf Manfred-Zörény Iduna... Terényi kincstári tanácsnok... Ondofredi gróf.

Ondofredi már mielőtt sor került volna rá, hevesen szoríthatá Albert kezét, ki meglepetése miatt Terényi nevét nem is hallá.

Iduna, bár legalább harmincéves, keveset vesztett szépségéből.

Magas, sugár s mégis eléggé telt alakja, elegáns modora, büszke, de lekötelező társalgása, hasonlíthatlan metszetű nagy és tüzes fekete szemei, rendkívül gazdag ébensötét hajzata, csoda kicsiny lábai és keskeny kezecskéje s főleg művészi tökélyig vitt ügyessége az öltözködés nehéz mesterségében: oly tulajdonok valának, melyek által a szép grófné hódításokra számíthatott volna még akkor is, ha a társadalom legfelsőbb osztályához nem tartoznék, s ha a férfivilág feletti uralkodásának és eredeti szeszélyeinek híre nem vonná körüle azon a fényes lénykört, mely tündöklő kristályán át minden kiváló tulajdonait, sőt hibáit is bűbajos színben láttatá.

Eliz e csábító tökélyek helyett egészen más előnyökkel bírt. Tündéri, de inkább kicsiny termete, derült ártatlansága, gyermeteg bár, de mély kedélye, angyalszöke feje gazdag világos fürtökkel, kedves mosolyán s ígésző vonalain a jóindulat és elégyűtség,... mindezek egyesültek rendkívül vonzó lénnyé emelni a fiatal nőt, kinek arcáról az első ifjúság frissessége még legkevésbé sem tűnt el, s kit minden idegen hajadonnak gondolt volna.

Azonban Kolostory, mint mondtam, meglepve volt Iduna által.

Ő a kies tájképnél a bizarrt, a szépnél az úgynevezett nagyszerűt, a természetesnél a szokatlant inkább szerette; sőt, ő nem is szeretett... ő bámult művészetben és életben egyaránt. Az idilli hang, mely kedélyében néha megrezgett, s eszméi közé vegyült, inkább nemes, de hiú szívének önkéntelen kiömlése, mint ízlésének és gondolkodásának eredménye volt. Nem csoda tehát, hogy Albert szemében Iduna junói alakjával a hasonlítást Eliz ki nem állotta.

A társaság előbb közönyös dolgokról beszéllett; később a grófné apró történeteket hozott fel, melyeket utazásaiban hallott vagy átélt. Atlantikumon túli képek vegyültek az éjszakeurópaiakhoz, s a podoliai sivatagok után a texasi virágos térségekre került sor. Most az indián, majd az orosz pór nép szokásait kellett festeni. Iduna egyszerűen tudott mindent a szem elébe állítani, s Albert annál inkább le volt bűvölve a szép nő tárgyilagos előadásán, minél nehezebben bírt ő maga az alanyi felfogásokon és színezéseken túlemelkedni.

Alkonyodék, midőn a távozni akaró grófné címeres kocsija a veranda elébe hajt.

A kocsiban Terényi Iduna mellé ült, Ondofredi és Albert a fogatot lóháton kíséri a várig, honnan Albert néhány perc múlva visszaindul.

Nője még mindig a verandáról várta.

- Hogyan ösmerkedtél meg, kedvesem, a grófnéval? - kérde Albert, átölelve Elizt.

- Iduna, mint beszélé, egészen félrevonultan akarta a tavaszi és nyári szezont tölteni. De a kapitány, ki régi ösmerőse, fölfedezé titkos ittmulatását. Azóta már Iduna kevésbé él magányban, azonban idegeneket ritkán fogad el, s csak a plébános sok dicséreteit hallva jött hozzánk, különben látogatást nem teszen. Nálam most másodszor van, én pedig tegnapelőtt voltam először nála. Mondá: mint irigylid illi életünket... mert a plébános hosszan elbeszélte neki tavali kertészkedésünket és egész háztartásunk részleteit. Fecsegéseieért majd bosszantani fogjuk, csak jöjjön hozzánk; de Pestre meneteled óta meg sem látogatott... S atyám hogy van? Találkoztál gyakran vele?

- Nála voltam szállva, s ígéletét bírom, hogy még a nyár közepén Virányoson lesz.

- Ah, kedves atyám! - kiálta Eliz örömtől ragyogó szemekkel.

- De szinte elfeledtem - szól Kolostory - Poliodora levelét neked átadni.

Eliz gyorsan törte föl a pecsétet, s mindig sugárzóbb arccal olvasá.

- Csak képzeld a szerencsét! Poliodora szüret után Pestre jön atyámat meglátogatni, csak tavasszal tér vissza Olaszországba. Ígéré, hogy gyakran lesz vendégünk. Mennyi kellemes újságot hoztál, Albertem!

Ezzel a nő Albertet szenvedélyesen csókolta meg.

- De ki volt - kérde a férj, Eliz gyönyörű fürteivel játszódva - azon szőke úr, ki Iduna grófné kocsijában ment el?

- Terényi, a legifjabb kamarai tanácsos. Csak a múlt héten jött Bécsből le, hol kineveztetését megköszönte. A grófné pártfogoltja.

- Talán rokona?

- A grófné ritkán beszél róla, s akkor is mint igen alárendelt egyéniségről.

- Ah! Ondofredi emlité őt nekem - mondá Albert kevés gondolkozás után. - Szerinte az udvarlók közé tartozik.

- Arcáról nem sok boldogságot olvastam ki.

A szentágostai vár és a virányosi cottage birtokosai közt a barátságos viszony pár hétig növekedésben volt; később azonban Eliz Idunát tetszelgős és hiú nőnek kezdé tartani, s bár férjének nem szólott e meggyőződéséről, naponkint visszatartózkodóbb lett, s gyérültek látogatásai.

Albert néha magában ment a várba, s onnan egypárszor Terényivel tért haza, ki Eliz iránt igen udvarias volt. Ondofredi pedig Alberttel a régi barátságos viszonyt nem tartá többé, s azon időtől fogva, hogy Idunát Virányosról Szentágostára együtt visszakíserte, éppen egy hónap tölt el, midőn legelőször meglátogatta. Ekkor is rövid ideig mulatott, s midőn kalapjához nyúlt, hogy hazainduljon, félgúnyos mosollyal kérdé:

- Tehát te is holnap a hegyi ebéden fogsz lenni, s a rom közt árvalányfűrtöt gyűjtesz?

- Micsoda ebéden? - kérde Eliz.

- A szomszéd helységben, mely a szentágostai uradalomhoz tartozik, egy várrom, egy vörös tükörű hegyi tó és egy, még ép kápolna van a tizennegyedik századból. A grófné a romon vagy a vele szomszédos vadászlakban akar ebédelni, s a naplementét a kápolna ablakaiból fogja nézni. Mindnyájan elígérkeztünk, s holnap csak késő estve jöhetek vissza.

Eliz egy sóhajt nyomott el.

Maga sem sejté, miért lőn kedvetlen.

Talán, hogy férje nem említette volt a hegyi kirándulás tervét.

- Ah, de e csekélység mi okból zavarhatja kedélyemet?... Mily gyermekies vagyok! - sóhajtja önvádlón, mihelyt magára volt.

3.

Az erdei multság Iduna szokása szerint - ki az időtöltéssel szerette a foglalkozást is összekötni - egyszersmind gazdasági kirándulás volt.

Reggel hat órákor már a szakács egy társzekéren a várromhoz indult, hogy hibátlan ebédrel fogadhassa az érkezendőket. Álmos szemei s boglyos haja mutatók, hogy korán kelle a rakosgatáshoz kezdenie, s mégis ideje nem maradt felcicomázni magát, noha a kertészlány, ki a gazdasági írnokkal éppen miatta nem élt a legnagyobb összhangzásban, szintén a társzekeren utazik.

Kevéssel később a főerdész két vadással lovagolt a kastélyudvarba. Az öreg gazdasági felügyelő is az uradalmi mérnökkel, csinos stájer szekeren és igen szép négyes fogattal megérkezék.

Hét órákor pedig Ondofredi kopogtat Terényi ajtaján, kit e zaj ébreszt hajnali szendergéséből föl.

- S te - kiáltá - Morpheusnak²⁰⁹ áldozol ily nagy napon, midőn a vén felügyelő is, ki nyaranta sem jár bélelt felsőkabát nélkül, a pacsirtákkal egyszerre hagyta fészket el? A grófné hintóját már elővonták. Siess! Mert udvarlói buzgóságod iránt Iduna hite csökkenni fog.

- A komornát még nem hívatta Iduna - válaszolá Terényi ásítva.

- S a toalett híreddel szokott történni?

- Megkértem komornáját, hogy midőn öltöztetni megy, küldje be hozzám a kis szerecsent.

Terényi Ondofredi nógatasára odahagyta ágyát, s készülődni kezd; kapitányunk pedig füttyölve ment az ablakhoz, hogy felnyissa.

- Ezer kartács és bomba! - kiáltá. - Jer, jer, siess! Nézz ama lugosba!

Terényi félig öltözködve könyökölt az ablakra, és szemét a kert felsőbb hegyterére fordítá.

Egy kis jázminlugos bejáratánál állott Iduna, Albert karjára támaszkodva. Jobb kezében könyv volt; Albert pedig egy shawlt tartott szabad karján.

- Iduna meleg nyakkendővel ment a lugosba... s most a napnak erős sugárai vannak - számítgatá Terényi.

²⁰⁹ Az álom istene a görög-római mitológiában.

- Még hat előtt a harmatos jázmin közt lehettek. Ah, ez idilli élvezet! - sóhajtá gúnnyal Ondofredi, órájára tekintve, mely fél nyolcat mutatott.

- S Albert hajnalban tudott volna nőjétől elválni... nőjétől, kinél kedvesebb alakot a természet nem állított elő!

- Meglásd, Albert rövid időn Félix helyét fogja pótolni - mondá Ondofredi.

Terényi vállat vonított, s ismét öltözködéséhez kezd.

Ondofredi még sokáig áll az ablaknál, s tán arról gondolkodik: kell-e még egy bukást megvárni, míg az első szerelmes irigylett szerepe kezéhez érkeznek?...

Nyolc után a társaság elindult.

A hintóban Iduna mellett a tanácsnok, elől Albert és Ondofredi ült.

Kíséretök két szekérből s néhány lovasból alakult, kiknek vállaikon fegyver s kezökben egypár fölszerelt paripa kantárszára.

Amint továbbhaladtak, az uradalmi személyzetből többen csatlakozának, s végre csoportozat alakult. Iduna a tanyákon, a majorházaknál, a tagosított helyeken, hol váltógazdaság volt behozva a juhakloknál s a Szászországból szállított pepinieriánál²¹⁰ megállítatá hintáját, mindent megtekintett, s oly célszerű rendeleteket osztott, hogy a hideg tekintetű Terényinek arca néha felderült, Kolostorynak, ki a gazdaszat komolyabb részéhez nem értett, csodálkozása növekedék, és Ondofredi szemlátomást kezdé magát unni.

Dél körül volt már, midőn a vár alá érkeztek, mely nem fölette magas, de igen meredek hegyélen feküdt.

Iduna a távcsőtől kezdve legyezőjéig és fátyolkendőjéig mindent Terényi karjára vetett, s aztán hirtelen Ondofredinek nyújtva kezét, a kanyargó és bozontos ösvényen eltűnt. Kolostory sértett hiúságának alig leplezett jeleivel, Terényi pedig a biztos házibarát hideg nyugalmaival ballagtak, de alig érnek a hegy közepére, midőn a vár töredezett ablakának párkányán látták Idunát. Kendőjét lobogtatta feléjük, míg Ondofredi a szép nő karcsú derekát oltalmazón átfogván, tiszta és zengő hangon énekelé:

*Juhászlegény, szegény juhászlegény,
Tele pénzzel itt e kövér erszény;
Megveszem a szegénységet tőled,
Ráadásul add a szeretődöt.*

*Ez az erszény volna csak fogláló,
Ezerannyi még a borraivaló,
A világot adnád ráadásnak:
Szeretőmet mégsem adnám másnak.*²¹¹

Iduna oly művészien szép mozdulatokkal hajlott a magas ablaknyílásból a mélység elébe; Ondofredi oly büszke öntudattal, oly sugárzó arccal szorítá magához a vakmerész nőt, kinek kicsiny, könnyű lába alatt a kőpor és kavics halommal omlott alá; az egész jelenet a jól választott népdallal együtt annyira meglepő volt, hogy Albert, kit a kertlugosban a grófné nyájas szavai hiúsággal töltöttek el, ki később a szekerezés alatt elégtelen volt, most a féltékenységgel fullánk-döféseit kezdé keblében érezni.

²¹⁰ A legértékesebb tenyészállatok fajtája.

²¹¹ Petőfi Sándor verse.

- Szép pár lenne belőlök! Ondofredi az egész ezredben legcsinosabb alakú tiszt... Ugye, gyönyörű tablót²¹² látunk? - e szavakkal fordult Terényi Alberthez.

Ah, mily nevetséges szerepbe sodortathattam volna - gondolá Albert, míg Terényitől kérdé: - Hát már lakadalomról is lehet szó?

Terényi közönyös arccal és lassú hangon válaszolta:

- A felső körökben a házasság nem mindig szív kérdése. Idunának néhai férjétől szép vagyona van, melyről le kellene mondania. Aztán kapitányunk a haute-volée-nál²¹³ csak eltűretik. A grófné állása tehát csökkenne ily szövetség által. De végre is a szerelem ritkán kérd az észről tanácsot.

E társalgás közt a várablakhoz érkeztek.

Albert feltevé magában, hogy tartózkodni fog minden udvarlástól. - Hisz nekem kedves nőm van, kit szeretek, s ki keblének gazdag érzéseivel megajándékozza. Én boldog vagyok. És, Elizkém karjain mit érdekelhet egy kacér özvegy szívkalandja...? Albert szünetlen ily gondolatokat forgat eszében, s mégis feltűnően komor és visszavonult lőn, mint szoktak a féltékenységre hajló udvarlók, kik sorsukat reményeikkel vagy követeléseikkel összhangzónak nem lelik.

Iduna a távcsőt Terényitől elvévén, a kellemes vidékre nézdelt, mely balra Szentágostáig és a virányosi hegyélig nyílt, jobbra pedig vadon erdőségbe mélyedt, hol egy meredek ponton a kápolna áll, zöld harasztok és falaira kúszó folyondárok által félig betakarva.

- S tetszik-e önnek e táj? - kérdé Terényitől Iduna.

- Alig láttam - válaszolá ez - zöldebb s nevetőbb vidéket. Nem leigéző vagy nagyszerű, nem rémít vagy andalít; de az életben és tájékoknál is hamar ráununk minden erős benyomásra, s aki sokat utazott, végtére elégültebb azon helyekkel, hol a természet nem törekszik, a gyakorlatlan íróként, lármás hatásra. Én részemről szívesebben vagyok egy eleven, egy friss színezetű környékben, mely észrevétlenül hat idegeimre, mint ott, hol az óriás szirt, a sivár rónatér, vagy a vegetáció bizarr alakú növényvilágával és kábító illatárjával uralkodni akar kedélyem felett. Szeretem azon vidékeket, melyekről csak annyit lehet mondani, hogy ép és egészséges képök van. De hogy reánk egy vidék ily benyomást tegyen, arra a magas derekú, terebélyes ágozatú, gazdag lombú s eres, sötétzöld levelű tölgy- és cserfákra van szükség. S bármit beszéljenek költőink, az éjszakibb égalkak erdőit nem cserélném fel a platánok és pálmák tömbjeivel.

- Anélkül, hogy a költők védelmére hivatva érezném magamat - szólt Kolostory -, mégis meg kell őszintén vallanom, miként hűvös és homályos erdeink helyett örömmel választanék tanyát Közép-Ázsia magas térein, melyeknek jázmin- és rózsáligeteit az Isten s More Tamás²¹⁴ annyi csalogánydallal, oly tiszta léggel, oly ábrándos holdvilággal s oly szerelemittas nősívekkel töltötték meg, hogy lehetetlen a paradicsomot vonzóbbnak képzelni. S bár az éjszaki vidékeknek, mint ön mondja, ép, egészséges képök van, s érdemök az, hogy idegeinket nem rontják, sőt erősítik: én minden dietetikai²¹⁵ szabály ellenére szívesen barangolnék a Fűszer-szigetek

²¹² Kép, rajz, festmény (francia).

²¹³ Előkelő világ (francia).

²¹⁴ More Tamás (helyesen: Moore, Thomas) (1779-1852) - ír költő, író. Az ír népköltészet szöveg- és dallamanyagát idéző versei világhírűekké váltak.

²¹⁵ Helyes, egészséges életrend-tan (görög, latin).

vagy Ceylon égalja alatt, hol a tág láthatár ámbraleggel²¹⁶ van terhelve, a ködök vékony fátyola ösmeretlen virágok poraiból támad, a szellők Heliogabal²¹⁷ rózsavízfordőinél édesebb bágyadásba süllyeszti a testet, és a durva matróz idegeit is kábult, kifejezhetlen s le nem csillapítható kéjsóvárja ingerli a *szent plumiera*²¹⁸ illata.

Iduna mosolygva közbeszólott:

- Ceylonban legkevésbé ajánlanám a barangolást, mert a széles s magas fűszálak közt annyi pióca van, hogy mihelyt lábát a földre tenné, egyszerre ellepnék ezen alkalmatlan vendégek, pedig az északi szoros öltözetek hordása a hő égaljakon nincs szokásban.

- S a grófné volt Ceylonban? - kérde Ondofredi.

- Igen, midőn Kelet-Indiába utaztam.

- Férje halála után? - tudakolá ismét Ondofredi, ki a társalgás fonálát kezébe venni erőlködött.

- Négy vagy öt éve - szölt Iduna kikerülön.

- Talán midőn Livornóban az orvosok, egészsége helyreállításáért, nagy utazásokat ajánlottak?

- kérdezősködik Ondofredi, a grófné házi viszonyaiban szorosabb beavattatást negélyezvén.

Terényi vizsga szemeket vet Idunára, kinek arcán alig észrevehető pír borong.

- Livornóból indultam el - szölt a grófné röviden, s megint távcsőjéhez nyúl, hogy a kellemetlennek látszó tudakolásoktól pihenhessen.

De már ekkor Kolostory kérde, meglepetéstől sugárzó arccal:

- S kegyed tán Genuából utazott Livornóba?

- Természetesen.

- És tán éppen a *Hermina* gőzösön?

Iduna Albertre függeszté sötét szemét, s néhány másodpercig hallgatott, mintha visszaemlékezéseinek töredékeit szőné össze, és aztán derült, majdnem gyermekileg örvendő tekintettel mondá:

- Ön, Kolostory, velem ment a *Herminá*-n Genuából Rómába!

- S ah, a beteg nő kegyed volt?

- Igen, és fogadja most köszönetemet, melyet akkor nem lön alkalmam kifejezni.

- Szép grófné! Engedje említenem, hogy azon órák emlékét kegyed keze naplómban marandóvá tette.

Iduna, ki tán félt, hogy igen cifra bókokra megy át a társalgás, enyelgőn sугá:

- Ha máskor egy nőt a fedélzetről be akar vinni, azt csak szélcsend alatt ragadja ölébe; különben ismét nem kerülhetné ki a szerencsétlenséget, mely önnel történt, midőn nemes kedélyétől elragadtatva, igen gyorsan kívánt rajtam segíteni.

Iduna oly igézőn tekintett Albertre, hogy Terényi a meglepett Ondofredinek szintén sугva mondá:

²¹⁶ Illatszerül használt viasszerű anyag (arab).

²¹⁷ Heliogabalus (204-222) - római császár (218-tól). Erkölcstelen életmódja miatt meggyilkolták.

²¹⁸ Virágfajta.

- A nőket egy társaságban sohasem kell múltjokra emlékeztetni; mert a tényeknek, mik ilyenkor felmerülnek, a kérdezők helyett rendesen az új udvarlók veszik hasznát, kiket vagy céljaiknak kedvező körülményekre figyelmeztetünk, vagy lélektani adatokkal gazdagítunk.

Mielőtt Ondofredi e bölcs megjegyzés felől gondolkoznék, már a grófné Albert karján indult a szomszéd vadászakhoz, hol a keskeny ösvény kezdődék, mely csak gyalog vagy lóháton enged fölmenetelt.

A vendégek néhány perc alatt a legdelibb amazont látták maguk előtt, ki rendkívül szép és erős telivéren ült.

Most az urak nyergelt lovaikra pattantak. Csak a plébános, a kertészlány, a grófné komornája és ennek kedvéért az uradalmi mérnök mentek gyalog.

Sötét árnyak közt halad a kis karaván.

Rigófütty, csalogány-ének, a szirtokról, hű és terjedt visszhangok, itt a tajtékzó erecske, amott egy kis barlang, hol csepegéseket lehet látni, mindenütt derült ég, festvényi völgyek... s félóra alatt a hosszú s majdnem félhold alakú tó szélénél vannak, melynek felső szarván az erdő fedett kápolna áll.

Igen prózai lénynek kell lennie, ki e gyönyörű hegyi tó tükre nem andalg, kivált ha magánosan van és szerelmes. De a három udvarló s Iduna most magukkal voltak elfoglalva.

Iduna egykor gyakran gondolt *Herminára* és a hajókapitány szobájában alvó ifjúra, kinek sápadt, szép arcát oly hűn jegyzé meg, hogy Livornóban is szeme előtt lebegett; de a későbbi benyomások kitörölték azt elméjéből, s most aggódott, hogy albumában is, melyet általa rajzolt csinos művek ékesítettek, semmi nyoma nincs. Pedig sokért nem adná, ha a tenger-vihar vázolata megvolna; azonban bármint törí fejét, bizonyosan nem tudja, vajon érdekesebbnek hitt képekért nem áldozta-e föl?

Albert a hegyi tó helyett szintén az Adriai-tengeren csapong. Mindig a szenvedő, az egészen hatalmában álló, a csak félig öltözött nő jut eszébe, kit a zivatar elől köntösével fedett be, s keblére vont, hogy ajkait félénk csókjaival hintse el. Szemei szünetlenül a mellette lovagló Iduna deli alakján függnek, és hő képzelődése az amazon kecses mozdulatainak látásakor a hajón megkezdett éjjeli jelenetet folytatja.

Ondofredi pedig Terényi figyelmeztetését boncolgatja, s tán életében most először elégtelen saját magával.

Végre a hideg, vagy hidegnek látszó tanácsnok úr, ki Viktor kalandjától Félix nagy következményű bécsi báljáig Iduna körül az elefánti²¹⁹ szerepnél kedvezőbbre soha nem emelkedhetett, már kezdi belátni, hogy érdekében van a nőtelen Ondofredi helyett inkább Albertet pártolni, mint akinek udvarlásai könnyen idézhetnének oly botrányt elő, mely az ő malmára hajtana vizet. Ah, gőgös teremtés, gondolá Idunára tekintve... ah, ledér és hiú lény, szívem már igen elaszott, hogy akár őrvölgön szeresselek, akár gyűlöljelek; de lealáztatásodat még vágyom megérni, s minő kéj volna, ha te, kinek ajkain számomra nem volt mosoly, utoljára kénytelen lennél érettem és akaratom szerint élni!

Terényi sem figyel tehát a szép tájakra, s így történik, hogy míg a kisebb egyének a természet bűbárait élvezték, Iduna és udvarlói száraz társalgás közt léptetnek addig, hol az út kétfelé szakad, s egyik ága lankább ormokon kerüli meg a csaknem félhold alakú tavat, míg a másik

²¹⁹ Szerelmes pár társaságában a fölösleges harmadik.

ága szirtdaraboktól átszeldelt és meredek hegyélen viszen egy tetőhöz, honnan szintén veszélyes leereszkedés után azon domb hátának kanyarodik, melynek homlokán a kápolna áll.

Az első ösvény - mert útnak alig lehet nevezni - gyalog vagy lóháton könnyen járható; míg a másik sokkal rövidebb ugyan, de a hegyekhez nem szokott lovak elébe majdnem legyőzhetlen akadályokat vet.

Iduna az első ösvényre kanyarodott, midőn szemébe ötlik egyik erdősze, ki kicsin alakú, azonban erős moldován kancáján, melyen kengyel sem volt, a meredekebb útnak már tetőpontjára kapaszkodék. Ezen ügyesség a grófné szilaj kedélyét izgatni kezdé, s hirtelen megfordulván a meredek felé tart. Albert, ki gyakorlott lovas volt, s derék telivér ménét ösmerte, örömmel követé őt; míg Ondofredi komollyá lőn, mert kissé tanulatlan paripájában nem bízott; Terényi pedig, ki az uradalmi kasznár póniján ült, vagy magát, vagy a zömök állatot kímélni akarván, mosolygva szállott le lováról, s azt kötőféken kezdé vezetni.

Iduna büszkén gúnyos tekintetet vet reá, s iramlani kezd. Nyomban követi Albert, a többiek pedig hátrább maradnak.

Néhány veszélyes ponton, hol egy botlás vagy sikamlás életbe is kerülhetett volna, áthaladván, Iduna nyugodtan folytatja útját, s Albert, hogy Ondofreditől és Terényitől menekült, mihelyt a hely engedé, szorosan a szép özvegy mellé lovagol.

Társalgásuk percenként érdekesebb.

A grófnében a fizikai fölhevülés érzéket is szül. Fekete szemei lánggal fordulnak Kolostoryhoz, s ez magánkívül ragadtatva hajlik lován meg, s átkarolva a szép amazon derekát, keblét keblére vonja... nyílgyorsan, szenvedélyörülten egy hő csókot vet búbájos ajkaira, melyek semmi ellentállásra elkészülve nem voltak.

- Minő esztelenség! - mondá Iduna az út felé fordított nézellel, s a vakmerész karok közül kibontakozni törekedve. - Ah, így kompromittálni egy nőt! - ismétlé komor arccal... - Nem látja-e? - folytatta szaggatott hangon, s lovát Alberttől távolabb rántá.

Albertnek igazán van mire tekintenie: mert a hegyélen, melyről nemrég lejtettek le, mutatkozni kezd a lovával küzdő Ondofredi alakja; míg kevéssel közelebb egy szirt mellett állott Terényi, s nagy figyelemmel vizsgálja egy vadnövényt, melyet gyökerestől együtt kezében tartott.

Hogy Ondofredi a történeteket még nem vehette észre, valószínűnek látszik; de hogy a tanácsnok semminek tanúja ne lett volna, ez csak akkor hihető, ha nála a fűvészi tudvány nagyobb volt az udvarlói kandiságnál.

Albert egészen lehangolt.

Iduna oly lassan lovagol, hogy a hátramaradtak által mielőbb utóléressék.

Végre az egész társaság a kápolnánál összegyűl, s félórai derült kedv és víg csevegés után, melyben a főszerepet a grófné és Ondofredi viszi, a tört ösvényen indulnak a vadászak felé, hol már az asztal terítve volt, és a szakács - mert haragjára magosabb egyént nem mert kiválasztani - a melléje rendelt konyhaszolgálóra neheztel a hosszas várakozás miatt elromlott finomabb ételekért...

Nincs megszégyenítőbb, mint ha ügyetlenségünk miatt magunkat egy nő által mellőzöttnek hisszük.

Kolostory, midőn Idunát megcsókolta, nem volt bele szerelmes; de midőn másnap hidegen fogadtaték, e nő bírhatása sértett büszkeségének egyedüli elégtételévé lőn. Úgy kezde Iduna után járni, mintha semmi kötelék nem csatolná senkihez, mintha kalandori hajlamaival kötelességeket nem sérthetne, s boldogságot nem rombolhatna szét. Szüntelenül kereste a kedvező pillanatot, melyben a szép özvegygel magára lehessen; de ez mindig udvarlói közt volt, s kivált Ondofredi iránt növekedő szívességet mutatott.

Így töltek napok el, s a mellőztetés vakmerővé tevő Albertet...

Egy héttel a kápolna melletti kaland után Terényi a grófné szalonjában ül.

Előtte az *album*, melyet Iduna csak néhány hónap óta tett asztalára.

Minden idegen a művészi kezet bámulta volna az album átforgatásakor, de ha lenne Idunának oly ismerőse, ki egész élettörténetét tudná, némi szívszorongást kapna a sivár szenvedélyek és kalandori ötletek miatt, melyek most egy bűbájos tájkép, majd egy csodálatos esemény vagy népszokás közé vannak rejtve.

Terényi több svájci s közép-olaszországi vázlatot nézett meg, anélkül, hogy figyelme fölébredjen. De később egy zord börtön tűnt szemébe, hol füstölgő fáklyák rémes világánál egy szép apácát kellett tortúra alá vetni. A bakó a zárdanőről fehér kendőit tépdelte, hogy a meztelen tetemekre nyomja szikrázó vasát, melyet jobbujában tart. A szerencsétlen áldozat arcán az iszony és szemérem küzdelme megindító volt. Terényi hosszasan mereng a szenvedő vonalokon, s midőn az érdekes arc lélektani hűségétől kielégítve a hóhér arcára tekint, az, mentől többet vizsgálta, annál ismerősebbnek rémlett. Sokáig nem tudta a meglepő hasonlatosságot kitalálni, míg végre a hóhérban... Iduna férjére ismert. - Ah, szép démonom! - sóhajtá. - Te rémitőn bünteted, kik ellened vétkeznek! Mikor törik el uralkodó pálcád? Mikor fogsz trónodról lelépni?

Terényi a szalonon végigsétálva, ismét az albumhoz nyúlt. Egy amerikai vidék borul elébe, közepén gyér, de tüskés bokrokkal lepett erdővel. A fák közül felbőszült mén rohan ki, tajtékzó ajokkal, remegő testtel és tövisszúrásoktól vérző szüggyel. Hátához kötözve s félholtan hevert Buttler, kit az indiánok fogságba ejtvén, ördögi kegyetlenséggel akartak kivégezni. A rét előterén, hová az elkínzott állat száguld, néhány vadember ámolg. Mindenik szekercével kezében s borzas fején gallyakból készült koronát visel. E veres bőrűek, kegyetlen indulataik dacára is, az alélt Buttler szenvedéseit már kezdik sokallni, s mint arcukról gyanítható, megmenteni fogják őt. Terényi a lekötözöttre tekint... s ah, a kimerült és viaszszárga arc hasonlít a beteg Viktoréhoz, ki Iduna első imádója vala. Óh, köszívű lény, sóhajtá Terényi, Viktor gyáva volt, de te rémületes vagy.

Továbbforgatta az albumot, s egy tenger-viharra talált, mely villámló egének és mély hullámainak eleven színezése által némi érdekléssel bírt. A hánycódó gőzösön két alak: tán egy alvó vagy ájult nő s egy azt ápoló vagy szerelemmel átkaroló férfi mutatkozik. Egyik arcot sem lehete a sötét háttér miatt, honnan alig észrevehető körvonalokban tűnedezték elő, pontosan kivenni. De a következő képen már a láthatár derült, a tenger tükörsima, a part a tropikus ég legbujább növényzetével ékített, s mondhatatlanul vonzó. Vízimadarak lebegnek az alig ringó habok felett, s nedves szárnyaikról a nap sugáraitól fénylő cseppek gyöngyei hullanak alá. Minden kéjt lehelt s csendületet. A parton a természet egyszerű fiai, kiket inkább az árnyékos fák ágainak nagy levelei, mint pamutszövetek fednek, vonják ki hálóikot, s apró meztelen gyerekek nyúlnak sötétbarna kezecskéikkel a ragyogó pikkelyű halak után, míg távolabb a vén nénék, kik a cigányfaj megneemesített képmásai, tüzet szítanak, hogy ebédet készítsenek egy vad pulykából, mely kötözött lábbal hever a gyepen, hol fapalackokból

pálmátéj ajánlkozik a szomjúság eloltására, és a szétterített platánlevelekről friss pizsánggyümölcsök kacsingatnak ki. A csendes tengeröbölben pedig, melyet félholdként fog körül a zöld part, egy csónak himbál, kényelmesen, álmodon. Az evezőlapát meg sem mozdul. A jármű sorsára és a kedvező fuvalmakra van bízva, mert a matróz egy szép nővel enyeleg, kit majdnem átlátszó fátolköntös fed. Terényi e kelet-indiai hölgy vonásaiban némi hasonlatosságot fedezett föl Idunához, míg a férfi arca előtte szintén nem látszott ösmeretlennek, ámbár a titkos hasonlatosság kihüvelykezésén hasztalanul törte fejét. Visszaemlékezései nem jöttek segítségére. Ah, lenge nő, sóhajta az albumot becsapván, ah, változékony teremtmény! Ki tudná, hogy száz meg száz imádóid közül melyiket választotta buja képzelődésed e papírdarabra, hol jelenléte vagy egy botrányos nap hagyománya, vagy egy még el nem ért sóvárgás kéjórának terve?

Terényi kedvetlenül csapta be az albumot, mert a szomszéd teremben lépéseket hall.

Kolostory nyitá fel az ajtót.

- Isten hozott! - szól Terényi nyájason, kezet nyújtva.

- S te egyedül?

- A grófné főfájásról panaszkodik. Tán beteg, vagy magányt akar; Ondofredi pedig Szentágostát még holnapután itthagya.

E két tény úgy volt összefűzve, hogy Albert a féltékenységet érzé keblében fel-feléledni.

- S miért távozik Ondofredi? - kérdezte nem egészen eltakart tudvággyal.

- Ezredese rendes állomására parancsolta vissza.

- Szegény fiú!

- Nevettem, mert olyan indulatba jött, hogy szolgálatából kilépni akart.

- Hisz így sem fog Szentágostától messze fekünni.

- *Közel lenni és jelen lenni:* e szavakban nagy különbség van, mely a nőknél gyakran sorsunk felett határoz.

- Nézeted a nők jellemének nem hízeleg.

- Ha a sors oly kedves lényhez vezette volna életutamat, minő bárónéd, akkor a túskebokrot is karácsonfának nézném, melyre az angyalok legszebb ajándékaikat aggaták.

- Büszkévé tennél nőmre, dicséreteddel, ha különben sem volnék az - válaszolta Kolostory erőltetett vidámsággal.

Ekkor belép Iduna.

Vonalai valamivel sápadtabbak, de eléggé derültek s legkisebb jele nélkül a bánatnak vagy rosszullétnek. A kertbe mennek. A grófnénak kart Terényi nyújt. Kinn egy rövid eső miatt kissé hűves lég van.

- Kérem, komornámmal hozassa nyakkendőmet ki - szól Iduna Alberthez fordulva.

Kolostory besiet. De a szobaleányt hasztalan keresi, mígnem eszébe jut, hogy a nyakkendőt a nappali teremben látta, éppen azon balsac hátán, melyen Terényi ült.

Egyenesen a szalonba megy tehát, azonban már a kendő nem volt ott. Bizonyosan, gondolja, a komornának kellett kivinni, s tán azalatt, míg őt szobájában nem találta.

Megvonja a csengettyűt, s a lány bejöveteléig unalomból előveszi az albumot, és lapozni kezd benne. Szemei a tenger-viharra akadnak.

- Ah! Ez a hajó... *Hermina!* - kiáltá elragadtatással.

De öröme és hiúsága tetőpontra ér, midőn a másik lapra nyitván, a habokon ringó sajkában, mely egy tündérszép kikötő előtt lebeg, a szerelmes matróz édelgő arcán saját vonalait vélte feltalálni, és a fátyol-köntösű kelet-indiai nőben Idunát gyanítja. - S én öt évek óta érdekelttem volna? - kérde magától, elragadtatással. - Nem, nem, az lehetetlen... s mégis, mégis e rajzoknak bírni kell jelentőséggel. Ah, a kedves nő engem választott eszményképül. Ő a fényes társaságok élvei és szórakozásai közt emlékezők vonalaimra. Hisz a csolnakban a férfialaknak termete, szeme, homloka és göndör fürtei az enyimek.

E fölfedezés oly ellentétben vala Idunának közelebbi hidegségével, hogy Albert okossága és képzelődése közt lehetetlen volt a súlyegyennek föl nem bomlani.

Crayont ragad tehát, s egy papírdarabra következő sorokat ír: „Szép Idunám, keblem istennője! Varázsold e pásztorórát a kies paradicsomból, melyet művészi kezed teremtett, az életbe át. Kívüled mi nekem a világ? Szeress, Idunám, ezentúl is szeress!”

Gyorsan hajtá be a papírt, és az albumban azon rajz mellé rejté, hol a sima tengertükrön a matróz és a kelet-indiai nő kéjelgettek.

Végre a komorna a nyakkendőt előhozta, s Albert a kertbe siet.

Az úton már bánni kezdi merészségét. Szeretne visszatérni, de egy sétányról elébe lépnek Terényi és a grófné. Iduna leigéző vala a házibarát s a nős imádó iránt egyaránt. Sokat tudakolt Elizről, és csodálkozték, hogy ennyi idő óta nem volt nála. Albert életében most először találta szép hitvesének dicséretét kellemetlennek, pedig Terényi is kifogyhatlan kezdett magasztalásaiban lenni.

- Szeretném lerajzolni őt - szólt Iduna.

- Nemde, hogy albumába tegye? - kérdete Terényi könnyű mosollyal.

- Miért ne?... Eliz legszebb rajzom volna.

- A grófné igen szigorú a kelet-indiai nő iránt - sугá Terényi félhallhatón.

Albert összerendezte.

Iduna kémlő tekintetet vetett Terényire, de ennek hideg arca nem látszott semmit érteni a két borongó szem tudakolásaiból.

Míg a Kolostoryra nézve kényelmetlen társalgás folyt, a komornyik az előteremben Ondofredinek jelenti, hogy a grófné rosszul érzi magát, és szobájába vonult, de a kis szerecsen apród, ki a nőcselédektől éppen akkor nyargal ki, ellenkezőről fecseg. E történetes zavar a kapitányt bántá, mert a férfiak, amely mértékben kegyelteknek vélik magukat, annál követelőbbek.

- S nincs vendége a grófnénak? - kérde a komornyiktól haragosan.

- Nincs. Ha azalatt nem jött, míg a plébánoshoz futottam, hogy holnapra ebédre hívjam.

- Csak a báró úr van itt - közbeszólt a néger.

- S Terényi úr még szobáiban mulat?

- Nem, ő is feljött a szalonba.

Ondofredi végigment a rokokó ízléssel bútorzott termeken, melyekről akkor emlékezénk, midőn Albert a plébánossal együtt először járta meg a szentágostai várat, de a nagy szalonban és a mellette fekvő budoárban senkit nem talált. Gyorsan nyitott tehát a fegyvertárba, s onnan a kicsiny díszterembe, hol a grófné olvasni szokott, s hol most néhány újabb regény és illusztrált utazások mellett az album hevert.

Itt sem vala senki, valamint a keskeny csarnokban sem, mely nagy üvegajtójával a kert egyik mellék-lépcsőzetéhez vezetett, s melyen túl a grófné magánszobái kezdődtek, hol mostanig még Ondofredit sem szokta elfogadni, ki különben legtöbb szabadságot vett magának.

Tán a kertben lesznek, gondolá a kapitány. Tán a friss tiszta léget és virágillatot élvezik. De hiszen a grófné beteg, jutott viszont eszébe... Bár az asszonyi nemből ő van legkevésbé migrénre, idegességre és más ily alkalmi nyavalyákra teremtve... S mégis vajon nincsenek-e a mellékszobában, töprenkedék utóbb, anélkül, hogy oda benyitni bátorkodnék. Ez különös lenne, sóhajtá. Azonban a házi szokásokon változtatni rajta áll... bár tudom, hogy Terényiért nem kezd új divatot... S Kolostory? Ne rágalmazunk; ő házas... hüm, hüm! Vagy talán a gyapjasfejű poronty hazudott, és a komornyiknak volt igaza? Ez villant elméjében föl. Megkeressem-e szobájában Terényit vagy a komornát, kérdé magától, s mint a tusakodások alkalmával többnyire szokás, egy harmadikat tett, melyre legkevesebb oka volt, tudniillik a kicsiny szalonba visszatért, s egy ringó karszékbe dőlt, és oly erélyesen kezdte azon himbálni, mintha orvosa erős commotiót²²⁰ írt volna elébe.

Néhány másodpercig tartott e szenvedélyes hánykódás.

Ekkor Ondofredi megint lábára állott, s most sétálva, majd mesterkéltnyugalommal a dívánokon és hosszú-székeken heverve, eltökélé itt maradni mindaddig, míg elválík, hogy valósággal a beteg grófné mellett ül-e Kolostory? - Kinyitom a szalon ajtaját, mert úgy a kerti bejárót és az Iduna szobáját is szemmel tarthatom. Csak türelem! Csak csendesség és hidegvér!

Ily monológ mellett kezdé Ondofredi, magának hidegvért csinálendő, előbb az etagère-ek sínai²²¹ bábjaikat vizsgálni, aztán az asztalon heverő könyveket és végre az albumot, melyben Albert soraira akad.

- Mi lehet e cédulában? Ah, szerelmi nyilatkozat. De mennyi követeléssel! Nevetséges, valóságos botrány e golyónak ímodora. S mily biztos reménnyel kér légyottot! Terényi betűit jól ismerem, míg e kézvonás idegen előttem. Albertnek kellett írnia. Ha, Ha! Ó feleséges ember. Vele majd könnyen elbánhatok.

Ondofredi zsebébe dugta a levélkét. Most már az enyimet lopom az albumba, gondolá, úgylis rég keresek alkalmat Iduna körül egy határozott lépést tenni.

Ondofredi szép kifejezéseken törte a fejét, de végtére azon luminosus²²² eszmére bukkant, hogy legcélszerűbb az imént kigúnyolt szöveget szóról szóra lemásolni.

Mihelyt pedig szerelmi nyilatkozatával kész volt, Albertnek könnyelműségén okulva, azt szépen lepecsételé, és a maga rendjén címezte.

Alig volt minden helyén, midőn a komornát látja a grófné termeiből kilépni.

²²⁰ Mozgás (latin).

²²¹ Kínai (nemzetközi szó).

²²² Világító; okos (latin).

- Psz! Psz! Rozi, kérem!

A komorna a hang felé tekint.

- Rozi! Beteg-e még a grófné?

- Csak a migrén bántja.

- Fölöltözött-e?

- Rég a kertben van.

- Magára?

- Az urakkal.

Ondofredi a társaság felé indult, hol ismét az albumra gördül a beszélgetés. - Melyik kép tetszik önnek? - szóla a grófné Terényihez. Ez minden célzástól távol látszó hangon mondá: - *a szélcsend.*

- Szélcsendet, ha jól emlékszem, kettőt rajzoltam. Az egyik az Éjszaki-tengert ábrázolja a dániai partokkal, hol két éve voltam; a másik bizonyos művész útinaplója szerint készült, és a tropikus égalj legvirítóbb szigetének öblén tüntet egy csónakot fel. S ön e szélcsendek közül melyiket érti?

- Azt, hol a szép indusnő mellett egy ábrándozó gentleman turbékol - válaszolá Terényi.

- S önnek is tetszik e kép? - kérdi Alberttől Iduna.

- Igen - szóla ez zavartan.

- Úgy ízlésektől nagyon különbözik az enyim - jegyzé meg a grófné.

Terényi saját ízlését kezdé védeni.

Iduna az Éjszaki-tenger szélcsendét emelé ki.

Terényi a forró égöv alatti szigetpart varázsáról beszélt.

- Hiszen ön a napokban, midőn a romvárnál voltunk, a hidegebb vidékek szépségét magasztalta, s cserfák nélkül nem is képzelt kedves tájékat - ellenveti Iduna.

- De - szól Terényi - az én képemen sötét szirtek helyett zöld növényzetet találok festvényi csoportozatokkal, s a megkötött pókától²²³ kezdve a fák ágaira vont gyermekbölcsőig minden oly eleven, oly pittoreszk²²⁴, oly jellemző, hogy a szigetpart kedves jelenetei miatt egy percig elfeledtem a boldog halandót irigyelni, ki a gyönyörű növel a csónakban édelg.

Iduna hosszan néz Terényire.

Kolostory tőhegyen áll.

S Ondofredi már a társasághoz ért.

- A kapitány mellettem fog nyilatkozni - mondá a grófné. - Menjünk be. Nézzük meg a képeket. Legyen Ondofredi bíránk.

- Mi fölött? - kérdé ez.

- Az album rajzairól van szó. Azokat fogjuk áttekinteni. S ön lesz-e bíró műnézeteink fölött?

²²³ Pólya, pelenka (tájszó).

²²⁴ Színesen festői (nemzetközi szó).

- Igen nagy megtiszteltetés - mondá Ondofredi savanyú arccal. Kolostory hátramarad.

Ondofredi kedvetlenül lépeget előre.

A társaság különböző vitatkozások és érzések közt a szalon felé közelít.

Ekkor Kolostory, gyorsan előnyomulván, karon ragadja a grófnét:

- Magánosan nézze meg a képet - súgá sötét és szorongó arckifejezéssel.

- Miért? - kérde Iduna csodálkozva.

- Ha a legkisebb kímélettel tud lenni irántam, teljesítse kívánságomat.

Iduna Albert lángoló szemétől visszadöbben, s gondolkodva lép a többiekhez.

Terényi, ámbár Ondofredivel beszélt, látta, hogy a grófné és Albert felindulva vannak. Égett tehát a kíváncsiságtól, tudni okát. - *A szélcsend*, melyet én imádok - szóla hozzájuk fordulva -, Kolostory barátomnak, mint költői szellemnek, figyelmét és magasztalását kiválólag igénybe veheti. Alig várom, hogy megmutathassam.

Kolostory arca kipirult.

Iduna kerülni akarta a képrőli beszédet, s mélán fosztogatá szét egy azalea virág levelét, mintha semmit sem hallott volna.

Már a társaság a tornác lépcsője előtt volt.

S most Ondofredi sápadtan vonja félre a grófnét. - Az istenért! - súgá -, egyedül nézze meg a képet.

- Miért? - tudakolta Iduna növekvő bámulással.

- Teljesítse, mire kértem, ha nem akarja, hogy még ma föbe lőjem magamat.

Ondofredinek fenyegető és szilaj arckifejezése volt.

Iduna elrémült. - Megörültek-e ezek! - rebegték ajkai félhallhatón.

Terényi vigyázatát a kapitány sugdosásának megfejthetlen hatása sem kerülte ki: - Mit szőnek itt? - kérde halkán Alberttől, szemével Idunára és Ondofredire intve.

Albert indulatosan vállat vonított.

A társaság már a küszöbnél volt.

A grófné a szobába nyitván, a még künn állók felé fordult: - Önök, lovagaim! - szóla nyájasan -, remélem nem fogják ellenzeni, ha az Iduna ítéseti nézetei ellen emelt panasz a jobban értesülendő Iduna által vizsgáltatik meg. A nőknek is vannak felségi jogai.

- Természetesen - kiáltá Ondofredi. - Mi időt engedünk, míg nagysád újra összehasonlítja a rajzokat, s én a reám tukmált bírói tisztet hódolattal teszem lábai elébe.

Kolostory szívéről nehéz kő gördült le; Terényi szemére pedig még sűrűbb hályog borult.

- Derék fiú Ondofredi! - sóhajtá könnyülten amaz.

- Mily ügyetlen Ondofredi, ha gálánt akar lenni! - gondolá emez.

Iduna, ki mihelyt a szalonsztalhoz ért, az albumot kezébe vette, mozdulatait oly eszélyesen intézé, hogy az ablakmélyedéknél még Terényitől is észrevétlenül olvashatta el a szerelmes levelet.

A két vetélytárs feszült hangulatban volt.

- S most mi a véleménye kegyednek? - kérde Terényi az ablakhoz közelítvén.

Iduna a társasághoz fordul, s mosolygó ajkkal mondja:

- A nők ritkán tudnak bírálataikban az egyéni szempontoktól menekülni. Én most sem kedvelhetem e tájképet. Lehet, hogy visszatetszésem onnan ered, hogy alkalmatlan vagyok azon lány érzésekre, azon naiv boldogságra, azon olvadékony édelgésre, mely egy ily csend-életre kíváncsi. Eleitől fogva oly unalmasoknak képzeltem a pásztorórákat, hogy a művészetben sem tudom szeretni.

Iduna mélyebb hangnyomattal ejté végszavait.

Kolostory, ki a grófné megjegyzését levelére célzottak hívé, lealázva volt.

Ondofredi is elpirult, de Albertre tekintvén, kárörömmel gondolá: - Igaz, hogy visszautasítottam, azonban ő is magára veszi a figyelmeztetést, s így mindkettőnknek egyszerre mutatnak fűgét.

Terényi egyedül fűzte tovább a társalgást. - Csodálom - mondá hízegőn -, hogy a grófné, ekkora ellenszenv mellett is, tökéletes idilli képet tudott teremteni. Kivált a csónak a kieszen szendergő habok felett és a szerelmi vágyainak magát átengedő barna nő, kit a matróz a legérdekesebben karol át, minden követelést túlhaladnak.

- S gondolná-e Kolostory, kihez hasonlít a matróz? - kérde Alberttől Iduna.

Albert borús szemeket vetett a kérdező felé.

- Tekintse csak meg. Kérem, nézzen e képre.

Albert szárazon mondá: - Én általában rossz szív- és arcösmerő vagyok.

- Mégis, nem találja-e - folytatta Iduna -, hogy a matróz arcélben egészen önhez üt. Csak álla keskenyebb és ajkai vékonyabb metszetűek.

- Én az indusnőben látok több hasonlatosságot nagysádhoz - szóla Kolostory vontatva.

- Az természetes - mond Iduna -, mert szegény nővérem képe lebegett szemem előtt, míg a szerelmes nőt rajzoltam.

- És midőn a matrózt? - kérde Albert reszketeg hangon.

- A matróz boldogult nővérem *protegéje*²²⁵ volt, egy fiatal szobrász, kit saját költségén neveltetett.

Terényi emlékezik, hogy Szendery többször említé Iduna apjának régi viszonyát egy híres énekesnővel s annak leánya számára tett legatumait²²⁶. Meg volt tehát elégedve a grófné szeszélyével, mely éppen akkor szakítá meg vele a társalgást, midőn különben a csónakra tett célzataival nagy bakot lőhetett volna.

De Kolostory egészen szétzúzva volt. Előbb kigúnyoltnak vélte szerelmi nyilatkozatát, s most arról kelle meggyőződnie, hogy reményeinek alapja sem volt, és hiúsága valóban nevetséges helyzetbe sodorta.

- Isten önnel, grófné! - mondá titkolhatóan fájdalommal.

- S ön távozni akar?

²²⁵ Pártfogolt (francia).

²²⁶ Végrendeletben hagyott ajándékok (latin).

- Visszavonulásom által sietek óriás ostobaságomért magamat megbüntetni - sűgá Kolostory keserűen.

- Nem értem önt, Albert - szólt Iduna csodálkozva.

Albertnek egy könnyű reszketett szemében.

- Ma ön megfoghatatlan, rejtélyes és rendkívüli szeszélyű; a mai nap egész talány előtttem - folytatá Iduna halkán.

- A talány, Iduna, melyen csodálkozik, reám nézve legkedvezőbben lesz megfejtve, ha ön csak őrvöngőnek képzel.

- De a szent istenre, miért?

Albert válasz nélkül hajtá meg magát és távozott.

Elmenete után a társaság lehangoltabb volt, s Iduna csakhamar főfájásról panaszkodván, szobájába vonul.

Feje a szép özvegynek nem fájt ugyan, de idegei izgatottak, kedélye nyugtalan...

Öt fény és hódolat vette állandón körül. A szerencse mindig mosolygó arccal látszott elébe lépni. Boldognak tartatott, de élete örömtelen volt.

A gög és tetszvágy még leánykorában uralkodék különben hajlékony jellemén, mely eredetileg több nemes, mint salakos elemekből vala alkotva, s melyet sem a divatos nevelés, sem egy elhibázott élet baliránya nem tudott egészen elrontani. Iduna az övénel még magasabb családból nyert férjet, kinek esze, jelleme, eredeti modora, politikai befolyása s rettenthetetlen szíve egyaránt bámultaték. A nővilág irigylé szerencsáját, bár a házastársak közt szembetűnő korkülönbség volt, s bár a melegvérű nő inkább csak becsülte, mint szereté az ezredest.

Ah, e becsülés, mely egy parancsoló, eltökélt és komor férfiú szellemi felsőségének volt hódolatul nyújtva, hamar változék félelemmé, s Iduna az ezredes tekintetétől úgy függött, mint a szigorú apától az anyátlan leányok szoktak, kik mellett nincs többé egy szelídebb kedélyű lény engesztelő befolyása.

S csoda-e, ha a becsülés a szerelmet, a félelem az elcsábíttatást nem tudta meggátolni?

Terényi elbeszéléséből ösmerjük már az ezüst érme történetét.

Iduna a megbélyegeztetés óta gyűlölte férjét, megveté szerelmesét, rettegett a világtól, s a gyalázattal, mely örökké fenyegeté, tanult - bár sikertelenül - szembenézni.

Ennyi kín, mint férje hivé, valósággal sírba is vitte volna őt, ha a politikai véletlen, mely zsarnokától megmenté, nem jön segítségére.

Hogy az ezredes elbujdosása és halála után Iduna oly könnyelmű volt-e, minőnek Szendery gróf, ki rágalmasait még saját családjára is ki szokta terjeszteni, Adél félbemaradt esküvőjekor Terényinek beszélé; hogy Iduna a férfiak iránti kegyeivel legkevésbé sem lett volna-e takarékos? - Ezen kérdést az első években tán ellene, a későbbiekben inkább részére döntené el a világ, s hihetőleg mindkét korszak alatt elégséges adat nélkül.

Mi e történet folyamán kívül eső időkre nézve csak annyit mondhatunk, hogy Zörény grófné kedélye mélyebben vala feldúlva, hogysen az életről s a társadalmi viszonyok felől többé nyugodtan ítéltetett volna.

Gazdagsága, gögje és szenvedélyei a szerény visszavonulást és magányt lehetetlenné tették.

Ő utóbb is a felső körökben élt: de a társaságot, melyben, míg gyalázatának jele mellén függött, annyi félelmet és kint szenvedett, azon perc óta, hogy aggodalmaitól szabadult, kezdé lenézni. Hiszen bizonyosan tudta, miként a nők, kik barátnéi és ösmerősei voltak, gúnnyal tekintettek volna reá, ha az ezüstpénz története nyilvánosság elébe kerül, s tán annál inkább, mentől számosabb tévedéseikért bélyegezhetné meg őket is egy zsarnok-kéz. Mit becsüljön, gondolá, e kétszín-lényekben, kiknek erénye az eltitkolás ügyességéből áll, kiknek erkölcstana a *dehorsok*²²⁷ megtartása által kielégítettik, s kik saját gyengeségeik mellett mások hibái iránt kérlelhetetlenek?

Hasonló sötét színekkel festette magának a férfiakat is, s tapasztalása tökéletesen feljogosítja akármily szigorra megítélésökben.

Ily kedélyhangulattal s ily nézetekkel Iduna nem akará szeszélyeit azért korlátozni, mert általok egy nőnek házi viszonyait bonthatja föl, egy mátkában féltékenységet vagy bizodalmatlanságot ébreszthet, és egy aggódó anyának könnyeit áraszthatja meg.

S miért is törődnek ő, a feldúlt életű, ha a férfi, kivel játékot űzött, igazán szereti-e őt, és a csalódás érzése miatt szerencsétlen? Avagy csalatkozhatik-e valaha nálánál jobban, vesztegetheti-e szívkingseit botorabbul, kínoztathatik-e démonibb kegyetlenséggel? S miért a kímélet azok iránt, kik fogalmaik- és szokásaiknál fogva szintén nem gyakorolhatják önzésök árán a kíméletet és megtagadásokat?

E szomorító elvek, e beteg világnézetek szigorúan az életbe átvive oly szép teremtnél, minő Iduna, a legveszélyesebb fegyverekké lettek volna; de büszkesége, indolenciája²²⁸, választékos ízlése és szívének nemesebb gerjedelmei nem engedék őt végletekre fajulni, s eddigelé szeszélyeinek még nagy áldozatai nem voltak. Azonban egész modora és életszokásai által mégis örökös meghasonlásban vala a társasággal, s bár helyzete irigyelteték, egyszersmind elkárhoztatva lön.

Ő tehát emancipált nő volt... ha lehet, a Léliák²²⁹ dacára is valaki ilyen, mi iránt azonban jogunk van kételkedni. Mert a némberek, kiknek legszebb erényeik a szemérem körül csoportosodnak, sokkal érzékenyebbek a vélemények irányában a férfiaknál, kiket a közélet és szabadabb viszonyaik rendre szoktatnak az uralkodó nézetek s erkölcsök felett, védelmi vagy támadó harcokra. Egy férfi hidegen hallgathatja a társaság általi elítéltetését; egy nő, midőn szándékosan idézte is elő, feljajdul a megvettetésre. S Iduna, bár nem becsülé még barátnéit sem, alig maradt érzéketlen ellenségeinek is ócsárlásaira. S ha különcködései miatt meghasonlásban állott körével, noha ellenkezőt színt, nyugtalan volt a kárhoztatásokkor, és ha könnyelmű tetteit a világ a valónál feketébb színben látta, büszke vala ugyan a mentegetőzésre, de annál keserűbben érezte szerencsétlen helyzetének súlyát.

Ebből folyt, hogy ámbár gondatlan negédjéért, mely Félixet ideglázba ejté, szebb elégtételt alig adhatott, mint midőn kórágya mellett ápolójává lön: mégis Bécset oda hagyá, mihelyt a társaság egészen más értelemben vette szokatlan, de nemes kedélyből folyó tettét.

Iduna némi elfásultsággal jött Szentágostára, s hogy később szíve még izgalmak és benyomások után nem sóvárgott, abból gyanítható, mert közvetlen szomszédain kívül máshova nem ment, és csendes félrevonultságát igyekezett minden idegen vendégtől oltalmazni.

²²⁷ Külszín, látszat (francia).

²²⁸ Bosszantó közönyösség (latin).

²²⁹ Lélia - George Sand (1804-1876) *Lélia* (1832) című regényének hősnője. Az önállótlan nő jelképe.

Azonban, úgy látszik, az albummal, melyet a *Hermina* gőzös meglelt rajza miatt tett szalonasztalára, ismét új bonyodalmak és nyugtalanságok kezdődtek, s annál alkalmatlanabbak, minél kevesebb módja volt mostani félrevonultságában azokat más benyomások által gyengíteni.

Iduna a nap hátralevő részét, a rövid estelin²³⁰ kívül, melynél csak Terényi volt asztaltársa, magában tölté.

Tíz óra körül pedig hálósobájába vonult, s itt megint föltámadtak a leélt órák kellemetlenségei.

Szeretett volna sírni, szeretett volna egy zivataros éjt, hogy lovára vetvén magát, szél- és záporban rohanjon hegyekre fel, sötét völgyekbe alá, míg elbágyadva, kifáradva, lankadtan, zsibbadtan, gondolat nélkül ejtené kezéből a gyeplőt ki; szeretett volna imádkozni, megremülni, kétségbeesni, csak hogy idegizgatottságától, mely kedélyét sem fölemelni, sem lenyomni nem tudta, minél hamarabb menekülhessen.

Homloka nem volt forró - hisz azt többször tapintá kezeivel -, vére a szokottnál tán gyorsabban sem csergett, s mégis lázos hév nyargalt idegein át, ajkai szárazak valának, lélegzete nyugtalan. Egy helyen ülni nem tudott; ha könyvet vett elé, az kezéből kifordult; ha járt, álmosnak hitte magát, s ha karszékébe dőlt, háborgó érzései onnan felzavarták. De minden izgatottsága mellett egyszersmind oly tunyaság, oly apátia vett rajta erőt, hogy röstellt komornájának csengetni, iszonyodék vetkezni, kiállhatatlannak hitte az unalmat, míg öltözetén a kapcsokat kibontani s hálóköntösét ráadni fognák.

Őt ugyanis, bár különböző okokból, Ondofredi és Albert csodálatos bánásmódja, megfoghatatlannak látszó tettei egyaránt ingerlék.

Kezébe ragadta az albumba rejtett levélkét. - Minő önteltség! - sóhajtá. - Ondofredi évekig oltározott előttem, anélkül, hogy legcsekélyebb jelét bírná vonzalmamnak. S most oly hangon sürget légyottokat, mintha az én szenvedélyemet, mely iránta támadt, akarná a kéjórak által megjutalmazni. Szeress, Idunám, ezentúl is! Ezt meri írni. Kedvem volna e hetyke szavakért bolondot csinálni belőle, ha... Albert nem venne mindent oly komolyan.

Albert neve, bár másnemű, de még kedvetlenebb benyomásokat ébresztett Iduna keblében.

Ő Kolostoryra egész közönnyel sohasem gondolhatott. Ennek külsője is első percre már megragadta képzelődését. Iduna, ki a kéjsóvár asszony, az emancipált némbér és a gyakorlott művésznő hármaskörével tekintett a férfiakra, kénytelen volt elösmerni, hogy ámbár a világot beutazta, mégis kevés egyént látott, kinek arca kifejezőbb és alakja fantasztikusabb lenne, mint az Alberté. Aztán az elkényeztetett s büszke Albert hiúsága, önzése, szeszélyei, sőt majdnem a nevetségesig vitt követelése is, melyekkel a nők irányában eléggé bőkezű volt, együttvéve csakugyan másként adták ki magukat, mintha ugyanezen gyarlóságok a szép, de szellemtelen Ondofrediban vagy az éles elméjű, de magasabb emelkedettség nélküli Terényiben összpontosultak volna.

Albert tehát szívesen fogadott vendég volt Szentágostán.

Albert mindinkább érdekessé vált Iduna előtt.

De nagy tévedés lenne e vonzalomnak mélyebb jelentést adni.

²³⁰ Itt: vacsora.

Iduna tán képzelhette, hogy Albert mellett könnyebben röpködhetne el a szerelemre szánt idő, mint régibb udvarlói körében; vagy lehetséges, hogy még ennyi megkülönböztetést sem ruházott reá, hanem csak oly kitűnő egyéniségnek találta, kivel a szorosabb barátság örökké érdemel egy kevés figyelmet és gondot. Azonban akárhová sorozzuk, s akármily mértékűnek véljük a szép özvegy hajlamát, végre is kétségtelen marad, hogy az a szív valódi szerelmének nem volt nevezhető. S Iduna most nem is a szerelem miatt nyugtalan. Ő nem azért van ingerültségben, mert keblét titkon édes gyötrelmek ostromolják; vagy mert Albert iránt szorosan kitűzött céljai vannak. Korántsem. Iduna bosszankodik, hogy az egész délután Albert modorán és szavaiban valami idegen, valami titokszerű derengett, melynek mélyéig ő nem hathata. Iduna sértve volt, hogy Albert hidegen maradt az album rajzainál; mert bizonyosan hitte, miként neki *Herminá*-t is kellett látnia, bár legkisebb jelét sem árulá el örömeinek vagy meglepetésének. Iduna sejté, hogy Albert valamiért haragszik, vagy bántva érzi magát; Iduna félt, hogy a szeszélyes férfiú tán a múlt napi mellőzések miatt is felgerjedve minden magyarázat nélkül kimaradhat házától, sőt gyanítá, hogy éppen ily gondolattal távozzék el. E benyomások ostromlák a grófnét.

- Tán Ondofredi levelét látta Albert az albumban. De akkor miért kíváná, hogy titkon olvassam el? Miért fél Ondofredit nevetséges helyzetben látni?

E kérdést százszor hányta fel Iduna, anélkül hogy megoldani tudná; de végre mégis elhitette magát, hogy Albert mai neheztelése a féltékenységen épült.

E hízogató megnyugvás csillapította ingerültségét.

- Ondofredit vakmerőségéért *interdikt*²³¹ alá vetem, és... meg fogom látogatni Kolostory bárónét, bár ő még a közelebbi vizitimet sem adta vissza.

Ezen elhatározás után a grófné csengetett komornájának, s egy óranegyed múlva már pongyolában térdelt az ágya melletti emelvény ércfeszülete előtt, melynél esti és reggeli imáját pontosan szokta végezni.

4.

Menjünk a várból Virányosra...

Albert eltökélte felhagyni Idunával.

- Megátkoznám szívemet, ha tudna még iránta érezni; szétzúznám agyamat, ha benne e percek óta nem szakadt volna el minden emlék, mely lelkemet az övéhez kötö.

Ezen erős, ezen mogorva szavakat ismétlé - Isten mondhatná meg, hányszor -, majd sóhajtvá, majd dacosan és összevont homlokkal.

De színpadi fogásokkal az ember saját magát nem áráthatja, s Albert szünetlenül tapasztalta, hogy dühöngései és esküi dacára is elméje mindig Idunánál van.

Mert hiúsága a vélt kigúnyoltatás miatt annyira megsértve volt, hogy látszott, miként ezentúl már csak a győzelem által orvosoltathatik.

Különben ő, ki elvileg jó férj akart maradni, teljességgel nem tűzte törekvésül e diadalt. - Mit bánom - mondta magában -, ha a begyes grófné, többek által akarván érdekelteni, senkihez sem

²³¹ Tilalom (latin).

vonzódik! Mi gondom könnyelműségeire! Miattam miért ne legyen ő akár egy Messalina?²³² Jó, hogy feleségem nem olyan. Eliz hű és szeret. Tehetek-e szebbet s rám nézve is boldogítóbbat, mint ha e kedélyes nőt érdeme szerint becsülöm, imádom?

Azonban Albert, bár nem veszi észre, Elizhez naponként hidegebb. Még most is mosolyganak ugyan ajkai, ha felesége melléje ül; még most is örvend, ha ez karján elébe hozza gyermekét, melynél gyönyörűbb teremtest az ég lakói közt sem lehetne képzelni; még most is szereti, ha Eliz estvénekint a hárfát kezében tartja, s mondhatatlanul kedves hangjával a mából egy más, egy rég letűnt örömidőhez ragadja vissza őt; még most is meg-megsimítja nője selyem fürteit, s néha keblére vonja annak kéj- és szeméremtől égő arcát; de szíve hidegebben ver az öröm mámorában, gondolatai messze tévednek, ajka szótlan, vagy egy-egy sóhajtás emelkedik kebléből.

Olykor esengve várja a hajnalt, hogy a mezőre lovagolhasson, s gyakran akadnak dolgai, melyek a családtól sokáig távoltartják. Most Keselykőről hozott régi könyveit szedi reggeltől délig lajstromba, majd szenvedélyes gazda lesz, s egész nap a ház küszöbéhez sem közelít, estve pedig korán meggyújtja lámpáját, s éjjelen túl is olvas vagy ír.

Szóval: Albert kerülni kezdi Eliz társaságát, vagy legalább vágyik magánosan lehetni. Azonban érzéseinek e változását még észre nem veheti egy hívő, egy átengedő nő, ki bizodalommal ment a menyasszonyi ágyba, s nem zárt szívébe a szerelem mellé lakótársul álmatlan és örökké éber féltékenységet.

Eliz, bár ösztönileg idegenkedék Idunától, és eleitől fogva nem örvendett, hogy Albert nála gyakran fordul meg, mindamellett világért sem tud férje jellemében kételkedni, s gyanúját a szentágostai látogatásoknak rögtöni megszakadása sem izgatá fel.

Eliz, ha boldogsága csökkenését nyomozná is, ezer más okot találna Albert kedélyének kimagyarázására; de ily megfajtésekre merülni Norbert eljövetele időt és pihenést nem enged.

Az öreg bankár új korszakot kezdett Virányos csendes krónikájában.

Jövetelének híre mindent mozgásba hoz.

Eliz takarított. Szellőzteti azon emeletet, hol apjának az Albertéihez hasonló szobái vannak. A *szuterénban* az érkező cselédek számára kitelhető kényelemről intézkedik. Pestről a ritkább étnemeket, melyek a magasabb *gourmanderiának*?²³³ körébe esnek, s melyeknek Norbert éppen nem ellensége, összevásároltatja. A kert ösvényeit bár elég tisztán voltak tartva, ismét kiporondoztatá, s reggeltől estig magának és cselédeinek ezer apró foglalkozást tud szerezni, míg végtére az öreg úr érkezésekor minden rendben van, kivéven Albert szobáját, hol legalább száz könyv kinyitva s ugyanannyi szétszórva hever, s hol ő egy csoport henye álmodozásba úgy elmerült, hogy a kocsikerék zörgését sem hallá, s mintha most hullott volna éppen a holdból alá, oly csodálkozással látja Norbertet és Muzslát ajtóján benyitni.

De a következő napokon már Albert is kezd merengéseiből éledezni. Mert a bankár a zajt, a foglalkozást és vita szellemét hozta magával.

Halommal érkeznek hírlapok és magánlevelek, melyek minden irányú eszmecserére adnak alkalmat, s a férfitársaság az előbukkanó kérdések szerint különböző tömbekbe válik szét. Ha politikai érdekek vannak napirenden, a demokrácia élén a bankár áll, s pártolója a plébános és

²³² Messalina, Valeria (25k.-48) - római császárné (39-48). Claudius császár erkölcstelen életű felesége.

²³³ Ínyencség (francia).

Iduna grófnénak orvosa, kit az uradalmi felügyelő - s ez Norbert fiatalkori ösmerőse vala - mutatott Virányoson be, az arisztokratikus pártot pedig Albert és az öreg felügyelő alkotják, míg a szerény Muzslának közvetítő s így igen háládatlan szerep jut. Ha vallási viták merülnek fel, akkor a racionalista párt vezére a Voltaire oskolájához tartozó bankár, de híve már csak az orvos, ki még szélsőbbre viszi az öreg úr eszméjét, és a gazdasági inspektor²³⁴ annyiban, amennyiben bizonyos ellenszenvvel viseltetik a plébános iránt; a más részen pedig Albert és a plébános állanak; s csatájok oly tüzes, hogy Muzsla, midőn közvetíteni akar, mindkét fél által irgalom nélkül megtámadtatik. Néha az ipar, közlekedés és kereskedelem mezejére is átsatangolnak, hol rögtön két felekezet támad: egyik, mely a tudomány és gyakorlati élet terén hosszas idő óta gyűjtögeté adatait, s tisztázta eszméit; másik, mely a *Pesti Hírlap* vezércikkeit lelkesedéssel karolta fel. Az első párthoz egyedül Norbert tartozik; a másikhoz, a hallgató és semleges Muzslán kívül a többiek, kik erős hadélt formálva, a bankárt minden pozícióból úgy kiszorítják, hogy az öreg úr a vitának többi kérdéseiben nyert borostyánait halántékairól lefoszlani látja.

Ily pipaszó vagy szivarfüst melletti dulakodások közt Albert kedélye fölmelegedni kezd, s fejéből a borongás ködei oszlanak.

De Norbert nemcsak meddő polémiákkal tölti idejét. Ő nyugtalan öreg, ki látni, tenni és fáradni szeret. Gyakran korán reggel megy Alberttel a harmatos rétekre, hol a szénát gyűjtik boglyákba, vagy a mezőre, hol a rozst és árpát már aratni kezdik. Ő Virányos földjének gazdasági tulajdonait tökéletesen kiösmerte, s a célszerű javítások és változtatások iránt oly bölcs tervei vannak, hogy Albert hő képzelődésével egészen beéli magát azon későbbi évekbe, midőn jószága az elfogadott újítások szerint a mostaninál kétszer több jövedelmet hajtand.

Két hét tölt a leghasznosabb szórakozásokban el, melyekhez lovaglások, a szabadban rendezett ebédek, a falusi nép számára adott multságok és a szomszéd vidékekbe tett kirándulások is járultak, midőn Norbert, ki egy rég tervezett jószágvásár iránt kedvező értesítéseket nyert, Virányosról néhány nappal előbb, mint különben szándéka volt, távozni akart.

Indulása reggelén a lovasposta által hozott hírlapokat s magán-tudósításokat bontogató, midőn egy kis levélre talál, mely Eliznek volt címezve.

- Vidd az asszonyhoz! - mondá legényének, kíváncsisággal keresgélvén a legújabb távirati híreket.

Eliz még öltözködőasztal mellett törte fel a pecsétet.

Színe halvány lett; keze térdére, a levél a földre hullott.

Lélegzése akadozni kezd.

- Ah, az istentelen nő! - sóhajtá eszmélve.

Szíve remegett, mint azon őzecskéé, mely hús forrás mellett és zöld ágak árnyaiban pihenve, életében először hallja a golyó füttyét feje felett s a puskacső dörgését a bérc ijesztő visszhangjaival együtt.

- Óh! A boldogságróli mesék! - zokogá, s könnyei sűrűn hullottak.

- Ne is sejtse férjem, hogy tudom... ah!... *tévedését*.

Eliz megdöbben, midőn ajkairól kilebbent a vád az ellen, kit eddig csak bámulni s vakon imádni szokott volt. Felvette a papírt, és darabokra szaggatá.

²³⁴ Felügyelő, uradalmi intéző (latin).

- De megérdemeltem-e szerelmét?... Szívem felfuvalkodott vala, reméllett, hitt, bízott magában, s kérkedékenységét most bünteti az ég. Óh, az eltűnt álmak! Fejem szédül... Istenem, könyörülj!

Két kezecskéjével megfogta homlokát, elborítá szemét, hogy ne lássa a világot; levert, vigasztalhatatlan, szerencsétlen volt.

Néhány percig tartott e jelenet, mindön apja közelgő lépéseit hallá.

- Mennyei atyám, adj erőt! - sóhajtá, s erőre szüksége is volt, mert a levél Albert azon soraiból állott, melyeket ez Iduna grófné albumába tett. Hogy a névtelen közlés Ondofredi kezétől intézett csapás lehetett a szerencséesebbnek vélt vetélytárs ellen: olvasóim gyanítani fogják.

Norbert benyitott a hálósobába, melynek függönyei még félig leeresztve valának.

Eliz félve közelít hozzá, hosszú szempillái majdnem befogva voltak, szemeit nem emelé föl, halvány vonalai bágyatagok, s mozdulatai éppen azon zavart árulták el, melyet takarni akart.

De a bankár, ki semmi rosszat nem sejtett, meg volt lepelve leánya szépségén. Láta, hogy valami szokatlanul érdekes, valami eddig ösméretlen varázsú báj dereng Eliz arcán. Mít mondana, ha tudná, hogy az öröm és elégyűtség helyébe költözött bánat ígérete hat reá?... Norbert nevetve szól: - Hányan nem irigyelnék, Lizim, ha tégedet pongyolában láttak volna, az apa jogát, kinek hálósobádba is szabad lépni? Minden dicsekedés nélkül mondhatom: nem rossz ízlése volt Albertnek, midőn a vén Norbert leányára vetette szemét, s okosan teszi, hogy a falusi életet a pesti látogatott termekkel felcserélni nem vágyik.

Eliz arcát apja keblére rejté.

Ő fájdalmát, melyet e tréfa még inkább felgerjesztett, akarja titkolni, de Norbert azt hitte, hogy elpirulását.

- Szégyellősek vagyunk, ugye? - monda kacagva. - A vér most is mindjárt arcunkba rohan, mint régen... He! He! Elpirultunk, ugye, Lizicském, mint tizennégy éves korunkban, midőn Poliodora néni megigazított egy fodrot vállcsipkénken, vagy idegen cselédttől kellett egy pohár vizet kérni, vagy tata parancsolá, hogy egy dalocskát énekeljünk, mikor más is van a szobában? He, he!... De nem bosszantalak többet, Lizim! Hiszen te, mióta nálad vagyok, annyi örömet okoztál, hogy háladatlanág volna tréfából is kötekednem. Egészen felderültem Virányoson. Az emberre körötökben ráragad a boldogság.

- Óh, atyám, mivel köszönhetem meg jószágodat és szeretetedet! - sóhajta Eliz érzékenyen, de nyugodt hangon. - Én annyival vagyok néked adós, hogy szíved gazdagsága mellett örökké koldusnak kell a magamét tartani.

- Ne rágalmazd szívecskédet, gyermekem. Okoztál-e valaha szomorúságot nekem, s nem boldogítod-e határtalanul férjedet? Van-e sok leány és feleség, kiről nagyítás nélkül lehessen ennyit állítani?

Eliz melle emelkedett egy szomorú visszaemlékezés dagálya miatt.

- Tudod-e - folytatá az apa kedélyesen -, hogy én Albertre mindig bizonyos megalázódással tekintek? Ő tettel cáfolta meg világnézetemet, melyről sokat tartottam. Pedig csak töhegyen állott e nézet miatt, Lizim, egész boldogságod, s én egy kevéssel több makacsság mellett szerencsétlenségbe taszíthatlak volna.

- Ne képzeld, atyám! Tőled nem származhatnék rossz ellenem.

- Ellenkezőjéről győzlek meg, lányom, s magad fogod bevallani azt.

Eliz némán tekintett atyjára; ez mosolyogva kérde: - Ugye, elégtelt vagy Alberttel?

- Szeretem őt - válaszolta Eliz halálsápadtan.

- Meghiszem - mond Norbert nevetve. - Erre nem szükség esküdözned, mert hamar találsz hívókra. S Albert is, a derék fiú, viszonyozza érzéseidet. Dicsekedés nélkül lehet állítani, hogy a szép háziéletre nézve az egész vidék példányai vagytok. Pedig már a mézeshetekről egypár év választ el, és nem épülhet szerelmek többé csak az érzékek mámorán. Férjed most is bálványoz, s te megbabonáztad őt kedélyed szépsége által, mely az arc bűbájánál tartósabban bilincseli a szíveket együvé. De, Lizim, éppen ez volt, miben Albert helyzete és jelleme miatt kételkedtem.

- Hogyan? - kérde Eliz reszkető hangon.

- Midőn ő téged megkért, én, a középosztály önérző és makacs tagja, álmatlan éjeket töltöttem; mert meg valék győződve, hogy egy arisztokratikus születésű ifjú boldogíthatja ugyan a polgárleányt, de egy arisztokratikus érzületű igen ritkán; és az sohasem, ki még emellett éveket töltött a szalonvilágban, magas rangú nőkkel viszonyai voltak és élénk képzelődéssel bír. Albert pedig ezen osztályba tartozék. Én tehát, bár őt különben kedveltem, vejemül el nem fogadtam volna, ha gyengességig nem szeretélek, s ha Poliodora nincs oly véleményben, hogy meg nem egyezésem által örök szerencsétlenségbe taszítlak. Midőn apai érzésemnek és sógorasszonyom kéréseinek engedtem is, az eszméim iránti makacs szellem tárgítani nem akart. Comptoirom foglalkozásai közt s hálószobám csendes magányában, nappal és éjjel, számolataim mellett és álmaimban gyakran sűgá: Meg fogod látni, vén Norbert, hogy bolond voltál, midőn Lizit bárónévá tetted... Ilyen, kedves leányom, a politikai nézetek és lélektani állítások makacssága, melyeket egyébaránt gyakran kinevet az élet, mint jelenleg is történt. Mert Albert tégedet boldoggá tőn, és Istennek hála, engemet megszégyenített... De te, leányom, zokogsz. Könnyeid omlanak. Neheztelsz, hogy kételkedni tudtam Albertben. Ne hidd, hogy bántani akartam volna őt, sőt neki kívántam magam ellen elégtételt adni.

Az öreg Norbert egyenkint csókolgatta le szép leánya könnyeit, s Eliznek mosolygani kellett, hogy apja jókedvét visszaidézzé.

Midőn az öreg úr a reggeli után szobájába ment, hogy útitárcáját magához vegye, a lépcsőkön mormogá: - Ej, de jó férj, és mondhatom, a rövid idei gyakorlathoz képest elég ügyes gazda Kolostory!... Csak redukálom kiadásaimat. Egy kis tőkét nélkülözhetek még. Virányoshoz közel szép jószágocskával kínálnak. Megveszem számokra. Meglepem őket. He! He! Mint gyarapítandja általa erszényét Albert. Ötvenezer pengőnek évi kamatja nem tréfaság, bizony nem. De hallgatok tervemmel, hallgatok. Még az ősszel meglepem őket... Ha, ha ha!

Norbert nevetve vette hónalja alá útitárcáját, és szekéréhez sietett, hol lóháton várta Kolostory, ki őt talán unalomból vagy gyöngédségből a közelebbi állomásig kíséré.

Midőn a vendéglő előtt az öreg úr számára éppen friss lovakat váltottak, s Albert már visszafordulni akart, hogy ebédre hazaérkezessék: Pest felől egy bérkocsi közelgetett, melynek ablakából valaki kinyújtá fejét, s kezével barátságosan köszöntget Albertnek, ki idvözleteit viszonzta, anélkül, hogy a gyorsan elhaladó utast megösmerné.

Később magánosan ballagván Virányos felé, kezdé a meleget, az árnyatlan út porát és az egyedülletet röstellni; s hogy hamar otthon lehessen, s hogy a bérkocsit, melyben ösmerősre remélt találni, még utolérhesse, megsarkantyúzá lovát, igetni, iramlani kezdett, s végre kurta galoppban vágatott.

Félóra alatt már a bérkocsi mellett volt, és a háttérén szemébe tűnt a kőkereszt is, melynél a virányosi út a szentágostaitól elválík.

A fő megint köszöntgetésre nyúlt ki, s ekkor Albert Terényire ösmer.

Megállottak.

- Gondoltam, hogy Pestre utazol - szóla Terényi.

- Csak ipámat kísértem az első postáig. S te honnan?

- Pestről jövök.

- Nem is hallám távozásodat.

- Már két hete mentem el - válaszolá Terényi. - S mi hír Szentágostán? Mit csinál Iduna grófné? Még mindig rossz kedvei vannak-e?

- Hangulatáról mit sem tudok - mond röviden Albert, kinek hiúságát már „a rossz kedv” izgatni kezdé.

- S te nem voltál eléggé figyelő? Te nem vennéd észre egy szép nő eltitkolt bánatát vagy aggodalmát?... Az lehetetlen.

- De három hét óta nem udvaroltam Iduna grófnénál.

- Hihetetlen! Három hét óta?... Úgy a szentágostai krónikából egész korszakokat nem ösmersz. Úgy a mi Ondofredink botrányos elpártolásának sem hallád hírét. Képzeld, ő felmondotta az engedelmességet, ő, ki legalázatosb rabja volt a büszke Idunának.

- S pártolhat el valaki Manfréd grófnétól?... Hüm, hüm!

Albert kiejtése éles s majdnem gunyoros volt.

- Először - válaszolá Terényi - Idunát ne hívd Manfréd grófnénak, mert néhai férje nevét unja, másodszor pedig ne képzeld, hogy vitéz kapitányunk önként retirált volna Szentágostáról. Távozása félig menés, félig üzetés volt. Iduna kegyetlen, valóságos zsarnok lőn iránta, s Ondofredi, kinek ezredese parancsából nem lehetett többé Szentágostán lakni, búcsúzásakor oly szerencsés sem vala, hogy szívkirálynénknak kezet csókolhasson, mert szeszélydús nők éppen akkor vette eszébe rémítő migrénről panaszkodni. Ezt más udvarló talán jóra magyarázta volna, de Ondofredi megvetés jelének tekinté, s általában néhány nap óta rögeszméje volt Iduna bánásmódját titkos okokra róni, melyek felett ő a fátyolt valaha föllebenteni ígére. Én mondám néki: - Artúr! Emlékezzél kedvenc szójárásodra, hogy tudniillik senkit sem kell rágalmazni. „Szójárás ide, szójárás oda - válaszolta ő -, de én többé orromnál fogva nem vezettetem magamat, elég volt Félix előléptetését békével tűrnöm, s nincs kedvem egy más *első szerelmes* bukását is bevárni.” - A türelem vezet a nagy vállalatoknál célhoz - mondám én. „Te tűrtél eleget. S célnál vagy-e?” - kérde ő. - Nekem Iduna barátságán kívül sohasem volt más célom - válaszolám. „De - mondá ő - Ondofredi Artúr fél palack pezsgővel jobban fel tudja véréte hevíteni, mint az egész világ nőinek barátsága által. A nőbarátság egy nyári paletot²³⁵ téli időben, melyet, ha melege van szükségünk, nem is érdemes vállunkra vetni.” - Te valódi filozóf lettél - mondám én. „Mióta nagybátyám általános örökösévé tett - válaszolá ő -, úgy gondolkozom, hogy jobb a komédiát páholyból nézni, mint eljátszani.” - S mióta lettél általános örökös? - kérdem. „Tegnap közlé onklím kegyes szándékát, azon kikötés mellett, hogy föl hagyván könnyelmű életemmel, házasodjam meg” - mondá ő. - S ezért szakadsz oly könnyen Idunától el? - tudakolám. „Jobb ma teli zsebbel, mint holnap üressel kiábrándulni -

²³⁵ Felöltő (francia).

szólt ő, s azzal összegyűjté plundráit²³⁶, s katonai állomására költözött, és most minden törekvése Kassára tételni át magát, hogy nagybátyja mellett lehessen, ki két év óta ott lakik.

Míg Terényi Ondofredi viszontagságait előadá, utasaink a kőkereszthez érkeztek, s Albert Virányos felé fordítván lovát, megint Iduna képével agyában s keblében küzdő érzésekkel érkezett az őt váró Eliz elébe.

Ki lehet az *első szerelmes*, ki miatt Ondofredi lemondott reményeiről? Ezen talány úgy elfoglalta gondolatait, hogy nőjének, bár ez szíve fájdalmát leküzdve, mosolygó arccal közelített hozzá, sem derült tekintetét, sem később egy könnycseppjét, mely emlényké szemeiben reszketett, észre nem vette.

Másnap Iduna Terényivel Virányoson volt.

Igen újak valának a keserű benyomások, melyeket Eliz közelebbről érezett, s nem csoda, hogy szilárd akaratja mellett sem bírt meglepetése közt egészen uralkodni magán.

Ő felöltő hidegséggel fogadta a grófnét, s noha egyenes sértés nem jött ajkaira, társalgása oly száraz és feszes, tekintete oly zárt, modora oly tartózkodó volt, hogy Iduna alkalmatlannak kezdé érezni helyzetét, s arcán a nehezteléssel vegyült elfogultság kinyomata lebegett.

Eközben Albert belépett, s jelenléte lefegyverzé a grófnét, ki már éppen nyájas akart lenni, hogy hízelt szavak közé gúnyt és élceket szórhasson.

Iduna most ügyesen fordítá egészen idegen tárgyra a beszélgetést, s kikerült mindent, mi gyanítható, mennyire érzi Eliz hangulatában a felöltő változást.

Egyébiránt nem is hosszasan mulatott, mert vendégeiért, kiket Pestről várt, haza kellett sietnie.

Midőn Albert Idunát kocsijához kíserte, ez mellékesen említé, hogy feloldozza tartós kimaradásáért minden vád alól, mivel Terényitől hallá Norbertnek ittlétét.

A feloldásban természetesen meghívás volt, s a grófné fekete szeméből oly hódító tekintet, oly delejes fény sugárzott Albertre, hogy ennek szíve szilajon feldobogott, s agyának legparányibb idegei is megreszkettek.

Habozva, majdnem ügyetlenül emelé a szép özvegyet kocsijába, s midőn kezét annak karjáról visszavonni akará, e suttogó szavakat hallá: - Ha hozzám jön, egy dolog fölül világosítson fel... Sokan szeretik a titokszerűt és rejtélyest: én azt gyűlölöm, mit nem értek...

Enyhe nyári délután volt, öt és hat között. Lágyszellők és gyér fellegek oltalmazák a nap hevétől a virágokat és a nők finom arcborát.

Eliz egy üvegkosár amarillát és spanyolmeggyet tartott kezében. Oldalánál ült Albert, előtte a hímzőasztalon kinyitott, de rég félbehagyott regény, szájában egy cabanasszivar, melynek kék füstjét méltán kísérték szemei, míg kezével néha az üvegkosárba nyúlt, s egy-egy gyümölcsöt vett ki.

- Apropos - szóla -, már harmadik napja, hogy Manfréd grófné nálunk volt, s még látogatását nem adtuk vissza, pedig te, ha jól emlékszem, különben is egy vizittel adós maradtál.

Eliz arca elkomorult.

- Most kellemes időnk van, öltözködni sem kell, s tán, engedelmeddel, fogathatok.

²³⁶ Térd alatt, vagy bokában összeszűkülő bő nadrág (német).

Eliz küzdeni látszott, s aztán nyájasan simulván Alberthez, édes, bár tartózkodó hangon mondá: - Kellemesebben tölthetnők a szép alkonyt egymás között. Te olvasnál fel a könyvből, melyhez tegnap kezdtünk, s én azalatt bevégezném a kis főköttöt leányunk számára.

- Ez eléggé arkádiai²³⁷ időtöltés volna, kedvesem - mondá Albert fanyar udvariassággal -, de aztán a grófné még meg is neheztelhet figyelmetlenségünkért.

- Én - válaszolta Eliz - némi kedvetlenséget érzek Iduna körében, s ő igen nagyvilági nő arra, hogy társaságomat vonzónak találhassa.

- De gyakran nemcsak élvezetért, kötelességből is kell valakit meglátogatni. Ha Robinzon szigetén lagnánk, semmi etiketre nem lenne szükség, azonban Virányos történetesen a polgárosodás égővén belől esik.

Albert oly gúnyos hangon tevő megjegyzését, hogy Eliz bámulva fordítá feléje szemét, s azután kötését összefogván: - Mindjárt kész leszek, és indulhatunk - mondá, s a verandáról szobájába ment...

A szentágostai kastélyban néhány nő s férfi vendéget találtak.

Iduna kitűnő figyelemmel fogadta Elizt, mintha ő lett volna a legalázatosabb teremtmény, kinek sem szíve, sem kedve nincs a mellőzésre emlékezni is.

Terényi pedig csakhamar a báróné mellé ült, mintha neki állana tisztiben az özvegy vendégei körül a nyájos házurat képviselni.

Míg a népes társaság egymást mulatni iparkodék, Iduna könnyen lelt alkalmat Alberttel külön szólni.

- Kívánom - mondá legyezőjével arca előtt játszva -, sőt követelem, hogy világosítson fel egy megfoghatlan quidproquo²³⁸ iránt, melyet előre megbocsátok, mert nemünknek a férfiak irányában mindig a túlságos nagylelkűség volt sajátja.

- Kívánsága, grófné, parancsolat - válaszolta Albert inkább komoly, mint udvarias hangon.

- Vallja őszintén be: miért neheztelt közelebbi ittlétekor?

- A grófné mostani kérdésével megaláz, míg a minapi nyíltságával csak megbüntetett.

- Ismét homályos szavak. Én a rébuszokon és szórejtvényeken szeretem olykor fejemet törni, de sohasem a burkolt célzásokon oly körülményekre, melyeket nem értek.

- Ah, grófné, ön kegyetlen.

- S ön kevéssé lovagias, ha kérésemet kikerüli.

- De, az istenért - szóla Albert indulattal -, a grófné helyettem saját magának a legvilágosabb feleletet adhatja, ha az albumra gondol.

Iduna arcán meglepetés látszott.

- S mi panasza lehet - kérdé - az albumra, melybe ön kérésemre is alig akart tekinteni?

- Mert ön már azelőtt belé tekintett volt - mondá Kolostory keserűen.

Iduna kipirult és... mosolygott.

²³⁷ Az idillköltészetben a boldogság országa (görög).

²³⁸ Félreértés, tévedés (latin).

E mosoly törszúrásként hatott Albertre. Elfordítá arcát, s távozni szeretett volna.

- Önnek éles figyelme van - szólott Iduna ismét mosolygva. - Ön hamar vesz mindent észre?

- Ha - válaszolta Albert pátosszal -, ha ilyesmit sem veszek észre, akkor azt sem érezném, mikor egy villám fejemre csapna.

- De hibáztam-e azzal - mentegetőzék Iduna -, hogy egy levelet, melynek tartalmát nem sejtem, elolvastam?

- Hogy elolvasta, az a levél rövidségeért természetes volt, hogy tán széttépte, az csak érdemlett büntetés, de hogy nyilvánosan kigúnyolá, az kegyetlen megtorlás.

- Ön oly érzékeny barátja Ondofredinek? - kérde Iduna csodálkozva.

- Ondofredinek?

- Igen.

Albert arcát földerítette azon gondolat, hogy az ő írását a kapitányénak hitte a grófné.

- S honnan képzeled nagysád, hogy a levél Ondofreditől került?

- Mert neve aláírva volt.

- Lehetetlen.

- Szavamra!

- Aláírva Ondofredi neve oly levélre, mely... igen, mely kegyedtől - de ne nehezteljen nyíltságomért -, mely kegyedtől légyottot kért.

Iduna hallgatott.

- Mely - folytatá Kolostory - határtalan szerelmet vallott be, mely, Idunám, az élet becsét, az élet jelentőségét kegyednek egy mosolyához kötötte, mely teli volt ábrándos ragaszkodással s örök érzésekkel.

- Ily hő ömlengésre nem emlékezem, csak csodálatos végszavait tartottam meg.

- Minő végszavakat?

- Szeress, Idunám, ezentúl is szeress! - sűgá a grófné gúnyosan.

Kolostorynak most jutott eszébe, hogy Ondofredi nálánál később jött a kertbe, s minden világos lőn előtte.

- Ez nyomorult tett volt - szóla indulatosan. - Ezért számon fogom kérni őt.

- Az istenért! Minő lovagiatlanság! Kompromittálni akar nyíltságomért? - sűgá Iduna ijedten.

- Ondofredi silány egyén, kit én érdeme szerint fogok megbüntetni.

- Azt ön nem teendi.

- Kell tennem.

- Én megtiltom.

Iduna e tilalma inkább kérdés, inkább esdeklés volt. - S ön oly kevésbé tudna engem becsülni? - folytatá a grófné érzékenyen.

- Ah, én rabja vagyok, szép Idunám, a kegyed akaratjának - sóhajta Albert. - De nem engedel-mességem jutalmául, mert szívem áldozatait zsoldhoz nem köti... hanem, úgy áldjon Istenem, mily határtalanul szeretem önt!... Tehát, óh, ég, szerelmemért fog-e egy kérdésemre őszintén válaszolni?

Iduna kémlő tekintetet vetett Albertre, s hallgatott... megint Alberthez fordultak szemei, s róla észrevétlenül tévedtek Eliz felé. Ekkor arcára elevenebb szín borult.

- Kérdezzen ön! - mondá fojtott hangon.

- Ha, Idunám - szólt Albert sűgva -, ha én írtam volna Ondofredi levelét, teljesítené-e ön az abban foglalt kérést?

A grófné megszorította Albert kezét, s a társaság közé vegyűlt.

Ezen nap óta Eliz gyöngéd figyelem tárgya kezdett lenni a férj s némileg a grófné részéről is.

Iduna nem fordult ugyan Virányoson sokkal gyakrabban meg, de állandóan szíves volt a báróné iránt. Terényi által, ki Alberthez mindig szorosabban csatlakozék, pontosan tudtul adá, midőn Pestre ment vagy küldött, hogy Eliz is megrendeléseket tehessen; ha egy új divatú ruhát hozatott Párizsból, mielőtt felvette volna, már Eliznek megmutatá; gazdag kertjéből a virányosi kis üvegház számára néhány ritkább, dél-amerikai s ausztráliai virágot ajándékozott; Eliz angyszeép leánykáját lerajzolá; Muzslát, ki eddigi keresetéből kevés kényelemmel élhetett, ügyvédévé vallotta; a virányosi kert csinosbítására használható terveket közlött, s mindenek felett: legkevésbé sem neheztelt, ha látogatásait Eliz némelykor vissza sem adja.

Albert pedig az érzések bensőségének csökkenését szembetűnőleg törekvék elpalástolni. Simulékonyabb és nyájosabb lőn. A hosszú arc, kedvetlen társalgás, unatkozó heverés és a merengések helyett - melyek néhány hét óta nála honosodni kezdettek volt - most, ha Eliz mellette vala, majdnem oly előzékeny, gyöngéd és mulattató hangot vőn fel, mint hajdan, s aki csak külszín után indult volna, nem találhatna semmi megrovandót a virányosi családélet folyamában.

De a szerető nőt, ki Alberthez szenvedélyes - bár angyaltisza - szívének egész erélyével ragaszkodott, nem bírták aggodalmaitól feloldani e jelenségek. Ő a szépe szavak és hízelgő kifejezések fátyolán át az elhidegedést látta növekedni, és sejtelsei sűgák, hogy boldogsága már komolyabban van fenyegetve, mint eddig volt a legkényesebbe percekben is.

Eliz nem kétkedett, hogy Iduna mélyebben kezdé Albertet érdekelni, de férje hajlamának változását - mintsem őt becsűlni megszűnjék - inkább magának tulajdonítá, s igyekezett szíve által nyerni vissza azt, mit tőle érzés nélküli kacérságával orzott el Iduna.

Aggodalmai arányában ragaszkodék tehát férjéhez.

Nem árulta el féltékenységet, nem panaszkodott, csak magános óráiban hullatá könnyeit.

S e könnyek minél gyakrabban hullottak, annál lázasabbá tették szerelmét, és annál sóvárgóbbá őt a szerettetés iránt.

Míg végtére... de elbeszélésem helyett, hadd rajzolják Eliz kedélyállapotját saját levelei, melyeket Poliodorához intézett!

Virányos, aug. 1-jén, 1846.

Tanítóm! Mesterem! Te tapasztalt, te bölcs vagy, Poliodora! Te sokat olvastál a könyvekből s a szívből. Neked, néném, tudnod kell, mit mi közönséges eszű nők nem találhatunk ki.

Óh, mondd meg: van-e mód, a távozni akaró szerelemnek megkötni szárnyait? Van-e eszköz, mi által mi, kik csak szerelmünkben élünk, férjeink elhidegedése ellen oltalmazhatjuk magunkat? Ah, miért fosztottál meg gyermekkoromban a babonák vigasztalásaitól? Egy bájital, egy *amulett* hányak nem nyújtott reményt, s hányak nem szoktatta keblét lassankint az elfásulásra! Poliodorám, mihez folyamodjam most? Az oltárnál vagy a bölcsőnél keressek-e biztatást? Gizellám mosolygó angyalarca, repeső kis kezei, a nyugalanság, mellyel a belépő Albert karjai közé vágyik, s makacssága, mellyel onnan soha önként távozni nem akar, megmentőimmé lesznek-e? Segítenek-e rajtam, a nevedő apai szeretet által a férj kötelességeire vonván vissza őt? Vagy várnom kell, míg az Isten ujja, viszontagságok és kiábrándulások után mutatja neki meg az elfelejtett háztűzhelyet? Mondd, Poliodorám! van-e eset, hogy azon tulajdonaink, melyek nem voltak elégségesek a férfi vonzalmát megtartani, később alkalmassá válhatnak azt újra fölélesztetni? Vagy hogy nálok megint ingerrel bírassunk, kacérrá kell-e lennünk, ha hívek voltunk, és szeszélyesekké, ha egyenlő kedélyünk szívöket nem bilincselé le? Óh, én kibeszélhetlenül szerencsétlen vagyok!

Virányos, aug. 20-án

Néha föléled Albert részvéte, néha megint szeretett Elizének nevez. Magasztalja szépségemet... ah, de hamar észre kell vennem, hogy szavaitól külön járnak gondolatai, s míg a régi elnevezéseket ismétli, szíve idegen érzésekért dobog. Ha esténként beszélgetünk előbbi és mostani dolgokról, ő oly nyugtalan, eszméi oly szakadozottak, mintha minden emlékből, mely közös boldogságunk éveire vezet vissza, vádlója támadt volna, s mintha minden örömből, melyet a jelen ígér, egy csalódást vagy egy fenyegetést látna. Néha kedvelt dalait éneklek, de midőn hárfámról epedő és bánatos hangok zengnek föl, sötét gyanúval tekint reám; midőn pedig víg és édelgő dalhoz kezdek, könny reszket szemében. Ah, Poliodorám! Albert nem tűrheti arcomon az örömet... melyet szívemben úgysem érzek; ő legmegindultabb, ha elégtelnek hisz. Szent ég! Mit jelent ez?... Neki halálosan kellett engemet megsérteni, s nemes indulatai fellázadnak saját maga ellen, látván, hogy mint az áldozat, melyet koszorúzva visznek az oltár késéhez, vonakodás nélkül megyek megsemmisülésem elébe. Vagy talán minden derű, melyet arcomra erőltetek, azért sérti szemét, mert oly korlátolt eszűnek tart, ki csalatását észrevenni sem tudja, s kit éppen ezért szégyen volt egykor szeretnie is? Ah, férjeinket inkább együgyűségünk, mint rosszaságunk szokta lealázni. Ha ez, Poliodorám, eszembe jut, alig tartóztathatom keblem kitörését, alig állhatom meg, hogy ne áruljam el, mennyire ösmerem egy kacér nő általi megbűvöltetését, s mennyire nem titok előttem hűtlensége. De aztán megint a szégyenpírra gondolok, mely arcát ellepné, s mely szemétől örökre elvenné a bátorságot nyíltan reám tekinthetni. Nem!... Albert, ki határtalanul boldogított, most, midőn könnyeim folynak, ne érezze a legkeserűbb helyzetet, melyben a mentegetőzés törpévé tenné, a tagadás csalfává, a dac aljassá. Egy ily pillanat fullánkját az idő keze az ő szívéből soha kitépni nem tudná. S pedig, Poliodorám, ne remélhessek-e még? Ki sejtheti: mi van a végzés könyvében? Nem lehetséges-e, hogy Albert át fogja látni tévedését? És ekkor őt hallgatással megkíméltem a hozzám közelítés erkölcsi nehézségeitől. Keblemre hajthatja fejét, nem gyanítva a dülást, melyet azon belől okozott. Óh, mert ha gyanítaná, színlésnek kellene tartania szerelmemet, pedig én őt vétkes könnyelműségével is szeretem.

Virányos, szept. 10-én

Hibáztatod, néném, hogy miért nem éreztettem vele mindjárt az első percben, miként tudom s túrni nem fogom kicsapongásait. Erősebb akaratúnak, határozottabb jelleműnek óhajtottál volna.

Ah, Poliodorám, mit ér, ha mint egy megszökött rabot hozzuk házukhoz vissza a szerelmet, s nem önként tér az meg. Most szerencsétlen vagyok elhagyatásomban, szerencsétlen a féltékenység kínai közt, de boldogabb lennék-e, ha őt csak a hideg kötelesség tartaná mellettem, s a vonzalom helyett csupán a botrány kikerülete volna a kapocs, mely sorsát sorsomhoz fűzné? És boldogabb lennék-e, ha határozott jellemem helyzetünket fölcseréltetné, s Albertnek kellene, hogy én észre ne vegyem, titkolni gyötrelmeit, a magányban küzdeni szenvedélyével s mosoly alá rejteni kétségbeesését? Nem. Én viszontszerettetni akarok, és midőn ez többé lehetetlen, inkább repedjen szívem panasztalanul meg, mintsem csalattatásom az ő üldöző szellemévé váljék.

Eliz később megszűnt Poliodorával Albertről levelezni.

Nevekedő bánata elnémítá.

Férje pedig, miután látta, hogy nem vádolják, még gondatlanabbul üzte kalandjait.

Ő Eliz gyöngédségét vakságra magyarázta, s minél hőbb, minél ragaszkodóbb volt nője, annál hanyagabbá lőn iránta.

Eliz, hogy férje kihűlt szívét megint lángra gyullasztthassa, a tetszelgés minden segédeszközeihez nyúl. Köntöseit Párizsból hozatá, szünetlenül pipereasztala mellett ült, s midőn a kora hervadás nyomait látá arcán, midőn emésztő bánata miatt szépsége halványodni kezd, egy ledér nő kétségbeesésével tekintett tükrebe. Ah, elveszve vagyok! - sóhajtá, kedélyem nem tudja őt többé érdekelni, s íme az érzéki inger is távozik tőlem.

Albert már hiúnak hitte Elizt, kit a toaletasztal mindenért kielégít.

Gyakran került késő éjjel haza, s ilyenkor mentől nyájasabb volt nője, annál mélyebben süllyedt a becsültetésben alá. Végre Albert egészen közönyös lőn Eliz iránt.

Zivataros novemberi éj volt, a szél az esőt az ablakokra csapkodta, a veranda eresze csikorogott, a cselédek aludtak, s csak Albert szobájában égett lámpa, midőn Norbert, kinek kocsija az udvartól néhány száz ölre eltört, legényétől kísértetve, gyalog érkezett Virányosra. Ő itt magát otthonosnak tekintvén, csendesesen vonult szállása felé, de a lámpavilág oly hívólag csillámlott az ablaküvegeken át, s az öreg úr úgy vágyott az úti alkalmatlanságok közt tölt napot egypár kedélyes szóval zárni be, hogy lehetetlen volt meg nem fordulnia, s Albert szobái felé nem sietni, hol őt még ébren lenni hitte.

Halkan kopogat az ajtón, s midőn senki nem felelt, és ismételt kopogására sem jön válasz, felnyitá a kilincset, azon véleményben, hogy veje kétségkívül olvasmányok közt van elmélyedve.

De a terem üresnek látszott.

S Norbert már visszavonulni akart, midőn egy karszéken, mely háttal volt feléje fordítva, előbb leánya bomlott aranyfürteit s azután alabástromfehér arcát látja, melyből az álom elvont minden vért, míg a hosszú selyem szempillák közt legördülni készült könnyecseppeket hagyta.

Eliz vonalairól bú és kétségbeesés tükrözék. Szendergése, mely tartós küzdés utáni kimerültségből támadt, egészen elámulá érzéseit, melyeket éberen oly jól tudott volt elrejteni.

Az apa megcsóválta fejét. - Csakugyan igaz lehet tehát - mormolá -, miről Poliodora közelebbi levelében homályos célzatokat ejtett. Éjfél, és Albert nincs honn! Leányom pedig... óh, ezt nincs miért magyarázni.

Norbert zaj nélkül ment a szobából ki, de mielőtt ágyba feküdt volna, feltevé: ezentúl gyakran jönni Virányosra és Eliz állapotával megösmerni.

- Leányom - mondá egy alkalomkor -, négy napja, hogy itt vagyok: szólj, mikor látlak már örvendeni?

- A csendes öröm is az - válaszolta erőltetett nyugalommal Eliz.

- S te most jókedvű volnál?

- Igen, atyám.

- Mégis, leánykorodban másként örvendettél.

- A nőnek komolyabbnak kell lenni.

- Lizim, nekem is volt nőm, én tudom, mi a házi boldogság.

- Atyám, a boldogságnak igen különböző kifejezései lehetnek.

- Egészen a kétségbeesésig, egészen a legmélyebb keservig, ugye? Lizi, te ámítasz. Te nem vagy boldog. Téged a féltékenység gyötör. Téged a mellőztetés fájdalma epeszt.

- Honnan képzeli, atyám? - kiálta rémülten Eliz. - Miért ne lenne szerencsés, kinek férjét ezren irigyelnék?

- Lizi! Albert... Manfréd grófnét szereti.

- Ah, minő gyanú ez? - szepegé Eliz.

- Lányom! Ma reggel hálósobádban voltam... Ti külön éltek.

Eliz elpirult, s utóbb zokogva hajta atyja keblére fejét.

- S te volnál-e e szakadásnak oka? Te, ki eddig soha senkinek kedvetlenséget nem szereztél?

- Ha csakugyan elvesztem Albert szerelmét, mit tehetne ez egyebet, mint hogy azt meg sem érdemlettem?

- Te kikerülsz a nyílt vallomást, te tőlem rejtőzkedsz? - sóhajtá az öreg, és szeme könnyel telt.

- Szent ég! - zokogott Eliz.

- Lábad elébe térdeljen-e az apa?

Norbertnek meghajlottak térdei.

Eliz áthatva beszélt el helyzetét, amennyire lehetett, Albertet mentve.

- Mit fogsz csinálni már? - kérdé Norbert. - A jövődre nézve mire határoztad magadat?

- Kérdezheted-e, atyám?... Nekem gyermekem van.

- S Alberttel akarsz hát élni?

- Vele.

- Tán hiszed, hogy visszaszerezheted szerelmét?

Eliz kételkedően rázta fejét.

- S lesz-e örökké erőd fájdalmaidat leküzdeni?

- Eltitkolni, igen.

- Leányom! Én atyád vagyok, s kötelességem a megőrüléstől oltalmazni. Nem hagyhatlak oly ábrándos terveknél, melyek vagy szívedet tépik szét, vagy eszedet veszik el. A te érzéseiddel nem tanácsos Istent kísérteni... Én, Elizem, különszakadást kívánok.

- A szent Istenért, ne tedd! Engedd, hogy keressem fel keblem minden segédforrásait, melyekből erőt és vigasztalást meríthetek. Gyermekeim által akarok boldog lenni, ha a szerelem által nem tudtam. Engem az oltár úgysem csalt meg, mert egy bölcsőt adott. A ház szentélye ott van, hol a bölcső, s ki segédért ennél imádkozik, tán könnyebben hallgattatik meg.

- Leányom! Gizellát mindig magadnál fogod tarthatni, ezt én elintézendem.

- Azért-e - rebegé Eliz -, hogy ha engemet szeretni fogna, atyját bűnösnek higgye? Minden különszakadás felettünk bírónak teszi a gyermeket, kinek nem ítélni... szeretni kell.

- Csal-okoskodások - sóhajtá Norbert.

- De az nem csal-okoskodás - szól kitörően Eliz -, az nem okoskodás, hanem elvitázhatlan érzés, hogy nem tudok Albert nélkül élni. Közelében kellennem, mert így még elhitethetem magammal, miként szívéhez is közelebb vagyok. Mi más nőnél kötelesség, az nálam életkellék; mi másnál föláldozás, az nálam önzés, az egy mentő ág az örvény felett, egy deszkadarab a hullámozó tengeren. Atyám! Én, míg ő el nem hajt, Albert mellett maradok.

- Szerencsétlen, nemesszívű gyermekem! - sóhajtá Norbert. - Én felfüggesztem szándékomat, míg lázas állapotod csökken, míg érzéseid medrökbe térnek vissza.

- S Albertnek, ugye, nem szólsz semmit?

- Még hallgatok. Csak bár ne volna aztán szavam elkésett!

Norbert hetekig, hónapokig várta a házastársak viszonyainak további fejlődését; de minden a régi állapotban maradt, azonkívül, hogy Eliz naponként hervadoz. Langy szellők olvasztották már a tél havát föl, a szentgyörgyvirág nyílani kezdett, s az 1847. év tavasza a virányosi kert ékítéséhez fogott, ég, föld mosolyg... csak Eliz nem tud föléledni.

Az apa e lassú haldoklást többé nem tűrheté.

Használva tehát az alkalmat, midőn Elizt házi dolgai elfoglalák, komoly, de szíves arccal Albertnek írószobájába lép, egy karszéket von elé, leteszi csibukját, s oly gondolkodó hangon, mintha comptoirjában volna, és számolatait hozná rendbe, mondá: - Ha nem csalódom, Albert, az önök házi boldogsága azon kereskedéshez hasonlít, mely meglepően jól indult, de közbejött tévedések miatt már a csődhez közelít.

- Hogyan? - kérde Kolostory némi zavarral.

- S nem vette-e észre ön, hogy Lizi sápad, fogy és vesz szépességéből?

- Lehet. De ki tartaná a szépséget állandónak?

- Igaz, Albert! Minden lilium elhull, mint a versekben is olvassuk. Azonban nem gondolja-e mégis ön, hogy Eliz szépsége az ön szerelmével együtt hervadoz?

- Én most is határtalanul becsülöm Elizt.

- De szereti-e?

- Nőm soha nem panaszkodott.

- Ah, Albert! Én az ön helyzetében ki nem állhattam volna egy büntudatot, mely még panasz által sem bosszultatik meg.

Kolostory összevonta szemöldeit, s arca, mely mostanig szelíd és merengő volt, a dac kinyomatát vette föl.

Norbert erőltetett nyugalommal szólt: - Egy nőt, ki csalatkozásáért a tetszelgésben kereshetne kárpótlást, rászedni és visszatörlésre hívni föl, rossz számítás, melyet többnyire a férj maga bán meg.

- Tán ily esettől félt ön? - kérdé keserűen mosolygva Albert.

- De egy nőt - folytatá a bankár -, egy angyalszelíd nőt, kinek szíve csak szeretni és megszakadni tud, rászedni: ez Albert, lovagiatlan; ez banditák tettehez hasonlít, kik fegyvertelent gyilkolnak.

- Mit ért ön szavai alatt?

- Reméli-e, Albert, hogy nője ledér fog lenni? Ha igen: akkor nincs szóm mostani kalandai ellen. Ha Lizi az ön könnyelműségén tanulva kicsapongóvá válhatik... ám, történjék meg. Szégyellni fogom, mint apa, mint közbecsülésben álló polgár, de hallgatandok. Hiszen ő mentséget talál tetteért az örök bíró előtt, mindaddig, míg a méh szűrni fog, ha megtámadtatik, és a legerőtlenebb állat is védelmezi magát. Nyílt háború ekkor a házasság, mindenik félnek fegyver van kezében, hogy bosszút állhasson. Azonban, mihelyt ön Lizit hűtlensége által kicsapongásra nem bírhatja, mihelyt ő e megtámadások közt csak lankadni, hervadni és meghalni tud: akkor Lizi fegyvertelen martalék, ön pedig bandita, kezében gyilokkal. S a gyöngye megtámadottnak az utcán, a nyilvános helyeken, mindenütt, még az idegen is segítségére siet, s annál inkább az atya. Vagy változtat-e a dolgon, ha ily merény a ház falai közt kísértetik meg, és nem törrel, hanem tettek által?

- Ön - mondá Albert hideg daccal -, ön éles elmét fejtett ki az érzések boncolgatásában.

- Ittlétem nyújtott első alkalmat ily analízisekre. Hála Istennek, nem házi életemből tanultam meg, hogy nem a *bazáron*, nem az országos vásárok alatt, nem egy zug-kalmár boltjában vagy egy éhező zsidó ószertárában, de a férj és nő hálósobáinak falai közt fordulnak elő a legtöbb, a legravasabb s a legerkölcstlenebb csalások.

- Ez igen sok, Norbert úr! Oly viszony mellett is, melyben hozzám áll! - kiáltá Kolostory elsápadva. Aztán, folytatá csillapultan: - A könnyelműséget, melyet rólam feltesz, nehéz volna bizonyítani.

- Vegyük tehát, édes Albert, hogy önt csak a bűn külszíne terheli. De éppen ezért egy egyszerű ajánlatot, úgy hiszem, nem fog tőlem rossz néven venni. Előterjeszthetem-e?

- Ön már eleget mondott el anélkül, hogy különös felhatalmazást várt volna... méltóztassék tovább is követni rendszerét.

- Örömmel. Tehát én, mint láthatja, idős ember vagyok. Meguntam a városi életet, s nyugalomra vágyom. Kepler bankár, ki viszonyaimat ösmeri, egy szép falut ajánlott százezerért Alsó-Magyarországon, mely fáradság nélkül hajthat nyolc procentet²³⁹. Reá csak azon ellenvetésem volt, hogy igen messze fekszik Pesttől, hol foglalkozásaim gyakori jelenlétemet igénylik. Vegye meg tehát, mondá ő, leánya számára, kinek úgyis Pesten semmi dolga, s költözzék az ifjú házaspár a jövedelmezőbb új szerzeményre; ön pedig tartsa magának Virányost. Ez volt Kepler javaslata, melyet akkor elég figyelemre nem méltattam, bár most kedvelleni kezdék. S mit szól ön, Albert, e tervhez? Általa azon gyanú színétől is, mely terheli, könnyen menekedhetnék.

²³⁹ Százalék (latin).

- Én Virányoson fogok maradni, mely nevemre átírva van.
- S jogáról, kéresemre, nem mond le?
- Minden engedékenységgel ily körülmények közt megbélyegezne.
- Ígérje tehát, hogy Manfréd grófnéhez nem fog járni.

Norbert kérőn nyújtá kezét Kolostory felé, ki hideg közönnyel mondá: - A kicsikart erényt kevésbé szeretem, mint a kierogetett bűnt. A mesékben sem olvasta ön, hogy valaki egy erény gyakorlása végett az angyalokkal alkura lépett volna; míg a rossz szellemekkel szívvel írt szerződések is kötöttek.

- Ön a romantikában jártas; én a józan ész embere vagyok. Minthogy pedig át nem láthatom, miért kelljen szegény leányomnak az ön különben érdekes kedvcsapongásaiért tönkre jutni, tehát hallja másik tervemet is. Eliz külön fog férjétől költözni; ennek okvetlenül meg kell történni.

- S akarja-e nőm? - tudakolá Albert csodálkozással. - Ha Eliz csak egy szóval nyilatkozik a különszakadás mellett, én óhaját előmozdítandom.

- Nem, Albert! Önnek kell azt indítványozni.

- Miért?

- Mert különben nem történik meg.

- S ha nem történnék meg?

- Akkor én a báró úrról hinném, hogy vagyont, kényelmet és dús napibért követel a legmocskosabb színekúráért²⁴⁰, tudniillik e szónak: *férj*, üres címéért és értelem nélküli négy betűiért.

Norbert fölve csibukját, csendesén távozott a lángba borult Kolostory szobájából.

Albertben, a haragon kívül, száz más érzés küzd.

Őt főleg vagyonszomjjal vádolni nem lehetett; azonban eszén mégis átvillant, hogy az elválás esetében, melynek a különszakadást hamar kell követni, nemcsak Virányos jön kérdés alá, hanem Keselykő is, mely ipja beruházásai által egészen elmerítve van. De mindemellett igazságtalanság volna makacsságát csupán innen magyarázni.

Albert azért is vonakodott Norbert tervét indítványozni, mert ámbár nem szerette nőjét, félt előtte igen rossz világításban tűnni fel, mert saját lelkiösmeretét is altatni akarta, mert érzé, hogy nője magasztos jelleme eltörpítné az övét, mert könnyebben követ az ember bűnt el, mint azt bevallja, mert tudta, hogy a világ mennyi ernyedtelenséggel fürkészi egy botrány okait, s mert rettegett, hogy Iduna is így könnyen kompromittáltathatik.

Míg Albertet aggodalmi ostromolták, eszébe jutott, hogy estére a grófnéhez ígérkezett.

E látogatást mellőzni javasolta a gyöngédség Eliz iránt, kinek mély ragaszkodására támaszkodva tagadott Norberttől mindent meg, s kinek áldozó szerelmével éppen e percben ekként visszaélni arcátlanságnak látszott.

De Idunához szenedélye a makacsság alakját ölté fel.

²⁴⁰ Munkával alig, vagy egyáltalán nem járó, jól fizetett állás (latin).

- A bankár fenyeget - mormogá Albert -, el akar rémíteni, pénze által hiszen pórázon tarthatni, azt képzelem, hogy már moccanni sem merek. Jól van; ma csak azért is a grófnéhoz fogok menni.

Midőn Eliz dolgait végezve Albert szobájába nyitott, már ez nem volt otthon.

Norbert egy szép tavaszi napon aranygombos nádpálcáját s világossárga szalonkesztyűjét elővette, - kék frakk, fehér mellény s vadgalamszín pantallóban sétálni indult. De mielőtt a verandán egy faltükrőnél gondosan fejére illesztené kalapját, kivonta zsebéből az órát, s jól megnézte annak mutatóját.

Alig halad a kőkeresztig a szentágostai úton, egy faeton²⁴¹ nyargal feléje, benn vörös bérúhába öltözött néger fiú ült, a gyeplőt pedig Iduna horda kezében.

A faeton a hegynek tart, Norbert mélyen köszön, a grófné megáll.

- Engedje, méltóságod, vezetésemre magát.

- Nem, Norbert úr, én fogok hajtani.

A bankár beült.

Szekerök repült kövön, göröngyön át, dombra fel, völgybe alá, oly gyorsan, oly gondatlanul, hogy csak a vak szerencse oltalmazta.

Iduna néha visszatekintett, s a ború közt is, mely arcára rajzolta magát, elmosolyodék Norbert flegmatikus nyugalmán, ki a legveszélyesebb helyeken is, pálcáját bal kezével közepén fogván, mindig lába elébe nézett, nem szólva, nem aggódva.

- Ezentúl gyalog fogunk menni - mondá a grófné.

- Köszönöm méltóságod azon kegyét, hogy leveletem félre nem magyarázta.

- Arra, Norbert úr, igen világos szavakkal volt írva.

Iduna a gyeplőt a néger kezébe veté, s a bankár karjára támaszkodék.

Közönyös beszélgetések közt érkeznek a várromig.

Itt egy falpárkányra egymással szemben leülvén, Iduna reszketeg hangon, de amely rögtön visszanyerte ércét és folyékonyágát, mondá: - Eliz bánatjából hiszem, hogy Albert mégsem oly könnyelmű, amilyennek ön festé.

- Hogyan? - Grófné!

- Mert két szerelmet nem tud egyszerre mutatni, s ez jele, hogy egyiket nem színli. Én az álnokságot gyűlölöm.

Norbert meglepetve volt.

- Ah, tehát nagysád komolyan szereti őt?

- Féltém - válaszolta Iduna kipirult arccal.

- Félti?

- Nemde bámult nyíltságomon?... Én féltékeny vagyok Albert nőjére.

²⁴¹ Félfödeles, együlésű hintó (francia).

- Sapperment!²⁴² Ez különös.

- Örökké attól tartottam, hogy mindkettőnket ámit, bár százszor esküdözött, miként nőjével már semmi viszonyban nincs.

- Nagysád rendkívül őszinte.

- Mert levelének hangja által már feloldott a szokott *regardoktól*²⁴³. Ön írta, hogy ha Albert sorsa érdekel, csak akkor fogadjam el a találkozást.

- De miután a grófnét mélyebben érdekli Albert, mint gondolám, félek, hogy értekezletünk eredmény nélküli leend.

- Hogyan?

- Mert arra akartam méltóságodat bírni, hogy utasítsa vissza őt.

- S ha tenném?

- Akkor az idő és büszkesége behegesztené szívének sebeit, s belőle még tűrhető férj válnék.

- És hiszi ezt ön?

- Állhatatosan hiszem; mert leányom szép, kedélyes, fiatal, s én őket, hogy a visszaemlékezés fájdalmai enyhüljenek, elköltöztetném Virányosról.

Iduna sötét szemeket vet Norbertre.

- S remélhetem-e a visszautasítást? - kérde a bankár nyájosan.

- Nem tehetem... már többé nem tehetem.

- Mit tanácsol tehát a grófné, miután leányomat sem férje mellett apácává fölszentelni nem akarom, sem a legjobb esetben osztoztatni oly jogban, mely törvényesen s kizárólag az övé.

- Váljanak el.

- S nagysád ekkor férjhez megy Alberthez? Fog-e nője lenni? Én tudom a körülményeket. Egyedül így lehetséges az elválás.

Iduna szemében könny csillogott.

- Szent ég - sóhajta -, nekem öntől éppen e kegyért kell esdeklenem.

Norbert bámulattal tekintett a nőre, kit a világ oly függetlennek, oly házassággyűlölőnek festett.

- Legyenek önök boldogok! Én szívesen adom áldásomat, ha az ér valamit. Nagysád értekezzék Kolostoryval; én a szükséges percben leányom körül mindent elkövetek.

Ismét a faetonra léptek, de Norbert hamarabb szállott le arról, mint ott, hol a grófnővel felült volt.

- Beszédünk maradjon titokban.

- Természetesen - válaszolá Iduna.

Norbert fűtyörészve s oly gyorsan gyalogolt, mint midőn kereskedőlegény korában sok tartozást inkasszált.

²⁴² Teringettét! (francia).

²⁴³ Tekintetek (francia).

Egészen fiatallá lőn...

A szentágostai kastélyban pedig Terényi sokképpen kezdett csodálkozni.

Meglepték a változások.

Egyik titok a másik után izgatá.

Mert két hét óta Idunát kedvetlennek találta.

Többször volt a szép özvegynek főfájása, s ilyenkor még háziorvosa irányában is, kit igen becsült, szeszélyes vala.

Továbbá Terényi a gazdasági felügyelőtől hallá, hogy a grófnénak nagy öszvegre van szüksége, miután közelebbről megint külföldre akar utazni.

Most azonban Iduna ismét egészségessé, vidámmá lőn, s az alku alatt levő termények eladását felfüggeszté; sőt Terényivel legtöbbet arról kezdett beszélni, hogy állandóan Szentágostán fog lakni, és a vén kastélyt fiatal ruhába öltözteti.

5.

Norbert szekerezése után megváltozott Kolostory kedélye.

Másnap reggel az étteremben találkozik ipával, s igen nyájasan kezdett beszélgetni, mintha a közelebbi hetek alatt köztök támadt feszültséget elfeledte volna.

Ő már bizonyosan tudja a grófné tervét, gondolá Norbert, míg egy kis pohár rozsólist²⁴⁴ megivott, s rá két falatka kenyeret nyelt, hogy a reggelihez jobb étvágyat szerezzen.

Ekkor Eliz belép, s a figyelő apa észrevevé, miként Albert elpirul és zavarba jön.

Most intéztetik a csapás leányom szívére! Lesz-e neki elég ereje? - töprenkedék Norbert.

Eliz halvány arcával és fehér reggeli öltözetében rendkívül vonzó volt. Az idegingerültség, a viszonzás nélküli szerelem és a búbánat költőibb kifejezést adtak arcának, leírhatlan varázst vetettek vonalaira, s merengő kék szeméből magasztos, túlvilági, bűvölő és megindító fényt sugároztattak. Tündéri termete vesztett ugyan kerek, hullámozó alakzataiból, de még könnyebbé, lengébbé, szelletiebbé lőn. Egy csodálatos jelenség volt ő, a keservtől megtörve, a szerelemtől fenntartva, a vesztett remény és a sóvárgó vágy ábrándos vegyületével! Gyenge gyöngyvirág, mely a harmattól lehajlik, a napsugártól elhervad! S mégis szenvedéseiben kitűrő, érzéseiben átkodott, hő, erélyes, makacs és önkínzó!

Eliz az asztalhoz közelít, hófehér kezecskéjében egy kék földű s ezüsthímes sipkát hozva, melyet éppen most végzett be.

- Ily nőt feláldozni! Van-e neki lelke?

Hadd tegye!... Csak ne verné le Lizit e csapás! Szerencsétlen gyermekem!

Ezen gondolatok ostromlák Norbertet.

- Elkészítettem a sipkát - szolt Eliz, azt Albertnek átadva.

A férj nyájosan csókolta meg nője kezét, s kedvteléssel nézett az ajándékra.

²⁴⁴ Fűszerekkel ízesített édes szeszes ital.

- Mit jelent Albert öröme s udvariassága? - tudakolá magától Norbert.

Ekkor a reggeli felhozaték, és a kis család a szokottnál vígabban költé azt el, sőt Albert néha kedélyesnek látszott. Asztal után Kolostory szobájába kíserte nőjét.

- Most vettetik el a kocka! - sóhajtá az apa, s odahagyva kedves török pipáját és megjött hírlapjait, a szalonba sompolyog, mellyel Eliz terme szomszédos volt.

Semmi nesz! Semmi hangosabb beszéd! Semmi zokogás!

- Megfoghatlan - gondolá Norbert.

Várt egy hosszú óranegyedet, míg végre az ajtó felnyílik, s belép Kolostory, karján Elizzel.

A férj arca nem volt egészen sötét, a nőé inkább derült...

Norbert egész nap őrt állott, kémlett s várta a bekövetkező eseményeket. Mindig oly pontot választott magának, honnan hamar segédre siethessen, s mindig oly foglalatosságokat, melyek mellett Eliz fölajdulására figyelni tudjon. De már késő este lett, éj következik, és a félve lesett alkalom elő nem került.

Midőn Norbert ágyában fekvék, monologizálni kezdett:

- Életemben három pénzkrízist állottam ki - monda. - 1815-ben megbukott Wackelmann bécsi nagykereskedő, ki a világcsaták alatt igen tüzes börzeüzletet vitt; csődje akkori csekély vagyonom kétharmadát vonhatta volna maga után, s rajtam csak szerencsés véletlenek segítettek. 1819-ben az egyesült angol-francia hajóhad Algír elébe vitorlázván, közlé az aacheni követgyűlés jegyzőkönyvét, melyben az európai hatalmak a tengeri rablást megtiltották; mire a dey²⁴⁵ a francia oltalom alatt álló római hajókat fogatni kezdette, s tőlem egy egész terüt kerített birtokába. S aztán 1832-ben könyv-vivóm a legkényesebb pénzviszonyok közt elárulta a számolati balance-t²⁴⁶, s versenytársaim oly ügyesen támadtak reám, hogy a koldusbotot kezemben hittem. Ezek eldöntő pillanatok voltak életemben; s mégis, Isten látja, együttvéve sem aggódtam annyit, mint ma. Uff, most is veríték tör ki homlokomon, és melegem van, mintha legalább két palack madeirát nyeltem volna el. Szegény Eliz! Kedves gyermekem! A zivatar ma csendesesen vonult fejed felett tovább; de az én apai szívemet minden perc halálosan gyötörte.

Kolostory sem fekvék rózsaleveleken. - Ma gyáva voltam - ismétlé szüntelenül -, azonban ki ne irtóznék bűneit bevallani? S mit mond Iduna, ha észreveszi tétozáshozamat? Fenéig kellett volna üríteni az ürmepoharat, s ajkaim annak szélét sem merték érinteni. Keblemet hangosan dobogtatá nőmnek emlínykék szeme. Ah, ő oly bizodalommal tekintett reám, mintha csak álom volna azon néhány hónap története, mely tőle örökre elszakít!

Kolostory az éj magányában mindinkább érzé helyzete súlyát.

Ő eddig palástolta hűtlenségét, s bár már sejté Eliz féltékenységét, azt mégsem gondolta, hogy ellene kétségtelen adattal bírjon. Most kelle bevallani bűnét, s aztán bocsánatkérés helyett eltaszítani magától, kit megbántott, s ki őt szemrehányásokkal sem terhelé. Ez meg nem tompult, el nem zsibbasztott lelkiösmeretének nagy feladat volt, mely álmát szétűzte. És a szív szeszélyesnek látszó, de mély értelmű törvényeinél fogva, Kolostory azon órától kezdve, hogy e gondolatot: *nőddel kell élni, bár nem szereted őt*, a másik váltotta fel, *tudniillik: mert nem szereted nődet, tehát el fogod kebledtől úzni*: mondom, Kolostory ezen órától kezdve

²⁴⁵ Az Algériát megszállva tartó törökök parancsnoka és a terület helytartója.

²⁴⁶ Vagyommérleg (francia).

fogékonnyá lőn a sajnálkozásra. Eliz arcán minden fájdalmat inkább vett észre, s a legóvatosabban elfátyolzott bú sem kerülte figyelmét egészen ki...

Csak a kijelölt áldozat nyugvék csendesen. Elizt reményekkel kecsegteté Albert nyájos modora. Angyalok jöttek le álmaihoz. Közel hozták férje képét. - Ah, miért értettük félre egymást! - sóhajták ajkai hallhatón. - Mégis bírlak, arcomat érinti leheleted, kedves elpártolt Albertem! - rebegé leírhatlan kéjjel.

Úgy rémlett, karjai közt van férje, de kisgyermekének sírása fölébreszté.

Ah, az éjjeli lámpa rideg nyoszolyájára vetett fényt!

Eliz zokogva sírt. -

Másnap gyönyörű alkony volt.

Albert délután mindig kinn, a szabad természetben járt. Majd a vár tornyai, majd szerény házának füstje tűntek szeme elébe. Sem az egyikhez, sem a másikhoz közelíteni nem mert, s keblét ellenkező érzések szaggtaták.

Végre hazavetődik, és a kertbe megy.

Társalgás hangzik egy hüselőből, hol néha a család összegyűlni szokott.

Odalép.

Nője, ipja és Terényi beszélgetnek együtt.

A politika volt szőnyegen.

- A mai lapok szerint - mondá Norbert - a spanyol királyné el akar férjétől válni, mert mint rebesgetik, vagy egy fiatal tábornok vagy valami drámaköltő befolyást nyert szívére.

- Megint össze fognak békülni - jegyzé meg Terényi -, minthogy azon vallásos országban az elválási törvények nem oly könnyen hajlanak a nők és könnyelmű férfiek szeszélye szerint. Ott az oltár a szíveket állandólag köti egymáshoz, s az áttérések által nem nyílik a regényes ledérségek számára tárt kapu.

- Vajon nyer-e az erkölcsiség és családélet e szigor következtében? - kérdé Norbert kétkedő hangon.

- Mindenesetre - válaszolá Terényi.

Norbert a kényes tárgyat nem akarta folytatni, de a tanácsnok úr nagy hajlamot érezvén a vitatkozásra, egy könnyű fordulattal Eliz ítélete alá bocsátá a kérdést.

Kolostory kémlő tekintetet vetett nőjére, ki a szigor mellé nyilatkozott.

- De mit tegyen a szerencsétlen fél? - dörögé Norbert.

- A nő tűrjön - válaszolta Eliz.

- És a férfi? - tudakozódá Terényi kíváncsian.

- A férfi... a férfi... óh, ez különben is könnyen szokta magát vigasztalni.

Eliz, ki Albert tervéből semmit sem gyanított, szavait minden célzás nélkül ejté, de Albert arca viaszsápadt lőn. Ő akadályt fog vetni! - gondolá, s kebléből a tegnapi szelíd benyomás eltűnt. A harc, a küzdés eszméje fölidézte az ellenszenv érzését.

Ő megölteni akarja magát makacs szenvedélye által! - töprenkedék az apa, és sóhajtva távozik a hüselőből, hogy több vitatkozásra anyagot ne nyújthasson.

Nemsokára Terényi is búcsúzott.

- Eliz - mondá ekkor Kolostory tompa, érzéstelen hangon -, vacsora után, midőn a ház már lecsendesedett, és apád elalszik, hozzád fogok menni. Küldd komornádat s a dajkát hamar feküdni, mert igen titkos ügyben lesz veled beszédem.

Eliz fejével intett, minthogy szavakat hirtelen nem lelt ajkaira. Kedélyét elborítá jó és rossz sejtelmek raja. Szíve szorongott, s maga sem tudta, miért...

Terényi eléggülten lovagolt Virányosról Szentágostára.

Ő, mint már felhoztam volt, nem bánta, hogy Ondofredit Kolostory leszorítsa, s örvendett, mentől botrányosabb alakot ölt ennek Idunához viszonya.

De voltak e szerelmi kaland körül dolgok, melyek eddig soha eszébe sem fordulhattak meg.

Nem hihető, hogy gyönyörű, kedélydús és vagyonos nejét Albert oktalanul a faképnél hagyja; sőt arra számított, hogy ha majd a határozó perc üt, a grófné fog irgalom nélkül feláldoztatni, s éppen e feláldoztatás alatti zavarra, bosszúra, szégyenérzetre, kiábrándulásra és elárvultságra építé Iduna előtt nagylelkűnek látszandó, de önző tervét.

Aztán, ha ő Albertről, kinek megfontolása és higgadt ítélőtehetsége felől magas véleménnyel nem volt, minden badarságot képzelt volna is, egy dologról teljesen meggyőződve volt, hogy tudniillik nincs körülmény, melyben Iduna, ki érzélgős szerelmessé sohasem válhatik, ki az élvezetekben a szokások és illem által nem korlátoztatta magát, ki a társaság iránt lenézést mutatott, a függetlenséget imádta, a házasságot gyűlölé, s ki első férje alatt valósággal eléggé megiszonyodhatott Hymen igájától: hogy ezen Iduna akárkivel a világon oltár elébe lépni akarjon.

Terényi ily lehetetlenség felől méltónak sem tartá gondolkodni.

Most azonban fürkésző, vizsgáló figyelme, mely soha pihenni nem hagyá, tényeket fedezett föl, melyek némi kételyre bírták.

S Terényi, ki a nőéletben mindenütt annyi titokszerűre talált, ki oly értelemben bevégzett jellemet, minő a férfiaké, az asszonyoknál nem hitt, s ki bizonyos mértékig a legártatlanabb, a legőszintébb nőt is komédiásnének tartá, színlett érzésekkel és elpalástolt utógondolatokkal; Terényi a legképtelenebbnek látszó gyanút is, hogy tudniillik Iduna állandólag vágynék sorsát Alberthez kötni, miután némi adattal támogatatték, egészen megvetésre méltónak nem lelte.

Azért ment tehát Virányosra, mert kitapogatni szándékozott, vajon nincs-e ott valami körülmény, mely gyanújára világot vethessen.

S az elválásról társalgás, melyet félig előidézett, félig kizsákmányolt, arról győzé meg, hogy Eliz és férje közt még komoly viszály nem forog fenn, s hogy aggadalma elsietett volt.

Ez földeríté őt...

Vacsora után legalább egy órával Albert a hálósobába nyit.

Eliz szíve a közelgő neszre hangosan dobog, de midőn férje arcára tekint, végre fagyni kezd, mert annak különben szép vonalain az ittassághoz vagy őrzöngéshez hasonló zavar és izgatottság látszott.

Albert lesüté szemét. Néhány másodpercig magával küzde, s végre megragadta nője kezét.

- Kedvesem! Mint mondtam, igen komoly tárgyban kívánok beszélni.

- Parancsolj velem.

- Menjünk a nappali terembe. Itt felébreszthetnők Gizellát.

A nő fölemelkedett ülhelyéről, de érzé, hogy térdei reszkettek. Kolostory, midőn a szalonban voltak, még sokáig hallgatott.

- Ah, Elizem - sóhajtá később -, ah, szép nőm, mennyi szenvedéssel halmoztalak el! Majdnem összeroskadtál alattok. Óh, én barbár férj vagyok.

- Panaszkodtam-e ellened? - mondá Eliz, a szelíd hangra reményekkel és csalálmokkal telvén el.

- Éppen ez aláz meg, Elizem, és azon meggyőződés, hogy nemeslelkűségedet csak újabb tévedésekkel viszonzozhatom. Mi egymást soha többé boldogítani nem fogjuk. De szerencsétlenségünk kizárólag saját hibám lévén, kötelességem balhelyzetedből, melybe általam estél, kiszabadítani. Te a házasságot aranyláncnak képzelted, mely a kék paradicsomát fűzi a kopár élethez; én vasbilinccsé változtattam azt. Te a szerelmet nyílt csarnoknak vélted, a jelen mosolygó képeivel és tündéri kilátásokkal a jövőre; de én belőle nedves, sötét börtönt építettem, melynek levegője fullaszt, és arcaidról szépségedet rabolja le.

- Ne hidd, Albertem, te boldoggá tettél. S bár közelebbről házi életünk megzavartatott is, de kívánhattam-e, midőn ború és fény egymást váltják fel, a mi kedélyvilágunkban fellegtelen eget? Elég, ha a zivatar pusztítás nélkül vonul tovább, vagy ha a letarolt virágok újra kihajtanak.

Albertre kellemetlen benyomást tett e nagylelkűség.

- Te ábrándozol - szólott komoran. - Én ezentúl is csak keservekkel foglak elárasztani. Rossz génuszom a közellét által ösztönöz ellened. E bős szellemet nem küzdhetem többé le; uralkodik sorsunk felett. Hiában! Elizem! Vérmérsékünk különböző, s fogalmaink - e betűk, mikből a boldogság szavait alkotjuk - ellenkeznek. Mitől te elragadtatnál, az engem hidegen hagyna; mi indulataimat fölmelegíthetné, az téged alig érdekelné. Mi már egymást többé nem érthetjük meg, s összeköttetésünk csak a kölcsönös elégtelenség szikráit gerjesztené a gyűlölet lángjává.

Eliz egy könnyet törölvén le szeméből, gyöngéd részvétellel mondá: - Szakadjunk tehát külön. Én még a jövő héten Poliodorához fogok utazni; te pedig maradj Virányoson. Ne lássuk egymást, míg csalódásaidból kiábrándulva, magadat nem fogod szerencsétlennek érezni. De akkor engeddd meg, hogy nekem legyen első jogom fájdalomdiban osztozni.

Eliz, midőn e javaslatot tette, fölálózta a női büszkeséget; bár visszautasított szerelmének diadalát többé nem remélte. Ő Iduna fortélyai által behálózottnak hitte Albertet, kit a komor való iszonyúan fog képzelt mennyországából letaszítani, s ezen esetre az együtt ízelet boldogságért nem akart háládatlan lenni. A hely, melyet ő férje számára szívében fönntartani ígért, inkább a templom menedéke volt, hol a sorstól üldözött megvédetik, mint a kék oltára, hol újból töményt lehet égetni a szenvedély ledöntött bálványképeinek.

De Albert nője nemeslelkűségében csak akadályt látott céljai ellen, és kebléből minden kímélet s részvét szétoszlott.

- Eliz - szólott indulatosan -, én elválni kívánok tőled. A különlakás nem zárja ki a reményt az érzések megújulása iránt, s csak oly hitestársaknál bír értelemmel, kiknek okuk van még viszonyaikat egészen bevégezetteknek nem tekinteni. Magam részéről ugyan mindig nevetségesnek látszott e jámbor hit, mert a vonzalom, ha csökkenésnek indul, erejét többé vissza nem nyeri, és a hold változásai nem a szerelemé. Azonban hasztalan fáradság lenne oly helyzet felől vitatkozni, melyhez a miénk legkevésbé sem hasonlít.

- Miért? - rebegte Eliz elhaló hangon.
- Engedd nem magyaráznom.
- Talán meg sem változtak érzéseid?
- Kevésbé, mint képzeled.
- Hogyan?
- Én téged becsültelek, szépnek, kellemesnek találalak, de...
- De?
- Soha *nem szerettelek*.

Egy rövid sikoltás volt minden válasz.

Albert segítségére sietett nőjének, kit ájulástól féltett.

- Ne aggódjék ön - szólott ez, ki miután egyetlen még élő csalódása eltűnt, a végveszteség által erőt nyert s jellemében, mint egy tündérvevő által, új forrásai támadtak az erélynek és lélek-emelkedettségnek. Mert míg sokat a nagy szerencsétlenség lesújt, vannak, kiket fölemel. A kis polgári nőtől, kinek érzése is csak ezen helyzethez voltak idomítva, a szó fenséges értelmében arisztokrata nő lett, komoly méltósággal, szilárd szándékkal, panasz nélküli eltökéléssel.

- Ne aggódjék miattam -, ismétlé... csak egy múltó gyengeség volt, egyéb semmi... Térjünk ügyünkre. Mindketten óhajtjuk az elválást, tanácskozzunk tehát a kivitel módjairól.

Kolostory meglepetve volt ezen átalakuláson és hallgatott.

- Ön maradjon Virányoson, én Pestre költözöm - mondá Eliz.

- Az istenért! Ezen intézkedésekre még nincs szükség; általok ezer pletykára nyílnék alkalom. S bármennyire megbántottalak, Elizem, ne tagadd azon kegyet meg, hogy csak akkor jusson házi vizzályunk nyilvánosság elébe, mikor a törvényes lépések miatt már többé eltitkolni lehetetlen. Különben is nekem oly gyakran kell Pesten mulatnom, hogy együttlétünk által neked kevés alkalmatlanságot okozandok.

Eliz engedett.

- Nemde Gizella az elválás után is nálam marad? - kérdé.

- Hagyhatom-e jobb kézben?

- Így a lényeges pontokra nézve egy értelemben vagyunk. Kérem, siettesse ön ügyünk eldőlését.

- Hogy kívánságodat teljesíthessem - mondá Albert, némi éllel, mely az ő ajkain csodálatosan hangzott... -, hogy mentől előbb föloldoztassál a kötelekek alól, melyeknek súlyát most oly erősen érzed, összhangozó lépésekre van szükség. Ki leend tehát ügyvéded?

- Muzsla, mert ő irántam részvétet mutat, egy *másik* iránt pedig, saját érdekéből, kímélettel fog viseltetni.

Albert meglepetve volt e gyöngédség által.

- Én őt minden iránt utasítandom - szólott Eliz. - Még holnap fogok neki írni... De már álmos vagyok. Jó éjszakát!

Ezzel hálósobája felé indult.

- Ő álmos! - sóhajtá a még ülve maradt Kolostory. - Ő álmos! - ismétlé magában lealáztatva nője nyugalma által. - Szent ég! Ő álmos ily egész életre határozó percben. Lehetlen, hogy valaha szeretett volna. Most lehullott álarca! Óh, nők! Ki tekinthet szívetek örvényei közé?... Ő álmos! S mily hő volt egykor karjaim közt!... Az idegek játsszák szerepöket, nem a lélek... Jó éjszakát, Eliz! Nincs miért kívánnám, hogy pihenj csendesen. Alunni fogsz, mint egy güzü. Ah, természet, mily csodálatosan alkottad a nőszíveket!

Semmi sem igazságtalanabb a férfi hiúságánál.

Albert, bár meztelen önzésével Elizzeli viszonyáról minden költészetet levont, szerette volna, hogy nője, kit halálosan bántott, az elszakadásért könnyekben olvadjon fel.

Ezt hiúsága igénylé.

Ő leverte volt, s elégtelen ügyének általa sürgetett fordulatával.

Kolostoryné pedig hálósobájában egy olaj festvényre függeszté szemét.

- Ez az ő képe, férjemé, ki megcsalt... az ő képe ez! - sóhajtá. - Hogyan tudott tettetni menyegzőnk első éjjelén? Hogyan mutathatá azon nagy, szent, végetlen láthatáru érzést, melynek ingatlan vízszínén az ég legbájosabb képletei játszottak, s melynek tisztasága mélységét árulta el? Vagy ezt csak én álmodtam volna, midőn szenvedélyes keblem szerint eszményítem az övét? És az ő szíve csak egy sima, hideg tükör volt-e, melyben saját szerelmem rajzát láttam meg, s mint a kába gyermek, idegen és élő képnek hittem a holt visszasugárzást? Óh, tévedhettem-e így? Hadd nézzelek még egyszer meg, férjem arca! Rejtezhetik-e vonalaid közt ekkora tettetés?... Homlokod nyílt, sötét szemeidben az érzés delejes világa reszket, és sugárainál a szerelem tünderei üzik csába játékaikat... ajkad, ah, ajkad felém mosolyg! S e mosoly árnyai közt rejtőzik-e a gúny és ámtítás? Hiszen mosolyod az angyalokéhoz hasonlít, kik az oltárszámoly elébe néznek, s kik előtt én annyiszor imádkoztam! Ah, a természet, midőn az arcvonalat alkotja, arra számít-e, hogy az ártatlanoknak, kik kételkedni nem tudnak, tört vessen?... Gizella! Gizella! - kiáltá Eliz, férje képétől a kicsiny ágyhoz rohanva, hol leánya édesen aludt. - Hadd lássam vonalaidat! Szelíd arcod mit fog tenni, ha majd felnősz? Ámt-e, hogy az legyen szerencsétlen, ki téged bálványoz? Vagy őszinte-e, hogy szerelmed tárgya által iszonyúan megcsalással? Válassz a kettő közül, mert ez a nőélet.

Eliz könnyei felébredt gyermekére omlottak.

Albert még másnap Pestre indult.

Az esteli jelenetet útja alatt fejéből kiverni igyekezék, s jövődjének bájképei elég eszközzel kínálkoztak kényelmetlen visszaemlékezéseinek szétkergetésére.

Hogyan ne?

Idunának Magyarhon területén legalább tíz négyszegmértöld birtoka volt az úrbériségeken kívül s többnyire termékeny vidékeken. Bécsben háza s a szomszéd faluk egyikében szép mezei laka, néhai férje után pedig házassági kötménynél fogva Közép-Olaszország szélén viszont egy csinos jószágocskája és az angol bankban tetemes tőkéje. Aztán a grófné nemcsak a magyar, de a birodalmi legfelső körökhöz is tartozott, s vérségi kötelékei és ismeretségei az európai arisztokrácia számos tagjaival hozták közeli viszonyba. Szépsége még nevezetes hanyatlást nem szenvedett, ízlése mívelt, társalgása szeszélyei mellett is kellemes, s bár örökös harcban élt a nagyvilág szokásaival, avatott volt mindazon apró fogásokban, melyeket az alsóbb légkörökben elsajátítani oly nehéz, s melyek együtt alkotják a valódi szalonhölgy kiváló jellegét. S Albert, kinek képzelődésére a fényűzés, a választékos ízlés, a magas helyzet

és az arisztokratikus születés rendkívüli varázssal hatott, még ezek nélkül is tudta volna szeretni Idunát. Legalább úgy hitte.

Ennyi előnyöknek, ennyi kéjnek tenné tehát őt tulajdonosává az *elválás*.

Igen, az elválás Fortunátus²⁴⁷ tündérnek kimeríthetlen táskájához adna neki kulcsot, melyből apadhatlanul lehetne meríteni a boldogság kincsét.

Ki lehetne blazírozottá ennyi ajándéka mellett a szerencsés véletlennek?

Albert - mint meggyőződve volt - bizonyosan sohasem.

Az ő jövődjé minden halandót irigylésre gerjesztene... csak az elválás sikerüljön.

Azonban éppen itt a bökkenő!

S Albert, bár szónok volt ugyan, de jogtudós nem; s bár egykor csillogó eszméket szórt ugyan, mint rakétákat, a vallási egyenetlenségeket illető homályos viták közé, de a házassági kánonokból²⁴⁸ egyre sem emlékezék pontosan; Albert ezen járatlansága mellett is mégsem bírt oly csekély tapintattal, hogy az elválást egészen könnyűnek tartsa.

Akadályok, nehézségek lesznek - gondolá - mert Eliz példátlan hűségét kétség alá vonni se lehet, s a levíthatlan gyűlölséget kikacagná minden, ki szép feleségemet meglátná. Testi hiba sincs benne, sőt nagyító csövel sem képes az egész Szentszék még egy szeplőt is arcán felfedezni. És ha *Megarának*²⁴⁹, *fűriának*, *Xanthippének*²⁵⁰ mondanám, bizony megítélne a világ. Szóval, nehézségek fordulhatnak elő. De nincs-e befolyása Idunának Rómáig mindenütt? S nem fogják-e Norbert és nőm egyesülten velünk a válópört előmozdítani? Alapos reményem lehet tehát a sikerről, ha szinte az ügy talán nem is folya oly gyorsan le, mint Iduna kívánja. Kedves Idunám! Mennyire ragaszkodik ő hozzám, mint gyűlöli a percek, melyek függőbe tartják boldogságomat! Csakugyan szerencsés halandó vagyok; ámbár Eliz könnyei néha háborgatják lelkiösmeretemet. De hiszen ő nem könnyez érettem. Ő nem szeretett valódi. Rangom, eszem okoztak szívében rövid csalálmokat a rokonszenvről, melyeket az idő szétosztatott. Ő még férjhez is megy. Istenem, mily hideg volt irántam tegnap! Ő hihetőleg egy nagykereskedő nője lesz, tán éppen Pesten. Ezt, megvallom, nem szeretném. Azonban végre mindenhez hozzászokunk... Csak a válópör ne járna csigaháton.

Ily eszmék közt érkezett Albert Pestre, hol rögtön Themis²⁵¹ avatottjainak ajtaja előtt zörgetett.

Azonban minden estve, midőn hazatért, komolyabb volt. Végre színházba és társaságokba sem ment.

- Mint gyanítom - sóhajtá -, a pör évekig is elhúzódhatik. Mit tegyek? Vagyoni viszonyom bomlásban. Ha a kettőnk nevére átírt virányosi jószág feléhez egész önzéssel ragaszkodom is, Keselyköt adósságok és beruházások fejében jóformán elvesztem. Jövedelmemből ki nem jöhetek. S Iduna?... Ah, ő hű lesz hozzám... de az évek, az évek! Nem... Idunát nem féltem. Azonban akkor vigyem-e oltárhoz, mikor korom szerint már ezüstkadalmat is tarthatnék?

²⁴⁷ Fortunatus német mesehős; szegény ifjú, ki a szerencse asszonyától olyan erszényt kapott, amelyből a pénz sohasem fogyott ki.

²⁴⁸ Szabály, törvény (nemzetközi szó).

²⁴⁹ A görög mitológiában az átok és a büntető sorscsapás istene.

²⁵⁰ Szókratész felesége, a házárts, a férfi törekvéseit meg nem értő asszony jelképe.

²⁵¹ A görög mitológiában a törvényesség, a jogrend istennője.

E lehangolt kedélyben találta Albertet Muzsla.

- S mi örvendetest hozott ön válóperemre nézve?

Muzsla részletes taglalgatásokba elegyedett, melyeknek vége így hangzék:

- Ha ön összekelni akar a grófnéval, álljon át a reformált hitre, s ha gyorsan kíván célt érni, vásároljon Erdélyben egy kevés birtokot, telepedjék oda nőjével, s néhány hét múlva gyűjtesen rendkívüli partialis széket²⁵² és zsinatot, hol aztán, ha hitvese erőltetést vall be, rögtön megsemmisítik a házasságot.

Mintha villám csapott volna Albert mellé, oly kábult lőn e vélemény hallásakor.

Szótlanul sétált néhány másodpercig a szobában, s aztán indulatosan felkiáltott:

- Őseim hitét hagyjam-e el, melyhez oly szent meggyőződés köt? Melyik Kolostory tett ilyet? Melyik hallgatta volna nyugodt vérrel ezen ajánlatot?

- Én csak annyit tudok, hogy célszerű - válaszolá Muzsla szelíden.

- Ah, melyik bűn célszerűsége mellett ne lehetne olykor okokat hozni fel?

- Én a térítői szerepre nem vágyom - mondá ismét Muzsla -, de meg kell még említenem, hogy Norbert úr is egészen ezen véleményben van, és...

- Mi közöm Norbert véleményéhez!

- És - folytatta Muzsla - Eliz önagysága kénytelenségből reá áll.

- E könnyelműséget róla nem hihetem.

- Manfréd grófné pedig - tev é Muzsla szárazon hozzá - mai levelében a siettetés tekintetéből követeli is ezt öntől.

Ekkor az ügyvéd átadá a grófné levelét.

Kolostory egymás után többször olvasott minden sort el, s végre könnyezve kiáltott fel:

- Lehetetlen! Megvolna semmisülve egész múltam, s homály borulna nevemre.

Múzsza eredmény nélkül távozik; Albert pedig a nyert adatok nyomán részletesebben kutatott s tudakozódék ügye felől, s hamar meggyőződött, hogy évek után sem számíthat sikerre.

Zúzott kebelrel indult Szentágostára, Idunával értekezödni.

Mi történt a grófné öltözködö szobájában, hov á értekezni vonultak? ezt titok fátyola takarja. De bizonyos, hogy Albert, midön távozik, oly zavart volt, hogy a jól ösmert kastélyban még az ajtókat is eltéveszté, s hosszas bolyongás után ért egy töredezett csigalépcsön a kertbe. Ott a szabad, híves lég ébresztön hatott ugyan agyára, azonban redözött homloka s dült vonalai keblének iszonyú küzdelmét árulták el. Terényi a felsöbb teraszról, hol a plébánossal sétált, nyájasan intett Albert felé, megszólítá öt, s közelíteni kezdett hozzá; de ez nem hallott, nem látott, nem válaszolt, s csak midön Terényi egy rövidebb ösvényen elébe kerülén, ismét megszólítá, akkor emelte tekintetét a földről fel.

- Te igen elmerülve vagy. Mi bántott? Arcod sötétebb a felleges éjnél. Micsoda kedvetlenség üldöz?

- Semmi, éppen semmi - válaszolta Albert mogorván.

²⁵² Református egyházi bíróság.

- Tán Pesten történt valami bajod?
- Más bajra azonkívül, hogy sok emberrel kellett beszélni, nem emlékszem.
- Tehát az úton?
- Mint látod, ép tagokkal érkeztem meg... még nyakam sem tört ki.
- Úgy talán most gondolataidban háborgatlak?
- Lehet, azonban később is folytathatom.
- S min töröd fejedet?
- Egy nagy erőtani kérdésen.
- S te gépész lettél?
- Csak gép vagyok.
- Mindnyájan a sors kezében azok vagyunk.
- De a gép egy szétpattanás által gyakran zúzta szét a gépész kezét.
- Ah, Albert - mondá mosolygva Terényi -, amiről te most gondolkodol, az tisztán hittani kérdés, mert a végzet és a szabad akarat közti viszonyokra vonatkozik.
- Én matematikainak tartom. Hiszen éppen arról gondolkozom, hogy hol van azon archimedesi pont,²⁵³ melyről egy lábrúgással az egész erkölcsi világot helyéből kimozdítani lehet?
- Ezt könnyen megmondhatom.
- Hol van tehát?
- *Szenvedélyeinkben, Albert!*

Kolostory sötét, kémelő tekintetet vetett Terényire, és szótlánul távoztak.

- Ah, a krízis közelít - mormogá a tanácsnok, s derülten ragadá meg a hozzá, érkező plébános karát.

Albert szekerebe szökellvén, oly gyorsan üzte Virányos felé lovait, mintha kergették volna. Úgy látszik, hogy csak a vad száguldás enyhíté ingerült és nyugtalan vérmérsékét.

Az udvaron Poliodorával találkozék, ki hosszas készülődés után odahagyta a szép Olaszhont, hogy növendékének tanáccsal és vigasztalással segédére lehessen. Máskor Albert régi barátjának jelenléte által felvillanyoztatott vala lehangeltségéből, de most fagyosan nyújtá kezét a szintén hideg Poliodorának, s nőjével egypár közönyös szót váltván, szobájába sietett, s annak ajtaját becsukva, egész nap nem vala többé látható.

Ezentúl még sokkal leverőbb és rejtelmesebb kedélyharcok következtek.

Albert reggelenként korán Szentágostára lovagolt.

Háznépe híven, hogy Idunánál mulat, távollétét nem vette figyelembe.

De ő most csak perceket töltött annál, kit határtalanul vélt szeretni, a többi idő alatt a plébános lakában volt.

²⁵³ Arkhimédész (Kr. e. 287 k.-212) - görög matematikus, fizikus. Az ókor egyik legeredetibb gondolkodója. Öntudatára vallott mondása: „Adjatok egy pontot, ahol megálljak és a földet kimozdítom.”

A jámbor lelkipásztort, ki az egész jelenetet fölfogni nem tudta, egy karszékbe ülteték; maga pedig összefont karokkal és most vad, majd merengő tekintettel sétált a szobában.

A páternek, bár felszenteltetése után minél ritkábban forgatta a szent atyákat és a hittani polémiákat, szünetlenül kelle értekezni azon kérdésekről, melyek a katolikusok és protestánsok közt a XVI. és XVII. században a legszenvedélyesebb vitákra nyújtottak anyagot.

Az egyház férfiai zsebkendőjét szünetlenül homloka verítékében áztatta, míg a szükséges latin idézeteket részint emlékéből, részint a vastag könyvekből összeállítgatá, s midőn torka kiszáradt vagy berekedt, Albert vette át a szót, s ábrándos képzelmeinek virágaiból gondolatokat s alanyi érzéseinek ömledéseiből eszméket gyártván, oly hevesen védelmezte vallása egyes tételeit, mintha a plébános, ki amit csak tudott, mind őszintén elmondá, eretnek lenne, és lelki szeméről most van ideje a megért hályogot levenni.

Rendszerint egész délig tartott a csodálatos próbatét, s ekkor Albert ismét lovára ülén, hegyet-völgyet bebarangolt, és csak késő estve vetődött haza zilált köntössel, portól, sártól lepve, kimerült arccal, mély redőű homlokkal, éhen, szomjan és lázas üterekkel.

Utóbb, amint képzelődése izgatott idegein uralkodóbbá lőn, értekezések helyett a vértanúkról, kik hitöket életökkel pecsételték meg, követelt elbeszéléseket. Szerencsére a plébánosnak vala egy *Aurea sanctorum*-legendája²⁵⁴, régi gót betűkkel nyomtatva, és ezen ritka könyvből kielégítheték vendégének kíváncsiságát. Albert nagy fekete szemeiben könny csillogott a szentek dicső halálakor, s kebléből mély sóhaj emelkedék, midőn sem a pénzvág, sem a testi ingerek, sem Diocletian²⁵⁵ hóhérainak kínszerei nem tántoríták el a bátor hősöket.

- Ah, más világ volt hajdan! - rebegék ajkai. - Most egy bűnt a másikkal fedünk be. Féketlen indulataink vezetik tetteinket. A szenvedély szolgálója az erkölcs. A becsületért idvességünkről mondunk le. Az arasznyi életért elköltjük az örökkévalóságot. S mindez természetes, nem lehet másként. A szentkönyv mondja ugyan: *Legyél hív mindhalálig, s neked adom az életnek koronáját*: de mi ahelyett az Erynnisek²⁵⁶ kígyófürtöit tesszük fejünkre parókául, hogy e vendég haj éles fullánkaival cseppenként szívhasza ki agyunk nedvét, míg a mardosás miatt megőrülni fogunk.

Oly bizarr volt Albert ezen eszméje, hogy a plébános döbbenve ragadta meg kezét:

- Méltóságod - szóla szelíden - nem jól érzi magát. Vére izgatott. Nyugalomra, csendre van szüksége.

- Téved a tisztelendő úr, én egészséges vagyok.

- Úgy lelke szenved, s kedélyét nyomja valami.

- S gondolja-e, hogy gyónni jöttem ide? Isten önnel!

Albert nehezteléssel távozott, de másnap a szokott időben megint megjelent, s bár a plébános nem volt honn, letelepült az olvasószobában, s a könyvek közt keresgélvén, végre egy költőre is talált, melyet midőn éppen kezébe vett, belép a háziúr.

²⁵⁴ A *Legenda Aurea* középkori legendagyűjtemény. A XVIII. századtól kezdve több kiadásban jelent meg.

²⁵⁵ Diocletianus, Gaius Aurelius Valerius (240 k.-313?) - római császár (284- 305). Könyörtelenül üldözte a keresztényeket.

²⁵⁶ A bosszúállás istennője a görög mitológiában. Kígyó-hajfűrtös nőalakként ábrázolták őket.

- Ah, tisztelendőséged a versekben gyönyörködik. Ez szép! Alig hittem volna, hogy önnél a szigorú tudományokkal a gyöngéd ízlés szövetkezzék.
- Nem emlékszem, báró úr, egész könyvtáromban Faludin²⁵⁷ és Virág Benedeken²⁵⁸ kívül egy költőre is.
- Hát Dante *Isteni komédiája* mit vétett? Nem nagyobb költő-e Dante, mint a világ minden szerelem-dalnokai együtt?
- Én őt félig-meddig egyházi írónak tekintettem, s azért helyeztetem könyvtáromban közéjük.
- Annál jobb. Kérem, olvasson belőle föl valamit!
- Igen rossz olasz kiejtésem van.
- Mit se tesz. Íme, a kilencedik ének Dante *Poklából*. Olvassa csak.

Ezzel a könyvet a plébános kezébe nyomta, ki prédikátori hangon kezde szónoklani.

A kijelölt ének tartalma a következő volt: Dante, a római költő, Virgil által vezetettve, a pokol hatodik abroncsához utazik, melynek neve Júdas-kör. Sötét éj borul szemök elébe, csak egy vártorony párkányán ég két tűzoszlop, s világánál a fűriák egymást tépik, marják, szaggatják. Fájdalmuk és küzdésük tetőpontra ért, midőn Dantét meglátván, nagy üvöltéssel idézik magokhoz Medusát²⁵⁹, az iszony ábraképét, hogy a gorgonfőt Dante elébe tartva, változtassa ezt kövé. De a költő hallgat. Virgil tanácsára, szemeit befedi, s mentve van. A körüle bolygó fűriák eltűnnek, és egy védangyal segítségével bántatlanul lép a Júdas-körbe, hol a sík téren óriás mennyiségű sírok emelkednek; mindeniket láng öleli át, melytől a kövek oly forrók, hogy a vasat megolvasztanak. A szarkofágok²⁶⁰ fedelei fölemelve voltak, s az üregekből borzasztó jajgatás tört ki. „Kik vannak e sírvermekbe temetve, hogy fájdalmas sikoltásaikkal hirdessék örök szenvedéseiket?” - kérdé vezetőjétől Dante. „Az eretnekek és hittagadók” - mondá Virgil. Óh, itt a sírok száma végetlen!

Albert, ki növekvő nyugtalansággal járt a szobában, most a plébánoshoz közelítvén, sóhajta:

- A hittagadókat koporsójukban égető tűz a lelkiösmeret... Hiszi-e ezt ön?
- Hiszem - szóla a plébános -, hogy minden bűnnek önmagában is elég büntetése van. De - folytatá kevés szünettel - én méltóságodnak többé felolvasni nem fogok.
- Ugyan miért?
- Mert a báró úr, ki eddig mély vallásos érzéssel bírt, néhány nap óta eltérvén e dicső ösvényről, a rajongás és ábrándozások tévegébe²⁶¹ akar rohanni. Pedig az Isten tőlünk élő hitet, nem vakbuzgóságot kíván.

²⁵⁷ Faludi Ferenc (1704-1779) - jezsuita szerzetespap, költő, író. A magyar rokokó költészet kiemelkedő alakja.

²⁵⁸ Virág Benedek (1754-1830) - katolikus pap, költő, író, műfordító. A korai magyar ódaköltészet jelentős alakja.

²⁵⁹ Három félelmetes külsejű nőtestvér - a „gorgók” egyike a görög mitológiában. Medúza pillantása kővé változtatta a halandókat.

²⁶⁰ Kőből készült, a szabadban vagy templomban felállított koporsó.

²⁶¹ Tévedés, tévelygés (elavult).

Kolostory keserűen nevetett, s megszakítván a társalgást, lovára veté magát, és vágatva tűnt el.

A plébános régi barátjához, az uradalmi inspektorhoz betekintvén, onnan a kastélyba sietett, hol a szalonban a grófné mellett egy gömbölyű öreg úr ült.

Terényi a legközelebbi karszéken inkább saját gondolataival, mint a mulattatással látszott foglalkozni, de a páter jelenléte csakhamar fölviillanyozta.

- Önnek most gyakran van vendége - szóla, míg a plébános a szomszéd széken helyet foglalt.

- A báró úr látogat néha meg.

- Már többször találtam lovát az udvaron. S mivel töltik idejüket?

- Vitatkozunk vallásos kérdésekről.

- Lehetetlen, hiszen ezekre nézve neki nincs külön véleménye. Ő a legbuzgóbb híve egyházunknak.

- De a buzgóság közt is van ezer árnyolat. Az övé igen sötét, igen önkínzó kezd lenni.

- Magam is sejtém - mondá Terényi, hogy a plébánost nyilatkozatokba vonhassa.

Mi alkalmasint sikerült, mert a tisztelendő úr elbeszélte a Dantébóli felolvasást, s megjegyzésként hozzátéve, miként ő Kolostoryt idegkórtól félti.

Midőn a plébános a hatást, melyet Albertre a hittagadók égő sírvermei gyakoroltak, rajzoló, Iduna grófné, ki a halk társalgásra fél füllel ügyelt, oly zavarba jött, hogy a gömbölyű úrnak szavait többé nem érté, s ez egészen elhült a konok feleleteken, melyeket szép szomszédjától nyert.

Ah, gondolá Terényi, mégis bír alappal az elválásról gyanúm. Ők gyorsan akarnak összekelni... De miért sietsz a bilincsek közé, te független és gögös nő? Mi sarkall? Mi ösztönöz? Szándéknak nagy okai lehetnek!

Terényi taglalgatásokba merülvén, többé a plébánost nem faggatta. Iduna pedig, kibontakozva elfogultságából, nyájasan kérdé a gömbölyű úrtól:

- S mit csinál Szendery gróf?

- Midőn, nagyságos asszonyom, Kassáról eljöttem - szólt Sárréty -, a gróf úr nem a legkedvezőbb helyzetben volt, mert nagy uradalmi mellett is adósságai tetemesek, s régi irigye, Kolostory Tamás báró, hitelezőit ellene felzaklatta, kik birtokaira sequestrumot²⁶² kérnek.

- Az megfoghatatlan - mondá Iduna -, hisz bátyám még mindig vagyonos.

- Jóságga pár százezerrel többet érhet, mint adóssága, de azért mégis féltem őt. Mert az első alispán Tamás bárónak testvére, s Tamás uramnak a *massae curatorságra*²⁶³ vásik a foga.

- Kolostory Tamás, nemde, testvére Albertnek? - közbeszólott Terényi.

- Édes bátyja.

- Na, úgy igen elütött tőle Albert.

²⁶² Őrizet, vagyoni zárlat (latin).

²⁶³ Csődtömeg-gondnokság (latin).

- Az egyik adósságcsináló, a másik uzsorás - mondá Sárréty, ki a Kolostoryak esküdt ellensége volt, s Iduna viszonyairól Alberttel még semmit sem hallott.

- Nem abban látok a két testvér közt különbséget - szól mosolygva Terényi. - Mert én Albertet, most legalább, inkább okos számítnak, mint könnyelműnek tartom. Hanem, nézetem szerint, a nagy ellentét közöttök abból áll, hogy míg Albert a nők irányában lovagias, Tamás neveletlen és goromba. E nemben a legpáratlanabb botrányt tőle láttam, midőn kosarat kapott egy szép kisasszonykától, kinek neve hirtelen nem jut eszembe.

- Bizonyosan gróf Strahlenheim Adél lehetett - mondá Sárréty.

- Igen, igen. S férjhez ment-e a kisasszony?

- Pártában akart maradni, de apja kívánságára közelebbről egy huszártiszt fogja oltárhoz vinni.

- Kicsoda? - tudakolta Iduna, csak azért, hogy a társalgásban megint részt vegyen.

- Ondofredi Artúr.

- Azon szívemből örvendek - jegyzé meg a grófné derülten.

- Most értem már - szól Terényi - Ondofredi közelebbi levelét.

- S önnek írt Ondofredi? - tudakolta némi kíváncsisággal Iduna.

- Ma délelőtt vettem eltávozása után tőle az első levelet, melyben tudtul adja, hogy a napokban Szentágostára fog jönni, mégpedig másodmagával, és hosszabb ideig teendő nagysádnál udvarlását.

Iduna arca sötétté lőn, mintha e hír által kedvetlenül érintetett volna.

Ah, miért aggódik ő, holott elébb derült volt? - töprenkedék Terényi. - Miért nem szeret Ondofredivel találkozni, ki iránt közönyös? Ah, micsoda titok van itt szemem elől elfedve? Kebledet borítottad-e, hiú nő sötét fátyol alá, vagy viszonyaidat? Lelkem be fog rejtelveid éjjelébe hatni. Iduna, én ösmerendem állapotodat!

Terényi gondolatainak továbbfűzését a legény szakította félbe, ki az ebédet jelenté.

Nem sokkal utóbb Albert Muzslától következő levelet kapott:

„Miután a báró úr a grófnénak határozottan kijelentette áttérési szándékát, s engem is külön ez iránt értesített, van szerencsém jelenteni, hogy a válópör siettetésére minden előkészületek megtétettek. Még régebben nyomába jutottam, tudniillik, miként a Szilágyságban egy zálogos jószág van, mely anyai jogon nagysádot is illeti, s melyen annyi öszlet fekszik, hogy a mostani tulajdonos örömmel visszabocsátaná. Értekezésbe tettem tehát magamat vele, s a tizennyolcezer forintot, melyet, némely javításokat beszámítva, követelt, a mai nap elindítottam. A pénzt, bár Norbert úr is szívesen kölcsönözte volna, Manfréd grófné fizette titkon le. Így részemről nincs más óhajtasom, mint nagysádnak mielőbb Erdélybe indulásuk. Mi szorosan a válópert illeti, bátor vagyok megjegyezni, hogy nagysádnak ürügye sem lévén a keresetre, okvetlenül Eliz bárónénak kell felperessé lenni.

A báróné pedig két cím alatt léphet fel:

Vagy a hűtlenségért vagy az apai erőltetés miatt.

Az első cím szerencsétlenül lenne választva, mert itt helyben hosszas esketéseket igényelne, botrány nélkül nem folytathatnék, és Manfréd grófnét, kit kímélnünk kell, legérzékenyebben sebzéné. S ha az elválasztást mellőzhetlenül maga után vonná is, majdnem kétségtelen,

miként az csak oly záradék mellett mondatnék ki, hogy a báró úr a grófnéval soha házassági szövetségre ne lépessen.

Nem lehet tehát eléggé ajánlanom a második címet, mint amely egyedül vezet célhoz. Norbert úr bevallandja az erőltetést, s Rómából a törvényszéki formásságok kedvéért elég tanút szerezhetsz azon rövid idő alatt, míg *partiális szék* gyűjtetnék.

Igyekeztek tehát nagysád Eliz bárónét, ki már annyi áldozatot tett, ezen utolsóra is rábírní.”

- Szent ég! Hitemet s ezzel egész politikai múltamat szerelmemért... ah, nem... a férfibecsületért Iduna lábai elébe dobtam. Ily tett mellett csekélység már, hogy fog-e több botrány reám vettetni. De ő maradjon legalább tisztán. Eliznek erőltetést kell vallani, habár szíve keblemen a menny boldogságát hitte volna is a földre szállottnak.

Kolostory rögtön nőjéhez indult.

Hat hét folyt le azon este óta, melyben Albert kinyilatkoztatta volt, miként ő menyegzőjekor sem szerette Elizt.

Hat hét óta hitte Eliz, hogy férje egyedül anyagi érdekből vette őt nőül, s Albert vallomása szerint hinnie kellett ezt a valónál sokkal szigorúbb értelemben.

Hat hétig szoktatta magát visszaemlékezések által megmérgezni kedélyét, s férje mosolyában, hő csókjaiban, szenvedélyes átkarolásában, kéjittas elragadtatásaiban csak számító önzést, állati bujaságot és érzéketlen ámitást látni.

Hat hét óta gondolt iszonyodva arra, hogy kedves Gizellája sem a szerelem záloga, de egy óriás csalódás élő emléke, mely az anyai szeretetet nem számúzi ugyan a szívből, azonban a kijátszott nő bánatát sem hagyja elszenderedni.

Ennyi idő alatt gyötörte őt azon megszégyenítő eszme, mely hasonló körülmények közt a hiúság nélküli némbereknél sem alszik, hogy ifjúsága, szépsége, lelki és testi tulajdonai nem voltak elégségesek egy férfinak, kinek egész hévvel engedte át magát, legalább az érzéki mámorok által a szerelem csalálmait fölébreszteni.

Pedig mindez nagy részben nem volt úgy.

Azonban ily hitnek nevezetes változás nyomait kellett Eliz jellemén hagyni.

Szíve érzéketlenebb lőn az iránt, kit saját vallomásai után ámitónak tartott.

Büszkesége, mely végre fölébredt, ösztönzé feledni vagy lenézni Albertet; s bár egyik sem sikerült teljesen, de a varázslat, melynek eddig alávetve volt, csakugyan széteszlott, s Albert hangja, tekintete, könnyei nem bírtak többé leigező hatalommal.

Eliz kedélyének átalakulására Poliodora is semmi eszközt érintetlen nem hagyott, mert ő növendékének sorsán kívül még azért sem tudta most Albertet kiállani, minthogy maga sem volt egykor ment a bűvös befolyástól, melyet e férfiú érdekes külsője, sajátos eszméi, mozgékony érzései és bizarr képzelődése a nőkre gyakorolt.

Azonban Albert sokkal inkább el volt foglalva keblének belküzdelmei és Iduna által, sokkal több lélekvádát érzett azon ígéret miatt, mely ősei hitének megtagadására vezette, hogysem figyelmét a Norbert ház tagjainak, kiket már idegeneknek tekintett, hangulatára fordíthatta volna.

Majdnem azon bizakodással lépett tehát Eliz elébe, mint hat héttel korábban.

Felesége éppen Gizella számára egy gyermekköntöst varrt.

Félretette munkáját, és szelíd, de nyugodt arccal fogadta a melléje ülőt.

- Eliz - szól ez némi zavarba vegyült nyájassággal -, ideje már, hogy Erdélybe utazzunk.

- Részemről akármely percben indulhatok.

- Ha nincs terhedre, holnapután reggelre teszem a rendeleteket, hogy délre Pestre érkezvén, az éjet még Szolnokon tölthessük.

- Tudtul adom Poliodorának, mert ő elkísérni fog.

Albertnek e kíséret nem tetszett, azonban észrevétel nélkül hagyá.

- Csak Gizellának ne ártana a hosszas út! - folytatá Eliz.

- Az idő derült, s váltott lovakkal a negyedik nap még délelőtt megérkezünk. Számodra Zilahon alkalmas szállást kaphatunk, mert az udvarház, melyet kiváltottam, hihetőleg kevés kényelmet nyújtana. Azonban indulásunk előtt az elválás módjairól kell tanácskozni. Természetesen te fogsz felperes lenni.

- Hiszen én nem vádoltalak, nem sürgettem még a különszakadást is.

- De az ügyfolyam formásságai igénylik ezt.

Eliz vállat vonított.

- S megegyezel? - kérdé Albert.

- Ha szükséges, nincs ellenemre.

- Remélem azonban, Eliz, hogy nem kívánsz botrányt vegyíteni perünkbe.

- Világért sem.

- De ezen esetben az elválásra csak egy mód van nyitva.

- Melyik?

- Hogy kényszerítést vallj be.

- Hogy mit valljak be? - kérdé Eliz sápadtan.

- Azt, hogy apád a férjhezmenetelre erőltetett, s te vonakodtál parancsát teljesíteni, de fenyegetéseinek végre ellent nem állhattál.

- S atyámat zsarnoknak fessek le, ki oly engedelkeny, oly szelíd kedélyű? Ráfogjam-e atyámra, ki polgári helyzetével mindig büszke volt, hogy rangkórságnak áldozta föl egyetlen leányát? Albert, e szemtelen hazugságért rokonaim lenéznének és az Isten megbüntetne. Aztán miért kellett volna azt erőltetni, ki hön szeretett? Melyik bíró hinné el ezen ellentmondást?

- De, kedves nőm, éppen hő szerelmedet, melyet én most kétségbe nem akarok hozni, szükség a törvényszék előtt eltagadnod.

- És ugye arra esküdnöm meg, hogy neked hamisan esküvék az oltárnál szerelmet?

- Természetesen.

- Tudod-e, Albert, mit éreztem, midőn az egyház áldása kezemet a tiédde összeköté? Keblem szűk volt az ég minden boldogságára, mely abba beköltözött. Szívem meg akart repedni a kibeszélhetlen kéj miatt. Aki nekem akkor mondotta volna, hogy ha naponkint halványodni fog szerencsém csillaga, végre még sötét lehet körülem, sötét és pusztaság, melynek homályában a kétségbeesés rémével is találkozhatom: óh, Albert, én lenevettem volna dőreségét, mely az apadhatatlannak végét meri képzelni... Te kiábrándítottál. Tanultam lemondani.

Ösmerem az elhagyattatást, és szokom a fásultsághoz. De ne hidd, hogy mostani közönyöm hűtlenné tegyen azon nagy és szent érzések emléke iránt, melyek éveken át dobogtatták keblemet. Én nem fogok júdás-ajakkal hamis vallomást esküdni. Szerettem és boldog voltam. Elhallgathatom szerelmemet - mert mi haszna dicsekedni vesztett kincseinkkel, midőn a koldusrongyokat hordozzuk, és inségünk minden mozdulatunkból kéri? De ne képzeld, Albert, hogy azt valaha megtagadni fogjam.

Oly határozott, oly szilajon eltökélt jelleg ült Eliz arcán, s villogott szemeiből, hogy Albert általa lélekjelenlétét veszti, és szenvedélyétől túragadtatva felkiáltott: - Ah, tettető lény! Szép szavakba takarod bosszúdat. A féltékenység vipera-fullánkját látom a rózsalevelek között. Álnok lelkesedésed, mely szerelmed emlékeiért őrvöl, mely az erőltetés bevallásától szent borzadással rezzen vissza, csak azért van betanulva, hogy a válópör halasztása által megsemmisítsed Idunát.

- És ő megsemmisül, ha késni fog válópörünk? - kérdé Eliz, arcáról kitörő sejtelmekkel.

Albert felelet helyett durván ragadta meg nője kezét: - Te teljesíteni fogod akaratomat - kiáltá -, vagy...

E percben Poliodora belép.

Eliz szenvedéllyel rohan karjai közé, és zokogva rejté arcát keblére.

- Mi történik itt? - tudakolá Poliodora hideg szigorral.

- Nőm már többé nem akar válni - szólt Kolostory megvetéssel. - Eddig késznek nyilatkozott mindenre, azonban most, midőn tenni kell, midőn ígéretének beváltása van hátra, a halasztásra ürügyeket keres, és egykori szerelmének hevéről regél.

- Úgy könyörüljön az Isten rajtam, mint én tőle elválni akarok! - szóla Eliz omló könnyekkel. - De minden áldozatnak van határa, és én soha arra hitet letenni nem fogok, hogy nem szerettem őt, s hogy szegény jó atyám erőltetett a férjhezmenetelre.

- Ne kínozza, Albert, ily követelésekkel nőjét, mert én, ha Eliz engedne is, ellenkezőt fognék vallani. S ki tudná jobban nálamnál, hogy Norbert félt önhez adni leányát? Ő gyakran mondá: Meg fogod látni, Poliodora, mily szerencsétlenül üt házasságuk ki. Kolostory könnyelműen fölállozza Elizt a legelső szalonhölgyért, ki a magas társaságokból szemét reá veti, s mert hiúságán kívül jellemében nincs állandó, annál hamarább, minél kacérabb úri nő fogja hálóját utána követni. Én, Albert, mindig az ellenkezőjét vitattam, minthogy keveset forgék az életben, s így egyedül magamat tekinthetem mostani szerencsétlenségök okának. Nem Norbert erőltette leányát, de nekem kellett őt leánya kéréseinek teljesítésére erkölcsileg kényszeríteni.

Kolostory ajkai megmozdultak anélkül, hogy szólhatna, feje szédülni kezdett, s a falhoz támasztva hátát, mellén összefogott karokkal nézett hol Poliodorára, hol Elizre. Vad tekintetben őrvöl és düh olvadtak föl. Melle küzdeni látszott vagy az érzésekkel, melyek ostromlák, vagy a testi akadályokkal, melyek a tüdő szabályos működését gátolták. Végre egy hosszú lélegzetet vett, s gyors, de ingatag lépésekkel hagyta a szobát oda.

- Igen kegyetlen voltál, Poliodora! - szólt fuldokolva Eliz. - Bánásmódod őt a kétségbeesés örvényébe fogja sodorni.

- Ah, elvakított nő, te most is szereted őt!

- Nem, Poliodora! De amiért megszűntem őt szeretni, következik-e, hogy ne sajnáljam?

- Gyarló teremtmény! Hát még azt sem vetted észre, hogy Albert csak egy hatásra számított komédiát játszott előttünk?

Eliz kétkedően rázta fejét: - Ő halálsápadt volt - sóhajtá.

Poliodora fölnevetett: - Te, ha tőle elválasztanak, még Idunát fogod kérni, hogy vegyen komornáját.

Eliz, fájdalma miatt, hallgatott...

Albert pedig írószobájába rohanva, míg nyakkendőjét letépte, dühösen kiáltá: - Átok reátok, átok!

Fenyegetően emelte öklét azon irányba, hol a két nőt hagyta.

- Örök Isten, megtagadtam hitemet - folytatá sziszegőbb hangon -, eldobtam magamtól a világ becsülését, hogy téged, Idunám, kiszabadítsalak iszonyú helyzetedből! Hasztalan! Minden remény oda. Szerencsétlen kedvesem! Miért nem váltál gyermekgyilkossá!

Két rövid nap alatt idegingerültsége Albertet rémítőn átváltoztató.

Szemüregei mélyebbre vonultak. Arca epekiömlések miatt sötétsárgává lőn. Komor borongás fészkelte homloka redői közé. Tekintetét többnyire földre szegezte, de szemében égő, vad s átszeggő fény villogott.

Félébren aludt, és szendergéseinek látványai csodálatosak voltak.

Az első éjen a telő hold ábrándos sugárait küldé a visszavont ablakfüggönyök nyílásain egészen nyoszolyájáig, hol ő, bár szemei összefogva voltak, látni vélte az ég ezüst fényét és vékony fellegeit; csak hogy álmában hálószobája helyett a Vatikán könyvtermében volt, magánosan, dobogó szívvel s bezárkózva. De néhány perc múlva kulcsnyikorgást hallott, s az alig felnyitott ajtón besuhan egy hősakállú főpap, vastag kötötű könyveket tartva hónalja alatt. A vén Eusebius volt, a legtekintélyesebb szentatyja. Utána Ágoston jött, kit Hieronymus, Irenaeus, Ciprianus, Basilius, Tertullianus, Petrus de Aliaco követtek több másokkal; a hosszú sort pedig a tudós Aquinói Szent Tamás zárta be. Mindenik atya hóna alatt hozta föliánsait, melyekkel a hitet terjeszté, és a tévedéseket ostromlá. Ők lassú menetelést tartottak a megdermedt Albert körül; hol egyik, hol másik volt előtte, sötét, hallgató s mozdulatlan arccal. Midőn ki-k háromszor távozott és jelent meg, ünnepélyes menetével mintegy mágusi kört vonva a félhalott körül, a vén Eusebius hozzálép, kiveszi hóna alól könyvét, s felnyitja. Albert remegni kezd. „Íme! - szól a legtekintélyesebb szentatyja. - Íme, itt összegyűjtött munkáim. Tekints beléjük. Mondd, melyiket tudod állításaim közül megcáfolni? Beszélj, hogy halljam véleményedet.” „Ah, én mindent hiszek és vallok, mit te, szent férfiú, írtál”, sóhajtá Albert. „Miért tagadod tehát nyilvánosan meg? Miért támadsz ellenek, Kolostory Albert, kegyes ősek ivadéka?” Albertnek veríték tört ki homlokán, míg elmondá a világi okokat, melyek e lépésre kényszerítik. Beszélt szerelemről, becsületről és az iszonyú gyalázat felől, mely egy szép nőt fenyeget, de Eusebius a bűn és bujaság védveit nem tudta fölfogni, s fejcsóválva ment tovább. Azonban utána rendben a többiek léptek Alberthez, mindenik hasonlóan tett, s hasonló főnógatással halad el. Végre őt még csak egy szent atya választá el a bölcs Szent Tamástól, s az aquinói nagy püspök már emelte kezét... tán átokra... „Ah, ég!” - kiáltá ekkor iszonyodva Albert, és felébredett. A hold rejtélyes világa ágyára és arcára sütött. Csendes, szép éj mosolygott a pihenő földre, mintha csillagseregével és ábrándos felhőivel a paradicsom felett vonulna át. De Albert reszketett, fázott, könnyezett.

Sokkal sötétebb volt a második éj. A szél szárnya zúgott, a csillagok ködbe takarództak, s az ablak függönye leeresztve vala.

Albert pedig megint álmodék.

Sziklákon járt, melyeknek üregeiből gyermeksírást hallott. Harasztok közt tört magának utat, s az ágakon véres rongyokra tapadtak kezei. Hosszas küzdés után egy hegyélre ért; de lába alatt az iszonyú mélységben meggyújtott fenyűhasábokat látott, melyeknek lángját őrzöngön táncolták körül a fűriák, magok után rángatva a sápadt, a félhalott Idunát. „Özveg, hol van most született gyermeked? Nem halljuk többé sírását. Miért néma? Vedd elő hulláját, s parancsold, hogy megint sírjon. Ha! Ha! Ha!”

A bős kacajra Albert felébredett. Lámpát gyújtott, s nem mert többé alunni. Kinn a szél zúg, füttyöl, s csikorgatta a veranda eresztét.

Albertet lázas idegei, melyek álmaiban a múltból szellemeket idéztek föl, a jövő tükrében pedig Iduna szenvedéseit rajzolták le fantasztikus vonalokkal, percenkint dühöngőbbé tették, s minthogy szerencsétlenségét Eliz makacsságának tulajdonítá, ellene haragja minden határon túlemelkedék.

- E bosszús nő - sóhajta - nem fog soha az erőltetés bevallására reáállani. Az elválás már lehetetlen, s Iduna néhány hónap múlva örökre megbecstelenítve. Ah, miért nem ment meg az ég üldözőmtől? Miért kell Eliznek utamban állani? Elfogyott-e a felhők villáma? Miért nem jön egy véletlen segítségemre? Hisz hányak nem tett a vakeset szolgálatot?

Ezen rémítő gondolatok még iszonyúabbaknak voltak szomszédai, melyek nála rendre fölébredtek, mert a bűnös eszmék mindig fokozzák magukat.

Albert ritkán ment szobáiból családjához alá, s ha Eliz véletlenül lépett elébe, ekkor ajkszegletein görcsös rángás mozzant meg, kezujjai összebb vonultak, mint annál szokott, ki alig bír féket vetni szenvedélyeinek.

S csak a sok bú és aggodalom, mely a bankártól kezdve az egész háznépet elfoglalá, okozta, hogy a gyanús jelenséget senki észre nem vevé.

- Miért él ő? - Ezen kérdéssel bíbelődve távozott rendszerint Albert rideg magányába vissza, honnan még Idunát meglátogatni sem ment már többé ki, mintha félne, hogy a szabad lég és az emberekkel társalgás rögeszméitől elvonhatnák.

És szobájának fekvése mennyi rossz ingert költött benne föl.

Ágyától, hol rémálmai üldözték, s karszékétől, melyben késő estig keblét a szenvedélyek parazsa égeté, csak egy ölnyi távolság volt a csigalépcsőig, mely Eliz hálószobájának még mindig be nem zárt ajtójához vezetett. S Albert gyakran állott éjjelenként óranegyedekig a lépcső felső fokán, s felindulása mutatá, hogy tudja a kísértést, mely alá-felé inti, és érzi az ösztönt, mely sarkallja a kínálkozó alkalom megragadására.

- Ő félelem nélkül pihen vankosain, mint a gyermek, ki virágbokorra hajtotta fejét, melynek töve mellett kígyófészek van! Eliz csendesén alszik, pedig gyenge nyakán ujjaim egy nyomása elég volna lelkét porhüvelyéből messze költöztetni. Óh, e lehetőség mennyit ígér, s mennyivel rémít!

Ily őrzöngések közt ment Albert a lépcsőhöz s onnan karszékébe vissza.

De e rövid járkálás nagy út volt az alvilági tervek felé.

Elméje szünetlenül vadabb irányt vett, s eltökélése izmosodott.

Már szeptember hatodikának éjjelén egy törrel állott a lépcsőnél, s élet sokáig nézegette... Csak hosszú küzdés közt tudta azt asztalára visszatenni.

Úgy látszik, kevés idő kellett még, hogy a szándék megérlelve legyen.

De borítsuk le a fátyolt Virányos fölött, s vessünk egy tekintetet Szentágostára.

Azon pavilonban, melynek gyertyavilágát régen - midőn Ondofredinek lován hazasietett - a hegyről andalgva nézte a még akkor boldog Kolostory, mondom, azon pavilonban jelenleg is Iduna hálósobája van.

A vár másik oldalán pedig az ablak, honnan a hegyi tó melletti kápolnához készülődés reggelén a jázminlugos előtt látta Ondofredi a grófnét Alberttel társalgni, most is Terényi lakásához tartozik.

Mindkét pavilon annyira kivilágítva van, hogy kétségtelenül még lakói az álom karjai közé vetni magukat nem szándékoznak.

Különösen Iduna tán reggelig is fog virrasztani, mert arca mozdulatai rendkívüli nyugtalanságot árulnak el.

S ez igen megfogható.

Ő tudniillik midőn legelőször sejté, hogy anya leend, bár ragaszkodással volt Albert iránt, egy nagy utazásra határozta el magát, hogy a világ elől titkát befedhesse, de Norbertteli értekezése szívét a férjhezmenetel eszméjéhez hódította.

A legeszesebb nők is, sem elég belátással, sem elég higgadtsággal nem bírnak egy törvényes ügy folyamát s annak lehető akadályait átgondolni.

Nem meglepő tehát, hogy a grófné - ki a válóper siettetéséhez kötött érdekét különben sem közölte Muzslával - feltűnőleg csalódék számításaiban.

Igaz, miként e csalódást Albert körülményei is segítették elő, de igen valószínű, hogy ha Muzsla terve a legpontosabban végrehajtatik, akkor sem maradt volna a grófnének elég ideje a menyegző után férjével úgy indulni útra, hogy neve minden pletykától ment legyen.

Szóval, a világ beszédét kikerülni és leendő magzatját törvényessé csempészni: igen merész eszme volt, mit Iduna sejteni kezdett, de csak akkor, midőn Albertnek tétovázó jellemét és főleg az áttérés körüli vonakodását annyira kiösmerte, hogy őt magára hagyni többé nem bátorkodott, mert meggyőződve volt, miként eltávozása a válóper megkezdését is lehetetlenné tenné.

- Már gyermekem nem fogja atyja nevét viselni, és idegen gondviselés alatt nő fel! - sóhajtá utóbb magános órái alatt. - De legalább a per megindításáig még várhatok, anélkül, hogy magamra nézve valamit kockáztatnék.

Ezen hite Idunának elég alapon nyugvék, de a siker nélkül telt napok végre azt is ingatni kezdék.

Ily állapotban vevé észre Szentágosta úrnője, hogy Albert maradozni kezd házából.

A plébánosnak Terényiveli beszéde, melynek lényegesebb pontjait Iduna a Sárrétyveli társalgás mellett is, mint tudjuk, hallá, rémes világot vetett Albert hangulatára.

A grófné bevágni akarta a további habozás útját, s maga előtt íratva azon levelet Muzslához, melyre a választ olvasóim ösmerik, s Muzsla, Iduna kívánságára, másolatját akkor már elküldé Szentágostára, midőn annak eredetije Virányosra ment.

És mi történik?

Albert kerüli Szentágostát.

Napok telnek, s Iduna nem látja őt.

A hatodik nap szerencsére által néhány sort küld Alberthez, melyben felvilágosítást kér, s a válasz, melyet a gyermek késő este ad át, e rejtélyes szavakból áll: „Az alvilág szellemei vesznek körül. Homlokomon új szövetségeseimnek, a démonoknak csókja ég. Iduna, megvetni fogsz-e engemet? Kezemről lemossák-e könnyeid a vérfoltot?”

Szeptember hatodikának egész éjjelén e rémes szavakat olvasta Iduna. Értelmök ugyan mindig homályosabbá vált előtte, de éppen a homály által ijesztőbbé.

Feszülten, túlzgatottan járt szobájában, midőn egy kimagyarázhatlan ösztön, mely testi bágyadság alakjában is jelent meg, térdeit házi oltára számolyához vonta, aléltan borult az érckereszt elébe, és imádkozék Kolostory Albert lelkéért...

Talán éppen ezen óranegyedben a másik pavilon lakóját még csodálatosabb, bár csendes természetű érzések emelték szokott nedvalkatából ki.

Ő is egy levelet olvasott el, de amely más ember szeme előtt különös érdeklődéssel bírónak nem látszott volna, minthogy tartalma csak ezen két sorból állott:

„Legfelebb 9-én estére Szentágostán leszek. Köszönet szívességéért!

Gróf Szendery Ágoston.”

Azonban Terényit a vén Szendery száraz és rövid levele víggá, ragyogóvá tette.

Tehát csakugyan eljön az éles szemű rágalmozó! - ismétlé magában. - Gondoltam, hogy ki nem marad, ha kölcsönrel kecsegtetik. Más kérdés: ki állítja elé a felhatalmazás nélkül ígért ezereket? Iduna tömött szekrényéből telik-e ki, vagy az én fáradtsággal megtakarított pénzecskémből? Annyi bizonyos, hogy segítséget ígértem a fenyegető sequestrum ellen, s ő nyakra-főre jön, s nekem szavam urának kell lenni. De legalább közel vagyok célomhoz, sőt célomnál többet fogok elérni, mert a gögös Idunának már nem csupán kegyeltje, hanem férje leszek. Ha! Ha!... Kolostory számomra lön számollyá, a menyasszonyi ágyhoz ő a lépcső. Hiába, a szoros halcsontok aligha sokáig hazudhatják karcsúnak Iduna természetét, és a válópör, mint gyanítom, megindítva sincs. Az epés Szenderynek hiúz szemei vannak, Ondofredit minden órán várom: szóval, célomnál vagyok. Ha! Ha!

Terényi végignyúlt egy balsacon, s mellén átfonta karját. Szikár, szőke arca lassankint majdnem bús-komoly kifejezést nyert. Homlokán néhány vékony redő emelkedék, s aztán felsóhajtva ekként szöve tovább gondolatait: Úgy látszik, célomnál vagyok. De kérdés: van-e valami belértéke célomnak? Miért is jutott eszembe e gögös teremtményt hatalmam alá hajtani? Miért türtem évek óta a mellőztetést? Miért vonultam annál közelebb hozzá, minél büszkébb közönnyel utasított vissza?... Alig tudok mindezekről számot adni magamnak. Hiszen az lehetetlen, hogy én őt szerettem volna. Mert ki állíthatná nálam bizonyosabban, hogy Iduna egy kevély, egy kacér, egy kedélytelen nő? Néha képzeltem ugyan, miként neki van lélekereje a társasággal és a világ szokásaival dacolni, s az ily kivételes jellemek bírnak sajátos érdeklődéssel, mely a férfiak szívére veszélyes szokott lenni, de ezen ábrándom is rendre eloszlott. Iduna az általa könnyelműen sértett közvéleménytől csak úgy retteg, mint a többi nő. Mi bűvölt volna tehát meg? Mi köt hozzá? Tán szépsége, mely hervadásnak indul, vagy elméje, mely szünetlen caprice-okat²⁶⁴ terem, s a közelében lévőknek mindig több keservet, mint örömet okozott... De a lélekűbűvélők állítják, hogy a szerelmet a hibák, melyeket halványán észrevesz, ritkán gyengítik. És ez igaz. Azonban minő jel győz arról meg, hogy Idunába szerelmes voltam? Nem örvendtettem-e titkon, ha ő rágalmoztaték? Nem mosolygott-

²⁶⁴ Szeszély (francia).

e lelkem, midőn tévedései miatt égő könnyek boríták arcát? Féltékeny voltam-e, ha ledér szíve, mint a bolygó láng, a szenvedélyek mocsarában iránytalanul szökölt egy tárgyról másra, s a rothadásból szerzé gyúanyagát? Istenemre, én soha szerelmes nem valék Idunába. S mégis állandóan vágytam őt bírhatni. De az közönyös vala: egy óráig-e vagy egy évig... csakhogy bírhasam őt! Hiúságom, mellőztetésem, bosszankodásaim, szeszélyeim és a következetesség sarkalltak szünetlenül. Hatalmam alatt akartam látni e büszke lényt, kinek egy mosolya sem volt az enyim. S ah, már célomhoz értem. De mi haszon!... A törekvésnek erős ösztönei vannak, a célnak mérséklett örömei.

Terényi ásítva veté le ruháját.

Az ágyban egy könyvet vett elé, azonban hamar nehezedtek szemei, eloltá tehát a lámpát.

Mit fog Kolostory tenni - gondolá még -, ha meghallja, hogy Iduna velem Anglia felé, vagy Oriensnek²⁶⁵ vette útját, mégpedig talán éppen a tisztelendő plébános áldása mellett?... A felelet e kérdésre könnyű. Ő előbb dühöng, utóbb ismét nője után kezd járni, s midőn hűtlenségéért bűnbocsánatot nyert, példás férj leend, míg új csábításra nem tétetik. Különös körülményeknek kellene közbejönni, hogy ez másként történjék. Jó éjt tehát, Albert!

Ezzel Terényi elaludt.

6.

Szeptember hetedikének reggelén a szél megszűnt ugyan, de eső permetezett, s felleget, kedvetlen idő volt.

A Norbert-család a veranda helyett az ebédlőben akart teázni.

Poliodora és a bankár korán megjelentek, de Eliz még öltözködék, s Albertet, ki fenn szokott reggelizni, senki sem várta.

Azonban ez nagy nyugtalanságban van, mert Norbert azt izente, hogy ha nem lenne neki ellenére, szeretné délelőtt meglátogatni. - Mit keres ő nálam? - mormogta kedvetlenül. - Tán kíváncsi tudni, mivel töltöm szobámban az időt?

Albert ingerlékeny idegeit a bűn gondolatávali folytonos küzdés úgy föllázította, hogy minden tárgyban tanút képzelt maga ellen, mely az embereket gyanakodásra vezethetné.

- Ő körül akar szobámban nézni. Ő keresett ürügyek alatt kémkedni jön hozzám. De mit láthat itt?... A tört nem most szereztem; az mindig nálam volt. Mi köze ahhoz, hogy markolatja nem poros? Szabad fegyvereimet tisztán tartani. Ki tilthatja meg? S hibám-e, hogy Eliz hálószobájának ajtaja nyitva van? Miért nem zárja be? Pisztolyaim pedig töltve voltak hetek óta. S nincsenek-e Norbertéi is töltve?... Ipám uram hasztalan jön kémkedni. Azon kevés belladonna²⁶⁶-nedv, mely hasonszenvi²⁶⁷ gyógytáramban van, egy verebet sem ölne meg. Nevetséges!

²⁶⁵ Kelet (latin).

²⁶⁶ Növényi méreg.

²⁶⁷ A XIX. század első felében követett orvosi irányzat, mely orvosságok által az eredendő betegséghez hasonló betegséget idézett elő. Az irányzat a gyógyszereknek irracionális erőt tulajdonított. Tanításait a tudomány megcáfolta.

Albert, ily őrző kételyektől hányatva, felsóhajtott:

- Mégis jobb, ha én megyek hozzá! - S ezzel elhagyva szobáját, a verandára jött, s onnan vonakodások közt lépett az ebédlőbe.

Norbert arca földerült, midőn vejét meglátta.

A szegény bankár néhány nap óta folytonos aggodalmakban volt, részint Albert makacs visszavonulásaért, részint Eliz levert hangulata miatt, mely ennek kimerült és bágyadt arcáról szemlátomást orozta el az egészséget.

Norbert sejté, hogy megint valami kedvetlen jelenetnek kellett a házastársak közt előkerülni, de a viszongás igazi okát nemrég tudta meg. Ő neheztelt ezért Poliodorára, törekvék Elizt más gondolatra bírni, s midőn meggyőződék, hogy leánya irtózik az erőltetést bevallani, az elválást gyorsító új terveken törte fejét, s éppen e terveit akarta négy szemközt Alberttel közleni.

- Jó reggelt, Albert! - kiáltá tehát örömmel a közelgő elébe. - Igen szép öntől, hogy minket valahára felkeres. Ma együtt reggelizünk, s aztán, ha akarja, nálam vagy az ön szobájában pipázni és beszélgetni fogunk.

Albert, kinek a bankár barátságosan szorítá meg kezét, szórakozó arccal ült egy karszékbe.

A komorna terítéshez kezd, s a halomra gyült hírlapokat, melyeket most Norbert már fel sem bontogat, egy kis asztalkára rakja, hol Poliodora kötött.

Ez az Albert jelenléte miatt még egyhangúbbá vált társalgás miatt unatkozva, fel kezdi szakítani a hírlapok borítékát, s meglepetve szól: - Ah, minő történet!

Norbert feléje fordul, Poliodora pedig egy francia lapból ezeket olvassa:

- Iszonyú botrány magas körben! Praslin herceg nejével, Sebastiani tábornagy leányával, augusztus 17-én este kilenc órakor egy fürdőből Párizsba érkezik. A cselédek legnagyobb részének megengedtetik, hogy rokonaikhoz és barátaikhoz távozzanak. Csupán két vagy három személy tartatott meg a háznál. A gyermekek lefektetnek s a herceg és hercegnő is szobáikba vonulnak. A cselédek az út fáradalmi miatt eltörődve lefeküsznek, s rövid időn mély csend van az egész palotában. Éjjel két óra tájban dühösen ráncigált csengettyű zaja verte fel a komornát, jelentvén, hogy a hercegnőnek szolgálatra van szüksége. A cseléd gyorsan öltözik, és siet asszonya szobájába; az ajtót szokatlan ellenállás tartá vissza, a komorna nem mehetett be, s már vissza akart térni, midőn asszonyának elfojtott nyögését hallá. Ekkor segítyt kiáltva és nyerve benyomta az ajtót. A látvány, mely szemei előtt feltűnt, iszonyú volt. Praslin hercegnő földön volt elterülve, vérében fürödvén, mely bőven ömlött nagy és mély sebeiből nyakán; kezei véresek voltak, s a csengettyűhúzó is véres lévén, világos volt, hogy megsebeztetése után csengetett. A padozaton látható hajfürtök mutaták, hogy a hercegnő küzdött a gyilkossal, s mindezek mellett nem volt jele semmi lopásnak, és semmi bútor nem volt még csak meg is sértve. A városnegyedi rendőrbiztos előhívatott, s reggel hat órakor Delangle országos főügyvéd is megjelent egy pár vizsgálóbíróval. A nyomozat folytán nem más, mint a hercegre lőn gyanú, s ennél fogva őrizet alá is vettetett. A herceg *pair*²⁶⁸ lévén, a felső kamarának kell a nőgyilkolás feletti bíraskodásra ítélőszékké alakulni.

Albert halk felkiáltás után szédelegve rogyott karszékébe hátra, de az olvasó Poliodora és a megindult Norbert nem vették változását észre.

²⁶⁸ Főrend Franciaországban 1848 előtt.

- Hová nem süllyed alá az arisztokrácia! - kiáltá ez, az egyes tényből, mint a pártemberek szokása, általános következtetést vonva.

Albert görcsös szívéhez kapott, s arca élettelen sápadt volt, mintha kriptából feljáró halott lenne.

Poliodora a későbbi lapokat forgatván, ezt olvasá még: „Ma De Lucy asszony is elfogatott, kivel a herceg, mint hiszik, szerelmi viszonyban élt, s ki nem lehet ment a bűn gyanújától, miután a gyilkosság valószínűleg a felbomlott háziéletből folyó keserűségekből támadt.”

- Ah, Iduna! - rebegte halkan Albert.

- Mindig egy csábító nő szokott ily iszonyú tett oka lenni! - sóhajtá Poliodora. - Őket kellene előbb a hóhér bárdja elébe vinni, s csak azután a gyilkost.

E gyöngédtelen szavak Norbertet föllázították volna, ha legkisebb sejtelve lenne háznépének rémítő helyzetéről; de kölcsönös keserűségeken kívül egyebet nem gyanítván, csak Praslin esetével volt elfoglalva.

Most Poliodora a legújabb hírlapot kapta kezébe, s megint olvasott: „A pair-szék előtt folyamatba vett pörnek vége van: mert Praslin herceg augusztus 24-én fogságában, meghalt. Halálának oka, mivel magát kénsavannyal megégeté. Ez fölmenté a herceg-családot azon szégyentől, hogy a fényes nemzetség egyik tagja halálra hurcoltassék, s a hóhérnak átadassék.”

- Könyörüljön az ég bűnös lelkén! - mondá Norbert áthatva.

S Poliodora, kit a kíváncsiság folyvást ingerelt, végre egy terjedelmes francia lap tárcájában ráakadt a szerencsétlen hercegné naplójára és leveleire, melyek férjéveli viszonyát rajzolák. - Óh, mily nemes kedélyű hölgy volt ez a Praslinné! - sópáncodék. - Hallgassa csak, Norbert, kérem, hallgassa ömlengéseit, ábrándjait, csalódásait és szívének egész történetét. Minő egyszerűség, minő mély érzés és elégiai hang vonul át minden során. Szegény, szerencsétlen teremtés!

És Poliodora megint olvasni kezdett azon tökéletes előadással, mely a gondolat és az indulatok árnyolatait mesterileg tudta visszatükrözni.

Szava megrezgtette a kebel minden húrjait, s hogyan is ne, hiszen a meggyilkolt nő gyönyörű iratából annyi gyermekileg tiszta, annyi szenvedélyesen hő, annyi szerelmi kínokkal gazdag érzés sugárzott, hogy egy költő sem lett volna alkalmas azon helyzetet, melyben ő férjéhez volt, szebben festeni!

Az olvasás közt a terembe lépett Eliz.

- Ah! Praslinné! - kiáltá Albert testében egészen megrázkódva.

Norbert rátekingett, de fölindulását csak szépízlési fogékonyságnak tulajdonítá.

Eliz csendesen ült az ajtóhoz közel egy székre. Merengő szemeit Poliodorára függeszté, s feltartóztatott lélegzettel figyelt, mintha templomba volna, hol az ünnepi csendet legkisebb neszszel is vétek megtörni.

Ő az előzményeket nem tudván, csupán a szenvedő nő szívtörténetét hallá, ki iránt férje hűtlen, s kit a féltékenységi és lankadni nem képes szerelem súlya nyom a kétségbeesésig, hogy életörömeinek haldoklása közt aranytiszta kedélyét, mely boldogságra volt érdemes, egész belterjével föltüntesse.

S ah, rendre Praslinné sorsa mindig hasonlatosabbá válik Elizéhez!

Majdnem azon szavakat s a küzdelmeknek majdnem azon árnyolatait hallja Eliz ismételtetni, melyeket sajátjainak ösmer.

Lassankint szívének élményei a leghűbb részletekben alakulnak még egyszer össze, s ő tizenhat, könnyekkel és néma fájdalommal dús hónap képét látja szeme előtt elvonulni.

Ajkai s arcának izmai reszketni kezdenek, emelkedő melle hullámszik, szíve görcsösen lüktet, fátyolzott szeme elől elborul a világ, s még egyszer küzdve visszafojtani indulatait, megtörik lélekereje, és vezeklő, jajgató zokogása csendül meg a teremben.

Poliodora letevő a hírlapot.

A bankár könnyezve tekint leányára.

Albert pedig kezét a szék karjára szegezve fölemelkedik, és szelleme megfeszített erélyével lassan, ingadozás nélkül közelít Elizhez. Midőn nője mellett volt, megáll, feléje fordul, s kevés küzdés után szemét ennek arcára emelé, és egy átható tekintettel, melyben egész világa a fájdalomnak s a megindulásnak rejtett, pihent a sápadt, szép vonalokon.

Eliz mozdulatlanul, lebüvölve ült székén, mintha egy isten varázsvesszőjének érintésével márványszoborrá változtatta volna, hogy hűbb példányt bírva, a megkövült Niobét²⁶⁹ a halandók többé ne említsék.

Albert szeméből könny gördült ki, s nője kezét érintvén ujjai, lassan felébb emelték, míg az ajkaihoz közelebb jött. Ekkor egy forró csókot nyomott rá, és a szobából távozték.

E néma és rejtélyes értelmű jelenet még a szigorú Poliodorára is mély hatást gyakorolt.

Ünnepi csend következék.

- Atyám, én az erőltetést bevallom - kiáltá Eliz. - Ah, szegény Albert!

- Kedves, jó gyermekem, hadd öleljelek keblemre! A te nemes szívedet a világ érteni és követni nem fogja. Kiváltságképpen, fényes előjogul nyertelek az égtől, hogy megkülönböztetve legyek a többi atyák felett. Szelíd áldozat, hadd öleljelek keblemre.

Norbert karjai közt tartá Elizt.

- Vidd hamar meg e hírt férjemnek... Óh, mennyit szenvedett ő!

Az apa sietve nyitá ki az ajtót, hogy a nappali termen és hálósobán át a felső emeletbe juthasson.

Ekkor egy lövés hallszik Albert lakából.

A család aggódva tolong a lépcsőn fel.

Albert halottan feküdt egy kereveten, agya szétzúzva, a pisztoly a földön.

A szentágostai kastély úrnője a szokottnál későbbben hagyá el hálóteremét; de a szokottnál hamarabb és kevesebb gonddal öltözködék, s így a rendes időben ment reggelizni.

Midőn budoárjába lép, ott látja Terényit, ki eddig a távoliabb szobákban várt reá.

²⁶⁹ Thébai királyné a görög mitológiában. Anyai büszkeségében vetekedni mert Létó istennővel, aki ezért Apollón és Artemisz istenekkel lenyilasztatta gyermekeit. Niobé kővé dermedt fájdalmában.

- Iduna - szólt ez komoly udvariassággal -, évek óta valék szerencsés ön bájos körében élni anélkül, hogy egyetlen kívánnal merjem irántami kegyét kockáztatni. De most egy kérésem van. Reméljem-e, miként teljesíteni fogja?

- Mindenesetre - válaszolá Iduna gondatlan közönnyel.

- Kérésem, hogy hidegen, mosoly és harag nélkül hallgasson ki, ha mit mondani fogok, nevetséges vagy meglepő lenne is.

- Ezt örömmel ígérem.

- Iduna! Én önt azon perc óta, midőn egy távoli országocska templomának oltárzámolya előtt imádkozni láttam, midőn ön még létezésemet s nevemet sem tudta, midőn a csalatkozás kínait és a tévedéseket csak regényekből ösmerte: Iduna, én ezen perc óta önt egyenlőn, határtalanul és hallgatva szeretem. Szenvedélyem nem lőn az idő által magasabb, mert a nagy érzések nem fejtik rendre ki erejüket, de éppen ezért nem is fog apadni.

- Terényi! - kiáltá Iduna, meglepetve és elégtelenül.

- Kétkedik-e szavaimban? Oh, Iduna, hol van e földön férfi, ki hasonló példáját mutathatná ragaszkodásának? Hisz én szerettem önt, *mikor keblére függesztve horda gyalázatát, és szeretem önt most, midőn azt szíve mellett hordozza.*

A grófné felsikoltott, megsemmisítve volt.

- Hallgatásom a mellőztetésekkel és ragaszkodásom a remény kecsegtetése nélkül nem elég tűzpróba volt-e becsületemről és érzelmem mélységéről? Most, Idunám, kegyed egy bösz álomból ébred fel. Látni fogja, hogy Alberttel szőtt viszonyából, a bűnön kívül, mely a világ éles szemét most sem kerülheti többé ki, más emlék nem marad. Albert nem válik el. Minden tette ezt mutatja. Ő kibékülend nejével.

- Nem, nem! - rebege Iduna, az iszonyú levélre gondolva.

- S ha hamar nem békélnek ki, akkor kegyed szerencsétlenségének és gyalázatának hosszú sora még alig kezdődött el - mondá Terényi sötét hangnyomattal. - Akkor én még nagyobb megaláztatásaid közt fognálak, Idunám, szeretni, mint Viktor kalandja és férjed ördögi bosszúja alatt... Szakítsa ön erős lélekkel szét bilincseit, melyek a boldogság aranyláncai helyett mindig a bűn és szegény békői leendenek. Én az Isten, a törvény és a világvélemény előtt apja leszek gyermekének. Távozzunk e helyről minél előbb, hogy a gyanúnak ideje ne legyen felébredni. Albert eszélyesebb, mintsem titkot ne tartson. S az ön becsülete mentve.

- De én, Terényi...

- Ne nyilatkozzék akaratjáról, Iduna! Ne nyilatkozzék rögtön. Mellőzzük most az egészet. Feledje most, mintha sohasem is említettem volna.

Ezzel kart nyújtott a halálsápadt grófnénak, s reggelihez vezeté.

Dél körül majdnem egyszerre hallá meg Iduna Kolostory halálát és a kocsizörgést, mely vendéget hozott.

Ondofredi Adéllal szállott a kocsiból le, s a grófné, hogy a rémítő eset össze ne köttessék nevével, kénytelen volt szobáiba zárkózottan nem maradni, kénytelen társalгани... s ah, tán még mosolygott is.

Midőn a két nő a férfiaktól visszavonult, Ondofredi kíváncsian kérdé Terényitől: - Csakugyan igaz-e, hogy Albert ma reggel föbe lőtte magát?

- A plébános mint bizonyost állítja - felelte Terényi.

- Vajon mi volt halálának oka?

- Nem képzelhetem.

Ondofredi barátja füléhez tartá száját, s lassan súgá: - Talán a szerelem?

- Hogyan?

- Tudod Idunávali viszonyát?

- Ha! Ha! Ha! - nevetett Terényi.

- Ugyan miért kacagsz?

- Ha! Ha! Ha! S te csakugyan komolyan hitted, hogy Iduna gondolt Kolostoryra?

- Hisz egy szerelmi levelet is olvastam.

- Kiét?

- Albertét.

- Paff!... Hisz én Idunáról beszélek.

- S ő nem érdekeltetett volna Albert által?

- Azt már szépen megköszönném.

- Hogyan?

- S te, Ondofredi, nem gyanítottad? Ha! Ha! Ha!

- Mit?

- Nohát, hogy én jegyben voltam Idunával?

- Lehetetlen.

- Igen, még Félix betegségekor.

- Hiszen együtt lépettünk meg Idunának Bécsbőli távozása miatt.

- Csak nem kívánhattad, hogy eláruljam titkomat?

- Tehát eszerint miattad utasítottam vissza?

- Alkalmasint.

- No, azt sohasem képzeltem. Pedig állandó nyugodtságodból gyaníthattam volna, hogy hányat ütött az óra. Nem hiában mondják: a lassú víz partot mos.

Ondofredi elbeszélte feleségének az érdekes hírt, kitől azt Iduna megtudá, s ő, bár fejét egy magános utazás tervén törte, meglepetve volt e gyöngédség által, melynek egész jelentőségét fölfogta...

A házaspár távozása előtt néhány órával már Szendery gróf is elérkezék.

Terényi elébb szobájába vitte őt, s értésül adta, hogy a pénz kész, de a grófné nem akarja nevére íratni a szerződést, sőt azt sem szeretné, ha a gróf tudná, miként tőle veszi fel a kölcsönt, mert a vérségi kötelékek miatt ez zsenírozza.

- Csak kapjam meg az öszeveget, ha mindjárt Hirco pápától²⁷⁰ is - válaszolta vigyorgva Szendery.

- Én leszek szerencsés a grófnak legfeljebb három nap alatt kézbe szolgáltatni - mondá nyájosan Terényi.

- Annál jobb. A fő cél, hogy a cudar zsidót, Kolostory Tamást, megtréfáljam... De apropó! Miért ölte meg magát Albert?

- Talán a bankár nem győzte pazarlásait - szólt vállvonítva Terényi.

- Bizonyosan. Hisz ő mindig adósságcsináló volt.

- Olvadott keze közt a pénz - jegyzé meg Terényi.

Szendery grófnak a három nap alatt elég üres ideje volt kárörvendő szenvedélyének és epés gúnyainak élni.

Előbb tehát a podagrás²⁷¹ uradalmi felügyelőn és a kis szerecsenen gyakorolta elmeélét, de végre, tárgyaiból kifogyván, éppen akkor kezdette leghatalmasabban unni magát, midőn féltestvérét hosszú során a szobáknak végigkísérte.

Ekkor úgy rémlett előtte, hogy csakugyan új észrevételekre nyert anyagot. Közelebb lépett a grófnéhoz, megint hátrább ment, végre pedig eleibe került, s egy tekintetet vetett reá, mely minden vért Iduna szívébe és arcára szorított.

- Ah, ő gyanakszik! - gondolá a grófné magában.

Később megint egy szemlécske került elő, sőt Szendery ajkán már mosoly tévedezett. - Csak a pénz kezembe volna! - gondolá a vén gúnyos. - De így: ne szólj szám, nem fáj fejem.

Iduna szalonjába érvén, a díványra ült, és Szendery egy új titkos mosollyal telepedett mellé.

A grófné kebléből sóhaj emelkedék. - S csakugyan holnap akar bátyám elutazni? - kérdé némi küzdéssel.

- Holnap reggel, kedvesem!

- Maradjon legalább délutánig.

- Sietnem kell, gyöngyöm!

- Igen lekötelezne, ha délelőtt itt maradna.

- Miért, galambom?

- Mert akkor lesz kézfogásom... Terényivel - válaszolá Iduna majdnem síró hangon.

- Szívem! Egy pár hónappal siethetnél volna e ceremóniával. Azonban így is jer testvéri karom közé! Fogadd szerencsekívánásomat.

²⁷⁰ Bárki, akárki (a „Herkó páter” egyik változata).

²⁷¹ Köszvényes (nemzetközi szó).

KÖDKÉPEK A KEDÉLY LÁTHATÁRÁN

(Beszélyfüzér)

(1852-1853)

Mondják, hogy egy növeli barátságunk akkor is, ha nincs a világ félrevezetésére ürügyül használva, vagy szerelmünk előnesze vagy pedig utóhangja.

Mondják, hogy érzéseink és szenvedélyeink regényének ez csak bevezetése vagy zárszava, melyen egészen kívül esik a figyelmet ingerlő szöveg, s így mentől művészebb alakú, mentől tisztább és kedélyesebb modorú, annál több kíváncsiságot ébreszt annak, mi még el sem kezdődött, vagy már befejezve van, megtudására.

De én merőben más véleményen vagyok.

Mert egy nőt barátságunk által oly térre visszük át, hogy ha keblében irántunk vágyak gerjednének is, már ezer apró *gêne*²⁷² tartóztatná szerepének megváltoztatásától vissza, s igen rosszul fogtuk fel a hódítás mesterségét, mihelyt hisszük, hogy versenytársaink, kik az ő jellemét egy kedélyes, de költőitlen helyzet látpontjáról vizsgálni szükségtelennek tartják, nincsenek nálunknál szerencsésebb úton a siker felé.

És ez nem azért történik, mintha a nők Ossian²⁷³ szellemeiként csak ködbe burkolva kívánnának megjelenni, és kedélyöket a tettetés sűrű leplével minden halandó szeme elől betakarni akarnák.

Óh, nem.

Egy nő szívében legalább akkora erővel bír a titkolódzás, mint a közlekedés vágya.

Megértetni s megfoghatlannak lenni egyaránt óhajt.

Sőt, midőn eltagadott vagy színlett érzéseivel férjét tévútra vezeti is; midőn imádóit a legkülönbözőbb szeszélyek s a legcsodálatosabb ellentétek varázsával ívezi át, hogy e bűvös körben a képzelt boldogság és alaptalan kétkedés miatt a valón kívül minden egyebet láthassanak; midőn finom kacérságai miatt már saját maga előtt talányossá kezd lenni, még akkor is a nő rendszerint epedve vágyik egy jó barát után, ki felvilágosítsa őt életének rejtélyei felől, s ki tisztán értse éppen azon indulatokat, éppen azon ellenmondásokat, melyek a leghomályosabbnak tűnnek föl titokszerűségök vagy tartalmatlanságuk miatt.

Szóval: a néembernek a templomin kívül, melyre itt nem célzok, szüksége van néha más gyóntatószékre is, hogy menekedhessék kebeltitkainak feleslegétől.

És e székbe, mert a nőnek könnyen támad vetélytársa minden barátnéjából, ki szép és fiatal, előbb a tiszteletreméltó nagynénéket vagy az ezekhez hasonló életbölcseességű matrónákat, azonban bizonyos koron túl legörömostebb a férfiakat ülteti.

De hová tévedtem?

²⁷² Kínos, feszélyezett helyzet (francia).

²⁷³ Osszián - az ír és a skót mondák költőhőse. James Macpherson skót költő műballadái révén a világirodalom egyik legismertebb alakjává vált. Az ossziáni költészetnek nagy szerepe volt az ösköltészet kultuszának XVIII. századi megindulásában.

Úgy jön ki, mintha értekezést akarnék tartani, holott egyedüli célom volt felhozni, hogy én Cecilnek tíz évek óta vagyok barátja, s e meleg, e kedélyes viszony talán máris több örömben részesített, mint összesen minden szerelmi kalandaim... természetesen ide nem számítva azon ismeretlen lényeli rövid boldogságomat, kinek nevét máig sem tudtam meg.

Cecil négy éve ment másodszor férjhez.

Hitestársa egy öreg hivatalnok, ki bár egész nyugpénzzel vonulhatna a magánéletbe, addig okvetlenül szolgálni akar, míg a Leopold-rend kiskeresztjét meg nem nyerheti.

Ez egyedüli vágya, mely éjjel és nappal szeme előtt lebeg, s mely ha kielégítlően maradna, eljátszottnak fogná életét tekinteni.

Ő a lakadalom éjjelén is azt álmodta, hogy az angyalok egy szép kis keresztet hoztak házába, s feleségének korán reggel örvendő beszélte el érdekes álmát, melyben, mint mondá, még jóslat is lehet.

Ki volt barátnőm első férje, halandó ajkak aligha kifecseghetnék.

Isten tudja!

Én csak annyit sejtethet, hogy e férfiú nem érdemelte meg Cecilt.

Őrizzen az ég a rágalmazástól! De mégis lehetlen nem vádolnom a néhai ismeretlent, mert kétségtelen, hogy Cecil, ki oly hálados minden örömeért, s oly szívesen emlékszik vissza múltjának derűsebb pillanataira, nem hallgatná el első szerelmének éveit, ha találna azokban jeleneteket, melyeket a keservtől különválasztani tudna.

Gyermekkorát részletekig bírom, mintha vele játszottam volna, mint pajzán fiú, La Manche tengerpartain és a sötét völgyekben, hol egy kicsiny fehér házban élt atyja, a félzsoldra bocsátott hajóskapitány.

De minthogy a növendék árvát nagynénje Párizsba vitte, életéből csupán töredékeket gyűjthettem, melyek elbeszélése csupán az ő szájában nyer igéző érdeket, s általam előadva egy gyermek kedély, egy kevés ártatlan tetszelgési vágy és sok fényes multság rajzánál többől aligha állhatna.

Cecil huszonhat éves volt, midőn két gyermekének halála után Magyarországra jött, mint a Párizsból hazaérkezett öreg K... grófné társalkodónője.

Ekkor láttam először őt.

S hogy örült imádójává nem lettem, egy viszonynak köszönhetem, mely igazán szólva vagy példátlan könnyelműségem vagy nemes kedélyem bizonyossága.

Ah, mily szép vala Cecil huszonhat éves korában!

Két tüzes szemével több égést okozhatott volna a férfiszívekben, mint azon háromszáz róka, melyet meggyújtott szalmazsúpokkal küldöttek a filiszteusok²⁷⁴ vetéseire a lelékeny eszű zsidók.

És mosolygása az embergyűlölő Timón²⁷⁵ ajkairól az átkozódásnak legalább felét komplementté varázsoltá volna.

²⁷⁴ Ókori, tenger mellett lakó nép. A Kr. e. XII. században telepedtek le a Földközi-tenger délkeleti partvidékén. Hosszú harcokat vívtak a zsidó törzsekkel.

Aztán társalgását hasonlítani merném Sába királyné²⁷⁶ csevegéseéhez, melyek, ha nem csalatkozom, gyakran a bölcs Salamon eszét is megakasztották.

De most, tíz évvel utóbb, Cecil szemei csak oly gyönyörű metszetűek, mint régen, mosolya szintén igéző, és társalgása még talán művészebb tökélyre emelkedett; azonban mégis, noha megállapított viszonyom nincs, azon költői elragadtatást nem idézik bennem fel, melyet tíz évvel előbb.

S miért van ez így?

Cecil, fájdalom már... ah, nyelvem csaknem elbotlott, én már többé nem vagyok ifjú.

Azonban bár sok szép évem s azokkal az isteni lelkesedés ide-oda volt elfecsérelve, még most sem váltam oly szárazzá, hogy egy nőt mulattatni ne tudjak, s viszont föl ne derítsem általa.

Magamról, amint jelenleg élek s érzek, eszembe jutnak az észak-amerikai őserdők sötétzöld sátraikkal s virágpalástjaiknak ragyogó színeivel.

Ugyan hallottátok-e, mely fák a legmosolygóbbak ott? Ah, a hervadásnak indulók és a... száradtak.

Mert az amerikai gazdag természetben a folyondárok, a karcsú, de gyenge szárú kapaszkodó növények és a gyökereiktől idegen plánta-alakokra siető *liánék* megrohanják a terebélyes, a virító fákat, s kapcsaikkal, szívós inaikkal, himbáló leveleikkel és tündéri virágaikkal átölelik, magukhoz szorítják, s illatárjuk ködébe borítják a szerencsétlen és boldog fa derekát, koronáját, ágait. S mily igéző élet, mily bűbajos tenyészés indul ekkor rajta meg! Egy egész éden virágöszvege csüng róla szeszélyes, változó, szivárványtarka, szellemileg könnyű s költői álomként szép formákban! Az igaz, hogy idegen vendégei, e csábalakú kúszónövények, hő öleléseikkel lassanként fojtogatni, szárítani kezdik őt; de legalább azt nyeri általok, hogy akkor legérdekesebb, midőn korán tűnő belélete alig tarthatná többé önállólag fenn, s akkor mosolyghat legigézőbbben, mikor szenvedései meggyültek.

Így bánnak szívünkkel s kedélyünkkel az élmények, eszmék, tapasztalások és regényes kalandok, melyek feldíszítik ugyan képzelődésünket s érzéseinket a képek és szavak ígézetével: de csak miután már alig lelnétek rajtunk, ha éles szemetek volna, vidor és eleven beléletet.

S éppen azért jutott eszembe az észak-amerikai őserdők fája, minthogy magamról említeni akartam, hogy a szép nőknél társalgásom az unalmat hamar szokta elűzni, s ők, kiknek folyékonyan tudok minden érzésről csevegni, szerelemre hajlandónak, sőt szenvedélyesnek hisznek.

Egyedül Cecil volt más véleményben.

S ebből látszik, hogy csak jó barátnémnak jelezte ki őt a végzet, mely engemet is korán vitt azon meggyőződésre, hogy a La Manche melletti tündérke, midőn Párizsban báltermeiből és operapáholyaiból, mert első férjét gazdagnak és főrangúnak gyanítom, Pestre vándorolt, magával az érzések helyett inkább az érzések ismeretét és művészi kifejezését hozta el.

²⁷⁵ Szókratész kortársa az ókori Athénban. Maró gúnnal üldözte kora erkölcstelenségét, ember iránti megvetésétől vezettetve a világtól elvonulva élt.

²⁷⁶ Az ókori Sába városának uralkodója. A bibliai hagyomány szerint meglátogatta Salamon királyt, s rejtvényeivel próbára tette bölcsességét.

Természetes tehát, hogy mi egymást mulattatni tudtuk, s a mindennapi fecsegéseket úgy meg is szoktuk, hogy ha néha foglalkozásaim miatt ki kell házától maradnom, óráim igen hosszúnak tetszenek és a Ceciléi sem rövidek; mit onnan gyanítok, mert ilyenkor bérruhás legénye gyakran jelenik meg egészségem felől tudakozódni.

Közelebbről, szegény Jancsit majdnem örökös lótás-futásban tartottam.

Ő tudniillik úrnőjének, kit egy beteg ismerősem iránti kötelességből hosszabb ideig nem látogathattam meg, világos parancsánál fogva addig haza nem mehetett, míg engem akárhol a világon meg nem talál.

Cecil nyugtalan volt szokatlan hanyagságom miatt, s úgy kezdett unatkozni, hogy már elállani akart szilárd elvétől, miszerint egy nőnek semmit sem kell papírra bízni, mit szóval is intézni lehet, s éppen toll volt kezében, hogy a városi postára küldendő levél által idézzen haragos tekintete elé, midőn Jancsitol kísértetve, fáradt arccal, virrasztástól bágyadt szemekkel és nem a leghibátlanabb toalettben megérkeztem.

- Egy öreg barátom halotti ágyától jövök, kit végpercéig nem hagyhattam el, mert bár leggazdagabb földbirtokosaink közé tartozott, siket huszáriján kívül, ki még a párizsi békekor nyert obsitot, más ápolója nem volt.

Cecil engesztelődve nyújta kezét.

- Soha tán a világgal elégületlenebb lelket a halálangyal nem vitt a mennyországba, mint Jenő Eduárd grófét - sóhajtani, a kanapén Cecil mellett foglalván helyet.

- Ah, édes Várhelyim! E földön naponkint legalább ötven ember gyilkolja meg magát, nem is említvén azon kínaiakat, kik ezt felső parancsból teszik.

- De, Cecil! Az öngyilkos többnyire kellemetlenségekért s nem szerencsétlenség miatt hal meg. E fajából a békétleneknek igen sokat kell a boldogok közé áttennünk, kiket a mindig mosolygó élet úgy elkényeztetett, hogy jellemöket meg sem szilárdíthatták egy baleset elhordozására.

- Igazat adok önnek, azonban csak kíváncsiságból.

- Ah, Cecil, a kíváncsiságbóli meggyőződésnek még eddig hírét sem hallottam.

- De azért, hogy most tapasztalásai egy adattal gazdagodtak, jutalmul kívánhatom Jenő Eduárd gróf történetének rögtöni elbeszélését.

- Mily követelésekhez nincs joguk a nőknek! - sóhajtám enyelgve.

- És mily bőkezűek a férfiak azon kegyek osztogatásában, melyeknek elfogadásáért esdeklenének, ha kérni történetesen eszünkbe nem jutna!

- Egyáltalában, Cecilem, a mi önzésünk után oly igaza lehet, mint nekem a kegyetek szeszélye felől, azonban éppen e percben, ha nem is barátom kínos betegsége, de a három napi virrasztás annyira lehangolt, hogy hiúságom feláldozása nélkül nem kezdhethnék elbeszélésemhez, melynek lankadt színezete önt könnyen emlékeztethetné egypár tájképre, melyet a műkiállításon volt szerencsénk látni.

- Majd fogok a halványabb *partikra*²⁷⁷ képzelődésem napsugaraiból fényt vetni.

- Talán hagynók mégis a szegény festvényt kiigazítás nélkül - mondám mosolygva.

²⁷⁷ Itt: részletek (francia).

- Íme, a művész hiúsága!... Ígérem tehát, hogy minél kevesebb közbeszólással fogom önt feltartóztatni.

- S én ezennel a történethez kezdek.

Cecil figyelőn fordult felém, s a beszély, mellyel béketűrését ostrom alá vettem, a következő sorban eredt meg.

1.

A hadi bulletinek²⁷⁸ azon óriás események közt is, melyek 1813 óta a restaurációig²⁷⁹ Európát megrázkódtaták, olykor említék a legfiatalabb őrnagynak, gróf Jenőnek örültséggel határos vakmerőségeit, miknek eredménye, bár nem világcsaták, de jelentékeny ütközetek megnyerése lőn.

Ő a középkorban óriás hírű hős lett volna, kinek tetteiről, a Szentföldtől kezdve Altonáig s tán azon is túl, mindenütt, hol a lovagok néha lantot szoktak pengetni, szép balladák keringenek, és még afelett a kolostorok hűvös szobáiban a szerzetesek köpcös krónikát írnának. S kétségtelen, miképp annak, hogy most csak tőlem magasztaltatik egyedül az ötszáz év oka, mellyel a világ színpadára lépni elkésett.

Jenő Eduárd gróf Napóleon bukása után s a bécsi királygyűlés²⁸⁰ folyama alatt még egyedül a délelőttet találta hosszúnak; a táncvigalmas éjeket pedig, hol a nők szíve ellen kellett örökké talpon lenni, majdnem úgy szerette, mint egy kis csatárlánc alakítását, midőn füle körül a golyók fűtyölnek, vagy az előőrsi szolgálatot, a katonai kifejezés szerint, *elveszett álláspontokon*.

De végtére a diplomata megírták jegyzőkönyveiket, és szép csendesen hazatávoztak.

Nem vezett közülök egyik is össze, legalább vitéz őrnagynak hírével nem.

Mindenütt csak tűzijátékokra lehetett kilátás, de amelyeket békés hajlamú emberek készítették, és a polgár feleségével karján nézett meg.

Papirosvilág kezdődött, s a nagy kérdések csatamező helyett hivatalszobákba vonultak.

Európa pedig semmi áron nem akart elbotlani, hogy hősünk segítségével megint lábra tétessék.

És Eduárd gróf megunta az általános békét, ezen örökös „Eduárd és Kunigunda”-nótát²⁸¹, melyet a népek együtt énekelgettek.

Leoldá tehát kardját, s Bécset odahagyva, erdélyi jószágába költözék, hol mezőgazdaságra vala életét szentelendő.

Megérkezésekor urodalma keveset különbözék a többi nagybirtokosokétól.

²⁷⁸ Hivatalos közleményeket, jelentéseket tartalmazó folyóirat (francia).

²⁷⁹ Megdőntött uralkodóháznak - itt a Bourbon háznak 1815-ben - a trónra való visszahelyezése. Az 1815-1830 közötti korszakot Franciaországban a restauráció időszakának nevezték.

²⁸⁰ 1815-ben a bécsi kongresszus hosszú időre meghatározta az európai államok új rendszerét.

²⁸¹ Nestroy *Lumpáci vagabundus* című bécsi tündérbohózatában a részeges Lábszík csizmadia untig ismételt dalocskája, amelynek csak első sorát tudja.

Emelkedett hegytéren díszlett ősi kastélya, mely, mint nekem a falu vénasszonyai beszélték, éppen akkora, hogy a gróf az év minden napján külön ablakból nézhetett a kies vidékre.

De az úrbéresek apró házai, mintha létezésök is szerénytelenség volna, óvatosan elrejtézenek egy keskeny völgyecske szegletébe, és oly sűrűn búvtak egymás háta mögé, hogy csak a kántor, pap és jegyző telkeiről sejdíthette a nép, miként a szűk udvaron és csürecskén kívül még a gyümölcsöskert is összeférhet a szegény emberek helyzetével.

S miután kegyed, szép Cecil, gyakran fordult meg Erdélyben, talán szükségtelen említnem a kürtő nélküli szalmafedeleket, a sövényből készült falat, a lantornás ablakokat, a füstfellegben úszó pitvart és a két mocskos szobát, mely a különben tündérszép kis országban általános jellegét teszi azon igénydúsabb jobbágyházaknak, melyek a föld színére egészen kilépni bátrak s nemcsak fedeleiket mutogatják a kandi utasoknak.

Gróf Jenő kastélyát is ily épületekből álló hét falu vette körül.

De ő, midőn megérkezése utáni nap a tornácon reggelizett, haragosan kezdé az ősi kastélyt dorgálni: Te vén piperkőc! Ugyan nem szégyelled-e azon cudar, rongyos, kopott szomszédokkal együtt élni, melyeket tegnap nekem bemutattál? Mondd meg: látsz-e 365 szemeddel egyetlen házacskát is, melyre undorodás nélkül nézhetnél? Hiszen pajtásaid oly alávaló piszkos teremtések, mintha egy hosszas kompániából tisztek, felügyelők és ruhabiztosok nélkül retiráltak volna ide! Könnyelmű barátom! Megérdemlenéd, hogy hanyagságod és rendetlenségeid miatt infámiával²⁸² kasírozzalak²⁸³... De te, vén róka, mint veszem észre, a szűk pénztárral mented magadat. Ám öltöztess hát kompániánként fel zászlóaljadat, a rongyos falusi telkeket, s ügyelj, hogy aki új mundért nyert, tisztán tartsa azt, s még a gombja is tükörfényes legyen.

E pörlekedés közt végezte be reggelijét Jenő gróf.

S másnap nagy változások kezdődtek az uradalomban.

Előbb eltűnt a közelebbi falu, s helyette nyílt téren emelkedett más.

A házak zsinóregyenes utcákon állottak egyenlő távolságra.

Mindenik kőből épült és cserépfödéllel. Üvegablakait csinos zsalucska védte a nap ellen. Fala hófehér volt, pitvara, kamarája és három szobája célszerű bútorokkal ellátva. A takarékos istálló, csűr, gabonás és szérű semmi kívánnivalót nem hagyott hátra. A tág udvar háta mögött pedig gyümölcs- és veteménykert számára vala illendő hely kiszakasztva.

A belső reformot tagosítás kíséré az úrbéresek számára, külön legelővel, kik az udvartól derék gazdasági eszközöket és igás barmokat kaptak kamat nélküli és lassú törlesztés mellett. A vetésre és kertműveletre szükséges magvakat, plántákat és oltóágakat pedig az ispán határozott mennyiségben küldé ajándéku mindenik gazdához, amikor egyszersmind a falunép nem kevés ijedelmére, nagy betűkkel irata a falakra a házszámokat fel.

Különösen az öregebb férfiak fejcsóválással tekintettek e szokatlan jelenetre, s rossz sejtelmeiket nem tudták leküzdeni.

És gyanakodásaikat az idő igazolni látszott, mert Jenő gróf csakhamar katonarendet hozott a faluba, s figyelme házi viszonyaikra is kiterjedt. Nemcsak pontosan kelle úrbéroket teljesíteni, nemcsak szorgalommal művelni saját földeiket, nemcsak használatlanul nem hevertethették a

²⁸² Gyalázat, szégyen (latin).

²⁸³ Bevon, burkol (francia).

trágyát, és össze kellett udvaraikról minden szemetet gyűjteni, de a korcsmákban sem ihatták úgy le a magokat, hogy eszöknék legalább felét haza ne vihessék, és feleségeiket sem verhették büntetés nélkül meg.

Aztán mindeniknek kötelessége volt évenként gazdagabbá lenni. Kinek vagyona csökkent, ha hibájából történt, szigorúan büntették, de mihelyt szegényedése mostoha körülményekből származott, volt a falu végén egy magtár és a tiszteletes úr felügyelete alatt egy kicsiny bank, melyből igen kedvező feltételek mellett lehetett segélyezést nyerhetni.

Természetes vala tehát, hogy hat év múlva, midőn csak egy falu maradt a régi állapotban, a házigazdák fehér kenyér, kövér pecsenye és piros bor mellett fölsóhajtozának: *Ej, be rossz időket élünk!*

Igaz ugyan, miként a hetedik faluban is, hol minden a hajdani karban maradt, a házigazdák kukoricamálé, hús nélküli asztal és egy korty füstös pálinka mellett szintén hangosan sóhajtozák: *Ej, be rossz időket élünk!*

Azon helység, Cecilem, mely az átalakulás szellemétől még érintetlenül maradt, a többieknél sokkal nagyobb kiterjedéssel és jobb földdel bírt, s minthogy a kastélyhoz is közel fekvék, megfoghatatlannak látszott, miért hagyta szabályozását gróf Jenő éppen utoljára?

Pedig erre neki fontos okai voltak, melyeket ha mellőznék, akkor kegyed boldogult barátomnak élettörténetéből alig tudna valami érdekest.

Jenő késedelmezése egy szürke kabátos, tubákszín nadrágú, szikár és bajusztalan úr jellemében fekvék, ki XVI. Lajos²⁸⁴ lefejeztetésekor emigrált, s bár még hibásan beszélé a magyart, a nemesemberek által „urambátyám”-nak, a néptől pedig „öregapó”-nak hívatott.

A világ családnevét sohasem tudta, keresztnévét pedig nem használá.

Kibújdosottunknak háza és százötven holdja volt, s így Jenő urodalmának ezen helysége nem vala, a közönséges kifejezés szerint, *tiszta*. S a gróf, ki már megérkezésekor különös dolgokat hallott a vén francia szokásairól és életmódjáról, sejdíté, hogy a falu „*tisztázására*” nézve akadályok merülhetnek fel, s mivel tettszomjas lelke gyors eredményekre vágyott, ezért tűzte ki csak a második évre annak végrehajtását.

Azonban kettőből hat egész év lett, anélkül, hogy céljához fél lépéssel is közelebb jutna.

S miért?

E rövid kérdés, Cecilem, karon fog, s a szürke kabátos úr utcaajtójához vezet minket, mely, ha kegyednek kedve tartja, kivételképpen számunkra megnyílik.

A ház hat kicsiny ablakkal tekint az utcára. Tömör, törpe épület, s eresze oly széles, hogy az ajtó melletti hosszú padon napfényben és esőben kényelmesen lehet ülni.

A mindig zárt ajtó az udvar felől üveg falazatú folyosóra visz, hol nagy szekrények s állványok vannak tengeri csigákkal, kövületekkel, szárított virágokkal, ásványokkal és különböző eróművi eszközökkel rakva.

A folyosónak közepén esik az egyetlen bejárás, melyen a szobákba jutni lehet.

²⁸⁴ Lajos, XVI. (1754-1793) - francia király 1774-1792 között. A nagy francia forradalom során megfosztották trónjától és halálra ítélték.

S ha beléptünk, nem tudjuk elhatározni: ritkaságok tárában vagyunk-e inkább, vagy egy ezermester *atelier*ében, ki azonkívül, hogy aranykészítő és magnetizáló is lehet, mindenestre vegyész, természettudós, régiségbúvár, sebész, esztergályos, szobrász, lakatos, puszkacsináló, ezüstműves és festő.

Némely szoba szőnyeggel van bevonva, és csak kárpitozás által vagy függönyökkel választatik el szomszédjától, s benne heturiai edények és római hamvvedrek mellett madagaszkári kőbaltákra, nyugotindiai skalpírozó késekre, norvégiai halászeszközökre, kínai rézdobokra, középkori vas-ümegekre²⁸⁵ és pajzsokra, dél-afrikai mérgezett nyílvevesszőkre s gyöngyökkel rakott török fegyverekre, a XVI. századbóli bútorokra és a régi byzantinumi vagy az ónémet iskola rajzmodorában készült szentképekre találunk, melyek mellett a XV. Lajos²⁸⁶ idejére emlékeztető kacér nők és szerelmes *abbék*²⁸⁷ igen mulatságos ellentétet képeznek, kivált azon torz- és gúnyképekkel együtt, miket tanácsosabb zár alatt, mint kitéve tartani.

Azonban az utcára néző ablakok szobái már inkább lakásul, hogysen ritkasági táru vannak kinézve. Bár itt is az új divat nyomaira nem akadunk, s egy pár jó fegyveren kívül minden a rég lefolyt évek ízlésére emlékeztet, de legalább bennök szabadon mozoghatunk, könyöküntől nem kell a kényes tárgyakat féltetni, a gyönyörű virágok színe és illata kellemesen hat érzékeinkre, s ha le akarunk ülni, a padozaton heverő vánkosoctól kezdve a mahagóni fából készült ciradás hátú és aranyozott párkányú kanapéig elég kényelmet lelünk a kipihenésre, vagy éppen álmodozásokra.

Bezzeg más alakjok van a kicsiny hátulsó szobáknak, ezen üres és kopasz lyukaknak, hol a levegő zárt, s a falakat pókháló vagy a füst fekete máza fedí.

Ezek a vén francia műhelyei s laboratóriumai.

Egyikben márványzott síremlékek és téglaszínre festett keresztek láthatók, a másikon az eszterga nyikorog, a gyalu recseg és a bárd csapásai hangzanak, a harmadikon egy sebész eszközei s egy kicsiny házi patika üvegei vannak polcokra állítva; míg végre az utolsó szoba ablaknyílásain olykor különböző színű láng csillámlik át, s az ezermester tégelyei főnek, buzognak vagy a tudomány, vagy a szeszélyes kémletek számára.

Az udvarból, Cecilem, a francia ízlésű kertecskébe lépünk, melynek elnyesdelt taxus²⁸⁸ és kőrisbokor sorai közt a nap tán azért süt oly hevesen, hogy a fakérgekkel és mohákkal bélelt remetelakokba, vagy a sétányok végén mosolygó folyandárok lúgosaiba, vagy egy hűvös patak pallóján át a kerek filegoriába²⁸⁹ siessünk, hol aranyos abroncon paradicsommadár himbál, drótkalitikájából a kánya mogorván néz ki, az apró szárnyasok félelmesen fészkelődnek, és a bóbítás kakaduk, megunván orraikat foghelyeik vékony rácsain fel- s lejárattatni, oly üdvözlettel s kacajjal fogadnak, hogy charivariaikon²⁹⁰ méltó haragra lobbannánk, ha éppen néhány majom nem nyújtaná bosszúsan kezét köntösünk és hajunk felé, megfenyíteni szándékozván azon illedelmetlenségért, hogy üres kézzel jöttünk látogatásukra.

²⁸⁵ Ingek (régies).

²⁸⁶ Lajos, XV. (1715-1774) - francia király. Folytonos háborúi meggyengítették az abszolút monarchia rendszerét.

²⁸⁷ Katolikus papok Franciaországban.

²⁸⁸ Tiszafa.

²⁸⁹ Kerti faházikó, lugas (a „filagória” szó változata).

²⁹⁰ Macskazene, zenebona (francia).

A filegoriából csigalépcső vezet annak lapos fedelére, hol nagy vedrekben és porcelán vázában gyümölcsökkel terhelt narancsfák, igéző szépségű *azaleák*, *rhododendronok* és *gerániumok* mosolyganak szellős, könnyű sátozkárpitok közül, melyek a nap heve ellen védelmet és a szomszéd hegyek zöldbe takart fonadékai felé bűbajos kilátásokat ígérnek.

Itt van azon költői pont, mely a vén francia kertjének gazdagsága melletti prózaiságot elfeledtet, ha tudniillik szemeinket a lenge fellegek, a szilárd koronájú bükkerdők és a repkény s csalit közé már félig eltemetett lovagvár romjain pihentetjük; de gyarlóságaink közé tartozván a kíváncsiság is, alig hiszem, hogy élvezetünket szándékosan ne hagynók megzavartatni az idomtalan alakú faunok, a szemtelenül kacér nimfák és a felfűtt szájú s meztelen najádoktól²⁹¹, kiknek a házgazda által faragott szobrai a patak füzei mellett és egy kicsiny tó kövekből épített szigetén egész csoportozatokban ingerkednek velünk. Ha pedig e látványoknak átengedtük magunkat, akkor az árnyéktalan, tudákosan kicirkalmazott és majdnem kizáróan bokrokból s virágokból álló kertet minden részleteivel meg kell ösmernünk, hol a teljes jácintok és rózsák helyett gyógyfüvekre, a terebélyes dió- és almafák helyett bogyókat termő törpe növényekre fogunk találni.

A különöc öreg még a konyhát is feláldozá rögzött szenvedélyének, s hogy néhány csepp nedvet facsarhasson patikája üvegecskéjébe, a nagyfejű káposzták, a domború hasú céklák, a gazdag indájú dinnyék és a széles tért foglalni szerető burgonyák alig képviseltetnek a szorgalommal művelt ágyasokon. Az igaz, hogy kárpótlásul itt-ott cserépfedőket látunk, melyeknek védelme alatt kényelmesen húzik a spárga, és a melegágy üvegén át, ha közelebb mennénk, hihetőleg néhány ananászt vennénk észre, de én, Cecilem, azt hiszem, miként az ünnepnap eledelek, csak magokra nem alapítják meg a konyha híret, s éppen nem vagyok meglepetve, hogy heringszáraz franciánknál, köztudomás szerint, soha még vendég ki nem fürkészhette, vajon a leves után hamar következik-e a sült, s az ételek ezüst tálakban vagy csak batizi²⁹² úgynevezett porcelánban tálaltatnak-e fel?

A falunép a magas filegoria dacára is, melynek tarka függönyeit a csapszék ajtajából bámulni szokta, tántoríthatlanul erősíti, miként az „öregapó” a mesturamnál kevéssel lehet gazdagabb.

E gyanításra elég okai vannak, mert az „öregapónak” mezei gazdasága csurmolyát, konkolyt, ördögkenyeret és szépen pirosuló mákvirágot minden gabonanemeknél bővebben terem. Továbbá az alig tipegő szakácsné páronkint vásárolja be a tojást, és a mészáros oly kevés húst ad reggelenként neki át, hogy lehetetlen abból híg levesnél egyebet főzni.

Volt ugyan a faluban egy zsidó, ki midőn ecetes borát a kupaktanácsnak rovásra méregette, mosolygva említé, hogy franciánk oly fősvény, mint az egyiptomi hét szűk esztendő; azonban ezen rágalmozásért a kisbíró a kancsót, az öregbíró és esküdtek roppant meglegedésére, tüstént feje közé vágta, mi természetesen Icik uramat - vagy minek hívták? - egészen más hitre téríté, és azontúl a helység közvéleményét semmi makacs ellenzés nem merte tévútra vezetni.

„Öregapónk” tehát váltig szegény maradt, s a jobbágyok által, noha első szobáinak csinos bútorzata az utcáról szembetűnt, titkos harag és irigység nélkül bálványoztaték.

Ha szigorú és szívtelen emberről volt szó, a nép Jenő Eduárd grófra gondolt, ha pedig a pap kegyes földesurakról prédikált, kik alattvalóik sorsát nagy áldozatokkal mozdtítják elő, bármily világosan célzott a 365 ablakú kastély tulajdonosára, a hívek nem akarták elérteni, s midőn a

²⁹¹ Vízi nimfák (görög).

²⁹² Batiz erdélyi kisváros, kőedénygyárában ezüstösen fénylő porcelánokat készítettek.

vénasszonyok érzékenyen kezdetek zokogni, annak volt jele, hogy a templomba gyülekezett tömeg megemlékezék a fényes dolmányú gróf helyett a szürke kabátú „öregapóra”.

E közrokonshenz apró tényeken nyugvók.

Franciánk tudniillik nyaka körül hideg vagy szeles időben egy vastag szörkendőt göngyöltítvén, a meleg napok alatt pedig szintén begombolt szürke kabátjában az ajtója előtti padon üldögélt, s nézegette órákon át az utcára, anélkül, hogy ha ott agyba-főbe vernék is egymást a részeg vagy dühös emberek, csak bár megmozdulna kényelmes helyéből.

Ő érzéketlennek látszott, mint a deszka, melyre ült, mint a kerek kőasztal, melyre nagy burnótszelencéjét különböző késekkel és egy zömök szekrénnel rendre lerakta.

De ha valaki által felszólították, segélyével és tanácsaival készen állott.

S nem is vala fogatkozás a felszólítások tekintetében.

Mert mihielyt a szürke kabát mutatta magát, az utcán tüstént nagy sürgés támadt.

Egyik ökrét hozta, mely szarvát vagy körmét sérté fel, másik torokfájást kapott sertését húzogató kötelén hozzá; a harmadik pókos vagy kehes lovával jelent meg; még többen panasztak el velök jövő vagy ágyban sínlő gyermekeik és feleségek nyavalyáját, s ilyenkor a „vén apó”, ha lehetett, az eresz alatt vevé gyakorlatba orvosi tudományát; ha pedig a kérdés alatti tárgy otthon maradt, vagy óvatosabb eljárást igényelt, ekkor patikájával együtt a házhoz kísérteté magát, s oly buzgón, oly lelkiösmeretesen látta el betegeit, mintha dús ajándékot várna, pedig soha még köszönetet sem fogadott el, s ezen különc szokását úgy betanítá, hogy ki-ki óvakodott őt hálálkodásokkal ingerelni.

De nemcsak testi, hanem bizonyos mértékig lelki tanácsadója is volt az egész helységnek.

A házi perpatvart, a vásárok s csere alkalmával felmerülő panaszokat, s azon millió elégtelenséget, melyek a nép egyszerű viszonyaiból is proteuszi²⁹³ változatossággal tűnnek elé, többnyire mind az „öregapó” intézé.

Ő volt a vidék békebírója, kihez annál örömebb folyamodott a nép, mert nem neheztelt, ha javaslatai szélnek eresztettek, s ha nézeteivel éppen az ellenkező tények követtetének el.

„Öregapónk” csak úgy szívelte azt, ki az ő intései szerint bölcsen rendezé dolgait, mint azt, ki saját szenvedélyeit és rossz meggyőződését követvén, makacssága által legkedvetlenebb bonyodalmakba sodortaték.

S éppen e hiúság nélküli modorából folyt, hogy a bizalom iránta mindig több tért nyert, s bár volt, ki nem szabta magát tanácsaihoz, de olyan egy sem, ki őszintén meg nem vallaná, miként csakugyan kár vala az „öregapó” szavait figyelemre nem venni.

Ilyen nagy tekintéllyel kellett tehát Jenő Eduárdnak a még rendezetlen maradt falu sorsa felett egyetérteni.

A gróf az első években remélte, hogy nagy áldozattal sikerülend a különc francia jószágát megvásárolni.

De e terve füstbe ment.

²⁹³ Alakját állandóan változtató (görög).

Később csalálmainak meghiúsulásához, úgy mint lehet, szokni kezdvén, már csak a tagosítás²⁹⁴, az arányosítás és a girbe-görbe utcáknak meg a varjűfészkekhez hasonló jobbágyházaknak reformja feküdt szívéen.

Mértékletes kívánság az ő parancsoló s nemes céljainak létesítésében akadályokat nem tűró jelleme szerint!

Azonban az első kísérlet is hajótörést szenved.

S most a gróf rábeszélő tehetségét összeszedvén, ismét a szürke kabátos úr utcapadján ül.

- Urambátyám - szól nyájasan -, már nemde átlátta, hogy kérésem saját érdekét mozdítja elő, mert 150 holdja a két fordulón 47 darab földből áll, és szaggatottsága miatt alig jövedelmez?

- Kaszálóimon - válaszolta a francia - sok kóró mellett valóságos selyemlágy széna is terem. Rétem pompás sarjút adna, ha a patak többnyire be nem iszapolná. Barázdáimon pedig a törpébb konkoly mellett igen méltóságosan emelkednek fel a gabonakalászok. Én meg szoktam minden gyarlóságot bocsátani, s így földeimre sem haragszom fukarságuk miatt.

A francia hosszú szippantást tett burnótszelencéjéből, s nyakát mélyebben vonva kabátgalléra alá, csendesén elhallgatott.

- Mégis, urambátyám, nem ártana ám a 150 jugerum²⁹⁵ helyett kétannyi a legtermékenyebb helyen és egy tagban.

- Gróf úr! A valódi nemes csak királytól fogad ajándékot, hogy azt nagyobbval viszonozza.

Jenő elpirult gyöngédtelenségéért.

- De legalább ön kétségbe nem hozza - mondá szünet után - a tagosítás hasznait, ha különben a nyert föld mennyisége és minősége a régihez egyenlő maradna is.

- Én szerelmes vagyok szalagföldeim figurájába, kanyarodásaiba, mákvirágaiba, palaköveibe, katangkóróiba; szerelmes egymástóli eszeveszett távolságaiba, s azon furcsa szeszélyébe, miszerint huszonöt évi gazdálkodásom alatt soha egygarasnyi jövedelemmel sem kínáltak meg.

A francia komoly arccal kezdé megint burnótját szívni.

- Úgy hiszem, megérdemlem - szólta a gróf neheztelve -, hogy enyelgések helyett öntől valóságos okokat halljak terveim ellen.

A szürke kaput tulajdonosa, szelencéjén billegetve ujjait, egész készséggel válaszola:

- Mondok tehát egy fontos okot.

- Kíváncsi vagyok reá.

- Én a majorságföldek harmincad részét bírom, azonban az erdélyi törvények szerint mégis jogom van akármennyi barmot tartani a közlegelőn és az ugarakon. Ezen előny a szabályozatlan földbéri viszonyok mellett szól.

- De urambátyámnak egy farknyi barmát sem láttam még.

²⁹⁴ Földterület újrafelosztása úgy, hogy a több darabból álló birtok helyén csere útján egy tagból álló birtok jöjjön létre.

²⁹⁵ Hold (latin).

- Igaz, mert mióta Bayard az öregség miatti gyengülésben kimúlt, nincs nyerges lovam, két svájci tehenemet pedig állandóan istállón tartom.
 - Így tehát a legeltetési előnynek nem veszi hasznát.
 - Fogom ezentúl, gróf úr! Egypár ezer sziléziai juhot, egypár száz szerviai sertést és ugyanannyi moldován tehenet szándékozom közelebből ide telepíteni.
 - De a faluban urambátyám finanszírozását nem festik igen ragyogóknak.
 - Teljes igazok van, azonban most zömök tárcára spekulálok.
 - Hogyan?
 - Találtam föl oly cséplőgépet, mely minden amerikaiat legyőz, és asztalomra oly szélmalom rajza, mely mellett a hollandiak kudarcot vallanak. Ezekre pátenst²⁹⁶ nyerek, s rögtön fogok egy egész állatvilágot hozni a közlegelő megemésztésére.
 - Bevárom tehát, urambátyám, a pátenst és állatokat. Majd meglátjuk, mi sül ki a dologból.
- A francia kedélyesen burnótozott, a gróf pedig szép angol lován szilajon vágatott haza.

2.

Havak múltak, de az öregapó juhait, sertései s tehenei nem érkeztek meg. A cséplőgépre és szélmalomra nyert pátenstről senki sem beszélt, s Jenő gróf e sikertelen kísérletekből támadt kecsesítő reményekkel jött ismét az utcákhöz, hol a szürke kabátot és burnótszelencét a franciával együtt pontosan megtalálta.

- Éppen a közlegelőn valék, urambátyám, hogy sziléziai birkáit láthassam. Jól néznek ki, finom tömött gyapjak van, s egy körömhegynyi fekete vagy tarka folt sincs egyikén is. Csupa remekei a képzeletnek.
- A gróf úr tréfálni méltóztatik a szegény franciával az elmaradt pátenst miatt, pedig mondhatom, hogy csupán irigyeim cselszövényeiért buktak meg gyönyörű gazdasági terveim.
- Szívemből sajnálom, azonban ily körülmények közt, remélem, nincs több kifogása a tagosítás ellen.

A francia megint kidugá szürke kabátjából vékony nyakát, s ujjait a szelencén billegetvén, vigyorgón szólott:

- Új plánumom van, gróf úr, a közlegelőre nézve.
- Ezer mennykőt! - dörgé Jenő bosszankodva.
- Éppen a mennykő vezetett titkomra - sűgá ragyogó arccal kabátosunk.
- Lehetetlen.
- Valóban. Én tudniillik egy jégeső-hárítót találtam fel, mely védelmezendi a magvetők kalászeit és a vincellér arany gerezdeit. Ezentúl nem lesz többé letiport mező, s a garabonciás diák legfőlebb egy kevés felhőszakadással bosszanthatja a népet. Ily jótéteményért síromra

²⁹⁶ Itt: szabadság (latin).

fogják vésni: Itt nyugszik a második Franklin.²⁹⁷ De még azelőtt, pátensem következtetésében vagy tíz évig úgy legeltetem vásárlandó barmaimmal a közlegelőt, hogy a gróf úr simábbnak fogja találni, mint még ma megberetvált arcomat. He! He! He!

- De urambátyám, hátha dugába dől e terve is?

- Akkor a londoni tudósoknak felküldöm a kör négyszegítéséről megoldásomat, s a jutalmul kitett ezer font sterlingből birkanyáját s tehéncsordát vásárlók.

- S ha a sterlingek nem érkeznének le?

- Azon igen örvidenek, mert ez esetben össze kellene szedni erélyemet, hogy minden részleteiben hibátlanul üssön ki léghajóm, melyet a viharban is oly könnyű leend kormányozni, hogy rajta három nap alatt biztosan érkezhetünk Párizsba.

- Urambátyám - mondá határozottan Jenő -, tréfák helyett egyenes és férfias feleletet várok egy kérdésemre. Megígéri-e?

- Miért ne? - válaszolt a vén francia, fejét kabátgallérjába fűlig vonva be.

- Nyilatkozzék tehát tétovázás nélkül: szándéka-e elfogadni a tagosítást, ha elősorolt tervei mind füstbe mennének?

- Nem.

- Nem-e?

- Bizonyosan nem.

- S miért?

- Mert nem szeretem, ha a gazdagok kényelmeért a szegény saját boldogságára is reáerőltetik. Gróf úr, mi nem tudjuk eléggé becsülni a kellemes rendetlenséget, mely helységünkben divatozik, s nyugodt egyformaság közt enged élnünk.

- Ezen kupakbölcesség dacára is, urambátyám, tagosítani fogunk - kiáltá Jenő gróf, midőn az öreg franciától elfordulván, a falu végén fekvő csűrének megtekintésére indult.

De az „öregapó” már orvosságait szedegette elő, s nem látszék hallani e fenyegetéseket.

A 365 ablakú kastély egy hangyabolynál mozgalmasabbá lön Jenő gróf hazatértekor. A kocsisok lovakat fogtak be, hogy ügyvédek után nyargaljanak; a levéltárnok pedig nagy kulcsaival felnyitá a sötét boltokat, hol a családlevelek külön ládákban nehéz vaslakatok által őriztetének.

Minden előkészület gyorsan történt meg a makacs francia semmivé tételére, mert már a harmadik nap, mint jól szerelt álgyúk, rendbe állítva voltak az elsárgult okmányok, melyek az uradalom birtokviszonyaira vonatkozván, kitüntendők a jogcímet, mely által 150 hold majorságföld, tartozmányaival együtt, idegen kézre került.

Csak a prókátorok hiányzottak még, kik mint gyakorlott tüzérek az ostromlövéseket elkezd-hessék.

Azonban ezek is nagy hajlongások közt végre az étterembe léptek, hol a haditanács volt tartandó.

²⁹⁷ Franklin, Benjamin (1706-1790) - amerikai politikus, diplomata, tudós, író. Vezető szerepet játszott az észak-amerikai angol gyarmatok függetlenségi mozgalmában. Ő találta fel a villámhárítót.

- Uraim - szólt Jenő gróf -, önökkel tegnap megismertettem az általam rendezett hat falut. Találtak-e ott koldusra? Van-e egy nyomorék is, kinek nem lenne élete biztosítva? Minden ház egészséges, tiszta légű. A csűrök és aklok telvék. Alattvalóim erkölcsé emelkedőben, vagy legalább a rossz szándékúaktól el van véve a mód és eszköz másoknak árthatni. S ha minden földesúr oly szigorúan töltene be hivatását, idővel Erdély egy virágoskerthez hasonlítana, s népe egész Európa legszorgalmasabb, rendtartóbb és engedelmesebb tömegévé válnék, mellyel mint jól fegyelmezett táborral, óriás diadalokat lehetne nyerni a nyomor, az elaljasodás és a henyesség ellen. S e győzelmeknek nem volnának-e fényesebb eredményei a lipcsei és waterlooi világcsatáknál, melyekről egyébiránt nem akarom a babért letépni, mert hiszen ott is híven teljesítők kötelességeinket, rajtam és obsitos kápláromon kezdve, ki most istállóm felügyelője, egészen Blücherig²⁹⁸ és Wellingtonig?²⁹⁹

Az ügyvédek lelkesedéssel hallgatták és hagyák helyben a hét falu nemes indulatú despotájának nézeteit, s magok részéről mindent elkövetni ígértek a vén franciának, ki a leghaszonsabb újítások ellensége volt, megsemmisítésére.

Napokat töltöttek tehát a régi okmányok olvasásával, de buzgóságukat kétséges remények kísérték.

Mert kitűnt ugyan, hogy a francia háztelke és 150 holdja eredetileg szinte a Jenő-család birtoka volt, azonban a záloglevelet *örökös bevallás*³⁰⁰ követte, minden törvényes formásokkal, s így hosszas pör útján is alig lehetett a betolakodott idegen kifüstöléséről álmodozni, s annál kevésbé, mert egykori nője némi rokonságban volt a Jenőkkel, és még nagyanyja jegyruháját is igényelhetette a grófi családtól.

E hír leverően hatott ezredesünkre, ki akarata előtt semmi korlátot nem tűrt.

Azonban midőn bosszankodása legmagosabb fokra háгна, egyik ügyvéd diadalmason cepelte az urodalom nagy összeírását többi társaihoz, s ezek ragyogó szemmel, örömtől kipirult arccal jelenték, hogy meglették a módot, mely által a vén franciát a tagosításra erkölcsileg kényszeríteni lehet.

- Csak hamar elő e móddal! - kiáltá a gróf oly hévvel, mintha egy ellenséges sáncnak szuronnyali bevételére várna napiparancsot.

Az ügyvédek pedig az összeírásból megmutaták, miként a vén francia kertének a patakon túli része, hol a filegoria gyönyörű sátorfüggönyeivel és virágvázaival büszkélkedett, hajdan Jenő gróf egyik jobbágjának kaszálójához tartozott, s következőleg azt a földesúrnak, mert hír nélkül idegenítették el, két garas letétele mellett joga van visszavenni.

Az igazságnak tesztek eleget, szép Cecilem, midőn nem hallgatom el, hogy Jenő gróf lelki-ösmerete felháborodott azon eszmére, miként ő két garassal fogja semmivé tenni egy munkás ember életének legszebb művét. - De hiszen erről nem lesz szó! - vigasztalá utóbb magát. „Urambátyám”, ha jól megjíesztem, rááll a tagosításra, s ekkor békével birandja kertét, sőt virágházamból néhány szép növényt fogok számára küldeni.

²⁹⁸ Blücher, Gebhardt Leberecht von (1742-1819) - porosz tábornagy Wellington herceggel együttműködve a waterlooi csatában (1815) döntő vereséget mért I. Napóleonra.

²⁹⁹ Wellington, Arthur Wellesley hg. (1769-1852) - brit tábornagy, politikus. Waterlooi győzelmével véget vetett I. Napóleon uralmának. Utóbb miniszterelnök, majd külügyminiszter volt.

³⁰⁰ A magyar feudális magánjogban az ingatlan birtok átruházása.

Ily vidám kiáltással vágatott a vén francia padjához, hol ez éppen egy idegen koldus fölsebzett kezét kötözgeté, s midőn orvosi hivatásának eleget tőn, kigombolá szürke kabátját, s hosszú ujjával egy kétgarasost keresvén zsebéből ki: - Fogja kend, vegyen ezen kenyeret - mondá -, s ha tetszik, holnap is jöjjön orvosság és két garas után... S most mivel szolgálhatok a gróf úrnak? - kérde a hálálkozó koldustól haragosan fordítván el fejét.

- A falurendezés ügyét eldönteni jöttem - szól a gróf némi zavarral.

- Sajnálom - válaszola udvariasan a francia -, hogy nekem kell elsőnek lenni, ki a gróf urat kedvenc eszméiről lemondásra fogom szoktatni.

- Téved, urambátyám. Mert éppen megfordítva: nekem jutott szerepül önt makacs csökkönösségéből kiverni.

- Alig hihetem.

S ezzel a francia nyugalmasan kezdé szipákolni burnótját.

- Urambátyám saját hasznára bele fog egyezni a tagosításba; különben...

- S különben mi történik?

- Csak az, hogy szigorúan ragaszkodni fogok jogaimhoz.

- Gróf úr, ez nem látszik rossz szándéknak.

- Nem ám! De legelső következménye lesz, hogy a patakon túl fekvő részét kertjének urambátyám két garasért fogja nekem átadni.

A francia nyakát kabátjába behúзва, gondolkodni látszék.

- Úgy hiszem - szólott egy perc múlva hideg közönnyel.

- S így a szép filegoria, minden becses mellékleteivel együtt semmivé lesz, mint mondám: két garasért.

- De az én hasznomra - válaszolta a francia.

- Alig képzelem.

- Pedig természetes. Mert madaraimat s majmaitat rendre kitömöm, hogy múzeumomban szépen felállíthassam. E foglalkozás közt időm gyorsan telik, s én az állattömés mesterségének megtanulásával gyarapítottam ismereteimet. Aztán filegoriám anyagszereiből csibék, gyöngytyúk s más baromfiak számára ketreceket készítek, s ezentúl kövér steier-kappanyt eszem sovány marhahús helyett, mi konyhámnak díszére s egészségem gyarapodására fog szolgálni. A két garast, egy értekezéssel az erdélyi jogok igazságossága felől, a francia tudóstársaságokhoz küldöm, s ez élénkséget ébreszt az irodalomban. A faluban pedig, hol hallani fogják történetemet, a nép ezentúl még nagyobb ragaszkodást mutand a gróf úrhoz. Mert lehet-e nemesebb és szívindítóbb látmány, mint azon achillesi bosszú, mellyel ön gyógyfüveimet szétapodtatni, s kő-szobraimat ledöntetni készül? Óh, bizonyára nem. S az én felebaráti szeretetemnek új táplálékot nyújtand e szép jelenet. És nincs-e egy vén embernek, ki tán sokszor csalódhatott, szüksége minél több hitet szerezni magának az emberek és az emberiség iránt?

Azalatt, hogy a francia nyájas szavakkal mulattatá vendégét, a padhoz legközelebb fekvő ablak függönye félig hátravonatók, s egy tündérszép kar, gyönyörű brüsszeli csipkével szegélyezett köntösujjal, nyúlt néhány virágcserep után, melyet tán öntözés végett az ablakpárkányról bevont.

Ezen intermezzo³⁰¹ miatt Jenő gróf alig hallá a vén francia utolsó szavait, s csak annyit sejtett, hogy valami kellemetlent nyert válaszul, s hogy ha ő is hasonló modorban fog felelni, akkor a szép kar tulajdonosa nem a leglovagiasabb társalgásnak lesz tanúja.

- Urambátyám - szólt tehát magát mérsékelve -, én belátom, miként kétségtelen jogomnak gyakorlatából sok kára vagy bosszúsága következnek. Ejtsük ennél fogva el az egész kérdést. Azonban talán én is remélhetem, hogy ön oly középutat találанд a kiegyenlítésre, mely gazdasági reformjaim végrehajtását könnyítendi.

A francia fölnyitá házi patikáját, s az üvegek közt keresgélvén: - Stefánia! - szólott az ablak felé fordulva. - Légy szíves Barbarának megmondani, hogy a kilencedik számú szobából a kerek márványasztalról hozza, ki az arnikás³⁰² palackot. Az orvosság neve nagy betűkkel van az üvegre írva, és könnyen elolvashatja.

Jenő egy karcsú s igéző mozdulatú termetet látott a függönyök mellől távozni. Szemei figyelemmel kísérték a kecses alakot, kinek gazdag szőke fürteit csinos csipkefőkötője nem tudta egészen elrejteni.

A francia pedig nagy adag burnótot vevén ujjai közé, nyájasan mondá: - Tehát a gróf úr valami középutat akar egyenetlenségünk megszüntetésére? Hüm, hüm!

- Igen, ha urambátyámnak is tetszeni fogna.

- Hüm, hüm!

Míg a francia e fontolgató hümegés közt a burnótot orrába tömte, és a lehullott parányokat zsebkendőjével szürke kabátjáról levergette, Barbara, a vén szakácsné, a palackkal megérkezett, s az ezermester kis üvegecskébe kezdé az arnikát csepegtetni.

És Jenő a cseppek számlálgatása mellett ezen szavakat hallá: - Tíz, tizenegy... vásárolj fiam, ma ebédre egy kövér libát... tizenhatsz, tizenkilenc... mi a tagosítást illeti... húsz, huszonegy... Isten neki!... én... huszonöt, huszonhat... magam részéről nem ellenzem, de... huszonkilenc, harminc... csak oly feltétel alatt, hogy... harmincnégy, harmincöt... Barbara, a liba egy váltóforintnál drágább ne legyen.

Ekkor a francia a szükséges mennyiségű arnikát kitöltvén, kemikai festékkel a kis üveg dugójára egy jelt írt, s aztán orvosságát gondosan helyezteté kézi gyógyszertárába.

- S a feltétel? - sürgeté Jenő türelmetlenül.

- Aha, a feltétel - szóla az öreg úr szórakozottan... - a feltétel, melyhez beleegyezésemet kötöm, csak az: hogy mindenik úrbéres önként s a legkisebb erkölcsi erőtetés nélkül egyezzek meg a tagosítástól kezdve mindazon változásokban, melyeket a gróf úr létesíteni akar.

- De a nép nem érti saját érdekeit.

- Világosítsa fel ön rábeszélés által.

- Erre sok idő kell.

- Az erőszakra mindenesetre kevesebb.

Jenő határozott nyilatkozat nélkül távozik.

³⁰¹ Váratlanul közbejött, de jelentéktelen esemény, közjáték (olasz)

³⁰² Angyalfű (gyógynövény).

- Atyus - kérdé ekkor egy kedves szőke fő, az ablakba hajolva -, atyus, ki az a deli lovag, ki oly szép paripán vágat az utcán végig?

- Egy nagy zsarnok, Stefániám, ki erőszakkal akarja a világot boldogítani.

- Nem látszik vad tekintetűnek.

- Bizonyosan nem... és arca nemes jellemének tükre.

- S hogy mondhatod őt így zsarnoknak?

- Mert a zsarnokok, szerencsétlenségünkre, többnyire nemes jelleműek.

Ezzel a francia elfordult leányától, minthogy védenői éppen egy sánta lovat hoztak hozzá, melyet a kovács a vasaláskor megnyilazott.

- Urambátyám - kiáltá haragosan a néhány nap múlva visszatért Jenő -, ön átkozott feltétele által engemet szándékosan akart alattvalóim előtt gyűlöltté tenni.

Még többet is mondott volna, de a függöny megmozdult, s úgy látszék, mintha kíváncsiságból egy kissé hátrább vonták volna.

Csak az a szép kéz és a karcsú termet ne lenne oly közel, majd megfizetnék a vén konkolyhintőnek, gondolá Jenő elhallgatva.

Az öregúr pedig vigyorgón szóla: - Képzeltém, hogy a nép nagy része visszautasítja az ön terveit. De vigasztalja magát példám által. Én még orvosságaimat sem tukmálom senkire, mindennek kevés tapasztalataimmal ingyen szolgállok, s a sínylők egészségének visszaszerzésével nincs önérdekem összekötve; azonban bár ezt ki-ki tudja, találkoznak olyak, kik inkább nyomorékok akarnak lenni, mintsem cseppeimet, kenőcseimet elfogadják. Ilyen, gróf úr, az előítélet. Sőt, többet mondok. Kertemben gyönyörű virágok termének, és egyik szobám falához támasztva csinos síremlékek állanak, melyeket magam faragtam. Akinek tetszik, vihet tőlem füzért meghalt kedvese számára, és még nem vala eset, hogy én síremlékeimet valakitől megtagadjam. Csak elvitetni kell; más áldozatba nem kerül. S mégis menjen ki ön a temetőbe, és látni fogja, hogy ott vannak jel nélküli hantok, s vannak keresztek, melyekre a háládatos kéz virágokat nem tűzött. Pedig ne higgye, miként a szent kötelességeket csak azok mulatták el, kik a jobb életre szenderültek iránt közöny- vagy gyűlölettel viseltettek.

Ismerek jámbor erkölcsű embereket, kik a síremlék után nem küldöttek, vagy ha emeltek is jelt, kedveseik hamvait időnként nem ajándékozzák füzérekkel meg. Ilyen, gróf úr, a világ!

- De urambátyám, egy kevés figyelemmel becsületesebb házi szokásokra lehetne a világot tanítani.

- Igen, csak hogy ekkor jó szokásait többnyire drágán vásárolná meg. Azonban hagyjuk e kérdést, s térjünk az ön dolgára.

Tehát ez a falu nem akar oly boldog lenni, minővé gróf úr a másik hatot tette?

- Úgy van. Makacssága hihetetlen.

- Pedig, igazán szólván, az ön reformjaiban használható is van.

- Nemde?

- Különösen a tagosítás, hosszabb megfontolás után, nekem sem tetszik rossznak.

- Ah, tehát megnyertem önt?

- Egy feltétel alatt - szólt a francia - minden befolyásomat felajánlom a tagosítás kedvelté tételére.

- Minő feltétel alatt?

- Hogy mondjon le ön többi terveiről.

- Már azt, urambátyám, nem fogom tenni.

- Úgy maradjunk közelebbi megállapodásunk mellett.

Jenő indulatosan akart válaszolni, de éppen ekkor az ablakon kihajlék Stefánia, s a gróftól fejecskejének egy könnyű mozdulatával idvezelvén, kedves zengetű hangon szóla: - Atyus, Barbara veled kívánna beszélni.

- Mindjárt, galambom! - válaszolá az öreg...

Jenő, míg hazalovagolt, a bécsi királygyűlésre s a nagy estélyekre gondolt, melyeken Európa szépségei közül a legragyogóbb példányok voltak jelen. - Vala-e e fényes hölgykoszorúban szebb a vén francia leányánál? - kérde gyakran magától. - Tán szebb lehetett - válaszolá képzelődésének a józan értelem. - De kellemesb aligha. - Ezt tévé szíve hozzá.

Otthon elővette képgyűjteményét, s hinni kezdé, hogy sem a francia, sem az angol acél-metszvények bájalakjai nem versenyezhetnek Stefániával.

3.

Nem szokásom hamar nevezni tündéreknek vagy éppen istennőknek a szép leányokat; de higgye el, kedves Cecilem, hogy most Pesten kevés kisasszony van, ki Stefániát szépségben felülmúlja; s ugyanezen véleményemet bizton alkalmazhatnám Bécsre is.

Legalább arcképe, melyet sokszor volt módom bámulni, elragadtatásig bájos és leigező.

Érette, mint Io³⁰³ kedveért, aranyesővé változhatott volna a régi világ istene, s a mostani szentimentális halandók szintannyi szerelmi könnyekben olvadhatnának fel.

Igen sajnálom tehát a gyönyörű Stefániát, hogy hetekig hasztalanul ült az ablakfüggönyök mellett, és galambtekintetét eredmény nélkül röpkedteté az utca szegletétől a ház előtti padig mindenfelé.

A deli ezredes nem jött többé a vén atyushoz veszekedni, bár ez is annyira belerögzött a vitatkozásba, miként majdnem unni kezdé magát Jenő gróf kimaradásáért; ámbár, mint tudjuk, igen veszélyes elvű egyéniségnek tartotta őt. De nem nála fordul legelsőbb elő az életben, hogy akinek nézeteit hibáztatjuk, társalgását szeretjük.

Stefánia most hosszabbaknak hitte az órákat, pedig azok továbbra is hűk maradtak hatvan perceikhez, s nem toldották meg magukat, mint a szökő esztendőknél szokása, és így hibáikon kívül veszíték a szép leány kegyét el.

A zongora szintén rosszabbul volt fölhangolva, s bár húrjait az atyus a kulcsokkal szorgalmasan igazítá, mégis sem Haydn³⁰⁴, sem a vén Csermák³⁰⁵ szelleme nem társalgott többé a zene által oly meghatón, oly elragadóan a lány szívecskéjével.

³⁰³ Halandó királylány, Zeusz kedvese a görög mitológiában. Héra istennő féltékenységében üldözte és tehénné változtatta.

Scott Walternek *Menyasszony*-a és *Régiségbűvár*-ja³⁰⁶ pedig, noha igen érdekesen kezdődött, egyszerre unalmassá vált, s legfeljebb azzal menthette magát, hogy Chateaubriand *Vértanú*i³⁰⁷ és Hoffmann tündérmeséi³⁰⁸ is hasonló gyöngédtelenséget követtek el a kedves Stefánia iránt.

De, hogy a hímzőfonal néha elszakadni mert a kisasszony harmat-ujjai közt, hogy a *dessinen*³⁰⁹ a színezés néha hibásan merült fel, hogy Barbara csevegése rögtön kiállhatlanná lőn, hogy az ablak mellé helyezett papagáj ügyetlenül kezdé utánozni a lódobogást, s hogy az utcaablakok is többé virágcserepeik és félig leeresztett függönyeik felé már nem csalogattak két gyönyörű emlénszemet: szóval mind ezen titkos összeesküvést Stefánia jókedve ellen én bizony megmagyarázni nem tudom, s csak mint csodálatra méltó tényeket említem; mert egyedül a bölcs Isten döntheti el, hogy mily egybefüggésben vannak a külvilág benyomásai szeszélyes leányaink kedélyével.

Azonban egy hónapi unatkozás után ismét az ablak mellett foglalt helyet a szép Stefánia, s történetesen a papagáj is oly kellemesen kezdé a lódobogást majmolni, mintha egészen kicserélték volna. Rekedt hangjában volt valami vonzó és szeretetre méltó kiejtés. Fejét előretolt bőbitájával akkora elégtelenséggel forgatá jobbra meg balra, s komoly, kerek szemeiből annyi önérték sugárzott, hogy lehetetlen vala Stefániának, miután kezecskéjével eleget simogató, még ráadásul egy darab cukorral meg nem kínálni.

Míg benn ezen érdekes jelenet folyt, künn a szürke kabát tulajdonosa mosolygva kérde: - Minő új tervek hozták megint a gróf urat szerény házereszem alá?

- Olyak, urambátyám, melyeket csak a házereszen belől lehet elintézni. Ha tehát terhére nem volnék, szívesen kérném az utcaajtó felnyitására, hogy mint rendes vendége tehessek látogatást.

- Nagy megtiszteltetés - válaszolt a francia, savanyú arccal, azonban mégis a kulcs után nyúlva.

A folyosóba értek, s a háziúr hívén, hogy Jenő gróf a ritkasági gyűjteményt vágyik látni, hosszasan kezdé a csigák, kígyók, teknősbékák, rovarok és pillangók különböző példányait magyarázni.

Jenő türelme nagy próbára volt téve, azonban vitézül megállott posztján, mintha az arcolei hidat kellett volna a franciák ellen védelmezni.

Végre a folyosóból egy szobába lépnek, melyet csinos szőnyegfal választott el.

³⁰⁴ Haydn, Joseph (1732-1809) - osztrák zeneszerző, az európai zenetörténet egyik fő alakja. Munkásságához fűződik a szimfónia és a vonósnégyes típusainak kifejlődése.

³⁰⁵ Csermák Antal György (1774 k.-1822) - zeneszerző, hegedűművész. A verbunkoszene kiváló művelője.

³⁰⁶ Scott, Sir Walter (1771-1832) - skót romantikus író, költő. Az európai irodalmi romantika kiváló elbeszélője.

³⁰⁷ Chateaubriand, Francois-René Vicomte de (1768-1848) - francia író, politikus. A korai romantika egyik fő képviselője a francia irodalomban.

³⁰⁸ Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus (1776-1822) - német író, zeneszerző és grafikus. A német romantika legnagyobb hatású alakja.

³⁰⁹ Rajz, szövetmintázat (francia).

- Itt vannak, gróf úr, összeállítva a nemes szívű zsarnokok; a szomszéd-kabinet pedig Neróknak és Caracalláknak tanyája.

A francia ezen figyelmeztetés után szippantani kezdett. Jenő, bár egészen más eszmékkal foglalkozék, nem állhatá, hogy mosolygva ne kérdeje: - Ugyan minő elv szerint esett egymás mellé ama három úr?

- Melyik?

- A velünk szemben levő páncélos katona, kinek jobb oldalánál egy kaputos³¹⁰ és beretvált arcú prókátort látok, bal keze felől pedig egy félig meztelen vadembert.

- A páncélos, gróf úr, Pizarro³¹¹, ki megsütteté a peruiakat, ha nem akartak úgy idvezülni, mint ő; a kabátos Robespierre³¹², ki nyaktilóval szelte le polgártársainak fejét, ha nem oly véleményben voltak, mint ő; a félmeztelen pedig Triptolemus³¹³, ki levagdalta azokat, kik nem kívántak kenyeret enni, melyet ő rendkívül szeretett. Mind a három úr különben jóindulatú egyén volt, csak hogy az emberiséget erőszakkal akarta boldogítani.

- Azonban - közbeszólott Jenő - kétségtelen, hogy legalább a kenyeret divatba hozni okos gondolat vala, ha szintén a nyers hús pártolói egy keveset szenvedtek is az új indítvány buzgó terjesztése miatt.

- De gróf úr, a kenyérevés előbb-utóbb lábrakapott volna, ha Triptolemus meg sem öli Lykurgos királyt, ki a nyers hús ügyét védelmezte.

- Azonban mennyi idő alatt?

- Valamivel tán később; de legalább vérontás és jogtapodás nélkül.

- Nem kívánok most urambátyámmal e kényes kérdés fölött harcolni, mert éppen különös kegyének, melytől boldogságom függ, kieszközlésért jöttem... Én Stefánia kisasszony kezét akarom az ön megegyezésével bírni.

- Mit mondott, gróf úr? Kérem, ismételje még egyszer. Miről beszélt ön?

- Stefánia kisasszony kezéért esdekelttem - mondá Jenő nyugodt hangon.

- S Stefánia kisasszonyon az én leányomat érti? - szólt a vén francia leírhatlan csodálkozással.

- De kit érthetnék mást?

- Sacre dieu!³¹⁴ Ez különös ötlet.

- Hogyan, urambátyám? - tudakolá Jenő nyájasan. - Én úgynevezett szép férfi nem vagyok ugyan, de a nők véleménye szerint külsőm is bír némi érdeklődéssel, minek jeléül vehetem eddigi viszonyaimat, mikkel, egyébiránt, mint kötelességem volt, szakítottam, s most senkihez sincs sorsom lekötve. Jövedelmem negyvenezer pengő, s a világ sem fösvénynek, sem vesztege-

³¹⁰ Férfiak által viselt, hosszú felsőkabát (francia, német)

³¹¹ Pizarro, Francisco (1478-1554) - spanyol hadvezér. Az Inka Birodalmat (Peru) meghódító (1531-1533) - spanyolok vezére.

³¹² Robespierre, Maximilien de (1758-1794) - francia politikus. 1793-tól a forradalmi kormányzat vezető személyisége, a jakobinus párt vezére.

³¹³ Triptolemosz (Triptolemus) - görög királyfi, kit Demeter istenasszony azzal bízott meg, hogy a földművelés kultúráját elterjessze.

³¹⁴ Szent isten! Teringgett! (francia)

tőnek nem tarthat. Jellememben vannak árny- és fényoldalak. Hibám a szigor és túlságos rendszeret, de amelyet lovagias gondolkozásom s a nők iránti hódolatom mérsékel. Kedélyem érzékeny és így a haragra hajló vagyok, azonban a becsületemen ejtett csorbán kívül a többi könnyen tudom feledni. Becsszomjam makacssá teszen terveim keresztülvitelében, de szándékaimat érett megfontolás tüzi ki. Testi ügyességem nem mindennapi, bár, fájdalom, szellemi tulajdonaim nincsenek azzal egyaránt fejlesztve. Azonban noha rendszeresen nem tanultam, több irányban vannak ismereteim, eszméim és tapasztalásaim. Képzelődésem fogékony s egy kevés romantikus irány mellett is nem álmodozó. Értelmem ép, noha nincsen még egészen fegyelmezve. Aztán, ámbár uralkodni szeretek, bizonyos mértékig házamban a papucskormány sem lehetetlen, de önként értetik, hogy csak a maga helyén. Mi pedig koromat illeti, én ma töltöm be a harminchatodik évet, mit eléggé sajnálok, de Stefánia kisasszony is hét nap múlva huszonegy éves leend. S így mindent összefoglalva, nem látom át, miért volna különös ötlet az, melyet most vala szerencsém urambátyám elé terjeszteni?

- De a gróf úr Stefániát nem is ismeri, bár nagy bámulásomra éveinek pontosan utánajárt.

- Ah, kérem, én Stefánia kisasszonyt az imint kedves papagája mellett láttam, s még ezen kívül négyszer csodálám az ablakon át karcsú termetét, gömbölyű karjait, szellemdús arcát, művészileg szép mozdulatait és gyönyörű haját.

- S ezt nevezi ön ismeretnek?

- Húszesztendő koromban csak azt neveztem volna, de most komollyá vált jellemem többet igényelt.

- S igényeit hogyan elégíté ki?

- A legtökéletesebben, urambátyám! - szólott mosolygva Jenő.

- Szeretném hallani.

- Örömmel szolgállok. Stefánia kisasszony kilencéves korában ment nevelőbe Grill asszonyhoz Pestre, kinek aránylag elég jó intézete volt. A kisleány akaratos és figyelmetlen lévén, eleinte társai közt legtöbb büntetést kapott. Kivált a gyümölcsöt mindig az érdekesebbek ették meg, s a sétálásból is többnyire elmaradt, miért rendkívül búsult, mert már akkor szeretett szabadban lenni és csinosan öltözködni. Az elegancia s választékos ízlés később inkább uralkodó tulajdonná nőtte magát nála ki, és alig kezdett gyermekbálakba járni, s máris társai közt királynőnek tekintették, egy felsőbb, egy tökéletesebb, egy parancsolóbb lénynek, kitől függni nem szégyen, s kinek tanácsot adni önhittség. Mivel vívta ki ezt az előnyt? Azt a jámbor Grill asszony nem tudta érteni. Mert intézetében voltak leányok, kik a földírást, a szent történeteket, a nyelveket, a görög hitregéket és a többi leckéket jobban mondták el. Voltak, kik úgy zongoráztak, mint ő. Voltak, kik versenyezhettek vele még a női munkák- és táncban is. A különbség csak az vala, hogy Stefánia kisasszony kevesebb ismeretekből több eszmét tudott leszöni, mint mások, kevesebb toalettből szebben öltözködék, kevesebb alap mellett bájlóbb dallamot csalt a zongora húrjairól, és mozdulatai, magatartása, ízlése, szeszélyei s ártatlan tetszelgési vágyai sokkal csábítóbb kellemmel bírtak, hogysen irigyeit el ne némítsák és barátnéit le ne igézzék. Azonban alig tölté be tizenhatodik évét, s már urambátyámnak egy különös ötlete, melyért méltán pirulhat, majdnem szerencsétlenségbe taszítá.

- Ah, ennek is utánajárt a gróf úr?

- Természetesen... Urambátyám fiát, ki az osztrák armádiában hadnagy volt, a restauráció után Franciaországba küldé, hogy ott rangját és helyzetét visszafoglalhassa. E gondolat kalandori vala a negyvenezer frank érték mellett, melyet számára kiszakíthatott, s az ifjú lovag

csakhamar adósságokba merült, és urambátyám, hogy családja becsületét megmenthesse, zsugorgatott pénzének többi részét is Párizsba küldé. Nem mondok-e igazat?

- Csodálkozom a gróf úr kémjeinek ügyességén.

- Ki kell e részben ragadnom csalálmaiból. Mert miután ügyvédek urambátyám valóságos nevét a régi okiratokból fölfedezték, nem vala nagy fáradság kedves fiának, ki ezredemben szolgált, élettörténetét megtudnom... Stefánia kisasszony bátyja által vagyontalanná lévén, ön apácafátyolt szánt neki, mi a szenvedélyes szívű leányok hite szerint nem tartozik a kellemes ruhadarabok közé.

- S a gróf úr azt gondolja, hogy én a kolostort leányomra erőszakoltam?

- Világért sem. Stefánia kisasszony már többször táncolt volt egy csinos úrfival, s midőn hallá ennek mátkaságát, a regények szerint, melyeket titkon olvasott, egyebet nem vélt magára nézve óhajtatónak, mint a magányt, a börtönt, az imádkozást, s mindazon apró bohóságokat, melyeket a tizenhat éves leányok oly könnyen fogadnak el, s oly nehezen teljesítenek, kivált ha egy kissé meg is szokták a tetszelgést.

- S a gróf úr Stefániát kokettnek képzei?

- A legkedvesebb és legártatlanabb formákban... De engedjen urambátyám tovább beszélni. A kolostor fél év alatt tündérszép leányát halványabbá, merengőbbé, gondolkodóbbá tette, s lehet, hogy a szent orgona helyett inkább akarta volna már a világi zenét hallani, és dobogó szívecskejét mégsem hitte oly haldoklónak, mint képzelé, szóval nem tudom, miért, de az bizonyos, hogy Stefánia kisasszony nem a fájdalom könnyét hullatá, midőn urambátyám véletlenül megérkezvén magához vette, s még aznap Bécsbe indítá, hol egy idősecske, de annál fiatalabb öltözékű asszonyság várt reá, kivel a kisasszony Párizsba ment. Ezen úrhölgy az én volt hadnagyomnak nője vala, s hatszázezer frank értékkel takargatá negyven évét, a festéken kívül, melyet egy kevéssé fonnyadt arcán némelyek látni véltek.

- Ezer ördög! Hisz a gróf úr nálamnál is többet tud családügyeinkből.

- Fájdalom, nem! Mert még csak annyiról van szerencsém értesülve lenni, hogy urambátyám fiának életpárja a múlt télen férje karjaiból az öröklét keblébe repülvén, a megkeseredett háziúr számára vigasztalásul csupán frankjait hagyta hátra, mi körülmények szerint, elég vagy kevés kárpótlás. Így történt, hogy Stefániát urambátyám magához vevé, hogy, mint remélem, megint más felügyelet alá bízza. Ezekből tehát láthatja ön, hogy én a kisasszonyt annyira ismerem, mennyire rendszerint kedveseiket szokták a leánykérők, kiknek úgysem hasznos a múltból és jelenből mindent részletesen tudni, kivált, ha már harminchat évesek, mert ekkor különben is némi hajlam fejlődik bennök az eszményítés helyett a bírálgatásra, mi a nőtlen férfiak hipochondriájához tartozik, és sokat töröl az élet költészetéből le... De ideje már urambátyám megegyezését bírnom, hogy a kisasszonyhoz indulhassak.

- S honnan képzei a gróf úr, hogy leányom, kivel sohasem beszélt, fülig szerelmes önbe?

- Ennyit nem is merek állítani, azonban...

- Azonban?

- Aligha nincs Stefánia kisasszony némi érdeklődéssel irántam.

- Lehetetlen. És miért hiszi?

- Mert - mondá Jenő mosolyogva - közelebbről, mint hallám, ritkán volt az ablak mellett.

- S aztán?

- Ellenben régebben szintűgy ott láttam, mint most egy óranegyeddel előbb.
- S ez elég jel önnek?
- Miért ne volna?
- De tudja-e, hogy én nem egyezem házasságukba?
- Ön előtt tehát csak az atyai zsarnokság kellemes?

A vén francia némi zavarral mondá: - Mindenesetre sietek leányom véleményét előbb meghallgatni. Ez, remélem, feleslegessé teendi a zsarnokság körüli vitát.

- Alig hiszem.
- Meglátjuk.
- Azonban én távozás helyett, ha nincs ellenére, urambátyám értekezletének végét itt várom be.
- Nem bánom.

Az apa leányához sietett, Jenő pedig egy karszékbe veté magát, s dobogó szívvel várta katonás föllépésének eredményét.

4.

Említettem volt önnek, Cecilem, hogy csak szövetfal választá el a termet, hol az öreg francia Jenő gróffal Stefánia sorsa fölött vitázott, a szomszéd szobától, mely a Vitelliusok³¹⁵ és Nerók arcképeivel vala díszítve. Ezen építészeti sajátság a női kíváncsiságot minden nagy alkalmakkor próbára tette, s kivált Barbara, bár a hallgatagabb vénasszonyok közé tartozott, a szövetfalak kedvezése által nem egy családtitok birtokába juthata. Azonban igazságtalanság lenne most a vén szakácsnét vádolnunk, mert ő éppen bevásárlásokért van a faluban. Helyette a szép Stefániát gyötré az újságvágy. Mi dolga lehet atyussal? - kérdezgeté magától, midőn Jenő a csarnokba vezetteték. A gróf nem gyönyörködhetik azokban a csúf kígyóbőrökben és nagy ollójú rákokban, melyek miatt esetenként félek a szobákból kilépni. Neki bizonyosan egyéb oka van, mint e ferde ritkaságok iránti részvét. Óh, kétségkívül egyéb! S vajon mi?

Stefánia hasztalan törte fejecskéjét.

De ekkor eszébe jutott, hogy oly unalmas regényhez kezdett, mely semmi élvezetet nem ígér.

Más könyvet keresek, gondolá tehát magában, s az ablakot odahagyta.

S mit tehetett ő arról, hogy az atyus könyvtára éppen a Nerók szobájába volt felállítva?

Igaz, miként lehetséges vala keresgélés közt a ház vendége által meglepetni, vagy ha atyus a középteremben fogadná el az ezredest, akkor szintén lehetséges volna a titkos társalgásból néhány szót még meg is hallani: de ki felelős ily véletlenségekről?

Stefánia legkevésbé.

³¹⁵ Vitellius, Aulus Germanicus (Kr. u. 15-) - római császár 69-től. Az uralkodói trónra méltatlan császárok egyike.

Hiszen az atyus mondá, hogy a leánynak nem jó foglalkozás nélkül élni, s az olvasás legjobb óvszer az unalom ellen. Ő pedig csak foglalkozni akart, midőn a papírhártyára írt legendáktól kezdve a csinos kötésű *Ezeregyéj-ig*³¹⁶ minden nyomtatott könyv sarkát megnézegette, hogy majd aztán a legcélszerűbbet kiválaszthassa.

Míg Stefánia az őszinte gondoknak szentelé pillanatait, a szomszéd teremben elkezdődék az általunk már ismert beszélgetés.

- Ah, ők a képekről értekeznek. Valódi unalmas tárgy!

Stefánia ajakaira tette kezét, mintha ásítani akarna, s utóbb, hogy megbüntesse érdektelen társalgásáért az ezredest, ki ha ezt sejtene, bizonyosan szerencsétlenné lenne, a polcra egy könyvet ragad ki, s olvasni kezd.

Később úgy rémlik Stefániának, hogy a nyitott könyvben leánykérésről van szó... vagy tán nem is ott, hanem a szomszéd szobában. Ugyanekkor, kétségkívül történetesen, oly szorongás fogta el szívét, hogy az atyus gyógycseppjeire szüksége lett volna, de fájdalom, körül nem vala még csak egy illatszeszes üvegecske is.

Alig csillapult a bájos tündér szívdobogása, midőn a szövetfalon át a negyvenezer pengő évi jövedelem hangzék, és Stefánia a még mindig nyitva tartott könyv lapján a betűk megett könnyű kocsit látott elrobogni, a bakban bérúhás legénnyel, a hátulsó ülésen pedig legújabb divat szerint öltözött úrhölgygel. Aztán a fehér papíron gazdagon világított báltermek emelkedtek, a fekete betűk pedig régi soraikból kiszöktek, s gálánt úrfiakká és mosolygó arcú nőkké változván, oly kellemesen táncolták a keringőt, polkát és quadrillet, hogy Stefániának szemei káprázni kezdtek a lejtő, lengő és összefonódó alakok miatt.

Nyugtalanul tette le tehát a könyvet, melyet valamely ravasz bűvész megvarázsolt, s mivel lábai is egy kevéssé ingottak, mintha táncra akarnának indulni, mi a falakról letekintő komor császárok előtt legalábbis illetlen lett volna, ennél fogva Stefánia a dívánra ült, mely történetesen éppen a szövetfal mellé volt állítva, s így akaratja ellen is a szomszéd teremből minden szó egészen füléig hatott.

A díván ezen helyzetének következő monológot köszönhetünk.

- Ah, a gróf úr gyermekkoromról beszél, s úgy látszik, Grill asszony fülbesúgásai szerint. A kép, melyet rajzol, meg kell vallani, igen hű arra, hogy hiúságomnak hízeleghessen, s kedvem volna díjul egy kosaracskát fonni. Miért mentem a kolostorba? Óh, ezt már a gróf úr hiányosan adja elé. Mert én nemcsak táncoltam Adolffal. Éppen nem. Ő egy tucat szerelmes levelet is írt nekem, teli ortográfiai³¹⁷ hibákkal és a legújabb regényekből kölcsönzött érzékeny gondolatokkal, melyeket akkor nemcsak eredetieknek, de rendkívül meghatóknak is találtam. Grill asszony ezt bizonyosan azért hallgatta el, mert leánya, Teréz volt postánk... Miként töltöttem Párizsban három évet? Igen mulatságosan, kivévn, hogy sógorasszonyom kedvetlen volt, ha szebben öltöztem, mint ő, és görcsöket kapott, ha az operapáholyokban nagy rekkenőség vala, mi más szókkal annyit tett, hogy a lorgnettek³¹⁸ és látcsők mind felém fordultak. Azonban a megholtakról tulajdonképp nem kellene rosszat mondanunk. Szegény sógorasszonyom! Szentül hitte, hogy mihelyt mellette nem lennék, őt hódító szépségnek tartanák. De kiben nincs gyöngeség?

³¹⁶ Ezeregyéjszaka - arab népi elbeszélés-, ill. mesegyűjtemény, az arab kultúra világirodalmi jelentőségű alkotása.

³¹⁷ Helyesírási (latin-görög).

³¹⁸ Lornyonok, hosszú nyélen a szem elé tartott női szemüvegek (francia).

Stefánia azon helyes megjegyzést, miként senki sincs gyengeség nélkül, aligha szigorú értelemben vette; mert ajkát durcásan piggyeszté le, midőn Jenő a legudvariasabb kifejezéssel mondá az atyusnak, hogy a „szép kisasszonyban csakugyan lát egy kevés ártatlan kokettériát”. Ily kíméletlen észrevételt, Adolftól kezdve a párizsi úrfiakig, róla még háta megett sem mondott senki. Ezt Stefánia állhatatosan hitte; ámbár most volt először oly helyzetben, hogy a háta megett ejtett észrevételeket hallhassa. S mennyire meglepeték, midőn később Jenő hideg nyugalommal kezdé számlálni a jeleket, melyekből következteté, hogy a kisasszony által, noha együtt még egy szót sem beszéltek, kétségkívül hön szerettetik! Ekkora merészség példátlan volt a férfiúi önhittségek krónikájában, s csakugyan megérdemlé a legkomolyabb neheztelést is. Stefánia tehát dacosan toppantott kis lábával és arcán azon szilaj kifejezés ült, mely, ha valami tündérművet a szövetfalat, mint egy színpadi függönyt, hirtelen felvonta volna, bizonyosan kétségbeejtené a vitéz ezredes.

De a junói attitűdnek, melyben a művészi kellem a női negéd élénk jellegét mérséklé, soká tartani nem lehetett; mert a szomszéd teremben a vitatkozás megszakadt, mégpedig az atyusnak oly nyilatkozata mellett, mely sokkal zsarnokiabbnak látszék, hogysem Stefánia kedélyét új nyugtalanságok közé ne sodorná... ha erre most elég idő lenne.

Azonban az atyus már az ajtó felé közelgett, s Stefánia, mint megrezzent madárka, repült a könyvek és leshelye megöl az utcaablakhoz, hol egy szép szegfűnek, mely viráglevellei gazdagsága miatt kihasadt, kelyhét oly gondosan köté össze, hogy észre sem vette atyus beléptét, s csak akkor fordítá fejét ijedten hátra, midőn ez kezét vállára tevén, megszólítá.

- Ah, atyus, én veled többé nem is fogok beszélni.

- Miért, kis galambom? - kérdé az öreg francia, leányának előpiggyesztett ajkára és haragos tekintetére vetvén szemeit.

- Te engemet nem védelmeztél, te tőrted, hogy tetszelgőnek nevezzenek.

- Ah, kedvesem, tehát spionkodtunk?

- Csak egy könyvért valék benn; de ti oly tüzesen szavaltatok, mintha színpadon lettetek volna.

- Így hát tudod az okot, mely most hozzád hozott?

- Igen, s a gróf úr önhittségeért megérdemlené...

- Hogy kosarat kapjon - közbevágott atyus.

- Ha nem is, de legalább, hogy félévig remény nélkül epedjen lábaim előtt - jegyzé meg Stefánia mosolygva.

Vén franciánk megborzadván azon gondolattól, hogy csendes magánya oly hosszas ideig háborítottassék, maga sürgetett határozott választ, bármiként üssön ki az. Azonban Stefánia csak nagy fáradtsággal vétetett a legkisebb engedélyre is, s nem kétlem, hogy Jenő grófnak elég módja volt a terem minden zsarnokának élettörténetére visszaemlékezni, mielőtt Stefánia szándéka felől értesülhete.

De a válasz egészben mégsem lehetett leverő, mert néhány nappal utóbb már a falu népe komolyan kezdé fejét csóválni, s az „öregapó” iránt új meg új kételyei támadtak, melyek kérdés alá sem vonható tényeken nyugvának.

Sokan látták tudniillik, hogy míg ez a szokott időben szürke kabátjával és gyógyszeres üvegeivel az utcapadon várja rendes vendégeit, kik segédére vagy tanácsadásaira szorultak, addig az ablak függönyei és virágcserepei mellől nevető arccal tekintget ki a papagájon és

Stefánia kisasszonyon kívül már még maga a gróf is, kinek nevét mindenki csak félelemmel tudta említeni. Mások viszont hitelesen hallották, miként a közelebbi vasárnap azért nem vala az öregapó sem a kapu előtt, sem a templomban, mert a gróft látogatta meg, s ebéden is nála maradt. Ily tények után természetes volt, hogy többen meggyőződtek, miként közös pártfogójuk ezentúl nem viseltethetik oly szívességgel irántok, mint régen, midőn még a jobbágyságot üldöző földesúrral barátságos összeköttetésben nem állott.

Idegenkedésük naponként érezhetőbbé lőn, s bár nem szűntek meg köz- és magános bajaikban az utcapedal körül sereglenni, s bár a vén francia most is orákulumok³¹⁹ vala, de azon bizodalmas nyíltságot, mely eddigi maguktartását jellemzé, feszelebb és óvatosabb hangulat váltá fel. Minthogy pedig a népszerűség többnyire lassan gyűl, és hamar szokott fogyni, nem csoda, ha a falu már akármit könnyen föltett arról, kit pár héttel előbb megszólani vagy hibáztatni tanácsos sem volt.

Midőn tehát híre terjedt, hogy Stefánia kisasszonyt a gróf nőül veszi, a vén francia az egész délelőtt az utcapedalon tölté minden vendég, minden látogató nélkül.

Úgy látszott: a faluban nincs többé beteg, nincs panaszló, nincs elégületlen és ki-ki rögtön oly éles eszűvé vált, hogy saját ügyeit idegen befolyás nélkül is a legrálszebben tudja intézni.

Szóval, édes Cecilem, Jenő gróf, bár a népet vagyonszá, józan életűvé és rendtartóvá tette, annyira gyűlölteték éppen azok által kiket a nyomor karjai közöl kiragadott, hogy ipjának eddigi érdemei is, az új viszony miatt, többé elősmerttetést vagy hálát alig vívhattak ki.

A nép néhány nap alatt ismét kezdett ugyan, ha nagyobb szerencsétlenség érte, a vén franciához visszaszállongani, de már inkább csak sebeit tárta föl neki s nem szívét, és inkább orvost, mint barátot keresett nála.

5.

A szép Stefánia alig hagyta oda a tág eresztű épület utcaszobájának félig levont függőnyeit, mosolygó virágait és csevegő papagáját, hogy a grófi kastély fényesen bútorzott termeinek, óriás kiterjedésű parkjának, egy egész nagy falu határával vetekvő vadaskertének, jól rendezett váltógazdaságának és óbor s kövér marhacecsenye mellett sopánkodó jobbágyságnak ünnepelt úrasszonya legyen; alig tölt el néhány boldog hét a fejedelmi pompával ült lakadalom után; alig vette otthon Barbara megint át föltétlenül és teljhatalommal a kamarakulcsokat, s alig kezdett Jenő gróf a kéj mámorából néha ismét visszagondolni kedvenc terveire, midőn öreg franciánk egy csinosan fogalmazott levél által értesíté vejét, hogy oly betegségbe esett, melyből - ha tudománya nem csalja - kigyógyulni semmi esetre nem fog.

Jenő hitelt nem akart adni e külön állításnak, kivált miután ipját meglátogatván, azt, bár fekve, de vidám hangulatban találta. Később az öregúr, mert - mint mondá - minden formáságnak barátja, a vidék orvosait tanácskozársra magához gyűjteté, és ezeknek összhangzó közremunkálásával szenderült a jobblétre.

Ah, Cecilem, mily embergyűlölvé változnék a világ, ha Momusnak³²⁰ - ki a régi kor legkiábrándultabb tündére, szatírja³²¹ vagy félistene volt - kívánsága szerint minden halandónak

³¹⁹ Csalhatatlannak tekintett személy (latin).

³²⁰ A gáncsokkodó gúny megtestesítője a görög mitológiában.

³²¹ A görög-római mitológiának félig állat, félig ember formájú, duhaj alakja.

mellén egy kis üvegablak lenne, melyen át szívének redői közé lehetne tekinteni! Így - hogy mást ne említsek - Jenő gróf nemes indulatú s mély érzésű volt. Ő senki vagyonára nem vágyék, s ha Stefániának atyja után millió tallért örökölné is, készpénzben vagy teljes biztosítékú kötelezvényekben, e szerencse őt a temetési szertartások szomorú ünnepélyessége közt nem csábítaná a bánattól egyetlen önző gondolat felé.

Azonban mire a kincsvágy rábeszélni nem tudná, azt kieszközlé a rögeszmék melletti makacsság.

Jenő néha már könnyűvé vált szabályozásokra gondolt akkor is, midőn zokogó nőjét a hült tetemről majdnem erőszakkal kellett elvonni; midőn a koporsó leszegeztették, és a nagy viaszgyertyák meggyújtatának, midőn az ünnepi menet a sírveremnél megállta, s a rögök alázuhogtak; midőn a nép rég eltávozik, és a néhányak saját kezével faragott vörös márványszobra a hantok fölébe emeltetik.

Eleget akarta elűzni bösz gondolatait, de azok érzékeny keble dacára is visszatértek, s úgy körülfogták másképp jó szívét, mint a tuskék az articsóka gyümölcsét, melyet emiatt élvezni is nagy fáradságba kerül.

Jenő a temetési szertartás után, a plébános s egy megyei tisztviselő kíséretében, a vén franciának pusztán maradt házához ment a lepecsételt szekrénynek megnyitása és a vég hagyomány felolvasása végett.

S midőn a zár, mely a levélnyalábokat őrzé, kitárult, grófunk alig titkolható izgatottságban volt, mintha éppen Dárius kincsének³²² fölosztása lenne kérdés alatt. Szemei előtt lebegtek a zsinórra vont utcák és azon csinos téglaházak, melyeket a vályogkunyhók helyébe fog építtetni. Mindenki telkén vasazott új szekér mellett négy izmos fehér ökör hevert. A pitvarból tiszta ingű és csinos tarka kötényű leányka lépett ki, hogy a vastag tőggel hazatért tehenet megfejjé. A konyhán pedig az anyók kövér bográcsúst főzött a munkától fáradt gazda és cselédek számára. Szóval Jenő már a hetedik falut is képzelmében úgy boldogítja, mint a többieket, mert nem kételkedék, hogy ipja hátrahagyott birtokának felét, mely a rendes örökösödési szabályok szerint Stefániának Párizsban lakó testvérét illette, ettől majd könnyen megvásárolhatja.

Hiú remény!

A vég hagyomány a különöc agyú öreg szeszélyeihez méltó hangon volt szerkesztve, s pontonként sajátságosabb tartalmúvá vált.

A falu minden lakói, jegyzőjüktől kezdve a templom szegényeiig, oly ajándékot kaptak, mely előttök szükségükhöz képest a legkellemesebb lehetett. Bámitó volt a tapintat és körülményismeret ezen magukban csekély becsű, de jól választott emlékek kiosztásában. Úgy látszik: a boldogult minden egyes háznak, sőt minden egyénnek vágyait s nélkülözéseit teljesen fölfogta. Továbbá a készpénz, bár nem megvetendő öszletre rúgott, Barbarának birtokába esék. Ami pedig az olajfeszvényeken kívül akár tudomány, akár művészet tekintetében kiválóbb érdekű volt - s így az öreg múzeuma majdnem egészen -, egy közel fekvő tanodának legáltaték.³²³

Jenő ezen adományokat feszült figyelemmel, de visszatetszés nélkül hallgatá. Később azonban a tisztelendő úr, kire a felolvasás volt bízva, emeltebb hangon szónokolt két rendelkezést el.

³²² A mérhetetlen kincs jelképes elnevezése. Dárius (Dareiosz) perzsa királyt tartották az ókor leggazdagabb uralkodójának.

³²³ Végrendeletileg előír (latin).

Az egyikben a vén francia jobbágyságot a robot és minden úrbéri tartozások alól örökre feloldozza; a másikban házát s majorság-birtokait, Stefánia kizárásával, fiúgyermekére szállítja.

Hogy száz oldalról lehetett a vég hagyomány érvényességét megtámadni: ezt Jenő, bár katonai növeltetése mellett sok jogismerettel nem dicsekedheték, igen bölcsen tudta. De mit használt, ha a jobbágyság ingatlan sajátjának nem birhatván, s ha a vén francia a többnyire nője jogán szerzett majorságföldről a beruházási és zálogöszeget túl nem rendelkezhetvén, végtére sok pörpatvar után sikerülne is az egész testamentum fölforgatása? Mert nem kerül-e a diadal az erdélyi perrendszer mellett néhány évbe? Nincsenek-e egyes földek iránt csere- és örökbevallási szerződések, melyeknek megsemmisítése egész emberéletet igényel? S ha utoljára Stefánia és testvére közt egyenlően osztatnék is el minden ingatlan vagyont, nem valószínű-e, hogy a pörlekedés miatt felingerült fi-örökös a kezénél maradt birtokokra nézve szintén ellenezni fogná azon reformokat, melyeket Jenő makacs és kielégíthetetlen szenvedéllyel hajhászott.

Ily tekintetek miatt tehát, bármily felindulással, csakugyan elfogadta ipjának vég hagyományát.

Hiszen, gondolá, a felszabadult úrbéresekkal nagy pénzázdozat mellett egyezkedhetem, és Florestán, ki egy tenyérnyi birtokért Párizst oda nem hagyhatja, bizonyosan még örvideni fog, ha vézna földet megvásárlandom.

- Stefánia testvérét Florestánnak hívták? - kérdé Cecil.

S úgy rémlék, mintha barátném, ki most először szakította meg hosszas elbeszélésemet, reszketeg hangon tudakolt volna.

- Florestánnak, Cecilem! - válaszolám -, s e nevet eddig azért nem említem, mert csak egy kis levélke által, melynek másolatát Jenő a vég hagyomány elfogadása után találta az öreg irományai közt, vészen némi részt történetemben.

A kis levélke pedig következő tartalmú volt:

Kedves Florestánom!

Midőn soraim hozzád érkeznek, házámban hihetőleg már több ember fog összegyűlekezni, mint ahány tíz év óta átlépte küszöbömöt. A szokatlan ténynek oka temetési szertartásom leendő; mert ha nem csalódom, az én életem még legfőlebb addig tart, míg e papírdarab a Rajnához érkezik, hogy átvitessék azon szép honba, melynek most huszonhét éve örökre búcsút mondtam. Igen, Florestán! Te eltakarítottasom napján fogod feltörni a gyászpecsétet, ha tudniillik a levélhordó valamelyik *cabaret*-ban³²⁴ nem issza le magát, mi aztán időszámításomat nagyon megszakítaná. Ne könnyezd haláloamat! Amily közönyös volt előttem az élet, olyan a kimúlás is, s ha e percben a sors megkérdezne a választás iránt, nem tudnék határozni, és egész alázatossággal rája bíznám az eldöntést. De tán felette önzőnek látszom ily hosszan beszélvén magamról. Levelem okára térek tehát.

A vég hagyományban³²⁵ ingatlan vagyonaim örökösévé tettelek.

Ez, Istennek hála, egy procenttel sem fogja jövedelmeidet szaporítani, mert boldogult nőd által gazdaggá lettél, és rangodhoz illő fénnel élsz!

³²⁴ Kocsma (francia).

³²⁵ Végrendelet (elavult).

De éppen a tőlem reád szállandó birtok csekélyiségeért, mely azt inkább egy emlékké, mint valóságos belértékű adománnyá teszi, méltán kívánhatom, hogy amíg csak viszonyaid engedik, eladni, idegen kézre juttatni, felcserélni ne akard. A házat, kertet, szántóföldeimet és kaszálóimat, kérlek, tartsd oly állapotban, aminőben én hátrahagytam. Ne hajts e részben sógorodnak, Jenő Eduárdnak semmi előterjesztéseire. Amíg a gyűrűt, mely kis rejtekében anyád fűrtét őrzi, amíg a forgácsot a megváltó koporsójából, melyet tavaly küldöttem hozzád, s mely hatszáz év óta családunk ereklyéje, elidegeníteni nem vagy kénytelen: addig erdélyi jószágaidat is védelmezd az én emlékemért a világnak és főként kedves sógorodnak körmeitől, ki egy rögeszme miatt bolondulásig vágyik reá.

Ha Erdélyben hitbizományokat³²⁶ lehetne alakítani, kicsiny jószágomat a maga módján vallottam volna azzá; de így a te szilárd szándékodnak kell kipótolnia, mit a törvény megtennem tiltott.

Jenő e levélből látá, hogy ipja még vég hagyománya által is vele azon harcot akarta folytatni, mellyel az utcapadon néhány hónapig hévvel és kitartással küzdött.

- Mily elfogult vén ember volt ő! Mily hiú és makacs avatag eszméinek védelmében! - sóhajtott csalatkozás- és bosszúságból izgatott hangon.

Szerette volna a hajthatatlan öreget koporsójából kivenni, szürke kabátjába öltöztetni, s még egyszer a padra ültetni, hogy megmagyarázhassa: mennyire korlátolt, egyoldalú és súly nélküli nézetek azok, melyek intézkedéseinek alapul szolgáltak. Soha Jenőnek saját rendszere mellett döntőbb, cáfolhatatlanabb védvei nem voltak, mint e percben. S mily szabatos, mily találó kifejezéseket lelt minden eszmeárnyolat visszaadására! Szentül hitte, állhatatosan meg vala győződve, hogy ipjának most már lehetlen volna ellene többé küzdenie, s hogy rögtön bevallaná óriás tévedéseit. Ah, de a halottakkal nem lehet vitatkozni, s Jenő - noha szép neje oldala mellett is, lelkében sokáig perelt *urambátyámmal* - végtére csak abban találta vigasztalást, hogy Florestán, ki nagy fényűzéssel él, néhány év múlva kénytelen leend erdélyi birtokáról lemondani, főleg ha árát háromszorosan is megveheti, s tudja, hogy testvére férjénél erre mindig kész szekrényre lelhet.

De előadásomban igen messze tévedtem, pedig a végrendeletnek még két pontját nem kell vala említés nélkül hagynom.

Az egyik szerint az öregúr Stefániának egy nehéz vasládát ajándékozott, melynek lakat- és zárkulcsai sehol sem találtattak meg.

A másik pont pedig arról értesíté az örökösöket, hogy legnagyobb kedvezményben Jenő gróf részesült, mert számára oly lepecsételt csomag van a károlyfehérvári káptalanba letéve, mely a tulajdonosnak több hasznot hajthat, a ház körül több nyugalmat és a vidékre több áldást terjeszthet, mint azok képzelik, kik mást nem tartanak kincsnek, mint amelyet a kalmárok is annak ismernek el.

Ha kegyed, Cecilem, a kíváncsibb némberek közül volna, sokáig hagynám függőben a vasláda és a káptalanban őrzött drágaság felől; de így egész készséggel sietek minden rejtélyt, minden titokszerűséget lehüvelyezni.

³²⁶ Valamely családon belül megkötötten öröklődő, el nem idegeníthető és meg nem terhelhető feudális földtulajdon.

Az udvari kovács által kinyitott lakatok Stefániának csodálkozására oly tárgyakat hoztak a világ elébe, melyeknek létezését Barbara sem gyanítja.

Finom asztalszövetek, *mecheln* csipkék³²⁷ és utánozhatlan szépségű *rokokó* ruhák heverték a felső rétegekben. Alább pedig régi serlegek mellett arany- s ezüstitálak, tányérok, medencék, gyertyatartók voltak oly mennyiséggel, hogy ha művészi formáikat, s ha ódonságuk által sokszorozott értékeket tekintet alá sem vennők, mégis elismerhetjük, hogy Stefániát az atyus sokkal több kedvezésekben részesítette, mint a Jenő gróftól irigylett Florestánt. Aztán a legkisebb szövettől kezdve alig volt tárgy, mely régebb századokra visszaintó családi emlék ne lenne, s főleg az arany- és ezüstműveken az évszám mellett a grófi korona és címer is többnyire kiverve vala, és a szem mindenütt egy nyíltól átszegzett nyakú dāmvaldal találkozó, mely a szirt csúcsáról a mélységbe akar bukni.

- S a pajzs szélén mi volt? Páncélos kar-e, mely kezében lezajlott nyilat tart, vagy kiterjesztett szárnyakkal közelítő sas, mely sóvárgón fordítja szemeit a hanyatló vad felé? - kérdé Cecil rezgő hangon és meglepetést vagy szokatlan részvétet tanúsított arckifejezéssel.

- Válassza kegyed, amelyiket inkább óhajtja, mert én nem tudnám visszaemlékezéseim után elhatározni.

- Mily feledékenység! - sóhajtá Cecil.

- A legborzasztóbb, de mentségül felhozhatom, hogy a károlyfehérvári káptalanba tett kéziratnak egész szövegét - mert a vén francia által Jenőnek hagyományozott kincs egy autobiográfiái³²⁸ töredék volt - majdnem pontosan el tudnám mondani. Az igaz, hogy ma reggel olvastam legutoljára, s így emlékezőtehetségem mégis aligha versenyezhet azon híres mnemonikusával³²⁹, ki a Talmudot³³⁰ szóról szóra megtanulta.

Cecil a kanapén közelebb simult hozzám, s annyi figyelemmel hallgatá előadásomat, hogy büszkévé kellett volna lennem, ha már nem sejdíteném, miként valami különösebb érdek vonja magához és tartja lebilincselve.

6.

Jenő gróf - szólék kevés pihenés után - a káptalanból elhozott irományt, melyet ipja oly drágára becsült, előbb figyelemmel végigolvasta, aztán gondosan összehajtá, s behelyezé a családi levéltárba, hol legalább tízezer okmány közt, mint hivé, annyira csöndesen fog heverni, hogy legfőlebb félszázad alatt egyszer szellőztetik ki.

- Maradtunk régi nézeteink mellett - mondá mosolygva, midőn a levéltár kulcsát ismét elzárta.

A kastélyban pedig többé említés alá sem jött az öreg francia ajándoka, de a távolabbi körökben, hol a mendemondák szabadon terjedhettek, senki sem kételkedé, hogy Stefánia grófné nemcsak rendkívüli szép nő, hanem gazdag parti is volt.

³²⁷ Mecheln (franciául Malines) flamand város Antwerpen tartományban, híres volt csipkekészítéséről.

³²⁸ Önéletrajzi (görög).

³²⁹ Emlékezzetannal foglalkozó (görög).

³³⁰ Zsidó vallási mű, a zsidó vallási törvények foglalata.

Ha a kormányzó báljaiban legdrágább ékszerrel ő jelent meg, minden szem egyszerre ráakadt azon gyémánt- és rubinkövekre, melyek kétségkívül a külön atyus vasládájából vétettek elő.

Ha Jenő új arab vagy telivér paripákkal robogott a kolozsvári utcán végig, ki-ki sejté, hogy a drága fogatnak legalább fele a káptalanból elhozott bankszelvények s kincstári utalványok eredménye.

Ezen általános véleményből végre Stefániára is ragadt valami.

Nem tudta volna megmondani, miért, de csakugyan hivé, hogy a fényes háztartás egy részét nem az urodalom folyó jövedelmei fedezik, s boldogságának háttérében azon meggyőződés ragyogott, miképp függetlenebb helyzetű, hogysem szerencsáját egészen férjének köszönhetné, kit különben elég hön szeret.

Jenő hamar észrevévő nője balvéleményét, de eloszlatni gyöngédtelenségnek tartotta.

Azonban, Cecilem, kegyed talán inkább vágnék e megjegyzések helyett az atyus saját életírását hallani?

- Ön ezt ígérte - felelé Cecil nyugtalan hangon.

- Teljesítem is, noha általa egy bizarr világnézetnek tolmácsává kell lennem.

Stefánia atyjának irata, melyet ez minden szerzeményei közt, legalább Jenőre nézve, legbecsesebbnek állított, a következő vala:

Főnemes ősektől származtam, kik egyéb kitüntetések mellett szerencsések voltak éjjel a Louvre³³¹ fedelén öröködni, míg XIV. Lajos³³² az özvegy királyné palotahölgyeihez a kéményen mászott be; kik a régens³³³ ebédein balett-táncosnőkkel fecseghettek, kik Marlyból Párizsba vihatték XIV. Lajos ölebeit, és jelen lehettek, midőn Pompadour³³⁴ asszonyság görcsöket kapott, ha egy bolha szökött fehér reggeli köntösére.

Ily kegyelt család sarjadéka a végzet által szintén nagy szerepre volt hivatva, és én XVI. Lajossal naponként legalább ötven faliórát húztam föl, s ha valamelyik pontatlanul talált járni, azt együtt bontottuk szét, s oly ügyesen igazítók meg, mint a hírneves genevai órák.

De e komoly foglalatosságra csak később adtam magamat, mert fiatal korom első évei még az öreg király uralkodása alatt folytak le; ünnepek, táncok, cselszövények és szerelmi kalandok közt.

Tartott volna bár sokáig könnyelműségem!

Azonban balcsillagzatom szép nőink dísztermeiben a divatos szórakozásoknak egy igen kártékony nemére vezetett, mely kedélyemet rendre sivár vágyakkal tölté, szívemből a ledér indulatok tündértársaságát száműzte, s agyamba nyugtalan vendégeket - eszméket hozott.

³³¹ A francia királyok párizsi palotája. I. Ferenc kezdte 1546-ban építtetni. Ma a világ egyik legjelentősebb festészeti múzeuma.

³³² Lajos, XIV., a Napkirály (1638-1715) - a francia abszolút monarchia legkiemelkedőbb uralkodója.

³³³ Az uralkodó helyett ideiglenesen kormányzó személy.

³³⁴ Pompadour, Jeanne Antoinette Poisson, marquise de (1721-1764) - francia kegyencnő. 1745-1764 között XV. Lajos szeretője, a királyi udvar vezető személyisége.

A palotahölgyek³³⁵ tudniillik, hogy estélyeiket pikánsabb ízűvé tegyék, a remek családfájú nemesek és a csinos pofájú abbék mellé a vendégeknek egészen más fajtát csodíték össze, kiknek sem jó családfájok, sem pofájok nem volt ugyan, de azon érdekes sajátsággal bírtak, hogy - mint a macska bizonyos elégtelen mormogás közt nyeli le a legkövérebb falatot is - soha megnyugodni nem tudtak helyzetükkel és a sors ajándékaival.

Divatbölcseinket értem, a fennálló rend esküdt ellenségeit, kik nevetségesnek tarták, ha valaki hívé, hogy a megváltó képes volt ujja érintésével néhány vaknak látását visszaadni, míg ők szintén ujjuk mozgatása által az egész világ szemét egyszerre felnyitni remélik, s bár tagadák, hogy Jerikó falai pusztán a kürt rivallására ledöntethettek volna, abban nem is kételkednek, miként kiabálásaikra a szolgaság és elnyomatás bástyái, melyeket önzésük alkotott, s minden percben újra építhet, örökre szétomlani fognak.

Mit nem fecsegték ők, e bölcsek, az egyenlőség és szabadság aranykoráról, midőn az erős az oroszlányrészt nem fogja többé a gyengétől követelni.

Eladásuk csillámlott és melegített, az értelemre és képzelődésre egyenlőn hatott, hiúságunknak és emberszeretetünknek hízelgett, az éle s gúny metsző élével boncolt mindent szét, de a közboldogság forrasztó balzsamával ígért mindent sokkal szebben összeállítani.

Beszédök mentől különösebb szint váltott, annál inkább ragadta el blazírozott és unatkozó nőinket, kik most úgy álmodták belé magokat a bölcsektől készített társadalomba, mint anyáik és nagymamáik az egykor divatos pásztor-regényekbe, melyek szerint jól kifésült báránycák mellett ültek a szép Cloék hímes papucsban, hófehér harisnyával, selyem kurtaköntösben, finom brüsszeli nyakcsipkével, púderos hajjal, hogy kacér szerelmi vágy közt hallgassák a Menalcas grófok s Damon hercegek nádsípjait.

Úrhölgyeink mulatságos időtöltésnél másnak alig képzeltek az új korszakot, melynek közelsége hirdetteték, s a bölcsekre kimondhatatlan részvétellel néztek, mint akik egy szép meglepetést akarnak számukra rendezni, s most alig hagyják sejdíteni a bekövetkező farsangi tréfát.

Én eleinte kevés élvezetet találtam ezen estélyeken, s bizonyos gyanakodással tekintek még Condorcet³³⁶ úrra is, aki legszelídebb példánya volt világjavítóinknak, de naponkint gondolkodóbbá lettem, és önkénytelenül kezdem szégyelleni a hivatkozást s a tétlenséget, melyből eddigi életem állott.

Komoly könyveket vettem elő, s még Rousseau-t is végigolvastam.

A varázs hatott s annál veszélyesebben, mert képzelődésem helyett elmémre munkált.

Lassanként nélkülözhetlenné lőn a bölcsek társasága, s ha a nő-szalonokban nem találhattam rájuk, *mandzárdjaik*ba mentem fel, és e keskeny, e törpe, e rosszul bútorozott szobák rendre az észisten templomaivá változtak, hol a fölkenetek egyedül az örök igazságnak hoznak áldozatot.

Végre meggyőződtem, hogy az emberiség boldog csak azon nézetek szerint lehet, melyeket ők tanítanak, s hogy a jólétre rávenni vagy rákényszeríteni a tömeget egyaránt üdvös és lehetséges.

³³⁵ Udvarhölgyek (régies).

³³⁶ Condorcet, Marie Jean Antoine de Caritat, marquis de (1743-1794) - francia matematikus, filozófus, politikus. A felvilágosodás liberális és optimista irányzatának képviselője. Közreműködött az 1793. évi alkotmány megfogalmazásában.

Lemondék tehát fontos szerepemről, mely az udvari órák fölhúzásából állott, s jószágaimra költöztem, hogy alattvalóimat úgy boldogítsam, mint most ön, édes Jenőm, hogy minden percben készen lehessenek a világ elromlott óráját szétbontani, s új kerekekkel látni el, mert már, mint hittem, mutatója nem akart többé az idővel együtt haladni.

Éppen akkor a parlamentek az adó belajstromozása miatt a leghevesebb küzdésben voltak a kormánnyal, és a korlátnok³³⁷ ígéré e merész tribunalok³³⁸ jogbitorlásait megszüntetve, a királyi hatalmat a törvényszéki szobákból visszavenni. Egymást követék tehát a fenyegető parancsok és a merész ellenszegülések.

Elragadtatva voltam a törvényszékek erélyén és Esprémenilnek s Goislard-nak, a két legbátrabb bírónak arcképe előtt tisztelgően hajtám meg térdeimet, mintha a szabadság vértanúi lennének, pedig csak fizetésöket veszték el, s a komor hivatalszobákból köztapsoktól kísértetve - vonultak fényes kastélyaikba vissza.

Nemsokára Calonne³³⁹ pazarló pénzkezelése a főrendűek összehívását mellőzhetlenné tette.

A kormány engemet is meghívott ezen tanácskozmányokra, s örömittasan siettem Versailles-ba. Ott leghangosabban kiabáltam a fináncminiszter ellen, s midőn az megbukott, az ellenzék soraiból helyébe lépő Brienne³⁴⁰-nek is heves lehurrogatója valék, s csak arra ügyeltem, hogy a kormány pénzre ne tehessen szert, mert így reméllők a több mint másfél század óta össze nem gyűjtött országrendeknek egybehívását.

Két év és két hónap múlva teljesült e nagy óhajítás, mely a közboldogság paradicsomának bejárata elébe emelt diadalkapunak látszott.

Midőn a kihirdetést meghallám, jobbagyaimat összehívtam, s mert már sorsukhoz képest vagyonosokká tettem őket, mit ajándékozhattam volna egyebet, mint a drága szabadságot, és hogyan késhetném ezt tőlök visszatartóztatni azon ünnepi percekben, midőn a szellem a századok rozsdás bilincseit mindenütt már szétszakítani készült? Megszüntettem tehát a földesúri jogokat, átöleltem örömtől zokogó polgártársaimat, s millió hálától kísértetve siettem a törvényhozás termébe, hol már átállam a nemesség és szabadalmas osztályok padjain ülni, s mihelyt a velük meghasonlott közrendűek magokat nemzeti gyűléssé nyilatkoztatták ki, Sieyès karjába fogózva, büszkén mentem a *bálterembe*, s midőn onnan a közrendűeket kizárták, a *Szent Lajos* templomába, és a legboldogabb halandó voltam, midőn a *nemzeti gyűlés* magát állandónak és sérthetlenné nyilatkoztatta ki.

A kormány részéről csakhamar erőszakos szabályok terveztek. Versailles táborhoz hasonlítá. A nemzeti gyűlés termét örök vették körül, s a belépés a hallgatóságnak tiltaték. Tábor vonatott Párizs elé, és a csapatok úgy valának felállítva, hogy a várost szükség szerint akár elzárhatták, akár ostromolhatták. Ezen roppant katonai készülétek, a határszélekről jövő nehéz ágyúvonatok s az idegen katonák jelenléte, melyek engedelmessége határt nem ismert,

³³⁷ Kancellár, miniszter.

³³⁸ Magasabb bíróságok (latin).

³³⁹ Calonne, Charles Alexandre de (1734-1802) - francia politikus. 1783-tól 1787-ig a pénzügyek főellenőre. Igyekezett az udvar igényeit kielégíteni és a deficitet megszüntetni. A nemesség felháborodása miatt a király száműzte.

³⁴⁰ Brienne, Lomérie Etienne Charles de (1727-1794) - francia politikus, toulouse-i érsek. 1787-1788-ban pénzügyminiszter, aki rá akarta venni a rendeket adómentességük megszüntetésére.

mind szerencsétlen kifejlődést sejtetének. Ekkor a népkegy halványa, Necker³⁴¹ száműzetett. Én lázas vérrel siettem Párizsba. Érkezésemkor a város legnagyobb mozgásban volt. Mindenfelé számos csoportozatok alakultak. Több mint tízezer ember sietett a Palais Royalba³⁴², felizgatva Necker bukásának híre által. Egy kicsiny termetű, sápadt fiatal ember, Desmoulins Camille³⁴³, a *Tuileriák*³⁴⁴ kertének egy asztalára hág, pisztollyal kezében: „Polgárok! - kiált. - Nincs veszteni való pillanat, Necker hivatalvesztése minden hazafinak *szentbertalan-éji vészharang!* Csak egy menekülésünk, fegyvert ragadni.” Csattogó tetszés helyeslé szavait, s az én hangom is vegyült e bösz kiabálások közé. A békétlenség fúriái megindultak, kanócaikat a kedélyekbe veték, s másnap a lázadás már szabályzott jellemet vett föl. A *Bastille*-hoz, a *Bastille*-hoz, ordítóza minden elvadult szenvedély. A türelmetlen sokaság körülvéve ezen erősséget, s órákig kiabálá követelön, de tétlenül: mi a *Bastille*-t akarjuk! Mi a *Bastille*-t akarjuk! Végre kilép két férfi, merészebb a többinél, s egy őrházra vetvén magukat, fejszéssel vágnak a felvont nagy híd láncaira. A katonák rájuk kiáltanak, hogy vonuljanak vissza, s lövéssel fenyegetik, de ők tovább vágják a láncokat. Utoljára a láncok engednek, a híd leesik, s ők a sokasággal átrohannak rajta. E népdíadal többi részleteit ön tudja, és még csak azt kell említenem, hogy a fejszések egyike én voltam... én, *Villemont Randon* gróf.

Cecil felsikoltott, s kezét szeme elé tévé, ujjain könnyecseppek szivárogtak át.

Ijedten szakítottam félbe elbeszélésemet.

Nem kellett kérdenem, mert egyszerre világossá lőn, hogy a *Villemont* név keblében oly sebeket tört ismét fel, melyeket az idő behegesztett, de máig sem gyógyíthata meg.

- Tovább, kérem, folytassa csak tovább! - ismétlé Cecil, magán erőt venni igyekezvén.

Kénytelen valék kívánságának engedni, azonban e véletlen kifejlődés miatt emlékezetem oly hűtlenné lőn, hogy ha a szegény Villemont gróf annyira zavartan írta volna le élményeit, amiként én eléadám, úgy semmi csoda nem lenne, hogy azok Jenőre legkevesebb hatást sem gyakoroltak.

Különben az egész emlékirat a francia forradalom vérjelenetein vonult végig, melyeket Villemont vagy átélt, vagy különös figyelemmel nyomozott ki.

Szerinte Franciaországnak nem a nyaktiló áldozataiban volt legnagyobb vesztesége, hanem azon eszmék, melyeket annyi nemes kedélynek, annyi felvilágosodott elme tartott *evangeliumának*, s melyek szintén a legszigorúbb zsarnokság előidézői, s ragyogó céljainak keresztülvitelét az állam mindenhatóságára építvén, a népet örökké kényszeríteni fogják, hogy vagy az egyéni szabadságot becsülni elfeledje, vagy hálátlan és gyanakodó legyen még azon jótéteményekért is, melyeknek megszerzése kit-kit más körülmények közt elégültté és elismerővé tett volna. Mert aki valakire a boldogságot erővel akarja tukmálni, az a szívből vagy az önértés vagy a háladatosság erényét kénytelen száműzni.

³⁴¹ Necker, Jacques (1732-1804) - svájci származású francia bankár és politikus. 1777-től a pénzügyek főfelügyelője. Reformjai miatt 1777-ben leváltották.

³⁴² Királyi palota Párizsban, a Louvre-ral szemben.

³⁴³ Desmoulins, Camille (1760-1794) - francia politikus. A nagy francia forradalom idején a párizsi radikálisok népszerű újságírója. Szembefordult a forradalmi terrorral, ezért a forradalmi kormányzat kivégeztette.

³⁴⁴ Francia királyi palota Párizsban, az uralkodók egykori székhelye.

Cecil álmodó tekintetet vetett reám. Úgy látszik: szavaimat nem hallja, nem érti. Gondolatai hihetőleg sokkal ingerlőbb emlékek körül csaponganak, melyek bár arcára fájó benyomást rajzoltak, és szemeibe mélabús kifejezést, mégis lelkét annyira magukhoz bilincselék, hogy azoktól többé könnyen nem menekedhetett.

Nem tudtam: vigasztaljam-e őt, vagy távozzam?

Midőn zavarom mindinkább növekedék, szerencsémre az óra tizenegyet üt, s Cecil férje, ki mindent minuták szerint szokott tenni, a kaszinóból pontosan megérkezik.

A tisztelt tanácsnok úr oly vidám, oly nevető arcot hozott közénk, hogy azzal lehetetlen volt a másén még a kétségbeesést is észrevenni, s annál kevésbé a kedvetlenséget.

- Gyerme kem - szóla, atyai örömmel simogatván nőjének eléje nyújtott kezét -, én a holnap délutáni vonaton Bécsbe fogok indulni. Sejtet-e, miért?

Ekkor frakkjának felső gomblyukai mellett babrált, s annyi kéjjel néze az ujjai által érintett pontra, mintha ott már valamit látna, mely még teljességgel nem vala ott, de később lehet.

- Kincsem, sejtet-e? No, mit mondasz?

- Hogyan sejtetem? - válaszolá Cecil mosolyogva.

- Te nem akarod hinni, pedig... pedig most maga a miniszter hívat. Bizonyosan fontos ügyekről akarja nézeteimet hallani, s nagy csoda, ha nem fog közelebbről *itt*, éppen *itt* valami csillogni.

A tanácsnok ismét azon helyre mutatott, honnan még szemét le nem vevé, s én, míg a Leopold-rend kis keresztje a férj jósló lelke előtt lebegett, kalapomhoz nyúltam, és azon ígérettel távozá, hogy holnap elbeszélésemet folytatni fogom.

7.

Másnap Cecil egész lénye különös benyomást tett rám... Megdöbbenve ültem melléje. Szemem arcán függött, s míg vonalai csodálatos erővel köték magukhoz figyelmemet, egy szellemhang, egy sejtő érzés, egy szeszélyes ötlet vagy bizarr ihletettség szünetlen lelkembe súgta: ezen asszony nem az, ki tegnap volt, kit tíz év óta ismersz, kinek kedélyébe sokszor tekintettél, kinek jellemét régóta tanulmányoztad, kinek szívében, mint a gyakran átolvasott könyvnél, rögtön azon helyre nyithatsz, melyet keresel, s kinek idegeit sem emlékek, sem ábrándok többé mély és szilaj izgásba nem hozzák.

Cecil most rendkívül halvány, és hosszú, árnyas szempillái bágyadtan vonulnak összebb. Lélegzéseit, melyek rövidebbek s egyenlőtlenek, néha mellének halk emelkedései kísérik, és keze két végső ujjain oly rángásokat vettem észre, mi a nőknél akkor szokott jelentkezni, midőn idegeik izgatottsága szenvedélyeikkel van kapcsolatban, s vagy érzéki vagy szellemi túlfeszültségnek eredménye.

Hallgatva s nem minden zavar nélkül vontam róla tekintetemet le, hogy az ismét arcára tévedjen, mely halványan s egy átvirrasztott éj nyomai mellett is úgy tetszik, sokkal szebb és igézőbb vala, mint ismeretségem óta bármikor.

Azonban kezdem érezni, hogy neki lehetetlen már nem sejtienie meglepetésemet, de viszont azt is láttam, mennyire gyöngédtelen lett volna a múlt esti jelenet után barátném változásának okát tudakolni.

Mert nem világos-e, miként a Villemont név említésének kellett Cecil mai hangulatát előidézni? S folytassam-e e percben a tegnap félbeszakított elbeszélést? Mily tapintatlanság volt máról ki nem maradnom? Hiszen régi tapasztalásból tudhatám, hogy a nőknél érdekességünk nem ígéreteinknek megtartásából áll, de azon óvatosságból, mellyel ígéreteinket teljesíteni és megszegni bírjuk.

Ily gondolatok, melyek gyorsan villantak elmémbe fel, ha lehet, még kényelmetlenebbé tették helyzetemet, mert soha sincs a férfi egy nővel oly bizodalmas viszonyban, hogy legkisebb ügyetlenségét előtte inkább ne szégyellné, mint nagy hibáit.

Cecil, ajkain méla mosollyal, vonult hozzám közelebb, s kezét karomra tévén: - Ön - szóla halkabb, de tiszta hangon -, ön tegnap kétségkívül észrevette a varázshatást, melyet szegény barátnéjára egy tíz év óta sohasem hallott név gyakorolt. Nem fogja tehát ellenezni, hogy a történetecskét, mely a halottaiból föltámasztott névvel kapcsolatban áll, elbeszéljem; úgyis mi, némberek, midőn, közlékenységi vágyunk ébren van, figyelmünket szoktuk elaltatni. S talán ez lehet oka, nem pedig kigúnyolt makacsságunk, hogy férjeinkkel támadt vitatkozásainkban is mindig saját nézeteink mellett maradunk.

Cecil nevetve ejt é megjegyzéseit, de vidámsága az őszi naphoz hasonlított, midőn ködök közt ragyog, és sugarait hulló falevelekre küldi, melyek piros színeiket hervadásuknak köszönik.

Hálával emelem szép kezecskéjét ajkaimhoz, s ő a következő családélet-rajzot adá elő.

Nemigen messze a spanyol határszélektől, hol Nagy Károly és paladinjai³⁴⁵ az arabok ellen mesés harcokat küzdöttek, egy régi kastély áll magas hegycsúcsok közé rejtve, s a világtól oly félrevonultan, hogy a vendég csak eltévelyedve vagy pedig különös barátságból jön szerény fődele alá.

A vidék vadregényes.

Kevés része van mívelet alatt, s kivált a kastély körül úgy néz ki, mintha a változtató idő gondosan kikerülte volna; mert félt azon jelleget letörülni, melyet akkor is magán hordott, midőn tág barlangjaiban bűvészek, vékony szirtrepedései közt törpék, facsargó övényeinek szörnyetegek laktak, s midőn minden fa törzsöke mellett a veszély és hősregék fantasztikus alakjai rejtőzének.

A nagy köveket, melyek a völgyön szétszórva hevernek, tán még a dühös Orlando³⁴⁶ dobálta az egyszemű óriásokra, kik királyleányokat raboltak; a bérctetőn pedig, mint a nép beszéli, azért fakadt kéngőzös tó, mert Szent György³⁴⁷, kinek kápolnája az átelleni hegyormon van, megsokallá egy normann bárónak zsíványkodásait, és rablóvárát kincsestől a föld gyomrába süllyeszté.

Egyszóval a régi kastély, hol Villemont Florestán második nője - kit, ha önnek is úgy tetszik, nevezzünk most Ameline-nak - évenként néhány hónapot töltött, magános, de nem érdektelen fészek volt.

³⁴⁵ Nagy Károly, a Frank Birodalom királyának környezetéhez tartozó katonák.

³⁴⁶ Orlando (franciául Roland) - a monda szerint Nagy Károly ünnepelt vitéze.

³⁴⁷ György, Szent (?-303) - a Diocletianus-kori keresztényüldözés egyik vértanúja. Nevéhez kapcsolódott a régebbi mondák sárkányölő alakja.

És ő, bár a párizsi fényes estélyekkel is elégtelt vala, bár a város zaját és élvezeteit sem unta, mégis leginkább szeretett e rokkant, e komor és látogatatlan épületben lakni.

S nemcsak azért, mert közelebb volt gyermekkorának játszóhelyéhez s a vén diófához, melynek sötét árnyában két, félig alásüllyedt kőkereszt szüleinek drága porait jelölé ki, de azért is, mivel ízlése, a mívelt körök és a finom élvezetek kedvelése mellett legkevésbé sem vesztette el fogékonyságát a természet szépségei s a falusi élet egyszerű örömei iránt.

Ah, Ameline nem szavakban, de kedélye és álmai által költő volt.

Szerette a megdöbbenést, melyet az erdő sötét homálya okoz, szerette a lebegő és ködös képeket, melyekkel a hegyi tájakok ege és a hegyi lakosok képzelődése benépesítve van, s kevés francia nő tudta csak tizedét is az Ameline kedvelte románcoknak, s kívüle tán egy sem volt, ki a természettani ismeretek mellett oly eleven s majdnem babonás érzékkel bírt volna a tündéres népregék szépségei iránt.

Ameline hároméves leányaért magányos óráit legörömetesebb nevelési munkák olvasásával töltötte, de midőn könyvét félretéve, dal fakadt ajkairól, s a kicsiny bölcsőben pihenő angyalját mindig új énekekkel ringatta álomba, s ez együtt szerette benne az énekes dajkát és a gondos anyát, és ő büszke volt, hogy gyermeke nem kénytelen ragaszkodását közte és egy idegen ápoló közt megosztani.

Ameline, bár gyöngé alkatú vala, férjeért, ki a vadászatot szerette, merész lovaglónak lőn, s a célt ritkán téveszté el, de midőn a meredek és szédítő szirteken hideg szívvel szöktetett át, a völgykanyarulatoknál, hol megcsendült az ebek ugatása, félve tekintett körül, hogy vajon nem néz-e reá az erdőrév, és ha egy remegő őzet vagy szarvast ejtett el, hetekig üldözte a szerencsétlen martalék vádló szeme...

- Ah, Cecilem - közbeszólék részvéttel és szelíd hangon -, én ismerem az erő és gyöngesség e tündérvegyületét, s a kegyed jellemében is fölitaláltam. Csak egy ilyen némberről mondhatta Balzac: angyal vagy szerelmed, démon képzelődésed, gyermek hited, éltés tapasztalásod, férfi elméd, nő szíved, óriás reményeid, anya fájdalomad és költő ábrándjaid által.

Cecil szemében könny, arcán lázas pír volt.

Megdöbbenem közbeszólásomnak rendkívüli hatásán.

De ő rejtélyes felindulását visszanyomván, mélan mosolygó ajkakkal folytatá elbeszélését.

A szegény Ameline-nak egy sokakkal közös hibája vala, melytől semmi élettapasztalás sem fogja elszoktatni a nőket, kik férjeiket szeretik.

Az ő akaratos fejébe tudniillik nem férhetett be azon eszme, hogy a férfiak hűségének tágabb határai lehetnek, mint a némberekének.

S Florestán, ki már negyven éven valamivel túl volt, szívéből szerette ugyan a húsz évet még el nem ért Ameline-t: de a nagyvilág fogalmai szerint elégnek tartá, ha mélyebb érzéseit számára tisztán megőrzi, anélkül, hogy kötelességeért az apró könnyelműségekről lemondani kelljen.

Ezzel a fiatal nő nem tudott megbarátkozni, s talán a hegyek közé rejtett régi kastélyt, a természet szépsége iránti fogékonyság nélkül is, inkább szerette volna a ragyogó társaságoknál, melyekben a férfiak neki hízelegtek; de Florestánt a nők különböztették meg.

Pedig mily balgaság hinni, hogy az idilli napok az ártatlanságai is, s a kísértés az alkalmakban s nem a szívben van!...

Cecil megpihent, hogy kedélyének ellágyulását beleplezhesse, s csak egy hosszú perc után folytató Ameline történetét.

183*-ben híves tavaszéj volt.

A hold gazdag sugárokkal borítja a láthatárt, de a szél végigsivalkodott a keskeny völgyek torkán, rángatta a fák lombjait, kifürkészte a szirtöblöket, s millió hangot csalt belőlök. És a csillámló felhők, mint a megvert tábor maradványai, melyek a dicsőséget és félelmet egyaránt nem tudják feledni, majd nyargalva oszlottak szét a láthatáron, majd ismét gyorsan gyűltek nagyobb csoportba, mintegy küzdésre készülődve.

Azon világos és nebelgő,³⁴⁸ azon zajgó és mégis ünnepi éj volt, midőn a kecskepásztor iszonyba vegyült kíváncsisággal tekint a várromokra föl, hogy láthassa a falszegleten a kicsiny gyíkot, mely egy perc alatt óriás sárkánnyá fújja magát, és sivító torkával a lázak, görcsök és ragályok anyagját terjeszti a vidéken el. Azon éj volt, midőn a vadász retteg a fenyérre lépni, nehogy a szilaj csikók nyakán élő koboldokkal találkozzék, és a házgazda sóhajtván fordul meg ágyában, arra gondolván, hogy az erdőbe terelt lovát még a hajnalszürkület előtt a szellemkép halálra fárasztják, és hosszú serényének oly tincseit, melyeket kötőfék helyett kezökben tartottak, soha többé kibontani nem lehet. Azon éj volt, midőn a várandó anyák rettegnek: mert ha gyermekök akkor születnék, kicsiny szívét könnyen magának jegyezhetné el egy álnok tündér, s az sohasem fogna többé földi örömök után dobogni.

Ameline talán e babonás félelem miatt összefogta kezét, s az éji lámpa halvány világa mellett egy feszületre tekintvén, imádkozott. A hajnalszürkület már derengeni kezdett. A szomszéd szobából, csak néhány órával előbb született gyermekének sírása hangzék. Ameline reszket, zokog s megint imádkozik. Könyörgeni akart anyai szeretetért, pedig az szívében megvolt; azonban esdő ajkai, mintha átok lenne, kimondani nem merték.

Florestán a kastély másik szegletében szintén álmatlanul tölté az éjt, s midőn már rég fölvirradott, még akkor is szobalámpája mindig égett.

Egy karszékbe ült a kandalló előtt, s a kialudt fenyőhasábok hamvait és széndarabjait piszkálta a vasfogóval, mintha a hideg tűzhelyen parazsat keresne, melyről ismét lángot éleszthessen.

Komornyikja végre belép a reggelivel.

- Mondd meg - mormogá redős homlokkal -, mondd meg a bábának, hogy hozza be... a *kicsinyt*. (Ezen szót: *kicsiny*, vontatva s arcán kifejezhetlen szorongással ejté.)

A csecsemő beviteték.

Florestán indulatosan sétált a szobán végig. Elfordította szemét az ajtó mellett álló bábától. De egy bős kíváncsiság gyötörte, s hosszas küzdés után a csecsemő arcára tekintett, reménytelenül, csüggedten, fűrészszőn, átszegzőn.

A kisdéd nyöszörgeni kezdett.

- Vigye kend hamar ki a szobából - kiáltá, kezével távozásra intve.

E percben nyargalt a szobába Florestán és Ameline hároméves leánykája, s az apa ezt szenvedélyesen ragadta ölébe, csókjaival hinté el, aranyfürtjeit simogató, s tündér kis kezecskéjét könnyezve nyomta ajkaihoz.

³⁴⁸ Itt: meglepő (székely tájszó).

Reggeli után Florestán elutazék, s midőn hazatért, Ameline még sokáig nem merte megmondani, hogy gyermekét, ki a Villemont-család nevét fenntartani van hivatva, szintén Florestánnak keresztelték.

8.

Ameline, hogy férje haragját csendesítse, kénytelen volt kisfiának elvitetésébe egyezni, s ez, mint mondták, a közelebbi faluból egy pórónőnek adatott szoptatásra. Komornája, kire az elvitel bízott, nem tért többé vissza, s ő csak néhány nap múlva tudta Florestántól meg, miként Ágnes, a komorna, ki úrnője iránti hűsége által a háznál egy nagy szerencsétlenségre adott okot, a szolgálatból kilépve, anyjához utazott Svájcba.

Ah, a nők szívét gerjedelmeik és indulataik özvegyével kettős talánnyá tette a természet, s ha abból az egyik rejtélyt legalább az, kit szeretünk, sejdíteni kezdi is, fennmarad a másik, melyet magunk sem tudunk érteni. Mi, szegény teremtmények örökké azon panaszkodunk, hogy nincs férfi, ki egészen felfogjon; de volt-e eset, melyben büszkék lehetnénk az önismeretre? A nő kedélyvilága hasonlít egy lángeszű költő fantasztikus művéhez, ki ösztönileg érzi a rendetlenül szétszórt képek szellemi összefüggését, s haragszik, hogy a közönség nem bírja csodás észropteit követni; azonban elégtelensége mellett mégis maga írta meg a legrosszabb bírálatot saját művéről.

Cecil oly fellegzett mosollyal, oly elfátyolzott és rezgő hangon ejtő ezen észrevételt, mintha szavai inkább az ő, mint Ameline keblére vonatkoznának, s én megint önkénytelenül emelem szemeimet fehér rózsá-arcára, melyről a vér és az idegek játéka eltűntek, hogy azon - mint egy tiszta papíron - semmi betűi ne legyenek a gondolatnak, melyet kerestem s a bánatnak, melyet keresés nélkül is reája följegyezve véltem látni.

Ameline, folytatá Cecil, Florestántól értesítette, az első percben örömet érzett a komornának, kit hűségéért gyűlölt, eltávoztása miatt; a második percben boldog volt, hogy férje iránti szerelmének feláldozhatja az anyai szeretetet; de a következő pillanatban már, mint a villám egy meggyújtott fát, az anyai érzés lángba borította egész kedélyét, hogy egyformán égjen és emésszen, míg az utolsó üszőknek hamvain hűl meg.

Mindig az öléből kiragadott csecsemő, mindig az idegen kezek hanyag vagy részvétlen ápolása, mindig a hosszú s tán évekre terjedő idő jutott eszébe, mely alatt nem lesz szabad őt maga körül tartani és hihetőleg soha, de sohasem anélkül, hogy ragaszkodása által férje szívét ne sértse, s hogy saját keblébe egy iszony, egy borzadás ne fészkeljen, melyet még a vérvonzalom hatalma sem tilthat ki.

Mellette volt, lába előtt játszott, s mosolygva emelte feléje angyal-arcát a kis Ameline, kinek szépségét a tündérek is irigyelhették volna; azonban mit használt ez a szegény anyának, ha távol vala másik gyermeke, a gyenge, az idomtalan és ah, a megvetett magzat, kit védelem alá venni, bár nem vala bűn, gyöngédtelenségnek tetszék.

Ameline a kellem, a ragaszkodás és hűség varázsával kívánt férje szívére hatni. Hízelt szeszélyeinek, szeméből előre kiolvasta vágyait, nem volt többé saját akaratja, nem voltak más reményei, más csengései, mint Florestánnak ajkán az öröm felvirradását látni. A női ártatlan tetszelgések semmi nemét használatlan nem hagyta, csak hogy kedveltebbé tehesse magát; mert hő szerelme által végtére a megtiltott anyai jogból legalább egy parányit vissza-szerezhetőnek vélte.

Ah, hiú törekvések!

Florestán most is még mindig becsülte őt, sőt voltak pillanatok, melyekben majdnem úgy ragaszkodott hozzá, mint egybekelésök első boldog napjaiban, de ha Ameline a házfedél és anyai gondok alól kidobott gyermekre célzott, tekintete éjsötétté, keble vaddá lőn, s hosszas ideig nem lehetett többé földeríteni.

Ezalatt havak teltek, s az élesebb lég és egy-egy lehullott levél az ősz közeledére mutatott.

Florestán a szokottnál hamarabb készült Párizsba.

Régi erélye, mely egy titkos szerencsétlenség tompító mákonya miatt el volt aluva, az úti rendelkezések közt ismét fölpislogott.

Úgy látszik, gyönyörrel gondol a távozásra, s kedélyére enyhítőleg hat menekülni a magános kastélytól, melyben a szórakozások helyét visszaemlékezések tölték be, és a házi élet örömpoharába keserű mérget vegyített egy rémítő óra.

Midőn pedig zokogó feleségét kocsira emelte, midőn a keskeny völgyek börtönéből megszabadult, s a gyors postalovak mindig közelebb röpíték Párizshoz, majdnem azon részegítő kéj és elragadtatás csillogott szemeiből, és égett arcán, melyet érez az, ki hosszas elzártság után a szabad légre vitetik, s nem hord többé kezén bilincseket, lelkén sötét gondokat.

Florestán a fővárosi multságba merült, s magával sodorta Ameline-t. Éles figyelemmel fürkészett ki minden alkalmat, mely a lelket kifelé vonja, a képzelődésnek idegen anyagokat ad, és a kedélynek nem enged a változó benyomások miatt elmélyedést.

Könnyen észrevehető volt, hogy még inkább vágnék nőjével feledtetni egy emléket, mint feledni azt.

De Ameline a színházban, a kivilágított termekben, a képcsarnokokban, a templom oltárinál és az álmok karjain csak egy gyöngy, egy elhagyott gyermeket látott s ennek hallá nyöszörgő hangját az opera-bálok víg zenéje közt, Haydn *Teremtés*-ében, Mozart *Requiem*-jében és Händel *Feltámadás*-a alatt.

Idegei mindig ingerlékenyebbek lettek, s arcán a kedélykór elvitathatlan jelei mutatkoztak.

S miként sejthették volna az orvosok betegségének okát? s hogyan gyógyíthatták volna?

Előttök minden megfoghatatlan vala; de azért vényeket nem kímélték, s a tudomány biztosságával most a meghülésben, majd a sok táncban, majd ismét egy ételben, egy ruhaváll halcsontjában vagy egy burnusz szabásában és egy bál atlaszcipőben³⁴⁹ találták föl a rosszullét valódi anyagját.

Florestán jól érté Ameline baját, s midőn ez gépies pontossággal vette be a gyógyszereket, néha elfordítá arcát, és szempilláira könny szivárgott.

Ő általában gyöngéd férj volt; bár egyszersmind önző és heves szenvedélyű.

Midőn tehát nőjét hervadni látta, keblében két ellenkező érzés közt makacs küzdés támadt. A szerelem és undor, egy sötét emlék kísértete s a szájalom nemtője nem hagyák pihenni. S ha volt, ki Ameline-t a kedélyingerültségben megközelíthette, az néhány hónap múlva Florestán vala.

Ezalatt a tél zajos élvei Ameline szerencséjére elnémultak. Az idő lanyhult. A tavasz első virágai az olvadó hóból kiemelték kék, fehér és veres fejcskéiket, s Florestán egy erőltetett mosollyal, mely szívének tán egy nyilallásába került, mondá:

³⁴⁹ Fényes selyemkelméből készült lábbeli (arab).

- Kedvesem, orvosaid friss léget tanácsolnak, s így hamar kell Párizstól elválnunk.

Ameline öröm és rémülés közt hallá e hírt.

Félt, hogy utazásról van szó azon ragyogó egü vidékekre, hol a fátyoltalan nap és balzsamos szellők az ideggyengeség ellen a gyógyszerár gyűlölt szerepét veszik át, s őt hosszas hónapokig fogják megfosztani a zord és barátságtalan hegyektől, melyek valamelyik rejtekében megtagadott magzata sínylik.

De a szekér mindig ismeretes helységek mellett vonult el, s Florestán bús-komoly tekintete s növekedő nyugtalansága sejteni hagyák, hogy útjoknak célja a vén kastély.

Ameline szíve összeszorult, mert már a határozó ponthoz értek.

Jobbról az országút Bidossa hídjá és Spanyolország felé vonult; míg balra azon járatlanabb ormok tüzték ki ködös és szaggatott éleiket, melyeknek oldala mellett szűk völgyek kígyóznak a kastély elé.

A szekér balra fordult, s Ameline reszkető kézzel szorítá Florestánét kebléhez.

Midőn a kocsis pattogó ostorral hajtott az udvarra, az alsó lépcsőn idegen alak jelent meg, ölében egy kiáltó színű rongyokba takart gyermeket hordva.

Florestán nőjének nyújtá karját. Arcán gyűlölet és fájdalom támadtak fel, egy nemes jellegű önmérséklés közé vegyülve, mely még visszatolatni nem akart, s a bős indulatok ellen, bár lankadó erővel, küzdött.

- Ah! - sóhajtá Florestán a lépcső előtt.

Az idegen nő, keblén a bábész gyermekkel, Ameline felé fordult, kinek reszkető karját mindig szilajabban szorítá magához a férj.

- Óh, hogy öleljem át gyermekemet! - rebegé Ameline kérőn.

Florestán, míg nője kezét lassan elereszté, átszegző tekintetet vetett a csecsemőre.

- Ah - súgta csüggeteg hangon -, ... őt még csak föl sem cserélték! De kinek is volna szüksége ily... ah, ily ocsmány békára?

Ameline, kinek férje kedves meglepetést akart volt szerezni, kőbálvánnyá lett, és csak miután Florestán már szobájába vonult, csókolá gyermekét meg, de nála is az anyai öröm elragadtatásába egy démoni iszony vegyült.

Emlékek ostromolták, borzasztó emlékek és omló könnycseppjei közösen voltak a szereteté s kétségbeesése!...

Másnap elhatározta, férje azon nagy öntagadásának, melynek a visszahozott magzatot köszönhet, a leggyöngédebb kíméléssel adózni.

- Ne lászon soha vele együtt. Az anyai szeretet minden jele szoruljon azon percekre, midőn a fekete szemű éjen és szellemin kívül senki sem tekint a halvány lámpafényre, mely egy elrejtett bölcső felett dereng!

Ily szándék erősült meg Ameline keblében.

És tündérszép leányát ezentúl is hálósobájában tartotta, de kisebb gyermekének a kastély legtávolibb szegletén rendezett egy szállásocskát, hova szárazdajkájával együtt költözteté.

- Miért beszéljek - folytatá Cecil álmatag arccal - a holdsugárzott és viharos éjeokről, melyeken Ameline szendergő fiát ölen ringatá, s ha a szélzuham az ablakra csapott, vagy egy véletlen

nesz zendült meg, félénken szorítá magához, mintha attól tartana, hogy irigy lelkek jönnek elrablására. Pedig nem a rejtélyes éj, de egyedüli ellensége a nyílt tekintetű hajnal volt, mely nevető mosolygásával az anyát az éktelen gyermektől különválasztá.

Csak annyit említek még, hogy a férj és nő közt hét hónap múlva fordult először elő a kis Florestánnak nem neve ugyan - mert ez sivár kitörésekre vezetett volna -, de sorsa.

- Úgy hiszem - mondá a gróf -, hogy már Párizsba költözhetünk.

Ameline szeméből egy könny szivárgott.

- Remélem, nem fogjuk magunkkal vinni... a kis szörnyeteget.

- Szent ég! - rebegte Ameline.

- Ott valakinek lába elébe botolhatnék, s megkérdehetné nevét.

- De - válaszolta a nő szepegve - a törvény szeme előtt és a te akaratodból is ő a Villemont-családhoz tartozik.

- Átok ezért a sorsra és gyengeségemre!

- Én legalább, bűnömön kívül, anyja vagyok.

- E történet, kedvesem, szép tárgy ugyan a romantikusok számára, de szalonainkban el nem beszélhető. Ott a kis szörnyeteg arca gonosz pletykákat hirdetne... ellened.

Ameline mélyen sóhajtott.

- S kételkedsz-e szavaimban?... Te szöke vagy, én szöke, sőt hajam még verhenyegre³⁵⁰ játszik. Ellenben tátosunk... ah, tekints helyettem a kis vadállatra, s mondd el: hogy néz ki?

A gyermek, ki felett vitatkozás támad, szerencsétlenségre, kondor fekete fürtű, sötétbarna bőrű, idomtalan száju és lapos orrú volt. Csak éjszínű nagy szemei s rendkívül szép fogsora enyhítették szabálytalan és beteges alakjának visszatetsző formáit. Különben még az anyai szeretet részrehajló ítélete szerint is csúf volt.

Florestán, midőn nője szavak helyett szünetlen zokogott, gyöngédebb hangon mondá:

- Kedvesem, ha híred, melyen szándékos szenny nincs s ha családunk becsülete nyom előtted valamit, ne hozz azon választás közé, hogy mikor erényed egy hívőre talál, körülünk ezer nevető támadjon.

Ameline nem mert többé ellenállani, s gyermeke a dajka gondjaira bízott.

Midőn ő szép leánykáját a kocsiba maga mellé vette, először érte egy új átkot, mely azon iszonyú meggyőződésből állott, hogy kegyelt magzatát a kitagadtért már kevésbé tudja szeretni.

9.

Cecil, mintha visszaemlékezéseit vagy a kedvetlen képektől, melyeket eddig rajzolt, elvonni akarta volna, vagy pedig rettegne a jelenetektől, mikhez most közelít, kezére ereszté fejét, s megpihent. De míg aranysárga fürtői hátrahajlott és átlátszó ujjai közt egyes felbomlott tekercsekben alabástromfehér, finom alkatú, teljes hullámkörű és még mindig fiatalon friss s rugonyos karjaira omlottak, ábrándos tűző emlék-szemeivel, lilimarcával - melyen a

³⁵⁰ Vöröses (régies).

hervadás apró nyomai kevésbé látszanak az éveket, mint a szenvedéseket vádolni - és epedő tekintetével, mely a nem ismert boldogságot s a rég megszokott lemondást a szív még ki nem halt érzékenységevel együtt fejezte ki... Cecil, ismétlem, e keresetlen, de művészi helyzetben annyira lelkem elé vezette Ameline-t, hogy elragadtatva sóhajtám:

- Ah, mekkora ereje van a *plasztikának*, s mily világosan tud értelmezni egy arcvonat, égő tekintet s gyakran még a hallgatás is! Amióta kegyed, Cecilem, Ameline történetét félbeszakítá, én sokkal jobban értem e nő jellemét, s még azt is természetesnek hiszem, hogy az anya csak akkor oszthatja szeretetét egyenlően meg, midőn kisgyermekére egyenlő sors mosolyog, különben az elhagyottért mindig kevésbé fog vonzódni a szerencséshez. A felnőtt gyermekekre nézve már e szabály ritkábban áll. Talán azért, mert a legtisztább gerjedelmekbe is az évek bizonyos önzést vegyítnek, s mentől tovább vagyunk a földön, annál több anyagi jön belénk.

Cecil fölemelte könyökéről fejét, és szemei kérdően fordultak hozzám, mintha kimondott eszméim mellett rejtett gondolatokat is keresne.

Egy néma perc után, mely alatt ő nyugodtabbá lőn, s én találgatások közt hanyattam - egy jeltelen küzdés után magunkkal, Cecil a házasszony figyelmével kezdé tea-asztalát rendezni, a füstölgő katlan csapján igazított, egy kevés forró vizet öntött a kannába, hogy a beletett teának nyers zamatjából elvegyen, s míg süttekkel, csemegékkel és szarvasgomba-pástétommal kínálgat, arca egészen derültté válik, s társalgásába annyi finom szeszélyt és kecsket sző, mintha előbbi lehangoltsága oly kicsiny felhő lett volna, mely a nőkedély egén néha csak azért szokott borongani, hogy gyors távozása által azt még sugárzóbbá tegye. De én minden erőlködése mellett észrevettem, hogy a kanna, midőn a teát csészémbe tölté, kezében valamivel inkább reszketett, mint nehézsége miatt kellett volna.

Cecil csak egy hosszú óranegyed után kezdett megint a félbehagyott történethez.

- Pár év múlt el - szólt összeszedett arccal -, s mi Villemont gróffal ismét a téli szezonban találkozunk.

Neje és a kis Ameline van vele.

A gyűlölt fiú, mint eddig, falun maradt.

Ez a világ szeme előtt nem is létezett.

A ház legbiztosabb barátai sem tudák, hogy a büszke Villemont névnek örököse van, ki azon címet hordhatja kocsiajtóján, melyet kétszáz évvel előbb egy bíbornok, XIV. Lajos korában egy főerdész, a régensség alatt egy lovászmester, s utóbb XVI. Lajos kedvelt kamarása, Randon gróf, kinek történetét ön minap beszélé el nekem, szóval tekintélyes s nagy befolyású egyének hordoztak.

Ellenben alig volt anya, ki titkos irigységgel ne nézett volna Ameline-re, gyönyörű leányáért, e tündéralakért, ki szelletibb³⁵¹, ígézőbb és megnyerőbb vala, mint egy költő leggyöngédebb álma.

Ah, mily felesleges irigység volt ez!

Vannak gyermekek, kik mintha egy más világból emlékeket, tapasztalásokat és érzéseket hoznának magukkal, midőn még a betűket alig ismerik, már nagyok s értelmesek.

³⁵¹ Szellőhöz hasonló, lélekben gazdag.

Vannak, kik a beható szellem mellett ép egészséggel bírnak, s mégis hasonlítanak a forró égővből hozzánk átültetett virághoz, mely oly harmatcsepptől, mi másnak üdülést adna, s azon tavaszi meleg szellőtől, mely az egész természet keblét fejté ki, elébb friss nyílásnak indul, s aztán rögtön elhervad.

Ezen csodálatos lények, kiknél, mint a talált kincs, a belátás nem szerevezve, csak meglelve van, kiknél a növés lassabban halad, de az arc jellegén, a gyermekévek fátyolán át már egy későbbi életkor kiképzett formái láthatók: ezen kecses és komoly, vidám és méla tündérek, kik bábjaikkal a költészet nyelvén beszélnek, gyermekjátékaikba az ifjúkor ábrándait vegyítik, és kicsiny székeiken szótlanul ülve, míg az ért korúak társalgása foly, bár figyelni sem látszanak, mindent felfogtak, éreztek és megítéltek; ezen az égből leszállt és a földet egy perc alatt ismerő angyalok, kiknek mosolya körül is egy rejtélyes felleg lebeg, nem szoktak sem hosszasan élni, sem ha beteg fejecskéiket s forró arcokat vánkosaikra hajtják, hosszasan szenvedni. Életök meseszerű, természetök talány, kimúlásuk véletlen...

Ilyen volt a kis Ameline.

S ha anyja az üldözött fiú mellett elég gonddal vigyázott volna reá; ha a megvetett miatt maradt volna elég szíve a boldog számára is, akkor könnyen sejthető, hogy még bizonytalan, melyiket kell előbb féltetni: a szerencsést-e a kaján végzettől, vagy az elhagyottat Florestán gyűlöletétől?

De ő - mert a szülék részrehajlását az ég büntetlen nem tűri - a veszély előérzését, mely az anya keblében a komoly pillanatok közt mindig megrezzen, elveszté kisleányára nézve.

Midőn Ameline-ja rosszul érzé magát betegségében, minthogy az eleinte egyedül az üterek teljesebb dobbanása és némi izgatottság által jelentkezők, csak egy kevés lázat látott... más semmit.

Az orvos szintén aggodalom nélkül vala.

És az anya, kinél a szeretet jóserőre nem emelkedék, a kórágymellett virrasztott, de míg beteg leánya csendesesen pihent, az ő gondolatai hegyeken és rónákon túl egy hótakart fedelű vén épület sötét szobájában bolyongtak, hol a hidegtől reszketve, nyitott szemekkel, nyöszörgő ajakkal és szennyes rongyokba félig takarva hevert a kitaszított fiú.

- Ah, a szerencsétlen! - sóhajtá Ameline a kis Florestánról képzelegve, midőn mellette alvó leánya felébredt, és suttogó hangon mondá, hogy szomjazik.

Ameline egy poharat tartott eléje, s a beteg kinyújtá kezét, de a távolságot már nem tudta többé eltalálni, és ujjai tétovázva jártak a légbe.

- Szent ég! ez agygyulladás! - rebegte a halvánnyá vált anya, és székébe visszaesve egy percig mozdulatlanul ült, mint a halott, s aztán tántorogva, eszelősen rohant a szobákon át férjéhez, hogy felköltse s az orvosért küldjön.

Késő volt minden.

Harmadnapra a kis Ameline a terítőn vala...

Cecil egy égő könyűt törölt szeméről le, s hogy kérdésekre ne adjon nekem időt, gyorsabb hangon folytatá beszélyét.

- Az anya érzéseit, kit az önvád és a veszteség fájdalma ostromozott, nem fogom rajzolni...

Florestán a végpercig lehetlennék hitte leánya halálát.

Midőn pedig ezt már az élet elhagyá, őt bánat helyett őrző dühösség rohanta meg.

Öklét összeszorítva járt a szobában, és szünetlenül átkozá a sorsot, az eget, a gondviselést, mely kegyetlen bosszúból ragadta a földről el a Villemontok utolsó sarját.

Mert Florestán e gyászesetet családjá és a végzet közt régóta folytatott harc utolsó fejleményének tekinté, melyben nem az elvitt zsákmány, de a széttört fegyver s a legyőzetés eszméje volt kétségbeejtő.

- Elsöpörtetnek a föld színéről a Villemontok! - sóhajtá. - Én zárom be névsoraikat! Íme, a megtorlás! A fejsze, mely Bastille hídjának láncait széttörte, hóhérbárd lett a sors kezében, s egy Villemont bűnéért az ártatlan maradékok életét oltja ki, mintha a család, mely magáról egyszer megfélemedezik, könnyelműségével a fennmaradás jogát játszotta volna örökre el. És az embereknek mégis eszökbe jut az égre tekinteni!

Florestán a halott-teremből, míg a koporsó ki nem vitették, meg sem mozdult.

De mihelyt a temetésnek vége volt, kerülé az egész házat. Zajos élvezetekbe merült. Éjeket töltött kétértelmű egyének közt. Szerencsejátékokra veté magát, gondatlanul kockáztatott nagy összegeket, s ha rendes jövedelméből nem telt, uzsorásokhoz folyamodék, oly hidegvérrel, mintha vagyonát, melyet első nőjétől nyert, kötelessége volna mentől hamarabb juttatni idegen kezekre.

- Miért fukarkodjam? - mondá néha Ameline-nak. - A kétmillió frank, melyről még rendelkezhetem, halálunkig tartani fog, s gyermekem nincs. Egészen más volna, ha a kis Ameline élne! Óh, akkor, ameddig csak helyzetem engedné, takarékosagra törekedném. Úgyis szándékom vala Letournier gróf birtokát megvásárolni. Nemde többször mondtam ezt neked? Aztán az új uradalomból majorátust³⁵² csináltam volna a kis Ameline számára, midőn jegygyűrűt vált. Mert semmi kétségem, hogy a király, bár a burzsoázia teremtménye, megengedte volna leánykám férjének: a fiágon megszakadt Villemontok grófi nevét és címerét átvenni... Mily hiú álmok! Egyetlen magzatom meghalt, és sem majorátusra, sem takarékosagra nincs többé szükségünk.

Ameline szíve görcsösen szorult e szavakra össze; mert érzé, hogy Florestánnak a természet törvényei szerint nincsenek ugyan kötelességei azon lény iránt, ki nevét hordja, de a kedély igényeiből kellene lenni gyöngédségének nője iránt, ki hozzá, a látszat dacára is hű volt, s kiben ily nyilatkozatokkal az anyai érzés sértetik meg...

Később Florestán még sötétebbé vált.

Fájdalmát egy régi barátjának családöröme okozta.

- Csak képzeld, Ameline - mondá indulatosan -, a vén Jerome még elég kíméletlen volt keresztelőjére hívni meg. Éppen most vettem ügyetlen levelét, melyben örömének nincs határa. Úgy tombol, mintha leitta volna eszét.

Ekkor darabokra szakítá Jerome billettjét.

Jerome, ki apai boldogságával e sivár jelenetre okot szolgáltatott, szintén régi családból származott, s a forradalom alatt, miután testvérei nyaktilón véreztek el, Koblenzbe emigrált, honnan osztrák szolgálatba állván, Florestánnal egy ezredben katonáskodott. A Bourbonok visszahelyeztetésekor pedig hazájába tért, hol csakhamar magas államhivatalokba lépett, s Florestánhoz, kit többi barátai felett különböztetett meg, a legáldozóbb ragaszkodással viseltetik. Jerome hatvan évét töltötte be, s családjá benne megszakadt volna, ha tizenhat évi magtalan házasság után végre az ég egy figyermekkel nem áldotta vala meg.

³⁵² Hitbizományra vonatkozó öröklési elv, mely szerint a birtok a mindenkori birtokos legközelebbi fokú rokonát vagy az azonos fokúak közül az idősebbet illeti meg (latin).

S Jerome ezen szerencsése sérté Florestánt, ki eddig az idegen örömek iránt is részvékeny volt, és régi pajtásait, kikkel együtt ette a száműzetés kenyerét, testvéreinek tekinté.

- Ha nem akarod őt meglátogatni - szólt Ameline, férje neheztelését csillapítani akarván -, legalább írd néhány barátságos sort hozzá.

- Talán gorombaságaért? - kérde Florestán élesen.

- De mivel bánthatott meg ő, éppen egy meghívó levélben?

- Talán nem elég sértés-e maga a meghívás? Mit keressek én, kinek családja kihal, mások büszke örömeinél?

- Szegény kis gyermekem! - sóhajta Ameline, az elhagyott fiúra gondolva.

Leírhatlan volt e szavakra Florestán haragja.

- Ah, az utálatos alak, a fertelem tömlője, az idomtalan kis szörnyeteg! - kiáltá Florestán. - Ő él gyalázatunkra, míg kedves Amelinám a sírban! Minden lélegzése egy napot olt ki életemből... S csodálatos, a törvény örökösödik vagyunk felett, a bírák elítélik a tolvajt, ki egy zsebpendőt oroz, bélyeget sütnék a váltóhamisító karjára, és a zsiványt börtöneikbe zárják. De neki, a kis ördögnek, szabad a Villemont nevet elcsenteni, szabad pénzt követelni tőlem, örökösödést utánam, helyzetet a társaságban, becsültetést a világtól, és szabad majd idővel még egy *pairség* felé is vetni szemeit. Őt védelmezik intézményeink, becsületről fogalmaink, s azon ház neve, melyet beszennyez. Óh, Ameline, mikor szűnik meg az átok, mely kettőnk könnyelműségét sújtja!

Florestán könnyezett, Ameline sírt; de a férj és nő egészen ellenkező okokból.

E perc óta Ameline rettegve gondolt azon napokra, melyek a fővárosból egykor oly kedvelt hegyei közé viendik.

Pedig már a párizsi évszak, melyben a rang és vagyon emberei még a falutól félnek, végéhez gyorsan közelített, s két vagy három hét alatt Florestán hazautazásának szokott ideje beáll.

Ameline megnevezhetlen aggodalmaktól izgatva, önként lemondott a vágyról: nyomorban sínlő fiát látni, s bár titkon, ápolhatni. Örömet szánta reá magát: még hosszasan idegen kezekben hagyni ezt, csak hogy Florestánnal ne legyen addig egy fedél alatt, míg annak mostani dühössége és fájdalma tart.

Késlelteté tehát készülleteit. Mindig lelt okot még valamivel tovább mulatni Párizsban, s midőn már a nyár is nyakukra jött, és a nagy hőség kiállhatlanná vált, egy észak-németországi utat beszélt férjére.

Ameline könnyebben csak akkor érezte magát, szabadabban csak akkor lélegzett, mikor a Balt hullámai először tűntek szemébe, s azon kicsiny tengeri fürdőhöz érkeztek, hol az orvosi rendeleteknél fogva néhány hétig kelle tartózkodniuk.

10.

- A Párizstóli távollét - folytatá Cecil - rendre változtatni kezdé Florestán hangulatát.

Dühe csillapult. Kedélyének szilajabb kitörései s azon tartalék nélküli percek, melyekben nője iránt minden gyöngédséget levetkezett, ritkábban kerültek elé.

De a hevet fásultság, a fölforrást dermedés, a dacot és makacs elégtelenséget tompa nyugalom követé, mely csendje és sötétsége által rémített.

Nem átkozta többé az eget, a gondviseléssel nem perelt; azonban hidegen fordult el azon élvezetektől is, mikben előbb ha nem is örömet, legalább szórakozást talált.

A társaságokból lassanként kimaradt.

Még a szerencsejátékok sem ingerlék, s ha néha eszébe jutott, hogy neki mint családtalannak szükségtelen a pénzt zsugorgatni, akkor teli marékkaal dobta magától el vagyonát, de mind oly célokra, melyek legkisebb érdekekkel sem bírtak, és elméjének semmi fáradságot, kedélyének semmi mozzanatot nem okoztak.

A tökéletes csend és tétlenség volt egyedüli vágya.

Szobájába zárkózék, gyakran hetekig reggeli öltözetében maradt, s a pusztá órákat, melyek, mint a szirten az esővíz, lelkében semmi nyomot nem hagytak, olvasás vagy munka nélkül engedé elvonulni.

Apátiája akkorára fejlett, hogy az idő telesét is csak a lég nevezeteseb változásain vette észre.

- Kedvesem - szólt egykor nőjének elmosódott s kifejezés nélküli arccal -, szobámban hűvös kezd lenni, ablakomból a tengeren nagyobb hullámokat szemlélek, a szél inkább zúg, mint eddig, a fecskék együtt röpkedtek a partok felett, s téged őszi meleg kendővel láttalak hazajönni. Talán a fürdői szezon végéhez közelít?

- A vendégek nagy része már elment - mondá Ameline.

- Úgy mi is utazzunk tovább.

- Éppen ezt akartam javasolni, mert néhány hetet a rajnai vidéken töltve, a maga idejében érkezhethénk Párizsba vissza.

- Párizs, Párizs! - sóhajtá Florestán. - Mi vihetne Párizsba minket? Mi közünk Párizs élvezeteihez? Én megvénültem, s nálad a szív nem fiatal többé. Menjünk haza telelni. A repedezett kastély, zord völgyeink, a vad vízesések s a kénköves tó, mely egy megholt tűzhányóhegy sárga szemfödele, inkább talál kedélyemhez, mint azon összehordott kőhalmok, melyekben az embereknek fájdalmaik közt mosolygani, nyájasságaikba bűneiket takarni, szerénységükbe becsszomjukat öltöztetni, komoly arcukkal léhaságaikat fedni és szemeik örömsugáraival - mint egy fényes email³⁵³ a durva ércet - szívök fásultságát kell kicicomáznia... Te, Ameline, azt hiszed, hogy ha más nem, legalább leánykám sírja vonhat Párizsba, de én tudom, hogy könnyeimnek, melyeket hamvai felett ejtenék, legmelegebb cseppjei a kevés hevet, mely szívemben még éretted és a világért gerjed, mind magokkal vinnék. Óh, az ember gyarló teremtes, mikor imádkozik vagy vétkezik egyaránt. Minden csak máz rajtunk, mely gyöngeségeket von be. Bűneink nagy része túlhajtott erény, erényeink nagy része magát ki nem nőtt bűn. Játékszerei vagyunk ellenszenveinknek, melyek megvakítnak, és közönyünknek, mely érzéseink lángját oltja ki, hogy a sötétségben szellemünk elaludjék, és szívétlenség által butákká váljunk.

Ameline nem örvendhetett annyira Florestán kívánságának, mint leveretve volt a sivár eszmék miatt, melyekkel azt támogatá.

Ah, mint ki kellett sarkaiból forgatva lenni egy könnyelműségre hajló, de erős érzésű világfi jellemének, míg ily nézeteket sajátíthatott el!

³⁵³ Zománc (francia).

Florestán e naptól kezdve minden reggel ismétlé, hogy haza akar indulni, anélkül, hogy távozásra legkisebb készülteket tenne.

Végre Ameline, ki eddig szenvedőlegességre volt szoktatva, belátta, miként ezentúl neki kell mozdítani és ügyelni, különben Florestán apátiája miatt semmi sem történik, s a tél nyakukra jő, még mielőtt a fürdőből elindulnának.

Átvette tehát a házkormányt, s férjét, ki figyelem és részvétel nélkül járt-kelt, midőn az első hó lehullott, már a vén kastélyban annyi kényelem közé helyezé, mennyit egy jóformán elhanyagolt laknál néhány nap alatt rögtönözni lehetett.

Florestán panasz és öröm nélkül élt.

Kastélya reá nézve leginkább csak dolgozószobájából és egy kis hálóteremből állott, mert többnyire elzárkózva vala, s néha még ebédre sem ment ki. Vendégeit, kik a szomszéd helységekből látogatására jöttek, oly udvarias hidegséggel fogadá, hogy kevésnek volt kedve a megkezdett viszonyt tovább fűzni.

Őt nője sem látta mosolygani.

Arcán komor merengés ült, melyet benyomások és érzések nem zavartak fel, eszmék és eltökélések nem világítottak meg.

Csak egy hozta ki közönyösségéből, ha tudniillik a kis Florestán hangját hallá, csak egy okozott arcán színváltozást... ha e kitaszított gyermekre nézett.

S pedig pártos képzelődése, mely szíve ellen esküdt, gyakran tévedt a kitaszítotttra, és ezt csodálatosan kötö össze minden balesettel, minden szerencsétlenséggel vagy veszéllyel.

Midőn komornyikja beszélé, hogy a várrom mellett valamelyik erdőcsősz egy fiút lőtt meg, ki a száraz harasztok közt, hová egy róka vette magát be, piros bogyókat keresett, Florestán sóhajtva mondá: - *Neki* szeretni kellene a vöröst, s mégsem jár bogyók után!

Ameline érté, hogy ezzel a kitagadottra volt célzás.

Midőn a kastélykertben a kisfiú, ki gyenge alkata mellett is sok testi ügyességgel bírt, egy jegenyére mászott, s Ameline aggódva szólítá le onnan, Florestán meghallván az anyai félelem szavait, a teraszra lépett, s kéljelgő tekintettel méregette a fa magasságát, s csak akkor sötétült arca megint el, mikor a megrémült és kapkodó gyermek az alsó ágakra érkezék.

Egy szép, téli nap pedig Florestán, szokása ellenére, a szabad légre ment, s lassan sétálva az udvaron végig, a kapuhídnál nőjével találkozék, ki éppen beteg majorosnéját látogatta meg. Ameline-t karon fogta, s együtt tettek néhány száz lépést a keskeny hegyi út torkáig, mely a meredek bércekről esőmosások által lesodort szirtdarabokkal volt lepve. Midőn innen visszafordulni akartak, Ameline elsikoltá magát. Florestán körültekint, s a csalitos ösvényen, mely a magasról ereszkedett le, meglátja a kisfiút, egy felszereletlen és tomboló öszvér hátán. A gyermek észrevehetőleg zavarban volt, s a súlyegyent alig tartá.

- Ha! Ha! - nevetett fel Florestán. - Ez az öszvér - mondá palástolatlan örömmel -, ha most hátulsó lábával kirúgna ő a délceg állat nyakán átbukván, homlokát vagy feje lágyát egy éles kőre ütné. Hüm, hüm, neki jobb lett volna számárra ülni.

Tudatik, hogy a számár, midőn felbőszül, mindig hátulsó lábával szokott kivágni, s ilyenkor a nyakán átesőt, ha teheti, nem hagyja a földön anélkül heverni, hogy legalább egyszer meg ne rúgja.

Ameline vére szívére tódult, s azt majdnem szétrepeszté. Kiragadta kezét Florestán karjából. Fia elé nyargalt, kinek sikerült az ösvérről leszállni. Kebléhez szorította azt, s könnyeivel, csókjival és szelíd dorgálásával halmozá.

Most először esett neki jól azon veszélyes gondolat, hogy férje jelen van, kénytelen az anyai szeretetnek a nő szerelme feletti győzedelmén éles s megalázó fájdalmakat érezni.

Florestán karját keresztbe fonva, halálsápadtan, mozdulat nélkül, merően állott, hasonló a szoborhoz, melyet az útra azért emeltek, hogy a reátekintő egy nagy veszélyre figyelmeztessék.

Ameline a fiút kezén tartva ment férje előtt el, és szemét férje felé sem fordítá. Indulatos vonalain dac és lenézés uralkodott.

De midőn a kapuhídhöz ért, ösztönileg visszapillantott.

Férjét még azon helyzetben látta, melyben hagyá.

E megkövült nyugalom, e lebűvölt mozdulatlanság, mint a hideg légvonat, mely a felhevült arcra egyszerre csap, Ameline testét reszketésbe hozta, s ő köpenyét összevoná, mintha valósággal a külső légmérsék hatna rá, s gyors léptekkel sietett haza.

Ekkor szobájába zárkózék, s fölemelt kezekkel és könnyes szemekkel esdeklék az Isten irgalmáért.

Könyörgésének értelmét maga sem tudta.

Talán azt kérte az égtől, hogy miután fiáért meghalt leányát elég hön nem szerette, ne süllyedjen szíve még egy nagyobb bűnre, hogy most férjét kezdje gyűlölni... ismét fiáért.

Imádkozása kedélyét lecsillapítá, de amit ébren elfeledett, az álmában néha előkerült. S ő éjenként hallá még Florestán gúnyos kacaját, látta a bőszt ösvér serényébe kapaszkodó gyermekét, s démoni ajkak ismételték: mily öröm volna, ha a kis szörnyeteg fejével az éles kőre esnék.

Ah, a lélekbúvárok még soha elég figyelemre nem méltatták az álmok titkos hatását érzéseink fejleményére, kedélyünk irányára jellemünk elhajlásaira!...

Egyébiránt, mondá Cecil, előadásában kevés ideig megpihenve, Ameline inkább nyert, mint veszített a most említett család-jelenetecske által; mert férje soha többé gúnyosan vagy kárörvendően nem célza a kisgyermekre. Hihetőleg régi gyűlölete még nőtt ugyan, de legalább kitöréseiben mérsékelte; s ez a szegény Ameline-re nézve több volt, mint amennyit remélni merészlett.

Később Florestán, rögzött apátiája mellett is, annyira uralkodott magán, hogy arcának kinyomata semmit sem változék, ha a fiú véletlenül eléje lépett, vagy pedig szobaablakai körül normandi népdalokat füttyölt, s közben a rigótól kezdve a varjakig minden madár hangját utánozá.

Úgy látszék, hogy Florestán feladatul tűzte: a szerencsétlen gyermek létezését is tökéletesen *ignorálni*, s ezen szándékában naponként haladott.

Míg ily örömtelen helyzetben valának Ameline és férje, azalatt a család pénzügyviszonyai is nevezetesen zavarba jöttek, mert a kisleány halála után Florestán könnyelműen lépett a legkárosabb köteleztetésekre, tőzsérek és hajhászok kezébe esett, s mi még mindennél rosszabb volt, mostani apátiájában távoli fogalma sem vala ügyeinek valódi állásáról.

Ameline-nak kellett tehát Párizsba menni, hogy amit lehet, rendbe hozhasson.

Különben is - miután Florestán állandóan falun akart lakni - fővárosi szállásukat fölmondották volt, s a kiköltözés az arisztokratikus fényűzéssel bútorzott termekből, bírt annyi fontossággal, hogy a házasszony személyes felügyeletét óhajtották tegye.

Ameline majdnem két hónapot mulatott Párizsban, s mindent kielégítőleg hozott rendbe.

Midőn végre hazaindult, már a tél elmúlt, és a tavasz kezdetének nedves, esős napjai beköszöntöttek.

A szekér lassan halada, néhol árvizek tartóztatták fel. S midőn Ameline az utolsó állomásra ért, a láthatár megszürkült, és csak néhány méla csillag világított sötét útjára. S pedig ő menyegzőjének évnapját - mint Florestánnak írta - okvetlenül otthon akarja tölteni. És már most csak négy óra van e családi ünnep napjából hátra! Ameline az aggódó kocsist, ki a feldőléstől rettegett, gyors haladásra ösztönzé, mert legalább egy órát az évnapból meg akart nyerni. A kocsilámpák meggyújtattak, hogy - mint rendesen történik - kétes és rövid vonalú fényökkel még nagyobb zavarba hozzák a kocsist, ki maga is csodálkozik, hogy még a bakon ül s nem tíz öllel lejjebb egy mélység fenekén, vagy pedig azon iszapban, melyet a vadvizek hordottak a hegyi út árkaiba.

Ameline alig sejté a veszélyt.

Gondolatai másfelé tévedtek.

Felső öltözkét szorosabban vonva magára, a kocsi szögletébe húzódék, s mintha a sötétből, mely ijesztőn tátongott körül, halottak gombolygának ki, és szétszaggatott ábrákat összealakítanak... rendre képzelődése elé léptek a lefolyt időknek minden egyes élményei és szenvedései... hű, de az emlékezet tündéri félhomálya miatt még fantasztikusabb körrajzokban.

Előbb házasságának négy boldog évét látta, azon kéjből és meglegedésből, azon szívdobbantó örömek- és kedélyes házi csendből szőtt időt, melynek paradicsomi egét csak a féltékenység apró fellegei fátyolozták néha el, hogy a más percben még mosolygóbbá tegyék.

Ezután, mint a napfogyatkozás, mely a végítélet félelmét veti a lélekre, előállott egy sötét fél óra, hol két könnyelmű ötletből az önvád, a bűn, a földült élet fűriái - a sötétség és alvilág gyermekei rajzoltak szét...

Ameline megborzadt.

Szerette volna képzelődését, mely a komor visszaemlékezésekhez tévedt, feltartóztatni, de ez már lehetetlen volt. S neki a kocsiszögletben a hat későbbi év szenvedéseit és megaláztatásait a legkisebb részletekig ismét átélni kellett. Semmi nem lőn elfeledve. Minden megelevenült, s éles benyomást hagyott hátra.

Honnan támadt emlékezetének ezen iszonyú pontossága, miért ostromolja a múlt, miért zár ki bármily más gondolatot, s miért borul kedélyére megnevezhetlen keserv? Ameline maga sem tudta érteni.

Határpontjához ért-e egy korszaknak, mely többé hasonló jelenetekben nem újul meg? Mily órák, évek várnak reá? Reménnyel mosolyogjon-e, vagy kétségbeeséssel nézzen-e feléjük? Mit rejtenek keblökben? Örömet-e vagy elfásulást? Mire fog virradni esküvőjének jövő évnapja? S miként fejezi be magát a mai?...

Sejtelmek kezdték Ameline szívét szorongatni, midőn a kocsi, anélkül, hogy elébb észrevette volna, a kastély kapuhídjához érkezett.

Ameline szeme férje ablakára fordul.

Az sötét volt.

- Ah, ő nem vár, pedig tudta, hogy okvetlenül meg fogok érkezni - sóhajtá, fogékonyabban a neheztelésekre, mint eddig.

Ekkor tekintete az egyetlen világított ablakhoz suhant, amelyből bágyadt lámpamécs sugárzott. Fia szobájáé volt.

- Ah, mit jelent ez? Hogyan, nem alszik ő most, ily későn?

Ameline szíve erősebben kezdett dobogni.

Gyorsan szállott ki a szekérből, s mielőtt a cselédek eléje gyűlhettek volna, gyermekéhez sietett...

Cecil e szavaknál megakadt, s melle erős és szaggatott lélegzetet vőn.

Feszültebb figyelemmel hallgattam.

De kedves elbeszélőném ajkszegletén ideges rezgés mozzant meg, arca sötét lőn, s szeméből mély fájdalom sugárzék.

Vagy csalódtam volna-e?

Nem, Cecil most megindulását elleplezni sem akarta.

Ez sikertelen is lett volna.

11.

- Ameline - folytatá Cecil, a kivilágított ablakú szobához ért.

De az ajtót zárva találta.

Zörgetett hosszasan, nyugtalanul, megnevezhetlen félelmek közt.

Végre mozgást hall és nehéz, lassú csoszogást, mely a fapapucséhoz hasonlított.

A zár nyikorgva felnyílik, s előtte állott egy vén banya öltözetlenül, álmas szemekkel, látszék, hogy a zajra ébredett fel.

Az ágyban pedig aléltan hevert a kisgyermek.

S a szobában oly hideg volt, mint künn.

Kétségkívül napok óta nem fűtötték.

Ah, vannak történetek, melyeket röviden elbeszélhetnénk, anélkül, hogy a hang torkunkban az iszony miatt megfagyna, de a benyomásokról, miket azok, míg rendre megtudatnak, egy anyai szívben okoztak, csak az érzéketlenek szólhatnának, kiknek szavok a szeretet vértanúskodásainál szentségtelenítés.

Én egyedül azt említhetem, hogy míg a nő, kire a kis Florestán évek óta bízva volt, testvére lakadalmáért hazament, a gyermekre szánalomból a cselédség ügyelt fel, s leginkább az, ki más szolgálatra különben sem volt alkalmas.

Eközben a szerencsétlen kisdéd főfájásról panaszolt, torka gyulladt vala, testén kiütések látszottak, forrósága volt, s mert különben sem fázott: miért fűtöttek volna be?

Később úgyis eltűnt bőréről a verhenyeg szín. Nyolc vagy tíz nap alatt egészen eltűnt. És szabadra is lehetett őt már vinni. Csak néhány óra óta kezd megint nyöszörgeni.

Ennyit hallott Ameline, de eleget, hogy mindent tudhasson. Elhagyott gyermekén a skarlát visszaütött...

Rendeleteket tett, orvosért küldött, s a zajra, mely a kastélyban támadt, a férj is meggyújtá a lámpáját, és a kandalló vitor tüze mellett ült, tompa tekintettel, lehangoltan, sötétben.

- Szent ég! - kiálta belépő nője. - Miért nem tudósítottál rögtön? Miért nem tudósítottál mindenről?

- Kedvesem - szólt Florestán mentegetőzve -, kétszer írtam neked, s utolsó levelemben, mely elindulásod előtt már Párizsba érkezhett, házunk legcsekélyebb dolgai is előfordultak. Vagy nem volt-e benne még az is, hogy az én szép fekete agaramat, melyet Warclif lord ajándékozott, a szérűben egy menyét megmarta, s hogy a te kedvelt búbos galambjaid közül kettőt vitt el a fülesbagoly, mely udvari kápolnánk romjai közt lakott? John, a kis groom³⁵⁴, ki egy macskánál ügyesebb, másnap fölmászott a dűleveg harangláb alá, s megfogta a galambgyilkost. S nem írtam-e, Ameline, neked még ezt is meg? Nem igyekeztem-e kedvedért magamat hanyagságomból kivenni?

- Örök Isten!... De gyermekemről miért hallgattál? - szólt Ameline, sűrűn omló könnyűkkel szemében.

Ekkor a nagy falióra ünnepi hangja megkondult, s jelenté az éjfélt.

Florestán minden ütésre megrezgett; az utolsóra pedig tenyerével eltakarta arcát, és sóhajtá: - Óh, Ameline, miért teszel szemrehányásokat éppen menyegzőnk évnapjának végpercében és éppen *érette*?

- Florestán! Ha irántam a szeretetnek csak egy szikrája él szívedben, akkor értesítettél volna az ő betegségéről.

- Ameline, ugyan, hogy tehessem be valaha magamat azon csodálatos, azon beteges hangulatba, mely a tiéd? Te mintha ellensége lennél jó nevednek és családunknak, kebleden melengeted a kígyót, mely mérges nyelvvel mindig tévedéseinket fogja sziszegni. Te a bűnt, melytől legalább érzéseid tiszták, a világnak felmutatni akarod, hogy létezése felől senki sem kételkedjék. Te szeretettel csókolod meg a gyalázatot, mintha mondanád: íme, az én véremnek vére, csontomnak csontja! Lássátok őt, tekintsetek reá!... Édes nőm, ez egy lélekbetegség. Előbb kigyógyulnod kell belőle, hogy megérthesd: miért írtam galambjaidról, és *róla* nem.

- De tudod-e, Florestán - kiálta Ameline indulatosan -, hogy a szándékos hanyagság, melyet az ő terhes betegsége körül tanúsítottál, erkölcsileg és minden nemesebb kedélyű előtt felelőssé tesz haláláért?

- Ah, bah! Én nem mondtam a cselédeknek: hanyagoljátok el őt!... Vagy tán betegápolójává kellett volna lennem? Ameline, te különösen lény vagy... érthetetlen, talányos, természetelleni, magadat és mást kínzó... S csakugyan meghal ő? - kérde később Florestán, suttogva, élénk arcvonalokkal, mohó és fürkésző kíváncsisággal.

Ameline szíve megfagyott e tekintetre, e hangra, s férjét odahagyva gyermekéhez rohant.

Ő a beteg szobájából többé ki nem mozdult, míg annak kínos szenvedései tartottak, míg a halálangyal nem lépett a kórág mellé, míg a könnyel áztatott vánkoshoz nem hajolt, míg vázujjával nem érinté a kicsiny szívet, hogy meghűljön, míg a reszketeg ajkáról fel nem szívta az utolsó lehet.

³⁵⁴ Lovászfű, inas (angol).

A temetés, folytatá Cecil tompa hangon, egyszerű volt, családcímerek és összecsiszított nép nélkül.

A gyermek egy kies völgyben nyugszik, mely legvirágosabb tavasszal, s fájáról legtöbb hervadt levél hull ősszel.

Azon perc óta, hogy az orvos, ki után Ameline küldött volt, sötét arccal járt a gyógyszerek körül, s nem akart - mint szándéka vala - másnap estére hazamenni, Florestán kedélyén nagy változás történt.

A cselédek, hetektől fogva, ekkor látták őt először lovagolni.

Szeretni kezdé a szabad léget.

Haszonbérllőivel egy dudvás föld fölszántásáról értekezett, s vadászát kikérdezé az erdőrészek felől, melyekben inkább tanyáznak az őzek és szarvasok.

A temetés utáni napokban szomszédait látogatta meg, s midőn lovagostorral kezében először nyitott Ameline öltözködőszobájába, éppen egy negédes dal végsora lebbent ajkairól tovább.

- Kedvesem - szólt derűlen -, ma gyönyörű idő van. Az ég fellegettelen, az ösvények megszáradtak, a föld virít, szél nem fű, az utak könnyen járhatók, s mily szép lenne, ha délre meglepnők Boissy asszonyságot, kit ily szívesség legalább egy hétig boldoggá tenne. Tudod: ő hiú a régi családúakkal való barátságos viszonyra, s bár nagyapja csak gyertyamártó volt, atyja már a Vendée-ban³⁵⁵ harcolt, és fia tekintélyes legitimista. Ameline lóháton akarsz-e menni vagy szekéren? Kár lenne a mai kedves napot nem használnunk!

Ameline neheztelő tekintetet vetett férjére, s arca kipirult.

De Florestán az arc színében, a szem tüzeiben s a vonalak ingerült elevenességében csak azt látta, mit szépségnek és ígézetnek nevezett.

- Ah, mily bájos vagy te Ameline-em!... Évek óta ennyi kecsket nem vettem rajtad észre, s reggeli öltözeted isteni. Párizsi szabódnak ollójában több költészet van, mint egy érzékingerlő versben, mely a képzelődést meggyújtja, s a szívre meleg vért hajt.

- Az istenért, e szavak, Florestán, és *most!* - rebegé Ameline, távolabb vonva magát férjétől... - Még ellenségünk bánatából sem illik gúnyt űzni.

- Ameline! Komolyan mondom: te soha szebb nem voltál, mint ma.

- Ez hízelgésnek gyöngédtelenség, tréfának sértés.

- De valóság, kedvesem. Te most rendkívül bájosnak látszol.

- Szemed gyengülhetett meg.

- Nem, angyalom, a hályog hullott róla le. Szépséged és az én lelkem közé egy sötét tárgy lépett volt, s miatta évekig nem vettem észre a gyönyört, a megnevezhetlen varázst, mely arcodról felém sugárzék. Hittem, hogy kellemed bágyadott el, pedig csak szívem fásult meg. Hittem, hogy vonalaid vesztettek frissességökből, pedig csak az én érzéseim dermedeztek. Hangod többé nem volt fülemnek oly kedves zengésű, mint régen, s gazdag kedélyed, mely mindig új virágokat terem, számomra kopár, elhagyott vidékhez hasonlított, melyen az őszi

³⁵⁵ 1793-ban XVI. Lajos francia király kivégzésekor Franciaország délnyugati részén, Vendée département-ban a papság és a nemesség támogatásával királypárti felkelés tört ki, amelyet a köztársasági sereg nagy harcokban fojtott el.

szél a hervadás jelvényeivel játszik, tördelt ágakat és sárga leveleket forgatván. Ah, Ameline, mennyit köszönök egy koporsónak!

- Becsülésemet legalább *nem* - közbeszólt Ameline hidegen.

- Tréfaság, kis haragosom. Te megfoghatlan érzésnek voltál rabja, melyet érteni nem lehetett, s mely nevetséges volna, ha alaptalan gyötrelmei által igen komollyá nem válnék. Ideje már, hogy kiábrándulj, és szégyelld könyűidet.

- Kérlek - mondá Ameline szigorral -, kérlek Florestán, ne akard többé érzéseim kigúnyolásával fitogtatni érzéstelenségedet. Nőd vagyok, de anya is voltam. S midőn az egyiknek emlékét nevedet ki, akkor a másiknak csak bilincseit veted reám gyöngédségei helyett.

- S te, Ameline, anya voltál? Csakugyan az lettél volna? Ezt, kedvesem, senkivel el nem hitetheted. Ez egy fantom, melyet lelkiismeretened gyengeségére ámitó képzelődésed tukmált. Te a kis szörnyeteg anyja oly kevésbé valál, mint én apja.

- Florestán! - kiáltá Ameline halálsápadtan.

- Az anyaságra, kedvesem, vagy az oltár joga és az eskü kötelessége kell, vagy legalább a hűtlen szerelem, a vétkes vonzódás és a könnyelműség. Vagy erény kell reá, vagy legalább tudalma a bűnnek. Melyik cím alatt állítod magadat anyának?

- Ne tovább, Florestán.

- Térj magadhoz, angyalom! Áldd a végzetet kegyéért, mellyel tégedet egy rögeszme és engemet egy kedélykór alól oldott fel. Mentve vagyunk. Ereimben életelevenség, szívemben szerelem. Újjászülettem. Megint látom szépséged varázsát, megint érzem az üdvét, melyet bírásod nekem nyújt. Ah mint elszoktam ezen benyomásoktól! S mily meglepők, mily édesek, mily részegítőek azok! Úgy vagyok, mintha most szeretnélek először, most vezetnélek először oltárhoz, most karolnálak először át, s most akarnám az első szemérmes csókot ajkaidról leincselgni. Megszűnt az átok, mely szívemet, hogy ne doboghasson, a gyűlölet vaslemezével szorította össze. Megint élek és érzek. S mi ezentúl boldogok leszünk. Párizsba fogunk költözni. A világ nem értendi soha azon talányt, hogy házasságunk tizedik éve ismét a mézeshetek kéjmámorait hozza el. De második menyegzőnk szerencsésebb leend az elsőnél. Családunk nem szakad meg. Képzeteemben már bölcsőjét ringatom a kis Villemont Florestánnak. Számára majorátust fogok alapítani, mégpedig olyat, mely elkobzott ősi birtokainknál semmivel sem leend alábbvaló. Hallom, hogy atyám régi lakhelye egy bukott nyárspolgárnak, kinek nagybátyja élelmezési biztos volt, és a közpénztárból lett úrrá, csódtömegéhez tartozik. Még ma fogok ügyvivőmnnek a megvásárlás végett egy kölcsön kieszközléseért írni. Az, közelebbi pénzzavaraink mellett is, könnyen létesíthető. Csak, kedvesem, nehogy aztán egy kis Ameline-t öleljek a kis Florestán helyett! Akkor a majorátus megint ködképpé oszlik.

- Már azzá oszlott, Florestán! - szólt a nő leírhatlan iszonnal. - Az átok teljesült. Keblemben csak egy érzés él irántad, melyet, hogy szemedbe ne dobjak, szemed elől fogok örökre távozni.

- Tán csak nem haragszol komolyan? - kérdé a férj hűledezve.

- Van oly önzés, van oly kedélytelenség, mely felette áll a haragnak, s útjában mélyebb, de hallgatabb szenvedélyekkel ütközhetik össze.

Ameline távozni akart.

Florestán kezét ragadta meg. - Hova távozol? - kérdé.

- Most egy más szobába, később...

- S később?... Tán atyád valamelyik uradalmába?

- Mindenesetre oly helyre, hová oly szegényen fogok menni, mint egykor hozzád jöttem.

...Kevéssel e párbeszéd után a Villemont-család megint némi érdeket gerjesztett a nagyvilágon, vagyis azon kicsiny körben, hol az előkelőség egymásról összegyűjtött hírecskékkal mulatja magát.

Többen állították, hogy Ameline grófné Párizshoz közel lakik, egy zöld zsalus és fehér gyapot-függönyös házban, melynek két törpe ablaka az utcára néz, és keskeny udvara, bár különben tiszta, szegénységet és nélkülözést árul el.

Ezenkívül pedig egy turista, ki húsz nap alatt utazta Spanyolországot be, s mély tapasztalatairól ugyanannyi ívet tett közzé - bizonyos orosz hercegnének, kinek a Don mellett sok ezer juhai és Párizsban néhány arszlánai voltak, beszélé, hogy visszatérésekor Florestán gróf falusi jószágán töltött két egész napot, s ott csak a házigazdát találta, ki, mint látszott, igen felindulva volt nője ellen, de ismeretes lovagiasságánál fogva óvatosan került minden vonatkozást azon történetre, mely különszakadásuknak oka vala, s mely alkalmasint a grófné könnyelmű viszonyaiból vevé eredetét.

Tudatik, hogy midőn a házi élet ismeretlen körülmények miatt bomlik fel, akkor a közvélemény mindig a nőt hibáztatja.

Ameline erről előre meg volt győződve, s egy könnyébe sem került a világ ítélete.

Elég súly nyomta, az emiatti bánat nélkül is, kedélyét.

Lakása, melyet titkolni oly kevés oka volt, mint a társaságokat fölkeresni, csakhamar Florestán által kinyomoztaték.

Minek aztán következése egy csoport levél lőn, mindenik vádakkal és csodálkozással tömve.

Közülök az utolsó tartalma ez volt:

„Ameline!

Angyalnak akarnálak nevezni, s mindig a démon jut eszembe, midőn neved betűit írom le.

Meddig tart még megfoghatatlan szeszélyed?

Te mesés lény vagy, ábrándokból és ködképekből alkotva, mely a földet nem érinti, s a légből sem foglal valóságos helyet.

Tűnik és előáll, fényben vagy homállyal, mindig talányosan és változva.

Midőn hittem, hogy közelléted sem tud földérinteni, körülém voltál, s midőn hittem, hogy melletted boldog fogok lenni, eltűntél.

Míg féltem, hogy általad családom enyészik el, szeretted, de mihelyt remélem, hogy karjaid közt a Villemontok jövője virul föl, gyűlölsz.

Míg házi örömeink közé egy sivár jelenet tolakodott, s rémarcával visszaijeszté a kéjt, véred meleg volt, tekinteted sóvár, de mihelyt a kegyes ég lerontá szívünk elől a korlátot, a te szíved jéggé lőn.

Midőn távozásod már szerencsétlenebbé alig tehetett volna, kísérő árnyékom valál, s midőn mosolyod boldogítana, elhagytál.

Ki vagy te? Magát eltagadó angyal, vagy angyalt hazudó démon?

Azért maradtál évekig nálam, mert nem ismertelek, vagy azért mentél el, mert megismerhettelek volna?

Látásom vagy vakságom kell-e boldogságodhoz? Fedezd föl!

Talányos lény én tisztába kívánok veled jöni.

Vagy bírni akarlak, vagy legalább tudni elvesztésed okát.

Hadd vádoltassam, vagy vádolhassalak: ezt követelem.

Magyarázd tehát nekem meg a titkot, mely szívedet tőlem elidegenítette.

Értetni akarlak.

S ha elmém szemrehányásaid súlyát megmérheti, s ha van jellemem és tetteim ellen oly panaszod, melyet a világ egy házassági viszony felbomlására vagy különlakásra elégnek tarthat: akkor én akár az elválásra kezet nyújtok, akár pedig pontosan fogok számodra annyi jövedelemről intézkedni, mennyivel rangod és kényelmeid szerint élhess.

De ha te nem leendesz képes tisztán, világosan, megfoghatón élém tární az okokat, melyek ily szerencsétlen helyzetet szükségessé tesznek, ha mostani lépésedet menteni nem tudod, akkor én visszakövetellek a világ színe és törvényeink előtt.

Akkor, Ameline, távozásodat egy mulékony szeszélynek fogom nézni, mely kedélyedet befellegezte, de amelyet a családélet sugárai ismét szétozslathatnak; egy elhidegedésnek, melyet a háztűzhely barátságos melege hamar megszüntet.

Néhány nap múlva tehát nálad leend, hogy sorsát elfogadhassa

*hű férjed
Florestán.”*

Vannak érzések, mik bizonyos kedély előtt mindig talányok maradnak, hasonlóan a titkosíráshoz, melynek kulcsai elvesztek.

Vannak dolgok, melyeket aki egy percben fel nem fog, egy egész örökkévalóság alatt is hasztalan nyomoz.

Vannak indulatok, melyeket első mozzanataikban nem sejteni, annyi, mint később nem érteni, és rögtön nem érteni annyi, mint állandóan kárhoztatni.

S mit válaszolhatott volna Ameline Florestánnak?

Amely nap Florestán Párizsba érkezett, a zöld zsalus mezei laknak fehér gyapot-függönyei mellől idegen arcok néztek ki. Ameline eltűnt.

A nagyvilág tán új érdekekkel vette megint elé a Villemont-családon történt szégyen valóságos okainak fürkészését.

Mily sikerrel: mit tudom én?

De Ameline-t többé senki sem látta... S a történetből az, mennyit önnek elmondani akartam, itt végződik.

12.

A gyöngédség a férfiaknál csak betanulás, a nőknél természet.

Mi e tulajdont az élet iskolájában megszerezhetjük, ők elveszíthetik.

Bizonyos vagyok, hogy egy kedélyes némben, minden kíváncsisága mellett többé nem tudakolt volna, midőn Cecil ezt mondá: *Ameline történetéből, amennyit önnek elbeszélni akartam, itt végződik.*

De szégyennel kell bevallanom, hogy én hízog hangozom barátomtól: - Miért oly fősvény kegyed, Cecilem? Miért zárja el tőlem éppen kútfejét azon megrendítő szerencsétlenségnek, mely a fel nem fogott és kigúnyolt anyai szeretet árjai által végre a családboldogság egész épületét szétbúrtá? Így Ameline jellemét értem ugyan, de Florestánén némi homály borong. Lehetetlen, hogy ő mindig annyira önző, annyira korlátolt felfogású, annyira vak lett volna a nőkebel érzésvilága és a szív szentebb rejtélyei iránt, mint házassága utóbbi éveiben. Különben Ameline soha nem szerethette volna.

- Ah, ő hön szerette! - sóhajtá Cecil.

- Nem kétlem. Azonban vannak nők, kik kiábrándulnak: ezek a közönségesebbek. Míg a költőileg nemes természetűek, gyermekártatlanságuk mellett is, ritkán csalódnak, mert körülök őrangyalként lebeg, látatlanul, ismeretlenül egy titkos ösztön, mely érzéseiket semmi aljashoz nem engedi közelíteni, mely oly bölcs, mint a tapasztalás, de oly szellemi, hogy soha a gondolatok durva hüvelyét nem veheti magára. S a némben, kit e nemtő véd, nem azért válik szerencsétlenné, mert méltatlannak ajándékozta szerelmét, hanem azért, mert a férfi, ki szívére érdemes vala, a rendkívüli események próbatüzében veszté el jellemének zománcát. És Ameline, midőn Florestánnak nyújtá kezét...

- Védangyal nélkül volt - közbeszólt Cecil, mosolygó arccal, könnyező szemekkel.

Eszméimből kisodortatva tekintek reá.

De ő később, mintegy megbánván szigorú ítéletét, nyugodtabb hangon mondá: - Kétségtelen, hogy Florestán jelleme egy iszonyú történet nélkül kevésbé fejlett volna azzá, amivé vált.

- S éppen azért bír süllyedésének oka előttem határtalan érdekléssel - válaszolám beszínlőn.

- Ha ön - szólt Cecil némi zavarral - a beszélynék, melyet tőlem hallott, minden részleteire emlékszik, akkor képzelődésével hűn összehasonlíthatja az eltitkolt történetet is.

- De egy képzelt *szűzsé*³⁵⁶ és a valódi közt óriás különbség van, mit kegyednek is, Cecilem, bevallani kell, ha minden francia regényt nem akar hű életképnek hinni.

- Általánosan megengedem - mondá Cecil - e különbséget, azonban némely történet oly természetű, hogy mihelyt belőle egyes töredékeket hallunk, képzelődésünk okvetlenül fel fogja keresni a hiányzó részt is.

- Itt az egyéniségtől függ legtöbb - válaszolám. - Mert a költő képzelődése egy lepke, melyet azon virágról, hova leszállani akart, kénye szerint űz el a legkisebb szellő! - A lélekűvár képzelődése pedig egy veréb, mely a füvekkel és falevelekkel betakart vércsepp szagán is fölleli a titkos rejteket, melynek homályába a megsebzett vonult, hogy a vizsgáló szemeket kikerülhesse. S én, Cecilem, rendkívül félek, hogy képzelődésem inkább költői.

³⁵⁶ Tárgy, téma (francia).

- Ne higgye... Egyébiránt - tevé hozzá Cecil fellegzett arccal - mi haszon oly történetet tudni, mely rémítő, mint egy temetőben töltött éj, s mégis... nevetségesnek is látszhatnék? Leggyűlöltebb oly szerencsétlenség emléke, melynek avatottjai okvetlenül kétféle arccal bírnának: egy ünnepivel a szánakozás és egy házival a mosoly számára.

Cecil végszavai távozásom után sem akartak elhangzani.

Csengésök mindig fülemben, rejtélyes értelmök mindig kedélyemben volt.

Körülzsibongották érzékeimet és lelkemet...

Velök feküdtem ágyamba, velök álmodtam, velök ébredtem föl, míg utoljára - nem képzelhetem, miért? - az ő szavai helyett saját visszaemlékezéseimnek látszottak, melyeknek tárgya az évek által lelkemből elmosatott.

Mit hallottam ilyest, mit nem? Körülem történt-e valami rémítő és egyszersmind groteszk? Könyvből olvastam-e, vagy élő ajkak beszéltek? Mint mesét vagy mint valót? Ah, e kérdésekről számolni nem tudtam...

A legkülönösebb pedig az volt, hogy míg találgatásokba merültem, szünetlenül Jenő gróf kastélyába álmodám vissza magamat.

Miért éppen oda, sokáig nem valék alkalmas csak sejdíteni is.

De mindamellett képzelődésem makacsul vont a 365 ablakú kastélyba.

Ah, e kastély nem régi alakjával tűnt elém, nem vitor homlokkal és életzajos arccal.

Árgus szemeinek nagy részét behunyta... ablakait többnyire függönyök és táblák fedték. Csak néhány szoba fogadta el a világosságot: a napfényt s az éj csillagainak sugárait.

A többieket még szellőztetni sem vala szabad. Hisz senki sem lakik bennök.

A kacér termetű szerencse, mely minden nap új kéjeket ígért, s a mosolygó szemű boldogság, melyet a megelégedés tünderei repkedtek körül, gyors szárnyakkal távoztak a kastélytól el, s a komor épületre többé egyik sem nézett.

Mert annak fedeléről, mint a vércsék, rossz hírek vijjongtak a völgybe alá, és fedélen belől, mint a bagoly, lapos kerek szemeivel az unalom guggantott.

Hogy történt e változás? Miért volt így, s miért nem másként? Ezt nem beszélhetném el anélkül, hogy Jenő Eduárd gróf viszontagságos élményeiről előbb ne vonjam le a leplet, mint akarnám.

Elég erről most csak azt említenem, hogy ama korszak alatt, melybe magamat visszaálmodám, a 365 ablakú kastélyban csupán két figyelemre méltó egyén lakott: a gróf és a vén obsitos.

Az egyedüli vendég pedig én voltam.

Mert nagybátyám a szomszéd uradalom haszonbérletje lévén, lakásunk a grófi kastélyhoz csak egy állomásra esett, s én mint szenvedélyes lovagló majdnem naponkint meglátogattam sötét kedélyű barátomat, ki, bár fiatalabb valék, úgy ragaszkodott hozzám, mintha együtt vonultunk volna Párizsba, együtt tettük volna le a császárságból Napóleont, s együtt jártunk volna a bécsi királygyűlés alatt a hercegnők szalonaiba.

Midőn lovamról leszállottam, Jenőt már mindig a kastély lépcsőcsarnokánál láttam.

Karon fogott.

Komor szobákon mentünk át, lassú léptekkel és hallgatva.

Ajtókat nyitottunk fel, s csuktunk be gondosan, mintha kárhozzáttnók a könnyelműséget, mellyel a világosság és levegő mindenüvé betolakodni akar.

Végtére egy hosszú, keskeny terembe értünk, melynek falain vadászfegyverek és szarvasfők függtek, kandallójában pedig pattogó fenyőhasábok égtek, ingó s rőt csillámaikkal két karszék vánkosaival játszadozva.

Én az egyik karszéken foglaltam helyet, ő a másikon. Lábunk alatt egy borzas medvebőr hevert, s kezünkben öblös tajtékipák voltak.

S mivel töltöttük az időt?

Én néha figyeltem, máskor szemeimet behunytam, mintha a kandalló fénye sértené, de annyi tapintattal bírtam az álom és éberlét közti percekben is, hogy sohasem mulasztám el éppen a szükséges időben felsóhajtani, vagy pedig egy *homéri* hahotát hangoztatni, mellyel az olympi istenek is megelégedtek volna, kik, mint írva van, a világ bolondságain hatalmasan tudtak kacagni.

És Jenő gróf... ah, ő, ha megunta tajtékipájának füstkarikáit a levegőben kísérni, vagy a vasfogóval a kandalló hamvai közt piszkálni és az égő fenyőhasábokat ütögetni: akkor történeteket beszélt, melyeken az ember kajánul rontotta el sorsát, vagy az embert sorsa, oly történeteket, melyek által a szerencsétlenség nevetségesnek, a szerencse szájalomra méltónak és az élet egy örültházban készült drámának tűnik fel.

Rendszerint aztán az elmondott tényeket mi gúnyos észrevételekkel fűszereztük - én pajkosságból, ő világmegvetésből.

S mit nem tagadtunk, miben nem kétkedtünk? A hűséget a tettetés testvérének, a szerelmet a ledérség nagynénjének hívtuk - én Jenő kedvéért, ő meggyőződésből. És az erénytől is megkérdeztük volna: nincs-e történetesen zsebében egy lopott óra s ujján egy pecsétgyűrű, melyet csalárd szerződésekre s hamisított levelekre használ?

Szóval nagyban valánk kiábrándultak: én még az ábránd előtt, ő már egy keserű csalódás után.

Utolsó beszélgetéseink, melyeket a kandalló mellett tartánk, kétévi távollét után történtek.

Ekkor én a bécsi egyetemből tértem haza, ő meg Franciaországból.

Már valamivel engedékenyebbé váltunk a világ iránt, s annyit Jenő is lehetségesnek képzelt, hogy a szellemi élet földjén százezer gyom közt tán lehet egy virágot is lelni, ha tudniillik a keresésben különös szerencsénk van...

De úgy veszem észre, hogy igen bebonyolódtam a más helyre tartozó részletekbe.

Pedig csak annyit akarék mondani, miként - Isten tudná, miért? - végtére már bosszankodni kezdék azon, hogy Ceciltől távozásom után folytonosan a 365 ablakú kastélyba álmodám vissza magamat, és képzelődésem rendre száz oly történetet merített fel, mely emlékezetemben mélyen szendergett vala.

Meg kell menekülnöm, gondolám, elmémnek ezen rögzött irányától.

Komoly könyveket vettem tehát elő, hogy az egész délutánt olvasással töltssem azon óráig, midőn szokásom szerint Cecilhez fogok menni.

S íme, alig forgattam egypár lapot át, Ágnes, a házmester nénje belép, a közelebbi hangversenyre jegyet hozva.

Ő minden nap többször lépett hozzám be, s úgy hiszem, csaknem ötven év óta állandóan Ágnesnek hívták, s mégis reám neve most babonás hatást gyakorolt.

- Ágnes... Ágnes - ismétlém távozása után e nevet.

- Ágnes... Ágnes... ah, az én barátom, Jenő Eduárd, nem nagy előszeretettel volt az Ágnes iránt.

Hogy is vala csak, gondolám, ismét a kandallóhoz álmodva magamat vissza.

Igen, ő a jobb karszéken ült, én pedig a balon. De nem... én ültem a jobb karszéken, s az ő helye üres volt, mert éppen az obsitos kiszólitotta.

Egy óranegyedig vártam reá... vagy talán félóráig, midőn a kandallóhoz visszajöven, mondá: - Csak képzelje ön, megint fehérszínű van házamnál... tíz év óta először. S mi több: Ágnesnek hívják és komorna. Pedig közelebbi párizsi utam óta nagy előítélettel vagyok az Ágnesek iránt, ha komornák. De mégsem küldhetem őt magamtól el, mert vég hagyományban kaptam egy őrmestertől, ki ezredemben szolgált s kinek unokahúga. Isten neki! Úgysem okozhat e pusztító kastélyban tetemes kárt. Más eset volt a francia Ágnessel, ki oly családnál szolgált, hol még lehetett szerencsétlenséget okozni.

- S minő szerencsétlenséget okozott Ágnes? - kértem akkor Jenő gróftól minden különös kíváncsiság nélkül, s kérdeztem most annyi évek múlva magamtól, mégpedig rendkívüli érdeklődéssel, mert eszembe jutott, hogy Cecil elbeszélése szerint Ameline komornáját Ágnesnek hívták.

Az Ágnes névre az eszmék társulata rendre tényt tény után s körülményeket körülmények után derített föl, s még mielőtt Cecilhez kellett mennem, már az egész esemény, úgy, ahogy a kandalló mellett Jenő gróf elbeszélte, elmémbe összeállítva volt.

Némely kihagyásokkal talán lehet közlenem.

Az esemény következő:

...A melmy-i kastélyban minden férfi egy dolgot szeretett leginkább, tudniillik Ágnessel vagy Ágnesről fecsegni, s minden gyermek egytől félt leginkább, tudniillik estve a *vörös szobába* menni.

A szép grófnén kívül a kastély összes nevezetességei e szeretetből és e félelemből állottak.

Különben az egész ház környékestül unalmas volt, kivált olyak előtt, kik a nagy hegyek helyett a beépített egyenes utcákat és az ünnepi magány helyett a csevegő társaságokat kedvelik.

S ezek közé tartozott a gróf is.

De szóljunk Ágnesről.

Ágnes szép és ravasz teremtmény volt.

A komornák legérdekesebb kiadása.

Könnyű, kicsiny termetű. Tüzes, eleven arcú. Beszédes és lelékeny eszű. Kacér, de nem egészen elromlott. Könnyelmű, egy kevés kötelességérzet mellett, és bár senkit imádói közül feltétlenül meg nem vet, mégis begyes, válogató, fennhéjázó s kegyei kiosztásában előrelátó, óvatos és fősvény.

Ily tulajdonokkal a komornák a házakban furcsa szerepet játszhatnak, kivált ha műveltségöknél fogva némi joggal „társalkodónőknek” is nevezhetnék magukat. S Ágnes a grófnénál olykor regényeket és színműveket olvasott fel, a grófnál a gazdaság körüli visszaéléseket vette hamar észre, az előkelőbb cselédség körében, ha jókedve vala, csinos *vaudeville*-eket³⁵⁷ énekelt, s kész volt a csekélyebb rangú cselédségnek, ha saját érdekei nem ellenzik, sérelmein segíteni.

Fönn kellemes, a középosztállynál leereszkedő, alant jótékony vala.

A fapapucsos, a mocskos zubbonyú, sőt még a kopott kabátú világ is - a konyha, az udvar és istálló alsóbb népe pártfogónőjének tartá őt, ki a villongásokat lecsendesíti, s a gyengét az erős ellen védi. Minthogy pedig kastélyunkban legkevésbé irigyelhető helyzete don Jágónak volt, nem csoda, ha don Jágó Inez kisasszonyt - azaz Ágnest, a komornát - felsőjétől kezdve piciny papucs hegyéig valóságos istennőnek, egy földfeletti lénynek, egy angyalnak tartá, ki aranyos szárnyacskáit corset-je³⁵⁸ alá rejté, s csak don Jágó gyönyörűségére mulat a fellegek helyett a kastélyban, mert másként egy szép reggel hálósobája ablakán kirepülne, s nem volna, ki a grófnak tizenegy órákor vajjas kenyeret, teát és rántott csibét terítsen.

Don Jágó ezen magas véleménnyel lévén Ágnes kisasszony felől, igen természetes, hogy koromfekete szemei - mint éjjelenként a kandúr - szikráztak és lángolának, ha hallá Ágnes köntösének suhogását, ha hallá csengő szavait és a kulcszörgést, meg a kamara nyitogatását, szóval azon felséges dolgokat, melyekre neki csak távolról vagy leskelődve volt szabad fülelni.

Midőn pedig a szép komorna az udvarra vagy a kertbe talált menni, akkor Jágó reszketeg szívvel, de szerényen követte őt. Félig megnyílt szája, kidülledt szemei, barnavörös arcszíne, alázatosan leemelt sapkája és bémész tekintete szerelmes elragadtatásának oly csalhatatlan jelei valának, hogy Ágnes ajkaira mindig egy dévaj mosolyt idéztek.

Hat hónap alatt don Jágó eddig haladott regényes kalandjával.

Mások, kiknek újabb kabátjuk volt - mert Jágó a gróf viseltes ruháit horda -, vagy fehérebb arccal s delibb külsővel bírtak - mert Jágó már a negyven körül járt, és pofája majdnem afrikai jellegre mutatott -, tehát, mint mondtam, mások alkalmasint kevesebb ámulattal s több bátorsággal néztek Ágnes azúrkék szemei közé, s azoknak tán biztatóbb kacsintásaiban is részesültek.

Kik lehettek e mások, idő előtti volna említenem.

Ellenben most van helyén felhoznom, hogy a mai becsületes Jágónk Spanyolországból szivárgott a kastélyba, s ősei, némelyek véleménye szerint, azon mórrokhoz tartoztak, kik az Alhambrát³⁵⁹ építették, mi, ha nem volna igaz, akkor az sincs a lehetőség határán kívül, hogy származását fáraó népének³⁶⁰ azon vándor egyéneitől vette, kik mai napig is legcélszerűbb épületnek a sátrakat, legkedvesebb állatnak a malacot s legokosabb üzletnek a csereberét hiszik.

³⁵⁷ Francia népies-szatirikus bordal, gúnydal. A XVIII. századtól kezdve a satirikus-zenés bohózatot is vandeille-nak nevezték.

³⁵⁸ Női ruhaderék, fűző (francia).

³⁵⁹ A mór fejedelmek granadai palotája, a spanyolországi iszlám művészet legismertebb alkotása. Építését 1230-1240 között kezdték.

³⁶⁰ Cigányok.

Miután pedig a szép Ágnesről és a közkedvességről, melyben a kastély lakói előtt állott, részint világos kifejezésekkel, részint homályos célzatokban szólottam volna, ideje már a *vörös szobáról* is, mely a gyermekek és vénasszonyok rémítője vala, néhány betűt kockáztatni.

A *vörös szoba* egy kápolna-romnak volt tőszomszédja, és a kastély legrongáltabb oldalán feküdt.

Nevét rokokó bútorzatának rég elvesztett színéről nyerte.

A grófi család a vörös szobát sohasem használta, s a vendégek e vidéken oly ritkák voltak, hogy elfogadásukra a kastélyban mindig maradt elég alkalmas hely.

Különben is a vörös szobában jó lelkiismerettel és hideg ésszel sem igen lehetett alunni, mert falait a patkányok átfúrták, s padlazata alatt szüntelen nyargaltak, marakodtak és cincogtak, továbbá a csikorgó vén fedél s a megtágult ablaküvegek miatt a szél az egész kastélyban éppen a vörös szobát választotta hangszeréül, melyen aztán különös változatossággal tudott zúgni, sivalkodni, morgani, sóhajtani, hörgegni, szepegni, sípolni és pengeni; végre e hóbortos dallamokhoz vegyíték éjjente a kápolna lakosai is, tudniillik a huhuk, magános énekeiket, és az érzékeny kedélyű halálbaglyok rövid, de siránkozó jóslataikat.

Ha pedig e kétségtelen tényekhez még hozzáragasztjuk a kísértetekről mondákat is, nem csoda, hogy a vörös szobát a tudatlanok kerülték, s a bölcsek sem örömet választottak volna lakóhelyül.

Tehát a vörös szoba valóságos *pária* volt a szobák társaságában, egy kitagadott és mellőzött szoba, mely rossz híréért és silány tulajdonai miatt nem is számíttaték az úri épülethez többé.

Már annyi mindenről beszéltem, hogy lehetetlen egy titkot elhallgatnom, mely a szép Ágnes érdekli.

Ez igen rövid, de nem is hízalgő.

Ágnes jellemét don Jágón kívül még maga a gróf sem hagyta tanulmányozás nélkül.

Azonban a gróf vizsgálódásainak eredménye nem bírt eléggé költői és fellengős színezettel.

Mert az ő hite s tapasztalatai szerint Ágnes nem volt sem istennő, sem szárnyas angyalka, de egy ravasz párizsi griset³⁶¹, ki csintalan fejcskájában minden érzést - mint a harmincadnál³⁶² a behozott kelmékkal bánni szokás - előbb megmér és plombíroz,³⁶³ mielőtt azt szívébe átmenni engedné.

A gróf e véleményéből következett, hogy Ágnes iránt bosszankodással tölt el.

Hogyisne? Hiszen a szép komorna hosszas tévovázások után már másodszor ígért neki találkozást, s íme, most is megcsalta.

A gróf e szőszegésért kész lett volna őt a kastélyból tüstént kiűzni, de ily bosszú a grófné figyelmét gerjesztené fel.

- Nem... jobb lesz, ha egészen hideg és közönyös leszek a kis sátán iránt, ki begyessége és hazugságai által akarja magát igazi komornai modorban érdekessé tenni.

Így gondolkozott a gróf, s Ágnes iránt többé sem haragot, sem figyelmet nem mutatott.

³⁶¹ Párizsi varrólány vagy divatárusnő (francia).

³⁶² Az áru értékének egy harmincadat kitevő vám 1848-ig.

³⁶³ Ólomzárral lezár (német, francia).

Ah, nemcsak a komornák hiúságának fáj az ily mellőzés.

Finomabb nevelésű és szilárd jellemű nők is bonyolították már magukat a mellőztetésért több bajba, mint érzelmeik és szenvedélyeik miatt.

Ágnes pár hét múlva minden elkövetett hibáit önként akarta jóvátenni.

Nem volt többé begyes.

- Te megint meg fogsz csalni - mondá egykor a gróf hidegen, vállvonítva.

- Nem... - szepegé a leány kipirultan.

- Nézd, a nap most lemenőben van. De mielőtt sugáraival a hegyek közé búvnék, már tízszer is megváltozik eszed.

- Nem... - erősíté Ágnes a napénál is melegebb tekintettel.

- Aztán a grófnénak kell felolvasnod.

- Csak kilenc óráig.

- Jöjj tehát a vörös szobába.

- Ah, ott az ablakcsillogás figyelmet gerjesztene.

- Ne gyújts lámpát.

- Úgy félnék a vörös szobában! - suttogá Ágnes fehéredő képpel.

- Lám, hogy nincs komoly szándékom! Előre tudtam.

Ágnes hosszas küzdés után mondá: - A vörös szobába fogok menni.

A lány szemében a gróf egy könnyet vett észre. Ez szívét vad örömmel tölté. S ha Ágnes nem sütötte volna tekintetét a földre, akkor meg ő a gróf arcán oly baljóslatú jelt találta, mely vérét megfagyaltatná.

- Méltó-e e hiú teremtmény legkisebb kíméltre is? - kérdé magát a kastély ura, midőn don Jágó gúnyakefével kezében s a távozó komorna mozdulatait leső tekintettel közelít a tornáchoz.

- Felséges ötlet! - gondolá a gróf, Jágónak intve.

Ez félénk alázatossággal kíséré őt szobájába.

- Don Jágó! - mondá kevés szünet után a háziúr. - Don Jágó! Vennél-e örömet magadra újabb gúnyát?

- Vennék ám! - vigyorgá Jágó fehér fogait mutatva.

- Még ma estve fogsz kapni.

Jágó bámulva dülleszté ki szemeit.

- Don Jágó! Szerelmes vagy-e Ágnes kisasszonyba?

Jágó kalapját kezdé kezeiben forgatni, mintha nem tudná bizonyosan, hogy annak bélésére, karimájára vagy kopott plüssére van fölírva a válasz.

- Na! Szereted-e Ágnest?

- Igen ám! - szólt végre fölbátorodva.

- Don Jágó! Félsz-e nagyon a vörös szobától?

- Igen ám! - válaszoló tétovázás nélkül.

- De don Jágó! Melyik kell már neked inkább: a félsz csak magára, vagy pedig a bátorság, az új gúnya és Ágnes együtt?

- Már akkor a bátorság és a többi - vigyorgá Jágó.

- De be tudod-e fogni a szádat addig, míg a vörös szobában ülsz, ha a kísértetek füledet rángatni és orrodat fricskázni is kezdenék?

- Minden bizonnyal - állítá Jágó valamivel lassúbb hangon.

Az úr és szolgálja még hosszasan értekeztek.

Ezalatt Ágnes a grófnénál volt, s egy érzékeny novellát olvasott a hű Medorról, arról a nevezetes kutyácskáról, ki gazdája iránti hálából halálra kínoztta magát.

A becsületes Medor története a könnyelmű leány szívét igen meghatotta.

Soha oly erényes kutyát ő még nem látott? Hát embert, hát nőt, hát komornát? Ah, istenem, mily kérdések!

Ágnes könnyezni kezdett. Nem mintha irigyelné Medor nemes tulajdonait, vagy szégyennel gondolna magára. Ah nem! Azonban csakugyan könnyezett. Miért, miért nem? Bizonytalan.

Azonban több körülmény kerültek már azelőtt is elő, melyek felötlők valának.

Midőn a szobába lépett, arca színetlen és szeme félénk volt. A grófné vidáman, majdnem anyai nyájassággal beszélgett vele. Aztán míg a kamarában vala, aranyszőke fürteiből egy szép rózsabimbó kibontakozott, s a grófné most ezt észrevette, és karszékéből fölkelvén, saját kezével tevő helyére a bimbót, s a gyönyörű fürtöket megsimította. Ily kegy, ily leereszkedés a szegény Ágnes szívének egy mély nyilallásába került. Ő fölgerjedését el akará nyomni; de lélegzete rövidebb, látása tompább lett. S nem csoda, hogy olvasáshoz fogván, hangja reszketeggebb volt, és a betűk a villár³⁶⁴ fénye mellett is eleinte igen homályosaknak látszottak; midőn pedig a káprázolat eltűnt, s a betűk kitisztultak, akkor Ágnes e betűk háta mögött a becsületes Medor szemeit is kezdé látni, a villogó és vádló szemeket, melyek csak egy kutyáé voltak ugyan, azonban mégis élénkebben sebzék az ő keblét, mint azt a jámbor Medor fogai tehették volna.

S a grófné sokkal finomabb tapintatú, hogysem komornája nyugtalanságát hamar ne vegye észre.

Kérdőösködék tehát, aggódva és szeretettel.

Szó szavat váltott fel.

S végre Ágnes mindent megvallott.

A grófné féltékeny volt, egy kevés bosszúállási vággyal.

Eleinte bánkódék, utóbb gondolkodni kezdett.

- Egy ötletem van - mondá Ágnesnek.

De hogy mi volt a grófné ötlete: azt én elhallgatom.

³⁶⁴ Csillár (régies).

... A gróf hangosan nevetett szobájában, mintha egy fiatal írónak, Scribe³⁶⁵ úrnak legújabb vígjátékát olvasná.

Pedig csak a kandalló mellett ült, s a száraz fenyőhasábokra nézett.

Kivált kilenc óra után nevetett, örömmel, meglelégedéssel, példás kitartással.

S hát még egy óranegyed múlva? Hát még félóra múlva?

Óh, minden istenei a gúnynak és jókedvnek, Momustól Comusig³⁶⁶, mint nevetett a gróf!

Hogysisne?

De fájdalom, minden árnak apálya is van, a nagy tengeren és a kicsiny emberi szívben egyaránt.

Grófunk - ki sejtené, miért? - most komolyabbá lön.

Végre lecsillapult. Arca összeszedettebb. S egy szivarra gyújtván, csöndesen kezd a szobában sétálgatni.

Amint pedig az ablakhoz ért, hátravonja a függönyöket, mintha az átelleni sötét szobában, hol Ágnes lakott, akarna gyönyörködni.

De ott szintén gyertyavilágra talált, mely félórával előbb, midőn utoljára nézte, még nem pislogott.

És Ágnes egy asztal mellett varr, csöndesen, szorgalmasan.

Azonban ő is, mintha sejtené, hogy a varrásnál érdekesebb dolgok lehetnek, fölemelte szemeit a töről, s az ablak felé fordítá.

E kicsiny s magában jelentés nélküli mozdulatot sokkal nagyobb követte.

Mert a szép komorna kezéből a ruhadarab, melyen igazít vala, töstől, cernástól rögtön a földre hullott, s ő székéről észrevehető rémuléssel felszökvén, az ágyhoz nyargalt kalapja és nyakkendője után, a gyertyát pedig kioltá.

Ah, az álnok - gondolá a gróf -,... ah, a hazug teremtés ismét megcsalt, s még az eszelős Jágó előtt is nevetséges színben fogok feltűnni! Ah, a kis vipera!

Ah - gondolá a másik szobában Ágnes -, a gróf nem akart találkozni. Csak tréfált, csak gúnyt űzött velem. S én a grófné előtt oly nevetségessé tettem magamat, hogy szégyenemben föld alá kell süllyednem! Ah, az ámitó, az istentelen férfiak! Ki higgyen már többé nekik. Megöl e gyalázat!

Midőn Ágnes az ajtón kilépett, a gróf is saját szobájának ajtója előtt volt.

A lépcsőn találkozniuk kellett.

A gróf karon ragadta a siető komornát.

- Az istenért! Bocsásson el! - rimánkodék ez.

- Nem, míg nem számolsz, hogy miért csaltál meg?

- Az istenért! Csak most nem! - esdeklék Ágnes.

³⁶⁵ Seribe, Eugène (1791-1861) - francia drámaíró, igen sikeres színpadi szerző a XIX. században.

³⁶⁶ Mómusz: a gáncsoskodó gúny megtestesítője a görög mitológiában, a sötét éj fia; Kómosz: a duhaj társaságok megszemelesítője, amelyek a görög városok utcáin éjszakánként kóboroltak.

- Éppen most! - kiálta a gróf, magát nem mérsékelhetve.
- Sietnem kell.
- Addig innen nem mozdulsz.
- Dehát nagysád: miért csalt meg? - szepege Ágnes, karját a gróf kezéből rángatva.
- Én csalárd lelkednek fenekéig láttam, és sejtem, hogy kijátszani akarsz.
- Pedig az Isten verjen meg, ha csalni akartam - siránkozék a komorna.
- Miért nem mentél tehát el?
- Ah, az titok.
- Tüstént meg kell vallanod.
- Már ha csakugyan hallani akarja - nyöszörgé Ágnes -, a grófné mindent megtudott.

A gróf majdnem reszketni kezdett, de azért mégsem bocsátá el komornája karját. - Hogyan tudhatta meg a grófné? - kiálta. - Tüstént nyisd fel szádat, s mindent igazán elbeszélj.

- Az istenért! Csak most nem!
- Miért most nem?
- Mennem kell.
- Nem mozdulsz addig.
- De sietnem kell.
- Hová?
- Ah, a grófnéhoz... a vörös szobába.

- Nagy ég! - ordítá a gróf, s ölébe ragadva Ágnes, szobájába dobta, éppen azon asztal mellé, hol néhány perccel előbb varrt. - Ülj a székre, s ha arról felmozdulsz, vagy ha gyertyát mersz gyújtani, nyakadat töröm ki.

Ezzel kirohant, s az ajtót a lányra zárta.

Aztán a tornác lámpásait eloltá, és szökdelve, tántorogva nyargalt a sötét lépcsőkön le a vörös szobához.

Még nem is hajnalodék, midőn a konyhacselédek az udvarról egy távozó szekér zörgését hallák.

Reggel Ágnes nem ment a kamarába, délben sem látták őt, s estve már gyanítani kezdék, hogy az éjjeli szekeren ő utazott el.

Távozása közbánatot okozott.

A szegényebb cselédek apró jótekonyságaira emlékeztek, a csinosabb öltözetű férfiak pedig szépségét magasztalták.

Néhány nap alatt azonban a nemesebb gerjedelmek lecsillapultak, s már Ágnes neve csak azért fordult elő, hogy don Jágót a fiatal vadászok, a kötekedő grófok, apródok és inasok bosszant-hassák.

Ők szünetlen emlegették don Jágó kidülledt szemeit, mellyel Ágnes minden mozdulatait kíséré, s a félénk tiszteletet, mely miatt bálványához húsz öl távolságnál soha közelebb lépni nem mert.

Don Jágó előbb jelentékeny arckifejezéssel vigyorgott.

Később pedig az ingerkedéseket sokallván, felfuvalkodott tekintettel mondá: azért mégsem cserélek veletek.

Említett-e oly eszméket is, melyekből gyaníthaták, hogy neki éppen nincs oly ideális fogalma Ágnesről, minőt rátukmálni akarnak? Ezt határozottan nem állíthatom.

De az bizonyos, hogy a nyalkább legények azért, hogy ő Ágnest rágalmazta, egypárszor a cselédszobából kilökték; minek aztán következése lőn, hogy a peres felek, tudniillik: Jágó és vetélytársai, a gróf által a szolgálatból elbocsáttatának, a kastély egészen új személyzettel tölteték meg.

13.

Mihelyt Jenő grófnak ezen elbeszélése kielégítő pontossággal merült régi visszaemlékezéseim halmazából fel, tüstént öltözködni kezdtem, mert már ideje volt Cecilhez menni.

Derült valék.

S hogyan ne lettem volna az?... Hiszen most barátnémat meglephetem oly történettel, mely lélektani kombinációim iránt őt csodálkozásra fogja ragadni.

Mert mi szükség bevallanom, hogy Ameline titkát Jenő gróf révén tudom?

Valamit meghallani nem mesterség; de kitalálni, de az érzések nyilatkozataiból levonni: ez művészet.

S én, bár nem valék fiatal, a sok hiúságok közül, melyek képzelődéseinket megragadják, egyet még nem bírtam keblemből kiűzni, tudniillik: a hírvágyat.

Az ész reputációja³⁶⁷ reám most is némi ingert gyakorolt. Midőn tehát Cecil ajtója előtt a csengettyűt megvontam, arcom oly önelégült és ragyogó volt, mintha a hamburgi fürdőből³⁶⁸ érkeztem volna meg, zsebeimben a kártyaasztalról lesepert nagy bankkal.

De csakhamar tapasztalám, hogy midőn az embernek legtöltebb szíve van, akkor öntheti azt legkevésbé ki.

Cecil az ebédlőben volt Bécsből éppen akkor megérkezett férjével.

A hosszú asztalon a cukrozott angol gyümölcsöktől kezdve a még élő tengeri rákokig annyi finom étel, csemege és fűszer vala edényekben, tálakban, üvegecskében, ládában és átalogokban³⁶⁹ lerakva, hogy rögtön meggyőződtem, hogy Cecil férje, ki mióta nagy úr lett, szívét mindig a konyha s kamara által szokta nőjénél képviseltetni, most határtalanul gyöngéd és érzelmes.

Ő bizonyosan megkapta a Leopold-rend kiskeresztjét, gondolám, midőn kezet nyújték.

- S nem vesz észre semmit? - kérdé tőlem a háziúr nyájasan.

- Dehogynem! - válaszoltam mosolygva.

³⁶⁷ Tekintély (latin).

³⁶⁸ Város az egykori porosz királyságban. Jelentőségét fürdőinek köszönhetette.

³⁶⁹ Boroshordó (elavult szó).

A háziúr jóstehetségemért átölelt... oly megkülönböztetés, minőben eddig sohasem volt alkalmam részesülni.

- Cecil boldog, rendkívül boldog!... - sűgá örömtől ragyogó arccal. - Ő büszke kitüntetésemre. Vér van benne, faj. Mondom önnek: Cecilben vér van. Ő rendkívül örvend.

Hogy Cecilben vér van, kétségbe nem vonhatnám, de ami örömét illeti, melyre férje célzott, megvallom, azt az én szép barátném igen el látszék titkolni, mert arcvonalaiból csak annyit vettem észre, hogy nem bánná, ha gyöngéd élettársa valamivel kevesebb rákot és hiúságot hozott volna haza.

Egyébiránt a vizsgálódásokra nem sok időm volt, mert a háziúr, hogy nője a csemegéket és ennivalókat hamar elrakathassa, karon fogott, és a szalonba vitt.

Itt, mint két testvér, egymás mellé ültünk a dívánra, s ő, kezét még mindig karomon tartva, így szólt: - Kedves barátom! Midőn az ember a Mont Blancra felment, már a Teneriffa³⁷⁰ tetejére is szeretne eljutni.

- Kivált ha szenvedélyes utazó - válaszolám.

- Nemcsak az utazókat értem - mondá a háziúr köhintve. - Nekem még van egy merész reményem... melyet idő előtt felleplezni talán... talán nevetséges is lenne.

- Egy jó barát előtt semmi esetre - szólék mosolygva.

- Igaz. Tehát nem tagadom, hogy valóban... én... igen óhajtanék... kamarássá lenni.

- Természetesen.

- Azaz hogy nehézségeket kell leküzdeni, mert szegény és igénytelen nemescsaládból származtam. De a férfiakarát előtt nincs akadály, és én kedves nómért minden áldozatra kész vagyok.

Sejtém, miként itt a nő megint ártatlanul van bevegyítve. Egész alázatossággal kérdeztem tehát: - Vajon miért vágyik a nagyság asszony e kitüntetésre?

- Mert vér van benne, barátom! Vér, faj. Ő egy nyugalmazott hajóskapitánynak volt leánya, ki vagyont ugyan nem hagyott hátra, de hihetőleg hosszú családfát. Ezt én így gyanítom.

- De miből gyanítja ön? - kérdem.

- Mert különben...

- Különben?

- Titkon megmondom önnek, de nehogy nőmnél fecsegésemért eláruljon.

- Isten mentsen!

- Tehát különben egy büszke gróf nem vette volna őt nőül.

- S ön, gróf?

- Nem én, az első férj volt az, mégpedig a híres Villemont-családból.

- S tán Florestánnak hívták?

- Eltalálta ön.

³⁷⁰ A Kanári-szigetek legnagyobb szigete, ahol a környék legmagasabb hegye, a Pico de Teide (3718 m) vulkán is található.

Így már csak hallgatok azon lélektani összeállításról, melyre büszke voltam, gondolám magamban, midőn Cecil a szobába lépett.

- Nemde ön holnap estve Jenő gróf félbehagyott történetének folytatásához fog kezdeni? - kérde Cecil.

- Mindenesetre, ha kegyed parancsolja.

- Én is jelen leszek, mert a történetet feleségem igen dicséri - közbeszólott a háziúr.

- De hát a kaszinó nélküled nem fogja-e unni magát? - jegyzé meg Cecil nevetve.

- Az az ő dolga, kedvesem! Az enyém pedig mostani helyzetemben, mert minden kötelesség teherrel jár, más nem lehet, mint hogy otthon fogadjam el ismerőseimet, s hogy néha egy-egy estélyt is rendezzünk. Végre is a nagyvilághoz kell szabnunk magunkat.

Cecil mosolygott.

Én pedig még néhány szót váltva a házúrral és házasszonnyal, kalapomhoz nyúltam s távoztam.

14.

Az utcán híves szél fűtt, de mégsem tudta szárnylegyintésével izgatottságomat csillapítani.

Haza akartam menni, hogy pihenhessek, azonban gondolataim és érzéseim csakhamar úgy elfoglalának, mint tán soha, s midőn először körültekintek, szállásomtól távol, Pestnek legmocskosabb városrészében voltam.

Körülem sötétség, temetői csend.

Az ablakból sem csillog gyertyafény.

Az üzerek és szatócsok elolták mécseiket, s fülükig vonták hálósipkáikat, hogy háboríthatlanul álmodhassanak magas kamatokról vagy szerencsésen sikerült csódról. A rongygyűjtő alighanem a londoni kristálpalotában sétált, kesztyűsen, illatos göndör fürtökkel, *dandy*-leg³⁷¹, a házaló suhanc aligha új pecsétisztító szappant és fénymázat nem talált fel, a vén zsibárus pedig megfordított s kitatarozott kabátokból a Dunasoron háromemeletes palotát vásárlott, s a derék birkabőrszállító díjmentesen lett báróvá, szóval alvék és titkos vágyait teljesülve látta egész Izrael, mégpedig nemcsak a Király utcában, de mellékutcácskáin is, melyeknek egyiptomi homálya közé tévedtem.

Tizenegyet ütött.

Idegeimet ingerlé e halálnyugalom, e némasága millió önzésnek és életgondnak.

Gyorsan, majdnem bosszankodva fordultam vissza.

De ah, hiába volna hazasietnem.

Honnan szerezhetnék egy mákszemnyi álmot is szememre!

Fejem Amelinával tele, s a siketnéma városrész, melybe balsorsom vezetett, szórakozások helyett mindinkább magamba mélyeszt.

³⁷¹ Túlzott eleganciára törekedő, finomkodó modorú férfi (angol).

Végre, valahára kocsizőrej, lámpafény!

Hosszas barangolás után a József téren vagyok, s már nemcsak az éjjeli őr lépései kopognak az utcakövezeten.

Kávéházba nyiték.

A *Wiener Zeitung*-ot³⁷² ragadtam kezembe, mert ez hozza leginkább meg azon hangulatot, mi mellett bizton lefekhetünk, és nem kell tartós ébrenlétől félni.

De most az egyszer csalódtam.

Hiában! Akaratom ellen a sorok közt olvasék meglepetésekről, melyek ott leírva nem voltak, történetekről, melyeket Cecil beszélt.

A politikai újdonságok helyett Ameline sötétkéek szemeire tekintettem.

Őt láttam, midőn költői kedéllyel s határtalan anyai szeretettel virrasztott kicsiny, elhagyott fiának bölcsője mellett, és őt, midőn évekkal előbb gondatlan féltékenységből komornája öltözetében ment a vörös szobába, hol don Jágó... ah, el ez utálatos arccal!... Nem... nem fogok többé Jágóra gondolni... S mint örvendek, fűzém odább eszméimet, hogy a legérdeke-
sebb női jellem, Ameline, nem más, mint az én régi barátném, a kedves Cecil!... És minő szerencse, folytatám ismét, hogy a fecsegő férj elbeszélte, hogy Cecil egykor Florestán grófné volt, mert különben a Jenő gróftól hallott történetet a vörös szobáról nem titkoltam volna. Mily közel valék oly gyöngédtelenség elkövetéséhez, mely Cecilt hallatlan zavarba hozza. Istenem, pedig ő ártatlan, de a nők sorsa, hogy gyakran egy balesetet inkább szégyelljenek, mint egy bűnt. S mily nyomorult jelleművé vált a különben derék Florestán egy véletlen miatt, mely az ő hűtlensége idézteték elő, s mily szerencsétlenné lőn Cecil a hűtlen hű, az ártatlan tévedő!... Ah, megint ott vagyok, hol lenni nem akartam, Amelinánál, sóhajtam, ledobva a hírlapot, távozva a kávéházból.

És otthon is, szobámban, ágyamban órákig lebegtek körülöm majd a pyreni erdőségek, majd az omladozott grófi kastély, majd a zöld zsalus falusi ház, hová Cecil első férje elől rejtőzék, majd pedig a kedélyes teaasztal, melyre könyökét támasztva Ameline neve alatt saját életének történetét beszélte el.

Hajnaltól jött szemeimre álom, s reggel oly zavart volt fejem, hogy még attól is tartottam: vajon nem fogom-e a közelebbi estélyn szórakozásból Cecilt Ameline-nak hívni vagy nevetségesen viselni magamat, ha a Leopold-rend kiskeresztjével földíszített háziúr négy-szemközt ismét nőjének, azon szende lénynek, arisztokratikus hajlamait emlegeti, ki Florestán családgógjéért annyit szenvedett.

Szerencsémre éppen egy hitelezőm lépett be lejárt váltóval.

Meg kell jegyeznem, hogy a Várhelyiek, kiknek nem legutolsó családtagja az én igénytelen személyem, fiatal korukban többnyire gondatlan költők, haladó éveikben pedig a fősvenységig takarékosná válnak. Nagybátyám is, ki köztök legtöbb vagyona tett szert, előbb apai örökségén túladdott, s csak midőn már azon volt, hogy földönfutóvá legyen, jutott eszébe, miként tán célszerűbb volna összehalmozott vagyon mellett, mintsem koldustáskával nélkülözni. Szilárd eltökélésének a sors kedvezett, s ő a középnemesség nábobjává lőn olcsó haszonbérékből. Késő vénségében dúsgazdag szomszédján, Jenő grófon kívül senkivel sem cserélt volna pipát. Nem mondom, hogy hasonló életkilátás nyilandik számomra; de darab idő óta csakugyan takarékosná lettem, s most nagy elégtételül szolgált hitelezőm hosszú képét

³⁷² Bécsben megjelenő napilap.

látni, midőn nyugodt arcvonalaimból sejdíté, hogy elnapolásról többé nincs szó, s midőn szekrényem kulcsát zsebemből és a szekrényből a szükségelt bankjegyeket kivettem. Végző kötelezvényem tehát kettészakítva s én minden zaklatástól ezentúlra menten!

Valóban e tény akkora varázssal hatott kedélyemre, hogy azt egészen föleleveníté. Vidámmá, derültté levék. Az álmatlanság szememről eltűnt. Idegeim megfrissültek. Képzeltődésem más irányt vett. Nyugodt helyzetemre s későbbi terveimre gondolák. Úgy éreztem magamat, mint a hajós, ki egy alkalmatlan tengeri kaland után, mely alatt néha zivatarok is üldözték, csendes kikötőben vetett horgonyt.

S Cecil, kit szokottnál korábban látogattam meg, szintén elégt hangulatban volt. Ah, mit is mondék! Hisz nála az elégttség legfőlebb ellenvetés nélküli elfogadása a viszonyoknak, melyeken úgysem változtathat.

Férje, tegnapi ígérete szerint, otthon maradt. Megnyerő modorából kitetszett, hogy a különösen kedves háziúr szerepére készül, s hogy semmit el nem fog mulatni, amivel egy nyílt szalontartó, választékos ízlésű és lekötőző *gentleman* hírnevére szert tehet.

Még néhány nap, s e kedves szobák, melyekben semmi felesleges és túlterhelt nem volt, a nemes egyszerűség helyett elegánsokká fognak válni. Cecil férje hiúbb, hogysem, miután az előkelőség reputációjáért pénzáldozatra kész, a fényűzést ne emelje a kényelem és lakályosság fölébe. Már Jancsi ezüstpaszományos kalapot, papucsot, térdig érő strimpflit, bő meggyszín bugyogót és ahhoz méltó felsőkötőt kapott. Még nem vette ugyan föl; de azért mégis úgy szégyelli magát, mintha rajta volna. Ah, maholnap talán a magas körökbe be nem fért s a kisebb társaságokban unatkozó vagy fitymás³⁷³ úri nép fog a megkeresztzett tanácsos estélyeire tódulni! A költői kedélyű Cecil körül napi pletykák és éltelen tréfák lesznek en vogue.³⁷⁴ S ő, ki egykor a legkényesebb ízlésű coteriáknak³⁷⁵ innepeltje volt, most férje kedvéért kilép a visszavonultság homályából, hogy csak *eltűressék* azoktól, kik magok sincsenek ugyan állásukkal tisztában, de akik benne mindig csak egy vén grófné társalkodónőjét fogják látni.

S ő mégis derült, mintha a jelen nem is érdekelné, s mintha igények helyett csak visszaemlékezései volnának!

Engem bosszant a zaj, a sürgés e csendes szalonban. Mi köze a vendégekhez Cecilnek, ki a nyugalom kését még élvezheti, de a szórakozás mámorát soha?...

Ily gondolatok leptek meg, midőn a teaasztal körül helyet foglaltam.

- A jövő héten kezdve csütörtökönként szerencsés leszek néhány jó ismerőst házamnál fogadni. Önre is számolok. Igénytelen estélyek - egyéb semmi. Nem akarok versenyezni erőm felett. Vig társalgás, néha whist - mert az öreg tábornok Karg szereti -, olykor barátom, Tordasy tanácsos kedvéért tarokk... és Cecil zongorát játszik, míg a kedves Berky grófné, ki csodaszépen énekel, el fogja ragadni a kicsiny, de választékos kört, mely csak állással bíró egyénekből alakuland, kivevén, midőn az újabb divat szerint művészeket is, kik furoret³⁷⁶ csinálnak, hívunk meg. Közelebbi Bécsben létemkor dr. Grünschnabel, valóságos belső titkos tanácsos önagyméltóságához voltam soirée-ra³⁷⁷ kérve, s ott nemcsak zenevirtuózokat, de még

³⁷³ Fitymáló, ócsárló.

³⁷⁴ Divatban (francia).

³⁷⁵ Érdekszövetségek, klikkek (német).

³⁷⁶ Zajos tetszés (francia).

³⁷⁷ Estély (francia).

lapszerkesztőket, sőt egy színészt is láttam. Pedig Grünschnabel őexcellenciájának neje, született Krukintzky grófnő, főnemes régi lengyel családból s még a Potoczkyakkal is rokon.

Cecil férje, míg ily érdekesen közlé új helyzetéhez méltó terveit, száját egyébként sem hagyta foglalkozás nélkül. Mohón fogyasztá a vajas kenyérre rakott pisztráng-szeleteket, s arca e kettős fáradság miatt pirossá lőn, és majdnem úgy nézett ki, mint egy szépen fölnyílt bazsarózsa, mely jól kiterjeszkedve s leírhatlan kényelemmel tekint a veteményágyak szögletéről a törpébb növényvilágra.

- Nőm sem tartozik - folytatá, villájával a legkövérebb darab sonkát választva ki -, mondhatom, Cecil sem tartozik a tegnap termett családokhoz, sőt...

Ekkor Cecilnek feddő tekintete által visszadöbbsentve, nagy kortyokban nyelte a teát, s egy kevés zavar után a társalgásnak más fordulatot akarván adni, kezét neje karjára tévé, és szívélyes mosollyal kérdezi: - Mikor szólítod fel Várhelyi barátunkat a derék Jenő történetének folytatására? Szeretném tudni: ismeretes-e a néhai gróf viszontagságai közül egy igen nevezetessel, melyről alkalmam volt a hely színén értesülni?

A vén *gourmand*³⁷⁸ a meglepetést, melyet azon fölfedezés okozott, hogy ő is tudna Jenőről egy elbeszélést vagy legalább valami anekdotát közleni, figyelmet érdemlő ügyességgel zsákmányolá ki. Míg Cecil és én a faggatások kereszttüze közé vettük, innepi komolysággal tölté poharát aranyszín villányival meg, s azt oly kitarással vizsgálta, mintha a fölsiető gyöngyöket egyenkint akarná számbavenni; később a borkémlők körülményességével kezdte kóstolgatni, ajakát néha beszipva és szemével dévajon vágva, mely utóbbi *pantomim* kizárólag Cecilhez volt intézve, s mintegy ezt látszott mondani: ugye, kíváncsiak vagyunk? szeretnénk a kártyákba kukucsálni? hohó! nem oly könnyen megy!

Nem tudom, mi ingerelt ezen magában ártatlan incselgésben. Talán az öreg úr vigyorgó arca, melyen a redők is nevettek, mintha a marjadozó³⁷⁹ szem bamba rángásait különösen furcsának találták volna; talán az arcvonaloknak egy kérkedő kifejezése, mely a *gourmand* mellett a kéjencből is hagyott valamit a férjben gyaníttatni; talán, mert általában most láttam először őt nejével kötekedni; szóval, nem mondhatnám meg, hogy mi ingerelt - hisz én Cecilnek csak barátja vagyok -, de az bizonyos, miként az egész jelenet kellemetlenül hatott rám. Félbeszakítva tehát faggatásaimat, hirtelen Jenő gróf élményeinek folytatásához kezdtem.

Látszott, hogy merészségem által a háziúr hiúsága egy kevésbé sértve volt: mert mintha a függöny zsinórját kezünkből kieresztjük, vonalai egyszerre visszahullottak régi semmiségökbe, a redők szokott állomásaikra szöktek át, s a félig kikóstolt pohár tartalma egy nagy korttyal rohant szeretetre méltó *gourmand*-unk torkán le.

Cecil finomul mosolygott, s ezt részemre magyaráztam.

- Halljuk tehát Várhelyi barátomat! - szólott kevés szünet múlva a férj, eszébe jutva a szíves házigazda szerepe, melyet mióta Bécsből lejött, és a kaszinóban nem tölti az estéket, második természetévé óhajtott tenni.

³⁷⁸ Falánk, torkos (francia).

³⁷⁹ Itt: kidülledő.

15.

A lakodalom után - szólék - alig egy évvel, s ha az időszámlálást Stefánia atyjának, a külön szürke kabátosnak halálánál kezdjük, úgy alig nyolc hónappal Jenő nagy kastélya, mely az esztendő napjaival egyenlő számú ablakaiért a nép bámulatának állandó tárgya volt, a komfort és vendéglátás tekintetéből is kitűnő hírben lett volna - s méltán - minden külföldi előtt, ha akkori utaink miatt sikerülhet vala a felső körökben élő idegen turistáknak Erdélyt gyakran meglátogatni.

De ez, fájdalom, nem történt meg. S minthogy többnyire csupán hazánkfiak élvezhették a gróf barátságát s a kastély kényelmeit, nem csodálhatjuk, ha mindkettő csak a régi megszokások, csak a tormaiba esett fűreg³⁸⁰ ízlése szerint bíraltaték.

Jenő fényes, nyílt házat akart tartani.

Rangja igényelte azt, s jövedelmei könnyen megbírták. Kastélyának s a melléképületeknek nagy részét tehát vendégek számára rendezteté.

A szobák kijelölése és bútorozása körül tekintettel volt minden rang, állapot és házviszony iránt.

Arra törekvék, hogy nála ki-ki otthon találja magát, s hogy mégis a társadalmi fokozatok - melyeket oly mellőzhetleneknek hitt, mint a katonai charge-ok³⁸¹ különbségét -, amennyire lehetséges, össze ne tévesztessenek.

Az özvegy delnők gyönyörű dísztermekbe vezettettek; a családos urak rendkívül kényelmes sorsobákat kaptak; az ifjú házaspárok elválasztott korridorú³⁸² kéjlokba - hová legtöbb virágillat s legkevesebb figyelem tévedett - telepítették le; az úrfiak egy nőtlen gentleman minden követeléseinek megfelelő bútorzatú enfilade-ba szállásoltattak, hogy tetszésök szerint lármázhatnak, anélkül, hogy valakinek alkalmatlanságára legyenek; a tudósok, az egyházi férfiak s mind az a nép, mely könyvek mellett szeret henyélni, a bástyákba - hol, miután a bagolyt a gróf vadászai rég elfogták, s a vércsüket rég lelődözték, innepi csend uralg - nyomtatványok közé és nagyapai karszékekbe helyeztettek; a pörlekedő atyafiaknak, kiket a sors egyszerre hozott a kastélyba, külön épületszárnyon vagy egészen más emeleten nyitatték lak; a kisebb nemesség pedig és általában a szegényebb módúak oly szobákkal lőnek ellátva, melyek egyedül tisztaságban különböztek az otthoniaktól, s midőn csak ismert kényelmet nyújtottak, senkit sem zseníroztak az ismeretlenek miatt.

A legkopottabb ruhájú látogató is Jenő gróf ezüstpaszamántos lakájai, zöld frakkos jágerjei³⁸³ és vörös nadrágú meg setét meggyszín dolmányú huszárai által akkora figyelemmel fogadtaték s lőn kiszolgálva, mintha viseltes öltözetét csupán szeszélyből hordaná. A főrangú asszony-ságok és élemedett korú nagyurak számára egész nap külön fogatok állottak szállásaik előtt, s a kocsis a bakról le sem lépve, minden percben készen volt, hogy a vett parancs szerint most a váltógazdasághoz, majd a fácánosba és a gyönyörű svájci tejelőbe vagy pedig a ritka szépségű saxoniai³⁸⁴ kosokhoz, a jeles faiskolához, a nagyhírű méneskertbe, szóval mindenüvé elvigye

³⁸⁰ Helyén nem való módon viselkedik (szólás).

³⁸¹ Tisztségek, állások. Itt: rangok (francia).

³⁸² Folyosó, átjáró (olasz).

³⁸³ Vadász (német).

³⁸⁴ Szászország (latin).

a vendégeket, hol valamit tapasztalni vagy valamiben élvezet találni lehet. Sőt az is gyakran megtörtént, hogy aki ekvipázsát kímélni akarta, a gróf hintáján járta be az egész vidéket, mert a szomszédok meglátogatása is azon szórakozások közé tartozott, melyek a háziúr rovására estek. Aztán hol voltak delibb házasok, mint amelyeket reggeltől kezdve a nap minden részében fölnyergelve lehetett az ablakokból szemlélni külön mindenik uracs számára? A groom nem mert mellőlük távozni, mert szigorúan lakolt, ha az ifjú vendégek, mihelyt szeszélyök hozta, a számukra kijelelt gyönyörű állatokon nem vágtathattak ide-oda. Sok szegény mágnás, kinek még egy remonda³⁸⁵-lova sem volt, Jenő gróf arab vagy telivér angol paripáin kiskirálynak hitte magát, s midőn a kastély minden cseléde határtalan tisztelettel és legalább tíz ölről levett főveggel ment előtte el, egész mértékben érezte a hatalom mámorát, a fényűzés élvezetét, a rang előnyeit, s így mindazon ingerdús benyomásokat, melyekből otthon csak igen gyéren részesülhetett.

Jenő a vendéglátásra nézve alapszabályul tűzte: senkit, ki hozzá jön, nem zsenírozni, de viszont magát sem háboríttatni akár foglalkozásaiban, akár a háztartási rendben. Legényei a szállókhoz vitték a reggelit. Aztán megkérdezték, hogy szobáikban akarnak-e ebédelni és mikor? Akinek kedve volt a gróf családjával lenni, az meghallá délután három órakor a csengettyűszót, s a nagy étterembe sietett, hol a véletlenül érkezettek számára elég üres *couvert*³⁸⁶ volt.

Hogy azonban a fesztelen együttlét, melynek varázsát Jenő gróf szintén tudta méltányolni, a házas visszavonultság kényelmeinek föl ne áldoztassék, s hogy a fehérhalmi kastélyban a társalgás is kelendőséggel bírjon, volt egy hírlapokkal, karszékekkel, biliárddal, kártyaasztalakkal és dohányzó-szerekkel ellátott közterem, hová a foglalkozás nélküli férfiak unaloműzés végett összegyűltek, s hol a háziúr is, midőn kedve tartá, jelen volt, s kezet szorított ismerőseivel, nyájosan fogadá az új vendégeket, áttekinté a lapokat, beszélt az időről, a világról és észrevétlenül megint eltűnt.

Eltűnt: e szónál jobban nem fejezhetem ki azon őszinte és erőltetés nélküli modort, mellyel Jenő gróf magát fölmentette a vendég-mulattatás alkalmatlanságaitól, s vendégeit a többek közt még a hosszas búcsúzás kényelmetlensége alól is. Mert a fehérhalmi szokások szerint a távozni akarónak nem volt szüksége ez erélyes házurat, kit mindig egy csoport ügybaj foglalt el, bevárni. Fogathatott, mikor tetszett, s az istenhozzád nélküli elutazással az illetet nem sérté.

Mi kétségkívül nem lennénk a Jenő grófhhoz hasonló gazdákkal elégtelenek. Sőt, tán helyeselemből, hogy csak szabad idejét tölti velünk, s hogy miután kényelmünk- és élvezeteinkről gondoskodott, reánk bízva nem unni magunkat.

De az akkori erdélyi szokások merőben ellenkeztek a fehérhalmi házirenddel.

1823 körül még a régi „jó világ” tartott.

A falusi uraknak, ha gazdag csűrőskertjük volt is, használható udvarházok ritkán.

A földbirtokos nem törődött építkezésekkel.

Ha osztályrészben zsúpos fedelet kapott, az alatt maradt, ha faháza volt, nem látta át, miért állítana mást kőből, s bár a pazérlás divatozék, a finom élvezeti vágy kevésbé vala kifejtve, mint most, a komfortról pedig semmi fogalom. A felsőbb helyzetűek sem igen kerestek a sok

³⁸⁵ Katonaló (német, francia).

³⁸⁶ Teríték (francia).

pénzben fitogatási eszköznél egyebet. Hatlovas hintó, számos cseléd, túlterhelt asztal, sok ékszer, temérdek ezüst- és aranynemű: ezek valának a vagyon sóvárgott malasztjai. Azon terjedtebb lakok, melyeket kastélyoknak szokás nevezni, zömök, vastagfalú épületek voltak, bástyával vagy anélkül. Ha az ember mellettök elhaladt, kényelmeseknek képzelte, ha pedig a belsőjökbe lépett, elbámult, hogy az elosztás miatt mily kevéssé használhatók. Aztán minden bizonyos közösségre volt számítva. A díszterem, a háziúr írószobája, ahol az asszony hált, ahol kisleányai laktak, a nevelő szállása, a komornáké, az étterem, sőt még alkalom szerint az oly zug is, mely ruharaktár, rongykamara, fehérnemű-szárító vagy konyha-anyagok kézi magazinja volt, igen gyakran vendégszobává változott, hogy aztán, midőn a sokadalom továbbsszáll, régi hivatására visszavarázsoltsassék. Mert a háziúr neheztelt, ha az idegen utas vendéglőjébe, nem pedig udvarába hajtattott. Az ismerősek messzi vidékekről fölkerekedtek azon kedélyes céllal, hogy egyik vagy másik barátjoknak mindenét megételessék. S a magyar vendégszeretet, mely semmi korlátot nem tűrt, uralkodék a többi kötelességek felett. A háziúr szégyellette volna gazdaságára figyelmet vetni, hisz úgy nem lehetett vala vendégei közt, kiket csak egy percig is magukra hagyni embertelenségnek tartá. Együtt ült a társaság, rendre minden szobát pipafüsttel töltvén be. Evés és poharozás volt az alap, melyen az úri házak reputációja nyugvék. Ha a nő untalan kínálgatott: mívelt, becsületértő és kellemes vala; ha a férj a bort nyelni s félittas vendégeit cifrán megköszönteni tudta, és a *ferblit*ől sem idegenkedett, akkor a különösen ügyes társalgó nevét érdemelte ki. Midőn pedig a lakoma magasbra hangolta a lelkesedést, mindig készen volt egypár udvari cigány, s csak az asztalt kellett félrevonni, hogy a ki sem szellőztetett ebédlőből bálterem legyen. A házasszony, vagy ha ez már a rózsáéveken túlhaladt, a legszebb menyecske egyszer körbelejtett, hogy selyempapucsát átadhassa a fiatal uraknak, kiknek büszkeségük volt abból a szép tánckezdőért toasztokat üríteni. Éjfélíg folyt a dárídó. A lefekvés kezdetleges egyszerűséggel bírt, mint maga az ébrenlét. A szalonba rendszerint a legtekintélyesebb egyén kapott nyoszolyát. Aztán a házasszony a régen ismert vagy rokon delnőkkel kedélyesen megosztá hálósobájának szentélyét. A kisasszonyok a család kisasszonykáihoz vitettek, a *gouvernante*³⁸⁷ átengedte ágyát az orrát fintorgató vendég-mamzelnek³⁸⁸, és a komornák provizórius³⁸⁹ fekhelyre vonultak ide-oda, hogy egy tensasszony elférkeződjék. Könnyebb volt a férfiakról gondoskodni. Nehányt a háziúr vett magához, nehányt a nevelő vagy a gazdasági felügyelő. A többiek számára, pedig a nagy ebédlőterem telihordaték friss szalmával és szalmazsákokkal vagy matracokkal, s azon királyilag aludhattak világos virradtig, midőn az útra készülőkre egy előre látott meglepetés várt, tudniillik, hogy kocsijuk kerekét ellopták, vagy pedig, hogy a részeg udvari kovács a lovakat megvasalni s a tengelyszeget helyreigazítani nem akarja, és így az indulásnak, mint önként értetik, szépen elmaradni kell.

Szóval az akkori illedelem szerint szíves házigazda csak az volt, kinek éjjel-nappal nyakán ültek a vendégek, ki minden szobáját közössé tette, ki látogatói miatt családi életét, kötelességeit és foglalkozásait megszünteté, ki érdemet abban keresett, ha a hozzájövők azért, hogy vele lehessenek, nemcsak mértékletlenek, de könnyelműségre, hanyagságra és pontatlanságra is készek.

Jenő gróf tehát a barátságos háziúr eszményképétől alkalmasint a legtávolabb állott.

A rend, mely kastélyában uralkodék, sérté a közérzetet.

³⁸⁷ Nevelőnő, házvezetőnő (francia).

³⁸⁸ Kisasszony (francia).

³⁸⁹ Ideiglenes, átmeneti (német, latinos végződéssel).

Vendégei többnyire elpalástolt vagy nyílt bosszankodással távoztak.

Gögösnek, gazdagságával kérkedőnek s korcs magyarnak, ki idegen szokásokat esztelenül majmol, hirdették őt.

Különösen a megyei nemesség, mely Erdélyben a mágánasokról szelíd véleménnyel sohasem volt, bántva érezte magát éppen azon intézkedések miatt, mik a fehérhalmi kastélyt a fesztelen társalgás tanyájává akarták tenni. A gróf könnyű modora lenézésnek, a gazdaságra fordított gondja fitogtatásnak, a vendégektől gyakori távozása a kaszárnnyából hozott faragatlanságnak kereszteltették.

Stefániára is ragadt valami a gáncsból.

A vén táblabírák őt eleven modora mellett sem találták oly nyájásnak, mint az igazi magyar-fajta asszonyokat, kik reggeli köntösük elébe kötényt vetvén, a konyhára ki-kitekintenek, hogy szemükkel láthassák: vajon nem sózza-e el a szakács a levest? Vajon a ház régi ismerőseinek kedvenc ételei ínycsikszék szerint készülnek-e, s vajon a minden vendég iránti jóindulatot jelentő kövér pulykasült egyenlően pirul-e nyáron? Még ezenkívül a nővilág is lelt a szép grófnében megróni valót. Ifjú hölgyeink nem hagyhatták helyben, hogy az úrfiakkal együtt lovagol nemcsak a parkban, de künn az országúton is, mint az angol komédiásnék. A tisztos korú néném- és ágyomasszonyok pedig lealázva érezték magukat azon bizodalmatlanságért, hogy Stefánia örökké csak a szalonban társalg velők. Hisz másutt ily begyeskedést nem tapasztaltak. Másutt a még takarítatlan hálószobában, az öltözködő asztalnál, midőn a fiatal menyecske haját bontatja ki, vagy a leányszobában, midőn a szennyest adja mosni, fecseghettek legkedvesebben. Másutt megláthatták: milyen gárnyérja³⁹⁰ van vánkosainak, változtatják-e naponként az ágyneműt, férje a lámpaasztalkán felejt-e tajtpipáját, hálósipkában alszik-e, és tarka vagy egyszínű reggeli öltönyt vesz-e magára, ha fölkel? Másutt tudhatták: hány tucat ezüstkanál van a háznál, mennyi még elő sem vett kamuka³⁹¹ a ládáknál, hány sertést ölnek le karácsony előtt, a zsidótól veszik-e a hizlalt libát, vagy a konyhaszolgálo tömi? Másutt megkérdezhették a komornától: mennyi fizetése van havonként, előre kapja-e ki azt vagy megkésve, zsémbes-e a nagyságos asszony, hogy él férjével, tán esténként néha összeszólalkoznak, s nincs-e reggel valamelyik félnek rossz kedve? Másutt a család apró titkai kellemes órákat szereztek a kíváncsi néném- és ágyomasszonyoknak, de Fehérhalmon a háznép oly különváltan él a vendégektől, hogy némely szobába beférni sem lehet, mintha a becsületes emberek szeme előtt valami nagy bünt rejtegetnének, és ezen alattamosságban Jenő gróf segítője Stefánia grófné is, mi eléggé botrányos oly fiatal nőnél, kinek már csak éveinél fogva is nyílnak és őszintének kellene lenni.

Azonban, bár sok ily panasz fordult elő, a Stefánia elleni neheztelés vékony nyári ködnél több nem volt azon sötét és zord őszi fellegethez képest, melyhez a Jenő gróf modora miatt támadt harag és bosszankodás hasonlított. Ha ő a legvitézesebb ezredek egyike nem lett volna, még akad vala olyas, ki kérdőre veszi hideg felfuvalkodásáért. De így a békétlenebbek is előbb szekereikbe ültek, s csak midőn a parkból kihaladtak, dunnogák magukban: akkor lássalak, mikor a hátam gerincét!

E fenyegetés azonban nem mindig teljesült.

Nagy száma a soha visszatérni nem akaróknak ismét fölkereste a büszke kastélyt.

³⁹⁰ Szegélydísz (erdélyi tájszó).

³⁹¹ Damasztkelme.

És voltak többen, kik bölcsen elleplezték csekély bánatalmaikat, hogy a makacs grófnak egy kellemes szokásából hasznot vonhassanak.

Jenő tudniillik az egész ország akkori fogalmaival ellenkezőleg a *hitelt* készpénznek tekintette.

Vendégei ezt a legkülöncebb eszméjének tartották, de nem hiszem, hogy mindjárt kezdetben érette rágalmazták volna.

Később természetesen annál inkább.

Az ily következetlenség a világon nem új dolog, s Fehérhalmon kívül is régóta divatba jött.

De okoskodások helyett jobb lesz elbeszélésemet egyszerűen folytatni.

Jenő a maga módja szerint a legszívesebb vendéglátó kívánt ugyan lenni, azonban mindig okos és számító gazda maradt. E két elv egyeztetését állandóan szem előtt tartá.

Pompás fogatai, melyeket a Fehérhalmára érkezett uraságoknak rendelkezése alá bocsátott, nemes vérűek voltak, s oly csodásan kitanítvák, hogy okvetlenül erős vásárlási sóvárt költöttek az illetőkben föl.

S ha a fiatal arszlánok közül valamelyik egy napig Jenő arab vagy angol hátasain lovagolt, nem képzelheté, hogy attól megválva többé kényelmesen és helyzetéhez méltón élhessen.

Aztán a sok szép közlekedési eszköz által a fehérhalmi vendégekben levihatatlan ingert kaptak a házúr mintagazdaságát minden hozzátartozókkal megnézni. Idejük elég volt. Figyelmes szemlét tarthattak tehát nemcsak a gabonaneműek, nemcsak a repce, bükköny, lóher és más Erdélyben még nem ismert magvak fölött, hanem vizsgaságuk tárgyául tűzhatték ki a gyönyörű göbölcsordát, a hasonlíthatatlan svájci teheneket, a finom gyapjas birkanyáját és a csikóskert költőileg szép alakjait. Mennyi gazdagodási eszme, mennyi új életterv, mennyi kísérleti vágy, mennyi megszerzési ösztön nem ébredt a csábító látványokra föl!

És Jenő gróf kész volt mindent tisztességes áron eladni.

Ő készpénzt nem kívánt.

Egyedüli követelése volt: pontos fizetés a határidőkor és pontos kamat. Sőt aki a kamatról nem feledkezik meg, míg hitele nincs kétségben, akkor sem igen lehet aggodalmak közt, ha adóssága nem vásárlatokból, hanem kölcsönből eredt. Hisz, Jenő e tekintetre nézve oly lovagias, mint a széles világ akármelyik magasztalt hitelezője, kit uzsoráskodás vagy megrontásra törekvés sohasem vezérelt.

Kell-e mondanom, hogy a könnyű alkuk, a személyes és vagyoni hitel divatba hozása Jenő gróf többi különcségeit ellensúlyozta?

A táblabíró, ki Fehérhalomról dohogva távozott, egy kedélyes percben álmodni kezdett falujának széles, de általa nem használt közlegelőjén kövér, hószerű göbölökről, melyek falkákban lepik el a hegyéleket, s mint tavaszi köd, vonulnak a virághímes völgyekbe alá. Mi lenne belőle - szólt ilyenkor az öreg úr -, ha a pusztá ormon effektíve göbölők járkálnának? Mégpedig, hűm, saját magaméi? Mit nem fizetne majd érettük a haruc?³⁹² Nem... semmi trafika a bozsonicát evő örményekkel! Inkább elhajtatom a régeni vásárra, vagy tán még jobb lesz a szentpéterire küldeni. No, fogj be, Miska - kiáltá ekkor... - Hová megyünk, teéns úr?... Mi közöd hozzá? Nahát, arra az istenverte Fehérhalomra.

³⁹² Örmény.

De nemcsak a falusi nemes, a városi úr is ördögös varázssal igéztetett Fehérhalomra vissza, s annál inkább, mentől ritkábban volt kiadni való pénze.

Csakhamar a kolozsvári ablakokból bámulva nézték a kisasszonykák a délcegen ügető úrfiakat. Mindeniknek udvarlója lóra kerekedett. Aki gyalog járt, egy fokkal alább volt kénytelen partit keresni, s ha talált, akkor bús fejének csakugyan Fehérhalomra kellett vetődni. Mert a szép menyecske hazavételére hol kaphatott volna csinosabb fogatot, és... úgyszólván ingyen?

Voltak az élet iskolájában sokat tapasztalt és különösen elmés urak, kik, ha pénzők elfogyott, mindig valami eredeti ötlet által segítettek a pillanatnyi zavaron, s leginkább azon kaptak, ha vagyonos rokonaikat vagy barátait megtréfálhatták, mi többnyire sikerült is. Ezek Fehérhalom legszorgalmas látogatói valának. Amit ott összevásároltak, csakhamar féláron ismét eladák, s az ily financiai kísérletekkel annyi komfortot gyűjtöttek maguk körül, hogy a választékos ízlés és a *savoir-vivre*³⁹³ irigylendő példányaiként magasztaltattak, mindenütt, hol a lángkeblű fiatalság pezsgőpalackokat bontott föl, vagy zenebanda mellett az élet költői oldalairól és a hétköznapi lények kiállhatatlan pedantságáról elmélkedett.

Egyszóval Jenő grófnak pompás rendezett gazdaságában annyiféle áru volt, hogy ha még különcebb szokásokat is hoz divatba, a vendégek tartós haragjától nem félhetne, mielőtt a kötlevelek természete felől az akkori divattal szembeütköző nézeteket nem kezdene érvényesíteni.

Erdélyben ugyanis a valódi urak egy nagy családot alkottak.

Minden rangos egyén - a megyei jó származású nemeseket sem feledve - a többinek bátyja, öccse vagy illetőleg néneje és húga volt.

E vérségi kapcsolatok dacára három fűzfatuskóért vagy egy sovány barázdáért készek voltak perelni az urambátyák és öcsémurakkal és viszont; ellenben az adóssági kötelezvények iránt a legkedélyesebb pontatlanságot hozták divatba.

Az adós a fizetési határidőre emlékezni úriatlan modornak tartotta; a hitelező pedig mélyen érzé, hogy a törvényes eljárás megkezdésével oly gorombaságot követne el, minőre csak egy kalmárlélek, egy nyárspolgári ész képes.

Mindkét fél tehát óvakodék pontosság vagy szigor által rangján alóli szellemet tanúsítani, s az adósságlevél csak a cserék, osztályok, megnyert birtokpörök és úgynevezett amicák³⁹⁴ alkalmával vetették kiegyenlítésül elő. Akkor oly hivatása volt, mint a mészárszékekben a hús mellett a nyomtatéknak. Különben egyedül a családi fény emeléseért létezett. Mert a hitelező nagyúr vagy úriasszony ahhoz oly eszmét kötött, mint a régi ékszerekhez, melyeket nem annyira használni, mint mutatni kell.

Ha dicsekedni akart, elhozatá a kis szekrényt, hová legritkább kincseit zárta.

- Íme! - szólott eléggülten mosolygva. - Íme! Öt sor öreg keleti gyöngy, aztán néném, Nápradyné contractusa³⁹⁵ 20 ezer forintból, pengő ezüst húszasokban; aztán egy rubin-diadém, közepén tisztavízű, ép s ritka nagyságú solitaire³⁹⁶; aztán néhány történeti érdekű kötelezvény,

³⁹³ Élni tudás, életművészet (francia).

³⁹⁴ Barátságos megegyezés (latin).

³⁹⁵ Szerződés (latin).

³⁹⁶ Keretbe foglalt nagy drágakő, főleg gyémánt.

melyet ama híres Ébeni, ki Apafi³⁹⁷ fejedelem tanácsosa volt, írt alá, s miatta közelebbről ismét meg fogom intetni a leányágot; íme, ősi karperecek, nehéz aranyláncok, aztán egy gyűrű, melynek köve talizmán a kígyómarás ellen, és egy obligatio³⁹⁸, melyet, minthogy a királyi tábla elnöke öméltóságáé, unokám számára tartogatok, ki még időjártával hasznát veheti!

Többnyire ily dicsekvés után a szekrény régi helyére visszatételük, és érintetlen maradt mindaddig, míg a hiúság viszketege ismét nem kezdé a tulajdonost bántani.

Hasonló míveltséget és atyafiságos jóindulatot vártak Jenő gróftól a fehérhalmi kastély vendégei. De nagy bosszankodásukra csakhamar tapasztalák, hogy ő a pénzkérdésekben oly goromba, mint a pór szász, s a kontóra³⁹⁹ vásárolt lovak, birkák és göbölők árért egyformán sanyargatja a hitvány kupeceket és a becsületes úrrendet.

Ez megbocsáthatlan különbség volt.

A legbuzgóbb vendégek falkánkint elpártoltak.

Minden végrehajtás olajat öntött a lángba, minden karerő alkalmazása pedig szélvészfért terjeszté a közbosszankodás tűzvészét házról házra.

A sok kamat fölhajtása, a sok alispáni napibér, a sok liquidatio⁴⁰⁰ és perköltség félelmissé, sőt gyűlöltté kezdék Jenő gróft tenni még azok előtt is, kik a Fehérhalomról vásárolt tárgyakon szép nyereséggel túladtak vala.

Aki csak homályosan is emlékezik valami kötelezményre, valami határidőre, mely reá valahol és valamikor bajt hozhatna, aki a kedves szórakozások dacára sejté, hogy a tárcájában levő banknoták⁴⁰¹ tulajdonképp Jenőt illetik, szóval a legismertebb nevű urambátyák és öcsémuramok, ha a fehérhalmi kastély fedelét meglátták, már a rendes országútból kitértek, csakhogy szemöket ne sértse, véröket ne izgassa fel és étvágyukat ne rontsa el azon fertelmes épület képe, hol a híres keresztény-zsidó lakik, kinek rögeszméje, hogy neki pontosan fizessenek - mintha bizony a nemesi szabadságot és magyar alkotmányt Jeruzsálemben készítették volna.

Rendre a békétlenkedésből megvetés származott.

Volt anya, ki példaként említette fiának, hogy Jenő grófról lehet a hideg önzés felől legtisztább fogalma, s mindenekre kérte, hogy csak, az istenért, sohase viselje magát oly szívetlenül, mint Jenő gróf szokta.

Némely fiatal nő még a mézeshetekben felfogadtatá férjével: nem kártyázni, nem adni jószágait örményeknek haszonbérbe és nem látogatni meg Jenő gróft.

Minthogy pedig a fehérhalmi vásárlások a magukat equipirozó⁴⁰² fiatal úrfiakat terhelték utókövetkezményeik által leginkább, hamar elterjedt a felsőbb körökben azon nézet is, miszerint a fiatalság erkölcsét Jenő rendszeresen rontja, s nem nagy ajánlás a világba lépő egyénekre nézve, ha a külön gróffal - ki pazarlásra és adósságcsinálásra csábítgat - benső viszonyban állanak.

³⁹⁷ Apafi Mihály, I. (1632-1690) - erdélyi fejedelem. Gyengekezű uralkodó volt.

³⁹⁸ Kötelezvény (latin).

³⁹⁹ Hitelbe (olasz).

⁴⁰⁰ Felszámolás (latin).

⁴⁰¹ Bankjegyek (latin).

⁴⁰² Lovashintót és szolgaszemélyzetet beszerző (francia).

Voltak ugyan, kik roskadó gazdaságuk helyreállítását egyenesen fehérhalmi hitelőknek köszönhatték, de az erdélyi urak a sok közmondás közül ismerték azt is: hogy egy fa nem tesz erdőt.

Nézetők szerint a kivétel megerősítette a szabályt, s Jenőt dicsérni annyi volt, mint szemet hunyni a legismertebb botrányok előtt.

Nem mondom tehát, hogy éppen senki sem utazott volna Fehérhalomra, de a vendégek nagyobb része végtére a kalmárokon, lócsiszárokon és haszonbérelőkön kívül többnyire csak kétséges hírnevű vagy élődi emberekből állott, s a háziúr vendégszeretetét leginkább azok élvezték, kikkel Stefánia grófnénak időt tölteni nem volt mulatságos, vagy az etikett és erkölcsi szigor szerint illendő.

16.

- Miben sértettem meg egy szíves háziúr kötelességeit? Tisztelheti-e a vendégjogot akárki jobban nálamnál? Mint gondoskodtam kényelmeikről! S mily összhangzásba hoztam magánérdekeimet az öveikkel! S ők haragusznak! De mi gondom badarságaikra? Elég, hogy a jót akartam. Hadd maradozzanak el, hadd kerüljenek!

Jenő gróf e vigasztalással is teljesen meg lett volna elégedve, azonban talált még egy hatályosabbra.

- Ha kevesen járnak házamat, annál több időm marad azokat boldogítani, kiket a gondviselés rám bízott. - Így okoskodék ő.

Nem szükség mondanom, hogy a boldogítás ügyében nagy kérdés volt a hat szabályzott falu sorsa is.

A cserepes ház, a virágos- és veteményeskert, a derék gazdasági eszközök mind igen szép dolgok voltak ugyan, de tulajdonosaik elégületlensége naponkint növekedett.

A földesúr éjjel-nappal öröködé, hogy úrbérései az ő jól átgondolt terve nyomán okvetlenül és szünetlen boldogok legyenek, de az úrbérések szerették volna, hogy saját tetszésük szerint lehessenek néha boldogtalanok is.

Ezért sok villongás támadt, s gyakran alkalmaztatott az úgynevezett idves szigor.

Minek aztán furcsa következményei lettek, melyek Jenő grófot, ha makacssága érzékeny szíve fölött nem uralkodik, sodrából kiveszik vala.

Fehérhalmon tudniillik Szentgyörgy- és Szentmihály-napja évenként korszakot alkotott az uradalom belviszonyaiban.

Az egyiken számos úrbéres tett két garast le, annak jeléül, hogy a szép cserepes házból kiköltözni akar; a másikon pedig a megbánás minden nyoma nélkül hordozkodék a szomszéd vidékek szalmaviskóiba.

Szorgalmasok, erkölcsösök és istenfélők is távoztak el; míg helyökbe többnyire butább kinézésű csöcselék jött, melynek betanítására s fegyelmezésére két kézzel kellett hozzálatni, s gyakran oly kevés sikerrel, hogy a gróf vén káplárja is, ki az egész francia háború alatt újoncokat gyakorlott be, sóhajtván mondogatá: csak igaznak marad, hogy a kutyából sohasem lesz szalonna!

Jenő bosszankodék jobbágysági vakságán, kik a szabad költözés jogát használva, saját jólétük előtt kívánnak menekülni. Minden képzelhető módon gátolá tehát e rossz terjedését. Ürügyeket vett elő a visszatartóztatásra, túl szigorú követeléseket formált a távozók vagyona és személye iránt, s az utolsó fillérig kérlelhetlen volt a megbecsléseknél. De a megyei hatóságok hol részrehajlatlanságból, hol a hatalmas mágnás iránti csekély rokonszenv miatt a távozni vágyó úrbéreseket védelem alá vették, s minthogy különben is a kormányzástól a szabadköltözés meg nem gátlása volt kötelességükké téve, amidőn csak nagy felelősség nélkül lehetett, kiadták az útlevelet s távozási szabadságot.

Ah, mily különösen bánnak rögeszméink szívünkkel, s egy rosszul választott és makacsul védett elv mennyire kiforgatja sarkaiból egész lelki világunkat!

Jenő gyűlölettel gondolt a költözési jogra. Ha az örökös jobbágyság nem töröltetett volna el, úgy ő végtére is boldoggá tehetné a szeretett hat falut. Ki lenne irtva a nyomor, henyésés, rendetlenség. Mindennek kenyér kezében, mindennen tiszta ruha, mindenben kevesebb hajlam a bűnre, több nemes rugók, mélyebb kötelességérzet. Óh, akkor a hat faluból börtönbe senki sem vitetnék, s e szó: *koldus*, kihalna az emlékezetből, vagy csak a vén asszonyok meséiben jelennék néha meg. Még a ragályos betegségek se igen mernének az uradalom határaiba lépni, mert a miazmák⁴⁰³ és járványok ellen legbiztosabb talizmán a tisztaság, mértékletesség s az életgondoktól fel nem zavart kedély.

Így álmodozott Jenő, s visszaóhajtá az örökös jobbágyságot csupa emberszeretetből.

A személyjog, az akarat legkisebb szabadsága már nyugtalanítja őt.

Ezen indulatja az akadályok által fokozódni kezdett.

Mert a fehérhalmi járás új szolgabírája és a kerületi alispán is, mint nagy lóbarátok, egykor igen sokszor találtak Fehérhalmon megfordulni, minek végkövetkezménye jószágaik nevezetes részének idegen kezekbe jutása volt.

A gróf ellenségeivé váltak tehát, s örömmel ragadtak minden bosszantási alkalmat meg.

Kivált a szolgabíró az elégtelen úrbéreseket folyvást költözködéssre nógatta.

Egyébbe is vegyült volna, ha a megyei gyűlések tartása megint divatba nem jön, de így az ildom mérséklé a bosszúvágyat...

Jenő mentől elégtelenebb volt alattvalóival, annál inkább érzé, hogy céljai keresztülvitelére új nemzedékre van szüksége.

Egy napon tehát mindenik falujában - kivéven a kegyvesztett hetediket - építtetéshez fog.

Az alap mély volt, és tág szobákra mutatott.

A falak hamar emelkedtek.

Mi szándékból, senki sem gyanította.

- Talán hat új uradalmi börtönt kapunk! - sóhajtá a nép.

Az épületek mindenhez inkább hasonlíthattak volna ugyan, mint éppen fogházakhoz, de a tömeg csak akkor hinné azokat egyebeknek, ha még rosszabbat tudna sejteni. Annyira félt már Jenő gróftól - kinek köszönhető anyagi gyarapodását -, hogy csupán kedvetlenséget vagy üldözést várt tőle.

⁴⁰³ Földből, vízből kipárolgó kórokozók (latin-görög).

Midőn a hat ház elkészült, és föl volt szerelve, a tornác homlokára fényes és *kujok-nagyságú*⁴⁰⁴ ércbetűk szegeztettek.

- Nini! *Iskola!* - mondták bámulva a helység kevés számú írástudói.

Ekkor a vénasszonyok kötényöket szemökre vonták, hogy a kipottyant könnyecskéket letöröljék. Néhány anya hazafutott megnézni, vajon kisgyermek az övé-e még, vagy már a földesúré? A „*ni, nó, lássa az ember!*” s több ilyes észrevételek, melyeknek jóra vagy rosszra magyarázható értelmök súlyegyenben áll, nem akartak az áncsorgó⁴⁰⁵ nép szájából kiapadni. Vagy két suhanc nagyobbbat durrantott ostorával, mint a fehérhalmi uradalomban szabad volt, de különben semmi rendetlenség nem történt. Úgy látszik, hogy a visszatetszés jelei mellett is az úrbéresek közhangulata tűrhető volt, mint szokott oly esetben, midőn az ember nagyobb rosszat vár és kisebbre talál.

Jenő a testi és szellemi idomítást egyenlőn fontosnak tartván, iskoláit testgyakorló intézetekké is szánta.

Kerttel véteté mindeniket körül, s a kerítésen belül kúszásra, mászásra, az erő és ügyesség fejlesztésére tartozó oly tárgyak valának szemlélhetők, melyeket most az óvodákban naponkint láthatunk, de amelyek a fehérhalmi családokat, kik a gyanúra hajlandók voltak, s az ismeretlent veszélyesnek hitték, új meg új aggodalmakra izgatták.

Eközben az uradalom minden helységébe - kivén a hetediket - egy vagy két idegen érkezett, fakó szekeren, sötétszín s többnyire nemigen új kabátban, tulipános vagy festetlen ládával, melyeknek fedelére a behordozkodáskor - tán hogy valamit nyomjanak - néhány nagy könyv, útiköpenyeg, pipa, dohányzacskó, viseltes csizma és fekete vásznas esernyő volt összevissza halmozva.

Az említett jövevények a paphoz vagy mesterhez szállottak, s miután öltözékeiket, amint tudták, rendbe hozák, előbb az iskola körül csavarogtak, nézve és tátogva, aztán az apostolok szekeren⁴⁰⁶ szép csendesen a fehérhalmi kastély felé tartának.

Egész kinézések, a falu népének véleménye szerint, semmi jót nem ígért. Már arcokon is látszik, hogy a földesúrnak különös szándéka van velök, s hogy alkalmasint azon helységeken fognak megtelepedni, ahová érkeztek.

Még csak az volt kérdés: micsoda szerencsétlenséget vagy kárvallást hoztak magukkal a szegény község nyakára? Mert, hogy hasznot is tehessenek, ez iránt a gyanakvó és elfogult népnek semmi hite sem vala.

Végre a mélyebb belátású öreganyók kitalálták, miként az új vendégek oly ásó- és kapakerülők, kiket a gróf azért fizet, hogy legyen valaki, ki a gyermekeket a szülei háztól elvonja, naponkint kétszer-háromszor megverje, s ha felcseperedtek, katonának adja.

Volt tehát elég rebegés és bánat egész éjjel.

Másnap a nevelők és tanítók - kik a pap felügyelete alatt egy jobb és könnyebben boldogítható nemzedéket valának képezendők - Jenő gróf által megvizsgáltattak, és többnyire alkalmasoknak találtatván, az iskolában számokra rendelt szállásokra költöztettek.

⁴⁰⁴ Ököl.

⁴⁰⁵ Bámészkodó.

⁴⁰⁶ Gyalog.

Aztán szünidő állott be, eseménytelen, botránytalan, új félelmekre tápot nem nyújtó.

A nép a kukoricát kasokba rakta, szüretelt, a kikölt őszi vetésekben gyönyörködött, a dér elől mindent betakarítja, kamaráját örlettel ellátá, és hopsára⁴⁰⁷ süldő malacot kezdett kimérni, hogy a csípős must mellé pecsenyéje is legyen. Már a suhancok a fonókról álmadoztak, s a menyecskék bátran ballagtak az iskola előtt el, és lopvást az ablakok felé is kacsintgatának; már a kirakott kút körül, mely mindenik helység közepén látható, kora hajnalban vékony jég-lemezek boríták a földet, s a hicagóbb⁴⁰⁸ lányok lába meg-megsiklott, és a fejökre illesztett kendőtekercsről, a többiek kacajára, a víz-sajtár le is hullott; már a házgazdák kezdék a mesturammal⁴⁰⁹ s tisztelettel együtt az új tanítókat is - kiknek még éppen semmi dolguk nem volt - a disznótorokra hívogatni; szóval néhány hét meglepetések nélkül tölt el, s a gyanú, a bizodalmatlanság oszlott, midőn a hat helységben ugyanazon reggel, ugyanazon órában a gazdasági hivatalnokok összeírták egyenkint az iskolaképes gyerekeket, a felcseperedett ostorostól kezdve a hétéves leánykáig. A harangozásra a kisdedeknek sorba állítva kellett a templomba menni, mert az iskola rövid istentisztelet mellett megnyitatték. Mindenik háznál fölolvastattott a gróf rendelete azon szigorú büntetésekre nézve, melyekbe a szülék esnek, ha magzataik az iskolát szorgalmasan járni elmulatnák.

Az egész intézkedés tekintet nélküli és katonás volt, mint Jenőtől várni lehetett, bár a legemberbarátibb célból történt.

S támadt is ám miatta elég nősiránkozás, elég bosszúság, harag, kétségbeesés.

Heródes gyermekgyilkolásai után a falu bölcsei szerint borzasztóbb tény még nem követtetett el.

Az apák kérelmekkel ostromlák a megyei tiszteket, kik ellenszenveik dacára sem akartak vagy mertek a kérdésbe elegyedni.

Utóbb a békétlenek összebeszélve, gyermekeiket a kitűzött órákon otthon tarták.

Jenő gróf mindannyiszor kalodába tétette egész napra őket, úgyszincs sürgetős mezei munka.

A kegyetlen megtorlások leverték az anyagi ellentállást, de az erkölcsin nem tudtak győzedelmeskedni.

A nép makacsul hitte, hogy a földesúr azért taníttatja a fiakat, hogy mihelyt fölcsseperednek, assentáltassa⁴¹⁰. És a leányokat? Ah, a szerencsétlenek! Belőlük utálatos rossz személy fog válni, a kastély urának és a vendégeknek multságára! Senki sem mondhatta a grófot erkölcstelen kéjencnek, de ez nem használt. Titokban teszi. A nagyuraknak elég módjok van gonoszságukat rejtegetni... Később az oláh gazdák fölfedezték, hogy az egész iskolázás csak azért történik, mert gyermekeikkel a gróf vallásukat törekszik elhagyatni. Az uradalom néhány kazla amiatt meg is gyulladt, s a csűrös kert körül lándzsás hajdúknak kellett éjjel-nappal cirkálni.

Így tölt a tél.

A tavaszi munka kezdetekor az apák minden alkalmatlanságaikat az iskolának tulajdonították. Ha eltört az ekevas, az ökrök azért csavartak oldalra, mert szarvaikat nem a kisfiú tartotta; ha

⁴⁰⁷ Állat közös levágása (erdélyi tájszó).

⁴⁰⁸ Vacogóbb (tájszó).

⁴⁰⁹ Mester uram (népies).

⁴¹⁰ Katonai szolgálatra besoroztat (latin).

a délebed elkésett, oka, hogy a kisleány olvasni tanul; ha a szomszédból átrepült csirkék kapták el a legszebb búzaszemeket, nem volt csoda, mert Istók a betűkre néz, s nincs ideje hessegetni; ha egy körömmérget, mely a házgazda kezén támadt, az anyók vörös fejtővel húzott át, s az hamar meggyógyulni nem akart, onnan van, mert Panna, kinek keze legkönnyebb, az iskolába ment; ha a malacok a csölönkkel⁴¹¹ együtt elfutottak, azért történt, mert egész nap nincs otthon a fürge Peti, ki mindent íziben észreveszen, s ha a kis Kalári a sok éretlen gyümölcs miatt beteg lett, annak voltaképpen mégsem lehet egyéb alapja, mint hogy az iskolában valami rossz nézésű szem megigézte, és hirtelen nem öntöttek holtshozó vizet, három keresztet vetve a pohár fölébe.

Jenő gróf, midőn az első próbatét bekövetkezett, tudtul adá, mennyi segéllyel járuljanak a házgazdák, kiknek tanulásra alkalmas gyermekök van, az iskola fenntartására, melyre ő az egész tizedet szánta, a nem úrbéri szőlők bordézmájával együtt.

Alamizsnának is kevés volt az évi összlet, mit ő a szüléktől követelt.

Inkább csak jellénye⁴¹² vala azon eszmének, hogy maga a nép is kész a köznevelésért áldozni.

De a tapasztalás itt is hamar bebizonyította, miként aki egyszer az erőszakolás terére lépett, az többé nem számíthat erkölcsi indokokra.

A legvagyonosabbak sem akartak fizetni.

Ki-ki bevárta a végrehajtást, hogy felsőbb helyen panaszt tehessen.

A tizedet pedig, melyet eddig mint úrbéri tartozást zúgolódás nélkül vittek a földesúri csűrbe, most kétszerte terhesebbnek hitték, mert annak kimondott célja gyűlöltté és gyanússá lőn.

Ily súrlódások s ellenszenvek mellett nemigen lehetett várni, hogy a gyermekek is szorgalmasan tanuljanak.

Minden óra, mit otthon töltöttek, minden szitok, melyet az iskola ellen szülei szájából hallottak, henyéségre és engedetlenségre volt buzdítás.

S a próbatétek hamar kitüntették, hogy a fehérhalmi uradalom jól fizetett iskoláiban csaknem oly kevesen tudtak akadozás nélkül olvasni, mint régen, midőn a mesturam a játszó gyerkőcéknek kukuricafejtés közben fedezteté föl a betűk nagy titkát s a szótagolás minden csínyját, minden furcsa fogásait.

Azonban ha a komoly dolgokban haladásról szó sem volt, legalább a testgyakorlatok élénken folytak. Mászni, árkokat átugrani, egy csögös⁴¹³ kötélén evet-gyorsasággal felnyargalni, nem szédülni mélység előtt, a veszélyben lélekéberlétet mutatni; e tulajdonok megszerzésére nézve kedvező bizonyágul szolgál azon körülmény, hogy a szigorú felvigyázat dacára is a gróf kertjében soha annyi kár nem történt, mint amióta nevelőintézeteit megnyitá, s a *gimnasztikai* gyakorlatokra nagy súlyt fektetett.

Pedig a figyelmező könnyen észreveheté, hogy az iskolákban szembetűnőleg kisebb alakok mozganak, s minden nap ritkábbá válik az oly gyerek, ki valamennyire föl van cseperedve.

Mert a hatökrös és dúsgazdag atyák a szomszéd helységekbe küldék fiaikat, hogy inkább idegen kenyeret egyenek, hogy inkább mint ostorosok, pásztorgyerekek vagy belső cselédek

⁴¹¹ Kolonc, az állatok nyakába akasztott, a futást akadályozó fadarab.

⁴¹² Jelkép.

⁴¹³ Bogos, csomós, görcsös (tájszó).

nyomort és elhagyatást szenvedjenek, mintsem a földesúr gyűlölt terveihez eszközül adják magukat. S örökbefogadott leánykákat is sehonnan könnyebben nem lehetett szerezni, mint éppen a fehérhalmi uradalomból.

Az iskolaházak mögött csinos kertecske vala, melyet a növendékek műveltek. Mindenik gyerek egy fát ültetett vagy oltott, mely az ő nevét viselé, s az ő különös gondviselése alatt állott. Mily kedélyes szabály! Mennyire kellett volna hatnia a gyöngéd figyelem és nemes versenyzés fölébresztésére! De a viruló csemeték hihetlen gyorsasággal kaptak új ápolókat, mert a régiek eltűntek, kiköltöztek szülőföldükről, idegen sön éltek. Valóságos gyermek-vándorlás jött divatba, s az apák másokkal cserélték ki saját magzataikat.

Ily izgalmak közt egy éjen az iskolakertekben minden emlékfán oly sértések történtek, miknek következtében elszáradniuk kellett.

Kik követték el e merénnyt?

Jenő gróf dühösségbe jött, nyomoztatott, kémleltetett a gyanús családok körül. De hány nem volt gyanús? S kiben lehetett bízni?

Hogy a bős indulatokat szelítse, végtére a rábeszélésnek egy neméhez folyamodni csakugyan nem tartotta sem jellemével, sem elveivel ellenkezőnek.

A papiszékről szónokoltatott a sivár kihágások ellen. Ő maga is, hogy a szent óvintések nagyobb benyomást tegyenek, gyakran megjelent. Ott volt, midőn a magyar templomba harangoztak be, s hacsak lehetett, nem maradt ki a kétféle oláh *beszerikákból*⁴¹⁴ is. Az udvari tisztség hűn követé az adott példát. De a padok mindig üresebbé váltak, mert a buzgó, a babonáig vallásos nép rendre kimaradt az imákból, s elvesztvén lelkészei iránti bizodalját, eltaszította magától a vigasztalást is, melyet a hit nyújt, és a kedélycsend, melyet az áhítatosságból meríte...

A fehérhalmi udvar sem látszott oly boldognak, mint ahogy várhatnók éppen azon helytől, mely az élő gondviselés tanyája vala.

Ha ott csinosan öltözve járt a legutolsó cseléd is - azért csak igaznak marad a közmondás, hogy: ki-ki tudja, hol szorítja őt a saru.

Ah, mennyiről kell gondoskodni annak, ki magára vállalta mások helyett gondolni és akarni!

Jenő feje örökké főtt a sok teendők miatt; szolgálai és megbízottjai pedig pihenés nélkül fáradtak a végrehajtásban.

S mi mindent nem kellett megtudni, hogy a boldogítás terve, mint egy nagy bárka a fővénytörlos vízén, véletlenül zátonyra ne jusson? Nem volt-e szükség a legcsekélyebb akadályokat is kikémleni, a legrejtettebb házi titkokba is hatni? Hiszen a tömeg szelleme naponkint rosszabbá lőn. Nem vala-e egyik konok eszű, másik alattomos kedélyű, s mindenik gyanús? Kire lehet támaszkodni, kitől tanácsos félni? - Ah, ezt a tapasztalatok, a tények huszonnégy óránként változtatták. Végre senki sem maradt ellenőrzés nélkül, legfelebb az öreg káplár, ki annyi csatán harcolt Jenő oldala mellett...

A fehérhalmi kastély tündérlaknak is megjárta volna, s környéke az alkotási szellem varázsa által új meg új kellemekekkel gazdagodék. Midőn a gróf, katonai pályájáról lemondván, hazajött, a szép táj csak nyers gyémántkő volt, de utóbb ragyogó briliánttá változott, melynek értékét és bűbájit a pallérozás kétszerezé. A termékeny rónaság, a völgy borulatai, a

⁴¹⁴ Görögkeleti vagy görög katolikus templomok, egyházközségek (erdélyi tájszó).

szőlőkoszorús hegyhomlokok, az illatos rétek, a zengő ligetek, a csavargó folyam partszönyege, szóval minden mosolygóbb alakot nyert, s a méla érzést ígézőbb álomképekkel, a gyakorlati irányú vágyakat pedig nagyobb kamatokkal elégíté ki. A szépség öve és a bőség szaruja vala. Főként az uradalmi kert, bár még az ültetvények és fatömbek nem voltak mind megnöve vagy rendezve, oly gyönyörű volt, hogy mását messze földön kellett keresni. A kastély udvara, a facsargó kőutakkal és bujázöld gyeptájakkal, a tisztaság példányának mondható. A hollandi házbirtokosok sem tehetnének ellene a csín és rend tekintetéből kifogást. Kevesebb szemét volt rajta, mint sok erdélyi úr éttermében s tán nappali szobájában is. Pedig mint sűrögtek-forogtak szanaszét az ezüstpaszamántos vagy huzárzsinóros cselédek! Mint iparkodék el nem késni a kasznár, kulcsár, gazdasági írnok, s tudná az ég, hány belső személy! Stefánia grófné komornái is egyik folyosóból a másikba oly komoly sietséggel járkáltak, mintha életbe vágó megbízással ruháztattak volna fel. A szekérbe fogott lovak, a bakon szilárdul ülő kocsis, az útszegleteken egymással tanakodó kupeczek és gabonakereskedők még élénkebb és festőibb színt kölcsönöztek az egész rajznak. S mégis, ki a kastélykapun tekintett a mozgalmas udvarra, mihelyt elbandalgott⁴¹⁵, azt képzelé, hogy egy panoráma⁴¹⁶ üvegébe néz, s csak rajzolt lényeket lát. Úgy nem vala semmi nesz! Egyedül az alakok változó helyzete árulá el az életet, de maga a mozgás oly zaj nélküli, mint az árnyaké, melyeket az alvilágban vagy a lélekidézéskor a földön képzelünk, s melyeknek körvonalai súlytalanok. Ha néha nem tuszkolnék a fölállított fogatok, ha valami vendég, ki még a gróftól el nem szokott, a folyosón fütyölni vagy legényére káromkodni nem kezd, ha idegen cselédek nem társalgnak hangosabban, az udvar hivatalnokai és többi személyzete miatt egy óranegetig is lehetnénk azon csalódásban, hogy mint mondám, panorámába tekintünk, és csak festett embereket látunk. Annyira nem kíván senki föltűnni, figyelmet vonni magára! Ki-ki dolga után indul, csendesen és csevegés nélkül. A kötelesség uralkodik; a kedv számúzve. Pontos fizetés, jó étel, kevés öröm, semmi önállóság: ezen négy tulajdonnal bír a fehérhalmi udvari élet. Annyi szabály van, annyi teendő, oly kölcsönös ellenőrködés, hogy minden úgynevezett belső ember irigy szemmel tekint azon szerencsésekre, kik kívül nyernek alkalmazást, s legalább a mezőn vagy a sötét erdőkben szabadon lélegzelhetnek, és miután napokig szolgák voltak, módjokban áll legalább órákig emberekké lenni. Alkalmasint ez oka, hogy a kisebb külső hivatalokra is a sokkal jobban fizetett belső emberek élet-halálra versenyeznek, s minden megürült ispánság betöltéséig a följelentéseknek és árulkodásnak sem hossza, sem száma.

17.

Jenő gróf, ki természeténél fogva nemes szívű, kedélyes férfiú volt, s kinek rögeszméje is, melyet szigorú következetességgel törekvék életbe léptetni, lángoló emberszeretetet tanúsít - ismétlem, Jenő gróf legtávolabbi rokonait is majdnem úgy kedvelte, mint egykori ezredének közvitéseit és csonka-béna hadastyánait.

Ha atyafiai rossz sorsra jutottak, számíthatának részvételére.

S e részvét gyakran vétetett igénybe.

⁴¹⁵ Elábrándozott (tájszó).

⁴¹⁶ Itt: képeknek nagyítóüvegen át való nézésére berendezett sátor.

Mert a nagy tiszteletben álló Jenő grófok között volt egy kecses hajadon, ki még a múlt század derekán a fehérhalmi kastélyból elszökött, s egy köznemesi udvarházban egészen új, mégpedig igen népes úricsalád alapítója lőn.

A Jenők Judit kisasszonyt tüstént megtagadták, s a kiházásítási illetőséget pörrel sem lehetett tőle fölvenni. De ez nem gátolta a Márton-nemzetségnek, mely a szép grófleányt lefoglalta, rögtön emelkedését. Mindnyájan *teéns* úrrá lettek - a cselédek előtt *méltóságossá* -, és közülek az írástudók szolgabírákká neveztettek két szomszéd megyében, hol a Mártonok összesen mintegy ötven köböl földet sajátjuknak mondhattak. Az alsóbb hivatal felsőbbre volt lépcső, kivált azoknál, kik meglepesedtek. S a század kezdetén alispán, tartományi biztos, királyi tábla ülnöke, sőt kincstári tanácsos is találkozék a Mártonok közt, úgyannyira, hogy már a Jenő grófok kezdék sejdíteni, hogy a Mártonok nemcsak léteznek még, de pláne kaputban járnak, és hétköznaponként is vesznek magukra tiszta inget. A bevégzett tényeknek nagylelkű elismeréséből különféle közelítések eredtek, s az ő család az új családot védszárnyai alá vevé. Ezen viszonyt az illető felek végtére oly természetesnek tarták, hogy midőn Márton Gáspár mint megyei pénztárnok kassza-hiányért befogatók, és a szamosújvári börtönbe hurcoltatott, egyetlen fiát, Adolfot, teljes megnyugvással küldé Fehérhalomra, egyebet a gróftól nem kívánván, mint azt, hogy már most ő legyen a vagyonát és társadalmi helyzetét veszített ifjúnak második - de az elsőnél sokkal jobb - apja.

Jenő csak távolról ismerte Gáspár urat, s általában kedvezőtlen nézettel volt felőle.

De mihelyt Adolf megérkezésének okáról a beküldött levélből értesült, a nagyterembe sietett, s ott „kedves ösjét” előbb átölelé, aztán megcsókolá jobb és bal pofáján, s midőn e kitüntetés által neki az egész cselédség előtt óriás tekintélyt szerzett, titkárává nevezte ki; mert Fehérhalmon mindenkinek szerepe volt, senki sem lehet csak néző.

Hogy az Adolfra tukmált szerep nem lenne-e akármely egyén természetével egyezőbb, arra a gróf nem sokat gondolt. Ő Adolfot maga után legfőbb embernek akará tartani, s az uradalomban a titkáránál jövedelmezőbb helyzet volt ugyan, de *gentlemanibb* nem: minthogy a hat falu boldogítása végett megkezdett táborozásban tulajdonképp a titkár a vezérnek, ki az ütközeteket intézi, szárnysegéde vala, s általa közöltetett az illetőkkel minden *manoeuvre*,⁴¹⁷ minden *stratagema*.⁴¹⁸

Ah, a szegény tizenhét éves ifjú!

Adolf karcsú, rendkívül arányos, de kicsiny termetű volt, szőke finom arccal, tiszta halvány-piros bőrszínnel, merengő kék szemekkel, keskeny homlokkal s oly gyönyörű aranyhajjal, melyet tőle az egész nővilág irigyelhetett volna.

Kerülte a piperét, némi pongyolaság látszott ruházatján, s mégis minden köntös-darab úgy állott rajta legjobban, ahogy éppen horda.

Atyja fényes házat tartott, s egyszersmind a szükségeseket nélkülözé.

Most derék lovai voltak, de a hám a zsidó korcsmárosokéval vetélkedett; majd megint a drága új hámok számára nem lehetett fogatot összeállítani.

Egyszer a háznép a nagy lakomákra is elégséges ezüstnemű mellett koplalt; másszor pedig a szarvasgomba-pástétomat eltört fanyelű késekkel vájkálta batizi vörös tányérokra. Ha zálogba

⁴¹⁷ Művelet, manőver (francia).

⁴¹⁸ Hadicsel (görög).

volt Mártonné önagysága keleti gyöngye, a víg asztalon pezsgett a *champagne-i*;⁴¹⁹ ha pedig a házasszony nyakékekkel és karperecesen jelent meg, attól lehetett tartani, hogy ecetes, megkeresztelt, vagy pancsolt bor áll a vendégek előtt.

Ily gazdálkodási mód a család pénzügyi viszonyainak mérfokát legvilágosabban a kis Adolfon mutatta meg.

Hol a tanodába a szegény sorsú gyerekek közé vitetett, hol nyelvmesterei, városi szállása és lényege volt. Egy félévben lovagolt, rajzolt és zongorát tanult; más félévben pedig különböző ürügy alatt az apai háznál hevert.

A szerencse forgandósága, a viszonyok gyors változása az ő különben is költői kedélyét ábrándossá, álmataggá tette. Az élet hangtalanságát vagy rossz hangzásait a képzelődésében élő tündérvilág harmóniája által törekvők elfeledni.

Annyi nyelvismerettel bírt, hogy a francia és olasz dalárokat⁴²⁰ olvashassa, de annyi előkészülete nem volt, hogy a komoly tudományokban önerején haladhasson, ha akarna is.

Napokig szeretett tétlenül heverni zöld fűben, illatos virágok körül, csevegő vízhaboknál, úszó fellegek árnya alatt, sötét fák derekánál vagy égető verőfényben, midőn az ökörnál átszővi ezüst fonalait a kristálylegyen, s a rezgő aranyparányokat, melyekről a nap szikrázik, ingó rámaiba foglalja.

Adolf henyesége csodálatos ellentétben volt olykori erélyével, mely gyenge, sőt töredékenynek látszó testét megdöbbentő kitartással s elviselhetlenséggel ruházta föl.

Néha egészen vad lovakon nyargalt, mígnem azok nyárlevélként reszkettek, s a véres, tajtékos zablán megtört minden szilajságuk.

Néha az éjet lámpa mellett virrasztotta át, s a még be nem végzett munkán késő délig pihenés nélkül dolgozott.

De aztán a szélsőre vitt erőösszpontosítást oly képtelen apátia váltotta föl, hogy fejét karjáról a legérdekesebb meglepetésre sem mozdítaná el, hogy szemét az égből egyenesen keblére hullott manna felé sem fordítaná, s ha a ház lánggal égne, fekhelyéről addig meg se mozdulna, míg a füst miatt még egy keveset látni és lélegzeni is lehet.

Ezenkívül, bár Adolf nőileg átengedő kedélyű volt, s bizonyos határokig önként veté magát - mint a gyermek - idegen befolyás alá, de az idő használatára, a prózai pontosságra, arra, hogy mikor lehet szórakozott, s mikor legyen tevékeny, még eddig senki rászoktatni sem próbálta.

És a szegény álmodó ifjában az ítélőtehetség gyökere a szívbe fúrta magát be, s onnan szíva minden táperejét.

Nála mindig a szenvedőnek volt igaza, s a könnyecsepp, mely egy arcra gördült, azt vádolta, ki e fájdalom közvetlen oka.

Ily jellem legkevésbé volt Fehérhalomra való.

S Jenő Adolfot hamar elűzte volna, ha rokona nem lenne, s ha fejébe nem veszi, hogy a henye suhancból neki embert kell faragni.

⁴¹⁹ Pezsgő (francia).

⁴²⁰ Költők (nyelvújítási szó).

És Adolf, amily keveset gondolt a holnapra, az első piros hajnalkor a fehérhalmi falak közül a zöld rónára osont volna, hogy örökre utat tévesszen, nem kérde az ösvényt, hová vezet, kérde a fellegeket, mikor öntik nyakába az esőárt, nem kérde a fákat, nyújtanak-e ágaikról gyümölcsöt, nem kérde az éjt, ad-e pihenésre egy csendes fekhelyet, nem kérde a távolságot, ígér-e neki pályacélt, nem kérde a nyomort, minő bösz alakokkal veendi majd őt körül, és nem kérde a kétségbeesést, mi módon fogja a merevény széléhez vinni, honnan csak egy lépés lehet még előre és vissza egy sem?

Adolf Jenő gróf gyámnoksága alól oly gyorsan elrepült volna, mint kalitkájából a madár - ha Stefánia nincs körül.

De már látta őt, s láthatja naponkint.

Minő istennő! Ki merné feléje emelni szemét? És neki még kezet is kellett nyújtani, Jenő parancsából, hisz *nénje*! Neki vele ki is kellett lovagolni!

Azóta Adolf már többször álmodá, hogy a gróf megharagudva el akarta a szolgálatból küldeni, s ilyenkor a határozó perc súlyát ki nem állhatván, fölébredett... homlokán veríték, szívében mély seb volt.

Mint igyekezett aztán a gróf minden különbségeihez szabni magát, mint föláldozta énjét, mennyire kifáradt a késő estig, s midőn bágyadt fejét vánkosauraira hajtá, ah, a tegnapi álom miatt még mindig méla és elfogult volt!

De talán nem újul az ismét meg!

Vagy a hajnal közelgésekor talán látni fogja Tassót Eleonórával,⁴²¹ Dantét Beatricével, Petrarcat Laurával⁴²² és Stefániát... nem, nem... az lehetetlen... az álomnak is kész örölség.

Unalmas volna hosszasan festeni egy fantasztikus ifjú első szerelmét, ki a néma bálvány-imádásnál többre ritkán halad azon idő alatt, míg a gyakorlott udvarló hajlamának tárgyát meghódítani és megunni tudja.

Különben is Adolf jelleménél fogva inkább gazdag beléletre, mint merész cselekvényességre van teremtve, s inkább szeret érezni, mint érzéseiről beszélni.

Belőle soha kellemes társalgó nem vált volna, vagy legfeljebb akkor, midőn már szíve az utolsó kártyát, mellyel még boldogságot lehet nyerni, kihívta, s rája nézve a szerencsejáték megszűnt, és azt csak a többi *poentírozók*⁴²³ folytatják.

Stefánia grófné sokkal tevékenyebb vérmérsékű.

S bocsánatot kérek önöktől, hogy ily későn fordulok e kecses alakhoz vissza.

Az „öregapó” leányában nagy kincset bírt Jenő, csak hogy némely férj úgy van kincsével, mint a griffmadár, mely - ha igaz a mese - legjobban tudja azt őrizni, de legkevésbé használni.

Stefániánál szebb nő az asszonyairól híres Erdélyben nem volt, bár meg kell vallani, a többiektől, kik magasztaltattak, sokban elütött.

⁴²¹ Tasso, Torquato (1544-1595) - olasz költő. Fő műve *A megszábadított Jeruzsálem* (1575) című hősi eposz.

⁴²² Petrarca, Francesco (1304-1374) - olasz költő, esszéíró, a világgöltészet egyik legnagyobb alakja. Laura Petrarca múzsája volt.

⁴²³ Kockázttatók, résztvevők (francia).

Ott a felső körök innepelt némberei - legalább az én értemre - majd mind vékony csontú, ideges, sugár tündéreké voltak, kik férjhezmenetelek után csakhamar bizonyos teljes, kerekded kontúrt nyertek, mely szépségöket nem veszélyeztette ugyan, de az első percre idegenszerűvé tévé, úgy, hogy visszaemlékezésünk és a találkozás közti különbséget előbb öszvehasználtottuk, s csak azután éreztük az új varázst a régi helyett.

Stefánia sem volt - mint életnagyságú képe, mert személyesen nem ismertem, mutatja - magas, felséges, junói alak. Középnél alig bírt emelkedettebb termettel. S e termet, melyet derekon majdnem átfogni lehet, vékony - bár nem mesés kicsiny - lábfőn nyugvók, vagyis inkább lebegett. Könnyűsége és ruganyossága a művésszel is hamar elfeledtették, hogy a kar, a könyöknél meghajtva, egy kevésbé éles szögletet vet - mi az erősebb csontszerkezetre mutat -, s hogy a gyönyörű arányú kézre minden tízéves leányka kesztyűit fölvonni végtére sem sikerülne.

Stefánia arcán a legkedvesebb összhangzás honolt; de nem a legtökélyeseb szabályosság. A részek arra hatottak, hogy egymás szépségét és kifejezését emeljék, nem pedig olyak voltak, mik külön a költők keblében dalforrást nyithassanak meg, vagy a lovagokat életveszélyes kalandokra készté tegyék. Orrát hibátlan idoma mellett is a tetején kevésbé hátranyomottnak mondhatnók, ha ítészi szigorunkat használni tudnók azon ígézet közt, melyet éppen e pisze orr idéz elő, a kicsiny száj élveteg és emelt felsőajkainak és a majd szeszélyes, majd ábrándos barna szemnek együtthatásával. Mennyi furcsa ötletet felváltva mélyebb érzésekkel, mennyi nőiséget, de egy kevés negéllyel, mennyi szerelmet, vegyítve szűzies visszatartózkodással, mennyi féket és féketlenséget, mennyi összhangzást a földi sóvárgások és az erkölcsi tartalék közt, szóval mennyi bátorító s rendreutasító jeleket nem találunk és képzelünk fölmerítve vagy betemetve Stefánia arckifejezésén! Tömött, gesztenye haja, merész szemívei, mellének kerekded formái a nőt rajzolják élőkbe, ki hevesen érez, s kinek közelgése kábít. De röpke kedélye, mely egy virágnak jobban tud örvendeni, mint egy bóknak, finom, átlátszó arc-bőrének szűzies frissesége, aztán tündéri és angyali mosolya, mely egyszerre szent és dévaj, Stefániában inkább a leányt hozzák szemünk elébe, ki még csak ezután nyitja föl szívét, mint a nőt, ki abba már erős szenvedélyeket fogadott be. Különben is a grófné termete, alakja azon kegyeltek közé tartozott, melyeket az évek nem akartak illetni, s melyeknek rendkívüli varázsa abból ered, hogy éppen semmit sem változnak, s hogy mindig egy férjhez menendő leányának hisszük, kit szeretnénk az oltár által boldogítani, s mégis féltenénk a menyasszonyi koszorútól, akit nem tartunk eléggé léginek arra, hogy egy melegebb csókunkkal elhervaszthassunk, de akiről csakugyan makacson hisszük, hogy mint nő rögtön lehullatná szépségének tündéribb atomait.

Nem tudom: ilyen benyomást tett-e Stefánia Adolfra, vagy sokkal eszményibbet?

Azonban én most saját nézetemet adtam elő, mely annál részrehajlatlanabb, mert egy olaj-festényre vonatkozik, s mert azoknak, kik csak későbbi éveiben látták őt, állításával szintén összhangzó...

Cecil figyelme, midőn Stefánia alakjának körrajzát bevégeztem, emelve volt.

Hisz minden nő, ki a társaságokban ragyogott, ha igénytelen is, érdeklél van a híresztelt szépek külsője iránt, mint a hős, ki csatákat nyer, szereti látni a fegyvert, mellyel egy másik bajnok győzött.

Cecil szívesen hallgatta volna tovább elbeszélésemet.

De a férj az óra mutatójára veté szemét.

Éjfél volt.

- Tehát csak holnapra!

- Igen, holnapra - válaszolám, s Cecil egyezett bele, midőn látta, hogy távozni akarok.

18.

- Midőn a vendégek - folytatám másnap - Fehérhalmán ritkán kezdettek megfordulni, Stefánia boldogsága többé nem hasonlított azon fához, melynek minden ágacskáiról zöld levelek és színes virágok mosolyganak a szem elébe. A szél még ugyan nem törte el a legszebb hajtásokat, az árnyas lombok magukon hordták még a tavasz illatos leplét, mely oly édesen kábító légkört terjeszt, és az öröm, szerelem s elégyütség kis fészkeit, melyekből a holdvilágított éjeken csalogánydal is zeng, de már látni lehete a megmaradtak mellett földre hullott virágokat is, s könnyen sejdíthetjük, hogy egy égetőbb napsugár, egy élesebb fuvalom mennyi pusztítást fog tenni.

Stefánia - mint a mai házasságoknál szokás - nem egészen szerelemből és nem is egészen érdekből ment férjhez.

Kedvelte Jenőt s az előnyöket, miket rang és gazdagság nyújt.

Örömet szívéhez szorította volna a férjet s a nagyvilágot.

De ha egyiket feláldozni kell a másikért, akkor a házasság könnyen legyőzné nála a társaságok utáni vágyat. Csakhogy aztán akinek kezét adta, azt egészen bírhasa.

S Jenő szerette is nőjét. A katonai életből ráragadt csapodárság külmája komoly és férfias jelleméről lehullott. Nem érdeklé idegen szépség, nem hatott ígészön kedélyére más némberek kelleme, kacérsága, elméssége, s nevéhez puritán szigorral, bár erős szenvedély nélkül ragaszkodék.

Vonzalma mindinkább fokozta a Stefániáét, s ez a vendégek kimaradásával vette először észre, hogy érzésvilágában nagy változás történt, s hogy most oly közönnyel szakad el a társaság- és szórakozásoktól, minőt álmában sem hitt lehetőnek.

Csak Jenőt tarthassa meg: mi kell neki több!

De éppen ebben volt nehézség.

Mert Jenő nőjén kívül szeretett még... nem asszonyt, nem lányt, de egy ezeknél sokkal elfoglalóbb és követelőbb teremtményt, tudniillik *rögeszméjét*, e pygmalioni⁴²⁴ szobrot, mely magát a szobrászt örültségig megbabonázta, e sóvár, édelgő, kielégíthetlen és zaklató ábrándképet, mely mindig áldozatot kért, hogy élhessen, mindig ígért, hogy semmit ne teljesítsen, és közel volt, a szem előtt lebegett, hogy azt, ki elérni akarja, szünetlenül messzebb csalogassa.

Mennyi időt nem pazarlott Jenő: akaratja szerint boldogítani ezer s néhány száz családot!

Kevés szabad perce maradt.

Örökké sietnie kelle.

A felosztott órákból az, mi nőjének jutott, szintúgy nem vala percekkel is megtoldható, mint a többi. Mert a férj gyöngédsége, átengedése által könnyen szenvedhetett a jó rend, s ha a

⁴²⁴ Pygmalion (Pügmalion) - a görög mitológiában szereplő ciprusi király.

szerелеm hosszabb győnyörökről ábrándozott, megjelent a rögeszme, tiltakozék a puha élet- és az érzésekre pazarolt szünidő ellen, mely miatt nem lehetett Pétert vagy Pált célszerűn boldogítani.

Jenő sejté, hogy végtére is igen ritkán van nőjével. Ezen tehát segíteni kellett az elv sérelme nélkül.

Elhatározta az olvasásra s a folyó apróbb ügybajokra szánt órákat Stefánia szobájában és vele együtt tölteni.

Mily boldog volt e hírre Adolf - hisz neki kellett fölolvasni!

Csak ne jöjjön zavarba, csak lássa meg a betűket, csak tudjon hangján, arcán uralkodni!

Édes remegés közt töltötte a reggelt; elsápadt, midőn az óra ütött, melyben először kezdett új kötelességéhez.

Ah, mily ok nélkül!

Jenő a hírlapok barátja lévén, a sor mindig azokon kezdődött. Éppen a görög szabadságháborúban⁴²⁵ apró csatározások válták egymást föl, melyeket ő mint szenvedélyes katona, a legcsekélyebb részletekig ismerni kívánt. Földképek és röpiratok halmozottak az asztalra, s a szegény Adolf száraz adatok és a mappán alig meglelhető faluk s patakocskák keresésével volt elfoglalva, vagy pedig országlati és hadtani hosszú értekezéseket olvasott. Meg kell vallani, hogy ennél sok mód lehet célszerűbb egy szép nőben magunk iránt érdeket ébresztetni, s Adolf a szerelmesek éles tapintatával hamar észrevette, miként Stefánia nemcsak a *palikárok*⁴²⁶ vitéségét meglelhető közönnyel fogadja, de még Canning⁴²⁷ úr híres szónoklatai által sincs elragadva. Sőt a hírlapoknál unalmasabb nyomtatványok is kerültek elő: gazdasági vizsgálódások s néha vegytaniak, aztán egy berlini vagy svájci iskolamesternek gyermeknevelés körüli kísérletei. És Stefánia nem vala anya. Egyetlen magzata a keresztelés előtt holt meg. Annak már négy éve! Adolf csodálkozék, hogy a titkárságot miért nem tartja a világ a legszerencsétlenebb hivatalnak. Szeretett volna szemfájást kapni. Stefánia az olvasás alatt kötött, hímzett, s arcáról látszék, hogy gondolatai messze járnak, talán a megboldogult atyus virágoskertjében vagy temetője körül, tán a szép napoknál, melyekről egykor ábrándozott arakoszorúval fején, tán a csendes napoknál, melyek leánykora emlékeiből mélán mosolygának, mint az elhagyott *oáz* árnyai, ha a karaván már távol, igen távol van tőlök!... Ah, mily öröm, Adolf valahára verseket is olvashat. Mert Jenő a művészet iránt érzékkel bírt, csak hogy ritkán volt a sok teendő miatt ideje kedélyét fogékonyra hangolni. Goethét szerette, Körnernek⁴²⁸ a tüzes harcдалokért barátja vala, figyelme a magyar költőktől soha egészen nem vonult el. S Adolf győnyörű előadásával a közepszerű verset is vonzóvá tette. A boldog ifjú ily alkalmakkor fölemeltté⁴²⁹ lőn, vonalai egészen átszellemültek, ajkairól a hangok kristálya kedvesen csengett, ömlött, magával vive vagy sodorva érzéseinket, mint a patak a tükrére hullott viráglevelet s mint a partjáról leszagztatott virágbokrot. De Stefánia - s ah, hogy ezt

⁴²⁵ Görögország a török uralom alól 1821 és 1829 között szabadságharccal vívta ki függetlenségét.

⁴²⁶ Görög zsoldosok.

⁴²⁷ Canning, George (1770-1827) - angol whig párti államférfi, külügyminiszter, majd miniszterelnök. Támogatta Görögország függetlenségi harcát.

⁴²⁸ Körner, Theodor (1791-1813) - német költő, a Napóleon elleni felszabadító háborúban esett el. Hazafias szenvedélyű csatadalai nevét híressé tették. Drámát írt Zrínyi Miklósról is.

⁴²⁹ Itt: emelkedetté.

észre kellett Adolfnak venni! - éppen a meghatóbb helyeken látszott szórakozottnak, s az is megtörtént, hogy egy derült képnél, egy kedélyes vagy víg dalnál hirtelen kötötőjéhez kapott, s oly gyorsan kezdett kötni, mintha erős fölindulást kellett volna elnyomnia, s csak a figyelmetlenség menthetné már szemeit a könnyecseptől meg.

Mit jelent ez?

Jenőnek - nagyon el lévén foglalva - nem lőn alkalmja sem észrevenni, sem vizsgálni.

S Adolf, ki mindent égő szívével hozott vonatkozásba, Stefánia szeszélyeit titkolt érzések jelének tartá, s egy-egy büszke pillanatban remélni is mert; míg száz más percben, midőn a hiúság kába hitegetéseitől magát oltalmazni tudta, csak annyit sejtett, hogy a búbajos nő, kiért örömmel rohant volna a halál karjaiba, szenved ugyan, s talán szeret, de iránta tökéletesen közönyös. Hagyján! - sóhajta ilyenkor. Imádni akarom őt vétkes vágyak nélkül. Erőm lesz siromig hallgatni. S bátyám jogait miért sértené a néma bámulat? - Ah, mégis... én hálátlan vagyok jóltevőm iránt. Távoznom kell...

A fiatal titkár sokszor gondolkozott: nyakára venni a világot.

Hogy él meg, hol lel fedelet, mily sorssal kell küzdenie? Mindez szándéka kivitelében nem gátolná.

S mégis nem bírt távozni.

Mert nem lehetséges-e, hogy az Stefániának kedvetlenséget okozna? Hisz a nők oly érzékenyek. Egy virág hervadása, egy kalitkába zárt madár kirepülése, egy megszokott állat eltűnése már zavarhatja örömeiket. De vannak-e Stefániának örömei? Mosolyában nincs-e valami erőltetett? S ha halvány arcán bú dereng, nem megdöbbenőbb-e az, mit fájdalomából eltitkolhatott, annál, amit elárult? Igen, Stefánia szerencsétlen! S miért? Óh, ha szívének titok-éjébe láthatnék, bár egy villámfény mellett, mely lesújt, vagy örökre megvakít!

Adolfot e tusakodás, e remény, e vágy fogva tartá.

Nem léphetett a varázskörből ki.

Mit tenne, ha Stefánia rosszkedvének okát gyanította volna? Az más kérdés...

A grófné most még inkább szerette férjét, mint valaha.

De elhanyagolva volt, mert Jenő minden idejét rögeszméjére pazarlá.

A férfiak azt hiszik, hogy elég gyöngédek, ha féltékenységre okot nem adnak. Mintha bizony a nőnek csak nő lehetne vetélytársa! Mintha a nő szerelmét nem sértené a férj minden szenvedélye, mely azzal versenyez! Mintha az elhanyagoltatásban nem volna majd annyi lealázó, mint a megcsalásban, s az unalom nem lenne veszélyesebb csábító a többi csábítóknál!

Stefánia a szépség, kecs és ígézet minden fegyvereivel akarta Jenőt magának visszafoglalni.

De a komoly férj szíve megacélozva volt, s arról minden incselgés - mint a páncél ércéről a nyilvessző - visszapattant.

Boldogítani kellett egy csoport háládatlant! - íme, az álláspont, melyre Jenőt - mint hivé - a végzet küldé, s a katonának nem szabad *posztját* elhagyni.

Fehérhalmán a foglalatosságokra idő volt szabva - a szerelemre is.

Az órarendet fölálldozni nem lehet, különben a világ zavarba dől.

Stefániát azonban bosszúsággal tölté el, hogy midőn végre sikerült legalább az olvasás alatt szobájába vonni férjét, ez oly pedant figyelemmel hallgat, s úgy neheztelt, ha Adolf el talál késni, vagy csak egy percre is távozik, mintha nejét tartaná a legfásabb társalgónak, s a családélet prózája előtt kívánná a gazdasági és állatnemesítési értekezések költőibb légkörébe menekülni.

- Ah, az unalmas Adolf! - sóhajtá rendszerint a grófné, ha Jenő, a titkár, a könyvek és iratok egy órákor, midőn az olvasási idő lefolyt, a teremből gyorsan kitakarodtak.

Pipereasztalnál ilyenkor kedvetlenebb volt. Miért öltözködjem? - gondola. Férjem ebéd alatt alkuszokkal⁴³⁰ van elfoglalva, délután gazdaságához lovagol ki, aztán úrbéreseivel veszekszik, az árulkodásokat és a sok panaszt hallgatja, gyertyagyújtásra leveleket ír, vacsorálni nem szeret, később, mint az arab kalifák szoktak volt, titkos bűnök után kutat, hogy egy szegény párát, ki fát lop, vagy mezei korcsmákban verekedik, tetten érjen... végre tizenegyet üt az óra, ekkor csendesen nyit a hálószobámba, s én már unalmamban az első álmon is túl vagyok... Ugyan, de miért öltözködjem?

Stefánia csüggetettsége dacára is mindig oly választékos és finom ízlésű toalettben ment ebédelni, hogy Adolf alig merte szemét feléje fordítani, s ha előbb e nő csodaszépsége bátorítanítá, most már a nemes elegancia tette félénkké.

Istenem, mily felfuvalkodó önhittség csak némán és gondolatban is szeretni őt! - Ez vala, mit az ábrándos ifjú érzett; mert igen fiatal korunkban szenvedélyünk viszonzására nem véljük annyi akadálnak egy nő erkölcsi elveit is, mint szépségét, mint kellemes tartását és ígésző öltözkését, s inkább számúzi reményeinket az, mi a némberek külsőjében tündéri tulajdon, mint ami jellemökben angyali elem.

A felolvasások, melyek a szokott órában soha ki nem maradtak, végre kártékonyokká kezdettek válni.

Mert Jenő - ki a nagyvilágban sokat forgott - nője iránt gyöngéd kívánt ugyan lenni, s nem örömet tévé őt oly jelenetek tanújává, melyek a fehérhalmi urodalom belviszonyaiból merültek fel; de néha mégis elkerülhetlen volt az úgynevezett *ídvész szigor* rendszerére vonatkozó intézkedéseket hozni.

Véletlen esetek adták elő magokat, a nép szelleme szemlátomást romlott, kihágások, törvényszegések jelentettek föl, s a gróf kénytelen lőn most egy atya befogatására, majd egy gyermek megbüntetésére, majd ismét egy szerencsétlen család vagyonának lezárulására vagy egy gyöngye hajadon durvább nemű fenyítésére is parancsot íratni, mégpedig rögtön, nője szobájában, nője előtt.

Adolf arca halványabb lőn ilyenkor, s keze a papíron reszketett; Stefánia megdöbbenéssel fordítá el férjétől tekintetét, és szemiben könny csilloga. Adolf látta a fénylő könnyet, Stefánia észrevette a reszkető kezet, de Jenő csak azt érzé, hogy igazságos volt.

- Ah, férjem kegyetlen - sóhajtá a nő.

- Ő a könyörület nemtője! - gondolta Adolf, áhítattal nézve Stefániára.

- A kis titkár irgalmas-szerzetbe jobban beillénék, mint egy kompánia huszár közé - jegyzé magában meg Jenő.

⁴³⁰ Ügynök.

Később a grófné nem fékezhetve szívét, kért is, esdeklett is a vétkesek mellett. Adolf letevő tollát, s könnyítő körülményeket hozott részökre föl. Jenő udvarias, hideg hangon mutatta nőjének meg, hogy azok, kiknek pártját fogja, megromlott és aljas emberek, Adolfot pedig - kívül a rokont és az urat felváltva szokta éreztetni - egy-egy finom élccel emlékeztetné a határra, melyen belül kell maradnia.

- Óh, férjem sohasem szeretett! - gondola keserű bánattal Stefánia.

- Bátyám nem érdemli angyali nőjét meg - elmélkedék Adolf.

- Feleségemben van egy kevés az „öregapó” véréből - mormogá halkán, érthetetlenül Jenő...

A szigor naponként növekedett a kihágások szaporodása nyomán.

Stefánia most élénken veté közbe magát, s nemcsak kért, de néha szemrehányásokat is tőn; Adolf a finom élcek dacára sem szűnt meg a szelídségre célozgatni; azonban a gróf mosolygva csókolá neheztelő nője kezét, éles szarkazmussal utasította rendre a merész titkárt, s maradt kimondott határozatainál.

Ah, Adolfnak csakugyan nemes szíve van - gondola Stefánia, ujjait férje ajkaitól visszavonva.

Mit ne tűrnék *érette*? - kérde magától Adolf, s a szép nőre tekintett, hogy vére föl ne lázadjon a férj sértő kifejezéseire.

Hüm! - okoskodék Jenő -, aligha nőm inkább nem üt apjához, mint hittem volna. Valóban... szakasztott apja.

És a grófnak igaza volt.

Stefánia feje makacs, szíve részvékény, jelleme függetlenségre, sőt egy kevés romanticizmusra s különcségre is hajló vala.

Ő eleinte örömmel áldozta fel önállóságát a szerelemért; de később az elhanyagoltatás s azon ingerültség, hogy férjére éppen semmi befolyást nem gyakorolhat, visszaidézni kezdték erélyét, tevékenységi szomját és szeszélyeit.

Stefánia Jenőben sokáig csak a jó tulajdonokat látta; de midőn érzéketlenséget s majdnem kegyetlenségi hajlamot vélt benne fölfedezni, csalálmái a boldogságról gyorsan kezdtek széteszlani.

Szerelme nem aludt ki, elvei- és kötelességrőli fogalmai nem dőltek romba; azonban sem a hiúság, sem a vonzalom nem gátlá többé, hogy a maga belátása, hogy saját fogalmai szerint keressen, ha elégtelenséget alig lelhet többé, legalább szórakozást.

És keblében bizonyos ellenzési ösztön is gerjedt Jenő iránt, kinek eljárását fonáknak, természetelleninek s gyakran bűnösnek is tartotta.

- Csakugyan igaza volt boldogult atyámnak - sóhajtá magános perceiben. - Ő férjem jellemének mélyébe tekintett. Észrevette gyöngeségeit. Ellenzé házasságunkat. De én... Ah, a kicsiny ablakok a széles házeresz alatt, a tiszta virágoskert csörgő patakjával, a jázminlugos, amelyben először olvastam Crébillon⁴³¹ tündérregéit, a páncélos képek, mikre a holdas estéken dőbbsenve vetém szemeimet, az egyszerű ágy, melynek védetlen vánkossaira süttött a piros hajnal, hogy felébresszen, ah, s én hátrasimítám megoldott fürteimet, lopvást az ablakkárpithoz közelíték, melynek lefüggő szárnyai óva védtek az utcai szemektől, ah, atyus

⁴³¹ Crébillon, Prosper Jolyot de (1674-1762) - francia drámaíró. A borzalmas helyzetekben kereste a tragikumot. Nem tündérregéket írt, hanem apa- és testvérgyilkosságokat állított színpadra.

már régóta a padon ül, egyiknek orvosságot ad, másoknak alamizsnát, mindeniknek jó tanácsot, körülé annyi derült arc van, ki-ki szereti őt, s hogyne, ki-ki csak tőle vár áldást, csak benne bízik. Jó reggelt, atyus! Kedves atyus, hogy aludtál? Óh, Istenem!

Stefánia levíthatlan vágyat érzett a szerény laknak - hol leánya szegény, de elégült volt - fölkeresésére.

Kocsija gyorsan röpült, a vidék panorámája kedélyét, mint a zománc a nemesércet, bájképekkel foglalta körül, a visszaemlékezés tünde rajzaival. A bokor rezgő ága, melyet egy leszálló madár ingatott meg, a felhők, melyek a rétre veték árnyaikat, s a rét, mely virágszemeivel a változó égre nézett, a mezei kunyhó füstje, melynek sugároszlopait játszva törte meg a szellő, a vén fűzek, melyek az útfélről annyi vándort köszöntöttek már, s a nyargaló úri hintó elől félve látszottak visszaszaladni, a táj, a lég, minden sugár, minden porszem, az egész természet most az érzések oly különös, oly magyarázhatlan s mégis érthető nyelvén beszélt Stefánia szívével, hogy ez idegenszerű kén és kín közt hánykódék, forrott, küzdött, s kivetette, mint a tenger halottjait, a jelent, és felnyitá mélységeinek kincseit, a múltat, ah, „a leánykor” szende, bűvös emlékeit.

A kocsi még mindig haladt zörögve, ostopattogással, s az ügető délceg lovak elől messzün-nen kitért a nép, levett süvegét kezében tartva. Ah, semmi mosoly, semmi vidám arc... csak tisztelet és hunyászkodás!

Már szalmafedelű háztömbeknél vannak. Az utca közepén pusztta kútágas megzöldült veder-rel, a széles udvarsövényen ugató lompos kuvaszok, az út-árokban porban fürdő tyúkok, a füstres mellett féllábon nyugvó golya, a tört ablakú korcsmából csimpolya⁴³² hang s kurjogtatás és végre...

Stefánia élénken lépett a kocsilépcsőn le, szeméből sűrű könnyecseppek hullottak... apja háza előtt volt.

Ah, mennyi pusztulás!

A pad ott vala még, de megrothadva az eső miatt, mely a tört zsindelyű s átluggatott ereszről szabadon hullott be. A folyosó hiányzó üvegeit csak néhol pótlá irha és papír, mert a haszonbérő a ritkasági tárból kézi gabnást alakított, hol deszka-hambárokban alakor,⁴³³ zab s az aprómarhák számára szérűgyüledék hevert. A szobák pedig két népes családnak - az árendásnak és özvegy nővéreinek - rivó gyermekeivel, kotló pókáival,⁴³⁴ csipegő pisleneivel,⁴³⁵ recsegő osztovátájával,⁴³⁶ csikorgó rezsnicéjével,⁴³⁷ kerek guzsalyaival, durvavászson henge-reivel, melyek földön és fapadokon feküdtek, tulipános szekrényeivel s a padlásig felvánko-szott ágyaival volt tömve.

Ah, e különbség a most és a múlt között!

Stefánia mégis mindent, mit az idő s viszontagság elrablott, régi helyén látott. Képzelve, e nagy építő, visszaállítja a széthordott emlékeket, hogy varázsaikkal feledtessék a komor valót.

⁴³² Duda, tilinkó (tájszó).

⁴³³ A búza soványabb fajtája.

⁴³⁴ Pulyka (tájszó).

⁴³⁵ Kis csirke, mely nemrég bújt ki a tojásból (erdélyi tájszó).

⁴³⁶ A szövőszék vetélője.

⁴³⁷ Kézi malom.

Semmi sem hiányzott. A falról kevélyen tekintettek le az olajfestmények, a könyvszekrény nyitva állott, az atyus szürke kabátban ült tégelyei előtt, és az égő kösznet szítá, Márta asszony pedig kötény-kulcsait zörgetve, tipegett a kamara felé. A serlegekből s az ablak párkányáról illataikat szétáraszták a föléledt virágok s a zöld bóbítás kakadu, mintha a fehérhalmi kastélyban soha kitömve sem lett volna, himbálni kezdett kalitkájában, kidugá fejét a rácsokon, figyelt s a lódobogást utánozá. Miért éppen ezt?... Ah, Jenő jön-e a váró leányhoz?... Mennyi öröm, mennyi meghiúsult álom!

Stefánia sírt és mosolygott, ölébe szorítá az árendás mocskos gyermekeit, a kertbe nyargalt, keresé a gyom közt a régi virágágyakat, a bürüről⁴³⁸ nézte arcát a patak tükrében, a gyászfűzek nedves pázsintján szaggatott fekete violát, míg szattyán papucskája megázik. S aztán megint a szobába sietett, aranyláncát az özvegy nagyobbik leányának nyakára kapcsolta, az ablakon kinézett, az utcán már a nyugtalan lovak tomboltak, s áncsorgók gyűltek össze, kiket ő név szerint ismert, kikkel beszédbe eredt, mint régen, s kiknek ajándékot osztott, mint egykor az atyus tevé.

Mily hamar halad az idő!

Leszáll a nap, az estharang megkondul, nemsokára csengetni kezd az érkező csorda kolompja, alkonyodik, az úszó hold fehér arca fényt nyer, és sugárai derítik a szürkületet.

Stefánia kocsija vánkosai közé nyomta fejét, mely az erős földindulás miatt forró, majdnem lázas volt. Az ostor pattogott, a lovak meghajlott nyakkal, délcegen viszik a szép grófnét gazdag úrilakába vissza.

Jenő a kastélytornácon állott, s a hír nélkül távozottat nyájosan, de alig rejthető csodálkozással fogadta.

Ezen esemény óta Stefánia egészen átváltozék.

Férje iránt gyöngéd és lekötő maradt ugyan, de nem igyekezett őt rögeszméjétől többé sem átengedőbb szerelme, sem azon finom célzatok által elvonni, melyekkel a galambszelíd nők is éreztetni tudják, hogy elhanyagolva vannak.

Panasz vagy látható kedvetlenség nélkül tűrte Jenőnek különcségeit, ritkán tudakolt tettei felől, s legfőlebb csak akkor, ha szerencsétlenekért kellett közbenjárni.

De viszont saját szándékai és cselekedeteit iránt sem volt többé közlékeny - bár a titkolózást s alatomosságot is gondosan kerülte.

Önérzet, akaraterő jellemzé lépéseit.

Emancipált kívánt lenni, de csak a női hivatás és foglalkozások körében, s csak azon pontig, meddig az ildény⁴³⁹ s a szemérem sértése nélkül szabad, ameddig kétértelműség nem tapad tetteihez, és a szigorú erkölcsbíró sem piríthatja meg.

Mindenekelőtt pedig elfoglalni akarta magát.

A házvitelben, Jenő nagy meglepetésére, elég tért vívott ki, mégpedig szép módokon s az összeütközések eszes kikerülésével.

⁴³⁸ Kis híd, palló (szláv).

⁴³⁹ Illem.

Olvasmányokra fordítá magános óráit, vagy egy groom s néha Adolf kíséretében lovagolt, szekerezett, meglátogatta, ápolá a falu betegeit, s pénzt osztott a szűkölködők közt, most azon helységben, hol atyja lakott, s hol a régi rendszer szerint elég koldus volt, majd pedig az uradalom többi részeiben, hol a kibecslekések, végrehajtások s az idves szigor szintén bőven szemeltek áldozatokat ki.

A nép, mely gyűlölte Jenőt, ki a közboldogítást nagy szabályokban, de irgalom nélkül űzte, jó nemtőként imádá Stefániát, ki az egyes szerencsétlenségeket filléreivel és részvékeny kedéllyel enyhíté.

- Nőm még nagyobb akadályokat fog utamba gördíteni, mint hígvelejű atyja tevé - gondolta bosszúsan Jenő. - Az asszonyok nem értik, hogy a badar száanalom által mint terjesztik a bűnt, melytől undorodnak, és a szenvedéseket, miknek megszüntetése után epednek. Ők visszavonnák az előőrsöket, nehogy a lappangó ellen golyója valamelyiket közülök találja, és gondatlan lágyszívűségök miatt hamar fogatnék körül s koncoltatnék föl a tábor, melyben az egyes halálra, az egész diadalra van hivatva.

E széles nézetek nem értek Stefánia makacs kis fejébe, bármit magyarázta férje.

Követé hajlamait, több vigyázattal, de állhatatosan.

S Jenő, ki igazán szerette nőjét, néha gyöngédtelenné is lőn iránta, s ő, ki bizodalomra vágyék, ki a szépnem körül a lovagiasságot első erénynek tartá, most kémekkel ügyeltetett Stefánia lépéseire, s nőjét is azon rendszerbe kezdé - bár kímélettel - befoglalni, melyre boldogítási tervét alapítá.

19.

Komor, sötét és szórakozott lőn Adolf.

A foglalatosságot kerülte.

Titkolt szerelme, mely eddig pontosságra s a gróf kedvező véleményének el nem játszására ösztönte, mind kevésbé tudta az apátiából kiragadni. Ez ólomterhével kedélyére nehezkedett, s fásult zsibbadásban tartá azt.

Néha tünődés közt tölté a sürgető dologra szánt órákat, s egy levél megírásával is úgy fölakadt, hogy Jenőnek, ki a tollnak nem nagy mestere, kellett rajta segíteni.

Merengő kék szemébe vadabb, emésztőbb tűz gyült. Arcvonalaira nem valami szende, átszellemült bánat, de csüggetegség vagy pedig háborgató gond volt rajzolva. Egy percben, ahol a grófot látta, odasietett, mintha alkalmat keresne vele szólni; míg a másban kerülte őt, s ha közelségét észrevevé, félénken vonult vissza.

Azon cselédek, kik késő éjjel s kik hajnal előtt ébren voltak, szobája ablakait mindig világítva látták, s a vékony függönyökön óramozdonyi pontossággal vonult el s tűnt megint vissza egy árny.

Kétségkívül tehát Adolf nem aludt, nem foglalkozott, hanem szünet nélkül járt föl s le.

Reggelenként vonalai kimerültek, sápadtak voltak.

Mi bántja őt?

Ezt többször akarta kérdeni Stefánia; Jenő pedig hamar tudta meg.

- Mint ügyvédem - szólt a grófnőjéhez, midőn hálótermébe lépett, s azt olvasva és a szokottnál derültebben találta -, mint a te filantróp védenced, Makay írja, kinek levelét a haszontalan *gornyik*⁴⁴⁰ megkésése miatt csak vacsora után kaptam, a törvényszék igen szigorúan veszi Márton Gáspár uram ügyét, s aligha tízévi *Szamosújvárt*⁴⁴¹ nem kap, természetesen az ítélet kimondása előtti fogság betoldásával; pedig Gáspár atyámfia már ötvenhét éves és vízkórságra hajló. Örökre jó éjszakát mondhat tehát a zöldnek, a napfénynek és a szép világnak, melyben úgy szeretett nevetni és élvezni.

- Adolf csak galléron ragadhatja még az életet, kivált ha több pontossághoz szokik, de Gáspár koma bú-fejének elhegedülték már.

- Tán könyörül az Isten rajta, s meglágyítja a bírák szívét - szólt a grófné.

- Alig hiszem.

- S nem lehet ügyén valahogy segíteni?

- A pénztől függ, kedvesem! Ha még a hiányzó ötezret Gáspár sógor szépen visszafizeti, valószínűleg rövidebb ideig ül a sötétben; mert addig sürgött, míg több jelet mutatott arra nézve föl, hogy Szebenbe utazása alatt rabolták a pénztárt meg... Mind szép! De bár legyen igaz, bár ne, kétségtelen tény, hogy neki, míg az aranycsinálást fel nem fedezi, nem lesz ötezeré.

- De neked van - szólt Stefánia gyermek hangon.

- Van - mondá Jenő.

- S még sokkal több is.

- Most adtam száz mázsa gyapjút el.

- És abból kitelik ötezer forint.

- Kétannyi is.

- S te oly könnyen segíthetnél Márton Gáspáron! - jegyzé meg Stefánia dobogó szívvel és könnyekkel szemében.

- Makay is célzott erre, de nem akarok.

- Ah, ne éreznél-e te semmi szánalmat a szegény öreg iránt? Az lehetetlen.

- Megilletődve voltam sorsán, Stefánia! - szólt Jenő, nője kezét simogatva. - A gyengeségig hatott reám bukása és háznépének insége, bár őt nagy torkossága miatt s feleségét a nevetséges piperevágyért mindig lenéztem. Azonban az ember szívébe, elvei ellen is, olykor belopja magát valami kósza részvét, melynek okát nem tudjuk, noha igényeit csak erőfeszítéssel utasíthatjuk vissza.

- Ah, ne utasítsd vissza! - esdeklé a grófné.

- A múltrol szólottam, Stefánia! Mert most éppen semmi könyörületet nem érzek Gáspár uram iránt.

- Miért? Férjem!

⁴⁴⁰ Erdőkerülő, vadőr (erdélyi tájszó).

⁴⁴¹ Szamosújvár börtöne nevezetes volt Erdélyben.

- Kíváncsiságból - s nem egyébből - utánjártam a pénztár-rablás dolgának, s életemet merném lekötöni, hogy csak koholmány. Gáspár sógor harácsolta el az állam vagyonát. Hiában szabadkozik! Átolvastam a tanúvallomásokat és az ügyvédi felelgetést... csak kíváncsiságból, nem másért, s teljesen meg vagyok győződve, hogy a közadóból egypár ezer bankó a sógor gégején szaladt le, a többit pedig ángyomasszony küldötte a kolozsvári és bécsi nőszabók ollója alá.

- S ha úgy volna is: nem lakolt-e már, nincs-e neve összerontva, nem földönfutó-e? Ah, a sötét, az iszonyú börtönben tíz év! Meg kell tébolyodnia!

- Hadd történjék! Bűne nagy, s kiszabadulása csak másokat bátorítana gonoszságokra. Soha közhitté nem válhatik, hogy őt megrablották volna. Egy garast sem adnék az egész sógorért. Kár neki egészséges leget szívni. Hadd üljön bilincsben!

- Óh, Istenem, mennyit fog Adolf szenvedni! Most értem már, miért oly levert. Nem vetted-e észre sápadt arcát, beeső szemeit s dúlt vonásait? Kétségkívül hallott valamit apja helyzetéről.

- Jelentették nekem, hogy Szamosújvárról levelet kapott. Alkalmasint az öreg írta. Azóta a titkár úrfi hanyag kezd lenni; de nem veszem rossz neven. Sőt ujjaimon átnézem apró baklövéseit is - hiszen van min bánkódnia. Furcsa, hogy keresi fel néha szemeimet, hogy mozdul meg ajka, mintha szólni akarna, hogy omlik azután arcára vér a titkos szégyen miatt, hogy lódul tovább, ha lát, s később megint visszasompolykozik!⁴⁴² Hamar kitaláltam tusakodása okát. Szeretne atyja ügyében segítségemhez folyamodni, de nem mer.

- S miért nem bátorítod egy nyájas tekintettel, egy előzékeny szóval?

- Mert kérését kereken megtagadnám.

- Szegény Adolf!

- Csak tisztítani fogja őt e bánat és edzeni...

- Vagy kétségbeejteni.

- Nem, Stefánia, a marcangoló eszmék ellen a munkásságban keresend menedéket...

- Vagy a könnyelmű életben...

- Meglásd, hamar rendbe fogja szedni eszét...

- És megsemmisíteni kedélyét.

- Ah, bah, te a bánatot az ember nagyobb ellenségének tartod, mint aminő. Senki sem hal meg bú miatt.

- De sok elfásul.

- Lehet, hogy igazod van - válaszolta Jenő némi ingerültséggel -, azonban bármi történjék, türnünk kell, amin nem segíthetünk.

- Hisz te könyörülhetnél az apán Adolf kedvéért!... Mily nemes érzésű ő, mily mívelt, mily szerény, mily ragaszkodó természetű, tiszta jellemű és kellemes külsejű...

- Aztán mily szép *nevű*! - közbeszólt Jenő. - Ha jól emlékszem, első udvarlódát szintén Adolfnak hívták. Tudod, midőn Grill asszonyság növeldejében voltál. Vajon mi lett belőle?

⁴⁴² Visszasompolyog (tájszó).

- Óh, hogy még tréfálni van kedved ily komoly percben! - mondá Stefánia, s durcásan vonult férjétől távolabb.

- Micsoda komoly perc? Nem vagyunk-e együtt, nincs-e éj? Mióta szokták házastársak e pillanatokat nem az örömének nevezni. Feledjük most Gáspár sógort börtönével, fiával és minden pereputtyával.

- Jól van - válaszolá ragyogó arccal a grófné. - De, ugye, holnap reggel könyörülőbb fogsz lenni?

- Akkor sem, kedvesem!

- Legalább hát holnap estve. Ne hagyj sokáig kétségben. Szegény öreg! És mily vigasztalhatlan az a jó Adolf. Holnap éj előtt nemde elindítod leveledet a pénzzel ügyvédünkhöz?

- Akkor sem, Stefánia!

- Vagy holnapután... vagy kedden... vagy névnapomkor. Hisz addig mennyi pénz nem fog még hozzád összegyűlni, és e napon te mindig becses emléket szoktál nekem ajándékozni. Óh, te ilyenkor túlságig bőkezű vagy, igen kényeztetsz, elhalmozol ékszerekkel. Mi szükségem több gyöngyre és drágakőre!... Tehát névnapomon! Kezet rá!

- Akkor sem, Stefánia!

- De hát mikor?

- Soha.

- Óh, én, ha csak annyi pénzem is lenne, odaadnám utolsó fillérig! - sóhajtá a grófné könnyezve.

- Istennek hála, nincs - jegyzé meg Jenő hideg mosollyal.

E családi jelenet után néhány nappal Adolf rendkívüli fölindulással rohant az olvasószobába.

A félénk s visszatartózkodó ifjúból merész, bátor lett.

Szemei lelkesedéstől villogtak, s mihelyt Jenőt, ki egy karszékben pipára gyújtott, meglátta, a vér arcára nyargalt, de minden vonásai még derültebbé lettek, s öröm, hála és költői fellengzés sugárzott róluk.

- Porba borulnék, gróf úr, határtalan jósága előtt - szólt hévvel -, ha önérzetem, e merész kecsegtető nem súgná, hogy jön még idő, midőn én is fogok annyi beccsel bírni, hogy ha éltemet feltétlenül ön rendelkezése alá adom, s ha eszemtől és akaraterőmtől kezdve véremig, leheletemig mindent önért s családjáért föláldozni szerencsés lehetek: akkor talán lefizethetem a hála egy részét, mellyel a gróf úr nemes szívének tartozom.

Jenő fölkelte ülhelyéről, s mindkét kezét Adolf vállára tevén, merően, de részvétellel nézett szeme közé. - Ma nem fogunk olvasni, mert sok dolgom van. Eredj szobádba, s pihend jól ki magad. De add mégis előbb ide kezedet, hadd lássam!

Adolf kezet nyújtott, hogy a grófét megszoríthassa.

Ez azonban üterét kezdette tapogatni. - Még teljes és gyors - mondá -, s kilelt-e az éjjel a hideg?

- Engem? - kérdé Adolf ámulva.

- Na, ne ütődj meg. Csak egy kevés változás. Látom: homlokod nem is forró. Feküdjél le, takarózz jól be, s holnap semmi bajod. Egyébiránt még délután kihozatom doktor Józsát. Az egész legfőleg gyomorromlásból támadt láz, csak hogy nálad az ilyesmi könnyen vált ideges természetet. Ezredemben szintén volt egy hadnagy, kinél a dizentéria⁴⁴³ is már az agyvelőt afficiálta.⁴⁴⁴ Deuschlernek hívták, elhullott az arcis-sur-aube-i⁴⁴⁵ csatán, midőn Wrede⁴⁴⁶ alatt mindnyájan vitézül harcoltunk, s Napóleon hátrálni volt kénytelen... Feküdjél le, kedves öcsém, eredj!

- Én - szólt Adolf zavartan -, bár a gróf rendkívüli nagylelkűsége mélyen meghatott, beteg mégsem vagyok. Csak köszönetemet jöttem kifejezni.

- De miért?

- Hogy megmentette atyámat a gyalázattól, családomat a lealáztatásoktól.

- Én?

- Hogy - folytatá Adolf - oly nagy áldozattal ragadott minket ki a szégyen és kétségbeesés karjaiból.

- Mekkora áldozattal?

- Ötezer forinttal.

- Kedves öcsém, te ezt lázadban képzeled!

- Anyám írta, hogy a pénz már kezei közt van, s más jóltevője nem lehet, csak a gróf, s ez igaz. Hisz rokonaink s régi barátaink szerencsétlenségünk után mind elfordultak tőlünk.

- Anyád nem küldött hozzád levelet. Ezt tudnom kellene. Te álmodtad.

- A levél a zsebemben. Korán reggel a mezőre lovagoltam, s ott találám a hozzám indított embert. Egy negyed alatt ő is megérkezik. Én vágatva tértem vissza.

- Add hát ide a levelet, ha nincs titok benne.

A gróf látható fölindulással futott végig a sorokon.

- Akárhonnan jött e pénz anyád kezébe, hallgass, és nevünket ne említsd. Nem szeretném, sőt el sem tűrném, ha valaki föltenné, hogy én egy kétségtelen bűnöst álérzékenységből oly helyzetbe akarhattam volna hozni, melyben a törvény és a világ szeme előtt ártatlannak lássék.

Jenő szigorú, haragos hangon ejté e szavakat.

Adolf megütközve távozik.

Ki segíthetett tehát rajtunk? - kérde magától találgatva, tűnődve. - Szeretném, ha más tette volna, más akárki, csak ő nem, ki ellen gondolatban, ki ellen levíthatlan szerelmem által sokat vétkeztem. Óh, én nyomorult, háládatlan vagyok! Kétségkívül Jenő gróf menté meg atyámat... más nem. S mily durva, mily kérges modorral fogadott, hogy ne benne gyanítsam jóltevőmet! A derék ember! S én nője után epedek! Reggeltől estig s álmaimban is az ő bájos képe lebeg szemem előtt. Minő bűvölet ez! Óh, ég! Adj erőt szenvedélyem legyőzésére! Mert az

⁴⁴³ Vérhas (latin).

⁴⁴⁴ Egészségében megtámad (latin).

⁴⁴⁵ 1814. március 20-21-én Arcis sur Aube-nál a szövetségesek győzelmet arattak Napóleon fölött.

⁴⁴⁶ Wrede, Karl Philipp hg. (1767-1838) - bajor tábornagy, egy osztrák-bajor hadsereg vezére.

eltitkolás csak a nevetségessé lételtől óv meg, s nem az önvádtól. Mit tett érettem Jenő, s mily magasságban áll fölöttem Stefánia! Ah, feledni őt... feledni; mily szent kötelesség ez, s mily szép, ha dobogó szívünket - egy nagy elszánást vetve rá - egyszerre összezúzzuk.

Adolf legférfiasabb föltételekkel vonult szobájába, hogy a Jenő által kiszabott szünórákat erkölcsi javulásra fordítsa.

Stefánia névnapja rég nem látott vendégeket gyűjt a fehérhalmi kastélyba.

Nemcsak kupeczek és üzérek érkeznek, de oly nők s urak is, kiknek hintóikon címer van, s kik combig érő csizmába dugott kocsis és felejtár⁴⁴⁷ nélkül még Kolozsváron sem jártak egymáshoz vizitbe.

Igaz, hogyha történetesen a kormányzéki elnök, kinek a megyében egy kis urodalma volt, nem szándékszik néhány hetet falun mulatni, s Jenőhöz mint legközelebbi szomszédhoz néha át nem rándul, akkor talán kevesebben emlékeztek volna meg a szép grófné névnapjáról; de így még a gróf régi adósai közül is többen áldozták nehezteléseiket föl, rászánván magokat egy kicsiny gratuláció mellett egy nagy lakomára.

Majdnem annyian jelentek tehát Fehérhalomra meg, mint naponként szoktak a régi jó időben, midőn Jenő még kikiáltva nem volt.

S Stefánia, mert már dél van, öltözését bevégezte.

Igézésig sikerült az, mint mindig.

De Jenő, ki a grófné dolgozószobájába nyíló budoárban várt rá, nem látszék elragadtatva. Átölelte ugyan nőjét, de szemeit ennek gyönyörű mell-csipkézetére vetvén, komor arckifejezéssel, bár mosolygó ajkakkal mondá: - Tavali névnapodon egy szép *camée*⁴⁴⁸, melyet Herculaneum⁴⁴⁹ romjaiból ástak ki, volt kebledre tűzve. Emlékszel-e? Fehér- és violaszínre játszott, s a három kegyistennő⁴⁵⁰ vala rámetszve. Mily mívészi alakok! Úgy kőre metszeni most senki sem tud.

- Azt hiszem, te a *camée* nélkül sem találsz csúfnak - szólt Stefánia kipirult arccal.

Jenő hideg udvariassággal homlokát csókolá meg: - Ah - sóhajtja ismét -, Mária Antoinette-nek alig lehetett szebb haja, mint neked. Selyem haj, gazdag, csillogó haj! Mint emelkednék hatása, ha átfontad volna azon igéző keleti gyönggyel, melyet nagyanyád XVI. Lajos menyegzőjén hordott.

- S nem tetszem-e neked így is? - sугá Stefánia el nem rejthető zavarral.

- Hogyne, kedvesem! - szólt Jenő ismét átkarolva nejét. - De - folytatá ítésvi szigorral - mily jól adta ki magát karcsú derekadon az öv, melyet születésem napján hordál! Emlékszel rá? Gyémántos csatja volt, s apád jegyzeteiből látom, hogy a Rabutin-családtól került hozzá.

Stefánia lesüté szemeit.

⁴⁴⁷ Fullajtár, előlovas (erdélyi tájszó).

⁴⁴⁸ Domborúan vésett ékkő, kámea (francia).

⁴⁴⁹ Ókori római város a Vezúv lábánál, a tengerpart közelében.

⁴⁵⁰ Kháriszok a görög mitológiában. Komoly, méltóságteljes istennők, az emberiség jótevői, a hála, a szerelem, a szépség pártfogói.

Jenő megragadta nője kezét. - Engedd - mondá -, hogy csókoljam meg hófehér nevető ujjadon azt a rubingyűrűt, melynél csak szemed ragyog tisztább fénnel... Ah, nincs ott a gyűrű!

Stefánia selyem pillái közül egy könny gördül le, mely mindenestre szebb volt a királyi kincstárok ékköveinél is.

A férj merőn szegezvén tekintetét nőjére, zsebéből bebonyolt⁴⁵¹ csomagokat vett ki. - Fogadd vissza - szólt - névnapi ajándékul azon drágaságokat, melyeket elzálogosítani jónak tartál; noha tudtad véleményemet Márton Gáspár felől. Valóban nagy oknak kellett lennie, mi téged ily lépésre bírt, mert atyádtól nyert emlékektől váltál meg.

Jenő majdnem metsző éllel ejt ézen észrevételét.

- Te soha érteni nem fogod - zokogá Stefánia -, hogy egy nő keblében mily parancsoló érzés a könyörület.

Adolf az olvasószobából hallá e párbeszéd töredékeit.

Életét adta volna minden szótagért.

Képzelődése fellegekbe emelte az isteni nőt, nem... túl, a mennybolt tetejére, s onnan néztek szemei alá, és néztek reá - a nap helyett - elevenítve és égetve.

Stefánia nevét hallá minden dalban, mit a madár zengett, minden szellőszobában, mely a virágok keblén támadt, minden összhangzásban, mely a szépség és é⁴⁵² törvényeiről szól, minden vágyban, mely a halandót magasabbra emeli, minden örömben, mely tisztasága által az angyalokéhoz hasonlít, s minden öntagadásban, mely a boldogság jogáról - mit csak egyedül érdemel meg - lemond, hogy sokan osztozhassanak belőle.

Adolf mentől mélyebben érzett, annál zárkózóbbá kezdett lenni.

Addig eszményíté Stefániát, míg nem maradhatott többé hite arról, hogy valaha testvéri indulatnál egyébbel közelíthessen is hozzája.

Szerelme tanította tehát lemondásra, az ábránd szerénységre, az érzékenység érzéseinek fékezésére.

Nem merte többé magát a férj vetélytársának csak gondolni is, s oly kívül tette a földiségen szívének bálványát, hogy már megsérteni hitte azt egy érzéki, egy meleg tekintet által.

Ritkábban beszélt Stefániával. Nem ingerlé a hiúság föltűnni előtte, s midőn hosszasan is volt vele, inkább kívánt engedelmeskedni, mint tetszeni, inkább kilesni akaróját, mint hatni arra.

De ha magára maradt, s távolról látá Stefániát a fenyéren átlovagolni, vagy a jobbágyalakból, hová gyógyszer és segélyezést vitt, kilépni, akkor Adolf fölmagasztaltan kíséré szemeivel e tündért, s ha már eltűnt, nyomdokait követé, mintha delejes erő vonná közelebb hozzá, míg aztán egy más, szintén titkos, szintén varázsló erő bizonyos ponton túl visszataszítaná.

S mily boldog volt Adolf éjenkint, midőn foglalatosság és zaj nem zavarta merengéseit!

Mit tudta ő, melyik csillag ragyog a kertutakra?

Ah, egy ösvény szögletén Stefánia hálósobájának lámpafénye sugárzott az ablakfüggöny keskeny nyílásain át.

⁴⁵¹ Bebugyolált (tájszó).

⁴⁵² Itt: éden (költőies).

Mily mágusi fény ez!

Ki bírna hamar válni el tőle?

Igéz, leköt, tündéri és őrző eszméket ébreszt a lélekben.

Könny csordulhat ki a merőn rátekintő szemből, pedig halvány világa nem sértheti azt, hiszen oly éltelen,⁴⁵³ oly csendes és szendergő!

Adolf az éj nagy részét a kertben tölté.

Jenő gróf egy családgyűlésből - mely, ki mondhatná meg: hány más úricsalád birtokát szándékozik félszázad múlva, ha tudniillik e rövid idő alatt végítélet hozathatnék, magáévá tenni - néhány napi távollét után visszatért.

Rendeleteket adott a tornácon, panaszokat hallgatott ki, s aztán nőjét kereste föl.

Sokféle apró tárgyakról beszélgettek, mint szokás, midőn hosszasb ideig nem volt a férj honn, s megjöve házának állapotja felől értesül.

- A többek között jó neven venném - szólt Jenő -, ha Kriskát elküldenéd.

- Komornámat? Hisz az leghűbb cselédem, egészen magamhoz szoktattam.

- De nem szeretem a ledér leányokat udvaromban tartani.

- Kriskát bizonyosan valamelyik kémed rágalmazta. Helyedben sohasem hallgatnám meg a fülbesúgókat, kik ha árulkodással nem tudnak elég érdemet szerezni, hazugsággal toldják azt.

- Stefániám! Kedves atyád memoárjából olvastam én már ennél szebb oktatást is. Azonban Kriska mégsem tetszik nekem. Valaki éjjelenként ablaka előtt sompolyog. A harmatos fűben van lába nyoma, s virágaimat tapodta szét. Az ember nem ok nélkül megy a hálósobák ablakához, és mindig csak oda.

- Ne gyanakodjál oly dolgokért, miknek hihetőleg semmi jelentőségük. Kriskát a múlt héten kérte meg Károly, a főerdőszünk, s egyedül a te megegyezésedre vár, hogy jegyet válthasson. S róla csak nem teszed föl, hogy éjjelenként egy mértföldről zarándokoljon Kriska ablaka előtt sóhajtozni.

- Nem is ő, de az én naplopó öcsém van vád alatt. Látták éjjelenként a kertben bolygani.

- Kit láttak? - kérde Stefánia élénken.

- Márton Adolfot.

- Ah, szegény Adolf, gondol is ő Kriskára! Adolf égre fordítja tekintetét, s nem láthatja meg a közönséges halandókat. Adolf költő.

- Költő? S honnan tudod?

- Tegnap fölkertem, hogy kísérjen sétalovaglásomban. A Szamos partján haladtunk berkeken át; szőlővel koszorúzott hegyek és sűrű bükkerdők rámája vett körül, s oly vidám, oly nyájos volt a természet, hogy az embernek kedve lett volna vele magával is beszédbe elegyedni, ha mindjárt saját szavának visszhangjánál más választ tőle józanul nem is remélhete. Mellettem lovagolt Adolf némán, szórakozottan. Eszébe sem jutott, hogy kötelessége lenne engemet jól mulattatni. Hisz, tudod, ő egy kissé félénk. Mit tegyek? Csak nem jöttem a szabadba

⁴⁵³ Élettelen (költőies).

unatkozni, s oly bohón fecsegett minden körülem a Szamos legkisebb habjáig! Megszólítottam Adolfot, tréfáltam, kötődtem vele, s nem engedtem szünetet. Egészen szeretetre méltó valék iránta. S Adolf - ah, te nem hinnéd, mily vonzó és mívelt ifjú ő -, a merengő Adolf rendre közlékenyvé lett, s még azt is megvallá, hogy verseket ír. Nem kellett ennél több, hogy sürgessem, kérjem, hogy szüntelen nyakán legyenek, mígnem egy költeményét elszavalá. A mű gyönyörű volt, bár előadása nem elégített ki. Adolf hangján némi elfogultság látszott. Egyébiránt a híres költők félénkek és túl szerények szoktak lenni.

- S mégis a te félénk költő Kriska ablaka előtt ólálkodik, mi mindenesetre ízlés tekintetében túlszerénységet árul el.

- Ah, ne hidd, kérlek!

- Éjfél után is többször találták őt a kertben, a kastély körül.

- Ez természetes. Adolf költő. Az éj csendjében kereste a lelkesedést tán a csillagos égen, tán egy virágkehely körül, tán egy fénybogár lámpája mellett. Gondol is ő Kriskára! Kényes képzelődését komornak nem elégítnék ki. Correggio⁴⁵⁴ legszebb olajfestményének kellene megelevenedni, hogy Adolf szerethessen.

Jenő nőjére szegezte szemét, maga sem tudta, miért.

- De nem ellenzed-e Kriska hajlamát? - kérde Stefánia gyermeketeg mosollyal.

- Kit? Mit nem ellenzék? Micsoda hajlamát? - szólt Jenő ismeretlen ingerültségtől izgatva.

- Ah, feledékeny! Károly, az erdősz, megkérte Kriskát.

- Elviheti akár holnap.

Jenő e szavakkal hagyta oda nőjét.

Míg a tornácra ért, s a lépcsőkön lement, még gondolkodóbbá lőn.

- A lábnyom - mormogá - egészen az Adolfé. Komornyikomnál van csizmájának mértéke, s talál a nyommal. Ő tapossa a virágokat Kriska hálósobájának ablaka előtt... ott áncsorg éjjelenként, s talán nemcsak ezt teszi. Gyűlölök minden botrányt. Adolf nem rímek után, Kriskáért járkal az ablak elébe. Miért volnának *itt* több rímek találhatóak, mint *parkomban* másutt? Fekszik valami e rímezés alatt. Miért tapodta virágaimat éppen *itt*, ha Kriskát nem ő érdekli, hanem Károly?... A komorna ablaka fölött nőm hálóterme van, csigalépcsővel a földszinti szobába. Csak történet⁴⁵⁵... pusztá történet volt az egész. Hagyjuk!... Márton Gáspár maholnap kiszabadul, írja ügyvédem. S Stefánia, hüm! családjának szentül őrzött emlékeit veté könyörületből zálogba: virágaim pedig... Csak történet volt. - He! Holla! Nyergeljétek föl lovamat. A Szamos partján... De hová is akarok menni? A lábnyom... Csak történet volt... Mily rémítő szórakozottság! He! Holla! Ne az én lovamat nyergeljétek, hanem a titkár úrét. Most jut eszembe, hisz őt akartam küldeni családlevelekkel és információért Marosvásárhelyre. De jobb, ha szekérrel megyen, az út hosszas... virágaim... csak történet volt. Vajon melyik szekrényben fekszenek az okmányok? Rég kivettem levéltáramból. Hol vannak?... De - csak történet volt, egyéb semmi.

Jenő hosszasan keresé és állítgatá össze a pörleveleket.

⁴⁵⁴ Correggio, Antonio (1490 k.-1534) - itáliai festő.

⁴⁵⁵ Véletlen.

Adolf legszerencsésebb időben rándult Vásárhelyre; mert ki nem állhatta volna azon napokat, melyek a fehérhalmi uradalom krónikájában minden előbbieknél sötétebb emléküek.

Nagy mennyiségre hágott az úrbéresek száma, kik még Szent-Mihály előtt költözési szándékukat tudtul adták. A legékesebb jobbágyházak lakói, kik festett léces kerítéssel vették udvarukat körül, s kiknek csűrje sok megyei esküdtét megszegyenítő, elbujdosásra tökélek magukat. Nem használt a követelésekkel fenyegetés, menni akartak. Jenő, kit e botrány ingerelt, utánjáratott a helyeknek, hová költözendők valának, s úgy esett értésére, hogy többnyire fél-örökségekre, szalmafedél alá, sőt mezei burdékba⁴⁵⁶ is fognak vonulni. Oly bős lélektani jelenet volt ez, mintha a jól tartott eb a farkas szabad koplalását irigyelné, s a világon legkevésbé Jenő tudta volna felfogni az ilyes dolgokat. Csak azt érzé, hogy megalázva van, hogy nemes szándékai gúnyoltatnak, hogy életfeladatától távolabb esik. Megkettőzött szigorral felelt e kihívásra. De úgy látszik, minden *démon* egyszerre rohant az alvilágból a fehérhalmi urodalomba ingerkedni és kárt tenni. A nagy parkból csemetéket vágta ki, ritka nemű őszi virágokat kaszáltak le, a még éretlen késő-gyümölcsöket földre verték, s oly kevés bűnöst értek a házi cselédek e csínokon⁴⁵⁷, hogy a gróf gyanítá, miként udvarában is titkos összebeszélésnek kell lenni. Pedig mint fizeti a hálátlanokat! Mily jól esznek! Mily tiszta szobákban laknak! Mily csinos bérruhába vannak dugva! S ők mégis elégületlenek, s ha valamelyiket elcsapja, oly örömmel megy tovább, mintha lakodalomra hívták volna. - Két éjjel pedig egymásután a grófi uradalom erdeje lángba borult, s úgy égett, hogy fénytől maga a kastély is kivilágítva volt. Jenő rögtönítelő székért folyamodott, s míg azt nyerhetne, a szolgabíró által példás végrehajtásokat tettetett. De később ez is valami ürügy alatt kikocsizott a kastélyból, s azóta a grófnak minden fenyegetésére sem vala visszakapható. Ideiglenes szabályokról kellett tehát gondoskodni, s Jenő néha oly büntetéseket hirdetett ki, melyek kívül estek a földesúri hatóság körén, s egy szigorúan rendezett államban bűnvádi keresetet is vonhattak volna a kihirdető nyakába.

20.

Már messze haladt az ősz, midőn Adolf Marosvásárhelyről visszatért.

Esős, nedves napok után majdnem kánikulai meleg állott be. A hő lég szikrázott és csillogott, mintha az év elvételte volna szokott rendjét, s augusztus közepére akarna visszalépni. A verőfényes lankán pásztorgyerekek szedtek piros mezei epret, az út szélein minden nagyobb kővön hemzsegett a *kató*,⁴⁵⁸ mintha élő klárisgyöngyök pörgenének szét, s gyűlnének megint sűrű csomókba össze. Nemcsak a körisbokor és kökény, de a cseresznye is virágba borult; a gyümölcsfák rügyei megindultak, s a *második nyár* - e magát fitogtató kimerültség- annyi termést s áldást ígért, hogy hinni szerettük volna, miként fogadkozásaiból csakugyan teljesíthet valamit.

Adolf - ki az ideges természetek minden gyengeségeivel bírt - a szép vagy komor időjárás egész befolyása alatt állott. Egy esős nap leverte kedélyét, egy derült fölhangolá, egy ködös elborítá, s alig volt nő, kire a lég színezete, az illatár, a szellő suhama, a mező köntöse s a láthatár változó jelenetei ingerlőbben hatottak volna.

⁴⁵⁶ Burde - föld alatti hitvány kunyhó (erdélyi táj szó).

⁴⁵⁷ Csínyek.

⁴⁵⁸ Növényfajta.

Most sem tudott szekéren ülni. Hisz nem volt-e elszenvedhetlen, hogy az út félkörben kanyarg a domb mellett el, melyre a park nyílik, s aztán a poros faluba fordulván, szélesen és lassan emelkedik a lombtalan nyárfák sora közt fel a címeres kőkapuig, melynek oszlopain két idomtalan oroszlán tátong, mintha elnyelni akarná az érkezőket? S mily mosolygó most is a park! Zöldjének nagy részét letépte ugyan az ősz; de hát a smaragdszínű fenyvek nem szebbek-e, mint valaha? És mily eleven virágtömbök kacsintanak a gyér lombok közül ki? Fönn a héja sző a légben mindig keskenyebb kört; de a sétányok jól védett ágain dalos madarak is röpkedhetnek... és Stefánia, szóval, kocsijáról leugrott Adolf, a port köntöséről és kalapjáról, amint lehetett, zsebkendőjével szétverte, kocsisának megparancsolá, hogy hajtson a hátsó udvarba, maga pedig a park felé tartott. Egy rövid, de meredek mezsgyén kellett fölmásznia. Homlokáról törle a verítéket, tikkadt és szomjas volt az egész napi por és meleg miatt. Mennyire jólesett az első hantra heveredni, az első hús árnyékban percre megpihenni! De belső nyugtalansága tovább hajtá. Méla és izgatott volt egyszerre, szórakozott és figyelmes. A bokor-neszt hallá s a távoli lépteket; de nem látta a négyszeg táblácskákat, melyek némely fára fölaggatva vannak, Stefánia ablakán messzünnen észrevőn egy kis virágvedret; azonban figyelmét kikerülte az ösvény-szálon a gyönyörű *gloxínia*, és egy kedves, arannyal versengőt szét is taposott. Körüle tengelic s vörösbegy röpkedett; előtte zöld harasztok közül a szökőkút rezgő, szikrázó ezüst szalaga tört fel. Méla dallamok, melyeknek szava és alakja még nincs, zsongottak kedélyében; ajkai pedig száradtak, szomjak valának. Különös vegye az érzéki sóvárnak és a szellemi túláradságnak foglalá egész lényét el. Szerette volna homlokát egy hideg köre nyomni, és szeretett volna suhogó szárnyakkal röpkedni a verőfényen s meleg sugárözönben fürdeni, míg bágyadtan, szédelgve hullana alá a nedves fűbe. Eközben a csemeteágyakhoz ért. A párkányon egy későn érő őszibarack negédesen mutatá első terményeit föl. Fiatal ágain csak három gyümölcs volt, mindenik nagyobb a kínai narancsnál, s oly csodaszép, mintha finom tündérujjak idomították volna egy-egy bűvös golyóvá. Tiszta viaszból készültnek látszék, jobb oldalon sötét bársony-szín volt rálehelve, balról pedig halványfehér elefántcsontnak hinnéd. Adolfnak kezét, ki tudná mi, tán a szépízlési érzék, emelte a három iker közül a legkellemesebbhez, s mielőtt gondolt, akart volna valamit, már leszakítá azt. A barack oly rugonyos és puha tapintatú volt, hogy ajkai a kísértésnek nem állhatták ellent, s miért is? Beleharapott tehát, de ekkor szeme történetesen a kis táblára esett, mely a csemete derekára volt függesztve.

„Egy fog egy gyümölcsért!”, ezt olvasá azon, s kiejté kezéből a megsértett barackot.

- Ah, Adolf, ön itt? Mikor érkezett? Igen örvendek, hogy megint láthatjuk- szólta Stefánia kinyitott könyvvel kezében, s hajnalderűs tekintettel lépvén a mellékösvényről hozzá. Annyi öröm, gyermeteg részvét és nyájosság lengett kedves arcvonalaiban, hogy könnyen észrevehető, mennyire őszinte a visszatért ifjú iránt kegye.

Adolf leírhatlan zavarban volt. Szólani akart, de a tábla s a megjelent nő elvették eszméit, s lebűvölten állott, szemeit félénken vetve most a szép grófnéra, majd a szerencsétlen barackra, mely lába előtt hevert.

- Óh, már ez nagy baj - sóhajtá Stefánia észrevévén a tényt -, ez nálunk szörnyű bűn - tevé hozzá, előbb egy kevéssé aggályos, utóbb nevető tekintettel.

- Örökre elvesztettem a gróf kegyét - rebegé Adolf oly megbánással, mintha első apánk helyett ő ett volna a paradicsom fájának tiltott gyümölcséből.

- Férjem - szólta Stefánia - igen ingerült a falu népére, mert kertünket, mint ő hiszi, csupa daczból kezdik pusztítani. Azonban nem képelem, hogy a tegnap kihirdetett büntetéseket szigorúan kívánná végrehajtani. Egyébiránt...

Midőn a grófné tovább akart szólani, egy kertészlegény közelített. Adolf zavara még inkább növekvék...

Mihelyt a cseléd feléjük fordult, a grófné a barack-csemete ágai közé nyújtá kezét, s leszakította a második gyümölcsöt.

- Már egyúttal magamra vállalhatom az ön hibáját is - szólt bátorítón.

- Az istenért - ságá sápadva Adolf -, hátha a gróf szigorúan veszi a tilalmat! Hátha...

- De én nője vagyok - jegyzé Stefánia büszke önérzettel meg, s a kastély felé indult.

- Több volt-e ez részvétnél?... Ah, ő mindenkiért így tett volna! - sóhajtá Adolf, s lehajlott fővel, lassan közelíte a bástyához, hol szállása vala. A teraszra érvén, annak másik szögletén meglátta a grófot, ki sietve fordult a főbejáráthoz.

Adolf szíve szorongani kezdett, maga sem tudta, miért? Kíváncsiság, félelem, sejtelmek, - s ki nevezhetné az oly vegyes érzést meg, melynek alaphangja és határozott jelleme nincs - az olvasóterem felé vonták. Föl sem nyitá szobája ajtaját, az éppen érkező útiszekérre sem tekintett, hanem a teraszon követé halkan és rettegve a gróf nyomdokait.

A kastély toronyórája háromnegyedet ütött négyre, s most oly csengő érce volt e hangoknak, hogy Adolf idegei megrezgettek, füle zúgni kezdett. És lába alatt csikorgott a sárga fővény... csikorgott, mintha föl-fölvisített volna.

Stefánia nevetve ült egy taburett⁴⁵⁹ szélén, lábának feje a szőnyegen kissé emelkedve volt, mintha nyugtalanul akart volna tapintani, vagy kacérul a legszebb idomú szattyán papucsnak a könnyű tündérekhez méltó tartalmát Jenő figyelmébe ajánlani. Különben gyorsan kötött, de csak fél tekintete volt a munkán, fél pedig lopvást lebbent a férj arcvonalaira, vagy kihívó negéddel találkozott annak szemeivel.

Ezen ígéző és vidám attitűd nem látszott semmi összhangzásban lenni a gróféval, ki hátán keresztbe tette kezét, nőjétől bizonyos távolságra egyenesen állott, s arcán részvét, meglepetés és bú küzdött a nehezteléssel s azon sötétebb indulatokkal, melyek néha villanyos izgékony-ságot vetettek szemtükrére, ajkidegeire és összevontabb homlokára.

- Stefánia, ne enyelegj, szólj komolyan! Csakugyan te szakítottál két barackot le?

- Igen, s kérlek: menj, és hozd el a harmadikat is, mint udvarias férjhez illik, ki ha neje kívánságát hallja, teljesíti is.

- S te szakítottad le?

- De ki ehette volna inkább meg, mint én?

- Számodra őriztem, kedves Stefániám! De tudod a tilalmat és eskümet.

- Hisz a te törvényeid még nem tízparancs.

- De azért teljesíttetni fognak - szólt Jenő komolyabb hangon.

Stefánia dévajkodva mondá: - Hisz eddig tőled legtöbb *éloge*-t⁴⁶⁰ fogaimról hallottam. S most irtó háborút indítasz ellenök? Mivel játszódták szegények, kegyedet el? Talán már többé nem sorba fűzött keleti gyöngyök, mint a lovagregények után százszor mondád?

⁴⁵⁹ Hokedli, zsámoly (francia).

⁴⁶⁰ Dicséret, dicshimnusz (francia).

- Szép fogak, kedvesem, de kettőt el kell vesztened.

A grófné kérdő nagy szemeket vetett férjére; azonban ez komoly és levert volt.

- Eleget fecsegtünk egy ízetlen tárgyról - szólt Stefánia. - Térjünk érdekesebbekre.

- De előbb teljesítnem kell szomorú kötelességemet.

A grófné kém tekintete férjének komoly vonalait vizsgálta, keresvén rajtok a tréfa vagy őrjöngés jeleit. Szíve élesebben kezd dobogni. Istenem, nem bomlott-e meg esze? - gondolá, s ezen ötlet önkénytelenül, alig hallhatón, ajkain is átlebbent.

Jenő megütközék, arca halványabb lőn, küzdeni látszott rögeszméjével s a helyzettel, melybe magát sodratni engedte.

- Nem lehet, nem segíthetek - mondá végre, egy finom foghúzózt vevén elő. - Te csupán ellenszegülési vágyból tetted ezt. Havak óta minden intézkedéseimet akadályozod.

- Mert nőd vagyok - szólt Stefánia -, s becsültetve akarlak látni.

- Becsülj engedelmességeddel.

- Úgy sejtem, egy kevésbé őskori fogalmaid vannak a háziéletéről - csattant föl Stefánia, apjának vérét érezvén ereiben pezsegni.

- Ok nélküli alterációba⁴⁶¹ hoztad, szívem, magadat - szólt Jenő -, mert végre is teljesíteni kell, amit fogadtam. Legtöbbet én károsodom e sivár kényszerűség által, minthogy szépséged is nekem kamatoz, s fukar vagyok... nem szeretek tőkéimből veszteni.

- Jól van - mondá Stefánia -, engedek, áldozz rögeszmédnek és hiúságodnak, kezem sem mozdítom, tégy, mi tetszik: de tudd meg, hogy amit most elveszsz, csak azt fogod belőlem bírni.

Ekkor egy székre ült a férj elé, nyakát hátranyomta, ajkát dacosan piggyeszté föl, szemeiben s arckifejezésein határozottság, negéd, gúny és bizonyos komikai szellem lengett. Szilaj és igéző volt. Látszék, hogy nem hisz Jenőben elég bátorságot ily gyöngédtelenségre; de ha az mégis volna, akkor kész minden következeit úgy fordítani a cselekvőre vissza, mint előre megmondá.

A gróf pedig most először volt szabályai végrehajtása körül zavarban. Elve, a következetesség s egy démoni ösztön, mely nevében a merésszé vált versenytársat szerette volna megalázni, messze, igen messze ragadták őt. Továbbmenni vagy hátrálni? Ez volt a kérdés, s Stefánia látta, hogy a szilárd férj kezében reszket azon kis műszer, mely nevetséges és ferde módon lőn a háziélet és egy rögzött irány közt határozó eszközzé.

Bent, ha tudniillik valaki a történeteknek tanúja lehetett volna, e családjelenetet kevésbé tartaná minden bizarrsága mellett is veszélyesnek; de Adolf a szomszéd olvasóteremben csak a szavakat hallá, az arckifejezés és helyzetek kiegészítő hatása nélkül. Ziláltan, felháborítva, egész kétségbeeséssel rohant tehát az ajtókilincshez, hirtelen megnyitá azt, s a küszöbről haloványan s indulatai miatt reszketve kiálta: - Gróf úr, engem büntessen, én hágtam tilalmát át.

Jenő harsány hangon rivalgá: - Sarkon fordulj! El!

Adolf kőbálványként állott, viaszsárgán, mozdulatlanul.

⁴⁶¹ Felindulás, izgalom (latin).

Jenő, kit szenvedélye most bösszé tön, felé lép, s talán a leglovagiatlanabb módon utasítja az engedetlent ki, ha Stefánia nem intvén kezével távozást. Adolf, bár tétovázva, az ajtóból vissza nem vonul.

Csend lőn.

A grófné érzi, hogy férje kedélyében másnemű, vadabb és mélyebb krízis kezd kibontakozni. Okát nem sejté ugyan, de előjeleit hamar felismerte.

- Melyitek akarta a másikért magát föláldozni, s mily díjért? - kérde Jenő szárazon, de oly hangnyomattal, melyben még több gúny, mint nyersség volt. - Mondom: mily díjért?... Ah, sok boldogság van a háziéletben!... S melyitek kötelezte le a másikat ma? Stefánia, szólj, te vagy ő?... Stefánia, a díjt? Nos, te szántad-e meg a szép ifjút, vagy ő rögtönzött kedvéért egy hazugságot maga ellen?

- A kérdést így nem fogadhatom el - felelte Stefánia büszkén.

- Ah, könnyelmű nő!

- Eduárd!

- Igen, te könnyelmű és kacér nő vagy.

- Férjem!

- Miért mérsékelném magamat? Hát ne lehessen a tényt nevén szólítani? Stefánia, felvilágosítást várok tőled.

- Két barack sorsa felől? - kérde keserű és éles hangon Stefánia. - Valóban elég tragikai anyag, hogy egészen elfeledtesse veled a gyöngédséget s velem a boldogságot: kettőnk rövid álmát.

- Hegyes nyelved van, szép franciáné, de inkább szeretnék ártatlanságot, mint elmésséged felől meggyőződni.

- Jenő! Tisztában vagy-e a szónak, melyet kimondottál, jelentőségével?

- Feleletet várok kérdések helyett.

- Várd azt józan eszedtől. Egy csendesebb órában majd fölvilágosítand... csak későn ne legyen.

- Stefánia! Tudni akarok mindent, szólj és ne ingerelj titkolódzásod által. Te vagy-e, aki magadra vállaltad a tényt, melyet el nem követtél; vagy ő játszik föláldozót?

- E nagy talány megoldása igen egyszerű. Mindketten szerettünk volna fonák helyzetedből kiragadni. Reményünk meghiúsult. De ne szóljunk többé róla. Nyújtsd kezéd, távoznom kell. Jenő! Te most érthetetlen, csodálatos vagy. Nyújtsd kezéd. Én már elfeledtem a történeteket.

Jenő visszataszítja nőjének elébe tárt karját, s kirohant a szobából.

Stefánia egy könnyet törölt ki szeméből, és szilaj arcán mély fájdalom küzdött erős, bár még alaktalan eltökélésekkel.

Amint budoárjába akart menni, történetből az ablakra pillantott, s látta férjét a teraszon Adolf ajtója felé rohanni.

Ekkor elővont egy karszéket, könyökét az ablakpárkányra támasztá, s mereven nézett ki, mintha nyílt szemekkel alunnék, s álmának látmányai lélegzését is feltartóztatnák.

Csakhamar furcsa elevenség támadt a csendes és néma udvaron. A cseléd, ki egymást és mindent kémlelni volt szoktatva, hallgatódzni és szaglálni indult. Egyik óvatosan mozdult

meg, mint a pók, ha hálóját érintik, a másik, hogy észrevétlenül ne suhanjon valami esemény el, szobája ajtajánál nyakát csavargatta, mint a bóbítás bankja, ha a fakéreghez lapulva tudni kívánná: miért csörög a haraszt, miért reszket a bokor? A harmadik sürgeni kezdett, mint a rovar, midőn megemelik a követ, mely alatt a hívesben ül; a negyedik, mint a szitakötő a víz tükre felett, az udvaron keresztül-kasul szökdécselt, ezer sürgető dologhoz nyúlva anélkül, hogy a hírkapkodáson kívül valami érdekelné.

Stefánia iszonyattal tölt el, s most először érzé valódilag a következményeket, melyek Jenő intézkedésiből folytak.

Azalatt a komornyik a fegyvertárba ment, s midőn befedett holmikkal ismét a teraszra lépett, rendkívül misztériózus⁴⁶² arca és magatartása volt. Oly furcsán nézett a vele találkozókra, oly hidegen és tartózkodón vonult apróbb tisztársai mellett el, mintha mondaná: az én nyelvem néma, én a titkokat sirba szoktam vinni, én soha fecsegés miatt nem kockáztattam fizetésemet, én kitanult és engedelmes vagyok, tőlem hasztalan kérdenétek bármit; de mégis szeretném, ha éles eszetek volna, ha vonalaimról - az én hibámon kívül - elolvashatnátok a botrányt, mely az uraság házában történt, az iszonyú, a ferde, a nevetséges, a pellengérré méltó botrányt, azon botrányt, melyet a nép közt is kellene terjeszteni... mert istennek hála, van már botrány, valóságos botrány van a méltóságos grófi családban, hm, hm! Mily szép botrány!

Úgy látszik, a fehérhalmi jól dresszírozott cselédek ismerték a titoktartó komornyik arcát, s ennél fogva az egész udvaron olyforma élénkség támadt, mintha a siketnémák közlenék egymással gondolataikat.

Néhány perc múlva lovagolni ment Adolf; később szintén lovagolni ment, de ellenkező irányban Jenő gróf. Sehol ily jelenet föl nem tűnt volna, azonban Fehérhalmán nagy fontossággal bírt. Ott a szemfüles udvari személyzet addig vetegeté, hogy a vidéken hol ezeznek szét, s hol találkoznak össze az ösvények, míg kitalálta, miként a gróf a vöröskúti bereknél, éppen az uradalom szélén fog titkárjával összejönni, oly helyen, melytől egy puskalövésnyire fekszik a megyei alorvos lakása. Tehát párbaj! S arra valók voltak a komornyik által jól betakart pisztolyok.

Ekkor a tapasztaltabb udvari szolgák megrostálták a tényeket, mert oly perc állott elő, midőn a kétszíniség, az árulkodás, sőt az árulás is nagy hasznot hajthat.

Ők a botrányból csak annyit tudtak, hogy a gróf Adolf szobájába rohanván, kíméletlenül bánt ezzel. Hallák, miként a veszekedésben előfordult Kriska, aztán némely célzás a széttaposott virágokra s végre a grófné neve is. Adolf, mint hírlék, alázatosabb volt a félénk gyereknél, kit nevelője csínon ért, de mihelyt a gróf egy kétértelmű célzást talált mondani, mely a grófné becsületét érinté, akkor a kis titkár rögtön elvesztette eszét, s egész dühvel mondá: hogy a gróf nem érdemli meg nejét, s hogy az, mit száján kiejtett, nyomorult rágalom, egyéb semmi.

Miért méltatta a hatalmas mágnás egyik szolgáját párbajra, ezt a suttogó cselédség bárgyúbb része fölfogni nem tudta, de voltak értelmesbbek, ki megfejtették, utalván a Márton-családnak a Jenőkkeli vérségére.

Ily tájékozások következtében kétfelé oszlott a kastély bérruhás népe.

Az egyszerűebbek úgy hitték, hogy hasznos lehet a grófné minden mozdulatait, sőt arcvonásait is lesni, mert a gyanús gróf hihetőleg dúsan fogja jutalmazni a használható híreket.

⁴⁶² Titokzatos, sejtelmes.

A furfangosabb rész pedig ezt sem tartá ugyan megvetendőnek, de más tekintetet is mérlegre vetett. - Hátha, mint a házastársaknál gyakran történik, a gróf kibékül nejével, s az új frigy alapja a nagyobb árulkodók megbüntetése leendő? Vagy hátha még ma estve özvegyiségre jut a grófné, mert a párbaj kimenetele végre is kétséges, s ekkor, nemde azok fognak magasra emelkedni, kik a krízis alatt szereztek érdemeket? Ily nézet bírta főként a komornyikot arra, hogy példabeszéddé vált hallgatagságától eltérve, a grófnénak igyekezzék a történekről felvilágosításokat adni, s némi dicsérettel említeni Adolf úr nemes modorát s lovagias szellemét is.

Stefánia megvetéssel utasítá őt a szobából ki. Mi nem használt. Mert a ravasz komornyik, s a vele rokon szelleműek ekkor Kriska révén törekvének a grófnénál érdemet szerezni, s a csacska leányt hol egy, hol más célzattal világosították a dolgok mivoltáról föl.

Legutolsó hírok volt, hogy Adolfot oldalba lőtte a méltóságos gróf, s a seb igen veszélyes. A beteg a vöröskúti majorházba vitetett. Az alorvos mellette van; a megyei főorvosért pedig az erdőcsősz nagyobbik fia már elindult...

A hold sápadt. A csillagok sem pazérok az éj kivilágításánál. Távolból lehet merev vagy mozgó körvonalakat látni, de közelről is nehéz az alakok és tárgyak megkülönböztetése. Csendes félhomály veszi az utast körül. A kocsilámpát nincs szükség meggyújtani, azonban aligha sikerülne legfeszültebb nézéssel is egy kis aranyóra számlapján a mutatót föllelni.

Csak aki a csillagképletek fekvését ismerné, mondhatná meg, hogy messze van-e még éjfél?

A kocsi, mely az országúton halad, tán nem is érdekeltetik ily kérdés által.

Sem gyorsan, sem halkan, de a legkényelmesebb egyformasággal megy tovább, mintha vánkosain a szendergő boldogságot ringatná, melynek álma szintoly édes, mint ébrenléte, s virrasztása sem volna költőitlenebb kéjű szép álmadozásainál.

A mellékösvényen Jenő gróf hajlott az országút felé.

Lova kantárszára leeresztve.

Mit bánta ő, hogy a hanyag állat félrecsavarja nyakát, és a fübe harap, vagy a sörényén heverő gyeplőt és szájából a zablát földre szeretné vonni! Hisz alig lehet tizenegy óra! Még a grófné vetkezni sem kezdett, s mennyi idő nem kell, míg szemekre csukul az első mély álom, hogy e tiszta és éles szemeket láthatlan, de nehéz lakataival bezárja.

Jenő most figyelmes sem volt.

Már alig vala húsz ölre tőle a kocsi. De mit érdekli ez őt? Bár mielőbb szabadulna a zörgő kerék zajától!... Istennek hála, most többé nem alkalmatlankodik! Csendes az éj, csak a szájasabb mezei bogárkák adnak egymásnak jelt az ugar göröngyei megöl! Nesztelen, nyugodt, ábrándos éj!

Mégsem kellett volna nőm iránt oly szigorúnak lennem! - gondolá Jenő, anélkül, hogy e véleményét szavakba öltöztetni szeretné, akár künn a szabad éjen, akár utóbb a kedélyesen világított hálósobában.

- Már alszik Stefániám, rég alszik! Nem ébresztem föl. Csak reggel lássa arcomat. Most vonalaim még nyugtalanok, durvák.

Ily eszméssel foglalkozva léptetett a kastély felé, mert Adolfnak a párbajt előidéző kitörése bármennyire is ingerlé, de bizonyos tekintetben csillapítólag is hatott rá. Belátá ugyan az ifjúnak ábrándos hajlamát; azonban sejté, hogy Stefánia afelől igen keveset tudhatott.

Már a faluhoz ért, midőn komornyikával találkozék, ki ügetve lovagolt az utcán végig, s éppen a vöröskúti útra akart áttérni.

- Holla! Merre, hová? - kérde Jenő.

- Aláson jelentem, hogy a grófné öméltósága estve háromnegyed tízre szekerezni ment, s azóta nem jött még vissza. Mi szerencsétlenségtől tartván, éppen keresésére indulánk, midőn Kriska e levelet, melyet a toalettasztalon lelt, átadá, hogy sietve vinném oda, hol méltóságodat találhatom.

- S kit vitt a grófné magával? - kérde Jenő fojtott, tompa hangon.

- A vén obsitost.

A gróf egy perc alatt a kastélykapunál, a másik perc alatt a hálószobában volt, hol aztán mindent együtt s a régi rendben talált, a grófné híján.

A kocsi pedig, melyet említék, egész éjen át Kolozsvár felé haladt, s csak negyed napon tért meg - a vén obsitossal.

21.

- Hm! Az én oldalbordám akaratos. Fölhúzta orrát. A kis francia nő *boudírozva*⁴⁶³ van, morog, dacol, kéretni szeretné magát. Szép, igen szép terv, s azáltal úgy megvolnék alázva, hogy kalap helyett hálósipkában paradirozhatnék egész nap, s a sarkantyús csizmát bízvást pantoflival⁴⁶⁴ cserélhetném föl. De nem oda Buda. A makacssághoz sok szusz kell. Stefánia asszony nem tudja: mivel vették be Gibraltárt? Én megsúghatom neki: éhséggel.

Így okoskodott Jenő majd sóhajtva, majd szitkozódva. Napok teltek.

- Nőm nem izen. Furcsa! Talán az atyjáról maradt vagyont szándékszik kikéretni. Ő Krózus leányának vagy a Dárius-kincs örökösének hiszi magát. Majd meglátja, meddig márthat a tálba.

E gondolatától izgatva Jenő fényesen kitakarítottatta a nagy ezüstedényeket s régi gyertyatartókat. Összegyűjté „az öregapó” ékszereit a legutolsó boglárdarabig. Elővételé a csipkéket, a bársony- és nehéz selyemruhákat, melyek a Villemont-család úrhölgyeitől szállottak Stefániára, s midőn minden egy hosszú tölgyasztalra fölállítva volt, a középre tévé az „öregapó” híres emlékiratát.

- Itt van a begyes grófné hozománya. Hadd vigye el. Árulgassa egyenkint a zsidóknak. Mint fogok nevetni, midőn megbízottjának a vélt százezerek helyett e zsibvásári dibdabságokat kézbesíttethetem! Egy fillért sem adok tartásban neki. Jogom van rá. Hitlenül hagyott el. Mint nevetek majd az ő kiábrándulásán!

A gróf nevetett, de ez fájdalmas, görcsös nevetés volt.

Hetek múltak, s Stefánia nem küld a hozományok után.

Adolf pedig, mielőtt sebéből egészen kigyógyult volna, véletlenül odahagyta a vöröskúti majort s eltűnt. Senki sem mondhatá: hova s mely órában?

⁴⁶³ Duzzog, dacoskodik (francia).

⁴⁶⁴ Papucs (német).

E hír Jenő eszméinek új irányt adott.

- Mégis kellett gyanúmnak valami alappal bírni. Ah, én könnyen hívő vén bolond voltam. Megcsaltak és elámítanak. Adolf most bizonyosan nála van. Együtt édelgenek, s tréfálnak rólam, kacagnak dőreségeimen. Fölkeressem-e a csalfát? Megbosszuljam-e nevemet? Őt gyilkoljam-e meg csábítója karjában? Csábítóját-e az ő lábai előtt? Ah, a bosszú a tett percében nagyszerű, de a bosszú, midőn egy elszökött nőt régi bűnrovások- és új tévedésekért vonunk számolatra, nevetséges s köz kacajt von maga után... Feledni fogom a bűnös nőt. Nem az enyim többé - a világé. Lebegjen táncolva, mosolygva az aljasodásból nyomorba, a nyomorból kétségbeesésbe!

Míg Jenő ily érzések közt hanyaték, Stefánia teljes visszavonultságban élt Kolozsvárt.

Senkihez nem ment, senkinek nem panaszkodott, senkit nem igyekezett érdekeibe vonni.

A közvélemény, mely különben is ingerülte volt a gróf ellen, egészen az ő részére hajlott.

De Stefániának semmi gondja e rokonszenvre. A gerjedő pletykákat nem tudakolá, s barátnéinak is vonakodott a történeletről fölvilágosítást adni.

Önérzete a mentegetőzésig aláhajolni igen magas vala. Nem kívánta a legdrágább kincset is úgy venni a földről fel, hogy érette csak ujja hegyével is sárba nyúljon.

Így természetes volt a kedvezőtlen hírek lábrakapása, s végre kevesen hozták kétségbe, miként a botrányos különszakadás oka nem a férjben keresendő.

Jenő egyenkint meghallá a kolozsvári szalonokban röpködő nézeteket, s bár a vádoknak semmi más forrására nem akadhatott, mint a fehérhalmi párbaj körülményeinek torzított és mesés elbeszéléseire, mégis mint hasonló helyzetekben történni szokott, minden hírt egy-egy bizonyítványnak vett saját gyanúi támogatására, s végre legkisebb új felvilágosítás nélkül is naponként inkább meg volt győződve Stefánia hűtlenségéről.

- Mily szerencse - gondolá -, hogy semmi lépést nem tettem a kibékülésre. Ezt jó nemtőm súgta...

Stefánia pár hónap alatt intézkedett Florestánnál az „öregapó” erdélyi birtokának haszonbérbe vétele iránt. A régi árendás egy kevés évi járulékért örömmel mondott le jogairól, s a grófné az atyai ház eresze alá, leánykorának sok kedvelt emlékei közé vonult.

Féherhalmon ezen újság nagy fölindulást okozott. A gróf szándékos bosszantásnak vevé. - Szemem előtt akarja kicsapongásait üzni! - kiáltá magánkívül. Első szenvedélyében a házat készült megrohanni, hogy fegyveres erővel bevévén, alapköveit is széthányassa; de hamar át kellett látnia - mert eleget forgott a világban -, miként az ököljog egyéni hajlamainknak néha kedvezhet ugyan, de a mostani kor szellemével oly ellenkezésben áll, hogy mentsége nincs, s a vakmerőséget is szánandó örültséggé tünteti föl.

Ej - sóhajtá hűlepülten⁴⁶⁵ -, miért huzalkodnám vele? Mi közöm már ezen asszonysághoz? Az, kit ledérség és bűn vesz körül, nem az én nőm többé. Egy idegen, egy ismeretlen lény, kiről szégyen volna tudnom, hogy él, s hogy a világ által azon személynek tartatik, ki Villemont Stefánia név alatt kelt gróf Jenő Eduárddal házassági szövetségre. Nőm meghalt, rég el van temetve. Csak arcképe függ falamon, s arról jut olykor eszembe: mily hasonló lehet az

⁴⁶⁵ Lehülten (tájszó).

angyalok vonásaihoz a démonoké! De ily emlékeztetésre sincs most szükségem. Emésszék lángok meg az alkalmatlan vásznat!

Jenő a terembe ment, hol Stefánia gyönyörűen talált képe volt.

A szegről le készült venni azt, hogy hamuvá tegye.

De az eleven, a beszélő alak, mely rájárából kilépni látszott, visszadöbbsenté. Nem foghatta föl: miért, s mégis úgy jött, mintha gyilkosságot akart volna elkövetni, s mintha a festett vonalok éppen azon kifejezéssel néznének rá, mint Stefánia akkor, midőn két fogát akarta két barackért kihúzni.

Zavarban hátrált, és most kevesebb elszántsága volt, mint *ama* napon.

Becsukta a bűvös szobát, s cselédeinek sem vala szabad azt fölnyitni és szellőztetni. Az ablakfüggönyök leeresztve, az ajtók pedig állandóan zárva tartattak.

E perc óta szükségévé vált Stefániát még bűnösebbnek képzelni, mint eddig.

Tények után kezdett kutatni. Tudni akarta: magánál rejtegeti-e Adolfot Stefánia, vagy más helyről jár hozzá? S mikor jön, hogy s meddig mulat, ki vetélytársa? összevesznek-e a titkos udvarlók egymást közt és magával a kétszínű nővel, vagy tán ez mindeniket elvakítja, s hűtlenségeiben hűnek és ártatlannak tartatik?

Jenő legügyesebb cselédei kezdék a grófné lakát szemén tartani. Figyelmök éjenként sem szunnyadt. Megmondhatták volna: hány veréb repült az eszterhára⁴⁶⁶, s hány pacsirta énekelt a virágoskert fölött, magosan az egen. Mindent észrevettek, s ha mégis valami kikerülte volna *árgusi* éberségöket, Jenő, ki a falut majdnem egészen bírta, a kasznártól kezdve a csordásig néhány hét alatt oly személyzetet állított oda, mely tudta, hogy csak az ellenőrzés által tarthatja a földesúr kegyét meg.

Ezalatt Stefánia a betegeket látogatta, az ablak előtt kötött vagy olvasott, a kertben ápolta a virágokat, a kamarából adta egyetlen cselédének a konyhára valót ki, néha csipkéket téglázott, néha a szegényebb gazdák gyerekeinek fehérruhát és kis főkötőket készített, s ajtója mindig zárva volt - csak a koldusok és szenvedők számára nem.

Ah, a ravasz nő - gondolá Jenő -, előre képzelte, hogy felügyeltetni fogom, és színlett ártatlanságával megalázni akart. Szeretné, hogy a kibékülésre az első lépéseket én tegyem, s hibámat bevallva kérjek, esdekeljek kegyelmet. Hm, ide célzott az orrom elébe költözéssel. De azért is visszaküldöm hozományát, s látni fogja, mily kevésbé érdekli szívemet egész szenteskedésével.

Jenő úgy tett, mint eltökélé.

A hozomány az „öreg atyus” házába visszaviteték, s míg a szekerek útban voltak, a gróf végső ízig kicsinálta a feleletet, melyet nőjének minden követeléseire nézve adand, mert hogy egy csoport igény fog előhozatni, arról bizonyos volt.

De Stefánia nem izent, nem kívánt semmit.

Úgy látszik, ügyvédét hatalmazta föl, hivé Jenő. Azonban havak teltek, anélkül, hogy az ügyvéd alkalmatlankodnék.

Ez rendkívül sérté a grófot.

⁴⁶⁶ Házeresz (tájszó).

- Halálomra vár, be akar az uradalomba ülni, mint kesergő özvegy. Azért jött ily közel. Csalatkozik. Semmi esetre nem fogok meghalni. Őt kergetem innen el.

Jenő most állandó érintkezésbe tette magát Villemont Florestánnal. Szünetlen küldé Párizsba a leveleket. Temérdek pénzt ígért az erdélyi jószágreszecskeért; de a francia gróf, ki akkor fényes házat tartott, noha többször ingadozék, a döntő perc alatt mégsem merte boldogult atyjának végrendeletét megszegni. Az alkudozás tehát eredmény nélkül szakadt félbe.

Midőn Jenő sivár erélye már lankadni kezdett, Stefánia ellene válópört indított.

- Még ő? S miért? - rivalgá a gróf a jelentést tevő ügyvédnek.

- *Levíhatlan gyűlölségből*: ez a pör címe.

- Bolondgombát ett ön? - mennydörgött Jenő.

Makay, az uradalmi ügyvéd, félénken hátrált az ajtó felé.

- Megálljon! Hogy mer ilyet beszélni?

- Nem én mondom, méltóságos uram, a grófné mondja - hebegé a vén írástudó.

- Nem igaz. Azt ő nem mondja.

- Kérem, kegyeskedjék elolvasni, itt az írás! - Az ügyvéd hónalja alól egy csomagot vett elő, s keresgélni kezdett.

- Makay, édes Makay, hiszi-e?

- Nem szeretném hinni - rebegé a kérdett... -, de bizony isten, papíron van!

- Lárifári! Mi nem fér a papírra? Mikor pirult el papír?... Jobban tudom én. Ő szeretett, hőbben, mint a többi nők szoktak. Életemet, hogy Stefánia nem gyűlölt! Távozásakor sem.

- De már öt éve, hogy nagysádtól külön lakik, s azóta megváltozhatott.

- Megváltozott! Megváltozhatott! - mormogá Jenő. - Az nem igaz, Makay. Közelebbről szép, derült nap volt, s nem tudom, miért, mert rendesen otthonülő vagyok, kedvem lőn kilovagolni. Langy szél fűtt... mentem, mentem. Paripám eltért az útról, s oly ösvényre lépett, melyen öt év óta nem járt, s mely az uradalom rendezetlen részébe vezetett, szalag-földek közt, kunyhók mellett. Szokásom ellen hagytam a vén állatot visszaemlékezései szerint bolyongani. Megpihentünk zöld partján egy kis pataknak, ott, hol az a sűrű árnyékok alá búvik, s a berek párkányán szalad kőrisbokroktól fedve mindig tovább. Eközben a hanyatló nap sugárai egy kerti pavilonon, mely karcsú erkélyével uralkodott a vidék fölött, törtek meg. Szememet sérté a fény, s éppen el akarék fordulni, midőn ő, kezében virágöntözőt tartva, az erkélyre lépett. Tekintete, arca egészen a régi volt. Nem változott, mintha csak tegnap búcsúztunk volna el holnapig. Igyekeztem távozni, hogy észre ne vegyen... Ő nem változott meg, Makay! Stefánia - ah, az a bűnös... az a tévedt... az az akaratos, az a gyöngé nő egészen a régi. Karcsú, fiatal, könnyű s érzékies, mint *akkor* - ő nem változott meg.

- De ha külsője az előbbi is, indulatai különbözhetnek - szólt Makay.

- Tehát most hajlama van valaki iránt? - kérdé Jenő, éles tekintetet vetve az ügyvédre.

- Nem hallottam, hogy volna.

- Ön köntörfaloz, ön zavart - feleljen - Makay! Minek e titkolódzás? Ön tud valamit.

- Legkevesebbet sem, méltóságos gróf.

- Ön a Márton-házzal barátságban van - folytatá Jenő mindig indulatosban. - Csak ki a bokorból a nyúllal! Adolfról ön vett értesítéseket. Nemde?

- Ami ezen fiatal embert illeti, miért tagadjam, hogy a napokban olvastam egy tőle írt levelet.

- Nos?

- Adolf híres zongorász lett. Most hazájába visszatér, s Kolozsvárt is fog néhány hangversenyt adni.

- Ah, így állunk? S ezért van nőmnek levíthatlan gyűlölete irántam? Ezért a válás? Óh, e kacér és szenteskedő teremtés! Kevésbe múlt, hogy másodszor nem tön bolonddó. Már magamat vádoltam, már kétkedtem tetteim s egész múltom iránt. Vén gyermek, a szürkülő fűrtökkel!... Átok... nem, nem, köszönet, hogy ismét észre tértem! Már levonom róla az álarcot. Forduljon a válópörben minden bűne elé. Láss a világ, mennyi rothadást takar e sima, e friss és tavasz-szép arcbr...

Jenő Stefánia hűtlenségét kezdé kutatni, de hamar kénytelen volt meggyőződni, hogy gyanúi a bíró szeme előtt súllyal nem bírhatnak.

Azalatt Adolf bevégzé hangversenyeit, s odahagyta Kolozsvárt; Stefánia pedig az apai házból ki sem mozdult.

- Más szeretője lehet! - sóhajtotta Jenő, midőn néhány hónappal utóbb Stefánia Bécsbe utazék.

A válópör lassanként folyamatba jött.

Jenő lehetetlennek hitte, hogy a grófné célt érhessen.

De később az ügyvezetésénél bizonyos élenkséget vőn észre.

- Hó, hó! Nagy úr szeretője van, ki mohón vágyik a menyegző utáni örömekre. Csak később ne sirassa meg. Egyébiránt, mi közöm hozzá? Megyek Franciaországba. Személyesen fogok a jószágról Florestán gróffal alkudni. Csak hozzám közel ne jőjön a csába lény! Csak itt ne fitogassa hűtlenségen épült boldogságát! Miattam aztán örvendhet, édeleghet, eltikkadhat új szerelmének melegében, s ismét fölfrissülhet férje és a szerencse mosolygó tekintete által.

Ily érzésektől üzetve ment Jenő Franciaországba.

Tudják önök, hogy ezen útja sem vitte régi óhajtásához közelebb.

Midőn hazatért, meghallá, hogy Stefánia két év óta a szebeni zárdában lakik.

A szenteskedőt játszódba, gondolá Jenő, *prűdériájával*⁴⁶⁷ tartja folytonos izgékonytságban imádójának érkekeit. Különb ez rég megunta volna a válópör végét lesni, s más helyt próbál vala könnyebb szerencsét; de így képzelődése mindig magasztaltságba tartatik. Ah, Stefánia okos, mint a kígyó...

Végre eldőlt a nagy kérdés.

Stefánia föloldoztaték régi kötelékei alól, és szabadon válthatott gyűrűt mással.

Mit érzett Jenő! Ah, mit érzett!

Ma megy Stefánia férjhez, holnap megy férjhez. Ma elválík: ki volt a bűnös? Holnap kisül, a nő volt-e silány, a férj érdemelte-e meg sorsát? Ma telik színig a pohár, méreggel-e vagy

⁴⁶⁷ Álszemérem (francia).

enyhítő itallal? Holnap kell kiüríteni... Mit? Az önvád keserű cseppjeit-e vagy a megnyugvás balzsamát?...

Kevés percekbe volt szorítva az ítélet évek felől, a bírálat egy megnyert vagy elveszített múlttól!

Az egyik eredménye méla és hideg nyugalom - s hát a másiké?

A szebeni zárdában nagy istentisztelet tartaték.

Sok nép tolongott a kapu előtt.

Sokan imádkoztak benn, térdelve és áhítattal.

Megindító volt az ének, a karzene.

Villemont Stefánia letette nevét, s fölvette a fátyolt.

A fehérhalmi urodalomban keresztül-kasul mentek a dolgok.

Ökörfalkák legeltek a tilosban.

Akinek a földesúri erdőből egy ág kellett, levághatta érette az egész fát.

A napszám-hátralékot senki sem jegyezte; a korcsmában annál hosszabb rovasok voltak ugyan, de ezekkel, ha a hó leesett, az ivószobában boglyas kemencéjét fűttette be a gróf.

A vidék madárfészekért s éretlen gyümölcsért a kastély ablakaihoz járt. Az iskolapadok helyett a park élőfáin ültek a falu aprói; lábok alatt egy-egy sertés turkált a virággyökerek közt, s fejök fölött élénken vonultak tovább a vendég seregélyek, melyeknek kedves tanyájuk a környék volt.

Jenő néha az ablakfüggönyök mellett ólálkodék, s ha a béres ostornyélnak a legszebb csemetét vágta le, ha a lánykák, míg lepkét kergettek, széttaposák a legkényesebb növények indáit, vagy ha a katonásdit játszó fiak - a panaszozni nem merészlő kertész kétségbeesésére - levagdalták fakardjaikkal a teljes dáiák, a piperés mákok és szende liliumok nyakát, Jenő úgy nevetett, de úgy, hogy szeméből könnyek csordultak ki.

Midőn pedig még mindig bosszús úrbérései csűrét vagy kazlát fölgyújtották, csak azt sajnálta, hogy az égéskor jelen nem lehetett, mert onnan szeretett volna nagy tajtpipájába tüzet venni.

Ily hangulatban hagytam őt el, hogy évek múlva még egyszer láthassam - kimúlásakor...

22.

Cecil könnycseppet törölt méla szemeiből; férje pedig mindkettőnk meglepetésére nagy kortyokban nyelte a rajnait, s az üres poharat élesen koccintá az asztalhoz.

- Reméltem, nem leend Várhelyi úrnak ellenére - szólt követelő mosollyal -, ha beszélyét egy rajtam történt anekdottal egészíteni ki.

Némán hajtám meg magamat, s ő így kezdé:

- Tetszik tudni, hogy nőm szép és szeretetre méltó özvegy volt. Kevés költséggel jobban öltözködék, mint sok vagyonos asszony. K... grófné csipkéit csupa szívességből mindig ő

téglázta⁴⁶⁸, befőttei tovább állottak meg a pesti cukrászokéinál, és sehol nem lehetett oly finom omlettet enni, mint K... grófnénál, ha tudniillik készítését Cecil vállalta el. Szóval az én későbbi nőm akkor oly szép és kellemes volt, hogy szívem érette lángba borult, s esténként, gyertyaoltás után, magános nyoszolyámban mindig imádkoztam az Istennek, bár lehetne jövedelmemet mielőbb *triplázni*, mert ekkor tüstént megkérném Cecil kezét.

De a triplázásra nem akart remény mutatkozni.

Előléptetésem késett. Jónás bátyám pedig, kinek számomra kellett volna meghalni, hetvenéves volt ugyan, de a legszebb egészséggel bírt. Nála ötezer pengő forintom hevert, s darab idő óta kamatot sem fizetett.

Ha emlékeztetem hanyagságára, kitestálhat⁴⁶⁹ az ötvenezerből, mely saját szerzeménye vala, ha nem emlékeztetem, a triplázáshoz egy fillérrel sem kezdek, mert havi fizetésemből lehetlen volt valamiképp megvárakoztatni. Képzelteti tehát ön, mily kínos, mily pokoli helyzetben valék. De bánatom közt is, mert keresztény vagyok, mindig eszemben forgott, hogy elhagyatásunk pillanatában örökké onnan jön a segítség, honnan nem is gondolnók. Ily érzéssel valék egészen kitömve, midőn éppen születésem napján a posta-inas levelet hozott Jónás bátyámtól. Sietve töröm a pecsétet fel, s hát látom, hogy az öreg úr kérve kér, látogassam meg őt rögtön, s ha pénzem engedi, váltott lovakkal s éjjel-nappal utazva. - Bár nekem nincs, van a zsidóknak, gondolám, és egy hajhászhoz⁴⁷⁰ nyargalék, mert világos volt, hogy bácsi a végelhagyomány készítésére hív.

A pesti kocsisok jó borra valóért megoldották ostoraikat, s noha később ökörfogatokat is használtunk, mert nedves őszi idő volt, mégis a hatodik nap reggelén Szatmár megyében a nagybácsi tornáca előtt valánk.

Az öregúr karjaim közé rohant, s kezen fogva vitt írószobájába, melynek ajtaját rögtön be is zárta.

- Öcsém, tölts pipára - mondá fájdalmas hangon.

- Köszönöm aláson, nem szoktam dohányozni - válaszolám szerényen.

- Nagy kár, öcsém, ily körülmények közt - sóhajtá ő. - Nehéz időket élünk. Hm! Igyál legalább *pro concoctione*⁴⁷¹ egy pohár ó-szilvóriumot. Mert, úgy segéljen, sok nyelni valónk lesz, s jó emésztést kíván.

Sejtem, hogy Jónás bátyám nem az ebédre célzott, s egész illetődéssel hajtám föl az előmbetett üvegecske tartalmát. Bizonyosan más a főörökös, s az öreg úr, szememet csak legatummal⁴⁷² szúrja ki. De legalább az ötezert tüstént fizesse meg; jobban kamatoztathatom azt Pesten; ezen szilárd eltökélés szállt keblembe, midőn ő a második pohár szilvóriummal kínált.

Vége lévén a teketóriáknak, melyek fontos ügyeink tárgyalását megelőzték, én hátamat a karszék derekához vetem, lábomat pedig jó messze kinyújtám a padozaton; míg másrésről Jónás bácsi a kopott vánkossú kanapé szélire ült, s kezét mellén keresztbe téve úgy eléhajlott, mintha a földön akarna egy leejtett gombostűt fixirozni.

⁴⁶⁸ Téglá alakú mintázattal kirak.

⁴⁶⁹ Kitagad (latin).

⁴⁷⁰ Uzsorás, ügynök.

⁴⁷¹ Az együttívás kedvéért (latin).

⁴⁷² Végrendeleti kikötés, amelyben az örökhagyó kötelezi az örökös, hogy a hagyatékból valamely személynek meghatározott összeget vagy vagyontárgyat szolgáltatson ki.

- Nem titok előtted többé - szólt kesernyés hangon -, hogy ki és mi volt Patresku Zakariás.
- Elöttem bizony titok, mert soha még nevét sem hallám - válaszoltam mogorván.
- No, tehát Patresku Zakariás egy gazember, egyéb semmi. A dolog így volt; ő moldvai ökröcsordákat hajtott évenként Bécsbe, és erdélyi paraszt-juhnyáját s meg kecskefalkákat teleltetett a moldovai határon; mindkét vállalat költségéből s nyereségéből egyenlően osztottunk. Történt azonban, hogy tavaly Patresku Zakariás az ökröket eladja, a juhokat s kecskéket szintén eladja; de a pénzzel Moldvában marad, nekem pedig egy garast sem küld.
- Az istenért! Menjen urambátyám utána! - kiáltám a karszékről fölپattanva.
- Voltam már, öcsém! Azonban ő kevéssel megérkezésem előtt Macedóniába ment sógoraihoz.
- De hát oda kellett volna indulni önnek is.
- *Richtig*,⁴⁷³ el is indultam. Azonban éppen megérkezésem előtt Patresku Zakariás Mezopotámiába bujdosott, hol elődei laktak. Oda már nem mehettem, - igen messze van, s azt sem tudom, hol. Meg kell jegyeznem, édes öcsém, hogy vállalatunkra Jenő Eduárd gróf öméltóságától közös jótállás mellett vettünk ugyanannyi pénzt fel, amennyi saját magunké volt. Hát bizony nem is csodálom, hogy ennek következtében a gróf egzekúciót⁴⁷⁴ hozott erdélyi fekvő birtokaimra, s miután ellentállottam, a napokban küldenek karerőt ki. Patresku Zakariásnál van, öcsém, a te ötezred is.

Torkomba rekedt a hang, pedig azt akartam mondani, miként bátyámról fölteszek annyi emberséget, hogy az én egyetlen kedves *ötezeremet*, mely nélkül Cecilre többé nem is gondolhatok, pontosan ki fogja fizetni; miután azon haszonbéren, hol most találtam, sok ökröfogatokat és új építéseket van szerencsém látni.

De az öreg úr még szóhoz jutásom előtt így folytatá:

- Patresku Zakariást csak elnyögném, ha nem volna báró Regényesi Tihamér. De ő sírba viszen. Máris félig-meddig halva vagyok.

Jónás bátyám ekkor könnyező szemmel ürített egy pohár szilvóriumot ki. - Jaj jaj! - sóhajtá. - Regényesi Tihamér báró, kitől a jószágot árendáltam, a múlt tavaszon kridázott.⁴⁷⁵ Három évre fizettem előre haszonbért, apró kölcsönöket is adtam csak *parolájára*. Hiszen fényes, gazdag úr volt! Waldheimer bécsi bankár bukása sodorta őt be. Csak három héttel a csőd kimondása előtt kért tőlem tízezer forintot. De már ekkor nem vala honnan szerezzek; mert Jenő Eduárd öméltósága éppen pörbe fogott azon tizenötezerért, mely az ő pénzéből fekszik itteni beruházásaimon. A beruházás nem ér tizenötezeret, de teljék kedve. Vegye el, ha lehet, a párnát is fejem alól. Csodálatos, hogy ő most oly kegyetlenül üldözi adósait, holott otthon minden lopja, csalja, s tisztjei gabonásából is magokhoz hordják a legtisztább búzát. Jaj, jaj, öcsém, te bölcs vagy, sokat forgattad a törvénykönyveket, kérlek tehát, vizsgálj át kötleveleimet, s mondd meg: van-e valami mód Jenő Eduárd öméltóságának körmei közül menekedni?

Bár fejem szédelgett, végigolvasám az irományokat, s az asztalra dobtam.

⁴⁷³ Helyes (német).

⁴⁷⁴ Végrehajtás (latin).

⁴⁷⁵ Csődbe jutott (latin).

- Semmi remény! Megüthet mindkettőnket a mennykő!

- De nem üt meg, öcsém - sóhajtá az öreg -, mert most késő ősz van. Mit tegyünk? Nekem az a plánumom volt, hogy a végrehajtások után, mert személyemre Jenő öméltóságának úgy sincs szüksége, vigy magaddal Pestre. Hidd el, kevés költségbe fogok kerülni.

Szép csere! - gondolám. Cecil helyett tehát e vén ember jön hajlékomba.

- De, urambátyám nem szokott a városi élethez. Rossz víz, rossz levegő, magas lépcsők! Én a második emeleten lakom. Mindamellett - folytatám szomorú arccal - rendkívüli örömet okozand, ha szerencsém lehet önt öreg napjaiban ápolnom, csak az az ötezer kerülhetne valahogy meg.

- Patresku Zakariás zsebében van biz a! - nyögé bátyám. - De, *jerum, jerum!* - kiálta kevés szünet múlva -, ott trappol Jenő gróf hajdúja. Már a kapunál van.

Az ablakhoz futottam, s egy zsivány kinézésű suhancot láttam lováról lepattanni, dolmányáig sárosan.

Bátyám nagyokat fűtt, midőn a hozott levelet átvette, s aztán a szolgálonak kiálta, hogy adjon hamar bort és szalonnát ennek a becsületes embernek.

- Olvasd, öcsém, el a levelet, mert szemeim gyöngék - szólt, mihelyt az idegen a szobát odahagyta.

- A gróf holnapután két órára ebédre hívja urambátyámat, s kiköti, hogy múlhatlanul megjelenjen - mondtam végigfutva a sorokon.

- Uram teremtőm! Mit csináljak? - sopánkodék ekkor az öreg. - Olybá nézem, mintha Dániel próféta volnék, s az oroszánverembe hívnának. Hm! Dehogy megyek magamra. Valamit akar tőlem kicsikarni. Pedig nincs mit többé elvegyen! Ha nem jössz, toppat sem mozdulok. Te írástudó vagy, jobban forgatod eszedet. Kísérj Fehérhalomra, ha szeretsz. Csak tíz mérföld ide! Ha holnap reggel korán indulunk, elérkezhetünk a kitűzött időre. Megírom, hogy téged is elviszlek. Ajkig vagyunk a pocsékban. Phüh!

Addig törölé homlokáról a verítéket, míg kívánságát elfogadtam...

Ebéd előtt fél órával már a kastély kapujánál voltunk.

Az udvar, mintha hetivásárt tartanának, kocsiktól, lovaktól hemzsegett, s egy ökörfogat is volt valami olyas hintó előtt, mely a múlt században készült, s melynek ellenzőjét s hátáról a bört úgy lehántották, hogy hat-hét rögtönzött ablak is vala rajta.

Bátyám ismervén a járást, egyenesen a társalgószoba melletti terembe vezetett, hol hosszú asztal volt terítve legfinomabb kamukával, címeres ezüstitányérokkal. A kiállításban hercegi fény uralkodék, de soha felemásabb csoportot nagyúri házban még nem találtam, mint az, melybe most vala alkalmam vegyülni. Minden rangból s állapotból egészen a kék posztóruhás kortesig és tisztesb kinézésű szatócsokig néhány példánnyal bírtunk. Később hallám, hogy egy más ebédlő csupa zsidókkal volt tömve. Minő kedvvel mulattak ezek, nem tudhatom, de a mi társaságunkban igen különös hangulat fejlett ki. Egyik vendég a másik miatt látszék zavartnak, s aki a jelenlevők közt nem is talált oly ismerősre, kitől távolabb lenni szeretett volna, mégis valamiért zsenírozta magát. Alig vehettem rá bátyámat, hogy a grófnak még ebéd előtt bemutasson. Félt hitelezőjével hatszemközt lenni, de ezen aggodalma feleslegesnek bizonyult be, mert a gróf komornyikja a szalonba vezetett, hol a házurat néhány úr körében találtuk, kikkel igen nyájasan beszélt, mégpedig az emberi ész tévedéseiről, az Isten jóságáról és a természet azon bölcs rendje felől, hogy míg a hollók két századig is élnek, mi gyorsan sietünk

a születéstől a feloszláshoz. Nem mondhatom meg, mekkora szeretettel voltak a filozófia iránt a tisztelt urak, de arcaikról sejtem, hogy szívesen nyújtanák a felvett tárgyat oly hosszúra, amint csak tőlük kitelhetik.

Végre csengettek, a komornyik kétfelé nyitá az ajtót, s több zárdai tekintetű, komor és sötét szobán át a terített asztalokhoz érkeztünk.

Hasztalan állítanám, hogy a gróf szakácsa valami különös lett volna. Látszék ugyan, miként sem az ízlés, sem az alapos ismeret nem hiányzott nála, de a gyakorlatból már ki kezdte jönni, s oly mulasztásokat is vettem észre, mik rend és illő felügyelet mellett lehetlenek. Egyébiránt a zselék készítésében kitűnt, s pástétomairól csak méltánnyal szólhatok.

Az ebéd hosszú volt, igazi táblabírói, de a finom borok gyorsan hordattak.

Ömlött a pezsgő, mint a víz, s mégis a vendégek nem mosolygottak, s ha zajosan folyt a társalgás, a kitörő öröm dacára vértanúi elszántság vagy erőltetett könnyelműség ült az arcvonalokon.

Keveset forgattam a régi remekírókat, mert aktáknak szentelem minden időmet, de lakománk alatt - nem képzelhetem, miért - százszor is eszembe jutott egyik római uralkodó, ki ebédlő vendégeinek hátához bakókat állított föl vont pallossal. S éppen ily elmélkedés alatt kezdé Jónás bácsi, ki mellettem ült, frakkom gombját rángatni, s midőn azon oldalra tekintek, honnan e kedélyes figyelmeztetés jött, az öregúr fülemhez tartva száját, halkán s óvatosan súgá:

- Be szeretném, ha már szekeren volnánk.

- Miért, édes bátyám? - kérdém.

- Még inkább szeretném, ha most nem is a szekeren, de otthon lennénk.

- Ugyan s miért? - tudakoltam ismét.

- Már én azt szeretném leginkább - folytatá ő -, hogy ne csak otthon legyünk, de lakásunk is tízszer essék távolabb Fehérhalmától, mint eddig.

- Ej, hát megint valami új baj támadt?

- Nem, öcsém! De... de, mi tagadás, az érzékeny ember szívét átjárja, ha szemléli ezen úri díszes társaságot, melyben kívüled senki sincs, ki Jenő Eduárd öméltóságának adós ne volna.

- Hm, hát ezért vagyunk lehangoltak?

- Tudod, öcsém, a nagyobb rész ellen a végrehajtás el van rendelve, a nagyobb résznek kabátja sem övé, s én, fájdalom, testestől-lelkestől a nagyobb részhez tartozom.

Bátyám felvilágosításai besötétíték kedélyemet, s andalgásaimból csak akkor émedtem ki⁴⁷⁶, midőn az ebédlőből hajlongás és kínálkozások közt a társalgószobába léptünk, s a dívánokon helyet foglalánk.

Kávét hoztak s öblös tajtpipákat. Míg a komornyik a findzsákat a soron végighordozá, háta mögött az inasok *fidibust*⁴⁷⁷ vitték ezüst tálcákon ide-oda. Aki pipáját meggyújtotta, hátra-zökkent vagy fölugrott ülőhelyéről, ha *parvenu*⁴⁷⁸ volt, ha pedig úr, akkor leereszkedéssel mosolygott.

⁴⁷⁶ Feleszmél.

⁴⁷⁷ Összecsavart papírdarab, amellyel valaki szivarra vagy pipára gyújt (német).

⁴⁷⁸ Újgazdag (francia).

- Öcsém - súgá a nagybácsi -, jó volna, ha te ma kezdenél a pipához szokni.

- Miért éppen ma? - kérdém.

- Nem tudom okát adni - válaszolta az öregúr. - De világosan látom, hogy a pipázók boldogoknak tartják magukat, míg azok, kik nem gyújtották dohányjaikat meg, a hét szűk esztendőnél kopárabb ábrázatúak. Valami titkot rejt az ezüsttálca.

Éppen felelni akarék bátyámnak, midőn egy legény fidibusszal jött hozzám.

Kezembe fogtam a papírt, mely középen átszakított félív volt, pecséttel és aláírásokkal. A vér hangyaként zsibongott ereimben; azonban polgári állásomnak bizonyos önmérsékléssel tartozván, hidegen tekintetem a lángoló papírszeletre s a tálcán maradt többi részeire. Nagybácsi megint húzogatta frakkom gombját, de én anélkül, hogy fészkelődéseit észrevegyem, a bodor füstöt eregetem.

- Hó, hó! - kiáltá emelt hangon, mert már ő is kapott fidibuszt -, bravó! Ez az én kötelezvényem a Regényesi báróért vett kölcsönről.

- Mit üt zajt, urambátyám? Hisz én jobb pipagyújtót kaptam, s mégis hallgatok.

- Mit hát?

- Azon összeletről szóló kontraktust,⁴⁷⁹ melyet ön Patresku Zakariással együtt írt alá, s mely duplája ama szép tőkének, mit Zakariás barátunk Mezopotámiába költöztetett.

Az öreg Jónásnak szeme-szája elállt, s én körültekinték, de már a vendégek elégülten széledtek a teremből, és ha néhány kritikust, ki a gróf modorát gyöngédtelennek tartá, számításba nem veszek, meg kell vallanom, hogy az október 24-i délután, mert ezen nap tartaték a nevezetes lakoma, sokkal derültebb volt, mint a délelőtt, noha egész éjfélig sűrűn hullott a zápor.

Jenő Eduárd gróf, ki közülünk észrevétlenül távozik, szobájába zárkózott, s midőn komor nyikja a történeteket jelenté, könnyült kebelével sóhajtott föl:

- *Istennek hála, semmim sincs a gyűlölt múltból, ott vagyok, hol kezdtem!...*

Nagybátyám többé üzletekbe nem vegyült, s pár hét alatt dolgait rendezvén, hozzám költözék, s én Cecil kezét megkértem. S láthatja ön, édes Várhelyim, hogy mi igen-igen boldogok vagyunk.

Ezzel a tanácsnok átölelte nőjét, s arca sugárzott tán a házi boldogságtól, tán a hosszasbra terjedt elbeszélés miatt, mely idegeit föl villanyozta.

Én kezet nyújték mindkettőjüknek, s távozám.

Másnap reggel naplómbe tanúságul e sort iktattam:

„Rögeszméink gyakran vétkesebbé tesznek minket és szerencsétlenebbé mást, mint bűneink.”

-&-

⁴⁷⁹ Szerződés (latin).